

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**DÜNYA POLİTİKASINDA COMMONWEALTH ÖRGÜTÜ: ÜYE
DEVLETLERİN ÇIKARLARI, ÖRGÜTÜN ETKİNLİĞİ VE
GELECEĞİNİN ANALİZİ**

(DOKTORA TEZİ)

İbrahim Çağrı ERKUL

BURSA- 2016

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

DÜNYA POLİTİKASINDA COMMONWEALTH ÖRGÜTÜ:
ÜYE DEVLETLERİN ÇIKARLARI, ÖRGÜTÜN ETKİNLİĞİ
VE GELECEĞİNİN ANALİZİ

(DOKTORA TEZİ)

İbrahim Çağrı ERKUL

BURSA - 2016

U.Ü. SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI
İLİŞKİLER ANABİLİM
DALI

DÜNYA POLİTİKASINDA COMMONWEALTH ÖRGÜTÜ:
ÜYE DEVLETLERİN ÇIKARLARI, ÖRGÜTÜN ETKİNLİĞİ
VE GELECEĞİNİN ANALİZİ
(DOKTORA TEZİ)

İbrahim Çağrı
ERKUL

BURSA
2016

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**DÜNYA POLİTİKASINDA COMMONWEALTH ÖRGÜTÜ: ÜYE
DEVLETLERİN ÇIKARLARI, ÖRGÜTÜN ETKİNLİĞİ VE
GELECEĞİNİN ANALİZİ**

(DOKTORA TEZİ)

İbrahim Çağrı ERKUL

**Danışman
Prof. Dr. İbrahim CANBOLAT**

BURSA - 2016

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda 711016007 numaralı İbrahim Çağrı ERKUL'un hazırladığı "Dünya Politikasında Commonwealth Örgütü: Üye Devletlerin Çıkarları, Örgütün Etkinliği ve Geleceğinin Analizi" konulu Doktora Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, ----- günü ----- saatleri arasında yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin (başarılı/başarısız) olduğuna(oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye
(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)

Üye

Üye

Üye

Üye

Yemin Metni

Doktora tezi olarak sunduğum “Dünya Politikasında Commonwealth Örgütü: Üye Devletlerin Çıkarları, Örgütün Etkinliği ve Geleceğinin Analizi” Başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: İbrahim Çağrı Erkul

Öğrenci No: 711016007

Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Programı: Uluslararası İlişkiler

Statüsü: Doktora

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 04/10/2016

Tez Başlığı / Konusu: Dünya Politikasında Commonwealth Örgütü: Üye Devletlerin Çıkarları, Örgütün Etkinliği ve Geleceğinin Analizi

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam..... sayfalık kısmına ilişkin, 04/10/2016 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %..... 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı: İbrahim Çağrı Erkul

Tarih ve İmza

Öğrenci No: 711016007

Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Programı: Uluslararası İlişkiler

Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman: Prof. Dr. İbrahim Canbolat / 04/10/2016

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : İbrahim Çağrı Erkul
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Tezin Niteliği : Doktora Tezi

Sayfa Sayısı : XIV + 408
Mezuniyet Tarihi : .../.../ 2016
Tez Danışmanı : Prof. Dr. İbrahim CANBOLAT

DÜNYA POLİTİKASINDA COMMONWEALTH ÖRGÜTÜ: ÜYE DEVLETLERİN ÇIKARLARI, ÖRGÜTÜN ETKİNLİĞİ VE GELECEĞİNİN ANALİZİ

Çalışmada Commonwealth'in ortaya çıkışı, "imaj" ve "gerçek" çerçevesinde ele alınmıştır. Britanyalı siyasilerce izlenen temkinli ve öngörülü politikalarının başarısı, Commonwealth'in ortaya çıkışında önemli bir rol üstlenmiştir. Ancak Commonwealth içerisinde "ortak" kelimesine vurgu yapılmasına rağmen bütçenin azlığı, lider ülkenin eksikliği ve kurumsal yapının yetersizliğinden ileri gelen sorunlar, üyelerinin gelişmesi ve sorun çözme noktasında Commonwealth'i etkisizleştirmektedir. Commonwealth'in mevcut etkisizliği artan bir varlık sorununu ortaya çıkarmaktadır. Bu noktada çalışmada Commonwealth'in geleceğine ilişkin görüşler "imaj" ve "gerçek" çerçevesinde analiz edilerek, çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları gibi değerlerin Commonwealth içerisinde ön plana çıkması, önemli bir gelişme olarak kabul edilebilir. Fakat zengin ve fakir ülkeler arasında değer paylaşımının yapılamaması, Commonwealth'in "imajı" "gerçeğe" dönüştüremediğini göstermektedir. Bu yönüyle çalışma, yalnızca Commonwealth'in ortaya çıkışını ve kurumsal yapısındaki değişimi açıklamayı amaç edinmemektedir. Buna ek olarak, Commonwealth'in yaşamakta olduğu sorunlar dikkate alınarak, Örgüt'ün dünya politikasında nasıl etkin hale getirilebileceği de incelenmiştir. Çalışmanın bütünlüğünün sağlanması ve Britanyalı siyasilerin Commonwealth üzerindeki politika tercihlerinin anlaşılması için İngiltere tarihi, Britanya İmparatorluğu'nun doğuşu, gelişimi ve dekolonizasyon süreci de çalışmanın konuları arasında yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler:

Commonwealth, Britanya İmparatorluğu, Gelişmekte Olan Ülkeler, İngiltere Tarihi, Bağımlılık

ABSTRACT

Name and Surname : İbrahim Çağrı ERKUL
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : International Relations
Branch : International Relations
Degree Awarded : PhD
Page Number : XIV+408
Degree Date : / / 2016
Supervisor : Prof. Dr. İbrahim CANBOLAT

THE COMMONWEALTH ORGANIZATION IN WORLD POLITICS: INTERESTS OF THE MEMBER STATES, ANALYSIS OF EFFECTIVENESS AND FUTURE OF THE ORGANIZATION

This study discussed concepts of "image" and "reality" in the framework of emergence of Commonwealth. The success of the British politicians who pursued cautious and foresighted policy has played an important role in the emergence of the Commonwealth. But in the Commonwealth despite the emphasis on the word of "common" the Organization is ineffective for problem solving and development of its members due to problems as lack of budget, absence of leading country and insufficiency of institutional structures. The current ineffectiveness of Commonwealth creates a growing problem of existence. At this point this study tried to provide solutions on the future of the Commonwealth based on concepts of "image" and "reality". Values such as democracy, rule of law and human rights come into prominence especially after the Cold War in the Commonwealth can be considered as an important development. But failure of allocation of values between rich and poor countries indicates us the Commonwealth is not able to convert "image" into "reality". With this aspect this study does not aspire to examine only the emergence of the Commonwealth and the institutional structure change within the Organization. In addition this study discusses how to make the Commonwealth effective in world politics considering the current problems of it. Ensuring the integrity of the study and to better understand British politician's policy preferences on the Commonwealth, the history of England, the foundation of the British Empire and decolonization process are also among the topics of this study.

Keywords:

Commonwealth, British Empire, Developing Countries, History of England, Dependency

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	I
ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
KISALTMALAR.....	XII
TABLolar LİSTESİ.....	XIV
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İMAJ VE GERÇEK ÜZERİNE: KAVRAMSAL VE TEORİK BİR YAKLAŞIM

1. İmaj ve Gerçek Kavramlarına İlişkin bir Sorgulama: İmaj Gerçeği Ne Ölçüde Karşılabilir?.....8
2. Uluslararası İlişkilerde İmajın Önemi.....15
3. Commonwealth'in İmaj Boyutu.....21
4. İmajın Sürdürülebilirliği Üzerine.....26

İKİNCİ BÖLÜM

İNGİLTERE'NİN İMPARATORLUKLAŞMA SÜRECİ VE BRİTANYA İMPARATORLUĞU'NU "ORTAK REFAH" İMAJI OLUŞTURMAYA YÖNELTEN SEBEPLER

1. Roma İmparatorluğu, Anglo-Saxsonlar ve Danimarkalıların Britanya Adası'nı İşgalinin, Bir Devlet Olarak İngiltere'nin Ortaya Çıkışına Yaptığı Etki31
2. Britanya Adası'nda Norman Döneminin Başlaması.....42
3. Magna Carta ve Sonrasındaki Önemli Gelişmeler.....49
4. William Wallace ve İskoçya'nın Bağımsızlık Mücadelesi.....57
5. Yüz Yıl Savaşları: İngiltere Tarihinin Dönüm Noktası.....60
 - 5.1. Köylü Ayaklanması/İsyanı.....65

5.2. II. Richard'ın Ölümü ve İngiliz Parlamentosu'nun Yükselişi.....	67
5.3. V. Henry Dönemi: İngiliz Milliyetçiliği ve İngiliz Dilinin Gelişmesi.....	68
5.4. Yüz Yıl Savaşları'nın Sona Erişi ve İngiltere'nin İmparatorluklaşma Sürecine Etkisi.....	70
6. Çifte Gül Savaşları ve Tudor Hanedanı'nın İktidara Gelişi.....	72
6.1. VII. Henry Dönemi: İngiltere'nin İmparatorluklaşmasının Ekonomik, Askerî ve Düşünsel Temelleri.....	74
6.2. VIII. Henry Dönemi: Dinî Reformasyon ve İngiltere'nin Politik Anlamda Gerçek Bir Ada Devleti Haline Gelmesi.....	78
6.3. Kraliçe Elizabeth Dönemi: İngiltere'nin Denizlerde Üstünlük Kurması.....	84
7. Stuart'lar Dönemi ve Commonwealth Cumhuriyeti'nin Oluşumu.....	88
8. II. Charles ve II. James Dönemleri: Krallık Tahtının Zayıflaması ve Sömürge İmparatorluğunun Yükselişi.....	97
9. III. William ve Kraliçe Anne Dönemi: İmparatorluğun Güvenliğinin Sağlanması ve Büyük Britanya'nın Ortaya Çıkışı.....	103
10. I. ve II. George Dönemleri: Britanya İmparatorluğu'nda Liberalizmin Yükselişi ve Fransa'ya Karşı Kurulan Üstünlük.....	108
11. III. George Dönemi: Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın Commonwealth'in Ortaya Çıkışındaki Önemi, 1815 Waterloo Savaşı ve Sanayi Devrimi'nin Britanya İmparatorluğu'na Etkileri.....	113
12. IV. George ve IV. William Dönemleri: Bir Dünya Gücü Olarak Britanya İmparatorluğu.....	121

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

COMMONWEALTH'İN OLUŞUM KOŞULLARI, YAPISI, DÖNÜŞÜMÜ, İŞLEVSELLİĞİ VE ÜÇÜNCÜ DÜNYA ÜLKELERİNİN COMMONWEALTH İÇİNDEKİ YERİ

1. Kraliçe Victoria Dönemi: Kanada'nın Kendi Kendini Yönetmek İstemesi ve Commonwealth'in Bir İmaj Olarak Ortaya Çıkışı.....	124
2. I. Dünya Savaşı'nın Commonwealth'in Kuruluşuna Etkisi.....	128

3. 1931 Westminster Statüsü ve Britanya İmparatorluğu'nun Dominyonları ile İlişkileri.....	135
4. II. Dünya Savaşı'nda Commonwealth.....	138
5. II. Dünya Savaşı'nın Bitişi ve Britanya Uluslar Commonwealth'inin Dönüşümüne Giden Süreç.....	143
5.1. Hindistan'ın Commonwealth'in Dönüşümüne Etkisi.....	144
6. Dekolonizasyon ve Britanya Uluslar Commonwealth'inin Dönüşümü	146
7. 1949 Londra Deklarasyonu ve Modern Commonwealth'in Kuruluşu.....	154
7.1. Commonwealth İçerisinde Sürekliliği İfade Eden Bir Sembol Olarak Kraliçe II. Elizabeth Döneminin Başlaması.....	158
7.2. 1953 ve 1955 Commonwealth Başbakanlar Konferansları: Avustralya ve Birleşik Krallık Arasında Oluşan Güven Sorunu Çerçevesinde “Ortak” Çıkar Problemi.....	160
7.3. Süveyş Krizi'nin Britanya'nın Dünya Politikasına Etkisi.....	162
7.4. 1956 ve 1957 Commonwealth Başbakanlar Konferansları: “Ortaklık” Vurgusuna Rağmen Yaşanan Görüş Ayrılıkları.....	164
7.5. 1958 ve 1959'da Commonwealth'de Yaşanan Güç Kaybı.....	166
7.6. Modern Commonwealth'in İlk On Yılı'nın Değerlendirilmesi.....	167
8. 1960 -1969 Yılları Arasında Commonwealth.....	168
8.1. Bağımsızlığını Kazanacak Olan Devletlerin, Commonwealth İçerisinde Kalmaya İkna Çalışmaları.....	169
8.2. Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Commonwealth Üyeliğinden Ayrılması: İmaj ve Gerçek Üzerine Bir Değerlendirme.....	172
8.3. 1962 ve 1964 Commonwealth Başbakanlar Konferansları: Birleşik Krallık'ın Avrupa Ekonomik Topluluğu'na Yaptığı Üyelik Başvurusu ve Sonuçları	176
8.4. Commonwealth Sekreterliği'nin Kurulması ve Etkileri.....	181
8.5. Rodezya Sorunu, Commonwealth Genel Sekreterliği'nin İşlevselliği ve Birleşik Krallık'ın AET Üyelik Başvurusunun İkinci Kez Veto Edilmesine Yönelik Düşünceler	183

8.6. 1969 Commonwealth Başbakanlar Konferansı ve Modern Commonwealth'in İkinci On Yılı'nın Değerlendirilmesi.....	189
9. 1970 - 1979 Yılları Arasında Commonwealth.....	191
9.1. Commonwealth'in Üye Ülkelerin Sorunlarına Çözüm Bulma Kapasitesine Yönelik Bir Değerlendirme	192
9.2. 1971 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı ve Singapur Deklarasyonu: Commonwealth Prensiplerinin İlan Edilmesi	193
9.3. Rasyonel Bir Dış Politika Tercihi Olarak Pakistan'ın Üyelikten Ayrılması.....	197
9.4. Birleşik Krallık'ın AET Üyeliğinin Commonwealth'e Etkileri.....	199
9.5. 1975 Lome Antlaşması: Commonwealth Açısından Bir Değerlendirme..	203
9.6. 1975 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı: Irkçılık, Commonwealth'in Kurumsallaşması ve Lome Antlaşması'nın Ele Alınması.....	204
9.7. Ortak Refah Sorunu ve Irkçılıkla Mücadele Çerçevesinde 1977 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı	206
9.8. 1979 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı, Irkçılık ve İrsal Önyargı Üzerine Commonwealth Lusaka Deklarasyonu.....	211
9.9. Modern Commonwealth'in Üçüncü On Yılı'nın Değerlendirilmesi.....	213
10. 1980 - 1989 Yılları Arasında Commonwealth.....	215
10.1. Margaret Thatcher'ın Dış Politika Algısı ve Commonwealth'e Bakışı...	216
10.2. 1981 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı ve Adil Bir Uluslararası Ekonomik Düzenin Hedeflendiği Melbourne Deklarasyonu.....	217
10.3. Commonwealth'in Falkland Savaşı'na Yaklaşımı.....	219
10.4. Grenada'nın İşgalinin, Birleşik Krallık ve Commonwealth Üzerinde Etkileri.....	222
10.5. 1985 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı ve Sonrasında Yaşanan "Ortak" Karar Alma Sorunu.....	225
10.5.1. Dünya Düzeni Üzerine Nassau Deklarasyonu ve Afrika'nın Güneyi Üzerine Commonwealth Uzlaşısı.....	226

10.6. 1987 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı: Commonwealth Değerleri Üzerine Bir Sorgulama.....	229
10.7. 1989 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı: Soğuk Savaş Döneminin Son Toplantısı.....	231
10.8. Modern Commonwealth'in Dördüncü On Yılı ve 40. Yılında Modern Commonwealth'in İşlevselliğine Yönelik bir Değerlendirme.....	233

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

COMMONWEALTH ÖRGÜTÜ'NÜN BÜGÜNÜ, İŞLEVSELLİK

SORUNU VE GELECEĞİ

1. 1990 – 1999 Yılları Arasında Commonwealth	238
1.1.Commonwealth'in Soğuk Savaş Sonrası Döneme Uyum Çalışmaları	239
1.2. 1991 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı ve Harare Deklarasyonu.....	240
1.3.1993 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı ve Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Üyeliğe Dönüşü.....	245
1.3.1.Güney Afrika'nın Commonwealth Üyeliğine Dönüşü	248
1.4. 1995 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı: Demokrasi, İnsan Hakları ve Hukukun Üstünlüğünün Commonwealth Üyeleri İçin Bir Gereklilik Olduğu Vurgusu	249
1.5. Tony Blair'in İktidara Gelişi ve Commonwealth İçerisinde Ekonomik Konuların Öneminin Artması.....	252
1.6. 21. Yüzyılın Eşiğinde Commonwealth: Bütçe ve Lider Ülke Eksikliği Sorunu.....	255
1.7. Modern Commonwealth'in Beşinci On Yılı ve 50. Yılında Modern Commonwealth'in İşlevselliğine Yönelik Bir Değerlendirme.....	259
2. 2000'li Yıllarda Commonwealth Örgütü.....	261
2.1. Commonwealth'in 21. Yüzyılda Yeni Rol Arayışları: 11 Eylül Terör Saldırıları, Zimbabwe'nin Üyelikten Çekilmesi.....	262
2.2. 2005 ve 2007 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantıları: Demokrasi Sorunu, Üyelik Kriterleri, Milenyum Gelişme Hedefleri ve Genel Sekreter'in Arabuluculuk Rolüne İlişkin Bir Değerlendirme.....	269

2.3. Modern Commonwealth'in 60. Yılı: Ruanda'nın Üyeliği ve Hindistan'ın Commonwealth İçerisinde Aktif Bir Rol Üstlenme İsteği	274
2.4. Commonwealth'in Reformuna Yönelik Çabalar: Akil İnsanlar Grubu'nun Çalışmaları ve Kraliçe'nin Ölümü Halinde Commonwealth'de Yaşanabilecek Belirsizlik.....	279
2.5. Commonwealth'in Güç Kaybı: Gambiya'nın Üyelikten Ayrılma Kararı ve Sri Lanka Zirvesi'nin Beraberinde Getirdiği Sorunlar.....	286
2.5.1. Sebep ve Sonuçlarıyla Gambiya'nın Üyelikten Ayrılması.....	288
2.5.2. 2013 Sri Lanka Zirvesi: Commonwealth Değerlerinin Sorgulanması.....	291
2.6. 2015 Malta Zirvesi: Commonwealth Yol Ayrımında.....	294
3.Commonwealth'in Neo-Kolonyal Bir Örgüt Olarak Değerlendirilmesi Üzerine Bir Analiz.....	302
4.Commonwealth'in Varlığını Sürdürmesi Üzerine Bir Sorgulama: Stockholm Sendromu ve Hegemonya.....	311
5. İskoçya'nın Bağımsızlık Referandumu Bağlamında Commonwealth'in "Ortaklık" Kavramının Sorgulanması.....	320
6. Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği Referandumu ve Commonwealth'e Etkileri.....	327
7. Windsor Hanedanı'nın Geleceği Bağlamında Commonwealth'in Değerlendirilmesi.....	338
SONUÇ.....	349
KAYNAKÇA	361
EKLER.....	402
ÖZGEÇMİŞ.....	408

KISALTMALAR:

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
a.g.b.	Adı geçen bildiri
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.r.	Adı geçen rapor
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKP	Afrika, Karayip, Pasifik
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BP	British Petroleum
CHOGM	Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı/Commonwealth Heads of Government Meeting
çev.	Çeviren
der.	Derleyen
ed.	Editör
FKÖ	Filistin Kurtuluş Örgütü
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
IMF	Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
G7	Yediler Grubu /Group of Seven
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı /North Atlantic Treaty Organization
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü/Organization of Petroleum Exporting Countries
pp.	Page

ts.	Tarihsiz
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan sayfaya
vd.	Ve diğerleri
Vol.	Volume
yay.y.	Yayımcı yok
YUED	Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen
y.y.	Basım yeri yok

TABLolar LİSTESİ:

Tablo 1: Kraliçe II. Elizabeth'in Devlet Başkanı Olarak Kabul Edildiği Ülkeler.....	158
Tablo 2: 1960 – 1969 Yılları Arasında Commonwealth'e Yeni Katılan Devletler.....	169
Tablo 3: 1970 – 1979 Yılları Arasında Commonwealth'e Yeni Katılan Devletler.....	191
Tablo 4: 1980 – 1989 Yılları Arasında Commonwealth'e Yeni Katılan Devletler.....	215
Tablo 5: 1990 ve 1999 Yılları Arasında Commonwealth Üyesi Olan Ülkeler.....	238
Tablo 6: Commonwealth Üyesi Ülkelerin İnsani Gelişmişlik İndeksi'ndeki Sıralamaları.....	285
Tablo 7: CAMBIS ülkelerinde 2015'e ait GSYH ve kişi başına düşen GSMH (SAGP).....	333
Tablo 8: Commonwealth Üyesi Ülkelerin Gayri Safi Yurtiçi Hasılları ve Dünya Sırlamasındaki Yerleri	335

GİRİŞ

Mozambik ve Ruanda dışında, ortak noktaları Britanya İmparatorluğu'nun eski sömürgesi/kolonisi olmanın ötesine geçemeyen devletlerden oluşan Commonwealth'in, büyük bir heterojenlik içerisinde olduğu belirtilebilir. Çoğunluğu gençlerden oluşan 2,2 milyar nüfusu içinde barındıran Commonwealth üyesi ülkeler, yönetim şekilleri, coğrafi konumları, yüz ölçümleri, siyasi pozisyonları, ekonomik yapıları ve nüfus özellikleri bakımından büyük bir çeşitlilik göstermektedirler.

1642'de Oliver Cromwell öncülüğünde Kral I. Charles'a karşı başlatılan iç savaşın kazanılmasının ardından, İrlanda ve İskoçya'nın kaybedilmesinin önüne geçmek için stratejik amaçlarla seçilmiş olan Commonwealth kavramı, krallıktan cumhuriyete geçen yeni devleti tanımlamak için kullanılmıştır. Bu kavramın sonraki dönemlerde, Britanya İmparatorluğu ile eş anlamlı olarak kullanıldığı da görülmüştür. 1931'den önce gayri resmi olarak Britanya İmparatorluğu'nun dominyonları ile ilişkilerinde kullanılan bu terim, 1931'de ilan edilen Westminster Statüsü ile Britanya Uluslar Commonwealth'i (British Commonwealth of Nations) olarak resmileştirilmiştir. Pakistan ve Hindistan'ın katılımı da dikkate alınarak, 1949 Londra Deklarasyonu'nda Örgüt'ün ismi "Uluslar Commonwealth'i" (Commonwealth of Nations) olarak değiştirilmiştir. Günümüzde ise Örgüt kendisini yalnızca Commonwealth (The Commonwealth) olarak isimlendirmektedir.

Commonwealth kavramının, Türkçe'de İngiliz Milletler Topluluğu, İngiliz İmparatorluğu, topluluk, cumhuriyet ve eyalet gibi anlamlarla kullanıldığı görülmektedir. Bunların dışında "common" ve "wealth" kelimeleri ayrı ayrı düşünüldüğünde, "ortak refah" şeklinde bir kavramsallaştırma da mümkün olabilmektedir. Çalışmaya konu olan Commonwealth Örgütü'nün ise Türkçe literatürde İngiliz Milletler Topluluğu olarak kullanılmasının sorunlu olduğu belirtilmelidir. Bugün 53 üyesi olan Commonwealth'i bu şekilde isimlendirmek, üye ülkelerdeki halkları İngiliz kabul etmek veya daha açık bir ifade ile Örgüt'ün İngiliz milletinden ibaret olması anlamına geleceğinden yanlış olacaktır. Bu yönüyle bir Nijeryalıyı, Pakistanlıyı, Jameikalıyı veya Malezyalıyı "İngiliz Milletinin" bir parçası gibi görmek doğru

olmayacaktır. Çalışmada, Londra Deklarasyonu temelinde, Commonwealth'in Anglo-Saxon veya Britanyalılık temelinde yaşadığı değişimin ortaya koyulmuş olması, bu savın en önemli destekleyicisidir.

Bilime ve Türkçe literatüre yapacağı katkıya olan inanç, bu konunun seçilmesinin temel sebebidir. Commonwealth'in oluşum koşulları, yapısı, üyeleri, genişlemesi, dönüşümü ve geleceği konularını, bir doktora tezinin gerektirdiği şekilde ortaya koymak için sarf edilen çaba, bu inanç ile ilişkilidir. Özellikle Türkçe literatürün, İngiltere'nin imparatorluklaşma süreci ve Commonwealth konusunda eksik olması da bu çabaya anlam kazandırmıştır. Çalışmanın literatürdeki boşluğu giderecek şekilde detaylı olmasına ayrıca özen gösterilmiştir.

Commonwealth'in geleceğine ve işlevselleştirilmesine ilişkin görüşler "imaj" ve "gerçek" çerçevesinde ele almıştır. Bu sebeple çalışmaya imaj ve gerçeğe ilişkin kavramsal ve teorik bir bölümle başlanmıştır. Bahsedilen bölüm, çalışmanın diğer bölümlerinde Britanya İmparatorluğu, Birleşik Krallık ve Commonwealth çerçevesinde sıklıkla değinilen imaj ve gerçeğe ilişkin vurgunun anlaşılabilirliği için önem arz etmektedir. Çalışmanın birinci bölümünde ilk olarak imajın ne olduğu, nasıl oluşturulduğu ve gerçeği ne ölçüde karşıladığı farklı görüş ve örneklerden yararlanılarak incelenmiştir. Buna ek olarak, devletlerin ve örgütlerin siyasal gerçeklik temelinde oluşturmaya çalıştıkları imajın güvenilirliğine ve meydana getirdiği sorunlara yer vermeye çalışılmıştır. Ayrıca çalışmanın birinci bölümünde imaj ve gerçeğin Commonwealth üzerinden nasıl anlamlandırılabilirliğine de kısaca değinilmiştir. Böylece kavramsal ve teorik çerçeve, çalışmanın konusuyla örgülenmek istenmiştir. Son olarak imajın her zaman gerçeğin gizlenmesi için kullanılıp kullanılmayacağı ve ne kadar bir süre için gerçeği gizleyebileceği sorgulanmıştır.

İmaj ve gerçek bağlamında çalışmanın temel varsayımı, Örgüt'ün mevcut etkisizliği ve işlevsizliğine paralel olarak artan bir varlık sorununun bulunduğu ve bu sorunun çözümünün, Birleşik Krallık liderliğinde "imajın" "gerçeğe" dönüştürülmesine ilişkin çalışmaların yapılmasıyla mümkün olabileceğidir. Commonwealth'in kurumsal eksiklikleri ve bu eksikliklerin giderilmesi için ne gibi reformların yapılması

gerektiğiyle ilgili olarak yer verilen düşünceler de çalışmanın temel varsayımı dikkate alınarak ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Commonwealth'in varlık sorununda, Modern Commonwealth'in etkisizliğine ve işlevsizliğine rağmen, değer temelli bir örgüt haline gelmeye başlaması önemli bir yer tutar. Az gelişmiş üye ülkelerin insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi konularda eleştirilerle karşılaşması, değerler temelinde eleştirilen ülkelerde “köprübaşı” konumunda bulunan siyasi elitleri rahatsız ettiği gibi Birleşik Krallık ile ilişkilerin bozulmasına da sebebiyet vermektedir. Son olarak, Birleşik Krallık ve Commonwealth'in özdeş olarak algılanması, Örgüt'ün neo-kolonyal olmakla suçlanmasına sebebiyet vermiştir. Neo-kolonyal temelde yapılan suçlamaların da Commonwealth'in varlık sorununda büyük bir yer tuttuğu belirtilmelidir.

Britanya İmparatorluğu'nun görece olarak zayıflamasıyla, koloni ve dominyonlarda özgürlük isteğinin artması, Commonwealth'in ortaya çıkışının temel sebepleri arasındadır. Söz konusu durumu açıklayabilmek adına, çalışmada İngiltere'nin imparatorluklaşma süreci ve Britanya İmparatorluğu'nu Commonwealth'i oluşturmaya mecbur bırakan sebepler üzerinde durulmuştur. 2016 itibarıyla 53 üyeye sahip olan Commonwealth ülkelerinden yalnızca Mozambik ve Ruanda'nın, Britanya İmparatorluğu'nun eski kolonisi/sömürgesi olmadığı dikkate alındığında, Britanya İmparatorluğu'nu anlamanın, Commonwealth'i anlamının bir ön gerekliliği olduğu gerçeğiyle karşılaşılmaktadır.

Bu sebeple çalışmanın ikinci bölümünde, zaman dilimine uygun olarak, öncelikle İngiltere'de Tudor Hanedanı dönemine kadar geçen sürecin, İngiltere'nin imparatorluklaşmasını ve Britanya İmparatorluğu'nun politik düşüncesini ne şekilde etkilediği analiz edilmiştir. Sonrasında ise VII. Henry ile başlayan Tudor dönemi detaylandırılarak, Britanya İmparatorluğu'nun temellerinin nasıl atıldığı araştırılmıştır. Yine çalışmanın ikinci bölümünde, Britanya İmparatorluğu'nun dünyaya nasıl yayıldığı ve hükmettiği konusu ile koloni/sömürge sisteminin nasıl işlediği de değinilen konular arasındadır. Bu sistemin nasıl işlediği, Galtung'un “Yapısal Bağımlılık” modelinde ortaya koyduğu “çevrenin” merkezi ve “merkezin” merkezi arasındaki çıkar uyumu ile

temellendirilmiştir. “Yapısal Bağımlılık” modelinden Modern Commonwealth’in incelendiği üçüncü ve dördüncü bölümlerde de yararlanıldığı belirtilmelidir.

Çalışmanın ikinci bölümüne ilişkin olarak şu da ifade edilmelidir ki, doğrudan Commonwealth ile ilişkilendirilemeyecek olan İngiltere tarihiyle ilgili konulara da bu bölüm içerisinde yer verilmiştir. Bu bir yöntem olarak hem tezin bütünlüğünün sağlanması, hem de siyasetlerin oluşturduğu politikaların tarihsel derinlik/arka plan araştırılmadan anlaşılmasının zorluğu açısından önemlidir. Ayrıca İngiltere tarihi, Britanya İmparatorluğu’nun doğuşu ve gelişiminin yanında dekolonizasyon sürecinin de çalışmada bir bütün olarak verilmesi, Türkçe literatüre yapılan bir katkı olarak kabul edilebilir.

İkinci bölümün son kısmında ise İngilizlerin, İmparatorluklarını korumak için yaptıkları imaj çalışmalarının yanında Modern Commonwealth’in oluşumunun tarihsel arka planına yer verilmiştir. Bu bölümde, Britanya İmparatorluğu için bir zorunluluk olarak oluşan Commonwealth’in ortaya çıkışı, İmparatorluğun tarihi bağlamında değerlendirilmiştir. Özetle çalışmanın ikinci bölümünde, Britanya İmparatorluğu’nun genişlemesi, İmparatorluğun nasıl yönetildiği ve dominyonların bağımsızlık sürecine İmparatorluğun nasıl tepki verdiği, Modern Commonwealth’in ortaya çıkış koşulları da dikkate alınarak analiz edilmiştir. Tarihsel anlamda “İngiliz realizmi” ve yine tarihte uygulanmaya çalışılan çeşitli “imaj” çalışmaları da bu bölümün kapsamında yer almaktadır. Çalışmanın ikinci bölümü, IV. George ve IV. William dönemlerine de değinilerek tamamlanmıştır. Bu bölümde incelenen imaj çalışmaları Britanya İmparatorluğu’nun hızla genişlediği ve bir dünya gücü gibi davranmaya başladığı bir dönemde niçin Commonwealth’in temellerini atacak bir politika değişikliğine gittiğinin anlaşılması için önem taşımaktadır. Çalışmanın bahsi geçen politika değişikliğine ilişkin varsayımı, Britanya İmparatorluğu’nun Commonwealth’in temellerini atacak bir politika değişikliğine gittiği dönemde kurguladığı imajı, liberal ve gerçekçi bir siyaset ile desteklemeyi başarmış olduğudur. Ancak bu başarıya rağmen, Birleşik Krallık’ın Modern Commonwealth içerisinde oluşturulmaya çalışılan imajı, çeşitli ekonomik ve siyasi politikalarla desteklememesi dışpolitik bir başarısızlığa sebebiyet vermiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, Sir Kenneth Wheare'nin “*eğer Commonwealth olmasaydı onu yaratmak imkânsız olurdu*”¹ dediği, Commonwealth Örgütü'nün oluşum koşulları, yapısı, üyeleri, genişlemesi ve dönüşümü, Soğuk Savaş sonrası döneme kadar incelenmiştir. Britanya tahtında 63 yıldan daha fazla bir süre kalan Kraliçe Victoria döneminde Kanada'nın kendi kendini yönetmek istemesi ve Commonwealth'in bir “imaj” olarak ortaya çıkışı, üçüncü bölümde detaylandırılan ilk konu olmuştur. Sonrasında, I. Dünya Savaşı'nın Commonwealth'e etkisi ve Modern Commonwealth'e giden süreçte en önemli köşe taşı olan 1931 Westminster Statüsü açıklanmıştır. Yine zaman dilimine uygun olarak, II. Dünya Savaşı çerçevesinde dekolonizasyon ve Londra Deklarasyonu'na giden süreç irdelenmiştir. Bu bölümde değinilen bir diğer konu, Modern Commonwealth'in kurumsal yapısıdır. Kurumsal yapıyı açıklamak için ağırlıklı olarak Commonwealth'in kendi bildiri, rapor ve yayınlarından yararlanılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda 1949 ve sonrasında yapılan tüm Commonwealth zirveleri incelenmiştir. Çalışmayı detaylandırmak amacıyla, sırasıyla 1949-1959, 1960-1969, 1970-1979, 1980- 1989 yıl aralıkları ayrı ayrı analiz edilmiştir. Yapılan Commonwealth zirveleri dikkate alınarak, Commonwealth'in üyeleri, sorunları, kurumsal dönüşümü, değerleri ve etkinliği detaylı bir sorgulamaya tabi tutulmuştur.

Ayrıca çalışmanın üçüncü bölümünde, Güney Afrika'da yaşanan Apartheid sorunu ve Güney Afrika'nın üyelikten ayrılması, Birleşik Krallık'ın Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) üyelik girişimleri ve üyeliğin Commonwealth'e etkileri, Margaret Thatcher'ın imaj çalışmalarını dışlayarak uyguladığı realist dış politikanın, Commonwealth içerisinde meydana getirdiği sorunlar, Commonwealth üyesi ülkelerin yayınladıkları deklarasyonlar ve bu deklarasyonların ortaya koyduğu Commonwealth değerlerine de yer verilmiştir. 1949 ve 1989 yılları arasında samimiyet, işlev ve sorun çözme noktasında yaşanan sorunlar karşısında Commonwealth kendisini ispat edecek bir başarı elde edememiştir. Çalışma, belirtilen başarısızlığı liderler düzeyinde yapılan Commonwealth toplantıları, yaşanan sorun ve kriz alanlarını dikkate alarak detaylandırmıştır. Bu bölüm, Modern Commonwealth'in ilk 40 yılına yönelik yapılan bir değerlendirme ile tamamlanmıştır. Commonwealth'in ilk 40 yılının detaylı bir biçimde incelenmesi, Commonwealth'in Soğuk Savaş döneminde kurumsal yapısında

¹ Peter B. Harris, *The Commonwealth*, London, Longman, 1975, p. 11.

yaşadığı görelî değişimi ve Commonwealth'in işlevselliğini/işlevsizliğini anlamak için elzemdir. Yine üçüncü bölümün varlığı Commonwealth'e ilişkin yapılacak güncel bir değerlendirme/karşılaştırma için de önem arz etmektedir.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde, Commonwealth ile ilgili gelişmeler, Soğuk Savaş sonrası dönemde yapılan hükümet başkanları toplantıları çerçevesinde 2016'ya kadar getirilmiştir. 1991 Commonwealth Harare Deklarasyonu, Güney Afrika'nın Commonwealth üyeliğine dönüşü, Commonwealth'in bütçe, lider ülke ve işlevsellik temelinde incelenmesi, Commonwealth'in yeni rol arayışları, Zimbabve ile Gambiya'nın üyelikten çekilmesi, Ruanda'nın üyeliğe kabulü ve Commonwealth'in reformuna yönelik çalışmalar, Soğuk Savaş sonrası dönemde öne çıkmaları sebebiyle dördüncü bölümde ele alınan konular arasındadır. Bunlara ek olarak, Commonwealth'in neo-kolonyal bir örgüt olarak değerlendirilmesinin mümkün olup olamayacağı farklı açılardan sorgulanmıştır. Commonwealth'in varlığını sürdürmeyi nasıl başardığı konusu, özellikle Stockholm Sendromu ve Üçüncü Dünya ülkelerinin Britanya İmparatorluğu/Birleşik Krallık ile olan ilişkileri dikkate alınarak irdelenmiştir. Çalışmanın bu bölümünde, gerek güncelliği, gerekse Commonwealth'e etkisi bakımından önemsenen Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği (AB) referandumunun Commonwealth'e muhtemel etkileri analiz edilmiş ve Commonwealth'in AB'ye alternatif olarak sunulamayacağı da belirtilmiştir. Commonwealth içerisinde sıklıkla dile getirilen "ortaklık" kavramı ise İskoçya'nın Bağımsızlık Referandumu bağlamında irdelenmiştir. Son olarak Windsor Hanedanı'nın geleceği ve bunun Commonwealth'e etkileri, Birleşik Krallık, Avusturalya, Kanada ve Yeni Zelanda'daki kamuoyu araştırmaları göz önünde bulundurularak incelenmiştir. Ayrıca Birleşik Krallık İşçi Partisi'nin yeni lideri Jeremy Corbyn'in düşünce ve söylemlerinden de yapılan bu incelemede yararlanılmıştır.

Çalışmanın yukarıda açıklanan içeriği dikkate alındığında, yalnızca Commonwealth Örgütü'nün ortaya çıkışı, genişlemesi, kurumsal yapısındaki değişimi ve Commonwealth zirvelerinde alınan kararları yorumlamayı amaç edinmediği görülebilir. Commonwealth'in yaşadığı ve yaşamakta olduğu sorunları dikkate alan çalışma, Örgüt'ün nasıl işlevselleştirilebileceği üzerinde de sıklıkla durmaktadır. Bu

yönüyle çalışmanın Commonwealth üzerinde bir durum tespiti yapmak yerine, Örgüt'ün geleceğine ilişkin çözüm önerilerini “imaj” ve “gerçek” çerçevesinde analiz ederek sunmayı amaçladığı da belirtilmelidir.

Çalışmanın, Commonwealth üyesi Üçüncü Dünya ülkelerinin sorun alanlarını dikkate alarak, Örgüt'ün “varlık sorununu” bu ülkeler açısından incelemeyi amaçladığı da söylenebilir. Bu noktada, Commonwealth'in neo-kolonyal bir yapı olup olmadığı önemli bir sorgulama sorusu kabul edilerek, 1949 sonrası dönem Britanya İmparatorluğu yönetimiyle karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda, çalışma Commonwealth'i yalnızca Birleşik Krallık temelinde açıklamak yerine, gelişmiş ve gelişmekte olan tüm üye ülkelerin Örgüt'e yaklaşımlarını bütüncül bir yöntem içerisinde değerlendirmeyi hedeflemiştir.

Bu bütüncül yaklaşım ele alınırken, çalışmanın karşılaştığı sorunların başında En Az Gelişmiş ve küçük ülke olarak sınıflandırılan Commonwealth ülkelerinin dış politika tercihlerine ilişkin akademik kaynağın/bilginin sınırlı olması yer almaktadır. Yine çalışmanın genelinde karşılaşılan en büyük sorunun, Commonwealth konusunda güncel ve kapsamlı kaynaklara ulaşmada yaşanıldığı da belirtilmesi gereken bir husustur. Bunda Commonwealth'in dünya politikasında azalan etkisine paralel olarak, daha az akademisyen tarafından çalışma konusu yapılması önemli bir etkidir. Çalışmada bahsi geçen sorunların aşılması için birincil kaynakların kullanımına daha fazla önem verilmeye çalışılmıştır. Birincil kaynaklara daha fazla önem verilmesi, Commonwealth'in yaşamakta olduğu sorunlar ve Örgüt'ün nasıl işlevselleştirilebileceği üzerinde fikirler sunmayı amaçlayan bu çalışma ile de uyum içerisindedir. Çalışmada kullanılan ikincil kaynakların ise bilimsel bilginin kaynağının doğru olması hedefinden hareketle, dikkatlice seçilmeye çalışıldığı ve sorgulama sürecinden geçirilerek kullanılmasına ayrıca dikkat edildiği belirtilmelidir.

I. BÖLÜM

İMAJ VE GERÇEK ÜZERİNE: KAVRAMSAL VE TEORİK BİR YAKLAŞIM

Türkçe’de imge kelimesiyle eş anlamlı olarak kullanılan imaj kelimesi “genel görünüş”, “izlenim” gibi anlamlara sahip olmakla birlikte, “bir uyaran söz konusu olmaksızın bilinçte beliren nesne ve olaylar” olarak da tanımlanmaktadır. Gerçek kelimesi ise “yalan olmayan”, “hakikat”, “doğruluk”, “yapay olmayan” ve “imgelenen şeylere karşıt olarak var olan” anlamına gelmektedir.² Bu noktada bir kişi, kurum ya da olaya yönelik olarak bilinçte oluşan imaj, zihnin tasarladığı yapay bir anlama karşılık gelebilir. Diğer taraftan gerçek, yukarıda da belirtildiği üzere imgelenen şeylere karşıt olarak mevcudiyetini korumaktadır ve bu yönüyle imajla oluşturulan anlam veya düşünceden farklılaşarak var olanı, olduğu gibi yansıtmaktadır.

Devletler, çıkarları için uygun olmayan gerçekleri, siyasal gerçeklik temelinde oluşturdukları imaj yardımıyla değiştirmeye çalışmaktadırlar. Devletlerin gerek ulusal gerekse uluslararası alanda yaygın olarak kendi istedikleri yönde bir imaj oluşturmaya çalıştıkları açıktır. Bu noktada tarihsel temelleri de düşünüldüğünde, imajı gerçeğin yerine ikame etme noktasında en fazla tecrübeye sahip olan devletlerden birinin kuşkusuz İngiltere/Birleşik Krallık olduğu söylenebilir. Çalışmada “İngiliz realizmi” şeklinde kavramsallaştırılarak kullanılan politika uygulamalarının önemli bir ayağını oluşturan “imaj ve gerçeğin” daha iyi anlaşılabilmesi için bu bölümde kavramsal ve teorik bir yaklaşıma yer verilecektir.

1. İmaj ve Gerçek Kavramlarına İlişkin bir Sorgulama: İmaj Gerçeği Ne Ölçüde Karşılabilir?

Mehmedoğlu’nun da ifade ettiği gibi imaj kavramı kişi, kurum, kuruluş, medya, toplum, devlet ve dinler için de sıklıkla kullanılmaktadır. İmajın ifade ettiği anlam kişilere göre farklılaşabileceği için kimileri imaja olumlu bir değer atfetmekte, kimileri ise onu güvenilir bulmadıkları için yapay veya sahte olarak nitelendirmektedir. Bu noktada imaj tamamen dışlanması yerine bilgi ve tecrübeleri aktarmayı sağlayan bir

² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., <http://www.tdk.gov.tr/>, (18.06.2016)

araç olarak da kabul edilebilir. Ancak indirgemeci yapısından dolayı bazıları imajı “*hakikatin ‘yaklaşık ve kısmi’ bilgisi veya sunumu*”³ şeklinde tanımlamaktadırlar.

İmaj, gerçeğin bilgisinin bir kısmını yansıttığı durumlarda daha kabul edilebilir bulunmaktadır. Ancak şunu da dikkate almak gerekir ki, böyle bir durumda yansıtılan imaj, daha önemsiz bir konu üzerinden inşa edilebilir ve önemsiz olan bu konu, oluşturulan imajın yardımıyla gerçeğin önüne geçerek, konunun veya ilişkilerin temelini değiştirebilir. Örneğin, çalışmanın üçüncü bölümünde değinileceği gibi, Birleşik Krallık’ın 1977 yılında gerçekleştirilen Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı’nda imzaladığı Gleneagles Antlaşması, o dönemde Apartheid rejimiyle yönetilen Güney Afrika özelinde sporda ırkçılığın sonlandırılmasını hedeflemekteydi.⁴ Burada Birleşik Krallık’ın yansıttığı imaj, spor gibi dış ilişkilerde daha “önemsiz” bir konu üzerinden inşa edilmekteyken, gerçek Güney Afrika ile ikili ilişkilerin temelini oluşturan hammadde, yatırım ve ticaret üzerinden artarak devam etmekteydi. Diğer bir ifadeyle imajın, gerçeğin bilgisinin bir kısmını yansıtmasına rağmen onu gölgeleyebilme kabiliyeti, gerçekten büyük bir kopuşu beraberinde getirmektedir.

İmaj, gerçeğin önüne geçtiği bu gibi durumlarda, bir ambalaj veya makyaj malzemesi olarak kullanılmakta ve böylece gerçek gizlenmeye çalışılmaktadır. Diğer taraftan oluşturulan imajla birlikte, asıl hayattan kopuk bir “gerçeklikle” karşılaşmaktadır ki, böylece, olmayan varmış gibi gösterilmeye çalışılmaktadır.⁵ Şunu da dikkate almak gerekir ki, gerçeklik herkes için aynı anlamı ifade etmez. Örneğin bir savaşın sonucu, savaşı kaybeden için “bozgun”, kazanan açısından ise “zafer” olacağı için farklı anlamlar taşıyacaktır. Buradan yola çıkarak savaşın sonucu gerçek olduğu gibi bu gerçekliğe hangi perspektiften bakıldığına bağlı olarak anlam da değişecektir.⁶

³ Ali Ulvi Mehmedoğlu, “İmaj, Tasavvur ve Hakikat Üzerine”, *Diyanet Aylık Dergi*, Eylül 2013, S. 273, s. 25-26.

⁴ 1977 tarihli Gleneagles Antlaşması’nın tam metni için ayrıca bkz., “The Gleneagles Agreement on Sporting Contacts with South Africa”, <http://thecommonwealth.org/sites/default/files/history-items/documents/GleneaglesAgreement.pdf>, (27.02.2015).

⁵ Mimar Türkkahraman, “Günümüzün Büyüsü İmaj ve Gerçek Hayat”, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, S. 30, 2004, s. 5.

⁶ William James, *Faydacılık*, (çev. Tufan Göbekçin), Ankara, Yeryüzü Yayınevi, 2003, s. 129-130.

Görmez'in de değindiği üzere, günümüzde imaj geçmişte olmadığı kadar önemli hale gelmiştir. O'na göre imajın etkisi o kadar yaygınlaşmıştır ki, gerçeğin ters yüz edilmesiyle bireysel ve toplumsal ilişkiler şekillendirilmeye çalışılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, iletişimin güçlendiği bu dönemde oluşturulan bir imajlar dünyasında yaşanmaktadır. Bu noktada temel sorun insanların gerçeği kendi gerçekliğiyle anlamak ve araştırmak yerine, gerçeğe ilişkin oluşturulan imajdan gerçeği öğrenmeye çalışmalarıdır.⁷ Buna ek olarak Erdoğan ve Alemdar'ın "imaj" ve "gerçeğin" yer değiştirmesi ve bu yolla oluşturulan egemen düşüncenin, itiraza kapatılmasına ilişkin olarak yaptıkları saptama da dikkate alındığında,⁸ mevcut gerçekliğe ulaşmak biraz daha zorlaşmaktadır.

Baudrillard, kitle iletişim araçlarının insanlara sunduğu gerçekliğin aslında yaşanmadığını ve gerçeğin bazı göstergelere sığınarak yok sayıldığı bir dünyadan bahsetmiştir. Dünyada tüketilen imge, gösterge ve iletiler, kişinin dünyaya olan uzaklığıyla sağlanmaktadır. Örneğin O'na göre bu imgeler, Vietnam Savaşı'nın zalimliğini bile içten bir hale getirebilmektedir.⁹

Baudrillard, gizlemeyi "sahip olunan şeye sahip değilmiş gibi yapmak" olarak, simüle etmeyi ise "sahip olunmayan şeye sahipmiş gibi yapmak" şeklinde tanımlamaktadır. Üzerinde düşünüldüğünde birbirinin zıddı gibi duran bu iki kavramdan simüle etmek, Baudrillard'a göre karışık bir iştir. Simüle etmek için yalnızca "mış" gibi yapmak yeterli olmamaktadır. Örneğin simüle eden bir kişi sadece hasta olduğunu iddia ederek etrafındakileri inandırmaya çalışmayacağı için simüle etmek basit bir taklidin fazlasıdır. Çünkü simüle eden kişide hastalığa yönelik belirtiler görülmektedir. Simüle eden kişi gerçekten hastalık belirtileri gösterdiği ve bu belirtilerin doğal olarak mı, yoksa üretilebilen yapay bir belirti mi olduğunu bilinemeyeceği için hastalığın gerçek bir hastalık olup olmadığı da anlaşılabilir hale gelmektedir. Böylece gerçek ve sahte arasındaki fark, yapılan simülasyon ile ortadan

⁷ Mehmet Görmez, "Hakikat ve İmaj", *Diyanet Aylık Dergi*, Eylül 2013, S. 273, s. 1-2.

⁸ İrfan Erdoğan, Korkmaz Alemdar, *Öteki Kuram: Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel bir Değerlendirmesi*, Ankara, Erk, 2010, s. 269.

⁹ Jean Baudrillard, *Tüketim Toplumu*, (çev. Hazal Deliceçaylı, Ferda Keskin), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2010, s. 27-29.

kaldırılmaya çalışılmaktadır.¹⁰ Baudrillard “Amerika” isimli eserinde bu durumu iğneleyici bir biçimde açıklamıştır:

“Amerikalılar olgulara inanır ama yapaylığa inanmaz. Olgunun yapay olduğunu bilmiyorlar. Bu olgulara inanma, her yapılamaya ve görünüme ya da görünüşlerin oyunu denebilecek şeye aldırmadan, her görülene tam bir inanış içinde, nesnelere pragmatik apaçıklığı içinde: Bir yüz aldatmaz, bir davranış aldatmaz, bir bilimsel süreç aldatmaz, hiçbir şey aldatmaz, hiçbir şey iki yanlı çift görünümlü değildir (Aslında bu doğrudur: Hiçbir şey aldatmaz, yalan diye bir şey yoktur; yalnızca tam tamına olgunun yapaylığı olan simülasyon vardır): Amerikan toplumu işte bu anlamda oldubittiye inanmasıyla çıkarsamalarının saflığıyla, nesnelereki kötücül ruhu tanımamasıyla bir ütopyacı toplumdur...”¹¹

Buradan çıkarılabilecek temel yorum; gerçek olarak sunulan bir takım yapay/sahte belirti/göstergeler yardımıyla gerçekten uzaklaşıldığı ve hatta bunların olguların yerine geçecek kadar inandırıcı hale geldikleridir. Ancak bu uzaklaşma gerçek ve sahte arasındaki farkı büyük ölçüde kapattığı, hatta anlaşılabilir hale getirdiği için gerçeğe yönelik olarak, diğerlerinden çok daha zorlu bir meydan okuma olarak kabul edilebilir.

Buna karşın “mış” gibi yapmanın, gerçeğin ortaya çıkışında ancak bir gecikmeye sebep olabileceği söylenebilir. Örneğin, Christine Joy Maggiore isimli kadın 1992 yılında taşıdığını öğrendiği HIV virüsünün AIDS ile bir bağlantısının bulunmadığı gerekçesiyle ilaçlarını almayı reddederek normal yaşamına devam etmiştir. Yazdığı “*Ya AIDS Hakkında Bildiğinizi Sandığınız Her Şey Yanlıysa?*” kitabında da HIV ve AIDS’e ilişkin iddialarına da yer vermiştir. Fakat 2005 yılında kızı henüz üç buçuk yaşındayken ölmüş, kendisi de 2008’de hayatını kaybetmiştir.¹² Bu örnekten çıkan sonuç AIDS inkârcılığının AIDS’in gerçekliğini ortadan kaldırmadığıdır. Bu sebeple varmış ya da yokmuş gibi davranmak mevcut gerçekliği ortadan kaldırmayacağı için salt söyleme dayalı bir imaj kurgusunun da başarılı olmasının mümkün olmadığı ifade edilebilir.

¹⁰ Jean Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, (çev. Oğuz Adanır), Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2016, s. 15-16.

¹¹ Jean Baudrillard, *Amerika*, (çev. Yaşar Avunç), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2013, s. 101- 102.

¹² Roelf Bolt, *Yalancılar ve Sahtekarlar Ansiklopedisi*, 2. b., (çev. Tefik Uyar), İstanbul, Domingo, 2016, s. 51.

Kurgulanan “gerçekliğin”* bu “gerçeklikten” olumsuz etkilenecek insanlar tarafından kabul görmesi büyük önem taşımaktadır. Örneğin, 19. yüzyılda uzun bir süre Avusturya Şansölyeliği görevinde bulunan Klemens von Metternich’e göre, Osmanlı’nın hâkimiyetindeki bölgeler Avrupa olarak kabul edilmemiştir. Bu bağlamda Metternich, Avrupa’yı Landstrasse’de (Viyana’nın çevresi) bitirmiştir.¹³ Metternich’in Osmanlı’nın varlık gösterdiği coğrafyayı dikkate alarak Avrupa sınırlarına ilişkin olarak kurguladığı bu “gerçeğin” Landstrasse’nin doğusunda kalanlarca da kabul edilmiş olması, kurgulanan “gerçeğin” geçerliliğini arttırmaktadır. Biraz açmak gerekirse; 19. yüzyılın sonunda William Miller *“Balkan Yarımadası’nın sakinleri, bölgelerin batısında yer alan herhangi bir ülkeye seyahat etmeyi tasarladıkları zaman, ‘Avrupa’ya gitmek’ten bahsederler, böylelikle kendilerini Avrupa sisteminin dışında saymış olurlar.”*¹⁴ demektedir. Buradan hareketle, kurgulanan “gerçeklikten” olumsuz etkilenenlerin bu “gerçekliği” kabulü ve buna göre davranmaları, gerçeğin başarıyla ters yüz edildiğini göstermektedir. Konuya Aktan’dan yapılacak bir alıntıyla devam etmek faydalı olacaktır.

“...Batı Avrupa’nın inkâr ettiği kötü yanlarını yoğun projeksiyon mekanizmasıyla bir hedef grupta toplaması sonucu oluşan o gruba ilişkin imaj, giderek, temsil ettiği kimlikten farklılaşarak kopuyor. Böyle bir imaj artık otonom oluyor. İmaj sahibinden ziyade oluşturanın iç dinamiklerine tabi. Yakın tarihte Yahudilerin Avrupa’daki imajı böyle oluşturulmuştu. Şimdi bizim imajımız da aynı irrasyonel süreç içerisinde.

*Böylesine gerçekdışı bir imajın daha da bozulmasına imaj sahibinin önceden hesap edilemeyen bir katkısı oluyor...”*¹⁵

Aktan’a göre; yukarıdaki düşüncesinde de ifade ettiği projeksiyonun geçmişte Yahudiler tarafından benimsenmesi ve Yahudilerin kimliklerini oluşturan unsurlardan vazgeçmelerine rağmen kurgulanan marazi Yahudi imajı, Avrupa tarihinde sürgün ve

*Çalışmada yer verilen “kurgulanan gerçeklik”/kurgulanan imaj” ifadesi, Canbolat tarafından Ortadoğu’da yaşanan barış sürecinin gerçeklikten uzak oluşunu belirtmek için “kurgusal barış” olarak kavramsallaştırılmıştır. (İbrahim S. Canbolat, *Uluslararası İlişkilerde Türkiye Savaş ve Barış Arasında Dünya*, Bursa, Aktüel, 2012, s. 96.)

¹³ İbrahim S. Canbolat, *Avrupa Birliği ve Türkiye. Uluslararası Sistemle Ortaklık*, İstanbul, Alfa Aktüel, 2014, s. 7.

¹⁴ William Miller, *Travels and Politics in the Near East*, Londra: T. Fisher Unwin, 1898, s. XIII, 38-39’dan aktaran Maria Todorova, *Balkanlar’ı Tahayyül Etmek*, (çev. Dilek Şendil), İstanbul, İletişim Yayınları, 2010, s. 96.

¹⁵ Gündüz Aktan, *Açık Kriptolar Ermeni Soykırım İddiaları Avrupa’da Irkçılık ve Türkiye’nin AB Üyeliği*, Ankara, Aşına Kitaplar, 2006, s. 207.

soykırımla sonuçlanacak olayları beraberinde getirmiştir. Bu yönüyle kurgulanan “gerçeklikten” olumsuz etkilenenlerin kendileri için oluşturulan imajı kabul etmesi de bu imajdan kaçınmaya çalışması da dışlanmışlığın kabulü anlamına gelecektir.¹⁶ Kurgulanan “gerçekliği” kabul etmeyenlerin ise içinde bulunduğu psikolojiyi en iyi yansıtanların başında Fanon gelmektedir. Fanon zencilerin kaba ve cahil olduklarını kabul etmeyen ve bunun gerçek olmadığından emin olan zencilerin bile mevcut duruma tam alışamadıklarını ifade etmektedir. Örneğin, gerçeğin farkında olan zencilerin dahi kullandıkları “*Senegalli bir tarih profesörümüz var, bir Zenci ancak bu kadar zeki olabilir... Doktorumuz Zenci, ama çok kibar.*”¹⁷ ifadelerinde görüldüğü üzere kurgulanan imaj, kişi tarafından söylesel olarak reddedilse bile imajın zihin tarafından görelî olarak kabul edilebildiği görülmektedir. Böylece gerçeğin farkında olunsa da imaj yer yer kendisini gösterebilmektedir.

İmajın ardındaki gerçeğin görülebilmesi için konu hakkında bilgi sahibi olmanın yanında, bu konuda sorgulama yapmanın önemi büyüktür. Örneğin “İslam korkusu” olarak tanımlanabilecek olan İslamofobi’nin temellerini oluşturan fikirler ve yine İslam’ın demokrasiyle bir arada var olamayacağına yönelik düşünceler, yazılı ve görsel medyanın yanında birçok akademik yayın tarafından da desteklenmeye çalışılmaktadır. Bu noktada, konuya uzaktan veya yüzeysel bakanların, İslam’ın “şiddet” içeren bir din olduğunu düşüneceği gibi, demokrasinin de İslam ile uyum içinde var olmayacağını düşünmeleri muhtemeldir. Ne var ki, Keane gibi çalışmasında İslamofobi’yi sorgulayan bir akademisyen, İslam’ın demokrasiye uyumunu yalnızca batılı kaynaklar üzerinden araştırmayarak, İslam’ın sahip olduğu toplumsal bilinç ve demokratik potansiyeli ortaya koymaya çalışmıştır. Ayrıca Keane, Kur’an-ı Kerim’in ayetlerinden de yararlanarak, Kur’an’ın şiddetle eş tutulup tutulamayacağını da sorgulamıştır.¹⁸

İslamofobi ile eş tutulamayacak olsa da son dönemde Arap kelimesinin de indirgemeci bir imaj ile yıpratıldığı söylenebilir. Kassır’ın “*Arap Talihsizliği*” isimli kitabının önsözünde yer verdiği şu cümle konunun özeti niteliğindedir:

¹⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., aynı yer, s. 207-209.

¹⁷ Frantz Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maskeler*, (çev. Mustafa Haksöz), İstanbul, Sosyalist Yayınlar, 1996, s. 113.

¹⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., John Keane, *Şiddetin Uzun Yüzyılı*, (çev. Bülent Peker), Ankara, Dost Kitabevi, 1998, s. 93-100.

“‘Arap’ kelimesinin kendisi bile öylesine yoksullaştırılmış ki bazı yerlerde basitçe sansür imalı etnik bir etikete, ya da en iyi durumda, modernitenin temsil ettiği her şeyi yadsıyan bir kültüre indirgenmiş vaziyette.”¹⁹

Kassır’ın da belirttiği üzere, Arap halklarına yönelik bu olumsuz algının kötü yanlarından biri mevcut durumun düzeltilmesinin mümkün olmadığına yönelik yaygın bir duygunun Araplar tarafından dışarıya vurulmasıdır. Bu algıdan kişisel anlamda kaçılmaya çalışılsa da Batı’nın onlara bakışı, algının mahiyetini belirlemektedir. Diğer taraftan, Batılı algının yok sayılması ya da bu algıya karşı kişinin kendini konumlandırması, tam bir gerçekliği ortaya koymamaktadır. Bu algı elbette salt söylemden oluşmamaktadır. Zaman zaman istatistiki bilgiyle zaman zaman İsrail’in Arap-İsrail Savaşları’nda elde ettiği zafer ve kazanımlarla ya da son olarak Irak’ın işgalindeki Arapların pasif duruşla pekiştirilmiştir. Sonuç olarak yaşanan etkisizlik, Arapların sahip oldukları kendi öz imajlarını ve dünyanın onlar hakkında sahip olduğu imajı olumsuzlaştırmaktadır.²⁰ Kassır’ın burada anlatmak istediği imajın salt söylemsel olarak zihinlere yerleştirilmediği ve fiziki gücün de kullanılmasıyla kurgulanan imajın “gerçekliğinin” devamının sağlandığı üzerinedir. Fiziksel gücün varlığıyla oluşturulan imajın karşı tarafa da dolaylı olarak kabul ettirilmesi, gerçeğe yönelik başka bir önemli meydan okuma olarak kabul edilebilir.

Yukarıda “mış” gibi yapmanın veya diğer bir ifadeyle salt söylemsel olarak imaj oluşturmanın başarısızlıkla sonuçlanarak gerçeğin ortaya çıkışında ancak bir gecikmeye sebep olabileceği söylenmişti. İsrail’in insan haklarına bağlılığı noktasında dünyada oluşturmaya çalıştığı imaj da bu yönüyle düşünülebilir. Abdülrahman’ın aktarımıyla İsraili bir Yahudi olan Ilan Pappé’nin saptamaları bu noktada önem taşımaktadır. Pappé’nin “*Bazı insanlara bir süre yalan söyleyebilirsiniz, fakat herkese sürekli olarak yalan söyleyemezsiniz*” diyerek ifade ettiği bu durum, böyle bir imajın kırılma noktasını ortaya koymaktadır. O’na göre İsrail’in Filistin ve Ortadoğu’ya ilişkin sorunların sebeplerine yönelik olarak geliştirdiği yadsınmanın yanında, demokrasi insan hakları ve evrensel değerler temelinde oluşturduğu imaj, dünya gerçekliğiyle uyumadığı için

¹⁹ Samir Kassır, *Arap Talihsizliği*, (çev. Özgür Gökmen), İstanbul, İletişim Yayınları, 2011, s. 11.

²⁰ Aynı yer, s. 15-25.

içeriden ve dışarıdan artarak aşınmaktadır.²¹ Tüm bunlar dikkate alındığında, imajın gerçeği yansıtmadığı ve farklı unsurlarca desteklenmediği durumlarda, ikna ediciliğini kaybettiği görülmektedir. İmajın, çeşitli unsurlarca desteklendiği ve daha profesyonelce kurgulandığı durumlarda ise imajın, gerçekten ayrılabilmesi için konuya uzaktan veya yüzeysel bakmayan insanlara ihtiyaç duyulacaktır.

2. Uluslararası İlişkilerde İmajın Önemi

Gültekin'in de belirttiği üzere, devletlerin sahip oldukları klasik güç unsurlarının yanında uluslararası alanda iyi bir imaja sahip olmaları, ülkelerin çıkarlarını ulusal/uluslararası anlamda korumaları ve geliştirmeleri için önemli bir faktör olarak kabul edilebilir. Bu sebeple ülkeler, geçmişte onları güçlü yapan unsurların yanında, sahip olunan imajı da stratejik unsurlardan birisi olarak kabul etmek durumundadırlar.²² Uluslararası imaja ilişkin olarak Gültekin tarafından yapılan bir tanıma yer vererek, siyasal gerçeklik ve imaj arasındaki ilişkiyle devam etmek gerekirse;

“Uluslararası İmaj, bir ülkenin dış hedef kitleler tarafından algılanış tarzı, uluslararası platformda oluşturduğu genel izlenim, sahip olduğu saygınlık ve itibar, uluslararası konularda topladığı destek ve oluşturduğu sempatiye dayalı görüntülerin tümüdür.”²³

Siyasal gerçeklik anlayışı çerçevesinde, uluslararası ilişkilerde sıklıkla uygulanan imaj ve gerçeğin yer değiştirilmeye çalışılması, birçok amaca hizmet etmektedir. “Yeni Dünya Düzeni” veya “Tarihin Sonu”nda görüldüğü üzere, bir takım kavramsallaştırmalar üzerinden de kurgulanabilen uluslararası ilişkilerde imaj, Körfez Krizi’ndeki gibi bir kişiyi ve ülkeyi düşman olarak sınıflandırmaya da imkân vermiştir. Bu düşman imajı, lider pozisyonundaki ülkenin politikalarına anlam/haklılık kazandıracak gibi, müttefiklerin de bir arada tutulmasını sağlayacaktır. Böylece kurgulanan imajın bir sonucu olarak alınan kararlar, bir ülkenin aleyhine olsa dahi kabul edilebilir bir hale

²¹ Yahya Abdülrahman, “İsrail Gerçekleri Yadsıyan Bir Devlet”, *Tanıklar, Makaleler, Belgeler, Mülakatlar ve Şiirlerle Filistin – İsrail Dosyası*, (der.) Garbis Altınoğlu, İstanbul, Pozitif Yayınları, 2005, s. 226-229.

²² Bilgehan Gültekin, “Türkiye’nin Uluslararası İmajında Yükselen Değerler ve Eğilimler”, *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, C.4, S.1, 2005, s. 127.

²³ Aynı yer, s. 128.

dönüşmektedir. Bu yönüyle gerçeklere gereken önemin verilmemesi ve salt imaja odaklanılması sorunların çözümünü imkânsızlaştırmaktadır.²⁴

Yukarıda imajı, gerçeğin yerine ikame etme noktasında en fazla tecrübeye sahip olan devletlerden birinin İngiltere/Birleşik Krallık olduğu belirtilmişti. Ancak bazı durumlarda, çizilmeye çalışılan imajın kontrolden çıkabileceği de dikkate alınmalıdır. 2003 yılında Irak'ın işgal edilmesi sürecinde oluşturulan imaj buna verilebilecek örnekler arasındadır. Irak'ın işgal edilmesinden önce Tony Blair'ın başında bulunduğu Birleşik Krallık Hükümeti, tıpkı diğer demokratik devletler gibi girilecek savaşı gerekçelendirerek halk tarafından kabul görmesini sağlama niyetindeydi. Bu bağlamda halkın gözünde oluşturulmaya çalışılan Saddam Hüseyin imajını kuvvetlendirmek için istihbarat dosyaları da halkla paylaşılmıştır. Bu istihbarat dosyalarında ön plana çıkan hususlar arasında, tehlikeli bir şer odağı olarak gösterilmeye çalışılan Saddam Hüseyin'in, Batı'ya karşı kullanılacak kitle imha silahları bulundurduğu ve bu silahları ateşleyebilmek için yalnızca 45 dakika gibi bir süreye ihtiyaç duyduğu bilgisi yer almaktaydı. Irak'ın işgalinden kısa bir süre önce yayınlanan istihbarat raporunun bir bölümünün bir dergi ve doktora tezinden derlendiğinin ortaya çıkmış olması o dönemde Başbakanlık İletişim Müdürü olan Alastair Campbell'in istifası ile sonuçlanmıştır. Ancak bu istifanın 2003 Ağustosunda gelmiş olduğu²⁵ ve Irak'ın işgaline 20 Mart 2003'de başladığı dikkate alınır, siyasal gerçekliğin amacına ulaştığı da belirtilmelidir.

“Donmuş göle” benzettiği imajı bir dayanak noktası olarak kabul eden Canbolat, “koşulların değişmesi/havanın ısınmasıyla” ortaya çıkacak olan gölün daha önce düz bir kara parçası olarak kurgulanan imajın inandırıcılığını ortadan kaldıracığı saptamasını yapmaktadır.²⁶ Bu benzetme yukarıda değinilen istihbarat raporlarıyla yorumlandığında; Saddam Hüseyin'in Batı için oluşturduğu tehdit ile çizilen imaj ilk etapta donmuş bir göle benzetilebilir. Ancak zaman içerisinde bu tehdidin gerçekte var olmadığının görülmesiyle, gölün üzerini kaplayan “buz erimiş” ve “buzla kaplı”

²⁴ İbrahim S. Canbolat, “Yeni Dünya Düzeni”nde Ortadoğu ve Türkiye Gerçeği”, a.g.m., s. 345-356.

²⁵ Alison Theaker, *Halkla İlişkiler El Kitabı*, (çev. Murat Yaz), İstanbul, MediaCat Kitapları, 2006, s.61-63.

²⁶ İbrahim S. Canbolat, *Uluslararası İlişkilerde Türkiye Savaş ve Barış Arasında Dünya*, a.g.e., s. 96.

gerçeğin zamanla imaj karşısında elde ettiği üstünlükle sonuçlanmıştır. Buradan hareketle Canbolat'ın “donmuş bir göle” benzettiği imaj, tıpkı donmuş bir göl gibi yer yer güvensiz ve kaygan bir zemine sahip olarak da yorumlanabilir. Diğer bir ifadeyle kurgulanan imajın gerçek karşısında temkinli olmasını gerektiren bir durum da bulunmaktadır.

Said'den bir alıntı yapılması, yukarıda imaj ve gerçek temelinde göl ile örneklendirilen görüşü pekiştirmek ve yeniden yorumlamak için faydalı olacaktır:

“...genel olarak Arap dünyası, özel olarak da Filistinli'leri konu alan tartışmalar Batı'da öylesine akıl karıştırıcı ve haksız biçimde saptırılmıştır ki, meselelerin –iyi veya kötü- Araplar ve Filistinli'ler için gerçekten ne olduğunu anlamak için çok büyük gayret göstermek gerekir. Tehlikeli olan, Filistinli –Siyonist çatışmasının karmaşık koşullarını haksızlık etmeden sergilemeye çalışırken, mücadelemizin gerçeğini abluka altına almış olan yalanların, saptırmaların ve kasdi cehaletin devasa yığınağını bertaraf etmek için yeterince bir şey yapamıyor olmamdır. Belki de böyle durumlarda gerçeği su yüzüne çıkarmanın basit bir formülü yok ancak şunu da mutlaka eklemek isterim ki, benim kendimin Filistin davasının tarihi ve ahlaki yeterliliğinin onu yanlış tanıma gayretlerinden daha uzun yaşatacağına ve onlardan arınacağına olan inancım tamdır...”²⁷

Said'den yapılan bu alıntıdan çıkarılacak iki temel sonuç bulunmaktadır. Bunlardan ilki “*ablukaya alınmış*” gerçeğin saptırılmış imajdan ayrılabilmesinin kolay olmadığıdır. İkincisi ise gerçek her ne kadar “*yalanların, saptırmaların ve kasdi cehaletin*” altında kalmış olsa da gerçeğin sahip olduğu üstünlüğün, kendisini çevreleyen imajdan kurtulabileceğine ilişkindir. Diğer bir ifadeyle gölün kalın bir biçimde buz tutmuş olması, gölün gerçek yapısının ortaya çıkmasını zorlaştırırsa da gölün sahip olduğu durgun su örtüsünün gerçekliği bir gün buza karşı üstünlüğünü sağlayacaktır. Bunların da ötesinde göle ait gerçekliğin ortadan kalkması için gölün kurummasının yeterli olacağı düşünülebilir. Fakat bu durumda bile bölgede geçmişte bir gölün var olduğu gerek göl yatağı, gerekse diğer kalıntılardan görünecektir. Bu bağlamda gölün varlığıyla eşdeğer görebileceğimiz gerçek, gölün kurumasıyla bile ortadan kaldırılamayacaktır. Fakat şu da belirtmelidir ki, gerçeğin imaj karşısında varlığını kanıtlaması her zaman kolay olmamaktadır.

²⁷ Edward Said, *Filistin'in Sorunu*, (çev. Alev Alatl), İstanbul, Pınar Yayınları, 1985, s. 292.

Gerçeğin gizlenmesinin kolay olmadığına yönelik olarak Osmanlı'ya ilişkin bir örnek vermek konunun anlaşılması için önemlidir. Çalış, Osmanlı'nın yıkılışından sonra kurulan Türkiye'nin de aralarında bulunduğu birçok devletin oluşturmaya çalıştıkları yeni ulusal kimlik inşasında, Osmanlı'yı ötekileştirilerek onu yok saymaya çalıştıklarına değinmiştir. Ancak O'na göre bastırılmaya çalışılan tarihsel Osmanlı gerçeği "kendisini bastırmaya çalışanın bir parçası" olduğu için bastırılan gerçek her fırsatta başkaldırarak kendini görünür kılmaktadır. Bu bağlamda gerçeğin ortadan kaldırılması için gerçeği bastırmaya çalışanın kendini yok etmesi gerekmektedir.²⁸

Uluslararası ilişkilerde bir imajın kurgulanması medyanın yanında resmi eğitim sisteminden yararlanarak da gerçekleştirilmektedir. Yılmaz'ın Kıbrıs örneğinde belirttiği üzere Kuzey ve Güney'in birbirlerine yönelik algıladığı imajın temel sebeplerinden birisi de eğitim sistemine ilişkindir. Çünkü tarafların tarihsel anlaşmazlıklar üzerine inşa ettikleri düşman tanımlamaları, Kıbrıs'ın bütününe yönelik duyulabilecek aidiyetin olanaksızlaştırılmasına da sebebiyet vermektedir. Bu sebeple karşı taraf hakkında çizilen olumsuz düşüncenin (imajın) ardındaki objektif bilgiye ulaşabilmek, eğitimin resmi olarak konuyu yönlendirildiği durumlarda kolay olmamaktadır.²⁹ Devletlerin veya halkların birbirlerine karşı kurguladıkları olumsuz imajlar, sorunların çözümünü daha zor bir hale getirirse de indirgemeci bir yapıya sahip olduğu için devletler tarafından daha kolay bir seçenek olarak sıklıkla tercih edilmektedir. Maalouf'un da değindiği üzere, bazı halklar içinde buldukları felaketlerin sorumluluğunu birbirlerine yüklemektedirler. Diğer bir ifadeyle karşılaşılan sorunların başkalarının hataları yüzünden gerçekleştiğini iddia ederek çözüm yerine bir sorumlu bulunmaktadır.³⁰ Öztürk'ten bir alıntı yapılarak bu konu daha anlaşılır hale getirilebilir.

²⁸ Şaban H. Çalış, *Hayaletbilimi ve Hayali Kimlikler Neo-Osmanlılık, Özal ve Balkanlar*, Konya, Çizgi Kitabevi, 2001, s.169.

²⁹ Muzaffer Ercan Yılmaz, *Toplumlar Arası Çatışmalarda Barışı İnşa Etmek Birleşmiş Milletler Barış Güçleri ve Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, Bursa, Dora, 2015, s.183-184.

³⁰ Amin Maalouf, *Ölümcül Kimlikler*, (çev. Aysel Bora), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 26. b., 2008, s.69.

“...Hayatta üzerimize saldıran birçok argümanla baş etmek yerine baş edebileceğimiz bir argümanı kendimiz için psikolojik bir kavga simgesi olarak belirleyebiliriz ve böylece çoğul sorunlarımızı ve mutluluklarımızı o tekil sembolle çatışarak ya da kutsayarak üretebiliriz...”³¹

Konuya yukarıdaki alıntıyla da bağlantı kurabilecek, Ermeni meselesinde de sıklıkla kullanılan önyargıları kuvvetlendirecek Türkiye veya Türk imajıyla devam etmek isabetli olacaktır. Karagöz’ün ifade ettiği üzere, bir ulusun geçmişe ilişkin sahip olduğu birikimleri, imaj oluşumunda kod işlevi görmektedir. Ancak bu kodlar her durumda bir gerçekliği ifade etmeyebilir. Çünkü tarafların birbirlerine yönelik olumlu-olumsuz algıları, bahsi geçen kodun inşa edeceği imajın mahiyetini de değiştirecektir. Lobi faaliyetlerinin de dâhil olduğu çabalarla, tarihi gerçeklerin ters yüz edilmesi, toplumları yanıltılmakta ve böylece Ermeni meselesinde Türkiye’ye yönelik kurgulanan imajda da görüleceği üzere, Türkiye imaj “mağduru” bir ülke haline getirilmektedir. Buna ek olarak, Ermeni meselesine ilişkin olarak kurgulanan imaj, konuyla doğrudan ilişkisi olmayan bir takım hususlarla da pekiştirilmektedir. Örneğin Türkiye’de yaşanan askeri darbelerin Batı nezdinde oluşturduğu olumsuz imaj, uluslararası önyargıları arttırdığı için Ermeni meselesinde Türkiye aleyhinde kullanılmaktadır. Son olarak bir devlete ilişkin olarak kurgulanan uluslararası imajın, imkânsız olmamakla birlikte değiştirilmesinin çok zor olduğu dikkate alınması gereken bir husus olarak kabul edilebilir.³²

Kurgulanan uluslararası imajın değiştirilmesinin çok zor olduğu saptamasına ilişkin olarak şu da belirtilmelidir ki, bir dine/toplumla yönelik imaj algılamasının tarihsel temellerinin çok eski olması, sahip olunan imajın değiştirilmesinin önündeki önemli engellerden birisidir. Örneğin, İslamofobi’nin Batı’da 11 Eylül 2001’de başladığını söylemek mümkün değildir. Batı’daki İslamofobi’nin tarihsel kökenlerini Hıristiyan-Müslüman mücadelesinden veya İslam karşıtlığından ayrı düşünmek doğru olmayacaktır. İslam’ın yayılmasına paralel olarak taraflar arasında yaşanan çatışmalar, olumsuz bir İslam ve Müslüman imajının tarihsel süreç içerisinde oluşmasına sebebiyet vermiştir. Türk ve Müslüman kavramlarının birbirinin yerine kullanılması ve türetilen olumsuz deyimler, sahip olunan bu imajın kuşaktan kuşağa geçmesini sağlamıştır.

³¹ Ali Öztürk, *İmajoloji Bir Disiplin Denemesi*, Ankara, Elis Yayınları, 2013, s.112.

³² Betül Karagöz, “Uluslararası İlişkilerde İmaj Kavramı ve Batı Nostaljisindeki Bir Aksaklık Olarak Türk İmajı,” *Karadeniz Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, S.10, 2011, s. 107,

Oryantalist ve Avrupa merkezci görüşler de bu olumsuz imajın önemli taşıyıcıları olarak görülebilir. Yoğunluğu farklı olmakla birlikte devam eden İslam karşıtlığı, 1990'lı yıllarda farklı bir evreye girerek İslam'ın düşman haline getirildiği bir süreci başlatmıştır. Böylece komünizm tehlikesi inşa edilen bir başka “tehdit unsuru” ile ikame edilmeye çalışılmıştır. Yine aynı dönemde Huntington tarafından ileri sürülen “Medeniyetler Çatışması” tezinin de fikri düzeyde İslam karşıtlığını destekleyici bir rol oynadığı söylenebilir.³³ 2001 sonrasında sıklıkla kullanılan “İslami terör” kavramına ek olarak, Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) ismi altında varlığını sürdüren terör örgütü de İslamofobi'nin veya İslam hakkında oluşturulmaya çalışılan imajın temel unsuru haline getirilmiştir. Böylece Batı'da tarihsel süreç içerisinde şekillendirilmiş olan İslam imajı, güncel gelişmelerle yeniden inşa edilerek, İslam gerçekliğinin ortaya çıkışı daha da zorlaştırılmaktadır.

Peki, gerçekliğinin ortaya çıkışının birçok meydan okumayla karşı karşıya kaldığı böyle durumlarda ne yapılmalıdır? Türkiye örneği üzerinden açıklamak gerekirse; Batı nezdinde Türkiye üzerinde bulunan negatif imaj algısının ortadan kaldırılabilmesi için tarihsel sürecin dikkatli bir biçimde incelenmesinin önem arz ettiği söylenebilir. Canbolat, bu negatif imajın ortadan kaldırılması için Türklerin Asya'dan Avrupa'ya uzanan varlık siyasetini incelemenin gerekliliğini ön plana çıkarmıştır. Bu bağlamda Orhun Kitâbeleri, Kül Tigin Kitabesi, Kutadgu Bilig, Siyasetname ve Dede Korkut Hikâyeleri'ni işlevsellik temelinde sorgulayan Canbolat, Türklerin uluslararası ilişkiler ve modern siyasete ilişkin birçok çağdaş değere öncüllük ettiğini ispatlamaya çalışmıştır. Kısaca Canbolat, Batı'nın Türkler hakkında sahip olduğu önyargılı ve indirgemeci imajın düzeltilmesinde tarihsel/kültürel anlamda yapılacak çözümlemenin sağlayacağı katkıya inanmaktadır.³⁴ Böyle bir yaklaşımdan çıkarılabilecek temel sonuç; tarihsel olarak temellendirilen imaj algılamasının içerebileceği yanlışlıkların, salt güncel söylemlerle değiştirilmesinin mümkün olmadığı ve böyle bir değişim için tarihsel ve kültürel anlamda derin/özgün çözümler yapılmasının zorunlu olduğudur.

³³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Murat Aktaş, “Avrupa’da Yükselen İslamofobi Ve Medeniyetler Çatışması Tezi”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, C.13, S.1, 2014, s. 39-49.

³⁴ İbrahim S. Canbolat, “İmaj-Gerçek ve İşlevsellik Bağlamında Eleştirel Bir Uluslararası İlişkiler Çözümlemesi Üzerine”, *Gazi Akademik Bakış*, C. 1, S. 1, Kış, 2007, s. 1-13.

Gerçekliğinin ortaya çıkışını sağlamak adına önemli olduğu söylenebilecek bir diğer yaklaşım, “Konjonktürel Gerçeklik” yaklaşımıdır. Bu yaklaşımda, konunun/içeriğin ne olduğundan ziyade, nasıl/niçin olduğu ön plana çıkmaktadır. Bu yönüyle “Konjonktürel Gerçeklik” yaklaşımında incelenen konunun anlaşılması için sübjektif değerler dışarıda bırakılarak, mesele kendi gerçekliğinde değerlendirilmeye çalışılır. Sebep-sonuç ilişkisinden yararlanılması da “Konjonktürel Gerçekliği” anlamak için önemlidir. Böylece olay ve olguların kendilerine özgü farklı gerçeklikler temelinde anlaşılabilir, çözümlenebilir hale gelmektedir.³⁵

3. Commonwealth’in İmaj Boyutu

Giriş bölümünde de bahsedildiği üzere, Cromwell öncülüğünde başlatılan iç savaşın kazanılmasının ardından, İrlanda ve İskoçya’nın kaybedilmesinin önüne geçmek için stratejik amaçlarla seçilmiş olan Commonwealth kavramı, tarihsel süreç içerisinde farklı anlamlar taşıyarak, İmparatorluğun imaj çalışmalarına hizmet etmiştir. 1949 öncesinde Kanada’nın kendini yönetmek istemesiyle örgütlenme süreci de başlayan Commonwealth’in, öncelikle yeni bir “Amerikan Bağımsızlık Savaşı’nı” önlemek için “İngiliz realizminin” ürettiği rasyonel bir imaj politikası olarak ortaya çıktığı ifade edilebilir. 1949 Londra Deklarasyonu ile kurulan Modern Commonwealth’in de bu yönüyle imaj ağırlıklı bir politika tercihi olduğu söylenebilir. Bu yönüyle hem dominyonlardan oluşan Commonwealth, hem de 1949’da Londra Deklarasyonu ile ortaya çıkan Modern Commonwealth’in, geleneksel İngiliz politikasıyla uyum içerisinde olduğu ileri sürülebilir. Tezin genelinde de imaj ve gerçek çerçevesinde ele alınacak olan bu geleneksel İngiliz imaj politikasının, Commonwealth’i ortaya çıkarma noktasında da başarılı olduğu belirtilebilir. Elbette dekolonizasyon sürecine giren Britanya İmparatorluğu’nun varlığının salt imaj politikalarıyla sağlanmasının mümkün olmadığı da siyasiler tarafından bilinmekteydi. Bu sebeple çalışmanın ikinci bölümünde detaylandırılacak olan İmparatorluğun koloni ve sömürgeleriyle oluşturduğu yapısal bağımlılığın taşıdığı önem de dikkate alınması gereken hususlar arasındadır.

³⁵ Konjonktürel Gerçeklik Perspektifi için bkz. İbrahim S. Canbolat, *Örümcek Evinde Oturulmaz*, İstanbul, Alfa Aktüel, 2014, s. 124-128.

Britanya İmparatorluğu'nu tüm kıtalara yayılmış, büyük kısmı tropik ve sayısız mülkten oluşan bir bohçacı torbasına benzeten Anderson'un belirttiği üzere; İmparatorluğun kontrolü altına aldığı halklar içinde çok küçük bir azınlık dışında, İmparatorluğun merkezi ile dinsel, dilsel, kültürel, siyasi ve iktisadi anlamda uzun vadeli bir bağı bulunmamaktaydı.³⁶ İmparatorluk, dekolonizasyon sonrasında da ilişkilerin devamını sağlayabilmek için bu azınlığa önem vermekteydi. İmparatorluğun merkeziyle çeşitli bağlara sahip olan bu azınlığı Galtung "köprübaşı" olarak kavramsallaştırmıştır. O'na göre "çevrenin" merkezinin, "merkezin" merkezi ile olan bir çıkar uyumu bulunmaktadır ve bu uyum, iki merkez arasındaki bağı temellerini oluşturmaktadır. Buna paralel olarak, çevrenin merkezindeki siyasi/ekonomik elitlerin varlığı, merkezin merkezi lehine kurulan ilişkilerin sürdürülmesinde kilit role sahiptir.³⁷

Britanya İmparatorluğu, tarihten aldığı dersle varlık sorununu yalnızca bahsi geçen "köprübaşlarına" endekslememiştir. Buna ek olarak, eski ilişki ağını sağlamaya yönelik "imaj" çalışmaları da Britanyalı siyasiler tarafından olabildiğince önemsenmiştir. Bu imaj çalışmalarından birisinin de Commonwealth olduğu söylenebilir. Commonwealth ismi ile eski koloni ve sömürgelerle ortak bir "iyilik" vurgusu yapılmaya çalışılmıştır. Böylece stratejik amaçlarla seçilen bu isimle monarşiye ilişkin olmayan yeni bir tür bağ oluşturulmaya çalışılmıştır. Ancak çalışmanın sonraki bölümlerinde de görüleceği üzere Commonwealth'in temelinde yer alan "ortak" (common) ibaresi işlevsel olamayarak salt "imaj" olarak kalmıştır. Bunun en önemli göstergelerinden biri Örgüt'ün önemli bir konuda/alanda itibarını arttıracak şekilde kendisini kanıtlayamamış olmasıdır.

Engin'in kimlik, imaj ve itibarın birbirleriyle ilişkisini ve bunların kurumlar için ifade ettiği önemi ele aldığı çalışmasında değindiği üzere; olumlu yönde var olan imajın oluşturduğu itibar, kurumlara birçok alanda katkı yapmaktadır. O'na göre bu bağlamda oluşan güçlü kurum itibarı da "adeta güçlü bir manyetik alan gibidir". Bu itibar kurumun karşılaştığı sorun ve krizleri de en az zararla atlatabilmesine katkıda

³⁶ Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, (çev. İskender Savaşır), İstanbul, Metis Yayınları, 2002, s.108.

³⁷ Johan Galtung, "Emperyalizmin Yapısal Teorisi", *Uluslararası İlişkiler*, C. 1, S. 2, Yaz, 2004, s. 30-32.

bulunmaktadır.³⁸ Burada bir kuruma ilişkin olarak ortaya koyulan düşünceler, Commonwealth gibi uluslararası bir örgüt için de geçerli kabul edilebilir. Bu durumda 1949'da kurulan Modern Commonwealth'in imajıyla Örgüt'e itibar kazandırmadığı ileri sürülebileceği gibi birçok ülkenin Commonwealth üyesi olması da Örgüt'ün "güçlü bir manyetik alana" sahip olmasından ziyade eski bağımlılıklar, mecburiyet, eşitlik hissi, karşılıklı çıkar ve üyelere sağlanan serbestliğe paralel olarak düşünülebilir.

Yukarıda bahsi geçen itibarın sağlam bir biçimde inşa edilmesi için imajın gerçek olması gerekirken, bu süreçteki algı yönetiminin de iyi bir biçimde idare edilmesi gerekmektedir. Ancak şu da belirtilmelidir ki, itibar kazanılması gereken bir hususken imaj kurgulanabilmekte, yönetilebilmekte ve sıklıkla bahsedildiği üzere gerçeği yansıtmayabilmektedir. Bu sebeple dışarıya yönelik olarak yapılacak halkla ilişkiler çalışmalarında olumlu bir imajdan ziyade itibarın tanımlanması daha isabetli olacaktır.³⁹ Bu saptama Commonwealth'e uyarlandığında 1949'dan bugüne kadar, Örgüt'ün önemli bir konuda/sorunda dünyada ses getirebilecek çözümler sunamadığı söylenebilir. Bu sebeple Örgüt'ün rüştünü ispat etmesi bir gereklilik olarak değerlendirilebilir. Böylece, Commonwealth'in daha önce çok da sahip olmadığı güvenilirlik/itibar üye ülkeler nezdinde inşa edilebilecektir. Burada itibara ilişkin tarihsel bir analiz yapılarak konunun Modern Commonwealth ile yorumlanması, imaj ve itibar ilişkisinin anlaşılması için faydalı olabilir.

Cannadine, Britanya İmparatorluğu'nun gücünün zirvesinde olduğu 19. yüzyılda (özellikle ilk üç çeyreğinde) Kraliyet'in dâhil olduğu törenlerin çok önemsenmediğini ve Kraliyet ailesinin bugünkü kadar popüler olmadığını ortaya koymaya çalışmıştır. Cannadine, bunların yanında gerçekleştirilen törenlerin yetersiz olmasının yanında profesyonelce yapılmadığına da değinmiştir. 1870'lerden sonra ise görkemli törenlerin de yardımıyla Kraliçe Victoria nezdinde monarşinin kamusal imajı düzeltilmeye başlanmıştır. Bu bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü yeni birer dünya gücü olma iddiasıyla ortaya çıkan devletlere karşı İmparatorluğun itibarının korunması

³⁸ Elif Engin, "Kurum İmajı Çerçevesinde Kimlik, İmaj ve İtibar İlişkisine Genel Bir Bakış", *İmaj Üretimi*, (ed.) Güzin Ilıcak Aydınalp, Ankara, Nobel, 2014, s. 14-15.

³⁹ Gyorgy Szondi, "Central and Eastern European Public Diplomacy", *Handbook of Public Diplomacy*, Nancy Snow and Philip M. Taylor (Eds), New York, Rotledge, 2009, s. 298'den aktaran Gaye Aslı Sancar, *Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler*, İstanbul, Beta, 2012, s. 71.

gerekmıştır. Bu şatafatlı törenler taç giyme merasimi ve cenaze törenleriyle sınırlı kalmamış rekabetin giderek arttığı I. Dünya Savaşı öncesindeki dönemde de bunlara yenileri eklenmiştir.⁴⁰

II. Dünya Savaşı sonrasında da Britanya'nın dünyada azalan gücüne paralel olarak, Kraliyet ritüellerinin rolü daha da artmıştır. Bu ritüeller İmparatorluğun sorunlu bir dönemde azalan gücünün karşısında, istikrar ve güce ilişkin bir imaj çizmek için daha da önemli hale gelmiştir. Böylece hem bir süreklilik, hem de geçmişte sahip olunan güç ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu çaba içerisinde sahip olunan "ihtişamı" ve sürekliliği ortaya koymak için icat edilen gelenekler büyük oranda yanıltıcı bir işleve sahipti. Kaybedilmekte olan Britanya İmparatorluğu'nda Kraliçe emperyal sıfatlarını bir bir kaybederken, sahip olduğu Commonwealth'in başı sıfatı artan bir öneme sahip hale gelmiştir.⁴¹ Buradan çıkarılabilecek sonuç; Britanya İmparatorluğu'nun azalan gücünü fark ederek, imaja ilişkin çalışmalarla hem rakip devletlere, hem de eski koloni ve sömürgelerine yönelik olarak İmparatorluğun itibarını korumaya çalışmış olduğudur. Commonwealth'in oluşumu da bu bağlamda değerlendirilebilir. Ancak 1949 sonrasında gerek Britanya İmparatorluğu'nun, gerekse Modern Commonwealth'in "imajın" "gerçeğe" dönüştürülmesine yönelik başarısız bir görüntü verdikleri belirtilebilir. Üye ülkelerin "ortak bir refaha" sahip olmasına yönelik etkisizliğin yanında, Commonwealth'in 1991 Harare Deklarasyonu ile ortaya koyduğu demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi değerlerde de imaj etkisinin hissedildiği görülmektedir. Bu değerlerin uygulanmasında görelî olarak bir gelişme sağlanmış olsa da başta Birleşik Krallık olmak üzere, gelişmiş Commonwealth ülkelerinin bu konuyu dış politikanın bir çeşit manivelası olarak kullanmaları Örgüt'ün bu alanda itibar kazanmasının önüne geçmektedir.

Erdoğan, güç merkezlerinin insan hakları konusunda çizdiği imajın arka planında ekonomiye ve güce ilişkin çıkarların bulunduğunu belirtmektedir. O'na göre bu noktada diğer uluslara insan hakları konusunda yapılan samimiyetten uzak baskılar

⁴⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., David Cannadine, "Ritüelin Bağlamı, İcrası ve Anlamı: Britanya Monarşisi ve 'Geleneğin İcadı', 1820 Civarı – 1977", *Geleneğin İcadı*, (çev. Mehmet Murat Şahin), Eric Hobsbawm, Terence Ranger (ed.), İstanbul, Agora Kitaplığı, 2006, s. 119-162.

⁴¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., aynı yer, s. 164-192.

da bu güç merkezleri tarafından yapılmaktadır.⁴² Bu bağlamda Commonwealth'in de samimiyetten uzak bir görüntü verdiği ifade edilebilir. Her ne kadar Commonwealth tekil olarak bir güç merkezi olarak değerlendirilemese de Birleşik Krallık başta olmak üzere, Commonwealth'in Apartheid karşıtı politikalarında verdiği kötü tecrübe, uygulanmaya çalışılan "imaj" politikalarıyla unutturulamamıştır. Yine üye ülkelerin önceliklerinin ve sorunlarının görmezden gelinerek demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü temelinde yapılan eleştiriler sonucunda, Commonwealth işlevselliğini ve güvenilirliğini kaybetmektedir. Çünkü oluşturulan imaj, gereğinden fazla sürdürüldüğü için gelinen süreçte işlevini yitirmiştir. Diğer bir ifadeyle Commonwealth ile oluşturulan "ortak refah" imajının üzeri daha fazla örtülemeyeceği için üye ülkelere salt eleştiride bulunan ve maddi olarak fazla fayda sağlamayan bir Commonwealth'in artan bir biçimde gücünü ve güvenilirliğini kaybettiği görülmektedir.

Çalışmanın üç ve dördüncü bölümleri incelendiğinde görüleceği üzere Commonwealth içerisinde en önemli kararların alındığı Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantıları da imaj ve gerçeğin birbirinden ayrılması için büyük önem taşımaktadır. Çünkü bu toplantılarının sonuç bildirimlerinin büyük bir kısmının "temenni" özelliğine sahip kararlardan oluşmasının yanında, bu kararların nasıl uygulanacağını da belirtilmemesi, bildirimlerin sembolik olmasını beraberinde getirmiştir. Böylece "kâğıt üzerinde" kalkınma, insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü, ırkçılığın önlenmesi, kadın hakları ve çevrenin korunmasına yönelik alınan kararların Örgüt'ün işlevsiz ve güçsüz görüntüsünün imajlanması için kullanıldığı ifade edilebilir. Ancak Canbolat'ın yaratılan sahte imajın işlevselliği öldüreceğine yönelik saptaması⁴³ dikkate alındığında, sahte imaj ve işlevselliğin aynı anda var olamayacağı görülecektir.

Yine çalışmanın üç ve dördüncü bölümlerinde görüleceği üzere, üye ülkeler zaman zaman Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantıları'nı uluslararası sorunları kendi lehlerine çözmek için bir platform olarak kullanmaktadırlar. Türkiye'yi de ilgilendiren Kıbrıs sorunu bu noktada isabetli bir örnek olarak kabul edilebilir. 1961'de Commonwealth'e üye olan Güney Kıbrıs, yapılan toplantılarda çizdiği "mağdur"

⁴² İrfan Erdoğan, *İletişimi Anlamak*, Ankara, Erk, 2002, s.482.

⁴³ Canbolat, "İmaj-Gerçek ve İşlevsellik Bağlamında Eleştirel Bir Uluslararası İlişkiler Çözümlemesi Üzerine", a.g.m., s.2.

imajının da yardımıyla toplantıların sonuç bildirimlerinde kendi lehine kararlar aldirmayı başarmıştır. 1993'te ise Güney Kıbrıs imaja yönelik bu çalışmalarını farklı bir aşamaya taşımıştır. 1993 Toplantısı'nın Güney Kıbrıs'ın başkenti Limassol'de yapılacak olması, Güney Kıbrıs tarafından "mağdur" imajını ve Kıbrıs'ın "bölünmüşlüğünü" ön plana çıkarmak için tarihi bir fırsat olarak görülmüştür. Toplantı'dan yararlanarak hem gerçeklikten olabildiğince uzak bir Kuzey Kıbrıs/Türkiye imajı çizilmeye çalışılmış, hem de "mağduriyete" ilişkin olarak hali hazırda kurgulanmış olan imajın liderlerin zihninde pekiştirilmesine gayret edilmiştir. Özetlemek gerekirse, imajın ağırlıklı olarak kullanıldığı bir platform olan Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantıları, işlevsellik noktasında büyük sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır.

4. İmajın Sürdürülebilirliği Üzerine

İmajın her zaman gerçeğin gizlenmesi için kullanılıp kullanılmadığı önemli bir sorgulamadır. Canbolat'ın da belirttiği üzere gerçek ve imajın birbirine karıştırılmaması gerekmektedir birlikte imajın gerçeği yansıtacak şekilde kullanılmasında bir sorun bulunmamaktadır. Kaldı ki, böylece imajın da yardımıyla gerçeğin zihinlerdeki yeri de sağlamlaşmış olur. O'na göre böyle bir imaj, gerçeği karşıladığı ve onu görünür kıldığı için yanlış anlaşılmalara da önleyecektir.⁴⁴ Buradan çıkarılacak temel sonuç; imajın her durumda kötü olmadığı, gerçeklik ile uyum içerisinde olduğunda pekiştirici bir etki yaptığıdır. Ancak uluslararası ilişkilerde imaj genellikle gerçeği pekiştirici veya gerçeği ortaya çıkarmak gibi bir işleve sahip değildir. Bu yönüyle gerçekliği pekiştirmeyen bir imajın sürdürülebilirliğinin sorgulanması da önem taşımaktadır. İmajın yalanlardan oluşabileceği, gerçeğin ise "yalan olmayan" anlamına geldiği dikkate alınırca, önce yalan ve gerçekliğe ilişkin bazı görüşlere yer vermek konunun anlaşılması için faydalı olabilir.

Mill'e göre, karşılaşılan sorunlar karşısında geçici bir takım çözümler bulmak ve bir kazanım elde etmek için yalan söylemek uygun bir davranış olarak kabul edilebileceği gibi, doğruyu takip edip güven duygusunu geliştirmek daha faydalı bir tercih olduğu için ön plana çıkmaktadır. O'na göre yalan ancak daha büyük sorun ve sıkıntıların önüne geçilebilmek için tek çözüm olduğu durumlarda söylenebilir. Ancak

⁴⁴ İbrahim S. Canbolat, "Yeni Dünya Düzeni"nde Ortadoğu ve Türkiye Gerçeği", *Su Sorunu, Türkiye ve Ortadoğu*, (der.)Sabahattin Şen, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 1993, s. 348.

bu yalanın genişletilmemesi ve gerçeğe olan güvenin zedelenmemesi için dikkatli olunması gerekmektedir. Çünkü güvenin ortadan kalkması karşılıklı dayanışmayı aşındıracağı için toplumun gelişmesinin önünde bir engel olacaktır.⁴⁵

Karşılıklı güvenin zedelenmemesi için yalanın sınırları konusunda dikkatli olunmasının gerekliliğine ilişkin saptamaya benzer bir görüş de Mearsheimer tarafından ortaya koyulmuştur. Devletler arası yalanın her zaman faydalı sonuçlar veremeyebileceğinin altını çizen Mearsheimer'a göre liderlerin sık yalan söylemesi, karşı tarafla kurulacak işbirliğini zora sokacak olması sebebiyle kötüdür. Çünkü neyin gerçek neyin yalan olduğunun muğlaklaştığı bir senaryoda işbirliği de çıkmaza girecektir. Buradan hareketle Mearsheimer, devletler arası yalanların faydalı olabilmesi için dikkatlice seçilmesi ve söylenmesi gerektiğini belirtmiştir.⁴⁶

Schopenhauer ise akıldan yoksun bir kişinin aksine, temkinli ve kurnaz olanların yaptıkları kötülükleri nasıl gizleyebileceğine yönelik bilgiye sahip olduğunu belirtmiştir. Diğer taraftan akla uygun yargılar verme yeteneğinden yoksun olmanın, normalde rahatlıkla kavranabilecek gerçeklikten insanları uzaklaştırdığını ifade eden Schopenhauer, dünyayı büyük bir maskeli baloya benzeterek, insanların taktıkları farklı maskelerle gerçeği gizlediklerinin altını çizmiştir. Bu sebeple insanların bahsi geçen maskeli balo hakkında bilgi sahibi olmaları, gerçek olmayan dünyanın farkına varmaları için önem taşımaktadır.⁴⁷

Canbolat'ın “donmuş göle” benzettiği imaj yeniden hatırlanırsa, kurgulanan imajın gerçek karşısında temkinli olmasını gerektiren bir durum söz konusuydu. Bu yönüyle düşünüldüğünde Mill ve Mearsheimer'ın yalanın sınırı, seçilmesi ve kullanımına ilişkin çekinceleri daha rahat anlaşılabilir. Bahsi geçen “donmuş göl” Schopenhauer açısından incelendiğinde ise çevrede birçok donmuş göl olabileceğinin bilincinde olunması insanlar için önem arz etmektedir.

⁴⁵ John Stuart Mill, *Faydacılık*, (çev. Şahap Nazmi Coşkunlar), İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1965, s. 34-35.

⁴⁶ John J. Mearsheimer, *Liderler Neden Yalan Söyler Uluslararası Politikada Yalan Gerçeği*, (çev. Nejdet Özberk), İstanbul, Küre Yayınları, 2011, s. 37.

⁴⁷ Arthur Schopenhauer, *Hukuk Ahlak ve Siyaset Üzerine*, (çev. Ahmet Aydoğan), İstanbul, Say Yayınları, 2010, s. 31- 34.

Değinildiği üzere gerçeklik ciddi meydan okumalarla karşı karşıya kalmıştır: Gerçeklik bazen kurgulanan farklı imajlar karşısında muğlaklaştırılırken, bazen de itirazlara kapatıldığı için ona ulaşmak imkânsızlaştırılmak istenmiştir. Bazende kitle iletişim araçları ya da eğitim sisteminin yardımıyla zihinlere yerleştirilmiş, bazende Baudrillard'a atıfla açıklanan simüle etmek yoluyla imaj, gerçekten ayırt edilemeyecek duruma getirilmiştir. Bazende kurgulanan gerçeklik bundan olumsuz etkilenecek olanlara bile kabul ettirilecek şekilde baskın hale gelmiş, bazende fiziksel güç ile desteklenerek imajın gerçeğın önüne geçmesi mümkün olabilmıştır. İmajın tüm bu meydan okumalarına rağmen, gerçeğın en büyük destekçisi **zamanın** kendisidir. Diğer bir ifadeyle kurgulanan imajın gerçek karşısında her zaman temkinli olması ve hata yapmamasını gerektiren bir durum bulunmaktadır. Böylece oluşturulan imajın gereğinden fazla sürdürülmesinin mümkün olmadığının anlaşılarak, imajın gerçeğe dönüştürülmesine yönelik politikaların geliştirilmesi, rasyonel bir politika tercihi olarak ön plana çıkmaktadır.

II.BÖLÜM

İNGİLTERE’NİN İMPARATORLUKLAŞMA SÜRECİ VE BRİTANYA İMPARATORLUĞU’NU “ORTAK REFAH” İMAJI OLUŞTURMAYA YÖNELTEN SEBEPLER

İngiltere’nin bir imparatorluk haline gelmesi, talihin ona gülmesi ya da İspanya ve Portekiz’in taklit edilmesi ile açıklanamayacak kadar karışıktır. İngiltere’nin nasıl bir imparatorluk haline geldiği ve “üzerinde güneş batmayan” bu imparatorluğun niçin görelî olarak uzun süre “ayakta kaldığı” sorusunun cevabını İngiltere tarihinde aramak gerekmektedir. Britanya Adaları’nın Roma İmparatorluğu ile tanışmasıyla başlatabileceğimiz bu tarih, uzun yıllar sonra, önce İngiltere’yi bir dünya imparatorluğu haline getirecek sonrasında ise imparatorluğun elde tutulma çalışmalarıyla karşımıza çıkaracaktır. Bu bağlamda çalışmada, zaman dilimine uygun olarak, öncelikle İngiltere’de Tudor Hanedanı’nın yönetimine kadar olan dönemin İngiltere’nin imparatorluklaşmasına ne gibi katkıda bulunduğu ele alınacak ardından VII. Henry ile başlayan Tudor yönetimi detaylandırılarak, Britanya İmparatorluğu’nun temellerinin nasıl atıldığı araştırılacaktır.

Bunlara ek olarak, kurulan imparatorluğun dünyaya nasıl yayıldığı, hükmettiği ve sömürge/koloni sisteminin nasıl işlediği de çalışmanın ikinci bölümünde değinilecek konular arasındadır. Bölümün sonunda ise, İngilizlerin, imparatorluklarını korumak için yaptıkları imaj çalışmaları⁴⁸ analiz edilerek, modern Commonwealth’in oluşumunun tarihsel arka planına yer verilecektir. Özetle çalışmanın ikinci bölümünde Britanya İmparatorluğu için bir zorunluluk olarak ortaya çıkan Commonwealth, İngiltere ve Britanya İmparatorluğu tarihi çerçevesinde incelenecektir. Commonwealth’in ortaya çıkışının temel sebebi, İmparatorluğun görelî olarak zayıflaması ve bağlı devletlerdeki özgürlük seslerinin artması olarak görülebilir. Bu durumu açıklayabilmek için, önce İngiltere’nin imparatorluklaşma süreci sorgulanacak, ardından ise Britanya İmparatorluğu’nu Commonwealth’i oluşturmaya mecbur bırakan sebepler

⁴⁸ Devletlerin siyasal gerçeklik bağlamında oluşturdukları imaj için bkz., Canbolat, “İmaj-Gerçek ve İşlevsellik Bağlamında Eleştirel Bir Uluslararası İlişkiler Çözümlemesi Üzerine”, *Gazi Akademik Bakış*, a.g.m., s. 1-24.

yorumlanacaktır. Bugün 53 üyeye sahip olan Commonwealth'in üyelerinden yalnızca Mozambik ve Ruanda'nın, Britanya İmparatorluğu'nun eski sömürgesi olmadığı dikkate alındığında Britanya İmparatorluğu'nu anlamanın, Commonwealth'i anlamının bir ön gerekliliği olduğu gerçeği ile karşılaşırız.

Çalışmada sıkça kullanılacak olan "imparatorluklaşma süreci" kavramına değinmek gerekirse, bu kavramla genel olarak iki hususun vurgulanmaya çalışıldığı belirtilmelidir. Bunlardan ilki tarihteki birçok imparatorluk gibi Britanya İmparatorluğu'nun da bir tarih veya bir monark döneminde ortaya çıkmadığı ve uzun bir süreç içerisinde oluştuğuna ilişkindir. İkincisi ise, Immanuel Wallerstein'a atıfla açıklayabileceğimiz imparatorluğu yöneten ülkede -Britanya İmparatorluğu özelinde düşünülürse İngiltere- ulusal bir toplum oluşturma çabasında, emperyal politika ve uygulamalardan yararlandığı saptamasıyla ilgilidir. Wallerstein bu görüşünü şu şekilde açıklamaktadır:

*"...Batı Avrupa'nın ulus-devletlerinin 16. yüzyıldan itibaren imparatorluklarının göbeğinde az çok homojen ulusal toplumlar oluşturmaya çalıştıklarını; bunu yaparken, emperyal girişimleri ulusal toplumun yaratılmasında belki de vazgeçilmez bir araç olarak kullandıklarını hatırlarsak durum daha da kafa karıştırıcı hale geliyor."*⁴⁹

Wallerstein'ın burada anlatmaya çalıştığı husus, imparatorluğu yöneten ülkede ulusal bir toplum oluşturmak için, imparatorluklaşma yolunda izlenen politikalardan beslenildiğidir. Bu noktada "imparatorluklaşma sürecinin", ilk anlamında kullandığında, neredeyse tüm İngiltere tarihiyle ilişkilendirilebileceğini söyleyebiliriz. İkinci anlamda kullandığında ise Tudor döneminde, özellikle de Kraliçe I. Elizabeth tarafından gerçekleştirilen emperyal politikalarının, ulusal bir toplum oluşturulmasına yönelik yaptığı katkılara işaret edilmektedir. Kısaca Wallerstein'ın 16. yüzyıl Avrupası'na ilişkin yaptığı saptamanın, İngiltere özelinde açıklayıcı olduğu ifade edilebilir.

Wallerstein'ın saptamasını, İngiltere tarihini dikkate alarak **tersinden** değerlendirmenin de mümkün olduğu ileri sürülebilir. Şöyle ki, İngiltere'nin kendisini

⁴⁹ Immanuel Wallerstein, *Modern Dünya Sistemi Kapitalist Tarım ve 16. Yüzyılda Avrupa Dünya Ekonomisinin Kökenleri*, C. III, (çev. Latif Boyacı), İstanbul, Yarıncı Yayınları, 2012, s. 50.

toprak, din ve ekonomik alanlarda Kıta Avrupası'ndan yalıtmasına yönelik politikaları, doğrudan imparatorluk haline gelmek için yapılmasa da, ülkede homojen bir toplum ile milli kimliğin oluşturulmasını hızlandırmıştır. Bu yönüyle İngiltere'nin imparatorluklaşma sürecine katkıda bulunduğu belirtilmelidir. Diğer bir deyişle, ülkede milli bir kimlik oluşturulmaya yönelik uygulamalar ile emperyal politikaların birbirlerini destekleyecek kadar uyum içerisinde var olmaları, imparatorluklaşma sürecinin başarıyla sonuçlanmasında önemli bir yere sahiptir.

1. Roma İmparatorluğu, Anglo-Saxsonlar ve Danimarkalıların Britanya Adası'nı İşgalinin Bir Devlet Olarak İngiltere'nin Ortaya Çıkışına Yaptığı Etki

Avrupa'dan gelen toplayıcı ve avcıların Britanya'ya yerleşimleri, milattan önce (M.Ö.) 10.000'lere kadar dayanmaktadır. Bu insanları, Neolitik çağda çiftçi olan, evcil hayvanlara bakabilen ve yine basit çömlekler yapabilen toplulukların yerleşimleri izlemiştir.⁵⁰ Britanya Adaları'nda bu dönemdeki yaşama ilişkin kesin bilgilerin az olduğu belirtilmelidir. Öyle ki, bu dönemde inşa edilmiş bir yapı olan Sotonehenge'in hangi amaçla,⁵¹ ne zaman ve kim tarafından inşa edildiği üzerine yapılan tartışmaların bugün dahi devam etmekte⁵² olması, Ada'nın bu dönemdeki tarihine ilişkin var olan bilginin ne kadar az olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

M.Ö. VI. ve IV. yüzyıllara gelindiğinde, Alpler'in kuzeyinden ve Batı Avrupa olarak niteleyebileceğimiz Galya'dan gelen Kelt'ler, bugünkü İngiltere ve İrlanda topraklarına yerleşmeye başlamışlardır. Ancak bu kavimlerde aile yapısının önemli olması daha geniş toplulukların oluşmasında bir engel teşkil ederek, Kelt'lerin devlet ruhundan yoksun kalmalarını beraberinde getirmiştir.⁵³ Kaynaklarda Britanya'daki toplulukların, Roma işgalinden önce otuz barbar oynağına bölünmüş halde yaşadıkları

⁵⁰ B. Elizabeth Pryse, *Getting to Know Britain*, Oxford, Basil Blackwell, 1985, p. 16.

⁵¹ John Reynolds, Sotonehenge'in tapınak, gözlemevi, anıt veya onlarca farklı amaç için inşa edilmiş olabileceğini belirtmiştir. (John Lawrence Reynolds, *Gizli Örgütler*, (çev. Şükrü Kanter), İstanbul, Koridor Yayıncılık, 2007, s. 126.)

⁵² Bu tartışmalar için ayrıca bkz. Mike Parker Pearson, "Researching Stonehenge: Theories Past and Present", *Archaeology International*, No.16, 2012-2013, p. 72-83.

⁵³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Andre Maurois, *İngiltere Tarihi*, C. I, (çev. Hüseyin Cahit Yalçın), İstanbul, Kanaat Yayınevi, 1938, s. 14-17.

belirtilmektedir.⁵⁴ Keltlerde her küçük kabilenin bir kralının olduğunu ve bu kabilelerin genellikle birbirleri ile savaş halinde bulunduğu⁵⁵ gerçeğini de dikkate alırsak, Britanya'daki devletsizlik durumunu anlamak kolaylaşacaktır.

Bahsi geçen devletsizlik, Britanya'yı işgale açık hale getirmiştir. Andre Maurois, bu durumu: “Zayıf kavimler için, büyük bir askeri devletin kolayca eli erişecek bir mevkiye bulunuyorlarsa, hür kalmak zordur”⁵⁶ diyerek açıklamaktaydı. M.Ö. 55 yılında, Roma İmparatoru Sezar, 80 gemi ve 10 bin asker ile yerlilerin direnmelerine rağmen Britanya kıyılarına çıkmayı başarmıştır⁵⁷ ancak bu karaya çıkış, Britanya'nın işgaliyle sonuçlanmamıştır. Sezar, bu kısmi başarıya rağmen gerek karaya çıkan ordusunun güvende olmaması gerekse denizin nakliye gemilerini tahrip etmiş olması sebebiyle geri dönmek zorunda kalmıştır.⁵⁸ Bu başarısızlıkta en önemli faktör denizdir. Sezar, Britanya'nın keşfi için adam gönderme öngörüsünde bulunmuş olmasına rağmen rehberlerinin bilmesi gereken gel – git kanunlarından habersizdi. Bu habersizlik ise bazı gemilerin tahrip olmasına ve kaybedilmesine yol açmıştır.⁵⁹

Sezar bir yıl sonra, bu kez 32 bin piyade ve 2 bin süvariden oluşan kuvvetli ordusu ile ikinci kez adayı işgale çalışmıştır. Fakat bu kez de çıkan fırtına sebebiyle 40 gemisini kaybetmiştir. Karaya çıkmayı başaran kuvvetler ile Thames Nehri'ni geçmeyi başaran Sezar, Kasivelan (Cassivellaunus) komutasında bir araya gelmiş olan Kelt kavimlerini mağlup etmesine rağmen Galya'ya dönmeyi tercih etmiştir.⁶⁰ Sezar, her ne kadar ikinci seferinde düşmanlarını ağır bir mağlubiyete uğratsa da, Britanya'nın yalnızca küçük bir kısmını kısa bir süreyle işgal edebilmişti. Bu sınırlı ve geçici işgal sebebiyle Sezar, Britanya “fatih” olarak anılmamıştır.⁶¹

⁵⁴ History of Manchester, Whitaker, cilt 1, Bö. 3'den aktaran Edward Gibbon, *Roma İmparatorluğunun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*, C. I, (çev. Asım Baltacıgil), İstanbul, B/F/S Yayınları, 1987, s. 39.

⁵⁵ A.P.Stone, *A History of England*, Boston, Thompson, Brown, And Company, 1881, p. 2.

⁵⁶ Maurois, C. I, a.g.e., s. 20.

⁵⁷ A.P.Stone, a.g.e., s. 4.

⁵⁸ Maurois, C. I, a.g.e., s. 21.

⁵⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., H. D. Warburg, “Caesar's First Expedition to Britain”, *The English Historical Review*, Vol.38, No.150, Apr., 1923, p. 226-240.

⁶⁰ İhsan Yurdoğlu, *İngiltere'nin Tarihi*, C. I, İstanbul, Ahmet Sait Oğlu Kitabevi, 1945, s. 79.

⁶¹ A.P.Stone, a.g.e., s. 5.

Bu başarısızlığın ardından Britanya yaklaşık yüz yıllık bir süre Romalılar tarafından tehdit edilmemiştir. İmparator Claudius, Milattan sonra (M.S.) 43'te Britanya'nın işgali için Plautius'un emri altında bir ordu göndermiştir.⁶² Bu ordunun saldırdığı 120.000 kişilik teşkilatsız Kelt topluluğunun açık bir biçimde mağlup olmasının ardından Londra halkı kılıçtan geçirilmiştir.⁶³ Savaşın kaybedilmesi, içeride Roma'ya karşı olan mücadelenin bittiği anlamına gelmemektedir. Örneğin Galli lider Car'adoc uzun bir süre Romalılarla mücadele etmiştir⁶⁴ ancak Car'adoc'un mücadelesi sonuca ulaşamamıştır. Bu başarısızlık kabilelerin birlikte hareket etmemelerinden kaynaklanmaktaydı. Tacitus'un: *"İki yahut üç devletin müşterek bir tehlikeye karşı koymak için birleştiği pek görülmez. Bundan dolayı teker teker dövüşür, hep birlikte yenilirler"*⁶⁵ şeklinde açıkladığı bu durum, Roma'nın, Britanya'yı işgal etmesinin yanında işgalin yerleşmesine de zemin hazırlamıştır.

Romalılar, işgalden bir yıl sonra Britanya'da General Aulus Plautius'u görevlendirdiler. Plautius, Britanya'da Roma teşkilat anlayışını yerleştirmeye ve asayışı sağlamaya çalışmıştır.⁶⁶ Ancak Roma'nın gerek Britanya'daki krallıkları aşağılaması, gerekse halka yönelik kötü yönetimi, Britanya tarihindeki önemli olaylardan birisi olan Boadicea İsyanı'nın ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Kraliçe Boadicea'nın eşi Iceni Kralı, Roma İmparatorluğu ile ittifak halindeydi. Oğlu olmayan Kral, Romalıları memnun etmek için Krallığı'nın yarısını ölümünün ardından Romalılara miras bırakacağını vasiyet etmiştir. Fakat Romalılar tüm Krallığı almak istedikleri gibi tarihçi Tacitus'un da belirttiği üzere, Boadicea'yı kırbaçlamış ve kızlarına da tecavüz etmişlerdir.⁶⁷ Bunun üzerine Boadicea, yaptığı konuşmasında Roma'nın yaptığı üç saygısızlık sebebiyle intikamdan söz etmiştir; bunlardan ikisi

⁶² Aynı yer, s. 5.

⁶³ Yurdoğlu, C. I, a.g.e., s. 80.

⁶⁴ A.P.Stone, a.g.e., s. 5.

⁶⁵ Cornelius Tacitus, *Agricola'nın Hayatı veya Britanya Tarihi*, (çev. Hamit Dereli), İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1965, s. 15.

⁶⁶ Yurdoğlu, C. I, s. 81.

⁶⁷ William E. Burns, *A Brief History of Great Britain*, New York, Facts On File, 2010, p. 14.

yukarıda da ifade edildiği gibi kendisi ve ailesi ile alakalıdır, üçüncüsü ise özgürlüğün kaybıdır.⁶⁸

Britanya'daki Roma yönetiminin bu politikası, Boadicea'nın M.S. 61'de* başlattığı isyan ile sonuçlanmıştır. Etkisi dikkate alındığında bu isyanın, Roma için büyük bir meydan okuma olduğu açık bir şekilde görülmüştür. "İsyancı" Kraliçe'nin başında bulunduğu ordu hızlı galibiyetler almayı başarmıştır.⁶⁹ Bu başarılarla rağmen, 10.000 Romalı asker 80.000 isyancıyı öldürdüğü Walting Street Savaşı ile isyan sona erme noktasına gelmiştir. Oluşan karmaşada Boadicea, Roma'ya esir düşmek yerine intiharı seçmiştir.⁷⁰

Boadicea'nın mağlubiyetinden sonra Roma, bir politika değişikliği yaparak, Britanyalı aristokratları kendi lehine kazanmak istemiştir. Bunun sonucunda bazı Britanyalılar, Romalı isimler alarak Roma vatandaşı olmuşlardır.⁷¹ Britanya'nın geneline baktığımızda ise dinden kıyafete, yapı tarzından tarıma, madencilikten şehirleşmeye kadar Britanya geliştirmekte olan bir bölge haline gelmeye başlamıştır.⁷² Bahsi geçen dönemde Britanya'daki dilsel, maddi, yönetsel ve dinsel olarak yaşanan Roma etkisi Francis Haverfield tarafından kapsamlı bir biçimde ortaya koyulmuştur. Haverfield, Roma tarzı binaların Britanya'ya yayılmasının yanında, şehir planlaması ve belediyecilikte de Roma tarzının hâkim olduğu belirtmiş, üst sınıfın Romalı olmayı nasıl benimsediği ve Romalılışmanın halk için ne ifade ettiği de detaylandırmıştır. Bu bağlamda, her ne kadar köylüler Roma uygarlığının "yüksek" yönlerini tam kavrayamasalar ve yine Latinceyi akıcı ya da sık konuşmasalar da, Romalılışmanın maddi getirilerinden uzak kalmamışlardır. Dağlık bölgelerdeki en tenha köylerde bile birçok alanda Roma etkisi gözlemlenmiştir. Ancak burada vurgulanması gereken şey,

⁶⁸ Michael Roberts, "The Revolt of Boudicca (Tacitus, Annals 14.29-39) and the Assertion of Libertas in Neronian Rome", *The American Journal of Philology*, Vol. 109, No. 1, Spring, 1988, p. 126.

* Konu üzerine çalışan bilim insanları, Boadisea (Boadicea) İsyanı'nın bir yıldan daha fazla bir süreyi kapsadığını kavramışlardır. Tacitus, olayların başlangıcını M.S. 61 olarak tarihlendirmiştir. Eğer bu tarih doğru ise isyan 61 ve 62 yılları içerisinde vuku bulmuştur ancak Tacitus'un belirttiği tarihler üzerinde yaygın bir uzlaşma bulunmamaktadır. Daha yaygın olan inanç ise olayların 60-61 arasında gerçekleştiğidir. (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Kevin K. Carroll, "The Date of Boudicca's Revolt", *Britannia*, Vol. 10, 1979, p. 197.)

⁶⁹ Yurdoğlu, C. I, a.g.e., s. 82.

⁷⁰ Burns, a.g.e., p. 14.

⁷¹ Aynı yer, p. 14.

⁷² A.P.Stone, a.g.e., p. 7.

Romalılaşmanın, Britanya'daki nüfusa eşit şekilde etki etmediğidir. Örneğin, ovalarda yaşayan halkın yanında kasaba ve üst sınıf arasında Romalılaşmanın tamamlandığı söylenebilse de, Galler ve dağlık kuzey bölgesinin tamamen Romalılaşmadığı da açıktır. Her ne kadar Britanya tamamen Romalılaşmasa da, uzun süren Roma döneminin etkilerinin Romalıların adayı terk etmesi ile bitmeyecek kadar güçlü olduğu görülmüştür. VI. yüzyılda bile Roma'nın "ruhunun" birçok alanda Britanya'da etkisini koruması bunun kanıtı olarak değerlendirilebilir.⁷³

Bu etkinin gücü, Britanya içerisinde Roma yönetiminin sorunsuzca kabul edildiği anlamına da gelmemektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi tam anlamı ile Romalılaşamayan kuzey ve dağlık bölgelerden Britanya'daki Roma yönetimine saldırılar devam etmiştir. Bu saldırılar çok ciddi boyuta ulaştığı için, Agricola döneminde, Roma yönetimi, bir hat oluşturarak saldırıları engellemeye ve Roma hâkimiyetini İskoçya topraklarında yaymaya çalışmış olsa da başarılı olamamıştır. Agricola sonrasında da İskoçya ve İrlanda'da Roma hâkimiyeti sağlanamamıştır. İmparator Hadrian döneminde de dağlık kuzey bölgesi işgal edilemediği gibi, buradan gelen saldırıları önlemek için 122 yılında uzunluğu yaklaşık 100 kilometre olan Hadrian Duvarı inşa edilmiştir.⁷⁴ Bu duvar, gelen saldırıları önleme konusunda yeterli olmamış olacak ki, saldırıları önlemek amacıyla, daha kuzeyde Antonine Duvarı olarak bilinen bir başka duvar daha inşa edilmiştir. 60 kilometre uzunluğa sahip olan bu duvarın yapımına 142'de, İmparator Antonius Pius tarafından başlanmıştır.⁷⁵ Bu duvarlar her ne kadar Kuzeyden gelecek saldırıları önlemeye yönelik denizden denize bir set çekmiş olsa da, Britanya tarihinde, dağlık kuzey bölgesinin, Ada'nın güney kısmından fikri ve fiziksel olarak ayrılmasının da temellerini oluşturmuşlardır. Bu noktada, 2014'de yapılan İskoçya Bağımsızlık Referandumu'nda İskoçya'nın Birleşik Krallık'tan ayrılması yönünde bir sonuç çıkmamış olsa da İskoçya'nın Birleşik Krallık içindeki geleceği soru işaretleri barındırmaktadır. Bu yönüyle İskoçya'nın Birleşik Krallık'tan ayrılmasına ilişkin referandum, İskoçya'daki bölgesel hükümetin eski lideri (First Minister) Alex Salmond'un milliyetçi veya fevri bir çıkışı olarak görülmemelidir.

⁷³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Francis Haverfield, *The Romanization of Roman Britain*, Oxford, Oxford University Press, 1915.

⁷⁴ Yurdoğlu, C. I, a.g.e., s. 83.

⁷⁵ "Frontiers of the Roman Empire", <http://whc.unesco.org/en/list/430>, (24.12.2013).

Aksine, İskoçları referandumuna iten şeyin kökenlerinin neredeyse 2000 yıl öncesine uzanan bir ayrılıktan güç aldığı da dikkate alınmalıdır.

III. yüzyılın başıyla beraber Roma'nın Ada'ya hâkim olduğu söylenebilir. Bunun yanında Kelt ve Romalılar yukarıda da değinildiği üzere kaynaşmışlardır. Bu kaynaşma, o kadar kuvvetli olmuş ki, 410'da ekonomik, toplumsal ve askeri anlamda Ada'yı geliştiren Roma, tamamıyla Britanya'yı terk ettiğinde, Romalılaştan Kelt'ler bu ayrılıştan büyük üzüntü duymuşlardır. Romalılaştmanın köylere kadar indiği Britanya, zengin bir Ada haline gelmiş ve bu zenginlik III. yüzyılın sonlarından itibaren Saxon haydutların ilgisini çekmeye başlamıştır.⁷⁶

III. yüzyılın sonunda korsan baskınları şeklinde başlayan saldırılar, 368 tarihinden sonra sıklaşmıştır. O dönemde Roma İmparatorluğu General Theodosius'u, yağmacılara gözdağı vermesi için Ada'ya göndermiştir. Büyük bir orduya sahip olan general, görevinde başarılı olarak yağmacıları denizin karşısına geri göndermeyi başarmıştır. Bunun yanında Ada'nın, Avrupa Kıtası'na yakın olan kıyılarında saldırılara karşı askerler konuşlandırılmıştır. Ancak ilerleyen yıllarda Roma, Kıta Avrupası'nda var olan kendi sorunları ile ilgilenmeye başladığından, askerlerini Ada'dan çekmeye başlamış ve Roma askerlerinin çekilmeye başlaması ile zayıflayan savunma, yağmacılar tarafından kolayca fark edilmiştir. Akabinde ise daha büyük ölçekli saldırılar başladığı gibi Hadrian Duvarı'nın kuzeyinden de saldırılar artmıştır.⁷⁷

410 senesinde son Roma kuvvetinin de adayı terk etmesinin ardından, eldeki mevcut kuvvetler ile Saxon istilasına karşı koymanın mümkün olmadığı görülmüştür. Roma'dan "ümitsizce" yardım istenmesine rağmen olumlu cevap alınamamıştır. Roma hâkimiyeti sonrasında, kendi içinde birçok yerli kral arasında bölünmüş olan Britanya'nın durumu, Saxon istilasının başarıya ulaşmasındaki önemli etkenlerden birisidir. Her ne kadar burada "Saxon istilası" şeklinde kullanılsa da, Saxon'dan kast edilen şey Angel, Saxon ve Jut'lar olmak üzere Cermen ırkına ait üç kabiledir.⁷⁸

⁷⁶ Yurdoğlu, C. I, a.g.e., s. 84-87.

⁷⁷ Arthur Weigall, *Wanderings in Anglo-Saxon Britain*, New York, George H. Doran Company, 1927, p. 21-23.

⁷⁸ Yurdoğlu, C. I, a.g.e., s. 102-106.

Angeller ise, bu üçlünün içerisinde Britanya adasına yönelik hareketin en önemli ögesi olarak kabul edilirler.⁷⁹ Adaya ilk gelen Jut'lar olsa da, Angeller* sahip oldukları önemden dolayı, isimlerini “*Ange – Land – England*” dönüşümünde görüldüğü üzere İngiltere'ye vermişlerdir.⁸⁰ Alternatif bir düşünceye göre Orta Avrupa'da geniş bir bölgeye yayılmış olan Almanlar için⁸¹ Britanya, coğrafi anlamda ensiz bir Ada'dır.** Almanda “eng”in dar/ensiz anlamına geldiğini düşünürsek, Eng-Land'ın Almanlarca “dar ülke” olarak adlandırılmış olması da bir ihtimal olarak düşünülebilir.⁸²

İşgale geri dönersek, Saxon işgalinin gerçek anlamda bir işgal olup olmadığı da İngiltere tarihinde sorgulanan konular arasındadır. Bu noktada sorgulanan şey bazı kaynakların kesin bilgi olarak verdiği, bazılarının ise efsane olarak ele aldığı Hengist ve Horsa liderliğindeki Saxonların, Ada'ya davet edilmiş olmaları durumudur. Britanyalı şef Vortigern, İskoçya'dan gelen saldırılar karşısında, Roma döneminde savaşmayı ve nasıl yöneteceklerini unutan Bretonlar'ın yetersiz kaldığını anlayarak, Hengist ile Horsa liderliğindeki Saxonları, İskoçlar ile savaşmaları için Ada'ya davet etmiştir. Saxonlar, Ada'ya geldikten sonra görevlerini yerine getirmiş ve İskoçları kendi bölgelerine itmeyi başarmışlardır. Ancak Ada'ya gelen Saxonlar, üstünlüklerinin farkına vararak, geri dönmemişlerdir. Bunun yanında Kıta Avrupası'nda bulunan kendi kabilelerine ait insanları da Ada'ya çağırılmışlardır. Böylece kendilerini Ada'ya davet edenlerin aleyhine Britanya'da hâkimiyetlerini sağlamışlardır.⁸³

Bu hâkimiyetin sağlanması elbette kolay olmamıştır. Hengist ve Horsa'nın 455 yılında Vortigern'e karşı başlattıkları savaşta Hengist, Horsa'nın savaşırken ölmesinin ardından, oğlu ile birlikte Bretonlara karşı olan savaşını devam ettirmiş ve birçok

⁷⁹ Weigall, a.g.e., p. 24.

* İngilizce literatürde sıklıkla Angeller (Angels) yerine, İngiliz (English) kelimesi kullanılmaktadır. Kitaplarda, Britanya'nın işgalinde yer alan bu üç kabile, Jutlar, İngilizler ve Saksonlar olarak da verilmektedir. Ayrıca bkz., (Grant Allen, *Anglo-Saxon Britain*, London, Society for Promoting Christian Knowledge, 1891. p. 7.)

⁸⁰ Mary Platt Parmele, *A Short History of England*, New York, Charles Scribner's Sons, 1898, p. 22.

⁸¹ Bu konu ile ilgili ayrıca bkz., İbrahim S. Canbolat, *Değişen Dünyada Almanya ve Türkler, Ulusal Çıkar Ulusal Birlik ve Kamuoyu Tercihini Açısından Bir İnceleme*, Bursa, Alfa Aktüel Yayınları, 2009, s. 87-91.

** Büyük Britanya Adası'nın hiçbir yeri denizden 113 kilometreden daha uzak değildir. (Burns, a.g.e., p. XIII.)

⁸² İbrahim S. Canbolat, 30.06.2014, kişisel görüşme.

⁸³ Bu konu ile ilgili ayrıca bkz., Parmele, a.g.e., p. 14; Maurois, C. I, a.g.e., s. 29-32; Burns, a.g.e., p. 26; A.P.Stone, a.g.e., p. 8.

Breton birliğini yenilgiye uğratmıştır. Yenilgi almaya devam eden Bretonlar, 457 yılında Kent'i* terk etmek zorunda kalmışlardır. Sonrasında Saxonlar, Galliler ile de ciddi savaşlar içerisine de girmişlerdir. 500'lü yıllardan sonra yeni göçler gelmiş ve Bretonlar ile aralarında uzun süren savaşlar vuku bulmuştur.⁸⁴ Bu Cermen kabileleri, verilen mücadelelerle Ada'nın çeşitli bölgelerine yerleşmeyi başarmışlardır.⁸⁵ Ada'ya yerleşen Anglo-Saxonlar, VII. yüzyıla gelindiğinde, Bretonların büyük çoğunluğunu kontrolleri altına almışlardır. IX. yüzyılın ilk çeyreğinde Ada'nın güney batısında yer alan Cornwall'de sıkışmış bulunan Bretonlar da Anglo-Saxon hâkimiyetine girmişlerdir.⁸⁶

Her ne kadar Anglo – Saxonlardan tek bir vücut gibi bahsedilse de, Britanya Adası'na değişik zaman ve liderler ile gelen bu kavimlerin tek bir krallık altında birleşmesi kolay olmamıştır. Bu kavimlere liderlik eden Kent, Sussex, Essex, Wessex, East Angila, Northumbria ve Mercia Krallıkları arasında var olan ciddi anlaşmazlıklar, birçok savaşı beraberinde getirerek uzun bir mücadele döneminin yaşanmasına sebebiyet vermiştir.⁸⁷ Bu krallıkların birleşmesi, 827 yılında, Wessex Kralı Egbert önderliğinde gerçekleşmiştir. Egbert, 827 tarihinden sonra ölümüne kadar bir taraftan Britanya'daki hâkimiyetini korumak amacıyla mücadelesini sürdürürken, bir taraftan da kuzeyden gelen Danimarkalı istilacılar ile mücadeleye devam etmek zorunda kalmıştır. Kral'ın ölümünün ardından tahta oğlu Ethelwulf geçmiş ve tahtta kaldığı sürede ağırlıklı olarak Danimarkalıların saldırıları ile meşgul olmuştur. 851 yılı, bu mücadelede önemlidir, çünkü bu yıl içinde Danimarkalı işgalciler kış aylarını önce Thanet'te, 4 yıl sonra ise Sheppey Adası'nda geçirmişlerdir.⁸⁸ Diğer bir deyişle, kış aylarında ülkelerine dönmeyen Danimarkalılar, Ada'da kalıcı olacaklarını göstermişlerdir.

Danimarkalıların Ada'yı işgale çalışmaları, Anglo – Saxon krallıklara aralarında var olan sorunları bir tarafa bırakıp ortak düşmana karşı bir arada durmaları gerekliliğini

* Güney Doğu İngiltere'de bulunan kontluk.

⁸⁴ John Allen Giles, *The Anglo-Saxon Chronicle*, London, G. Bell and Sons, Ltd, 1914, p. 7-9.

⁸⁵ Bu konu ile ilgili ayrıca bkz., Thomas Wright, *The Celt, The Roman, and The Saxon: A History of The Early Inhabitants of Britain*, London, Kegan Paul, Trench, Trubner, & CO. LTD, 1892, p. 455.

⁸⁶ Yurdoğlu, C. I, a.g.e., s. 117.

⁸⁷ A.P.Stone, a.g.e., p. 9-10.

⁸⁸ Giles, a.g.e., p. 44-47.

hatırlatmıştır.⁸⁹ Bu bağlamda, İngiltere tarihi için önemli olduğunu söyleyebileceğimiz Kral Alfred'in, Danimarkalılar ile yaptığı savaşları İhsan Yurdoğlu, “adada ilk milliyet fikrinin doğuş tarihi” olarak nitelendirmektedir.⁹⁰ “Büyük” lâkabı ile anılan Alfred'in, İngiliz tarihi için önemi, Danimarkalılarca işgal edilen Ada'yı yeniden fethetmesi ve tek bir İngiliz Krallığı'nı yeniden canlandırmasından ötürüdür. Biraz açmak gerekirse, 878 yılında Danimarkalıların, Ada'nın büyük kısmını fetih etmiş olmasıyla, Wessex Kralı olan Alfred Kıta Avrupası'na kaçmak zorunda kalmış ve toprağı olmayan bir Kral konumuna düşmüştür. Sabırlı davranan Alfred, yavaş yavaş ordusunu toplamış ve güçlü bir ordu topladığını bilmeyen Danimarkalılara saldırmıştır. Bu saldırı ile iyi silahlanmış Danimarkalıları mağlup etmeyi başarmıştır.* Londra'nın da ele geçirilmesiyle iyice güçlenen Alfred, Danimarkalılara barış yapmanın dışında başka bir çare bırakmamıştır. Alfred yönetimsel anlamda önemli işler yaptığı da belirtilmelidir.⁹¹

Özetle, her ne kadar Britanya'ya ilk defa 787 yılında gelen Danimarkalılar kalabalık olmasalar da, Ada'nın büyük bir bölümünün kıyı kesimlerinde sorun çıkarmışlardır.⁹² Ancak ilk önceleri amaçları kıyı köylerini talan etmek olan işgalciler, daha sonra Ada'ya yerleşmeye başlamışlardır. Bunun sonunda Ada'nın sahibi Anglo-Saxonlar ile Danimarkalılar arasında savaş kaçınılmaz bir hale gelmiştir.⁹³ Alfred ve ondan sonra gelenler ise Anglo-Saxon “prestijini” arttırmışlardır. Alfred'den sonra tahta çıkan oğlu Edward döneminde, Danimarkalılar kültürel anlamda da Anglo – Saxon etkisi altına girmişlerdir. Babası Edward'ın ölümünün ardından tahta çıkan Athelstan (Æthelstan) ise İskoçya ve Galler üzerinde de hâkimiyetini kurması sebebiyle artık Wessex Kralı olmanın çok ötesine geçerek ve Britanya Kralı haline gelmiştir.⁹⁴

⁸⁹ Maurois, C. I., a.g.e., s. 62.

⁹⁰ Yurdoğlu, C. I, a.g.e., s. 130.

* Bu galibiyeti kazanmanın çok zor olduğu söylenebilir. Çünkü Alfred, yalnızca Vikingler ile savaşmamış, mücadelesini sürdürebilmek için gerekli olan maddiyatı elde etmek için halkını da ikna etmeye çalışmıştır. Öyle ki, bazı kiliselerden ve toprak sahiplerinden gereksinim duyduğu maddiyatı, bir takım direnmeler olmasına rağmen elde ederek, önemli imtiyazlar kazanmıştır. Bu başarı, kendisinden sonra gelecek olan krallar tarafından da kullanılarak, İngiltere'nin iyi yönetilen krallıklardan birisi haline gelmesinde önemli bir rol oynamıştır. (Bu konu ile ilgili ayrıca bkz., Barbara Yorke, *Kings and Kingdoms of Early Anglo-Saxon England*, London and New York, Taylor & Francis, 2003, p. 165.)

⁹¹ Bu konu ile ilgili ayrıca bkz., Michael Carr, “Alfred The Great Strikes Back”, *Military History*, Vol. 18, Issue 2, Jun 2001, p. 62-68.

⁹² Eleanor Hull, *The Northmen in Britain*, New York, Thomas Y. Crowell Company, 1913, p. 11-13.

⁹³ A.P.Stone, a.g.e., p. 11.

⁹⁴ Yurdoğlu, C. I, a.g.e., s. 136-138.

Yukarıda bahsedildiği üzere Alfred ile başlayan ve onun haleflerince devam ettirilen Wessex'in etki ve genişlemesi Kral Edgar'ın, 975'de ölmesinin ardından azalırken yaklaşık olarak 980'de Kuzey'de yeniden uyanan Viking "ruhu", Danimarkalılar ile olan barışı da sona erdirmiştir.⁹⁵ 991 yılında Danimarkalıların Ada'ya yaptıkları saldırılar, yaşanan mücadelede yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Çok sayıda Viking'in yer aldığı büyük orduların Ada'ya gelmesiyle yapılan savaşlar İngilizlerin mağlubiyeti ile sonuçlanmıştır. Böylece Kral Ethelred, barış yapmak için Vikinglere ağır bir haraç* ödemeyi kabul etmiştir. Burada ilginç olan şey ise, ödenecek bu haraç karşılığında Vikinglerin Ada'yı başka korsan çetelerine karşı korumayı taahhüt etmeleridir. Diğer bir deyişle bu anlaşma, Vikingleri paralı asker haline getirmiştir.⁹⁶

The Unready (hazır olmayan) takma adı ile anılan Ethelred'in izlediği bu politika çok başarılı olmamıştır. Ödenen vergiye rağmen saldırıların artması Ethelred'i farklı bir politika izlemeye mecbur bırakmıştır. Ethelred ülkedeki Danimarkalı hâkimiyetini sona erdirmek için 1002 yılında St. Brice Festivali sırasında verdiği emirle Danimarkalıları katletmiştir. Katliam haberinin Danimarka'ya ulaşmasıyla beraber, Danimarka Kralı Sweyn'in intikam isteğine sahip olan ordusu Ada'yı işgal ve tahrip etmeye başlamıştır. Ethelred'in, 1013 tarihinde Normandiya'ya kaçması ile Kral Sweyn, İngiltere'nin kontrolünü tek başına sağlama imkânına sahip olmuştur.⁹⁷

Devam eden süreçte Sweyn ve Ethelred ölmüş, mücadele, adı geçen Krallar'ın oğulları olan Canute ve Edmund Ironside liderliğinde devam etmiştir. Bu mücadelenin sonunda, Canute ve Edmund Ironside ülkenin aralarında bölüşülmesini içeren bir barış antlaşması yapmışlardır. Anlaşma sonrasında Canute, Edmund Ironside'in beklenmedik ölümünü takiben tüm ülkenin Kralı olmuştur.⁹⁸ Böylece Sweyn'in kısa süren

⁹⁵ Laurence Marcellus Larson, *Canute the Great 995 (circ.)-1035 and the Rise of Danish Imperialism During the Viking Age*, New York, G. P. Putnam's Sons, 1912, p. 23.

* Danegeld ismindeki bu vergi veya haraç Kral Ethelred'in döneminde toplanmaya başlanmıştır. Danimarkalılara ödenen bir çeşit toprak vergisi olan Danegeld'in ödenmesinde genel olarak amaçlanan iki husus vardı; Birincisi, ödenecek para ile barışı satın alarak yağmalama ve tahribata son vermek, ikincisi ise İngiliz kıyılarının korunmasıdır. (Bu konu ile ilgili ayrıca bkz., Philip Carteret Webb, *A short Account of Danegeld: With Some Further Particulars Relating to Will. The Conqueror's Survey*, yay.y.,1922, p. 2-3.)

⁹⁶ Larson, a.g.e., p. 26.-27.

⁹⁷ A.P.Stone, a.g.e., p. 16-17.

⁹⁸ *The Encyclopedia Americana International Edition*, New York, Americana Corporation, Vol. X, 1977, p. 375.

hâkimiyetinin ardından, oğlu Canute İngiltere Kralı olmuştur. Elbette Canute'nin yalnızca İngiltere'nin Kralı olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Çünkü kardeşi Harold'un ölümünden sonra Danimarka ve Norveç'in de hâkimiyeti de Canute'ye geçmiştir.⁹⁹

Kral Canute tahta ilk geçtiği dönemde, önce tahtta kalıcı olmak ve ülkede istikrarı sağlamak istiyordu. Henüz yirmili yaşlarının başlarında olan bu genç Kral, Ada'da bir yabancı olmak yerine, Saxon tipi bir kral olarak İngiltere'yi yönetmeyi hedef edinmiştir. Bu hedefi gerçekleştirmek için yerli liderlere, yönetiminde fazlaca yer vererek onlardan yararlanmayı seçmiştir.¹⁰⁰ Mercia gibi önemli bir kontluğu, bir İngiliz asilzadenin yönetimine vererek de bu konudaki samimiyetini ortaya koymaya çalışmıştır. Bunun yanında Kral, Anglo-Saxon kanunlarına saygı duyacağına yemin etmiş ve Hıristiyanlığı benimsemesinin ardından dindar davranışlar sergileme yoluna gitmiştir.¹⁰¹

Canute, uyguladığı bu başarılı politikalar ile Anglo – İskandinav İmparatorluğu'nu bir arada tutmayı başarmıştır. Kurulan bu İmparatorluğun, Canute'nin varlığı üzerine ayakta kaldığı ve ölümü ile beraber yaşama şansının olmadığı da ortaya çıkmıştır.¹⁰² Canute'nin ölümünden sonra oğlu Harold hükümdar olmuştur. Harold “zorba” bir yönetim sergileyerek İngilizler üzerinde olumsuz bir intiba bırakmıştır. Harold'un ölümünden sonra yerine geçen Hardicane'nin de aniden ölmesiyle, Ada'daki Danimarkalı krallar dönemi bitmiştir. Bundan sonra taht Ethelred'in en genç ve hayatta kalan tek oğlu olan Edward'a geçmiştir.¹⁰³ Görüldüğü üzere Ada'da Roma işgalinin bitmesine müteakip sırasıyla Anglo-Saxon, Danimarkalılar ve aşağıda ele alınacak olan Normanların, Britanya'ya hâkim olmaya yönelik çalışmaları, İngiltere'nin ortaya çıkıp şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir. Bu sebeple Britanya İmparatorluğu'na giden süreci daha iyi anlamak için İngiltere'nin hangi koşullarda ortaya çıktığının bilinmesi bir elzendir.

⁹⁹ Aynı yer., p. 375.

¹⁰⁰ Larson, a.g.e., p. 108-109.

¹⁰¹ Maurois, C. I, a.g.e., s. 70.

¹⁰² Aynı yer., s. 70-71.

¹⁰³ William Grimshaw, *History of England, From the First Invasion by Julius Caesar, to the Accession of George the Fourth, in Eighteen Hundred and Twenty: With an Interrogative Index, for the Use of Schools*, Philadelphia, Grigg Elliot & CO, 1847, p. 33-34.

2. Britanya Adası'nda Norman Döneminin Başlaması

Lâkabı Confessor* olan Edward, 1043'te İngiltere Kralı oldu ve görevini öldüğü yıl olan 1066'ya kadar devam ettirdi. Edward, babası Ethelred tarafından güvenliğinin sağlanması için Normandiya Dükü'nün sarayına gönderilmiş ve 1041 gibi geç bir tarihe kadar da ülkesine dönmemiştir. Aldığı eğitimin de etkisi ile Edward, bir İngiliz kralından ziyade Normandiyalı bir rahibe benzerlik göstermiştir.¹⁰⁴ Genel olarak bakıldığında, hoşgörülü bir hükümdar olan Edward'ın yönetimi çok zayıftı. Yönetimdeki bu zayıflığın Normandiya Dükü William'ın İngiltere'yi işgaline zemin hazırladığı da belirtilebilir.¹⁰⁵ Edward'ın yönetimdeki yetersizliklerine ek olarak Kral'ın çocuğu olmaması tahtın geleceğini tehlikeye sokmaktaydı. Kral, halef sorununu çözmek amacıyla Macaristan'da bulunan Edmund Ironside'mın oğlu Prens Edward'ı halefi olarak seçmiştir. Ancak Prens, Britanya'ya gelmesinden kısa bir süre sonra ölmüştür. Prensın oğlu ise yalnızca bir çocuktu¹⁰⁶ ve bu sebeple taht için savaş veremeyecek durumdaydı.

Taht için muhtemel üç aday bulunmaktaydı; bunlardan birincisi Kont Harold, ikincisi güçlü ve hırsı yapısıyla tanınan Kral'ın kuzeni Normandiya Dükü William'dı. William'ın 1051 yılında Kral Edward'dan, İngiliz Krallığı'nın kendisine miras kalması konusunda söz aldığı söylenmektedir. Üçüncü aday ise, Harold Godwinson'du. Godwinson'u kral olarak destekleyenler de Kral Edward'ın hasta yatağında kendisine halef olarak Godwinson'u gösterdiğini iddia etmekteydiler. İsmi geçen adaylar arasında kazanan Harold Godwinson olmuştur. Edward'ın cenazesinin ardından zaman kaybetmeden tacını giyen Kral Harold, yaklaşık olarak 10 ay tahtta kalabilmiştir. Kral Harold, Normandiya Dükü William'la karşı karşıya geldiği 1066 Hastings Savaşı'yla**

* İtirafçı / Günah Çıkaran Papaz.

¹⁰⁴ Edward S. Creasy, *History of England From the Earliest to the Present Time*, Vol. I, London, James Walton, 1869, p. 161.

¹⁰⁵ Yurdoğlu, C. I, a.g.e., s. 152-153.

¹⁰⁶ Creasy, a.g.e., p. 163.

** 14 Ekim 1066'daki bu Savaş'ın temel sebebi, Normandiya Dükü William'ın, İngiltere tahtının kendisine ait olduğunu düşünmesine karşılık, Harold Godwinson'ın İngiliz tahtına geçmesidir. William, Kral Edward'ın ölümü ve Harold'un tahta çıktığı haberine çok sinirlenmiştir. Bu noktadan sonra taht için savaşması gerektiğini anlamış ancak fevri hareket de etmemiştir. Çünkü William, böyle bir tehlikeli girişim öncesinde ordusunu güçlendirmesi gerektiğinin farkındaydı. Bu bilinçle savaş hazırlıklarına başlayan William, kendi yaptığı hazırlıklara ek olarak Papa'nın desteğini de almayı başarmıştır. Hazırlıklarını tamamlayan William'ın karaya çıkmasıyla iki ordu Hastings'de karşı karşıya gelmişlerdir. William, motive olmuş ve iyi silahlanmış süvarilere sahipken, Harold böyle bir süvari birliğini İngiltere'de ilk kez görmekteydi. Savaş, William'ın okçularının atışı ile başlamış ve devam eden sürede

hem tahtını hem de hayatını kaybetmiştir. Savaş sonrasında İngiltere’de William dönemi başlamıştır.¹⁰⁷

William’ın her şeyden önce kabul edilirliliğini sağlaması gerekmektedir. Bunun için ilk olarak tacın Edward tarafından kendisine miras olarak sunulduğunu iddia etti ve barışçıl politikalar gütmeye çalıştı. Hastings Zaferi’nden yaklaşık iki ay sonra yapılan ayinde William’ın Krallığı kabul edilmiştir. Bu olumlu gelişmeye rağmen William ülkenin ancak üçte birinde kontrolünü sağlayabilmekteydi. Bu sorunu çözmesi için güç kullanması gerektiğinin farkında olan William, artık yabancı bir işgalci değil, başpiskopos tarafından kutsanmış kendi topraklarında egemenliğini sağlamaya çalışan bir Kral olduğunun da bilincine varmıştır.¹⁰⁸

Krallığın, William’ın kontrolünde olmayan kısımları yeni Kral’ın hükümdarlığını kabul etmemişleridir. Ancak William’a karşı girişecekleri mücadelede üzerinde uzlaşma sağladıkları bir lider veya bir plan da bulunmamaktaydı. Bu durumu William olabildiğince iyi değerlendirilmiştir, bazı bölgeler William’ın hâkimiyetine bir direniş göstermeden girerken, direniş gösteren bölgeler de toplu bir direniş gösteremedikleri için başarılı olamamışlardır. Böylece William, bölgeleri parça parça ele geçirmeye muvaffak olarak onları kontrolü altına almayı başarmıştır.¹⁰⁹

William kendisini yabancı bir kraldan ziyade, İngiliz kralların bir devamı olarak görmekteydi. Bu anlamda İngilizlerin, tarihleri ile olan bağlantısını sonlandırmaya çalışmak bir yana, İngiliz kanun ve kararlarından yararlanan bir Kral olarak ön plana çıkmıştır.¹¹⁰ Ancak buna rağmen Eva March Tappan’ın da belirttiği üzere; Kral’ın bazı uygulamaları halk arasında hoşnutsuzluk yaratmıştır. İngilizler tarafından “Sokağa Çıkma Yasağı Çanı” ve New Forest bölgesinin kullanımının yasaklanması “zulüm”

Harold’un kardeşi ölmüştür. Havanın kararmasına doğru, Kral Harold da savaş meydanında hayatını kaybetmiştir. William ise ortaya çıkan karışıklığı iyi değerlendirmek adına elindeki tüm kuvvetleri kullanma yoluna gitmiştir. Pozisyonu bozulan İngiliz ordusu kaçmaya başlamış ve günün sonunda William Savaşı kazanmıştır. Böylece, İngiltere’de Norman Hanedanı dönemi başlamıştır. (Hastings Savaşı için ayrıca bkz., William Seymour, *Battles in Britain and Their Political Background 1066 -1746*, Ware and Hertfordshire, Wordsworth Editions, 1999, p. 21-38.)

¹⁰⁷ Creasy, a.g.e., p. 163-165.

¹⁰⁸ Edward A. Freeman, *William The Conqueror*, London, Macmillan and CO, 1888, p. 95-97.

¹⁰⁹ Aynı yer, p. 98.

¹¹⁰ Maurois, C. I, a.g.e., s. 91.

olarak görülse de William'ın uygulamalarının en rahatsız edicisi, Saxonların, Domesday Book (Kıyamet Kitabı) olarak adlandırdıkları kitabın oluşturulması sürecidir. William bu kitabı oluşturarak İngiltere'ye Danimarkalıların saldırması durumunda,* Krallığı güçlendirmek ve korumak için ülkesinden ne kadar para toplayabileceğini bilmek istemiştir. Bu amaçla seçilmiş komiserler, Krallığın bazı kuzey bölgeleri hariç olmak üzere tüm ülkeyi gezmiş ve her eve giderek ne kadar çayır, mera, sürülmüş toprak ve ormanlık alanın olduğu sormuşlardır. Bunun yanında kaç adet inek, öküz vb. olduğu ve hatta bir arı kovani olup olmadığına kadar soruşturmuşlardır. Alınan cevaplar kaydedilerek, Domesday Book oluşturulmuştur. Tappan 1086'da tamamlanan Domesday Book'a ilişkin olarak, 1066'da İngiltere'nin “bir” fatihi varken, sonrasında “bir” kralı olmuş, 1086'ya gelindiğinde ise toprağın “bir” ülke haline geldiği yorumunu yapmıştır.¹¹¹

Domesday Book'un oluşturulması, yukarıda da belirtildiği gibi İngiltere'nin devletleşme sürecinde bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Bunun yanında, Domesday Book çalışmanın diğer bölümlerinde de görüleceği üzere, İngiliz siyasetinin tarihte de tıpkı bugün olduğu kadar temkinli bir tutum içerisinde olduğunu göstermesi sebebiyle de önemsenmelidir.

Özetle, 1066'da İngiltere'nin son kez bir dış güç tarafından fethi gerçekleşmiş ve William'ın kuvvetli yönetimi, beraberinde modern İngiltere'nin ortaya çıkmasına önemli katkıda bulunmuştur. Ancak ileride de göreceğimiz gibi, William'ın İngiltere'yi fethi bu ülkenin Fransa ile olan ilişkilerini tamamen değiştirmiş ve uzun bir rekabet döneminin başlamasına sebebiyet vermiştir.

Burada bahsedilen rekabet, hemen William'ın ölümünün ardından ortaya çıkmıştır. William'ın, 1087'deki ölümünün ardından Krallık, büyük oğlu Robert ve küçük oğlu William (Rufus) arasında bölüşülmüştür. Robert, Kıta Avrupa'sındaki

* Aslında Kral William'ın muhtemel bir Danimarka saldırısından korkarak, Domesday Book'un hazırlanma çalışmalarını 1085'de başlatması tesadüfi değildir. Çünkü Kral, bu yıl içerisinde Danimarkalıların yapacağı bir saldırının istihbaratını almıştır. (Bu konu ile ilgili bkz., Giles, a.g.e., p. 156.)

¹¹¹ Kral William dönemi uygulamaları için ayrıca bkz., Eva March Tappan, *In the Days of William the Conqueror*, Boston, Lothrop, Lee & Shepard Co., 1901, p. 273- 279.

Normandiya ve Main'i alırken, William, İngiltere'ye sahip olmuştur. Sonrasında Robert, Haçlı Seferi'ne katılmak için,* topraklarını yüklü bir para karşılığında kardeşi William'a rehin bırakmıştır. Ancak Robert seferden döndüğünde kardeşi William ölmüş** ve yerine küçük kardeşi I. Henry geçmiştir. Henry'nin, Robert'e ait toprakları İngiltere egemenliği altına almak istemesi sonucunda kardeşler arasında mücadele kaçınılmaz hale gelmiştir. Mücadelenin kazananı 1106'da net bir zafer elde eden Henry(I. Henry) olmuştur. Bu tarihten sonra Normandiya, İngiltere'ye bağlı hale gelmiş ve uzun bir süre İngiltere egemenliği altında kalmıştır.¹¹²

William tarafından topraklar kardeşleri arasında paylaşılırken, dışarıda tutulan Henry, İngiltere ve Normandiya'nın Kralı olmasının ardından tahtını korumak amacıyla hırslı bir politika izlemiştir. Kardeşi Robert ile bir barış yapılmasına rağmen Normandiya'yı işgale çalışması buna örnek gösterilebilir. Buna ek olarak Henry, ünlü Tinchebrai Savaşı'nda Robert'i esir almış ve 1134'deki ölümüne kadar 28 yıl süreyle esir olarak tutmuştur. Kesin olmamakla beraber Henry'nin, Robert'i kör ettirdiği de iddia edilmiştir.¹¹³ 1135'te ölen Henry, kültürlü, zalim, kibar ve dindar olmak gibi değişik özelliklere sahip farklı bir Kral'dı.¹¹⁴ Henry'nin ölümünün ardından tahtın varisinin kim olacağı konusunda bir belirsizlik vardı. Tahtın tek yasal varisi William'ın torunu, ölen Kral I. Henry'nin kızı ve Almanya İmparatoru V. Henry'nin eski eşi olan İmparatoriçe Mathilda'ydı -Mathilda'nın V. Henry ile olan bu evliliğinden çocuğu yoktu- ancak 1135'te tahtı, Mathilda'nın kuzeni olan Stephen ele geçirmişti. Böylece İngiltere içerisinde taht için verilen kavgaların karışıklığa sebep olduğu bir dönem başlamıştır. Bu dönem görece olarak uzun sürmüş ve taht için verilen mücadele, taraflar

* Robert, 1096 yılındaki başlayan ve Kudüs'ün ele geçirilmesi ile sonuçlanan Birinci Haçlı Seferi'ne katılmıştır. (Bu konu ile ilgili bkz., Gordon Kerr, *Avrupa'nın Kısa Tarihi*, (çev. Cumhur Atay), İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2011, s. 39.)

** William Rufus'un ölümünün suikast mi, kaza mı olduğu sürekli tartışılmıştır. Bazı kaynaklar, yalnızca Kral William'ın Walter Tirel tarafından av sırasında yanlışlıkla bir ok ile öldürüldüğünü yazarken (William T Smithson, *History of the Kings and Queens of England, in Verse*, New York, P. C. Devlin, Stationer and Printer, 1869, p. 5.), bazı kaynaklar ise 2 Ağustos 1100'de New Forest'ta William'ın, Walter Tirel tarafından öldürüldüğü hikâyesine ek olarak, William'ın yerdeki oku almaya çalışırken takılıp, okun üzerine düşmüş olabilme ihtimalini de ciddiye almaktadırlar. (Bu konu ile ilgili bkz., Benjamin Thorpe, *A History of England Under the Norman Kings; or, From the Battle of Hastings to the Accession of the House of Plantagenet: to Which is Prefixed an Epitome of the Early History of Normandy*, (çev. J. M. Lappenberg), Oxford, Printed by James Wright, 1857, p. 266-267.)

¹¹² Yurdoğlu, C. I, a.g.e., s. 180.

¹¹³ Frederic Gladstone Bagshawe, *The History of the Royal Family of England*, Vol. I, London Edinburgh, & Glasgow: Sands & Company, 1912, p. 39-41.

¹¹⁴ Aynı yer, p. 43.

için yıpratıcı olmuştur. Mathilda, taht için tüm haklarını oğlu Henry'e devretmiş ve sonrasında Kral Stephen ve Henry, 1153'te Wallingford'da bir araya gelerek tahta ve tahtın geleceğine karar vermişlerdir. Bu kararlara göre, Stephen hayatta olduğu sürece kral olarak kalacak, ölümünden sonra ise taht Henry'e devredilecekti. Kral Stephen, bu anlaşmadan bir yıl sonra öldü ve Henry, II. Henry olarak İngiliz tahtına geçti.¹¹⁵

Westminster'da tacını giyen Anjou Dükü Henry, İngiltere Kralı olmasının yanında Anjou Dükalığı ile Normandiya Dükalığı'na da sahipti. Bunun yanında, eşi Kraliçe Eleanor'un sahip olduğu Guienne Dükalığı ve Poitou Kontluğu'nu da dikkate aldığımızda, II. Henry'nin, kontrol ettiği bu toprakların, kendinden önceki krallara göre çok daha büyük bir alana* sahip olduğu söylenebilir.¹¹⁶ Andre Maurois'e göre, tam bir İmparator olan II. Henry 35 yıllık hükümdarlığının, görece olarak uzun bir süresini Fransa'da geçirmiştir. Bu dönemde İngiltere, Henry'nin nazarında sahip olunan bir vilayet hükmünde kalmıştır.¹¹⁷

II. Henry dönemi İngiltere tarihi açısından önemlidir. Her şeyden önce II. Henry, çok otoriter bir Kral olarak Kilise'nin devlet yönetiminde sebep olduğu iki başlılığı ortadan kaldırmayı hedeflemekteydi. Çünkü o dönemde gücünün zirvesinde olan Kilise, devlet yönetimine karıştığı gibi adalet sisteminde de bir ikiliğe sebebiyet vermekteydi. Görülen davaları dinî olarak nitelendirmek yoluyla her türlü davayı üstlenebilen Kilise mahkemeleri suçluların lehineydi: Kilise mahkemelerinin verdiği cezalar hem azdı, hem de işlediği suçtan dolayı tövbe eden mahkûm, gerektiğinden çok daha az ceza alabilmekteydi. Bu sebeplerden ötürü, ülkesinde Kilise'nin yetkilerini kısıtlamak isteyen Kral, 1164 tarihli "Constitutions of Clarendon"^{**} olarak bilinen Anayasa'yı çıkararak, Kilise ve Papazların yetkilerini önemli ölçüde kısıtlama yoluna gitmiştir.

¹¹⁵ Bu konu ile ilgili bkz., Aynı yer, p. 47-56.

* Bu topraklara, II. Henry döneminde feth edilen İrlanda'yı da eklemek gerekmektedir.

¹¹⁶ Richard Baker, *A Chronicle of the Kings of England From the Time of the Romans Government Unto the Death of King James*, London, Printed for George Sawbridge and Thomas Williams, 1670, p. 52.

¹¹⁷ Maurois, C. I, a.g.e., s. 121.

** 1164 tarihli bu Anayasa'ya genel olarak bakıldığında, Kilise ve din adamlarının yanında onlara destek verenler için de çok ağır maddeler içermekte olduğunu görülür. Papa ve Başpiskopos ile haberleşme engellendiği gibi Kilise memurları ve papazların ülkeden çıkışları kısıtlanarak, resmi bir evrak olmadan ülkeden ayrılmaları yasaklanmıştır. Anayasa'ya göre Papa'ya ve Başpiskoposa destek verenlerin menkul kıymetlerine el koyularak mahkûm olmuş bir kişiye sadakat gösterenler tüm ailesiyle sürgün edilecekti. (Bu konu ile ilgili bkz., M. D. Knowles, Anne J. Duggan, C. N. L. Brooke, "Henry II's Supplement to the Constitutions of Clarendon", *The English Historical Review*, Vol. 87, No. 345, Oct., 1972, p.757.)

Ancak yukarıda da belirtildiği üzere, o dönemde Kilise'nin güçlü olması sebebiyle, Kral bu Anayasa'yı 1172'de kaldırmak zorunda kalmıştır.¹¹⁸ İngiltere tarihinde II. Henry'nin başarısızlıkla sonuçlanan dinî reform çabaları, konjonktürün uygun olması ile ölümünden yaklaşık 300 yıl sonra tahta çıkacak olan VIII. Henry tarafından Anglikan Kilisesi'nin kurulmasıyla hayata geçirilmiştir. Bu noktada yukarıda da değinildiği üzere VIII. Henry, politik anlamda II. Henry'nin "torunu" olarak kabul edilebilir.

II. Henry dönemini bitirmek gerekirse, II. Henry, hükümdarlığının son dönemlerinde kendisinden ayrılan eşi Kraliçe Eleanor ve oğullarının kendisine karşı olan isyanıyla da uğraşmak zorunda kalmıştır.¹¹⁹ O'nu öldürecek olan da yine bu isyan olmuştur. II. Henry, en sevdiği oğlu olan John'un da kendisine karşı kurulan komplonun içerisinde olduğunu öğrenmesinin ardından, yaşadığı hayal kırıklığıyla (1189) ölmüştür.¹²⁰ Babasının ölümünün ardından tahta Aslan Yürekli Richard olarak bilinen I. Richard geçmiştir. Richard, iki sebepten ötürü tanınmış bir Kral'dır: Birincisi, Kudüs'ü Selahattin Eyyubi'den almak için yaptığı sefer ve bu seferin dönüşünde Kutsal Roma Cermen İmparatoru'nun esiri olmasıdır. İkincisi ise, İngiltere'deki Yahudi katliamının onun döneminde gerçekleşmiş olmasından ileri gelmektedir.

Kral Richard, Kutsal Topraklara gidip Kudüs'ü geri almak isteği içerisindeydi. Bu isteği kardeşi John tarafından da desteklenmekteydi. Ancak bu destek, bir iyi niyet barındırmamaktaydı. John, Haçlı Seferi'ne gidecek kardeşinin orada öldürüleceğini ve kendisinin kral olacağını düşündüğü için böyle bir destek verme eğilimindeydi. Elbette her savaş için en önemli gereksinim paraydı ve Richard'ın bunu sağlaması ilk önceliğiydi. Bu sebeple İngiltere'ye ulaşır ulaşmaz Winchester'a gitti, çünkü babası II. Henry hazinelerini burada saklamaktaydı. Burada büyük miktarda sikke ve mücevher buldu. Bunun ardından kendini güvende hissetmemiş olacak ki, babasına karşı sürdürdüğü isyanda, O'na yardım edenleri güvenilmez bularak kovmuştur.¹²¹

¹¹⁸ Yurdoğlu, C. I, a.g.e., s. 257-260.

¹¹⁹ A.P.Stone, a.g.e., p. 27.

¹²⁰ Parmele, a.g.e., p. 46.

¹²¹ Jacob Abbott, *Richard I*, New York, Harper, 1902, p. 76-78.

Richard, Filistin'e gitmeden önce Messina'ya gelmiş ve burada yerli halk ile bazı sıkıntılar yaşamıştır. Richard, Messina'dan sorunlu bir biçimde ayrıldıktan sonra, birkaç gün kendileri için müsait olan bir rüzgârın da yardımıyla sorunsuz ilerlemiştir. Ancak Girit'i geçmelerinin ardından çıkan fırtına, hesaplanmayan bir takım olaylara sebep olmuştur. Fırtına, yan yana seyreden gemileri birbirinden ayırarak farklı yönlere sürüklemiştir. Kral Richard'ın gemisi bu fırtınayla Rodos'a doğru sürüklenirken Kral'ın ailesinin içerisinde bulunduğu üç büyük gemi Kıbrıs kıyılarında mahsur kalmıştır. Hasarlı gemilerdeki askerlerin çoğu da karaya çıkmaya çalışırken boğulmuştur. Bu dönemde Kıbrıs Ada'sı, Isaac isiminde bir prens tarafından yönetilmekteydi. Richard, Kıbrıs'a ulaştığında elinde bulunan kişi ve silahların tarafına iade edilmesi gerektiğini bir elçi göndererek Isaac'a bildirmiştir. Isaac'ın kişi ve silahları, fidyeleri ödenene kadar elinde tutacağını bildirmesiyle "hesapta olmayan" bir savaş çıkmış ve bu savaş Kıbrıs'ın İngilizler tarafından ele geçirilmesini beraberinde getirmiştir.¹²²

Richard, Kıbrıs'tan ayrıldıktan sonra Haziran 1191'de Acre'ye (Akka) ulaştığında, ünü kendinden önce Haçlı orduları içerisinde yayılmış durumdaydı.* Seferi beraber organize ettiği Fransa Kralı Philip'in hastalanıp ülkesine dönmesinin ardından daha da ön plana çıkan Richard, Selahattin Eyyubi'yi yenmeyi başarmıştır. Böylece Haçlı ordusuna, Kudüs'ü Haçlıların elinden alan Selahattin'in yenilmez olmadığını göstermiş olmakla beraber Kudüs'ü O'ndan geri alamamıştır. Ekim 1192'de Filistin'den ülkesine dönmek üzere ayrılan Richard'ı, tıpkı gelişinde olduğu gibi kötü hava koşulları beklemekteydi. Rüzgâr, Kral'ı bu kez Yunanistan'ın Kuzey Batı'sındaki Corfu'ya gitmeye zorlamıştır. Burası Kıbrıs'a yaptığı saldırı/işgal sonrasında onun için olabilecek en kötü yerlerden birisiydi. Tanınmamak için kılık değiştiren Richard, Viyana yakınlarına kadar gelmeyi başarmış; ancak burada Avusturyalı Leopold tarafından yakalanarak Kutsal Roma İmparatoru VI. Henry'e teslim edilmiştir. Richard, VI.

¹²² Bu konu ile ilgili bkz., William E. Aytoun, *The Life and Times of Richard the First, Surnamed Coeur-de-Leon, King of England*, London, Thomas Tegg, 1840, p. 91-102.

* Selahaddin Eyyubi'nin kişisel kâtibi ve biyografi yazarı Bahaeddin, Richard'ın Akka'ya ulaşmasını şu şekilde aktarmıştır: "Bu İngiltere kralı, Melikü'l-İnkıtar, cesur, canlı, savaşta gözü pek bir adamdı. Soyuluktan Fransa kralından daha aşağıda olsa da, ondan daha zengindi ve savaşçı olarak da daha namlıydı. Yolu üzerinde Kıbrıs'a uğrayıp adayı ele geçirdi ve ağzına kadar adam ve savaş malzemesi dolu yirmi beş kadırgayla Akka açıklarında belirince, Frenkler sevinç çılgınlıkları atıp onun gelişini kutlamak üzere kocaman ateşler yaktılar. Müslümanlara gelince; bu olay yüreklerini kaygı ve tasayla doldurdu." (Amin Maalouf, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, (çev. Ali Berktaş), 13. b., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2016, s.193-194.)

Henry'e yaptığı bağlılık yemini ve serbest bırakılması için ödenen yüksek miktardaki parayla 1194' yılında özgürlüğünü kazanmıştır. Richard, ülkesine döndüğünde, Haçlı Seferi'nde beraber savaştığı Philip ile bir mücadeleye girmek durumunda kalmıştır. 1199'da Richard, kendisinden alınan bir hazinenin varlığı konusunda kandırılmış ve Chalus Kalesi'ne bu hazineyi almak için gitmiştir. Bu esnada rastgele atılan bir ok, Kral'ı yaralayarak 10 gün içerisinde O'nu öldürmüştür.¹²³

Yukarıda değinildiği üzere Richard'ın tanınırlığını sağlayan ikinci sebep, İngiltere'deki Yahudi katliamının onun döneminde gerçekleşmiş olmasıdır. Richard'ın İngiltere tacını giymesi için yapılan törende yaşananlar, Yahudilerin katledilmesi ile sonuçlanacak olayları başlatmıştır. Kral ise olaylar karşısında sessiz kalma yoluna gitmiş ve ancak gecenin ilerleyen saatlerinde kalabalığı yatıştırması için az sayıda asker göndermiştir. Gönderilen askerler ise kalabalık gruplar tarafından öldürülmekle tehdit edilmeleri üzerine geri dönmek zorunda kalmışlardır. Olaylar ertesi gün öğlen saatlerinde kalabalık grupların yorulmaları sonucunda sona ermiştir. Katliamın ardından yapılan yargılamalarda Yahudileri öldürmeleri sebebiyle kimse asılmamıştır. Asılan üç kişi, kaza sonucunda Hıristiyanlara ait evleri yaktıkları için cezaya çarptırılmışlardır. Olaylar sonrasında Kral Richard, Yahudilerin güvenliği için bir ferman yayınlamış olsa da, çok geç kalınmıştır.¹²⁴

3. Magna Carta ve Sonrasındaki Önemli Gelişmeler

Richard'ın tanınırlığı yukarıda ele alınan iki sebepten ötürüyken, kendisinden sonra İngiltere tahtına geçecek olan kardeşi John, Magna Carta'yı imzalamış olması sebebiyle en az kardeşi kadar, hatta belki ondan daha fazla tanınırlığı olan bir Kral olarak kabul edilebilir. Appleby'e göre John, tahta henüz geçmemişken İngiltere'nin kuzeyinden gelen bir tehlike ile karşılaşmıştır. Richard'ın ölüm haberini alan İskoç Kralı William, taleplerini iletmek üzere İngiltere'ye bir heyet göndermiştir. Bu heyet, ülkenin kuzeyindeki Northumberland ve Cumberland Kontlukları'nı İngiltere'den istemiştir. Bu istekleri haber aldığı anda henüz taç giymemiş olan John, kendisi, İngiltere'ye gelene kadar barışın bozulmaması koşuluyla İskoç Kral William'ın

¹²³ Steven Runciman, "Richard Coeur – De – Lion", *History Today*, Vol. 41, Issue 7, Jul., 1991, p.53-56.

¹²⁴ Jacob Abbott, a.g.e., p. 79-88.

isteklerine olumlu cevap vereceğini belirtmiştir. William, John'un taç giymesinin ardından daha önce heyetiyle yaptığı isteklerini tekrarlamıştır. John ise bu konuyu İskoç Kralıyla yüz yüze görüşmek istemiştir ancak William bu görüşmeye gelmemiştir. William, isteklerinin yerine getirilmesi için İngiltere'ye 40 gün süre vermiş ve ordusunu toplamak için çalışmalarına başlamıştır. Bu süre içerisinde John'da adı geçen iki Kontluğa kendi adamlarını yerleştirerek, kararlılığını vurgulamak istemiştir. Sürenin sonunda, İskoç tehditlerinin boşa çıktığı görülmüştür. Böylece John, karşılaştığı bu sıkıntılı durumdan sorunsuz bir biçimde kurtulmuştur.¹²⁵

Fakat bundan sonrası John için kolay olmamıştır. Öncelikle yeğeni Arthur ile aralarında bir savaş başlamıştır. Savaşı kaybeden Arthur öldürülmüştür. Sonrasında John'un evliliği sorun olmuştur. Boşanması ve tekrar evlenmesinden dolayı gerek ülkedeki dinî otorite,^{*} gerekse halk ile sorunlar yaşamıştır. Bunun yanında Fransa Kralı Philip ile de sorunlar baş göstermiştir. Bu sorunları savaş yolu ile çözmeye karar veren John, baronlarını toplamış ve onlardan yardım talep etmiştir. Bu yardım talebi baronların çoğu tarafından reddedilmiştir. Kral John kendisine destek veren baronlar ile Fransa'ya karşı başarısızlıkla sonuçlanacak bir savaş başlatmış; ancak savaş alanında bizzat bulunmayarak, savaşı yeterince önemsememiştir. John, bu başarısızlığın akabinde döndüğü İngiltere'de, kendisine destek vermeyen baronlarını savaştaki başarısızlıktan sorumlu tutarak kendi mağlubiyetini gizlemeye çalışmış ve onları maddi olarak da cezalandırma yoluna gitmiştir.¹²⁶ John'un mağlubiyetiyle Normandiya İngiltere'nin kontrolünden çıkmaya başlamıştır. Çünkü Normandiya'daki kaleleri savunan askerler, Kral John'dan herhangi bir yardım gelmediğini gördüklerinde, savundukları kaleleri Philip'le mücadeleye girmeksizin bırakmaya başlamışlardır. Ayrıca birçok Norman soylusu da ilgisizliğinden ötürü John'u terk etmiştir. John bu gelişmelere karşı önlem alması gereken bir dönemde, Normandiya'daki şövalyelerinin İngiltere'ye dönüşlerine

¹²⁵ John T. Appleby, *John King of England*, New York, Alfred A. Knopf, 1959, p. 90-91.

^{*} Bu sorun yalnızca ülke içerisinde kalmamış, ilerleyen dönemde Papa'nın da dâhil olduğu daha büyük bir anlaşmazlık ortaya çıkmıştır. Bu anlaşmazlığın temelinde, John'un vefat eden Başpiskopos'un yerine yeni Başpiskoposu, Papa'nın yerine kendisinin seçmek istemesi yer almaktadır. (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., İhsan Yurdoğlu, *İngiltere'nin Tarihi*, C. II, İstanbul, Ahmet Sait Oğlu Kitabevi, 1946, s. 344.) Bu anlaşmazlığın sonunda John, Papa tarafından Aforoz edildiği gibi Fransa Kralı Philip'e de İngiltere üzerine Haçlı seferi düzenlemesi için izin verilmiştir. John ise bunun üzerine Ada'daki karışıklıkları da dikkate alarak, Papa'ya boyun eğmiştir. (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Maurois, C. I, a.g.e., s. 145.)

¹²⁶ "King John and the Magna Charta", *The Illustrated Magazine of Art*, Vol. 1, No. 2, 1853, p. 61.

izin vererek Normandiya'nın, İngiltere'den kopmasına kayıtsız kalmayı sürdürmüştür.¹²⁷

Sonuç olarak, William Hutton'un da belirttiği üzere zayıf ve kötü bir Kral olan John'un, kardeşi Richard'ın yerine tahta geçmesiyle Fransa Kralı Philip'in talihi dönmüştür.¹²⁸ Ancak John'un yönetimdeki zafiyetinin etkileri yalnızca Fransa'nın güçlenmesi ile kalmayarak, 1215 tarihli Magna Carta'yı da beraberinde getirmiştir.

Philip'e karşı oluşan intikam alma isteği, John'un yeni bir savaşın hazırlıklarını yapmasına sebep olmuştur. Tıpkı daha önce olduğu gibi baronların çoğunluğu savaşa Kral'ın yanında katılmayı reddetmiştir. Kral ise kendisine destek verenlerle Philip'e karşı bir savaşa daha girişmiştir. Bu savaşta koalisyon içerisinde bulunduğu Alman İmparatoru Otto'nun, Philip'e karşı kaybetmesinden sonra işler John'un istediği gibi gitmemiştir. Böylece John, içerisinde bulunduğu koalisyonun savaşı* kaybetmesi üzerine mecburi bir barış yaparak İngiltere'ye dönmüştür. Savaş'ın kaybedilmesi sebebiyle içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan "habersiz olan" Kral, kendisi ile beraber savaşa katılmayan baronlarından şövalyelerden askerlik yerine alınan "scutage" vergisini talep ederek onları cezalandırmak istemiştir. Bu olaydan sonra baronların, Kral'a karşı tavırları daha da değişmiştir. Buradan hareketle, baronlar tarafından Magna Carta'yı ortaya çıkaracak olan yeni bir mücadele süreci başlatılmıştır.¹²⁹

Yaşanan mücadelenin sonunda baronlar, Oxford yakınlarında Kral ile buluşmuşlardır. Baronlar, bu görüşmede ciddiyetlerini göstermek istemiş olacaklar ki, 2000 silahlı şövalyeyi yanlarında getirmişlerdir. Görüşmede, Kral'dan yanlarında getirdikleri belgeyi imzalamalarını istemişlerdir.¹³⁰ Kral, "niçin tacımı da beraber istemiyorsunuz" diyerek bu belgeyi imzalamayacağını beyan etse de, 15 Haziran 1215'te belgeyi imzalamak zorunda kalmıştır.¹³¹ Magna Carta* (Büyük Ferman) ya da

¹²⁷ Appleby, a.g.e., p. 119-121.

¹²⁸ William Holden Hutton, *Philip Augustus*, London, New York, Macmillan and Co., 1896, p. 63.

* 1214 tarihli Bouvines Savaşı

¹²⁹ Arthur Lyon Cross, *A Shorter History of England and Greater Britain*, New York, The Macmillan Company, 1920, p. 92-94.

¹³⁰ Parmele, a.g.e., p. 49.

¹³¹ Yurdoğlu, C. II, a.g.e., s. 355-357.

diğer ismi ile Magna Carta Libertatum (Büyük Özgürlük Fermanı) Kral'ın yetkilerini büyük ölçüde kısıtlaması bakımından önemli bir belgedir.

Magna Carta'nın önemi ortaya çıktığı dönemin koşulları dikkate alındığında daha çok anlaşılabilir. Çünkü Magna Carta'nın 1215 gibi erken bir tarihte, diğer bir deyişle modern hürriyet fikrinin henüz var olmadığı bir dönemde imzalanması, bu Ferman'ın sahip olduğu önemi ortaya koyar.¹³² Magna Carta'nın diğer bir önemi Kral'ın yetkilerini sorgulayan baronların, krallık ile zorbalık arasındaki ayrımı yapmaya başlamış olmalarıdır.¹³³ İngiltere'de Magna Carta ile keskinleşen mutlak monarşinin güç kaybının, 1258 Oxford Şartları (Provisions of Oxford), 1381 Köylü Ayaklanması (The Peasants' Revolt) ve IV. Henry döneminde (1399-1413) Kral'ın meşruiyetini kabul ettirme çabalarıyla devam ettiği söylenebilir. Bu yönüyle bakılırsa, zayıf bir tahtın İngiltere ve Britanya İmparatorluğu'nun kuruluşunu olumsuz etkileyeceği düşünülse de aksi gerçekleşmiştir. Çünkü böylece yönetimde keyfiyetin önüne geçecek süreç başlayarak, kurulacak İmparatorluğun uzun süre ayakta kalmasına yardımcı olmuştur. Monarşinin zayıflaması yalnızca iç politikaya ilişkin olmakla kalmayıp, Britanya İmparatorluğu'nun varlık siyaseti için de büyük önem arz etmiştir. Çalışmada yer yer değinilecek olan İngiliz Parlamentosu'nun mutlak monarşiye karşı güç kazandığı süreç, Britanya İmparatorluğu'nun doğuşu ve gelişimine yaptığı katkıya paralel olarak düşünülmelidir.

Şu belirtilmelidir ki, **Ferman'da yazarlar o dönemde yaşayan İngiliz halkının anlayabileceği türden maddeleri içermemekteydi. Bu Ferman'ın 16. yüzyıla kadar Latince'den çevirisi dahi yapılmamıştır. Bu da halkın Ferman ile ne kadar az ilgili olduğunu göstermesi açısından önemli bir veridir.**¹³⁴ Kısaca 800. yılını geride bıraktığımız Magna Carta seçkinlere tanınmış bir hak bildirimini olarak değerlendirilmelidir. Fatih Sultan Mehmet'in Bosna ve çevresindeki Hıristiyan halka

* Bu Ferman, Kilise'nin ülkede sahip olduğu imtiyazları koruması, Kral'ın dilediği şekilde vergi toplayamaması, Kral'ın halka verdiği özgürlük ve hakların korunması, savaşızlık durumunda kanun kaçağı olmayanların ülkede serbestçe dolaşabilmesi, verilen ceza ve yargılamaların daha adilane olması gibi bir takım maddeler içermekteydi. (Bu konu ile ilgili bkz., İhsan Yurdoğlu, C. II, a.g.e., s. 360-362.)

¹³² Andre Maurois, C.I, a.g.e., s. 147.

¹³³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., J. C. Holt, "The Barons and the Great Charter", *The English Historical Review*, Vol. 70, No. 274, Jan., 1955, p.9.

¹³⁴ Maurois, C. I, a.g.e., s. 150.

yönelik ilan ettiği 1478 tarihli Ferman ise halkın can, mal ve din özgürlüğünü garanti altına almıştır. Diğer bir deyişle doğrudan halka ilişkindir. Bu sebeple Magna Carta'dan farklılaştığı için gerçek bir insan hakları belgesi olarak kabul edilmesi daha doğru olacaktır.¹³⁵

Magna Carta'nın imzalanmasının ardından John, Ferman'ın iptali için çalışmalara başlamıştır. Öncelikle kasaba ve köyleri tahrip eden bir savaşa girişmiş ve Papa'ya da Ferman'ın iptali için başvurmuştur. Papa bu başvuruyu kabul ederek Ferman'ı feshetmiştir. Baronların buna cevabı ise Fransa Kralı Philip'in oğlu Louis'e İngiltere tacını önermek olmuştur. Bu davet üzerine Louis ile John arasında bir savaş yaşanmış; ancak John'un ölümü sebebiyle mücadele çok uzun sürmemiştir. John'un ardından İngiltere tahtı için yaşanan mücadele, tacın, John'un oğlu Henry'e geçmesiyle sonuçlanmıştır.¹³⁶

Tahta geçtiğinde henüz 10 yaşında bile olmayan III. Henry'nin en büyük avantajı, Pembroke Kontu'nun Kral'ın koruyucusu olmasıdır. Kont, öldüğü 1219'a kadar ülkeyi (başarılı bir biçimde) yönetmiş ve Fransa Kralı'nın oğlu Louis'i yenerek onu Fransa'ya dönmeye mecbur bırakmıştır. 1223 yılında görel olarak büyümüş olan Henry yönetimi devralmıştır, bundan sonra İngiltere ve Fransa arasındaki mücadelenin yeniden başlamasına sebep olacak olaylar vuku bulmuştur: Önce Fransa Kralı Philip ölmüş, yerine oğlu Louis geçmiş; ancak çok geçmeden O da hayatını kaybetmiştir. Louis'in yerine geçecek oğlu ise henüz bir bebektir. Fransa'da "bebek kralın" yarattığı bu otorite boşluğunu, Babasının kaybettiği Normandiya'yı geri almak için bir fırsat olarak gören Henry, 1230 yılında ordusunun başında Normandiya'ya gitmiştir. Ancak bu fırsatı iyi değerlendiremeyerek İngiltere'ye geri dönmek zorunda kalmıştır.¹³⁷

¹³⁵ Bu konu ile ilgili bkz., Canbolat, *Avrupa Birliği ve Türkiye. Uluslarüstü Sistemle Ortaklık*, a.g.e., s. 333-337.

¹³⁶ Thornton M. Hinkle, "Magna Charta", *The Yale Law Journal*, Vol. 8, No. 6, Mar., 1899, p. 269.

¹³⁷ Mrs. Markham, *History of England From the First Invasion by the Romans to the 14th Year of the Reign of Queen Victoria*, London, John Murray, 1853, p. 117-118.

1236'da yaptığı evliliğin sonrasında eşinin akraba ve arkadaşlarını devletin yüksek kademelerine getiren Henry, baronlar arasında huzursuzluk oluşturmuştur.* Bunun yanında savurganlığı sebebiyle devlet hazinesini tüketmesi ve mali açığı kapatmak için meclisi toplama yoluna gitmesi, kendisine yönelik huzursuzluğu arttırmıştır. Ayrıca, dinsel anlamda Papa'nın İngiltere'deki kiliseler üzerindeki etkisini arttırması da, Kral'a karşı hoşnutsuzluğu tetikleyen bir diğer etmen olarak görülebilir. Son olarak o dönemde faydasız olarak görülen Sicilya Krallığı'nı, ikinci oğlu Edmund'un alması için yaptığı harcamalara baronlarının destek vermeyi reddetmesi mevcut anlaşmazlığı büyütüştür. Böylece anlaşmazlık, 1258 yılında Leicester Kontu Simon de Montfort'un liderliğinde bir isyana zemin hazırlamıştır.¹³⁸ Bu isyanın gerçekleşmesi için gerekli olan "kıvılcımın" da bizzat Henry'nin kendisi tarafından çıkarıldığı belirtilmelidir. O yıl kötü bir hasat geçiren İngiltere'de halk, açlıkla mücadele etmekteydi. Henry, halkın içerisinde bulunduğu bu zor duruma rağmen, Papa için İngiltere'nin gelirinin üçte birine tekabül eden bir para toplama girişiminde bulunmuştur.¹³⁹ Henry'nin bu isteğinin ortaya çıkardığı "kıvılcım", İngiltere için sonuçları günümüze dek gelecek olayların başlamasına sebep olmuştur.

Bu isteğin akabinde Oxford'da bir araya gelen Büyük Konsey, "Oxford Şartları" (Provisions of Oxford) olarak bilinen hükümleri kabul etmiştir. Oxford Şartları, varlıklarından huzursuzluk duydukları yabancıların, ülkeden sınır dışı edilmesini ve ülkedeki sembolik olmayan işlerinin idaresinin parlamento tarafından kontrol edilecek olan 15 kişilik bir konseye** devredilmesini içermekteydi. Oxford Şartları'nın hükümleri, Kral'a yapılan baskı ile kabul ettirilmiştir.¹⁴⁰ Böylece baronların, Kral'a karşı oluşturdukları hareket İngiltere'nin ilk yazılı anayasası olarak kabul gören, Oxford Şartları'nın yürürlüğe girmesiyle sonuçlanmıştır.

Treharne'ın da belirttiği gibi baronların bu hareketinin asıl önemi, İngiliz tarihindeki ilk kasıtlı ve bilinçli politik devrim olmasından gelmektedir. Baronların

* Baronlarda huzursuzluk yaratan bu politikasının benzerini, annesinin akrabalarına yönelik olarak da uygulamıştır. (Bu konu ile ilgili bkz., Maurois, C. I, a.g.e., s.172-173.)

¹³⁸ Mrs. Markham, a.g.e., s. 118-119.

¹³⁹ Samuel R. Gardiner, *The History of Nations England*, Vol. XI, Chicago, The H. W. Snow and Son Company, 1910, p. 137-138.

** Bu konsey, temelde Kral'ın alacağı kararlarda yararlanacağı bir danışma konseyi idi.

¹⁴⁰ George M. Wrong, *Britain's History*, Toronto, The Copp Clark Company, 1929, p. 81.

başlattığı bu hareket ilkel ulusal monarşiyi ve despotizmi, yazılı bir anayasaya dayanan sınırlı bir monarşiye dönüştürmüştür.¹⁴¹ Ancak bu dönüşüm çok uzun ömürlü olmamıştır. 1261'e gelindiğinde Papa, Oxford Şartları'nın geçersiz olduğuna hükmettiği gibi Kral'ın baronlara verdiği yemini bozmasına da müsaade etmiştir. Papa'dan alınan bu izin akabinde Henry, tekrar kendi yönetim şekline geri dönmüştür.¹⁴² Bunun anlamı taraflar arasında yaşanacak savaşın artık kaçınılmaz hale geldiğidir.

1264'te başlayan savaşın ilk kısmında, Kont Simon de Montfort'un galip geldiği söylenebilir. Kont Monfort, ülkenin güneyindeki Lewes'de, Kral'ın ordusunu yenerek hem Kral'ı hem de tahtın birinci varisi olan Prens Edward'ı tutsak etmeyi başarmıştır. Kont Montfort, elde ettiği bu avantajdan sonra Avam'ı ilk kez parlamentoya çağırmıştır. Böylece parlamento, baronlar, başrahipler ve piskoposlar gibi nüfuzlu kişilerin dışında, o ana kadar politik güçleri olmayan basit şövalyeler ve tüccarları da içerecek şekilde genişlemiştir.¹⁴³ Diğer bir deyişle şehir ve ilçelerden temsilcilerin de çağrılması ile oluşturulan bu yapıyla Lordlar Kamarası ve Avam Kamarası'nın 1265'te Oxford'da oluştuğu söylenebilir.¹⁴⁴ Ancak oluşturulan bu parlamentonun ömrü, uzun olmamıştır, çünkü tutsak olan Prens Edward, kaçmayı başararak ordunun başına geçmiş ve bu kez kazanan Kral'ın ordusu olmuştur. Kont Monfort ise savaş esnasında ölmüştür. Monfort'un ölümü sonrasında baronlar kaybetmiş ve Kral Henry, oğlunun yardımıyla tekrar tahta oturarak, öldüğü yıl olan 1272 yılına kadar görevinin başında kalmıştır.¹⁴⁵

Henry'nin ölümünün ardından yerine geçen Edward, yönetsel olarak babasından ayrılmaktadır. Örneğin babasının döneminde çok önemsenmeyen Magna Carta'yı kabul etmiştir. Bunun yanında, parlamentoyu farklı bir biçimde toplamaya çalışmıştır. Edward, hükümdarlığının son dönemine dek* Kont Monfort'un yaptığı gibi

¹⁴¹ R. F. Treharne, "The Significance of the Baronial Reform Movement, 1258-1267", *Transactions of the Royal Historical Society*, Vol. 25, 1943, p. 35.

¹⁴² Gardiner, a.g.e., p. 139.

¹⁴³ Wrong, a.g.e., p. 82.

¹⁴⁴ Parmele, a.g.e., p. 54.

¹⁴⁵ Wrong, a.g.e., p. 82-83.

* Edward parlamentoyu sık sık toplamayı tercih eden bir liderdi. 1295'e gelindiğinde, Philip'e karşı savaş açması için gereken parayı tedarik etmek için meclisi toplama yoluna gitmiştir. Ancak bu meclisin diğerlerinden önemli bir farkı vardı: Meclis baronlar, din adamları ve şövalyelerin yanında kasabalıları da içermesi sebebiyle o tarihe kadar oluşturulanların en kapsamlısıydı. Birçok zümre meclisini içermesi yönüyle "Model Parlamento" olarak da tanınmaya başlanmıştır. Bu uygulama yalnızca 1295'le sınırlı kalmamış ve Edward'ın hükümdarlığının son dönemlerinde de parlamento, genellikle bu farklı zümre

Avam Kamarası ve Lordlar Kamarası'nı tek bir parlamento olarak çağırılmamıştır. Bunun yerine Baronları ilgilendiren konularda baronları davet etmiş, kasabalıları ilgilendiren konularda kasabalıların temsilcilerini davet etme yoluna gitmiştir. Bu uygulama diğer sınıflar için de benzer şekilde uygulanmıştır.¹⁴⁶ Edward'ın dışarıya yönelik ilk sorununu Galler ile yaşamıştır. Babasına karşı yapılan savaşta Kont Monfort'u destekleyen Galler Prensi Llewelyn, 1276'ya kadar Edward'a bağlılık yeminini yapmamıştır. Bu yemin olayının/krizinin altı yıl sonrasında kardeşi David'in yardım ettiği Llewelyn ile Edward arasında savaş başlamıştır. Edward, yaşanan bu soruna son vermek için Galler'e saldırmış ve galip gelmeyi başarmıştır. Önce Llewelyn öldürülmüş, ardından ise kardeşi David esir alınarak idam edilmiştir. Böylece Galler İngiliz hâkimiyeti altına girmiştir.¹⁴⁷

Edward'ın yönetimiyle ilgili olarak değinmemiz gereken bir başka konu, 1290 yılında Yahudilerin ülkeden sınır dışı edilmesi olayıdır. Edward, gerek dinî gerekse ekonomik sebeplerle Yahudileri sevmemekteydi. 1278 yılında yaklaşık 300 Yahudi'nin madeni paranın değerini düşürdükleri suçlamasıyla önce hapsedilmeleri sonrasında bunların büyük kısmının idam edilmesi, ülkedeki Yahudileri bekleyen kötü sonun habercisiydi. 1287'ye geldiğinde ülkedeki Yahudiler tutuklanmış ve ancak yüksek bir para cezası ödeyerek tutukluluktan kurtulabilmişlerdir. Tüm bu yaşananların ardından Edward, 1290'da İngiltere'deki Yahudileri sürgün etme kararı alarak "sorunu"* tamamen "çözme" yoluna gitmiştir.¹⁴⁸ Bu sürgünle beraber, 17. yüzyılın ortalarına kadar uzun bir süre, Yahudiler için İngiltere'de tekrar yaşamak mümkün olmamıştır.¹⁴⁹

meclislerini içerecek şekilde bir araya gelmiştir. ("Edward I 'Longshanks' (r.1272-1307)", <https://www.royal.gov.uk/HistoryoftheMonarchy/KingsandQueensofEngland/ThePlantagenets/EdwardILongshanks.aspx>, (28.02.2014)

¹⁴⁶ Gardiner, a.g.e., p. 143-144.

¹⁴⁷ Aynı yer, p. 144.

* İngiltere'nin Yahudilere olan borcu fazlaydı. Edward bu borçtan kurtulabilmek için Yahudilerin, İngiltere'den sürgün edilmesinin, borç sorununu çözmenin tek yolu olduğuna kanaat getirmiştir. (Yurdoğlu, C. II, s. 423.)

¹⁴⁸ Thomas Frederick Tout, *Edward The First*, London and New York, Macmillan and Co., 1896, p. 161-162.

¹⁴⁹ Burns, a.g.e., p. 73.

4. William Wallace ve İskoçya'nın Bağımsızlık Mücadelesi

İskoçya'nın Ada'nın geri kalanından farklılaşmasının kökenleri, Roma İmparatorluğu ile ilgili kısımda kısaca ele alınmıştı. Zaman dilimine uygun olarak bu konuya yeniden değinmemiz gerekmektedir. Bu dönemde İskoçya ve İngiltere arasında yaşanan mücadelede en dikkat çekici isim, bir sinema filmi ile de “hafızlarımıza kazınmış” olan Sir William Wallace'dır. Wallace'ın İngiltere'ye karşı direnişinin sonuçları bugün dahi Birleşik Krallığı derinden etkilemektedir.

Sorunun ortaya çıkışı, İskoç Krallığı'nın vârissiz kalmasıyla ilişkilidir. Bu anlamda Edward İskoçya'yı kendi topraklarına bağlayacak savaşı bir plan yapmıştır. Edward, ölen İskoç Kralı'nın varis olarak bıraktığı küçük bir kızı* kendi oğlu ile evlendirerek, iki Krallığı birleştirmek istemiştir fakat vâris olan küçük kızın ölmesi ile bu plan gerçekleştirilememiştir. Bu ölümün ardından İskoçya'da taht mücadelesi başlamış ve bu mücadelede ön plana çıkan iki isimden kimin tahta geçeceğine, Edward'ın hakemliğinin karar vermesi kararlaştırılmıştır. Edward, Robert Bruce yerine John Balliol'u İskoçya Kralı olarak seçmiştir.¹⁵⁰ Balliol, Kral olarak seçilmesinin ardından Edward'a bağlılık yemini etmiş ve tacını giydikten sonra da Edward'ın egemenliğini tanımıştır.¹⁵¹ Balliol'un Edward'a olan bu bağlılığı, İskoçların tepkisini çekmiştir. Bu sebepten ötürü Balliol'un İskoçya'daki hükümdarlığı uzun sürmemiştir.

İskoçlar, İngiltere'nin Fransa ile olan ihtilafından cesaretlelenerek İngiliz etkisinden kurtulmaya çalışmışlardır. Edward İskoç tehlikesine karşı mücadele etmek zorunda olduğunun farkına varmıştır. Çok geçmeden İskoç ve İngilizler arasında başlayan savaşı Edward kazanmış ve İskoçya'yı fethetmiştir. İskoçya'nın başlıca soyluları teslim olarak, Edward'dan merhamet dilemişlerdir. Edward, bu başarısının ardından Balliol'dan boşalan İskoçya tahtına yeni bir isim seçmemiştir.¹⁵²

* Kraliçe Margaret.

¹⁵⁰ Maurois, C. I, a.g.e., s. 198-199.

¹⁵¹ Creasy, a.g.e., p. 395.

¹⁵² Aynı yer, p. 398-401.

İskoçya'nın İngiltere'ye karşı olan ayaklanması, Edward'dan merhamet dileyen baronlardan değil, Sir William Wallace önderliğindeki İskoç halkından gelmiştir.¹⁵³ Bu isyan başarıya ulaşmıştır. Wallace'ın, 1297 tarihli Stirling Köprüsü Savaşı'nda aldığı galibiyet, İngilizlerin İskoç topraklarından çıkarılmasıyla sonuçlanmıştır. Savaş'ın, İngilizlerce kaybedilmesinin bir takım sebepleri bulunmaktadır: İngiliz ordusunun komutanı Kont John de Warenne'in hastalığı ve Warenne'in danışmanı olan Hugh de Cressingham'ın kötü taktikleri bunların başında gelmektedir. Kral Edward'ın Flanders'de olması sebebiyle savaş alanına gelememesi de bu sebepler arasında dâhil edilebilir. Genel olarak bu yenilgiyi İngilizler açısından bir şanssızlık olarak değerlendirmeye çalışmak, İskoçların Stirling Köprüsü Savaşı'nda aldığı zaferin önemini azaltmayacaktır.¹⁵⁴ Alınan bu zaferin ardından Falkirk'te bu kez Edward, İskoçları mağlup etmeyi başarmıştır.

Bu mağlubiyet sonrasında William Wallace, yakalanarak idam edilmiştir. Edward, muhtemelen İngiltere'ye karşı isyan edenlere “sonlarının” nasıl olacağını göstermek istemiş olacak ki, Wallace'ın kesilen başı Londra Köprüsü'nde bir direğin üzerine koyulmuştur. Ancak Wallace'ın idamı Edward'ın düşüncesinin aksine İskoç milliyetçiliğinin doğuşu ile sonuçlanmıştır. Wallace'ın ölümünün ardından, İngiltere'ye karşı verilen bağımsızlık mücadelesinin yeni lideri yukarıda da değinilen Robert Bruce olmuştur. Edward, Wallace'ın ölümünden 2 yıl sonra 1307'de büyük bir ordu ile İskoçya üzerine yeni bir sefere çıktığı sırada ölmüştür. Oğlu ise İngiltere'ye geri dönmek zorunda kalmıştır. Böylece Bruce, kendisini İskoçya'nın Kralı olarak kabul ettirecek zamana sahip olmuştur. Yine bu süre içerisinde İngilizlerin İskoçlardan aldığı kaleleri geri almayı da başarmıştır. Babası'nın ölümüyle tahta geçen II. Edward, İskoçya'yı işgal etmiş olsa da 1314'teki Bannockborn Savaşında* Bruce, II. Edward'ın ordusunu yok ederek kesin bir zafer kazanmıştır.¹⁵⁵ Bu yenilgiden sonra İngilizler,

¹⁵³ Maurois, C. I, a.g.e., s. 199.

¹⁵⁴ Alexander Falconer Murison, *Sir William Wallace*, New York, Charles Scribner's Sons, 1900, p. 89.

* Bu savaşta İngiliz ordusu 2500'ü zırlı süvari olan, yaklaşık 20.000 askerden oluşuyorken, İskoç ordusu, bu sayı karşısında mütevazı bir orduya sahipti. (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Seymour, a.g.e., p. 90-92.)

¹⁵⁵ David McDowall, *An Illustrated History of Britain*, y.y., Longman, 2006, p. 33.

İskoçya'yı yeniden ele geçirmek için bazı başarısız girişimlerde bulunsalar da, 1328'e geldiğinde İskoçya'ya hükmetme haklarını bırakmak zorunda kalmışlardır.¹⁵⁶

I. ve II. Edward'a son bir kez daha değinerek, bu başlığı tamamlamak gerekirse, I. Edward'ın askeri, hukuksal ve yönetsel anlamda yaptığı ve yapmaya çalıştığı reformlarla kendisinden sonra gelecek olan varisine yüksek bir sorumluluk yüklediği söylenebilir. I. Edward tarafından bitirilemeyen reformlar da yeni Kral'ın sorumluluğunu arttırmaktaydı.¹⁵⁷ Bunlara ek olarak, II. Edward'ın iktidara geldiği dönemde hazine boştu. Ayrıca İskoçya, isyan ederken, Gaskonya da huzursuzluk içerisinde bulunmaktaydı. Tüm bunların ötesinde II. Edward, baronları ile uğraşmak zorunda da kalmıştı. Bu anlaşmazlığın kökeninde, Kral ile baronların yönetim üzerinde etki kazanma yarışına girmelerinin etkili olduğu söylenebilir. Bu mücadele, neredeyse II. Edward'ın tüm hükümdarlığı boyunca devam ederek Edward'ı yalnızlaştırmıştır. 1327'ye geldiğinde Fransa'ya kaçmış ve Ada'ya dönmüş olan eşi Isabella'nın çalışmalarıyla önce tahttan çekilmek zorunda kalmış, sonrasında Berkeley Kalesi'nde öldürülmüştür.¹⁵⁸

Dikkat edilirse, doğrudan Commonwealth ile ilişkilendirilemeyecek olan İngiltere tarihiyle ilgili konulara da çalışmada yer verilmiştir. Bu, hem çalışmanın bütünlüğünün sağlanması, hem de siyasilerin oluşturduğu politikaların tarihsel derinlik/arka plan araştırılmadan anlaşılmasının zorluğu açısından önemlidir. Ayrıca çalışmada sıklıkla kullanılan "imparatorluklaşma süreci" kavramının anlaşılması da bahsi geçen tarihsel derinlik ile ilişkilidir. Son olarak tarihteki birçok imparatorluk gibi Britanya İmparatorluğu'nun da bir tarih veya bir monark döneminde ortaya çıkmadığı ve uzun bir süreç içerisinde olduğu dikkate alındığında, çalışmanın Britanya İmparatorluğu ya da dekolonizasyon süreciyle başlaması da bilimsel olarak uygun olmayacaktır.

¹⁵⁶ Aynı yer, p. 43.

¹⁵⁷ James Conway Davies, *The Baronial Opposition to Edward II its Character and Policy*, Cambridge, University Press, 1918, p. 49.

¹⁵⁸ *The Encyclopedia Americana International Edition*, Vol. X, a.g.e., p. 384.

5. Yüz Yıl Savaşları: İngiltere Tarihinin Dönüm Noktası

II. Edward'ın öldürülmesi ile yerine geçen oğlu III. Edward dönemi içerisinde başlayan, Yüz Yıl Savaşları, Avrupa tarihinin şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir. İhsan Yurdoğlu'na göre, Yüz Yıl Savaşları sonunda Avrupa Kıtası'ndan "atılan" İngiltere, bir mecburiyetin sonucu olarak sömürgeler elde etme arayışlara girmek zorunda kalmıştır. Bu mecburiyet gelecekte kurulacak dünya imparatorluğunun temellerinin atılmasında bir dönüm noktası olarak görülmelidir.¹⁵⁹

Ülkeyi yönetmeye başladığında genç olan III. Edward'ın hükümdarlığı genel anlamda olaysız geçmesine rağmen savaşçı bir karaktere sahip olan genç Kral askeri zafer kazanma hırsı içerisindeydi. Önce İskoçya ardından da Fransa ile sorunların baş göstermesi ona istediği savaş fırsatını sunmuştur.¹⁶⁰ İskoçya ile başlarsak, I. Edward'ın hakemliğinde İskoçya tahtına seçilen, ancak, hükümdarlığı uzun sürmeyen John Balliol'un oğlu Edward Balliol, İskoçya tahtından resmen vazgeçmemiştir. III. Edward stratejik davranarak İskoçya tahtı için mücadele veren Edward Balliol'u açıkça desteklemeyerek barışı tehlikeye sokacak maceraperest bir politika izlememiştir. Bunun yerine, Balliol'un İskoçya tahtını ele geçirmek için oluşturduğu sayıca mütevazı ancak etkili orduya müdahalede bulunmamıştır. III. Edward'ın müdahalede bulunmadığı Balliol kısa süre içerisinde -24 Eylül 1332'de- İskoçya tahtına geçmeyi başarmıştır.¹⁶¹ Ancak Edward Balliol da tıpkı babası gibi tahtta uzun süre kalamamıştır. Tahtta geçirdiği süre henüz bir yılı doldurmadan tahtı bırakmak durumunda kalmıştır. Bunun üzerine Balliol, İngiltere'ye giderek III. Edward'dan yardım istemiştir. İskoçya'yı kaybetmek istemeyen III. Edward, karşısına çıkan fırsatı değerlendirmek amacıyla, hemen İskoçya ile savaş hazırlıklarına başlamıştır.

19 Temmuz 1333'teki Halidon Hill Savaşı'nda İngilizler olabildiğince iyi konuşlanmışlardı, bunun avantajından yararlanan İngilizler, Savaşı net bir biçimde kazanmışlardır. Öyle ki, Savaş sonunda İngilizlere karşı ordu toplayabilecek ya da onu yönetme yetisine sahip İskoç kalmamıştır. Bu sebeple İskoç parlamentosu derin bir

¹⁵⁹ Yurdoğlu, C. II, a.g.e., s. 483.

¹⁶⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Thomas Frederick Tout, *History of England from the Accession of Henry III to the Death of Edward III 1216-1377*, y.y., Green, and CO., Longmans, 1905, s. 310-315.

¹⁶¹ Aynı yer, p. 315-318.

nefret beslediği Balliol’u Kral olarak kabul etmek zorunda kaldı. Bunun yanında Balliol, İngiliz etkisinde ve göstermelik bir Kral olarak görevini sürdürüyordu. Balliol’un, bu göstermelik yönetimi uzun sürmemiş ve kısa bir süre içerisinde tekrar kaçak konumuna düşmüştür. Böylece Bruce taraftarları yönetimin kontrolünü bir kez daha ele geçirmişlerdir.¹⁶² Taraflar arasında mücadelenin böyle devam etmesiyle, İskoçya ve İngiltere 17. yüzyıla kadar ayrı krallıklar olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Bu konuya daha sonra değinileceği için şimdilik burada bırakmak yeterli olacaktır. III. Edward’ın, İskoçya ile mücadelesi sürerken dikkatini bir başka konuya vermesi gerekmiştir. Çünkü Edward’ın Fransız tahtına talip olması ve ardından gelişen olaylar, İngiltere için 100 yıldan daha fazla sürecek bir savaşın başlamasına sebep olmuştur.

İngiltere ve Fransa ayrı iki devlet olsalar da feodal mirasların sonucunda birbirine karışmış durumdaydılar ki, III. Edward da yarı Fransız’dı.¹⁶³ Fransa Kralı IV. Charles’ın ölümünün ardından bir erkek varis bırakmaması üzerine, Edward, Fransız tahtına talip olmuş; fakat¹⁶⁴ tahta oturan, VI. Philip olmuştur. Edward, kendisini Fransa tahtının varisi olarak görürken, birde Aquitaine Dükalığı ve Ponthieu Kontluğu için Fransa’nın yeni Kral’ı Philip’e sadakat yemini etmesi gerekmiştir. Bu durumun Edward’ı yeterince rahatsız etmesine ek olarak Philip’in, İngilizleri Fransa’nın Güney’inden atmak niyetinde olmasıyla¹⁶⁵ iki ülke arasında bir savaş kaçınılmaz hale gelmiştir. Bunda en önemli etken, daha önce de iki devlet arasında sorun teşkil eden Fransız tahtına kimin oturacağı konusu olmuştur. İki devlet arasındaki sürtüşme, korsan saldırılar ve baskınların 1337’de artması ile savaşa dönüşmüştür. Edward’ın kısa sürede büyük bir ordu kurması gerekmektedir. Edward bunun için gereken parayı parlamento,

¹⁶² William Warburton, *Edward III*, New York, Charles Scribner's Sons, 1887, s. 31-33.

¹⁶³ Maurois, C. I, a.g.e., s. 202.

¹⁶⁴ Yurdoğlu, C. II, a.g.e., s. 485.

¹⁶⁵ Charles William Chadwick Oman, *England and the Hundred Years' War*, London, Blackie & Son, Limited, 1898, p. 17.

baronlar,* şövalyeler, kasabalılar ve ruhban sınıftan sağlayarak sefere çıkmayı başarmıştır.¹⁶⁶

Savaşın ilk döneminin İngilizler için iyi geçtiği söylenebilir,¹⁶⁷ bu başarının elde edilmesinde en önemli etkenlerden biri, baronların Fransız tahtını almaya çalışan III. Edward'ın arkasında durarak ona destek vermeleridir. Verilen bu desteğin önemi İngiltere için büyüktür. Attila Barany, soyluların yardımı olmaksızın, İngiltere'nin savaşın ilk döneminde zafere ulaşamayacağını ortaya koymuştur.¹⁶⁸ Bunun yanında şunu da eklemek gerekir ki, İngiliz halkının da Fransa'dan ganimet elde etmek için bu savaşı desteklediği söylenebilir. Andre Maurois'in "*Bütün İngiltere Fransa'dan alınan ganimetlerle dolu idi. Hiçbir kadın yoktu ki Caen'den yahut Clais'ten gönderilmiş ganimetlerin bir parçası olarak bir süs taşımasını yahut elinde güzel bir çamaşır veya kadeh bulunmasın.*"¹⁶⁹ diyerek açıkladığı bu durumun İngilizler için önemli bir motivasyon kaynağı olmuştur.

Kral, soylu kesim ve halk birlikteliğinin İngiltere'ye kazandırdığı bu başarıyı, 11. yüzyılda yazılmış olan Kutadgu Bilig ile açıklarsak; üçlü birlikteliğin İngilizlere getirdiği başarının bir tesadüf olmadığı yorumunu yapabiliriz. Kutadgu Bilig'de, hükümdarın oturduğu tahtın uçayağı olduğunu gören vezir, tahtın niçin üçayak üzerinde durduğunu sorar. Bunun üzerine hükümdar şu şekilde cevap verir:¹⁷⁰

"Üçayak üzerinde olan hiçbir şey bir tarafa meyletmez; her üçü düz durdukça taht sallanmaz. Eğer üçayaktan biri yana yatarsa, diğer ikisi de kayar ve üzerine oturan yuvarlanır."

* Magna Carta'yı imzalamak zorunda kalan Kral John'un Fransızlara karşı kaybettiği savaşta, baronların birçoğundan destek görmediğine yukarıda değinilmişti. Bu bağlamda, baronların III. Edward'ın arkasında durmaları İngiltere için önemliydi.

¹⁶⁶ Oman, a.g.e., p. 23-26.

¹⁶⁷ Bu başarıda İngilizlerin denizde Fransızları net bir biçimde yenerek ağır kayba uğratmalarının yanında, 1346 tarihli Cergy Savaşında aldıkları galibiyet de önemli bir yere sahiptir. Bu savaşta İngilizler, Fransız ordusunun neredeyse üçte biri kadar olan görelî olarak küçük olduğu söylenebilecek bir orduyla, Fransızlara 30.000 kişilik bir zayıat verdirerek savaşı kazanmışlardır.(A.P.Stone, a.g.e., p. 37.) Bu savaşın bir diğer önemi ise küçük topların ilk kez İngiliz ordusunca kullanmasıdır. İngilizlerin bu topları savaş alanında kullanma amacı düşman atlarını korkutmaya yönelikti. (Parmele, a.g.e., p. 57.)

¹⁶⁸ Attila Barany, "The Participation of the English Aristocracy in the First Phase of the Hundred Years' War, 1337 – 1360", *Hungarian Journal of English and American Studies*, Vol. 3, No. 2, 1997, p. 212.

¹⁶⁹ Maurois, C. I, a.g.e., s. 204.

¹⁷⁰ Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig*, (çev. Reşid Rahmeti Arat), Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988, s. 69.

Burada hükümdarın “üç” sayısı ile vurgulamak istediği, tahtın üzerine inşa edildiği üç unsur olarak yorumlanabilir. Eğer ayaklardan birisi olmazsa tahtın üzerine oturan hükümdar devrileceği gibi, diğer iki “ayağı” oluşturanlar da bundan zarar görecektir. Diğer bir ifadeyle ancak üçünün bir arada bulunmasıyla taht ile temsil edilen devlet ayakta kalacaktır. Yüz Yıl Savaşı'nın ilk döneminde İngilizler, bu üç unsuru bir araya getirerek devletlerini başarıya ulaştırmışlardır. İlerleyen bölümlerde de görüleceği üzere başarı, bu birlikteliğe bağlıdır. Ancak tahtın ayakları ile temsil edilen unsurlardan bir veya ikisinin gerek hedefe yönelik olarak birlikteliğe dâhil olmaması, gerekse bu unsurların birbirlerine karşı mücadele içerisine girmeleri, İngiltere'yi başarısızlığa ve/veya felakete sürüklemiştir.

Tekrar konumuza dönersek; Yüz Yıl Savaşları'nın, İngiltere için iyi gittiği bu dönemde, Avrupa'yı etkisi altına alan veba salgını İngiltere'nin geleceğini önemli ölçüde etkilemiştir. Veba salgınının Avrupa'ya nasıl geldiği üzerinde kesin bir bilgi olmamasına rağmen, Çin'de ortaya çıkarak, 1347'de İtalya'da bulunan Messina Limanı'na geldiği ve buradan hızla yayılmaya başladığı düşünülmektedir. Kara Ölüm* olarak adlandırılan bu hastalık, Avrupa'da Kıta nüfusunun %30 ile %50'sinin ölümüne sebep olmuştur.¹⁷¹ İngiliz nüfusunun %35 ila %45'ini öldüren salgın, İngiltere'ye 1348'de gelmiştir. Kara Ölüm, ülkenin dağlık kesimlerine biraz gecikmeli de olsa ulaşmıştır. İskoçya'ya 1349'da gelen “Kara Ölüm”, İskoçya nüfusunun da %25'inin ölümüne sebebiyet vermiştir. İlginç bir bilgi olarak İskoçlar, salgının, İngiliz askerleri tarafından kendilerine bulaştırılması sebebiyle onu “İngiliz Ölümü” olarak tanımlama yoluna gitmişlerdir.¹⁷² Kara Ölüm tüm Avrupa'yı etkilediği gibi, İngiltere'yi de siyasi ve ekonomik anlamda derinden etkilemiştir.

İngiltere nüfusunu belirgin biçimde azaltan bu salgının, Britanya İmparatorluğu'nun temellerinin oluşmasına dolaylı bir etkide bulunduğu belirtilmelidir. Ölülere gömecek dahi adam bulunamayan bir ülkede, feodal toprak sahiplerinin

* Hastalığa yakalanan kişinin vücudunu kaplayan siyah lekelerden ötürü hastalığa/salgına bu isim verilmiştir. (Maurois, C. I, a.g.e., s. 211.)

¹⁷¹ Kerr, a.g.e., s. 48.

¹⁷² Burns, a.g.e., s. 80-82.

tarlalarında çalışacak işçi bulmaları mümkün olmamıştır. Çalıştıracak işçi bulamayan* feodal toprak sahipleri, arazilerini satma ve kiralama yoluna gitmişlerdir. Bu yönüyle tarımsal üretimden büyük ölçüde vazgeçerek koyun yetiştiriciliğine yönelmişlerdir.¹⁷³ Toprak sahiplerinin, koyun yetiştiriciliği ve yün ticareti yapmaları, kendilerine bir çıkış yolu sağlamıştır. Koyun yetiştiriciliği mevcut koşullarda mantıklı bir karardır. Çünkü daha önce 50 ila 60 kişinin çalıştığı büyük bir tarım arazisinde birkaç çoban çalıştırarak, işçiden önemli ölçüde tasarruf sağlanması söz konusu olmuştur.¹⁷⁴

Yukarıdaki savı dikkate aldığımızda, akıllara gelecek ilk soru, toprak sahiplerinin sektörde yaptıkları bu değişikliğin, Britanya İmparatorluğu'nun temellerini oluşturmasına ne gibi bir etkisinin olduğudur. Feodal toprak sahiplerinin, büyük miktarda koyun yetiştirmeye başlaması, önemli miktarda yapağıyı (kırkılmış koyun tüyü) ortaya çıkarmıştır. Ortaya çıkan bu yapağının, dış ticaretinin yapılmasına olan ihtiyaç İngiltere'de denizlere ve verilen önemi arttırmıştır.** Bu yönüyle de dış ticarete meydana gelen değişim, İngiltere'yi, belirgin ölçüde Ada ile sınırlı siyaset yapmaktan da uzaklaştırmıştır.¹⁷⁵ Bunun yanında daha sonra İngiltere'de, yapağının, kumaş haline getirilmesi gibi zor ve karışık işler için fabrikalar kurulmaya başlanmıştır.¹⁷⁶ Özetle İngilizlerin, yünü, hammadde olarak satmak yerine kumaş olarak satmaya yönelmeleri, İngiltere'de burjuvaziye daha görünür hale getirerek, siyasetteki önemlerini arttırmıştır.

Tekrar Yüz Yıl Savaşları'na dönerek III. Edward dönemini bitirmek gerekirse, savaşların ilk kısmının İngiltere'nin galibiyeti ile sonuçlandığına değinilmiştir. Bu

* İngiltere'de "kara ölümün" en belirgin sonuçlarından bir tanesi, feodal yapıda çalışan köylülerin büyük bir bölümünün ölmesinin yanında, mülk sahibi lordların da hayatlarını kaybetmesi ile arazi bolluğunun ortaya çıkarak, toprağın değerinin düşmesidir. Bu durumun bir sonucu olarak, feodal yapıya bağlı birçok köylü de serbest kalmıştır. İşçi sayısındaki azalmaya paralel olarak önemi artan bu köylüler, eski feodal sistemin beraberinde getirdiği serfliğin terkinde önemli rol oynadılar. Çünkü İngiliz köylüler komşu kasabada işgüçlerine daha fazla kazanç verilmesi durumunda, çalıştıkları derebeyini terk etme yoluna gitmişlerdir. (Helen Robbins, "A Comparison of the Effects of the Black Death on the Economic Organization of France and England", *Journal of Political Economy*, Vol. 36, No. 4, Aug., 1928, p.478-479.)

¹⁷³ Maurois, C. I, a.g.e., s. 212.

¹⁷⁴ Guy Wilfrid Morris, Leonard Southerden Wood, *The Golden Fleece; An Introduction to The Industrial History of England*, Oxford, The Clarendon Press, 1922, p. 39.

** Kral III. Edward, denizlere önem vermekteydi. Fransızları denizde yendiği gibi ticari gemilerini talan eden İspanyollar ve Baskları denizde mağlup ederek cezalandırmıştır. Ancak Edward'ın hükümdarlığının son döneminde, Manş'ın kontrolünü sağlama noktasında elde ettiği başarıları Fransızlar lehine kaybetmiş olduğu belirtilmelidir. (Aynı yer, p. 44-45.)

¹⁷⁵ Maurois, C. I, a.g.e., s. 212.

¹⁷⁶ Aynı yer, s. 218.

galibiyet olabildiğince açtı; çünkü Fransa Kralı Jean, Bretigny Savaşı'nda esir alınarak 1359'da -her ne kadar Fransız meclisince kabul edilmese de- Fransa tacına, İngiltere Kralı III. Edward'ın vâris olduğunu kabul eden bir antlaşma imzalamıştır veya daha doğrusu imzalamak zorunda bırakılmıştır. Ancak antlaşmanın uygulanması mümkün olmamıştır. 1360'da yapılan Bretigny Antlaşması'nda Edward, Fransa tacından vazgeçmiş; fakat bunun karşılığında İngiltere'nin, Fransa'daki topraklarından ötürü Fransa kralına sunması gereken sadakat, bir mecburiyet olmaktan çıkarılmıştır. Buna ek olarak Fransızlar, İngilizlere bazı bölgelerde toprak vermek zorunda da kalmışlardır. Bu anlaşmanın imzalanması ile Yüz yıl Savaşları'nın birinci evresi sona ermiştir.¹⁷⁷ Fakat savaşlarla elde edilen avantajlar ve İngiliz üstünlüğü özellikle 1369'dan sonra Fransız galibiyetleri ile tersine dönmüştür. İngilizler bu durumu lehlerine döndürmek için bazı girişimlerde bulunsalar da başarılı olamamışlardır. 1374 sonrasında İngilizler için savaşlar daha da kötüye gitmiştir. Böylece Kral III. Edward, Fransızlar ile 1375'de ateşkes imzalamak zorunda kalmış ve ateşkesi 1376'da bir kez daha yenilemiştir. Bu son ateşkes, Edward'ın öldüğü yıl olan 1377'ye kadar devam etmiştir.¹⁷⁸

5.1. Köylü Ayaklanması/İsyanı

Edward'ın ölümünün ardından, yerine torunu, II. Richard geçmiştir. 1377'de coşkulu bir törenle tacını giyen¹⁷⁹ yeni Kral göreve gelmesinin ardından, başlayan "Köylü Ayaklanması/İsyanı" ile ilgilenmek durumunda kalmıştır. Yukarıda değinilen "Kara Ölüm" ve devam eden Yüz Yıl Savaşları'nın bir sonucu olarak kabul edilebilecek "Köylü Ayaklanması/İsyanı" İngiltere tarihinin en büyük halk ayaklanmalarından birisi olarak kabul edilmektedir.

Kral II. Richard'ın ilk dönemindeki sert politikaları ve halkın bundan mustarip olması Ayaklanma'nın doğuşunda etkilidir. Kiremitçilik ile uğraşan Wat Tyler'ın Ayaklanma'da önemli bir lider olması Köylü Ayaklanması'nın bazı kaynaklarda "Wat Tyler Ayaklanması" olarak isimlendirilmesine sebep olmuştur. Bu Ayaklanma sırasında

¹⁷⁷ Yurdoğlu, C. II, a.g.e., s. 523-527.

¹⁷⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Oman, a.g.e., p. 66-70.

¹⁷⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Jacob Abbott, *Richard II*, New York and London, Harper & Brothers Publishers, 1900, p. 185-187.

ön plana çıkan bir diğer isim, eşitlik fikrini ön plana çıkarmış olan Papaz John Ball'dır. Ball, vaazlarında herkesin Âdem ve Havva'dan geldiğini vurgulayarak insanları köylü veya asil diye ayırmanın yanlışlığına dikkat çekmiştir. Bunun yanında asillerin, lüks yaşantılarını köylülerin "sırtından" sağladıklarına dair konulara da konuşmalarında yer vermiştir.¹⁸⁰

Bu ayaklanmanın temel sebebi, toprak sahiplerinin, Kara Ölüm sonrasında sayıları azalan ve ücretleri artan köylü ve işçileri, tıpkı veba salgınından önceki gibi düşük fiyatlar ile çalıştırmak istemeleridir. Bununla da kalmayan toprak sahipleri, işçilerin daha fazla para kazanmak isteği ile başka topraklara gitmelerine de izin vermemişler ve kendileri için çalışmak istemeyen köylüleri de topraklarından atmışlardır. Böylece kaybedecek bir şeyi olmayan ve ne yapacağı önceden anlayamayan insanlar ortaya çıkmıştır. İnsanların "serserileşmeleri" olarak tanımlayabileceğimiz bu durum ayaklanmanın ihtiyaç duyduğu insan kaynağını sağlamıştır.¹⁸¹ Kral'ın, 1381'de köylülerden toplamak istediği vergiyi* reddedenler tahsildarları köylerinden kovmuşlar ve bu eylemleri sebebiyle Kral'ın kendilerini cezalandıracağını düşünerek, ormanlara kaçmışlardır.¹⁸² Böylece "serserileşmiş" insan sayısı ayaklanmayı gerçekleştirecek yeterliliğe ulaşmıştır.

Alt tabakanın, yönetici ve toprak sahibi sınıfa yönelik 1381'in Mayıs ayında başlattığı bu ayaklanma ile karşı karşıya kalan Kral II. Richard henüz 14 yaşındaydı. İngiltere tarihinde ilk kez "efendilerine" isyan eden insanların bu hareketi, hızlı bir biçimde yayılmıştır. İsyân, ülkenin güney doğusundaki Kent'e gelmesinin ardından daha radikal bir nitelik kazanmıştır. Bu bölgedeki insanların da isyana katılmalarıyla birlikte hedeflerine hukuk, vergi ve yönetsel alanlarda iş yapan kişileri almışlardır. İsyancılar, kısa süre sonra Londra'nın güney doğusundaki Blackheath'da toplanmaya

¹⁸⁰ Maurois, C. I, a.g.e., s. 234.

¹⁸¹ Yurdoğlu, C. II, s. 561.

* Aslında bu vergi (Poll Tax) Richard'ın Parlamento'su tarafından 1370'lerin sonunda koyulmuştur. Halka göre burada Kraliyet'in yapmaya çalıştığı şey hukukun, adalet için değil, baskı ve yoksullaştırma için kullanılmasına yöneliktir. Bu bağlamda da koyulan bu vergi, temel olarak halkın hak ettiklerini kazandıkları için cezalandırıldıklarını düşünmelerine sebebiyet vermektedir. (Dan Jones, "The Peasants' Revolt", *History Today*, Vol. 59, Iss. 6, June, 2009, p. 36.) Ancak koyulan bu vergi, 1381'de hem üçüncü kez halktan istenmiş, hem de istenen meblağ üç katına çıkarılmıştır. Bu da İsyân'ın ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. (McDowall, a.g.e., p. 48.) Verginin tekrar tekrar toplanmasında veya bu ölçüde yükseltilmesinde, devam eden Yüz Yıl Savaşları'nın finanse edilmesi düşüncesi etkili olmuştur.

¹⁸² Yurdoğlu, C. II, a.g.e., s. 564.

başlamışlardır. Kral, isyancılar ile görüşme niyetinde olmasına rağmen, maiyetindekiler öldürülmekten korktukları için Kral'ı, onlar ile görüşmemesi konusunda ikna etmeyi başarmışlardır. Bu durum, isyancıların, hayal kırıklığına uğramasına sebep olarak Londra'ya saldırılmasını beraberinde getirmiştir. Bu saldırı sonrasında Kral'ın isyancılar ile görüşmekten başka çaresi kalmamıştı. Görüşmede Tyler, Kral Richard'dan serfliğin kaldırılmasını talep etmiştir. Fakat meydana gelen karmaşada Tyler, Kral'a eşlik eden bir kişi tarafından bıçaklanarak öldürülmüştür. Genç Kral'ın da cesur çıkışıyla isyan sonlanmıştır. Böylece Papaz John Ball'ın kullandığı "*Âdem tarla sürer/beller, Havva dokurdu; o zaman asilzade kimdi*"¹⁸³ sözleri, Ayaklanma'nın bitmesi ile sesli bir biçimde dillendirilemeyecekti. Ancak şu açıktı ki, nasıl 1215 Magna Carta sonrasında İngiltere kralları, aldıkları kararlarda baronları yok sayamayacaklarını anladılarsa, 1381 Köylü Ayaklanması da köylüleri veya daha genel olarak halkı alınan kararlarda hesaba katılması gereken bir unsur olarak ortaya çıkarmıştır.

5.2. II. Richard'ın Ölümü ve İngiliz Parlamentosu'nun Yükselişi

II. Richard döneminde devam eden Yüz Yıl Savaşları'nda, İngilizlerin başarılı olduğunu söylemek güçtür. Her şeyden önce yukarıda da değinildiği üzere Kral'ın, halktan savaşı finanse etmek için para toplanmak istemesi bir ayaklanma ile sonuçlanmıştır. Bunun dışında aşağıda değinileceği üzere Kral, baronlar ile de anlaşmazlık içindeydi. Bu anlamda yaşanan başarısızlığın normal olduğu söylenebilir. Çünkü III. Edward'ın Yüz Yıl Savaşları'nın ilk döneminde Fransızlara karşı kurduğu üstünlüğün temelini oluşturan halk ve baronların, krallarının arkasında olması durumu, Richard için geçerli olmamıştır. Kaldı ki, III. Edward, Kıta Avrupası'na, savaş için giderken gözü ülkesinde kalmamıştı. Ancak II. Richard döneminde, İrlanda'nın, yeniden kontrol altına alınması gerekliliği bulunmaktaydı. Richard'ın bunu gerçekleştirmek üzere İrlanda'ya gitmesi tacını kaybettirecek olayları başlatmıştır.

Gerek yaptığı danışman seçimleri, gerekse soylular ile münakaşaya girerek onları küçük düşürmesi Genç Kral'ı soylular arasında sevilmeyen birisi yapmıştır. II. Richard bununla da kalmayarak o dönemin en kuvvetli soylusu olan amcası John'u da hapse attırmıştır. John'un hapisanede öldüğü belirtilmelidir. Bu noktada babası

¹⁸³Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Dan Jones, a.g.m., p. 33-39.

John'un ölümünü içine sindiremeyen Lancaster Dükü Henry, Richard'ın İrlanda ile uğraştığı sırada O'nu hazırlıksız yakalamış ve ordusuyla çocuğu olmayan Richard'ı tahttan indirmeyi başarmıştır. Gücünü göstererek diğer soyluların da onayını alan Henry'nin, IV. Henry sıfatı ile tahta geçmesinin ardından kısa süre sonra da "esrarengiz" bir biçimde Kral Richard ölmüştür.¹⁸⁴ Ancak sorun şuydu; IV. Henry, Richard'ın ölümünden sorumlu olduğu gibi tahta geçme sırası da kendisinde değildi. Bu iki durum IV. Henry'nin politikalarını derinden etkilemiştir.

IV. Henry'nin 1399-1413 arasındaki hükümdarlığını kapsayan bu durum, Reginald James White'a göre şu şekilde özetlenebilir: Her şeyden önce Richard'ın katli, yeni kralı görevi süresince rahatsız etmiş ve O'nu tahta getiren soylulara verilen tavizleri beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, IV. Henry'nin tahttaki muğlak durumunun bir sonucu olarak soyluların, etkinlik ve güçlerinin artmasını dikkate alan tarihçiler bu dönemi "erken anayasal hükümet dönemi" ya da sınırlı monarşinin bir deneme çalışması olarak "Lancastrian Deneyi" olarak da addetmektedirler. Ancak, White'ın da belirttiği üzere, ortada bir "deney" yoktu. Anayasal bir devlet olarak tanımlanan şey ise IV. Henry'nin tahta, muğlak bir biçimde bulunmasının sebep olduğu belirsiz durumun, O'nu tahta getiren soyluları güçlendirmesiydi.¹⁸⁵ Bu anlamda düşündüğümüzde, IV. Henry döneminin, Kral'ın, meşruiyetini kabul ettirme çabaları ile geçtiği söylenebilir. IV. Henry'nin 1413'deki ölümünün ardından yerine oğlu Henry, V. Henry sıfatıyla tahta geçmiştir. V. Henry'nin babasından kendisine "miras kalan" tahtın meşruiyeti sorununu rasyonel bir politikayla çözmeye çalışması ülkede homojen bir toplum ile milli kimliğin oluşturulmasını hızlandırmıştır. Bu yönüyle de daha önce değinildiği üzere İngiltere'nin imparatorluklaşmasına katkıda bulunmuştur.

5.3. V. Henry Dönemi: İngiliz Milliyetçiliği ve İngiliz Dilinin Gelişmesi

V. Henry'nin tahtı yeni devraldığı dönemde yaptığı uygulamalar babasının uygulamaları ile taban tabana zıttı. Her şeyden önce babasının tahtı kaybetme korkusu ile hapse attırdığı II. Richard'ın öldürülmeden önce yasal varis ilan ettiği March Kontu Edmund'u serbest bırakmıştır. Bununla da kalmayarak, haklarını ona geri verme yoluna

¹⁸⁴ McDowall, a.g.e., p. 51-52.

¹⁸⁵ Reginald James White, *A Short History of England*, Cambridge, University Press, 1967, s. 90-91.

gitmiştir. Edmund ise serbest bırakılmasının ardından komplolara karışmayarak İngiltere'ye faydalı hizmetlerde bulunmuştur.¹⁸⁶ Hırslı ve genç bir Kral olan V. Henry, Fransa'ya karşı olan Yüz Yıl Savaşı'nı yenilemek istemekteydi. Henry'i bu savaşı yenileme noktasında neyin motive ettiğini analiz etmek zor olmakla beraber şunlar söylenebilir: Fransızlara karşı alınacak galibiyet, Kral'ın nezdinde vatanseverliği ve İngiltere'nin gururunu yükseltebilecekti. Bunun yanında genç Kral hararetli bir biçimde Fransız tahtına hak iddia etmesinin beraberinde getireceği "iyiliğe" de inanmaktaydı. Son olarak V. Henry, Fransızlara karşı yürüteceği başarılı bir savaşla ülkenin dikkatini tahtın yasallığını sorgulamaktan uzaklaştırarak, savaşın üzerine çekebileceğini de düşünmekteydi.¹⁸⁷ Henry'nin İngiltere'nin dikkatini bir dış soruna çekmeye çalışması teorik olarak da bir savaş sebebidir. Savaşların sebeplerini belirten kuramlar arasında bulunan İkame Kuramı bu noktada açıklayıcı olabilir; çünkü bu kuram, temel olarak ülke içerisindeki anlaşmazlıkların bir dış sorun ile ikame edilerek ülkenin dışarısına taşınması isteğinin, savaşa sebebiyet verebileceğini ortaya koymaktadır.¹⁸⁸ Bu kuramı dikkate alarak V. Henry'nin, kendi sorunu olan tahtın meşruiyeti konusunu Fransa'ya açacağı savaş yardımıyla dışarıya taşıyarak, ülkesindeki iç sorunu, bir dış sorun ile ikame etmeyi düşündüğünü ileri sürebiliriz.

V. Henry tahta geçmesinden kısa bir süre sonra, kendisine kesin zaferi getirecek olan 25 Ekim 1415 tarihli Agincourt Savaşı'nda, ordusunun üç katı büyüklüğündeki Fransız ordusunu mağlup etmeyi başarmıştır.* Bu Savaş'ın akabinde V. Henry, kıta Avrupa'sındaki zaferlerini devam ettirerek İngiliz topraklarını özellikle Normandiya'da

¹⁸⁶ Robert Balmain Mowat, *Henry V*, London, Constable & Company LTD, 1919, s. 90-91.

¹⁸⁷ Aynı yer, p. 103-105.

¹⁸⁸ Klaus Jürgen Gantzel, *System und Akteur*, Düsseldorf 1972; Henning Behrens, Paul Noack, *Theorien der Internationalen Politik*, dtv, München 1984, s.160'den aktaran Canbolat, *Uluslararası İlişkilerde Türkiye Savaş ve Barış Arasında Dünya*, a.g.e., s. 10.

* V. Henry'nin savaştaki "acımasızlığı" Agincourt esnasında tüm tutsakların öldürülmesi emrini vermesi ile ortaya çıkmıştır. Henry'nin bu emri vermesindeki temel sebep, ordusundaki herkesi savaş alanında görmek istemesidir. Böylece mahkûmların kaçmaması için başlarında nöbet tutacak İngiliz muhafızlar da savaşta kullanılabilecekti.(Henry J. Webb, "Prisoners of War in the Middle Ages", *Military Affairs*, Vol. 12, No. 1, Spring, 1948, p. 48.) Realist açıdan bakıldığında ise bu emrin verilmesi bir "acımasızlık" değil İngiliz ordusunun sayıca az olduğu bir savaşta, Kral'ın elindeki tüm kuvvetleri sahada kullanmak istemesinin bir sonucu olarak görülebilir. Prusyalı bir general olan Clausewitz'in "*Fizik gücün sonuna kadar kullanılması hiçbir zaman zekânın kullanılmaması anlamına gelmediğinden, bu fizik gücü acımadan kullanan ve kan dökmekten çekinmeyen taraf, aynı şekilde hareket etmeyen diğer tarafa oranla avantajlı bir durum elde eder.*"(Carl von Clausewitz, *Savaş Üzerine*, (çev. Şiar Yalçın), İstanbul, May Yayınları, 1975, s. 44.) cümlesi, V. Henry'nin "acımasızlık" olarak nitelendirilen bu davranışının, realist anlayışta temellendirilebileceğini gösterir.

genişletmiştir. 1420'ye gelindiğinde Fransa ile yapılan Troyes Antlaşması, V. Henry'i Fransa tahtına varis yapmıştır. Buna ek olarak Henry, Fransa Kralı'nın kızı ile de evlenmiş; ancak hayalini kurduğu Fransa tacını giyemeden, 1422'de hayatını kaybetmiştir. Böylece V.Henry'nin, Troyes Antlaşması ile elde ettiği Fransa tahtına varis olma hakkı da öldüğünde henüz dokuz aylık olan oğlu Henry'e miras kalmıştır.¹⁸⁹ Böylece V. Henry, III. Edward'ın çok yaklaştığı Fransa tacına İngilizleri varis yapmayı başarmıştır. Bu yönüyle, İngilizler için önemli bir Kral olarak kabul edilebilir.

V. Henry'nin İngiltere tarihi için bir diğer önemi ise, İngiliz milliyetçiliği ve İngiliz dilinin gelişmesine yapmış olduğu katkıdır. Elbette İngiliz milliyetçiliğin ortaya ıkışı, III. Edward'a kadar gitmektedir. Ancak bu milliyetçiliğin, dil ile de desteklenmesi noktasında bazı sıkıntılar söz konusudur; bu dönemde İngilizce konuşulsa da belgeler ve kitapların dili Fransızca ya da Latinceydi. III. Edward'ın ölümünden 22 yıl sonra gelen Lancaster Hanedanı'nın ilki olan IV. Henry'nin İngilizceye yönelimi, bir mecburiyetin sonucu olarak değerlendirilebilir. şöyle ki; IV. Henry, tahtı haksız bir biçimde ele geçirdiğinin farkına olduğu için İngilizce olarak üretilen ve tedavülde olan eserlerin sayısını hızlı bir biçimde arttırarak parlamento ve halktan destek bulmayı ummuştur. V. Henry, bu hususta babasının çok ötesine geçerek 1415'de Fransızlara karşı kazandığı Agincourt Muharebesi'ndeki başarısını İngiliz milliyetçiliğini güçlendirmek için kullandığı gibi zafer sonrasında gerek hükümet gerekse halk ile yaptığı yazışmalarda İngilizceyi kullanmaya başlamıştır. Bu sebeple V. Henry'nin politikaları İngilizcenin, İngiltere'nin ulusal dili olmasında bir dönüm noktasıdır.¹⁹⁰

5.4. Yüz Yıl Savaşları'nın Sona Erişi ve İngiltere'nin İmparatorluklaşma Sürecine Etkisi

William Burns'n, İngiltere tarihindeki en "beceriksiz" kral olarak nitelendirilebileceğini belirttiđi¹⁹¹ VI. Henry'nin, iktidar dönemi ve sonrasında

¹⁸⁹ McDowall, a.g.e., s. 53.

¹⁹⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., John H. Fisher, "A Language Policy for Lancastrian England", *PMLA*, Vol. 107, No. 5, Oct., 1992, p. 1169-1171.

¹⁹¹ Burns, a.g.e., s. 85.

yaşananların, İngiltere'nin bir İmparatorluk olarak ortaya çıkmasına giden süreçte büyük etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Genel olarak bakıldığında, VI. Henry dönemi kötü başlamamıştır. VI Henry'nin babası olan V. Henry'nin ölümünden iki ay sonra Fransa Kralı VI. Charles da hayatını kaybetmiştir. Bu durum, Troyes Antlaşması düşünüldüğünde İngilizler için iyi bir gelişme olarak görülebilir. Troyes Antlaşması gereğince, Fransa'da, İngiliz hâkimiyeti başlamış ve ölen Fransa Kralı'nın veliahdı olan Charles, kontrolünü sağlayabildiği birkaç vilayette parasız ve askersiz bir biçimde hayatta kalmaya çalışmıştır.¹⁹²

Fransa adına bu kötü gidişi genç bir kız olan Jeanne d'Arc tersine çevirmiştir. Taçsız olan veliaht Charles, Jeanne d'Arc'da gördüğü inancın sonucunda, O'na küçük bir ordu vermiştir. Bu ordu, Orléans'ın kurtarılmasını sağlamıştır. Jeanne d'Arc, her ne kadar İngilizlerce yakalanıp, büyücülük ve sihirbazlık ile suçlanarak yakıldıysa da amacına ulaşmıştır. Jeanne d'Arc'ın ölümünden sonra Fransızlar, İngilizler ile uzun süren bir mücadeleye girmişler ve 1450'ye gelindiğinde İngiltere, Fransa'daki son çabalarının da yetersiz olduğunu görmek durumunda kalmıştır.¹⁹³ Savaşı kazanma ihtimali azalan İngilizlerin, 19 Ekim 1453'de ellerinde tuttıkları Bordeaux'yu da kaybetmeleriyle, Yüz Yıl Savaşları bitmiş ve böylece Fransa'daki İngiltere hâkimiyeti de son bulmuştur. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki; bu savaşlar dizisi, resmi bir antlaşmayla son bulmamıştır. Bu sebeple İngilizler, Fransızlar karşısında aldıkları yenilgiyi kabul etmedikleri gibi, İngiliz hükümdarları da geç bir tarih olan 1802'ye kadar "Fransa Kralı" unvanını muhafaza etme yoluna gitmişlerdir.¹⁹⁴ 1802 tarihi Amiens Barış Antlaşması'na tekabül etmektedir. Napolyon'un anılarında İngilizlerin bu Antlaşma'ya kadar Fransa tahtına yönelik hak iddiasına sahip oldukları sonucunu çıkarabiliriz. Fahir Armaoğlu'nun aktarımıyla Napolyon'un: "*Beni hangi tarafımdan etkileyebileceklerini bilmeyen İngilizler, bana Fransa Kralı olmayı teklif ettiler. Kendilerine acıyarak omuz silktim... Bir yabancı sayesinde kral olmak! Ben zaten*

¹⁹² Maurois, C. I, a.g.e., s. 243-244.

¹⁹³ Yurdoğlu, C. II, s. 678-686.

¹⁹⁴ Mabel Elizabeth Christie, *Henry VI*, Boston and New York, Houghton Mifflin Company, 1922, s. 182.

milletin iradesi ile hükümdar bulunuyordum”¹⁹⁵ cümlesi İngilizlerin Fransa tahtında hak iddia ettiklerini somutlaştıran bir örnektir. Bu bağlamda Anne Curry’nin de belirttiği üzere, Yüz Yıl Savaşları’nın nihai anlamda bitişi, 19. yüzyılın başında İngiltere’nin Fransa tahtına ve topraklarına yönelik iddia ettiği haklarından vazgeçmesiyle gerçekleşmiştir.¹⁹⁶

İngilizlerin açık bir biçimde kaybettikleri Yüz Yıl Savaşları, İngiltere’yi imparatorluklaşma sürecinde olumlu yönde etkileyecek bir sonuca götürmektedir. Fransa’daki İngiltere hâkimiyetinin son bulması denizlere verilen önemin artmasını sağladığı için imparatorluklaşma sürecini olumlu yönde etkilemiştir.

Genel olarak bakıldığında Avrupa’nın denizlere verdiği önemin artması da aynı döneme denk düşmektedir. Yüz Yıl Savaşları’nın bittiği 1453 yılında İstanbul’un fethinin de gerçekleşmesine paralel olarak Türklerin Akdeniz’i kontrol etmesi, Avrupa devletlerinin Atlantik başta olmak üzere farklı ticaret yolları arama çabalarını temellendirmiştir.¹⁹⁷ Kısaca, İngilizler tarafından 15. yüzyılın ikinci döneminde denizlere gösterilmek durumunda kalınan ilginin temelinde, Kıta Avrupası’ndaki toprakların kaybedilmesinin yanında, İstanbul’un fethinin Akdeniz ticaretine yaptığı etkiyi de dikkate almamız gerekmektedir. Bu sebeple aşağıda da görüleceği üzere İngilizler kendilerini Hindistan’a götürecek bir kuzey batı geçişi için çaba harcadıkları gibi ticari pazarlarını çeşitlendirmeye de gayret etmişlerdir.

6. Çifte Gül Savaşları ve Tudor Hanedanı’nın İktidara Gelişi

VI. Henry döneminin beraberinde getirdiği bir başka önemli olay ise literatürde “Güller Savaşı” ya da “Çifte Gül Savaşları” olarak geçen, York ve Lancaster Hanedanı arasında yaşanan savaşlar dizisidir. Söz konusu Savaşların Güller Savaşı olarak adlandırılması, hanedanların armaları ile ilgili bir durumdur. York Hanedanı’nın

¹⁹⁵ Memorial de Sainte-Helene, Tome 7, p.165’den aktaran Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2010, s. 108.

¹⁹⁶ Anne Curry, “Yüz Yıl Savaşlarında Savaş, Barış ve Milli Kimlik”, *Tarih Boyunca Avrupa’da Savaş ve Barış*, (ed.) Anja V. Hartmann, Beatrice Heuser, (çev. Onur Atalay), İstanbul, Etkileşim Yayınları, 2006, s. 225.

¹⁹⁷ Bu konuda bkz., İbrahim S. Canbolat, *Gelişmekte Olan Ülkeler. Küresel, Politik ve Ekonomik Çıkar İlişkilerindeki Konumları*, Bursa, Alfa Aktüel, 2013, s. 39.

armasının üzerinde beyaz gül varken, Lancaster Hanedanı'nda ise kırmızı gül bulunmaktaydı. Beyaz ve Kırmızı Gül'ün karşı karşıya geldiği bu savaşların, İngiltere için önemli sonuçları beraberinde getirdiği iddia edilebilir. Robert Balmain Mowat'ın Çifte Gül Savaşları'nı ele alan kitabının önsözüne “İngiltere'nin Ortaçağ ve Modern tarihi Güller Savaşları ile birbirinden ayrılır. Bu sorunlu süre sonunda yeni bir İngiltere ortaya çıkmıştır.”¹⁹⁸ cümlesiyle başlaması bu bağlamda önemlidir.

1455 yılında başlayan bu savaşlar dizisinin birçok sebebi vardır; ancak ana sebebi York ve Lancaster Hanedanları arasındaki hükümdar olmaya yönelik güç mücadelesidir. Sorunun temelleri, II. Richard'ın öldürülmesinin ardından Lancaster Hanedanı'nın İngiltere'yi yönetmeye başladığı döneme kadar gitmektedir. VI. Henry'nin yönetimdeki yetersizliğinin yanı sıra Fransa'da alınan yenilgilerin neden olduğu toprak kayıpları da savaşların sebepleri arasındadır. Bunlara ek olarak, Fransa'da bulunan İngiliz askerlerinin ülkeye dönmek zorunda kalması ve bu askerlerin hırsızlığa yönelmesi ile ortaya çıkan devlet zafiyetinin de bir başka sebep olduğu söylenebilir. Nihai olarak, VI. Henry'nin akli sorunları sonucunda yaklaşık bir buçuk yıl hafızasını kaybettiği dönemde, Somerset Dükü yerine York Hanedanı İngiltere'nin koruyucusu ve savunucusu olarak belirlenmiştir. Kral, akli dengesini yeniden kazanmasının ardından, zaman kaybetmeden York Hanedanı'nın yaptıklarını tersine çevirme yoluna giderek, Somerset Dükü'nü, York'un yerine getirmiştir. VI. Henry'nin artık bir erkek varisi olması sebebiyle¹⁹⁹ tahtın kendilerine savaşız bir biçimde geçme ihtimalinin kalmadığını anlayan York Hanedanı için savaşmaktan başka ihtimal kalmamıştır.

Taht mücadelesini, kısa bir kesintiye uğramakla beraber, York Hanedanı'ndan Edward kazanmış ve IV. Edward unvanı ile 1483'e kadar tahtta kalmayı başarmış, öldükten sonra kendisine halef olacak iki erkek çocuk bırakmıştır. Ancak Edward'ın kardeşi Richard, tahta geçmek için yeğenlerini öldürterek, III. Richard unvanıyla İngiltere tahtına oturmuştur.²⁰⁰ III. Richard'ın iktidarı uzun sürmemiştir; çünkü savaşı kaybetmiş gibi görünen Lancaster Hanedanı'nın hukuki anlamdaki tek varisi olan

¹⁹⁸Robert Balmain Mowat, *The Wars of the Roses 1377 – 1471*, London, Crosby Lockwood and Son, 1914, p. VII.

¹⁹⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Seymour, a.g.e., p. 105-111.

²⁰⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Maurois, C. I., a.g.e., s. 248-252.

Henry, tahtı ele geçirerek mantıklı bir hamle ile IV. Edward'ın kızı ile evlenmiş ve böylece Beyaz ve Kırmızı Gül'ü birleştirmiştir.²⁰¹ Henry'nin tahtı ele geçirmesiyle birlikte, İngiltere'de yönetime geçen Tudor Hanedanı, İngiltere'nin bir imparatorluk olarak ortaya çıkışının temellerini oluşturması bakımından önemli bir yere sahiptir.

6.1. VII. Henry Dönemi: İngiltere'nin İmparatorluklaşmasının Ekonomik, Askerî ve Düşünsel Temelleri

VII. Henry'nin Kıta Avrupası siyasetiyle ilgili olduğu gözlemlenmiştir; fakat bu ilgi Henry'nin, gerek ülkesini, gerekse tahtını koruması için bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır. Henry'nin, tahtını korumak için İngiltere'nin güçlü bir donanmaya sahip olmasının gerekliliğini fark ettiği belirtilebilir. Bu bağlamda, ticaret gemilerinin üretimine ödenek ayırdığı gibi, küçük ve etkili bir donanma oluşturma konusunda da başarılı olduğu söylenebilir. Henry'nin tahta oturmasının ardından etkili bir donanma oluşturması, İngiltere'de ticareti olumsuz etkileyen sorunların çözümü için de önem taşımaktaydı. O dönemde, İngiltere'de ticaret gemilerinin kolay bir biçimde savaş gemilerine dönüşümünü sağlayacak bir sistem kullanılmaktaydı. Ancak bu sistem, her ne kadar iki işlevin aynı gemilerle yürütülmesini sağlıyor gibi görünse de, bazı dezavantajlar barındırmaktaydı. İlk olarak, uzun bir savaş durumunda ticaret gemileri kendi görevlerini yapamıyorlardı. Bu da ekonomik olarak zarara sebebiyet vermekteydi. Diğer taraftan, olası bir savaş durumunda ticaret gemilerinden oluşan bir filoyu toplamak uzun zaman almaktaydı. Son olarak, devletin ihtiyaç duyduğu gemilere, usulsüz bir biçimde haciz koymasına da sık sık rastlanılmaktaydı. Zaten sorunları olan bu sisteme, VI. Henry döneminde donanmanın çekirdeğini oluşturan kraliyet gemilerinin satışa çıkarılmasının ardından mali sebeplerden ötürü yeni bir donanmanın da toplanamaması eklenince, sistem tamamen işlemez hale gelmiştir. Tüm bunları dikkate aldığımızda, VII. Henry'nin denizciliğe verdiği önemin yanında, küçük fakat etkili bir donanma kurarak İngiltere'nin bir imparatorluk haline gelmesinde çok önemli bir rolü bulunduğunu söylememiz gerekmektedir. Bu dönemde “Yeni Dünya”nın

²⁰¹ Aynı yer, s. 265.

keşfinin başladığını da dikkate aldığımızda, yapılan katkının önemi bir kat daha artacaktır.²⁰²

VII. Henry, denizlere yönelik uyguladığı başarılı politikasının yanında, ülkesinin geleceğine yönelik önemli bir öngöründe bulunmuştur. Henry, İngiltere'nin gerek ada olması, gerekse Fransa ile süren uzun savaşların sonucunda oluşmuş ulusal birliği* kolaylaştırıcı bir faktör olarak kullanarak, ülkede yerel anlamda var olan çıkarları, ulusal çıkarlarla değiştirme hususunda başarılı olmuştur. Ülkedeki mahalli örgütlenmelerin diğer ülkelere göre daha az kuvvetli olması, Henry'nin bu politikasında kolaylaştırıcı bir rol oynamıştır. Bu noktada Henry, isabetli bir öngörü ile feodal lordlar ve ülke ekonomisinde etkileri giderek artan orta sınıf arasındaki seçimini, orta sınıftan yana yapmıştır. Böylece, feodal olarak örgütlenen toplumdaki “çürümeyi” erken fark ederek, kraliyet ile orta sınıf arasında bir uyum yakalamıştır. Bu uyum ve canlanan ticaretin yardımıyla orta sınıf, feodal lordlar ile bir çeşit rekabete girerek, bu rekabetten daha da zenginleşerek çıkmayı başarmıştır.²⁰³ VII. Henry'nin tavrını, orta sınıftan yana koyması hem kendisini hem de orta sınıfı zengin etmiştir. Ancak bunun etkileri yalnızca maddi bir getiri olarak kalmamış, İngiltere'nin deniz ötesi topraklar elde etmesi ve bu anlamda da imparatorluklaşma sürecinde önemli rol alacak olan orta sınıfı, tam anlamı ile görünür ve işlevsel hale getirmiştir.

İngiltere'nin imparatorluklaşma sürecinde önemli olduğunu söyleyebileceğimiz bir başka kesim ise VII. Henry'yi tahta getiren, Güller Savaşı'nda önemleri artan, maceracı tüccar olarak Türkçe'ye çevirebileceğimiz “merchant adventurer”lerdir. Bu kişiler yalnızca Baltık Denizi ve Akdeniz'de ticaret yapan tüccarlar değil, aynı zamanda deniz haydutluğu yaparak İngiltere'ye önemli ölçüde gelir sağlayan kimselerdi. Yarı tüccar ve yarı haydut olan bu kişiler, İngiltere'nin bir imparatorluk haline gelmesinde önemli roller üstlenmişlerdir.²⁰⁴ Deniz korsanlığı yapan bu kişiler zaman içinde edindikleri tecrübelerle İspanya ve Portekiz'in sömürgelerden ülkelerine taşıdıkları

²⁰² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., C. S. Goldingham, “The Navy under Henry VII”, *The English Historical Review*, Vol. 33, No. 132, Oct., 1918, p. 472-476.

* Yüz Yıl Savaşları'nın İngiltere'de, milli kimliğinin oluşumuna yaptığı katkı için ayrıca bkz. Curry, a.g.m., s. 236-238.

²⁰³ Gladys Temperley, *Henry VII*, London, Constable and Company, 1917, p. 243-244.

²⁰⁴ Yurdoğlu, C. II, a.g.e., s. 805.

değerli eşyalara el koydukları bilinmektedir. Böylece İngiltere'ye büyük bir servet kazandırdıkları gibi o dönemde İngiltere'nin rakibi konumundaki İspanya ve Portekiz'e de büyük zarar vermişlerdir. Bu konuya Kraliçe I. Elizabeth döneminde yeniden değinilecektir.

Bunları dikkate alarak, VII. Henry'nin "Yeni Dünya"nın keşfine yönelik çalışmalarına değinmemiz gerekmektedir. VII. Henry keşfedilecek yeni topraklar konusunda istekli, ancak aynı ölçüde de temkinliydi. Kristof Kolomb'un 1484 yılında Portekiz'deki görevinden kovulmasının ardından Henry'nin "kapısını çaldığı" belirtilmektedir. Bu noktada Henry, Kolomb'a olumlu bir cevap vermemiş olacak ki, Kolomb, 1492'deki keşif yolculuğuna çıkmadan önce uzun sayılabilecek bir süre İspanya'da beklemek zorunda kalmıştır. Henry ise keşif yolculuğuna Bristol Limanı'nda keşif seyahatlerinde bulunanların lideri konumundaki John Cabot ile devam etmiştir. Cabot, önerilerini Henry'e 1495'in sonuna doğru sunmuş ve ardından, 1496'nın Ocak ayında kabul edilmiştir. Böylece Cabot'un keşif yolculuğu 1497'nin Mayıs ayında başlamıştır. Henry, Cabot'un keşif yolculuğuna çıkmasından önce ona bazı imtiyazlar vererek, hem O'nu güçlendirme, hem de motive etme yoluna gitmiştir. Örneğin Cabot, yeni keşfettiği toprakları Kral adına yönetecek olmasına karşılık, bu toprakların ticaretinde tekel olacak ve kazancının yalnızca beşte birini İngiltere'ye verecekti. Bu motivasyon ile yola çıkan Cabot, sefere başlamasının üzerinden çok geçmeden, Kuzey Amerika'ya ulaşarak İngiltere'ye dönmüştür. İlk girişimin ardından zengin baharatları elde etme hayali ile daha kapsamlı olarak ikincisi yapılmak istenmiştir, ancak Cabot bu seferde ölmüştür.* Fakat yine de Bristollü tüccarlar, Cabot'un hayalini gerçekleştirmek amacıyla, kendilerini Hint Adaları'na götürecek bir kuzey batı geçişi için uğraşlarını sürdürmüşlerdir. Bu noktada, Henry'nin de bu uğraşları desteklediği, 1501 yılında keşif yolculukları için yeni imtiyazlar verme yoluna

* Cabot'un ikinci seferi ve ölümü hakkında görüş ayrılıkları mevcuttur. Örneğin, Colin Hynson, Cabot'un yaptığı ikinci seferle birlikte ortadan kaybolduğunu ortaya koymuştur. (Colin Hynson, *Kolomb ve Rönesans Kâşifleri*, (çev. Kerem Keskiner), İstanbul, Koleksiyon Yayınevi, 2010, s.16.) Ancak diğer taraftan, Henry HARRISSE, Cabot'un ikinci seferinden dönüp dönmediği konusunu ele aldığı makalesinde, Bristol kayıtlarının Cabot'un son yolculuğundan döndüğünü kanıtlama yönünde olduğunu belirtmiştir. (Henry HARRISSE, "Did Cabot Return From His Second Voyage?", *The American Historical Review*, Vol. 3, No. 3, Apr., 1898, p. 455.)

gitmesinden anlaşılmaktadır.²⁰⁵ 1502 yılında işlevsel olmasa da Cabot'un, bulduğu toprakların kolonize edilmesine yönelik bazı planlar üzerine çalışılmıştır.²⁰⁶ Bu planların başarılı olabilmesi için elbette çok erken olduğu söylenebilir; ancak şunu söylememiz bir gerekliliktir ki, VII. Henry, gerek bu topraklar üzerinde hak iddia etme, gerekse bu toprakları elde tutma amacıyla koloni kurmanın önemini erken bir tarihte kavrama başarısını göstermiştir.

Cabot'un seferi, İngiltere için "Yeni Dünya"nın daha önce bilinmeyen bir parçasına ulaşmanın ötesinde bir anlam taşımaktaydı; çünkü bu sefer ile Cabot'un karaya ayak bastığı Amerika Kıtası'nın Kuzey Doğu'su, İngiltere'nin imparatorluklaşma sürecinde elde ettiği ilk deniz ötesi topraklar olma özelliğini taşımaktaydı. Bu bağlamda, Henry Harrisse'nin de belirttiği üzere, bu keşif, Kuzey Amerika'nın büyük bir kesiminde, İngiltere Krallığı'nın mülkiyet hakkının başlangıcını oluşturmuştur.²⁰⁷ Raimondo Luraghi, sömürgeciliğin tarihini ele aldığı çalışmasında Cabot'un, "Yeni Dünya"ya ulaşmasının İngiltere'nin imparatorluklaşmasında nasıl bir öneme sahip olduğunu şu sözlerle ortaya koymuştur:

"Bu tarihî bir andı, çünkü ilk olarak İngiliz bayrağı Yeni Dünya'da dalgalanıyordu. O sırada bir adada yaşayan bu küçük devletin, Charles Quint'in imparatorluğunu gölgede bırakacak bir sömürge imparatorluğu kuracağı kimsenin aklına gelmiyordu."*²⁰⁸

Bu kapsamda değerlendirmemiz gereken bir başka konu, keşif seferleri temelinde VII. Henry'nin, imparatorluğun düşünsel anlamda temellerini nasıl attığına ilişkindir. Kontrollü dış politikasının yanında, maddi gelirlere olan ilgisi²⁰⁹ ile bilinen VII. Henry için kâr elde etmek, tek amaç değildir. Attreed, Henry hakkındaki bu görüşünü desteklemek için Kral'ın yeni bulunan toprakların, kâşifler tarafından nasıl yönetilmesi gerektiğine dair ayrıntılı talimatlar hazırladığını ve keşfedilen topraklardaki yerli nüfusa karşı kötü muamelede bulunanlara ceza verilmesini emrettiğini

²⁰⁵ Wilhelm Busch, *England Under the Tudors King Henry VII (1485-1509)*, (çev. Alice M. Todd), London, A. D. Innes & CO., 1895, p. 159-162.

²⁰⁶ Browne H. E. Roberts, *History of the Colonial Empire of Great Britain*, London, Longman, Green, Longman, and Roberts, 1861, p. 2.

²⁰⁷ HARRISSE, a.g.m., p. 449.

* Kutsal Roma İmparatoru

²⁰⁸ Raimondo Luraghi, *Sömürgecilik Tarihi*, (çev. Halim İnal), İstanbul, E Yayınları, 1975, s. 117.

²⁰⁹ Burns, a.g.e., p. 92.

belirtmiştir.²¹⁰ Elbette İngilizlerin imparatorluklaşma sürecinde sömürgeleştirdikleri topraklarda, yerli nüfusa karşı yaptıkları uygulamalar dikkate alındığında, VII. Henry'nin bu noktadaki hassasiyetinin ardıllarınca devam ettirilmediğini söyleyebiliriz. Ancak burada önemli olan, VII. Henry'nin, erken bir dönemde yeni keşfedilmiş topraklara ve bu toprakların yerli insanlarına ilişkin olarak hazırladığı talimatların mantığıdır. Bu mantığın, İngilizleri kuralsız bir biçimde salt sömürü ve kâr amacı güden İspanyol ya da Portekizli sömürgecilerden ayırarak daha kalıcı bir imparatorluk kurmalarında etkili olduğu iddia edilebilir.

Burada, Britanya İmparatorluğu'nun kalıcılığına yönelik ortaya koyduğumuz tezi kuvvetlendirmek amacıyla, Luraghi'nin de benzer bir düşünceye sahip olduğunu söyleyebiliriz. Luraghi'ye göre İspanyollar, çalışmayı kölelerin yaptığı bir eylem olarak gördükleri için yeni keşfedilen topraklara çalışmak için değil, altın arama hevesi ile gitmişlerdi. Ancak İngiliz köylü ve burjuvalar, İspanyol altını gibi kaynağı hızlı bir biçimde tükenecek salt bir sömürü yerine, “Yeni Dünya”da toprağı işlemeye yönelmişlerdir. Bunu yaparken, her ne kadar alın terinin yanında ve hatta bundan daha fazla “kan ve gözyaşı” işlenen bu topraklara dökülmüş olsa da İngilizler, bu yolla daha kalıcı bir zenginlik elde etmeyi başarmışlardır.²¹¹

6.2. VIII. Henry Dönemi: Dinî Reformasyon ve İngiltere'nin Politik Anlamda Gerçek Bir Ada Devleti Haline Gelmesi

Babası VII. Henry'nin ölümünün ardından 1509'da tahta geçen VIII. Henry dönemi, günümüzde popüler olma konumunu korumaktadır. Ancak bu popülerliğini, yalnızca yaptığı 6 evlilik ve eşlerinden bazılarını öldürtmesi* ya da Ütopya eseriyle tanıdığımız Thomas More'u idam ettirmesi ile açıklamak yanlış olacaktır. VIII. Henry'nin, Kilise'nin yetkilerini kısıtlamaya çalışan II. Henry'nin **politik anlamda**

²¹⁰ Lorraine Attreed, “Henry VII and the “New-Found Island”: England's Atlantic Exploration, Mediterranean Diplomacy, and the Challenge of Frontier Sexuality”, *Mediterranean Studies*, Vol. 9, 2000, p. 66.

²¹¹ Luraghi, a.g.e., s. 119-120.

* Henry'nin eşleri sırasıyla; Aragon'lu Catherine, Anne Boleyn, Jane Seymour, Anne of Cleves, Katherine Howard ve Katherine Parr'dır. Henry'nin eşlerinden Anne Boleyn ve Katherine Howard idam edilmiştir. Henry'nin bu evliliklerinden 3 çocuğı olmuştur. Aragon'lu Catherine'den Mary, Anne Boleyn'den Elizabeth ve tek erkek çocuğunu dünyaya getiren Jane Seymour'dan Edward.

torunu olduğunu daha önce belirtmiştik. Bu bağlamda VIII. Henry daha önce II. Henry tarafından denenenlerin çok ötesine geçmiş ve İngiltere'deki Kiliselerin, Papa ile olan bağını keserek Anglikan Kilisesi'ni kurmuştur. Anglikan Kilisesi'nin kurulması salt dinî bir anlam taşımanın ötesinde, İngiltere'nin imparatorluklaşmasına önemli bir katkı yapmıştır. Nasıl Yüz Yıl Savaşları sonunda İngilizlerin Kıta Avrupa'sındaki topraklarının büyük kısmını kaybetmeleri onları denizlere yöneltmiş ise, Anglikan Kilisesi'nin kurulması da İngiltere'yi politik anlamda gerçek bir ada devleti yaparak, devletin kendi çıkarlarını her şeyin üzerinde görmesini beraberinde getirmiştir. Özetle VIII. Henry'nin yaptığı dini reform ülkeyi Avrupa'dan biraz daha yalıtılmış ve böylece İngiltere kendi "geleceğinin", okyanuslarda olduğunu net bir biçimde idrak etmiştir.

VIII. Henry'i Papalık ile ihtilafa sokacak olaylar, Henry'nin vefat eden kardeşi Arthur'un eşi Aragonlu Catherine ile evlenmesinden sonra başlamıştır. Bu evlilik, Henry'nin 1509'da tahta geçmesinden kısa bir süre sonra yapılmıştır. Ancak bu evliliğin temel sorunu, Catherine'in bir erkek çocuğa sahip olamamasıydı. Erkek varisin olmadığı bu durum İngiltere tahtının, Tudor Hanedanlığı için bitmesi anlamına geliyordu.²¹² Bunun da ötesinde, VIII. Henry'nin erkek bir çocuğa sahip olmaması, İngiltere'ye İki Gül Savaşı'nın tekrarını da yaşatabilirdi. İşte bu sebeple Henry'nin, bir erkek çocuğa sahip olması zorunluluk olarak ön plana çıkmıştır.²¹³

Bu zorunluluğu Albert Frederick Pollard şu şekilde açıklamaya çalışmıştır: Henry'nin 1533 yılında eşi Catherine'den boşanmasında, Henry'nin, Anne Boleyn'e olan tutkusu her ne kadar bir teşvik faktörü olsa da, bu boşanmanın tek sebebi olarak gösterilmesi doğru değildir. Bu boşanmada temel sebep, Henry'nin, yasal bir varise sahip olma isteğidir ki, Henry boşanmadan önce Anne Boleyn hamileydi. Bu bağlamda Henry, Catherine'den boşanıp Anne ile evlenerek, doğacak çocuğunun taht için meşru olmasını istemekteydi.²¹⁴

Henry'nin boşanma isteği, Kral'ı Papa ile büyük bir ihtilafın içerisine sokmuştur. Aslında Henry'nin, en başından beri İngiltere'yi, dinî anlamda Katolik

²¹² Burns, a.g.e., p. 94.

²¹³ Maurois, C. I, a.g.e., s. 290.

²¹⁴ Albert Frederick Pollard, *Henry VIII*, London, Longmans, Green and Co., 1919, p. 187.

Kilisesi'nden ayırmak veya Anglikan Kilisesi'nde reform yapmak gibi bir amacının olmadığı söylenebilir. Buna karşılık Henry'nin, zaman içerisinde Papalığın gücünün ne kadar az olduğunu veya daha doğrusu Papalığın ülkesi üzerindeki etkisinin maddi kaynaklara bağlı olmadığını anlaması, Papalık ile olan ihtilafında ne kadar ileri gidebileceğinin farkına varmasına sebep olmuştur.²¹⁵

İhtilafın bir sonucu olarak Henry, Anne Boleyn ile olan evliliğinden ötürü Papa tarafından aforoz edilmiştir, ancak bu durum Kral için bir anlam ifade etmemekteydi. Her şeyden önce Kral zaten kendisini, Kilise'nin dışına çıkarmıştı. Bu anlamda da “kovulmamış”, “istifa etmişti”. Diğer taraftan, 1534 tarihli Act of Supremacy (Üstünlük Yasası) ile kendi Kilisesi'ne sahip olmuştu. Henry'nin, kendi Kilisesi'ne sahip olması ve bunun İngilizlerce kabulü, Kral'ın ülkesinde var olan milliyetçiliği dini temelde de kullanmasının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Bu noktada uyguladığı politikaların devamlılığını, yukarıda da değinildiği üzere Papalığın gücünün ne kadar az olduğunu anlaması ile sağlayabilmiştir. Papa, Henry'i Katolik hükümdarlar ile cezalandırma girişiminde bulunmuşsa da bunda başarılı olamamıştır.²¹⁶ Örneğin; dönemin önemli gücü İspanya, Aragonlu Catherine'den boşanması ve Papa ile ipleri atması sebebiyle Henry'i, cezalandırmak bir yana var olan anlaşmazlıkları unutma niyetiyle Fransa'ya karşı O'nunla ittifak yapma yoluna gitmiştir. Yalnız bu örnek dahi Henry'nin, Papa ile girdiği mücadelenin kendisi aleyhine sonuçlanmayacağını kanıtlamıştır.²¹⁷ Böylece Papa ve Henry arasındaki “savaş”, Henry lehine milli bir kilisenin ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır.

Henry'nin Papa ile girdiği mücadeleyi kazanmasının bir diğer önemli sonucu; İngiltere'nin eskiden kiliseye ait olan topraklara el koyması ve toprakların kullanılması ile elde ettiği parayı bağımsız bir gelir kaynağı olarak kullanma yoluna gitmesidir. Ancak, sonrasında Henry, Fransa ile olan savaşı finanse etmek amacıyla yaklaşık olarak İngiltere'nin dörtte birine tekabül eden bu toprakları satmak zorunda kalmıştır.²¹⁸ Bu

²¹⁵ Aynı yer, p. 428.

²¹⁶ Maurois, C. I, a.g.e., s. 293-297.

²¹⁷ McDowall, a.g.e., p. 70.

²¹⁸ Lavrence Stone, The Causes of the English Revolution, New York: Harper & Row, 1972, s.61; Christopher Hill, Reformation to Industrial Revolution, Harmondsworth: Penguin Books, 1969, s.31'den

satıştan pratikte en fazla yararlananlar ise Tudor döneminde önemi artan seçkin eşraf sınıfı olmuştur.²¹⁹ Bu sebeple rahatlıkla söylenebilir ki, İngiltere'deki reformasyon hareketinin önemli sonuçlarından olan Kilisenin mal varlığına el koyulması ve satışa çıkarılması, İngiltere'nin deniz ötesi topraklar elde etmesinde önemli rol alacak burjuvanın kuvvetlenmesinde bir dönüm noktası teşkil etmektedir.

VIII. Henry'nin de tıpkı babası VII. Henry gibi denizciliğe önem verdiğini söyleyebiliriz. Ancak VIII. Henry'nin, Kraliyet'e ait gemi sayısının arttırılması noktasında babasına göre daha istekli olduğu görülüyor. Örneğin, VIII. Henry'nin tahta geçtiği 1509 yılında Kraliyet'e hizmet veren 5 gemi varken, VIII. Henry'nin devletin başında olduğu dönemde 47 gemi inşa edilmiştir. Bu gemilere gerek satın alma yoluyla, gerekse ganimet olarak ele geçirilen 35 gemiyi de ilave etmemiz gerekmektedir.²²⁰ Görüldüğü üzere denizciliğe önem veren Henry, bir savaş gemisi filosunu da İngiltere'ye kazandırmıştır. Bu filoyu önemli kılan şey, gemilerin büyük toplarla donatılmış olması ve yine aynı dönemde oluşturulan donanma yönetimine bağlı olmalarıydı. Böylece, savaflara 1340 gibi geç bir tarihte doğrudan girmeye başlayan İngiliz donanması, daha öncesinde sahip olduğu savunma ve Kıta Avrupası'na asker taşıma görevlerinin dışında, saldırı yapabilme kapasitesini de içerecek şekilde gelişmiştir.²²¹ Bu gelişmelere rağmen Henry döneminde denizlere verilen önem, beraberinde coğrafi keşifler ile sonuçlanmamıştır. Bunda temel olarak, Genç Kral'ın Kıta Avrupası'ndaki savaflara olan yöneliminin yanında, coğrafi keşiflerin kârlılığı noktasında O'nu ikna edebilecek bir kişinin eksikliğinin de etkili olduğu söylenebilir.²²² Bütün bunlara rağmen VIII. Henry'nin coğrafi keşif çalışmalarını tamamıyla bıraktığını söylemek hata olacaktır. Örneğin John Cabot'un oğlu olan Sebastian Cabot, VIII. Henry'nin hizmeti altında, babasının amacı olan bir Kuzey Batı geçişi için 1517'de İngiltere'den yeni bir sefere çıkmıştır.

aktaran Colin Mooers, *Burjuva Avrupa'nın Kuruluşu Mutlakçılık, Devrim ve İngiltere, Fransa, Almanya'da Kapitalizmin Yükselişi*, (çev. Bahadır Sina Şener), Ankara, Dost Kitabevi, 1997, s. 186.

²¹⁹ Mooers, a.g.e., s. 186.

²²⁰ R. C. Anderson, A List of English Men of War, 1509-1549, Soc. for Nautical Research, Occasional Publications, vol. vii, 1959, s.5-10'den aktaran C. S. L. Davies, "The Administration of the Royal Navy Under Henry VIII: The Origins of the Navy Board", *The English Historical Review*, Vol. 80, No. 315, Apr., 1965, p. 268.

²²¹ *AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, C. XI, Ana Yayıncılık ve Encyclopedia Britannica, INC, 1994, s. 582.

²²² C. E. Moberly, *The Early Tudors Henry VII. - Henry VIII*, London, Longmans, Green, and CO, 1887, p. 107-108.

Sebastian Cabot üzerinden bir analiz yaptığımızda, İngiltere doğumlu olup İngiltere için çalışmakta olan bu kâşif, 1518'de İspanya Kralı'nın kendisine önerdiği baş denizci olmak gibi çok cazip bir teklifi kabul ederek İngiltere'den ayrılmıştır. Böylece Güney Amerika'ya, İngiltere adına ilk kez ayak basan Sebastian Cabot ve güvendiği subayı George Barlow, İspanya için çalışmaya başlamıştır. Cabot, 1531'de yeniden İngiltere'ye dönmüş olmasına rağmen VIII. Henry'nin hükümdarlığı döneminde tekrar görevlendirilmemiştir.²²³ Bu çerçevede düşünüldüğünde Henry, gerek Kuzey Amerika'nın İngilizlerce keşfinde yer almış, gerekse de Güney Amerika'ya ayak basmış bu kâşifi önce “elinden kaçırmış”, sonrasında ise O'na yeniden iş vermeyerek bu konudaki tecrübesinden yararlanmamıştır. Henry'nin Kıta Avrupası'na olan ilgisi²²⁴ ve Papa ile olan güç mücadelesi, İspanya ve Portekiz düşünüldüğünde, İngiltere'nin sömürgeler bulup kolonileşmesinde bir gecikmeyi de beraberinde getirmiştir. Yaşanan bu görece gecikmeye rağmen ilerleyen dönemde, VIII. Henry'nin temellerini attığı milli devlet, rakiplerini yakalama kabiliyetine sahip olmuştur. Bu noktada Henry'nin başarılı bir Kral olduğunu belirtmek zor olmayacaktır. Henry'nin yukarıda değinilen başarılarında, bu dönemde izlenen realist politikaların etkisini de kabul etmek gerekmektedir.

VIII. Henry gerçek bir realisti ve bu anlamda da Pollard, Henry'i “Machiavelli'nin işbaşında olan Prensi” olarak tanımlamıştır.²²⁵ Pollard'ın bu benzetmesinde haksız olduğunu söylemek güçtür. VIII. Henry'nin izlediği realist politikalar bunu ortaya koymaktadır. Bunun yanında Machiavelli'nin şu sözleri Henry'nin, Tudor Saltanatı'nın devamı için sürdürdüğü politika ile uyum içerisindedir:

“Yaşananla yaşanması gereken arasında o kadar fark vardır ki yapmakta olduğunu yapması gereken uğruna bir kenara bırakan kişi, varlığını

²²³ Marion McMurrrough Mulhall, *Explorers in the New World Before and After Columbus and the Story of The Jesuit Missions of Paraguay*, London, Longmans, Green, and CO., 1909, p. 13-15.

²²⁴ VIII. Henry'nin Kıta Avrupası'na olan ilgisine örnek vermek gerekirse; özellikle Fransa ile olan anlaşmazlıklar Henry'nin dikkatini Kıta Avrupası'na vermesini beraberinde getiriyordu. Bu bağlamda Henry, Kıta Avrupası'nda bazı savaflara da girmiştir. Bugün Belçika sınırları içerisinde yer alan Tournai'yi 1513'te ele geçirmiş ve 1518'de yapılan antlaşma sonrasında 1519'da yeniden Fransızlara teslim edilene kadar da bu şehir İngiltere'ye bağlı kalmıştır. (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., C. S. L. Davies, “Tournai and the English Crown, 1513-1519”, *The Historical Journal*, Vol. 41, No. 1, Mar., 1998, p. 1-26.)

²²⁵ Pollard, *Henry VIII*, a.g.e., p. 440.

korumaktan çok, yok olmayı öğrenmiş olur. O halde, varlığını sürdürmek isteyen bir hükümdarın iyi olmamayı öğrenmesi ve koşulların gereklerine göre davranmayı bilmesi gerekir.”²²⁶

Bu alıntı özelinde Henry, konjonktüre uygun olarak yapılması gerekeni seçmiş ve gerçek bir realist gibi davranmıştır. Henry'nin davranışını “Konjonktürel Gerçeklik”²²⁷ temelinde ele aldığımızda, o dönemin realist koşullarında yaşananların niçin ve nasıl vuku bulduğunu anlamlandırmak mümkün olmaktadır. Şunu da belirtmek gerekir ki, İngiltere krallarının veya daha genel bir ifadeyle, İngilizlerin tarihte yaşadıkları tecrübeler, onları realist olmaya mecbur bırakmıştır.

Öyle ki, VIII. Henry'nin yaptığı dinî reformasyonu kabul etmediği için öldürttüğü Thomas More'un ünlü eseri “Ütopya”, konu savaşa veya daha doğrusu savaşın sebeplerine gelince farklı bir tablo çizmektedir. Örneğin More, Ütopyalıların; ülkelerini savunmanın yanında, dost ülkelerin topraklarını düşman veya zorbalardan kurtarmak ile kendilerine yapılan kötülüklerin öcünü almak adına savaştıklarını ortaya koymuştur.²²⁸ Bu savaş sebeplerinin, normal bir devletin savaş sebepleriyle benzerlikler gösterdiğini söyleyebiliriz. Bu anlamda da “Ütopyası” dahi realizmle “yoğrulmuş” olan İngiltere’de, VIII. Henry'nin politikalarının da temellerini realizmden alması şaşırtıcı olmayacaktır.

Henry'nin 1547'deki ölümünden sonra üçüncü eşi Jane Seymour'dan olan tek erkek çocuğu VI. Edward tahta çıkmıştır. Babasının ölümünde henüz dokuz yaşında küçük bir çocuk olan Edward'ın yerine İngiltere, bir konsey tarafından yönetilmiştir. Genç Kral'ın, 1553 yılında henüz 16 yaşındayken ölmesi tahtın ele geçirilmesi için yeni bir güç mücadelesi başlamıştır. Bu mücadeleyi kazanan Henry'nin Aragonlu Catherine'den olan Katolik kızı Mary olmuştur. Böylece Mary, İngiltere tarihinin II.

²²⁶ Nicollo Machiavelli, *Hükümdar*, (çev. Selahattin Bağdatlı), İstanbul, DER Yayınları, 1999, s. 89.

²²⁷ Çalışmanın birinci bölümünde de değinildiği üzere Konjonktürel Gerçeklik Perspektifi'nde konunun içeriğinden ziyade, yaşanan olayların niçin ve nasıl gerçekleştiği önemlidir. Diğer bir ifadeyle, Konjonktürel Gerçeklik Perspektifi, sebep-sonuç ilişkisi içerisinde ve sübjektif yorum katmadan konuyu kendi gerçekliği ile anlamayı gerekli görmektedir. (Konjonktürel Gerçeklik Perspektifi için bkz. İbrahim S. Canbolat, *Örümcek Evinde Oturulmaz*, a.g.e., s. 124-128.)

²²⁸ Ayferi Goze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, Genişletilmiş 7. Baskı, İstanbul, Beta Yayınları, 1995, s. 119'dan aktaran Fulya A. Ereker, “İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 1, S. 3, Güz 2004, s.24.

Kraliçesi* olarak tahta geçmiş ve sonrasında İspanya Kralı Philip ile evlenmiştir. Bu evliliğin, doğal olarak İngiltere'yi İspanya'nın etkisine açık hale getirme potansiyeli bulunmaktaydı. Bunun farkında olan Parlamento, yerinde bir hamle ile Mary'nin evliliğini onayladı ancak Philip'i, yalnızca Mary'nin hayatta kaldığı süre içerisinde İngiltere Kralı olarak kabul edeceğini belirten bir çözüm üretti. Belirtildiği üzere Katolik olan Mary, ülkedeki Protestanlara karşı adeta “savaş” açarak binlercesini öldürtmüştür,** fakat Katolik inancını İngiltere'ye yeniden getirmeye ömrü yetmeyerek tahta geçmesinden yaklaşık beş sene sonra 1558'de ölmüştür.²²⁹

Şunu da belirtmemiz gerekiyor ki, ölmeden önce Mary'nin, kocası Philip ile beraber (1558 yılında) Fransızlara karşı girdiği savaş, Fransa'daki veya diğer bir deyişle Kıta Avrupası'ndaki son İngiliz toprağı olan Calais'in de kaybedilmesi ile sonuçlanmıştır.²³⁰ Bu noktada Calais'in kaybedilmesi her ne kadar olumsuz görünse de, yukarıda yaptığımız analiz çerçevesinde, İngiltere'nin imparatorluklaşmasına olumlu katkıda bulunmuştur. Çünkü Calais'in kaybedilmesi, İngiltere'nin Avrupa ile olan “göbek bağının” kesilmesi anlamına gelmiştir.

6.3. Kraliçe Elizabeth Dönemi: İngiltere'nin Denizlerde Üstünlük Kurması

Kraliçe Mary'nin ölümü ile tahta, Henry'nin idam ettirdiği eşi Anne Boleyn'den olan kızı Elizabeth geçmiştir. VIII. Henry'nin hükümdarlığı ile başlayıp Elizabeth'in tahta oturmasına kadar geçen sürenin, coğrafi keşifleri, sömürgelere sahip olmayı ya da kolonizasyonu sekteye uğrattığı yorumunu yapabiliriz. Ancak bu süreçte oluşan milli devletin Elizabeth'in 1558'de başlayıp, 1603 yılına kadar sürecek olan uzun hükümdarlığı döneminde yaşanan tüm gecikmeleri telafi etme yolunda önemli adımlar attığı ifade edilebilir.

Elizabeth'in, İngiliz tahtına geçmesiyle beraber “Yeni Dünya”da süren sömürge yarışı içerisinde İngiliz milletinin de olacağıının belirtileri görülmeye başlamıştır. Bu anlamda da İngilizler, rakipleri olan diğer Avrupa devletleri ile hem denizlere hâkim

* İngiltere tarihindeki I. Kraliçe, çalışmada daha önce değinildiği üzere, Fatih William'ın torunu ve ölen Kral I. Henry'nin kızı olan Mathilda idi.

** Bu sebeple Kraliçe, “Kanlı Mary” olarak da anılmaktadır.

²²⁹ McDowall, a.g.e., p. 70-72.

²³⁰ Maurois, C. I, a.g.e., s. 315.

olmak, hem de ticari konular ve koloniler için savaşılmaya başlamıştır. Artık karşımızda “Yeni Dünya”nın birçok bölgesinde ve yine aynı şekilde oluşan yeni ticaret yollarında hak iddia etmeye başlayan bir İngiltere bulunmaktaydı.²³¹ Elizabeth, rakip devletler ile bir mücadeleye girmesinin ön şartının denizlerden geçtiğini anlamıştı. Kraliçe, bir taraftan ticari olarak denizciliği geliştirmeye yönelik çalışmalarını sürdürürken, diğer taraftan da İngiliz donanmasını, Avrupa’nın en etkilisi kılma amacını taşımaktaydı. Elizabeth, belirli bir büyüklüğün üzerinde inşa edilen ticaret gemilerinin yapımını ödüllendirerek, bu tip gemilerin yapımını cesaretlendirmeye çalıştığı gibi, tahta geçişinin üzerinden kısa bir süre geçmesine rağmen 1559’da Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’nı düzenleme yoluna da gitmiştir.²³² Özetle, Elizabeth, denizlerde salt ticari ya da salt askeri anlamda elde edilecek başarıların, İngiltere için işlevsel olmayacağını farkına vararak, ikisi arasında dengeli bir gelişimin İngiltere’nin imparatorluklaşmasına katkı yapacağını, yönetiminin ilk döneminde fark etmiştir.

Kraliçe’nin bu ikisinin dışında önemini fark ettiği bir başka unsur ise İngilizler tarafından zaten yürütülmekte olan deniz korsanlığıdır. Barbara Fuchs’un belirttiği üzere, korsanlık, İngiltere’de zaten donanmanın bir kaynağı olarak görülmekteydi; ancak bunun yeterli olmadığı ve korsanların sahip oldukları yeteneklerden onları kontrol ederek yararlanılması gerektiği, John Dee tarafından Kraliçe’ye, şiddetle önerilmiştir.²³³ Bu noktada Elizabeth, Niall Ferguson’un ifadesi ile “*zaten yaşanmakta olan bir şeyi izne bağlamak gibi son derece makul bir karar aldı.*” Böylece İngiltere’de “İzinli Korsanlık Sistemi”nin başlamasıyla özellikle İspanyollar hedef olarak seçilmiş ve korsanlar önemli miktarda ganimeti İngiltere’ye getirmeyi başarmışlardır.²³⁴

Elizabeth döneminde tanık olduğumuz korsanlığın bu “farklı türünün” çok başarılı olduğu söylenebilir. Bu başarının ortaya çıkmasında korsanları, çıktıkları deniz yolculuklarında finanse eden kapitalist toprak sahipleri önemli bir yere sahip olmuşlardır. Bunun yanında korsanlıkla gelen başarı, korsanlığın sistemsiz olmasının da

²³¹ H. L. Jones, C. Sherratt, *A History of the British Colonies*, London, W. B. Clive, 1921, p. 10.

²³² Aynı yer, p. 10.

²³³ Barbara Fuchs, “Faithless Empires: Pirates, Renegades, and the English Nation”, *English Literary History*, Vol. 67, No. 1, 2000, p. 45.

²³⁴ Niall Ferguson, *İmparatorluk Britanya’nın Modern Dünyayı Biçimlendirdiği*, (çev. Nurettin Elhüseyni), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2009, s. 33.

bir sonucu olarak görülebilir. Şöyle ki; seçkinler, yerel yetkililer ve korsanlar arasında yapılan düzenlemeler, bu grupların aralarındaki ilişkinin güvenli bir biçimde devam etmesini sağlamaktaydı. Böylece korsanlık sistemi, Kraliçe'nin tüm saltanatı boyunca aralıklı olarak uygulanabilme şansını bulmuştur.²³⁵

Kraliçe, korsanlık konusunda ihtiyatlı davranmıştır. Örneğin, Sir Francis Drake'in, 1577'de çıktığı sefere, Kraliçe'nin bizzat kendisi de para yatırmıştır. Ancak resmiyette böyle bir girişimi desteklemeyerek, akıllıca bir yol seçmiştir. Kraliçe'nin de para yatırdığı bu sefer sırasında, İngilizler pasifikteki İspanyol şehir ve gemilerini yağmalayarak, 1580 yılında İngiltere'ye büyük bir servet ile dönmeyi başarmışlardır.²³⁶ Bu servetin büyüklüğünü anlamak adına, Drake'in seferine para yatıran yatırımcıların %4700 kâr elde ettiklerine yönelik söylentilerin bulunduğunu belirtmek yeterli olacaktır. İspanyolların yağmalardan haberdar olmasının ardından Elizabeth, aynı akıllı tutumunu devam ettirerek bu yağmalardan haberinin olmadığını ve İspanya topraklarında vuku bulacak tecavüzlere de izin vermeyeceğini belirterek, kendisini bu korsanlık faaliyetlerinin dışında tutmaya çalışmıştır.²³⁷

Elizabeth İngiltere'sinin denizlerdeki başarısı, elbette korsanlıktan ibaret değildi. Elizabeth döneminde İspanyolların, “Yenilmez Donanma'sının” İngilizlerce mağlup edilmesi, bu başarıların en önemlisi olarak kabul edilebilir. İngiltere'de Katolikliğin ortadan kaldırılması, kaybedilen hazine gemilerinden İngiliz korsanların sorumlu tutulması ve Elizabeth'in, İspanya Kralı Philip ile evlenmeyi reddetmesi, İspanyolları 1588 yılındaki bu savaşa iten bazı sebepler arasında bulunmaktadır. 130 büyük gemi ve 20.000 mürettebat ile yola çıkmış olan Philip, İngiltere'nin işgalinden emin olacak ki, Parma Dükü'nün liderliğindeki 40.000 kişilik bir orduyu Flander kıyısında işgal için bekletmiştir. Gelen dev filoya karşılık İngiliz Kraliyet Donanması mütevazı bir güce sahipti. Ancak bir İspanyol işgaline uğramak istemeyen soylu, tüccar ve vatandaşlar, Kraliçe'ye maddi yardımda buldukları gibi, savaşta kullanılacak gemilerin donatılması için de masrafları karşılama yoluna gitmişlerdir. Böylece İngilizler küçükte

²³⁵ David Mathew, “The Cornish and Welsh Pirates in the Reign of Elizabeth”, *The English Historical Review*, Vol. 39, No. 155, Jul., 1924, p. 337.

²³⁶ Luraghi, a.g.e., s. 114.

²³⁷ Maurois, C. I, a.g.e., s. 331.

olsa 140 gemilik bir filoyu oluşturmayı başarmışlardır. Çıkan fırtınayı da iyi değerlendiren İngiliz donanması, “Yenilmez Donanma’yı” büyük bir mağlubiyete uğratmıştır. Savaş sonunda yalnızca harap halde olan 53 geminin İspanya’ya dönebildiğini dikkate alırsak, mağlubiyetin boyutlarını daha iyi kavrayabiliriz.²³⁸ Bu mağlubiyetle beraber İspanya’nın denizlerdeki üstünlüğünü yitirme sürecine girdiği görülmüştür.

Elizabeth döneminin bir başka başarısı, her ne kadar ilk girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmış olsa da düşünsel temelleri VII. Henry döneminde atılmış olan kolonileşme çalışmalarına ilişkindir. İngilizler mezgıt avı için Kuzey Amerika’ya zaten gitmekteydiler. Ancak Sir Humprey Gilbert’in 1583 yılındaki çabaları ile bu bölgede deneme amaçlı iskân oluşturulmaya çalışılmıştır. 1585’te aynı zamanda Gilbert’in üvey kardeşi de olan Sir Walter Raleigh, sonradan Virginia olarak adlandırılacak Roanoke’de başarısız bir girişimde bulunmuştur.²³⁹ 1587’ye gelindiğinde ise Raleigh, 106 kişilik bir göçmen grubunu orada bırakılmasını da içeren bir başka denemede daha bulunmuştur. Ancak iki yıl sonra bu göçmenlerin erzak ve diğer ihtiyaçlarını karşılamak üzere gönderilen bir başka grup iki yıl önce bırakılan göçmenleri bulamamıştır.²⁴⁰ Bu ilk kolonizasyon girişimlerini dikkate aldığımızda Elizabeth’in, başarısız olduğu söyleyebiliriz, ancak Virginia’ya ilk düzenli yerleşimlerin 1607’de yapılmaya başladığını²⁴¹ dikkate alırsak, düzenli kolonileşmenin Kraliçe’nin ölümünden hemen sonra başladığı gerçeği ile karşılaşırız. Bu anlamda da Kraliçe döneminde, göçmenlerin iskânına yönelik çalışmaların, sonradan elde edilecek başarılı girişimler için bir temel oluşturduğunu sonucunu çıkarabiliriz. Kaldı ki, İngiltere’nin bir imparatorluk olarak sınıflandırılmasının, deniz ötesinde bir toprak üzerinde hak iddia etme ve bu topraklarda başarısız da olsa bir kolonileşme girişimiyle ilişkili olduğunu yeniden hatırlarsak, Elizabeth’in bu husustaki öneminin bir kez daha farkına varırız.

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, tüm bu olumlu gelişmelere rağmen genel kanı; gerek kolonileşmenin tam anlamıyla başarılı olamaması, gerekse de imparatorluk

²³⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., William Francis Collier, *History of the British Empire*, London, T Nelson and Sons, 1896, p. 180-181.

²³⁹ Keith Feiling, *A History of England*, y.y., Book Club Associates, 1948, p. 405.

²⁴⁰ Maurois, C. I, a.g.e., s. 334.

²⁴¹ Browne H. E. Roberts, a.g.e., p. 4-5.

vizyonundan uzak olunması sebebiyle ²⁴² I. Elizabeth İngiltere'sinin, **gerçek** bir imparatorluk haline de gelemediği şeklindedir.

7. Stuart'lar Dönemi ve Commonwealth Cumhuriyeti'nin Oluşumu

Kraliçe Elizabeth'in 24 Mart 1603'te gerçekleşen ölümüyle İngiltere'de Tudor dönemi bitmiştir. Kraliçe'nin vefatının ardından vekili olan Sir Robert Cecil çalışma arkadaşları ile bir toplantı yapmıştır. Toplantının sonunda İskoçya Kralı James, Elizabeth'in halefi ilan edilmiştir.²⁴³ James ile başlayan Stuart Hanedanı döneminde İngiltere ve dünya tarihini etkileyecek önemli olaylar gerçekleşmiştir. İskoçya ve İngiltere tacının birleşmesi, bu dönemdeki ilk önemli olaydır.

İskoçya'nın, Ada'nın diğer kesimi ile birleştirilmesine yönelik çalışmalar tarihte Roma ve Saxonların Ada'yı işgaline kadar geri gider. Bu birleşme çabalarında en çok kullanılan araçlar savaş ve evliliklerdir. Stratejik amaçlara hizmet ettiğini söyleyebileceğimiz bu evliliklerden biri, VII. Henry'nin kızı Margaret ile İskoçya Kralı IV. James'in 1502'de yaptıkları evliliğidir. Bu evlilik yaklaşık 100 yıl sonra İskoç ve İngiliz tacının birleşmesini sağlamıştır.²⁴⁴ Margaret, James'in büyük büyükannesi idi. James'in annesi Mary'nin, I. Elizabeth tarafından idam ettirilmesi sonrasında James tek varis olarak kalmıştı. Böylece hali hazırda İskoçya Kralı olan VI. James, İngiltere tahtına I. James olarak oturduğunda, İskoç ve İngiliz tahtı kendi varlığında birleşmiştir.²⁴⁵

Aslında, James'in eski ve yeni tebaasına yönelik tarafsızlığı sağlama ve bu iki tebaanın uyumlaştırılması noktasında çekinceleri bulunmaktaydı. Ancak buna rağmen Kral, çekincelerini gizleme çabası içerisine de girmede. Kral'ın, İskoçya ile kurulan bu birlikteliğe yönelik düşüncesi Ada'nın kuzeyindeki "inatçı" İskoçların, "itaatkâr ve

²⁴² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Maurois, C. I, a.g.e., s. 357; Feiling, a.g.e., p. 403.

²⁴³ Robert Vaughan, *The History of England Under the House of Stuart, Including the Commonwealth*, Part I, London, Baldwin and Cradock, Paternoster Row, 1840. p. 7.

²⁴⁴ James Mackinnon, *The Union of England and Scotland, A Study of International History*, New York, London and Bombay: Longmans, Green, and CO., 1896, p.1-2.

²⁴⁵ Kral I James ile ilgili ayrıca bkz. "King James I (1603-1625)", <http://www.britroyals.com/kings.asp?id=james1>, (21.05.2014).

boyun eğmiş” olarak gözlemediği İngiltere lehine asimile olabileceği yönündeydi.²⁴⁶ Benzer bir düşünce James’den çok önce İskoçya ile sağlanacak bir birlikteliğin olası faydalarını öngören VII. Henry tarafından da dile getirilmiştir. VII. Henry bu birlikteliğin sağlanması durumunda: “İngiltere’nin İskoçya’ya katılımı olmayacak aksine İskoçya’nın İngiltere’ye katılımı olacaktır böylece öngörüyorum ki Krallığımız olan İngiltere hiçbir şey kaybetmeyecektir.”²⁴⁷ demiştir. Bu anlamda I. James ile oluşturulan yeni yapıya “Taçların Birleşmesi” (Union of the Crowns) adı verilerek bir “imaj” yaratılmaya çalışılmıştır. Oluşturulan “imajın” da yardımıyla İskoçya’nın, İngiltere lehine birleşmesini beraberinde getirecek süreç başlamıştır. İrlanda’nın da Tudor döneminde yeniden fethedildiğini dikkate alırsak, İngiltere’nin Britanya Adaları’nda da kontrolü görel olarak sağladığı görülmektedir. Britanya Adaları’nda sağlanan görel istikrardan alınan güç ve güvenlik duygusunun, İngiltere’nin imparatorluklaşmasına olumlu yönde katkıda bulunduğu belirtilmelidir.

Bekir Sıtkı Baykal’ın “becerikli” bir hükümdar olarak görmediği I. James, hem Püriten hem de Katoliklerle anlaşmazlık içerisindeydi. Özellikle, Katolikler ile yaşadığı sorunlar 1605 tarihli meşhur parlamento suikastı girişimine zemin hazırlamıştır. Bunun yanında Kral’ın, Parlamento yaşadığı sorunlar da bulunmaktaydı. James, Parlamento’nun teorik olarak varlığını sorgulamakla kalmamış, 1610’da maddi konular temelinde anlaşmazlığa düştüğü Parlamento’yu feshetme yoluna gitmiştir. James, 1614’te bunu tekrarladığı gibi, bu kez 1621’e kadar yeniden açılmasına da izin vermemiştir. 1621’de yeniden toplanan Parlamento ile bu kez de dış ilişkiler konusunda anlaşmazlığa düşerek, onu yeniden feshetmiştir. Böylece Kral ve Parlamento arasındaki mücadele James’in öldüğü 1625’e kadar açık bir hal almıştır.²⁴⁸

İngiltere, yaşadığı bu iç karışıklığa rağmen rakiplerinin denizlerdeki başarılarına erişme noktasında önemli bir fırsatı da yakalamıştır. Oral Sander’in “*Fransız Devrim Savaşları öncesinin en büyük Avrupa Savaşı*” olarak nitelendirdiği²⁴⁹ 30 Yıl Savaşları’na neredeyse hiç karışmayan İngiltere, dikkatini denizlere vererek deniz

²⁴⁶ Vaughan, a.g.e., p. 65-66.

²⁴⁷ James Mackinnon, a.g.e., p. 2.

²⁴⁸ Bekir Sıtkı Baykal, *Yeni Zamanda Avrupa Tarihi*, C. I, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988, s. 113-118.

²⁴⁹ Oral Sander, *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918’e*, Ankara, İmge Kitabevi, 2003, s. 100.

kuvvetlerini geliştirme imkânını bulmuştur. İngiltere'nin bu Savaşlar'dan uzak duruşunu ister Ada'nın yalıtılmışlığıyla, isterse James'in barışseverlik ya da "cesaretsizliğiyle" açıklamaya çalışalım, İngiltere için ortaya çıkan sonuç aynı olacaktır: Kıta Avrupası'nı kötü etkileyen bu savaşlar dizisi, İngiltere için bir fırsat olmuştur.²⁵⁰

1215 Magna Carta ve sonrasında Parlamento'nun Ada'da ne kadar kurumsallaştığını anlayamayan ya da anlamak istemeyen James'in ölümü, Parlamento ile yaşanan sorunları sonlandırmamıştır. James'in yerine geçen I. Charles dönemine de Parlamento ile yaşanan sorunlar damgasını vurmuştur.

I.Charles, açıkça ortaya koymasa da, mutlak bir hükümdar olma eğilimindeydi. Tıpkı babası döneminde olduğu gibi, ağırlıklı olarak ekonomik temelli sorunlar yaşadığı Parlamento'yu art arda iki kez feshetmiştir.²⁵¹ Bununla da kalmayan Charles, Parlamento'ya danışmadan İspanya ve Fransa'ya savaş ilan ettiği gibi vergileri de arttırmıştır. İngiliz Parlamentosu Charles'ın kendilerini devre dışı bırakmasına tepki olarak 1628 tarihli Haklar Bildirisi'ni (Petition of Rights) yayınlamıştır. Bu bildiri, o dönem Avrupalı diğer monarklar düşünüldüğünde, Kral'ın yetkilerine bazı önemli kısıtlamalar getirmiştir. Haklar Bildirisi sonrasında, Kral, Parlamento'yu feshetmiş, ancak diğerlerinden farklı olarak 1640'a kadar 11 yıl yeniden toplamamıştır. 1640'da toplanan Parlamento, Kral'a karşı gücünü göstermek için bazı faaliyetlerde bulunmuştur. Bu faaliyetlere karşılık vermek isteyen Kral da, Parlamento üzerindeki baskısını arttırmıştır. Böylece ülke bir iç savaşa sürüklenmiştir. Oliver Cromwell'in başında bulunduğu, halktan oluşan ordu, 1642'de, Kral ile mücadeleye başlamıştır.²⁵²

Kral'ın mutlak bir hükümdar olma isteği ve yaklaşan iç savaşı öngörememesi bugünün koşullarında rahatça eleştirilebilir. Daha önce de açıklanmaya çalışılan "Konjonktürel Gerçeklik" perspektifinde bakıldığında Kral'ın mutlak bir hükümdar olmak istemesinin kişisel bir hırs/istekten ibaret olmadığı, bunun düşünsel temellerinin o dönemin siyasi düşüncesi ile uyum içinde olduğu görülmektedir. Örneğin 1588 – 1679 yılları arasında yaşamış olan Thomas Hobbes, Fransa örneğinden etkilenecek mutlak

²⁵⁰ Baykal, a.g.e., s. 112-113.

²⁵¹ Aynı yer, s. 118.

²⁵² Sander, *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e*, a.g.e., s. 109-110.

monarşiden ve tüm egemenliğin kralda toplanmasından yana olmuştur. Muhtemel bir iç savaşı önlemek için ortaya koyduğu çözüm önerisinde Kral ve Parlamento arasında egemenliğin paylaşımına karşı çıkmıştır. Hobbes bu karşı çıkışını 1628 Haklar Bildirisi'nin karşısında yer alarak da göstermiştir. Ünlü eseri Leviathan'da egemenliğin paylaştırılmaması kaydıyla, egemenin bir kişi ya da bir kurul olabileceğini söyleyerek egemenliğin, kral kadar parlamentoya da bırakılabileceğine yönelik bir izlenim uyandırır da Hobbes'un eğilimi ve siyaset kuramı mutlak monarşiden yanadır. Bu yönüyle de krallık kurumuna yaptığı hizmetlerle bilinmektedir. Monarşinin en iyi devlet şekli olduğunu düşünen Hobbes, otoriter bir devlette iç savaşların da çıkmayacağına inanmaktaydı.²⁵³ Kısaca Kral Charles'ın politikaları Konjonktürel Gerçeklik çerçevesinde anlamlandırılabilir. Fakat Kral'ın en büyük hatası İngiltere'de Parlamento'nun ne kadar kurumsallaştığını kavrayamamasıdır. Böylece önlemek istediği iç savaşı başlatmıştır.

Toplumun neredeyse tüm kesimleri, savaşın içerisinde Kral'a karşı mücadele verse de burjuvazinin ön plana çıktığı belirtilmelidir. I. Charles, bir taraftan kapitalist anlamda ülkedeki gelişmenin önünde engel teşkil etmiş, diğer taraftan gelişmesini engellediği bu kapitalist sistemin kârından yararlanmaya çalışarak ülkede parayı elinde tutan sınıfların gözünden düşmüştür. Ülkede yaşayanların genel düşüncesi eski rejimin yıkılmadan toplumsal ve düşünsel anlamda ilerlemesinin mümkün olmadığı yönündeydi. Diğer bir deyişle halk, artık modası geçmiş feodal bir toplum istememekteydi.²⁵⁴ Bunun yanında J.M. Roberts'in de belirttiği üzere bazı İngilizlerin Kraliyet'in, Katolik Kilisesi'ni İngiltere'de yeniden hâkim kılmaya yönelik endişeleri de iç savaşın sebepleri arasında gösterilebilir.²⁵⁵ Kısaca İngiltere hem toplumsal anlamda hem de dinî anlamda uzun uğraşlar sonrasında elde ettiği kazanımlarını kaybetmek istememiştir. İşte bu sebeplerle tabana yayılan mücadele, Kral'a karşı başarı kazanma şansına sahip olmuştur.

²⁵³ Thomas Hobbes ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., Alaeddin Şenel, *Siyasal Düşünceler Tarihi Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş*, Ankara, Bilim ve Sanat, 2008, s. 345-359; William Ebenstein, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, (çev. İsmet Özel), İstanbul, Şule Yayınları, 2005, s. 199-215.

²⁵⁴ Christopher Hill, *1640 İngiliz Devrimi*, (çev. Neyyir Kalaycıoğlu), İstanbul, Kaynak Yayınları, 1983, s. 61-63.

²⁵⁵ J.M. Roberts, *Avrupa Tarihi*, (çev. Fethi Aytuna), İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2010, s. 344.

İç savaşın birinci bölümü, Oliver Cromwell'i askeri bir lider olarak ortaya çıkarmıştır. Her ne kadar 1646'da sona eren iç savaşın birinci bölümünde taraflar birbirlerine gerçek bir üstünlük sağlayamamış olsa da Kral'ın karşısında olan grup, 1644 ve 1645'te kazandığı zaferlerle, durumu kendi lehine çevirmeyi başarmıştır. 1648 yılına gelindiğinde ilki kadar uzun sürmeyecek olan iç savaşın ikinci bölümünü başlamıştır. Savaşı kaybeden Kral, vatana ihanetle yargılanarak 1649'un Ocak ayında idam edilmiştir.²⁵⁶

Frederic Harrison'un da ifade ettiği gibi; Kral'ın idam edilmesinin önemli sonuçlarından birisi isyan olarak ortaya çıkan hareketin bir devrime dönüşmesidir. Charles'ın idamı, monarşinin ve monarşinin beraberinde getirdiği uygulamaların sonu olmuştur. Ancak Oliver Cromwell'in liderliğini yaptığı bu yeni Cumhuriyet, ciddi sorunlar ile karşı karşıya kalmıştır. Muhtemelen bu sorunların en büyüğü İngiltere, İskoçya ve İrlanda Krallıkları arasındaki bağın Charles'ın idamı ile ortadan kalkmış olmasıdır. İskoçya, yeni kral olarak Prens Charles'ı ilan ederek İngiltere'deki fiili durumu kabul etmediğini göstermiştir. İrlanda ise bağımsızlığını ilan ederek, İngiltere karşısında düşman bir ülke haline gelmiştir.²⁵⁷

I. Charles'ın idamı sonrasında İngiltere, İskoçya ve İrlanda Krallıklarını bir arada tutacak yeni bir bağ gerekmektedir. Bu bağ Cromwell'in kişiliği olamayacağı için oluşturulacak yeni devletin adı "Commonwealth"* seçilerek ortak bir "iyilik" vurgusu yapılmaya çalışılmıştır. Böylece stratejik amaçlarla seçilen bu isimle monarşiye ilişkin olmayan yeni bir tür bağ oluşturulmaya çalışılmıştır.

Cromwell elbette bir ortak bir refah ve iyilik temelinde yapacağı "imaj çalışmasının" İskoçya ve İrlanda ile olan bağları yeniden sağlamayacağını farkındaydı. Bu farkındalık Cromwell'i, ülkedeki devrimi kurumsallaştırmak yerine İskoçya ve İrlanda üzerinde yeniden hâkimiyet kurmak için başlattığı savaşa yönlendirmiştir.

²⁵⁶ Michael D. Richards, *Dünya Tarihinde Devrimler*, (çev. Gül Çağalı Güven), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012, s. 19-20.

²⁵⁷ Frederic Harrison, *Oliver Cromwell*, London, McMillan and Co, 1888, s. 130-132.

* Commonwealth kelimesinin, cumhuriyet ile eş anlamlı olarak kullanıldığını da belirtmemiz gerekmektedir.

Özellikle İrlanda'nın bu savaşlarda uğradığı kayıplar İngiltere ve İrlanda ilişkilerinin geleceğinde belirleyici olmuştur.²⁵⁸

1653 tarihinde resmi olarak İngiltere'nin Koruyucu Lordu sıfatına sahip olan Cromwell öldüğü 1658'e kadar görevine devam etmiştir. Ölümünün ardından tıpkı monarşilerde olduğu gibi yerine oğlu Richard Cromwell geçmiştir. Richard Cromwell görevine yalnızca dokuz ay devam edebilmiştir.²⁵⁹ İngiltere tarihindeki tek cumhuriyet döneminin bu şekilde sonlanmasının ardından idam edilen I. Charles ile aynı ismi taşıyan oğlu Charles, II. Charles olarak tahta geçmiştir.²⁶⁰ Bu konu bir sonraki bölümde ele alınacaktır. Şimdi kronolojiye uygun olarak Stuart Hanedanı dönemi ve Cromwell'in Commonwealth'inde İngiltere'nin kolonyal bir İmparatorluk olması noktasında ne gibi gelişmeler yaşandığına değinmemiz gerekmektedir. Stuart Hanedanı dönemi, deniz ötesi ticaret yapan İngiliz şirketlerinin etkinliğinin ön plana çıkması sebebiyle ayrı bir öneme sahiptir.

Ramsay Muir'in de belirttiği gibi bu dönemde deniz ötesi ticaret yapan İngiliz şirketlerinin etkinliği, İngiltere'nin imparatorluklaşmasına hayati katkı yapmaktaydı. İngiliz şirketleri her ne kadar sayıca yeterli olsa da hükümet tarafından teşvik edilmemeleri sebebiyle ulusal bir karakterden yoksun kalmışlardır. Bu durumun temel sebebi, yukarıda da bahsedildiği üzere İngiltere'nin o dönemde dinî ve politik sorunlarla uğraşmak zorunda kalmasıdır. Ancak şekli anlamda olumsuz gibi görünen devlet "ilgisizliği" uzun vadede özel teşebbüsün İngilizlerin dış ticaretteki başarısını beraberinde getirmesine sebep olmuştur. Bu sebeple neredeyse devlet desteği olmaksızın varlıklarını devam ettiren bu şirketler devlet tarafından yapılacak düzenlemelere de daha az bağımlı olmuşlardır.²⁶¹ Kısaca İngilizlerin kolonileşmesinde önemli bir yere sahip olan deniz ötesi şirketler, İngiltere'nin iç karışıklıklarla mücadele ettiği bu dönemden en fazla faydalananlar olmuşlardır. Bu dönemde İngilizlerin sahip olduğu kolonyal yer sayısındaki artışa aşağıda değinilecektir. Muir'i doğrulamak adına Colin Mooers'den yapılacak bir alıntıya yer vermemiz önemlidir:

²⁵⁸ Richards, a.g.e., s. 21.

²⁵⁹ Burns, a.g.e., p. 116.

²⁶⁰ Kerr, a.g.e., s. 86-87.

²⁶¹ Ramsay Muir, *A Short History of the British Commonwealth*, Vol. I, London, George Philip & Son, Ltd., 1922, p. 371-372.

“Sonucu itibariyle İngiliz Devrimi, on sekiz ve on dokuzuncu yüzyıllarda kapitalizmin az çok engelsiz bir biçimde gelişmesine olanak tanıyan siyasal bir çerçevenin, yeni tipte bir devletin yaratılmasında tayin edici bir olay olmuştur.”²⁶²

William McNeill’in görüşlerini dikkate alarak toparlarsak; İngiltere’nin bir ada ülkesi olarak sahip olduğu avantaj, denizden gelecek tehlikelerden korunmasının maliyetini önemli ölçüde düşürmüştür. Bu düşük savunma harcamasına ek olarak ülkede kurumsallaşmış olan parlamentonun da kamusal harcamaları kontrol etmesi, vergilerin keyfi yükseltilmesinin önüne geçmiştir. Böylece aristokrat ve ekonomik oligarşi sınıfı içerisinde olan zenginler daha da zenginleşmiştir. Bunun yanında özel yatırımların artışına paralel olarak sermayenin göreceli olarak mütevazı kişilerde de toplanmaya başlamasının sonucunda ayrıcalıklı orta sınıfa mensup kişiler sayıca artmıştır. Bahsi geçen zengin ve orta sınıfın varlıklarını, İmparatorluğun düşüşe geçtiği 20. yüzyılın başına kadar koruduğu gerçeğini dikkate alırsak,²⁶³ zengin ve orta sınıfın Britanya İmparatorluğu’nun varlık siyaseti içerisinde sahip olduğu önem daha iyi anlaşılabilir.

Stuart Hanedanı döneminde değinmemiz gereken bir başka konu, İngiltere ve Portekiz’in Hindistan ticaretinden daha fazla pay almak istemelerinin sebep olduğu mücadeledir. İngiltere’ye nazaran Hindistan’a, erken bir tarihte ulaşan Portekiz bunun doğal bir sonucu olarak daha avantajlı bir konumdaydı. Ancak İngilizler sahip oldukları serbestlikle Hindistan’da etkilerini ve gelirlerini arttırmayı başarmışlardır. I. Charles’ın idamının ardından İngiliz etkisi Hindistan’da artmaya devam etmiş ve yeni yerleşimleri beraberinde getirmiştir.²⁶⁴ Böylece İngiltere Tacındaki “mücevher” olarak nitelendirilen Hindistan’ın İngiltere hâkimiyetine girme süreci başlamıştır. Hindistan’ın Britanya İmparatorluğu ve Commonwealth Örgütü içindeki yerini düşündüğümüzde, Stuart Hanedanı döneminde Hindistan’ın ekonomik potansiyelinin İngiliz tüccarlar tarafından fark edilmesi büyük önem arz etmektedir.

²⁶² Mooers, a.g.e., s. 212.

²⁶³ William McNeill, *Avrupa Tarihi’nin Oluşumu*, (çev. Yusuf Kaplan), İstanbul, Külliyyat Yayınları, 2011, s. 158.

²⁶⁴ Muir, a.g.e., p. 374-375.

Hindistan örneğinde görüldüğü üzere İngilizler hem doğuda Portekizlileri rahatsız etmiş, hem de batıya yönelik kolonyalist faaliyetlerini hızlandırmışlardır. İngilizlerin, Kuzey Amerika'da 1607'de Jamestown ile başlayan yerleşimleri sorunsuz olmamıştır. Altın bulamamanın verdiği umutsuzluğa ek olarak, yerli halk ile de ciddi problemler ortaya çıkmıştır. Kısa süre sonra bereketli topraklara yerleştiklerini fark eden İngilizler maddi getirisi çok olan şeker, tütün ve pamuk üretimine hız vermişlerdir. Bu üretimin sağlanabilmesi veya daha doğru bir ifade ile ucuza sağlanabilmesi için zenci köleler 1620 gibi erken bir tarihte çalıştırılmak için Kuzey Amerika'ya getirilmeye başlanmıştır.²⁶⁵ Kuzey Amerika'daki üretim potansiyelinin farkına varan İngilizler, Stuart Hanedanı ve sonrasındaki dönemde Kuzey Amerika'nın kolonizasyonuna hız vermişlerdir. Bu anlamda örneklendireceğimiz yerleşim yerlerinden bazıları şunlardır; Massachusetts (1620), New Hampshire (1623), New Jersey (1624), Delaware (1627), Maine(1630), Georgia (1632), Maryland (1633), Connecticut (1635), Rhode Adası (1636), Kuzey Carolina (1650), Güney Carolina (1670), Pennsylvania (1682). Tüm bunlara, 1614'te Hollanda ile rekabete sebep olacak olan New York'a yerleşme çabalarını da eklemek gerekir. Bugünkü Amerika Birleşik Devletleri'nin doğusu bu yerleşimlerin bir sonucu olarak büyük oranda kolonileştirilmiştir.²⁶⁶

Kolonyal anlamda Stuart döneminde değinmemiz gereken bir başka husus, Atlantik'teki toprak ve adalarda plantasyonlar kurulması için şirketlere imtiyazlar verilmeye başlanmasıdır. Örneğin 1620 ve 1640 arasında ele geçirilen; Barbados, Saint Kitts ve Nevis Adaları, Antigua, Barbuda, Montserrat ve Hounduras'da plantasyonlar kurulması başarılmıştır.²⁶⁷ Bugün Barbados, Saint Kitts ve Nevis, Antigua ve Barbuda Commonwealth'in üyeleri arasındadırlar. Karayipler'de küçük bir ada olan Montserrat ise bilindiği üzere bugün Birleşik Krallığın deniz ötesi toprakları arasındadır. Kısaca Hounduras dışında bu dönemde plantasyon olarak kurulan topraklarda İngiliz etkisi Commonwealth ile devam etmektedir.

²⁶⁵ Aynı yer., p. 376-381.

²⁶⁶ Robert Montgomery Martin, *The British Colonies: Their History, Extent, Condition, And Resources*, Vol. I, London and New York, The London Printing and Publishing Company, ty., p. X.

²⁶⁷ Muir, a.g.e., p. 381

Oliver Cromwell'in kolonyal politikalarına değinirsek, her şeyden önce Cromwell'in kendisini "İngiltere'nin Koruyucusu" olarak ilan etmesinin önemli sonuçlarından birisi; Cromwell'in Amerika kıtasında kurulan "Yeni İngiltere'deki" kolonilerin de koruyucusu olmasıdır. Cromwell'in geçici bir süreliğine de olsa sağlamayı başardığı barış ve güvenlik ortamı ülkeden göç edenlerin, İngiltere'den daha iyi bir yönetim sistemi kurmalarına yardımcı olmuştur. Cromwell'in Amerika Kıtası'ndaki kolonilere yönelik izlediği akılcı politikalar, kolonileşme çalışmalarını olumlu yönde etkilemiştir.²⁶⁸

Commonwealth rejimi, ticaret ve sömürgecilik temelinde bir dış politikayı Avrupa dışına yönelik olarak oluşturmuştu. Commonwealth'in Hollanda ile 1652-1654 yıllarını kapsayan bir savaşa girmesi, Kıta Avrupası'na yönelik bir politika tercihi gibi görülse de dünya ticareti üzerindeki rekabetin bir sonucu olarak değerlendirilmesi daha doğru olacaktır. Sömürgecilik dikkate alındığında, Cromwell yönetimindeki Commonwealth'in dönemin koşullarına uygun olarak elde ettiği en önemli başarılarından birisi Jamaika'nın İspanya'dan elinden alınmasıdır. Jamaika'nın fethi önemlidir; çünkü bu başarıyla İngilizler ilk kez Avrupalı bir devlete ait toprakları fethetmişlerdir.²⁶⁹

Menna Prestwich de Cromwell'in Kıta Avrupası'yla yaşadığı sorunların temelinde ticari konular olduğunu vurgulamıştır. Yukarıda belirtildiği gibi Commonwealth'in Hollanda ile girdiği mücadele* ekonomik olduğu gibi İspanya ile olan anlaşmazlığın temelinde de ticari konular bulunmaktaydı. Commonwealth'in Fransızlarla zorunlu bir ittifak yapması, Baltık ticareti için Hollanda, Danimarka ve İsveç'e karşı verilen mücadelede de ekonomik faktörler ön plana çıkmıştır.²⁷⁰ Kısaca

²⁶⁸ George H Clark, Charles Dudley Warner, *Oliver Cromwell*, New York, Harper & Brothers Publishers, 1895, p. 180-181.

²⁶⁹ J.M. Roberts, a.g.e., s. 348.

* Bu mücadelenin en önemli sonuçlarından biri, Hollanda'nın İngiltere ticaretinden dışlanmasıdır. Cromwell döneminde çıkarılan Denizcilik Yasası, merkantalizmin önemli bir uygulaması olarak kendisini göstermiştir. Bu Yasa'ya göre, İngiltere'ye yabancı mal getirecek geminin bir İngiliz kaptan tarafından idare edilmesi ve gemi personelinin en az dörtte üçünün İngiliz olması gerekmektedir. Bunların yanı sıra, geminin bir İngiliz gemisi olması da zorunluluktur. Ancak bu koşullar sağlandığı zaman İngiltere'ye yabancı bir mal ithal edilebilecekti. Pratikte bunun anlamı, İngiltere'ye yalnızca İngilizlerin, İngiliz gemileriyle ithal mal getirebileceğiydi. Bu politika, Hollandalıların İngiltere ticaretinden gerçek anlamda dışlanmalarına neden olmuştur. (Cumhur Mumcu, *Diplomatik Müzakereler*, İstanbul, Hemen Kitap, 2009, s. 132.)

²⁷⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Menna Prestwich, "Diplomacy and Trade in the Protectorate", *The Journal of Modern History*, Vol. 22, No. 2, Jun., 1950, p. 103-121.

Commonwealth, dış siyasetini oluştururken ekonomik temelleri olan politikalara yönelmiş ve böylece tüccarlardan destek bulmayı amaçlamıştır. Bu yönüyle tüccar – hükümet ilişkisi Hollanda’da olduğu kadar başarılı olmasa da Cromwell sonrasında yönetim, kurulan emperyal yapının bekası için tüccarların varlığını koruma ve gücünü arttırma çabası içine girmiştir.

8. II. Charles ve II. James Dönemleri: Krallık Tahtının Zayıflaması ve Sömürge İmparatorluğunun Yükselişi

Roberts’in de belirttiği üzere; Cromwell’in ölümünün ardından Commonwealth’in devamını savunan İngilizler sayıca azdı. Bu sebeple Commonwealth, yerini monarşiye bırakmıştır. Monarşi’nin uygulanması Parlamento tarafından bir koşula bağlanmıştı: İngiltere Kilisesi ve reform düzenlemeleri II. Charles tarafından kabul edilmeliydi. II. Charles Parlamento’nun koşullarını kabul etmişti. Bu kabulle Parlamento ve Kral arasındaki mücadele sonlanmamıştır, ancak Kral, Parlamento’ya karşı daha temkinli olması gerektiğinin farkına varmıştır.²⁷¹ Tahta geçen II. Charles’ın yapması gereken önemli işler vardı. Her şeyden önce monarşi, Cromwell döneminde önemli ölçüde zarar görmüştü ve Charles’ın bunu düzeltmesi gerekmekteydi. Bu zorunluluğun sonucunda krallık sistemini onarmak için 1660’la başlayan bir “restorasyon” sürecine girilmiştir. Fakat Kral, bu sistemin yenilenmesinde burjuvanın ağırlığını hissettirdiği Avam Kamarası’nı önemli bir güç unsuru olarak dikkate almak zorunda kalmıştır.²⁷²

II. Charles döneminin dış ilişkilerine baktığımızda her ne kadar tahta oturma sürecinde kendisinden beklenen İspanya ile ilişkilerin düzeltilmesi olsa da O da Cromwell’in İspanya karşıtı politikasını devam ettirerek İspanya’nın sorun yaşadığı Portekiz ile ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir.²⁷³ İspanya’ya karşı düşmanlığı yürütme hususunda belirlenen politika yağma ve korsanlık üzerine kurulmuştu. Bu

²⁷¹ J.M. Roberts, a.g.e., s. 346.

²⁷² Server Tanilli, *Uygarlık Tarihi*, İstanbul, Cumhuriyet Kitapları, 2011, s. 97.

²⁷³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Gerald L. Belcher, “Spain and the Anglo-Portuguese Alliance of 1661: A Reassessment of Charles II’s Foreign Policy at the Restoration”, *Journal of British Studies*, Vol. 15, No. 1, Autumn, 1975, p. 67-88.

politikayla “izinli korsanlık ruhsatı” veren yönetim yağma veya korsanlıktan elde edilen gelirden belirli bir pay aldığı gibi düşmanı da maddi kayba uğratmaktaydı.²⁷⁴

Bu dönemde İngilizlerin yaptığı köle ticaretindeki hareketliliği dikkate alarak kolonyal faaliyetlerin hız kesmeden devam ettiğini söyleyebiliriz. 17. yüzyılın ikinci yarısıyla beraber hem Batı Afrika’dan, hem de Akdeniz’den Britanya İmparatorluğu’nun yeni topraklarına yapılan köle ticaretinde hızlı bir artış yaşanmıştır. Bu artışa paralel olarak köle ticareti İmparatorluk içerisinde kurumsal hale gelmeye başlamıştır.²⁷⁵ Böylece 1850 yılına kadar üç milyondan fazla kölenin İngiliz gemileriyle Atlas Okyanusu’ndan taşınmalarını beraberinde getirecek süreç de hızlanmıştır.²⁷⁶ Britanya İmparatorluğu’nda köleler önemli bir yere sahipti ancak plantasyonlarda var olan az sayıdaki İngiliz nüfus, bu topraklar üzerinde uzun süreli hâkimiyet kurulmasına yeterli değildi. İmparatorluğun şehirlerde yoğunlaşan nüfusunu yeni topraklara göndermesi gerekmektedir. Yaşanan iki kötü tecrübe İmparatorluğun bu zorunluluğu idrak etmesini sağlamıştır.

Bunlardan ilki Londra’da 1665 yılında yaşanan veba salgınıdır. Bu salgın Londra’nın o dönemdeki nüfusunun büyük bir kısmının ölümüyle sonuçlanmıştır. Bir yıl sonra yine şehir merkezindeki yoğun nüfusun beraberinde getirdiği başka bir olay yaşanmıştır. Kaynaklarda The Great Fire of London “Büyük Londra Yangını” olarak geçen ve ticaret, refah ve hükümeti derinden etkileyen bu yangın 13.200 haneyi etkilemiştir. 3-4 gün süren yangın Londra’da binlerce insanın evsiz kalmasına sebep olmuştur. Yangının en temel sonucu; şehir halkının mülteciler haline dönmüş olmalarıdır.²⁷⁷ Londra örneğinde sağlığa uygun olmayan koşullar²⁷⁸ ve fazla nüfusun vebanın ortaya çıkışı ve yayılışında oynadığı rol açıkça görülecektir. 13.200 haneye yayılan bir yangın ise Londra nüfusunun ne kadar kalabalık olduğunun anlaşılması için

²⁷⁴ Ferguson, a.g.e., s. 27-28.

²⁷⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., G. E. Aylmer, “Slavery under Charles II: The Mediterranean and Tangier”, *The English Historical Review*, Vol. 114, No. 456, Apr., 1999, p.378-379.

²⁷⁶ Bu konuda bkz., Ferguson, a.g.e., s. 12.

²⁷⁷ Büyük Londra Yangını ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., Bruce Robinson, “London's Burning: The Great Fire”, 29.03.2011, http://www.bbc.co.uk/history/british/civil_war_revolution/great_fire_01.shtml, (23.03.2016).

²⁷⁸ Veba ve sağlığa uygun olmayan koşulların ilişkisi için bkz., Feda Şamil Arık, “Selçuklular Zamanında Anadolu’da Veba Salgınları”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 15, S. 26, 1991, s. 27-28.

yeterlidir. Şehrin büyük bir kısmının evsiz konumuna düştüğünü de dikkate alırsak bu insanların yeni topraklara yerleştirilmesi bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu zorunluluk, hem şehirlerde yoğunlaşan nüfus için, hem de yeni topraklarda kalıcı olmak isteyen İmparatorluk yönetimi için tek çıkış yolu olarak görülmüştür.

Bu dönemde İmparatorluğa sorun yaratabilecek bazı grupların da deniz ötesi topraklara göndermesine yönelik fikirler oluşmaya başlamıştır. Örneğin İngiltere’den ilk gönderilenler, ülkedeki Parlamento mücadelesinin bitmesinin ardından gelecekleri belirsizleşen askerler olmuştur. Jamaika’ya yerleştirilen 4500 asker, oluşturulan koloninin uygun bir başlangıç yapması için faydalı olmuştur.²⁷⁹ Kısaca fazla nüfusun ve sorun yaratacak grupların deniz ötesi topraklara yerleştirilmesi stratejik hedeflere hizmet etmiştir. Toprakların elde tutulması için bir zorunluluk olan kolonileşme, iki yönlü bir fayda sağlamıştır: İlk olarak İngiltere’deki nüfus azaltılarak sorunlu gruplar ülke dışarısına çıkarılmıştır. İkinci olarak ise ele geçirilen topraklarda uzun süren İngiliz hâkimiyeti yapılan iskânla sağlamlaşmıştır.

William Harrison Woodward, Britanya İmparatorluğu’nun genişlemesini ele aldığı kitabında 1660’la başlayan bu yeni dönemi “Ticarete Olan İlginin Üstünlüğü” başlığı altında incelemiştir. Kolonilerle ilişkilerin daha açık bir biçimde tanımlanmaya başladığı 1660 sonrası dönem her ne kadar genel uygulamalar itibariyle memnuniyetsizliği ortaya çıkarsa da İmparatorluğun sömürge politikaları ve genişlemesi noktasında, İngiliz devlet adamlarının rasyonel politikalar ürettikleri bir dönem olmuştur. Yeni Doğu Hindistan Şirketi Fermanı, aşağıda detaylandıracağımız 1660 tarihli Denizcilik Yasası, sömürge bakanlığının temellerinin atılması, yeni yerleşim yerlerine yönelik verilen destek ve son olarak oluşturulan kolonyal yönetimin uygulayacağı detaylandırılmış planların oluşturulması bahsi geçen rasyonel politikalar arasında sayılabilir.²⁸⁰ II. Charles döneminde, New York Hollandalılardan alınarak, İmparatorluğun Kuzey Amerika ile ticareti güven altına alınmıştır. Bu da yukarıdaki rasyonel politikalar arasına eklenebilir.

²⁷⁹ Nemo, *The Making of the British Colonies: A Short Account of the Origin and Growth of the Principal Colonies of Great Britain*, Manchester, Abel Heywood and Son, 1900, p. 154-155.

²⁸⁰ William Harrison Woodward, *A Short History of the Expansion of the British Empire 1500—1911*, Cambridge, Cambridge University Press, 1919, p. 131

1660 Tarihli Denizcilik Yasası'nın temelde iki yönü bulunmaktaydı. Yasa, İngiliz kolonilerinde üretilen tütün, şeker ve yasada belirtilen diğer kalemlerin ihracının yalnızca İngiltere ve diğer bazı İngiliz kolonilerine yapılabileceğini ortaya koymuştur. Bunun yanında İngiliz kolonilerinin alacakları tüm malları İngiltere'den ithal etmeleri zorunluluk haline getirmiştir. Albert Frederick Pollard, 1660 gibi görece olarak erken bir yılda İmparatorluğun kolonileriyle ticaret hacminin küçük olması, Yasa'nın sömürge valilerince uygulanması ve İmparatorluğun kolonileri üzerinde istediğini yaptırma yetisinin az olduğundan hareketle Yasa'nın etkisinin abartıldığını belirtmektedir.²⁸¹ Pollard'ın bu noktadaki görüşlerinin haklı olduğu söylenebilse de bu haklılığın yalnızca 1660 için geçerli olduğunun altı çizilmelidir. Sonraki dönemi dikkate alırsak, çıkarılan Denizcilik Yasası'yla Galtung'un "Yapısal Bağımlılık" modelinde ortaya koyduğu "çevrenin" merkezi ve "merkezin" merkezi arasındaki çıkar uyumunun temellerinin de atıldığını ifade edebiliriz. Bunun yanında yine "Yapısal Bağımlılık" modelinin ortaya koyduğu "çevrenin" dış ilişkilerini (bu yasa özelinde ticari olarak) yalnızca "merkezin" merkezi üzerinden yürütüyor olduğu saptamasının isabetli olduğunu da belirtmeliyiz. "Yapısal Bağımlılık" modeli daha sonra detaylandırılacağı için burada bu kadar değinmemiz yeterli olacaktır.²⁸²

Ünlü İngiliz politikacı Edward Gibbon Wakefield, İngiltere'nin deniz aşırı topraklarla yapılan ticarete belirleyici ve tekel olması durumunu o kadar önemsemiştir ki, Britanya İmparatorluğu'nun doğuşunu bununla ilişkilendirmiştir. Bu saptamasını şu şekilde dile getirmiştir:²⁸³

"İngilizler, bir istisnai konu haricinde, ilk kolonilerinin hepsine en başından beri kendilerini yönetme iznini vermişlerdir. Bu istisna, Anavatan'ın, koloninin dış ticaretindeki tekelliği kendisine ayırmış olmasıdır."

Sömürge bakanlığının temellerinin 1660 sonrası dönemde oluşturulduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Bu oluşumun başlangıcını Cromwell döneminde

²⁸¹ Albert Frederick Pollard, *The British Empire. Its Past, Its Present, and Its Future*, London, The League of The Empire, 1909, p. 52.

²⁸² Yapısal Bağımlılık teorisi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., Canbolat, *Gelişmekte Olan Ülkeler. Küresel Politik ve Ekonomik Çıkar İlişkilerindeki Konumları*, a.g.e., s. 32-35.

²⁸³ Charles P. Lucas, *The British Empire Six Lectures*, London, Macmillan and Co., 1920, p. 72.

kolonyal ilişkileri yürütmek için oluşturulan geçici komisyona kadar götürebiliriz. Ancak II. Charles bu komisyonun yapısını onu kurumsallaştıracak şekilde değiştirmiştir. Oluşturulan Ticaret ve Plantasyon Konseyi, daha geniş bir tabanda üyelere sahip olmasının avantajıyla İmparatorluğun kolonyal politikalarını ticaret, güvenlik ve göçe kadar etkileyebilecek bir tavsiye mekanizması olarak çalışmaya başlamıştır. Böylece sömürge bakanlığının kurumsal anlamda temellerini oluşturmuştur.²⁸⁴

Britanya İmparatorluğu'nun 1660 sonrasında, Hindistan özelinde, etkisini arttırdığını söyleyebiliriz. II. Charles'ın Portekiz ile ilişkileri geliştirmek istediğinden bahsetmiştik. Bu amaçla Portekiz'den yaptığı evlilik, Kral'ın, 1661'de bugün daha çok Mumbai olarak bilinen Bombay'a sahip olmasını sağlamıştır. Kısa süre sonra İmparatorluğun mülkiyetinde olmak kaydıyla Bombay, İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'ne devredilmiştir. İngilizler burada yerel siyasi konulara müdahil oldukları için önemli sorunlarla karşılaşmışlar fakat kısa sürede bundan vazgeçerek ticarete odaklanmışlardır. 17. yüzyılın sonlarına doğru Hindistan'da İmparatorluk etkinliğini kaybederken, şirketler ön plana çıkmaya başlamıştır. Kiralanan arsalar üzerinde elde edilen ayrıcalıklar Hindistan'da Britanya İmparatorluğu lehine kârlı bir ticaret ağı kurulmasını sağlamıştır.²⁸⁵ Burada her ne kadar ticaret ağı ifadesini kullanılmış olsa da ticaretten kast edilen, Britanya İmparatorluğu lehine tek taraflı bir değer aktarımıdır. Marc Ferro bu durumu başarılı bir biçimde tanımlamıştır.²⁸⁶

“...Afgan ve Moğol imparatorlar, en azından, topladıkları ağır vergileri yine Hindistan'da harcıyorlardı, sarayları ve orduları bakım istiyordu, bu da Hintli zanaatkârların beslenmesine ve yaşamalarına yarıyordu. Yapılan çalışmalar hükümdarların boş işlerle uğraştıklarını gösterse de, vergi gelirleri ülkeyi verimli bir hale getiriyordu. Oysa, Doğu Hintler Kumpanya'sının hakimiyetinin kurulmasıyla bu düzen yok oldu... Ülkenin kârlarını İngiltere çaktı Hindistan değil.”

Özetlemek gerekirse II. Charles döneminin restorasyon dönemi olarak adlandırılması temelsiz değildir. II. Charles her ne kadar mutlak bir monark olmak istese de bu isteğini belirli oranda bastırması gerektiğinin farkına varmıştır. Böylelikle

²⁸⁴ Woodward, a.g.e., p. 138.

²⁸⁵ Aynı yer, p. 176-178.

²⁸⁶ Marc Ferro, *Sömürgecilik Tarihi Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine 13. Yüzyıl – 20. Yüzyıl*, (çev. Muna Cedden), Ankara, İmge Kitabevi, 2002, s. 345.

İmparatorluğun doğu ve batı da önemli gelişme gösterdiği 1685'e kadar görevinin başında kalmayı başarmıştır.

II. Charles'ın 1685'deki ölümünün ardından yerine geçen II. James Katolik'ti. II. James, kardeşinin aksine uzlaşma arayışı içinde olmamış ve Katolikliğin ülkede yeniden kurumsallaşmasına yönelik uygulamalarda bulunmuştur. Bu uygulamalara tepki olarak II. James'in damadı olan Oranj Prensi William'a Lordlar Kamarası tarafından ülkelerine Kral olması için bir davet mektubu gönderilmiştir. Bu davet üzerine William, 5 Kasım 1688'de Ada'ya asker çıkararak Londra'ya doğru ilerlemiştir. Giderek yalnızlaştığını hisseden II. James ülkeyi terk etmiştir. Ancak bundan sonra da William'ın eşi ve II. James'in büyük kızı olan Mary'nin veliyaht gösterilmesi hem Mary hem de William tarafından kabul edilmemiştir. Sorun her ikisinin de hükümdar olarak tanınmasıyla çözülmüştür.²⁸⁷

II. James'in ülkeden kaçışının ardından Parlamento kendi gücünü yeniden ortaya koyarak Kral'ın mutlakiyetçi bir monark gibi davranmasının önüne geçmek istemiştir. Bunun sonucunda 1689 yılında Bill of Rights "Haklar Yasası" Parlamento tarafından ortaya koyulmuştur. Böylece, Kral'ın yetkileri veya daha doğru bir ifadeyle keyfiyeti sınırlanmıştır. Haklar Yasası temel olarak hiçbir yasanın kral tarafından kaldırılamayacağını, vergi ve asker toplanmasının yalnızca Parlamento'nun onayıyla olabileceğini ve tutuklamaların ancak hukuki bir süreç içinden geçilmesiyle yapılabileceğini ortaya koymuştur.²⁸⁸ Haklar Yasası'nın pratikteki en önemli sonucu zaten Avrupa'daki diğer devletlere göre zayıf olan İngiliz Tahtının bir kez daha zayıflaması olmuştur.

İngiliz tahtının zayıf olmasının Britanya İmparatorluğu'nun gücünün artmasında sahip olduğu dolaylı etkiye daha önce değinilmişti. Burada konunun daha net bir biçimde anlaşılması için Niall Ferguson'dan bir alıntı yapılması faydalı olacaktır.

²⁸⁷ Andre Maurois, *İngiltere Tarihi*, C. II, (çev. Hüseyin Cahit Yalçın), İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1938, s. 470-475.

²⁸⁸ Sander, *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e*, a.g.e., s. 111.

“İngiliz tahtının zayıflığı, ardında gelecek açısından güçlü bir yanı gizlemekteydi. Tam da siyasal gücün daha geniş tabanlı olması nedeniyle servet de daha yaygın bir temele sahipti. Vergiler ancak Parlamento’nun onayıyla konulabilirdi. Dolayısıyla paralı insanlar mutlak hükümdarın vergilerine dosdoğru el koymayacağına makul ölçüde güven duyabilirdi. Bu durum girişimciler için önemli bir teşvik unsuru olacaktı.”²⁸⁹

Haklar Yasası, Ferguson’dan yapılan alıntı dikkate alınarak yorumlandığında Yasa’nın Britanya İmparatorluğu’nun varlık siyasetinde önemli olan girişimciler ve şirketler için güvence ve teşvik unsuru olarak kabul edilebileceği söylenebilir. Her ne kadar zayıf bir tahtın kurulan imparatorluğun yönetimini olumsuz etkileyeceği düşünülse de aksi gerçekleşerek kurulan imparatorluğun kısa sürede büyümesine ve uzun süre ayakta kalmasına yardımcı olmuştur.

9. III. William ve Kraliçe Anne Dönemi: İmparatorluğun Güvenliğinin Sağlanması ve Büyük Britanya’nın Ortaya Çıkışı

II. James’in yönetimi sırasındaki baskıcı politikası kolonileri olumsuz yönde etkilemiştir. Bunun somut örneklerinden birisi, “Kuzey Amerika Genel Valiliği’nin” oluşturulmasıyla İmparatorluğun koloniler üzerinde kurmaya çalıştığı denetim ve onları birleştirme isteğidir. James’in izlediği kontrol ve birleştirme politikası kolonilerde huzursuzluk yaratmıştır. Bu anlamda Oranj Prensi William’ın III. William olarak tahta geçmesi kolonilerin bağımsızlıklarının korunmasını sağlamıştır.²⁹⁰

III. William döneminde yaşanan bir takım gelişmeler, Britanya İmparatorluğu’nun geleceğine etki etmiştir. Öncelikle Britanya İmparatorluğu’nun 14. Louis Fransa’sı ile Amerika Kıtası’nda yaşadığı anlaşmazlığın savaşa dönüşmesi kolonilerin güvenliği sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu sorunu çözmek için hazırlanan yeni denizcilik yasasına ek olarak Kraliyet’in birleştirici etkisinden yararlanılmış ve kolonyal bölgelerde sistematik bir yönetim oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu sistematik yönetimin yardımıyla yerleşimcilerin, muhtemel saldırılara karşı topraklarını

²⁸⁹ Ferguson, a.g.e., s. 30.

²⁹⁰ Wilbur Cortez Abbott, *The Expansion of Europe a History of the Foundations of the Modern World*, Vol. New York, II, Henry Holt and Company, 1918, p. 109.

koruyabilecek duruma gelmeleri hedeflenmiştir.²⁹¹ III. William döneminde kolonilerin güvenlik temelinde bir araya getirilmesine yönelik çalışmaların yapılması II. James'in politikalarından farklılaşmaktaydı. III. William'ın politikaları Fransızlara karşı işe yaramıştır ancak Amerikan Bağımsızlık Savaşı üzerinden bir değerlendirme yapıldığında, kolonilerin güvenlik için birleştirilmesi fikrinin bağımsızlık düşüncesini de beraberinde getirdiği görülmektedir.

Yukarıdakilere ek olarak, bu dönemde ekonomik kaygıların İngiltere'de baskın hale gelmesiyle ticari hareketlilik artmıştır. Ancak bu artışa paralel olarak Fransa'ya karşı yürütülen savaşın maliyeti de yükselmiştir. Bu maliyeti İngiltere'deki özel bankaların karşılaması mümkün görünmemektedir. Buna ek olarak İngiliz para birimi de kötü durumdaydı. Bu kötü tabloyu fark eden İskoç tüccar William Paterson İngiltere Bankası'nın kurulmasını önerdi. Parlamento'nun onayının alınmasının ardından sermaye toplanmıştır. Böylece İmparatorluğa önemli katkılar sağlayacak İngiltere Merkez Bankası (1694) kurulmuştur.²⁹²

Yukarıdaki gelişmelerin hepsi çok önemlidir; ancak hiç biri Thomas Savery'nin 17. yüzyılın sonunda buharla çalışan bir motorun patentini alması kadar önemli değildir. Bu makinenin bulunması, demirin ve kömürün değerini arttırarak modern endüstrinin temellerini oluşturmuştur.²⁹³ Britanya İmparatorluğu özelinde düşündüğümüz zaman buharla çalışan motorun önemi bir kat daha artmaktadır. Her ne kadar buhar motorunun gemilerde kullanılması için bir müddet daha beklenirse de varlığını deniz ötesi topraklar ve ticaret üzerine kuran Britanya İmparatorluğu'nun buhar motorunu gemilerde kullanılmaya başlanmasıyla hem deniz ötesi topraklara daha kısa sürede ulaşmış, hem de ticaretini rüzgârın yönüne doğru ayarlama ihtiyacı ortadan kalkmıştır. Buharlı gemilerden önce İngiltere'den Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) kuzeyinde bulunan Boston'a gitmek beş ile yedi hafta arasında bir yolculukla mümkün olabilirken, Hindistan'a gitmek yaklaşık altı ay sürmekteydi. Gidilen yerden dönmek için ise uygun mevsim ve rüzgârın beklenmesi gerekmektedir.²⁹⁴ Buharlı gemilerle beraber hem deniz

²⁹¹ Aynı yer, p. 110-112.

²⁹² Aynı yer, p. 113-114.

²⁹³ Buhar motoru, demir ve kömür arasındaki ilişki için ayrıca bkz., aynı yer, p. 141-142.

²⁹⁴ Ferguson, a.g.e., s. 47.

ötesi topraklara ulaşmak önemli ölçüde kolaylaşmış, hem de gemilerin brüt tonajları yaklaşık iki katına çıkmıştır.²⁹⁵ Kısaca İngiltere'nin sanayi devrimini ortaya çıkışına imkân sağlayan buharlı motorların ilk örneklerinin III. William döneminde üretilmiş olması dünya tarihi açısından da önem arz etmektedir.

İmparatorluk, III. William döneminde, diplomatik anlamda önemli bir gelişme kat etmiştir. Bu gelişmede III. William'ın kişisel olarak dış politikaya olan ilgi ve bilgisi etkili olmuştur. Öyle ki, William'ın "dışişleri bakanlığını" kendisinin yürüttüğü söylenebilir. Diplomatik hizmetlere ayrılan bütçenin artması ve mevcut olan dış temsilcilikler dikkate alındığında, bu dönemde dış politikada önemli bir dönüşümün yaşandığı söylenebilir.²⁹⁶

III. William döneminde değinmemiz gereken bir başka konu İngiltere'nin deniz aşırı topraklarındaki yerleşimlere verdiği önemin artmasıdır. Michael Prothero'nun da belirttiği üzere; 17. yüzyıl içerisinde İmparatorluğun ticarete yönelik düzenli uygulamalarıyla karşılaştırıldığında deniz ötesi yerleşimler kendi hallerine bırakılmış bir durumdaydı. III. William ise en az ticaret kadar yerleşimlere de önem verdiğini göstermek için sekreterliğini John Locke'un* yaptığı Ticaret ve Plantasyon (Koloni) Dairesi'ni 1696'da kurmuştur. William'ın kurduğu bu Daire'ye verdiği isim dahi iki konuya verdiği eşit önemi ortaya koymaktadır.²⁹⁷

Sonuçları itibariyle düşünürsek, III. William döneminin en önemli olayı İspanyol Veraset Savaşı'nın başlamasıdır. Fransa ile olan savaş durumu III. William döneminin geneline yayılmış durumdaydı. İspanya Kralı'nın ardında bir varis bırakmaması üzerine anlaşmazlık yeniden kendini göstermiştir. III. William 1702'de ölmesinin ardından

²⁹⁵ Aynı yer, s. 170.

²⁹⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., M. Lane, "The Diplomatic Service under William III", *Transactions of the Royal Historical Society*, Vol. 10, 1927, p. 87-109.

* 1632 ve 1704 yılları arasında yaşamış olan John Locke, Stuart Hanedanı döneminin uygulamalarına, mutlak monarşiye olan eğilimleri sebebiyle karşı çıkmıştır. Burjuva görüşüne sahip olan Locke'un, özel mülkiyete verdiği önem, Ticaret ve Plantasyon (Koloni) Dairesi'nde sahip olduğu sekreterlik görevine ne kadar uygun olduğunu göstermektedir. (John Locke hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Şenel, a.g.e., s. 364-379.)

²⁹⁷ Michael Prothero, *The Development of The British Empire*, London, Macmillan and Co., 1917, p. 15-16.

yerine geçen Anne 1714'e kadar tahtta kalmıştır.²⁹⁸ Kraliçe Anne, İspanyol Veraset Savaşı'nda sahip olduğu müttefikler ve deniz üstünlüğü ile Savaş'ın ilk safhasını kazanmıştır. Fransızlar barışa hazır görünseler de galiplerin istediklerini “onur kırıcı” bularak barışa yanaşmamışlardır. Akabinde İngiltere kendi içinde yaşadığı bazı karışıklıklar sebebiyle müttefiklerini Fransa karşısında yalnız bırakmış ve Fransızlar buradan galibiyet çıkarmışlardır. Savaşın sonunda yakından bilinen 1713 Utrecht Antlaşması yapılmıştır.²⁹⁹

Utrecht sonrasında yaşananlar gösterdi ki, İspanyol Veraset Savaşı, Fransa ve Hollanda'nın gücünü tüketmiş, İspanyol İmparatorluğu'nda da büyük bir yıkıma sebep olmuştur. Savaş'ın sonunda ise büyük saygınlık kazanmış Britanya İmparatorluğu başat deniz gücü olarak Fransa'nın dünyadaki üstünlüğüne meydan okumaya başlamıştır.³⁰⁰ Bu Savaş ve sonrasında yapılan Antlaşma, İngiltere'nin Avrupa'daki güçler dengesinin koruyuculuğunu üstlendiğini göstermiştir. İspanyol İmparatorluğu'nun gerisinde bıraktığı büyük mirasın tamamının Avusturya İmparatorluğu'na ve Habsburglara kalmasını önlediği gibi Fransa'nın da mirası sahiplenmesinin önüne geçmiştir.³⁰¹ Utrecht Antlaşması'yla, Britanya İmparatorluğu, Cebelitarık ve Minorka gibi Akdeniz'de bulunan iki stratejik noktayı ele geçirmiş ayrıca Newfoundland ve Hudson Körfezi de İmparatorluğun egemenliğine girmiştir. Bunlara ek olarak İngilizler, İspanyol ticaretinde önemli olan bazı sömürgelerde imtiyazlar elde etmişlerdir. Bu imtiyaza ek olarak İngilizler, Amerika Kıtası'na köle taşıma imtiyazına da sahip olmuşlardır. Kısaca bu Antlaşma İngiltere'nin var olan İmparatorluğunu başka bir aşamaya taşıyarak onu Avrupa'da üstün bir konuma taşımıştır.³⁰² Ele geçirilen Cebelitarık, İmparatorluğun denizlerdeki üstünlüğü için hayati öneme sahip olmuştur. Görünürde Cebelitarık, yerleşim oluşturmaya veya doğrudan ticaret yapmaya uygun

²⁹⁸ Maurois, C. II, a.g.e., s. 487-497.

²⁹⁹ Aynı yer., s. 500-503.

³⁰⁰ Norman Davies, *Avrupa Tarihi Doğu'dan Batı'ya Buz Çağı'ndan Soğuk Savaş'a Urallar'dan Cebelitarık'a Avrupa'nın Panaromasi*, (çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara, İmge Kitabevi, 2011, s. 672-3.

³⁰¹ Peter Delius Verlag Kadrosu, *Dünya Tarihi*, (çev. Aysun Yavuz), İstanbul, NTV Yayınları, 2010, s. 218.

³⁰² Maurois, C. II, a.g.e., s. 503.

olmasa da dünyanın en büyük ticaret yollarından birisini kontrol edebilecek konumu sayesinde İngilizlere önemli fırsatlar sunmuştur.³⁰³

Her ne kadar Stuart Hanedanı'nın son temsilcisi Kraliçe Anne'in tahta çıkışı ve sonrasındaki olaylar İspanyol Veraset Savaşı ile gölgelense de Neill Jones'un da belirttiği gibi Kraliçe Anne'in en büyük başarısı 1707 tarihli Birleşme Yasası'dır (Act of Union). Bu yasa İngiltere ve İskoçya'nın Büyük Britanya ismi altında birleşmelerini sağlamıştır. Hatırlanacağı üzere İngiltere ve İskoçya 1603'deki "Taçların Birleşmesi" ile tek bir Kral'ın hükümdarlığında birleşmişti fakat Birleşme Yasası'nın, "Taçların Birleşmesi"ne göre önemli bir farkı bulunmaktadır. Bu farklılık parlamento, bayrak ve para birimine ilişkindir. Daha önce İngiltere ve İskoçya kendi parlamentolarına sahiplerdi. Ancak sert tartışmalar sonunda sağlanan birleşme ile yalnızca Westminster'da bulunan bir Britanya Parlamentosu'nun görev yapmasına karar verilmiştir. Bunun yanında tek bir bayrak ve para biriminin de kullanılması kararlaştırılmıştır. Bu değişikliklere karşılık İskoçya yalnızca kendi kilisesi ve eğitim sistemine sahip olacaktı.³⁰⁴

"Taçların Birleşmesi" konusu yeniden hatırlanacak olursa, nasıl o dönemde yaşanan birleşme İngiltere lehine olduysa "Büyük Britanya" (Great Britain) ismiyle yaşanan birleşme de İngiltere lehinedir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, yaşanan birleşmeler sonrasında İngiltere'nin realist davranarak kendi ismini ikinci plana çekmesi ve yeni bir "imaj" yaratma yoluna gitmesidir. Bu noktada genel kullanımda İngiltere ya da İngiliz İmparatorluğu yerine, Ada'nın tamamının temsil edecek Britanya İmparatorluğu isminin seçilmesi de isabetli bir politikadır. Aynı bağlamda Commonwealth ismi önce Cromwell döneminde kurulan Cumhuriyet'e verilmiş, sonrasında uzun yıllar Britanya İmparatorluğu ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Bugün ise Commonwealth, Birleşik Krallık'ın ağırlıklı olarak eski sömürgeleriyle ilişkilerini lider pozisyonda yürüttüğü bir uluslararası örgütü tanımlamaktadır. Bu yönüyle aynı kavrama konjonktüre göre farklı anlamlar yüklenebildiğini de görmekteyiz. Kısaca İngilizlerin "gerçekte" kendi lehine olan birliktelikler üzerinde "imaj" yaratması ve bunları değiştirebilmesi tarihsel bir geleneğe dayanmaktadır.

³⁰³ Lucas, a.g.e., p. 83.

³⁰⁴ Neil Jones, "Quenn Anne, Brandy Nan", *Britain*, Vol. 82, Iss. 4, Sep., 2014, p. 87-89.

10. I. ve II. George Dönemleri: Britanya İmparatorluğu'nda Liberalizmin Yükselişi ve Fransa'ya Karşı Kurulan Üstünlük

Kraliçe Anne'in ardında bir varis bırakmadan ölmesi sonrasında, ülke yeni kralını bulmak için "yüzünü" dışarıya çevirmiştir. Uzak bir akrabalığa dayalı olarak taht için Hannover Elektörü George uygun görülmüştür. Bu tahta geçişin III. William'da olduğu gibi bir devrimle yapılmamış olması belirtilmelidir.³⁰⁵ Parlamento'da öne çıkan liderlerin güçlerini daha fazla hissettirdiği bir dönemde tahta geçen I. George her ne kadar Orta Avrupa ve Baltık coğrafyasında saygı duyulan bir devlet adamı olsa da İngilizler ve kurumları hakkında bilgi sahibi değildi. Belki de bu durum Hanover Saltanatı'na destek veren Sir Robert Walpole'un yönetimde ön plana çıkmasına sebep olmuştur. Gerek I. gerekse II. George döneminde, hükümetin başında bulunan Walpole, o dönemde başbakanlık unvanı bulunmamasına rağmen bu unvanla anılan ilk kişi olacak kadar başarılı bir devlet adamlığı yapmıştır.³⁰⁶

Walpole özellikle ticari alanda alışlageldik uygulamaların dışına çıkarak, ülkesine büyük bir zenginlik sağlamayı başarmıştır. Bu kapsamda, ülkede üretilen birçok malın üzerindeki ihracat vergisinin kaldırılmasının yanında, yine birçok hammadde kaleminin de ülkeye vergi ödemedi girmesini sağlamıştır. Bu devrim niteliğindeki kararlara ek olarak bir başka kemikleşmiş uygulamayı da esnetme yoluna gitmiştir: Hatırlanacağı üzere, daha önce bahsettiğimiz 1660 tarihli Denizcilik Yasası'nın bir yönü kolonilerde üretilen birçok kalemdaki malın yalnızca İngiltere'ye veya izin verilen diğer bazı İngiliz kolonilerine ihracatının yapılabileceğini ortaya koymaktaydı. Fakat Walpole geçirmeyi başardığı bir kanunla bu uygulamanın önüne geçmiştir. Walpole'un politikasının amacı üreticilerin mallarını İngiltere limanına uğramak zorunda olmadan, diğer bir deyişle yeniden ihracat (re-eksport) yapmamalarını sağlamaktı. Walpole'un bu liberal uygulamalarının en önemli sonucu, tahmin edileceği gibi sömürgelerdeki ticaretin artmış olmasıdır. Aynı dönemde İngiltere'nin dünyaya ihracatının da önemli ölçüde arttığı da belirtilmelidir. Walpole'un vergilendirme politikalarının başarısı o dönemde bazı kesimlerce tam olarak anlaşılamamış olacak ki, Amerika üzerine yeni vergiler koyulması yönünde taleplerde bulunulmuş, Walpole ise

³⁰⁵ Lucas, a.g.e., p. 75.

³⁰⁶ Burns, a.g.e., p. 128-129.

bunları net bir biçimde reddetmiştir. Kısaca Walpole, ileride Adam Smith tarafından sistematik bir hâle getirilecek olan liberal düşünceleri ortaya koymuş ve uygulamada da başarılı olmuştur.³⁰⁷

Phyllis Deane çalışmanın bundan önceki kısımlarını da doğrulayan ve İngiltere tarihinin, imparatorluklaşma sürecine etkisini ele almanın gerekliliğini ortaya koyan şu görüşünü belirtmiştir.³⁰⁸

“...İngilizlerin ülke içinde sahip oldukları dört kaynak dış ticaretini genişletme imkânı verdi: denizci ve gemici insan sermayesi; riske girme yeteneğine ve gerekli fonlara sahip tüccar sınıfının sağladığı ticari avantajlar; büyük mali hüner ve tecrübeye sahip tüccar sınıfının sağladığı ticari avantajlar; büyük mali hüner ve tecrübeye sahip bir kredi merkezi olmanın sağladığı organizasyon üstünlüğü ve ticari sınıfın kazanç hırslarına tam bir hoş görüyle bakan bir hükümette ifadesini bulan anayasal miras. Bu üstünlükler onlara deneme yapma ve en vaadkar ticari çizgileri izleme serbestliğini sağladı. Ticari sahada 18. yüzyılın başlarında ortaya çıkan yenilikler buradan kaynaklanıyordu.”

Kısaca İngiltere'nin bir sömürge imparatorluğu haline gelmesi uzun süren bir “mayalanma” dönemi ile mümkün olmuştur. Kaldı ki, İngiltere'nin bu “mayalanma” döneminde edindiği tarihsel tecrübe, bugünü anlamak adına önemlidir. Commonwealth Örgütü'nün uygulamalarında sık sık bu tarihsel tecrübenin nasıl kendini gösterdiğine de değinilecektir.

Walpole'un dış politikasına değinildiğinde ilk belirtilmesi gereken husus, “Başbakan'ın” ülkesini, savaştan uzak tutmaya çalıştığıdır. O'na göre Savaş, yüksek harcamalar ve önemi daha fazla artan ticarete yaşanacak kesintiye eşdeğerdi. Bu sebeple Avrupa'daki anlaşmazlıklardan ülkesini uzak tutmak, uygulamaya çalıştığı ekonomi politikaları için bir zorunluluktur. Ancak Büyük Britanya'yı Avrupa'dan, yalıtması çok mümkün değildi. Kral'ın Hanover bağlantısı bunun önündeki en büyük engeldi. Walpole'un kafasındaki barış yalnızca Büyük Britanya'nın savaşızsızlık

³⁰⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., John Morley, *Walpole*, London, Macmillan and Co, 1890, p. 167-170.

³⁰⁸ Phyllis Deane, *İlk Sanayi İnkılabı*, 3. b., (çev. Tefvik Güran), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000, s. 48-49.

durumunu içeren bir barış değil, genel bir Avrupa barışıydı. Walpole, bu barışın ön gerekliliğinin Fransa ile yapılacak anlaşmaya bağlı olduğunu kavramıştı.³⁰⁹

Bu politika görelî olarak uzun bir süre başarıyla uygulanmıştır. 1739 tarihine gelindiğinde ise İspanya ve başlayan War of Jenkins' Ear* “Jenkins'in Kulağı Savaşı” İngiliz tarihi açısından bir dönüm noktasını teşkil eder. Her şeyden önce bu Savaş'ın ayırt edici özelliği ticari sebeplere dayanmasıdır. Temperley'in ifadesiyle bu Savaş “güç dengesinden” ziyade “ticaret dengesi” için yürütülmüş bir savaştır. Bu anlamda da Temperley, Savaş'ın, ticari çıkarların ağırlıkta olduğu ilk İngiliz savaşı olarak nitelendirilebileceğini belirtmektedir.³¹⁰ İngilizler arasında, Walpole'un Jenkins'in Kulağı Savaşı'na girmesinin haklılığı noktasında üzerinde uzlaşmış bir görüş bulunmamaktadır.³¹¹ Savaş'ın uzun bir süre müstakîl olarak devam etmeyerek 1740'da başlayan Avusturya Veraset Savaşı'yla birleştiği belirtilmelidir. Bu sebeple şimdi Avusturya Veraset Savaşına ve Savaş'ın Büyük Britanya için sonuçlarına değinmemiz uygun olacaktır.

Bilindiği üzere Kutsal Roma İmparatoru VI. Charles'ın (Karl) ölümünün ardından kızı Maria Theresa'nın tahta geçmesini sağlamak amacıyla topraklarının bölünmeyeceğini ve kızının tüm bu toprakların varisi olacağına yönelik bir veraset yasası çıkarmıştır. VI. Charles birçok Avrupalı devletin de bu veraset yasasını kabul etmesini sağlamıştır. Ancak VI. Charles'ın 1740'daki ölümünün ardından Kraliçe Teresa'ya ait topraklarda hak iddia edilmeye başlanmış ve Prusya Kralı II. Frederick'in Silezya'yı işgalinin ardından bir Veraset Savaşı ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan Savaş'ta İspanya ve Fransa, Prusya ile müttefiklik kurarken İspanya ile Jenkins'in Kulağı Savaşı içerisinde olan ve Fransa'nın sömürgeci hırslarından çekinen Büyük Britanya ise Maria

³⁰⁹ Morley, a.g.e., p. 200-204.

* 1739'da başlayıp, 1748'de son bulan bu Savaş'ın adı, bir İngiliz gemi kaptanının isminden gelmektedir. Kulak ise gemi kaptanı Jenkins'in İspanyol yetkililer tarafından kesildiğini iddia ettiği kulaktır. Kaptan Jenkins, gemisinin Karayipler'de bulunduğu sırada İspanyol yetkililerin gemisine çıkarak kulağını kestiğini ileri sürmüş ve kanıt olarak da kesilmiş halde olan kulağını Parlamento'ya sunmuştur. Bunun üzerine İngiltere ve İspanya arasında bir savaş başlamıştır. (Mery E. Wiesner Hanks, *Erken Modern Dönemde Avrupa 1450-1789*, (çev. Hamit Çalışkan), İstanbul, Türkiye İş bankası Kültür Yayınları, 2012, s. 443-444.)

³¹⁰ Harold W. V. Temperley, “The Causes of the War of Jenkins' Ear, 1739”, *Transactions of the Royal Historical Society*, Vol. 3, 1909, p. 197.

³¹¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Gerald Berkeley, *British Imperialism in The Eighteenth Century*, London, Archibald Constable and CO. Limited, 1908, p. 7.

Teresa'yı destekleme yoluna gitmiştir.³¹² Savaş sırasında Fransızlar Hindistan'ın güney doğusunda bulunan Madras'ı (Chennai) İngilizlerden alırken İngilizler de Kanada'daki Louisburg'u Fransızlardan almayı başarmışlardır.³¹³ Burada da görüldüğü üzere, genel anlamda Savaş'ın İngiltere ve Fransa arasında geçen kısmının "beraberlikle" sonuçlandığını söyleyebiliriz.³¹⁴ Avusturya Veraset Savaşı'nın Britanya için önemi, Aix-la-Chapelle Antlaşması'nın beraberinde getirdiklerinden ziyade Büyük Britanya ve Fransa arasında sömürgelerin ele geçirilmesi üzerine yeni bir rekabetin başlamasıdır. Aşağıda ele alınacak 1756'da başlayan Yedi Yıl Savaşı, bu rekabeti İngiltere lehine çevirmesi sebebiyle ayrı bir öneme sahiptir.

Yedi Yıl Savaşı'na giden süreçte Prusya, bir önceki Savaş'ın aksine bu kez Britanya ile ittifak kurmuştur. Diğer tarafta kurulan ittifak ise daha sonra İspanya'nın da katılacağı Fransa, Rusya ve Avusturya Habsburgları'ndan oluşmaktaydı. Kuzey Amerika'da İngiliz ve Fransızlar arasında toprak temelli anlaşmazlıklar bulunmaktaydı. Bu anlaşmazlığın savaşa dönüşmesinin ardından Avrupa'daki ittifaklar arasında da bir savaş başlamıştır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki; bu Savaş yalnızca Kuzey Amerika ve Avrupa ile sınırlı kalmamıştır. Karayipler'den Pasifiğe ve Hindistan'a kadar yayılan geniş bir coğrafya üzerinde yürütülmüştür. Bu sebeple kimilerince ilk "dünya savaşı" olarak adlandırılmaktadır.³¹⁵ Savaşı İngiltere özelinde düşündüğümüzde temel rakibin Fransa olduğunu söyleyebiliriz. Bu Savaş'ta İngiltere ve Fransa'yı karşı karşıya getiren husus temelde ticari rekabet ve emperyal politikalarıdır. İki devlet arasındaki bir önceki Savaş olan Avusturya Veraset Savaşı'nın da sebebinin emperyal ve ticari anlaşmazlıklar olduğunu düşündüğümüzde, Yedi Yıl Savaşı'nı iki devlet açısından Avusturya Veraset Savaşı'nın bir devamı olarak görmemiz mümkün hale gelmektedir.³¹⁶

Savaş, bilindiği üzere İngilizlerin açık üstünlüğü ile sona ermiştir. Bunda İngiliz Kraliyet Donanması'nın öneminin büyük olduğunu belirmemiz gerekmektedir. Larry Neal'ın çalışmasında, verilerine yer verdiği Kraliyet Donanması ve korsan gemilerinde

³¹² Hanks, a.g.e., s. 474; Kerr, a.g.e., s. 96-97.

³¹³ Hanks, a.g.e., s. 444.

³¹⁴ Burns, a.g.e., s. 141.

³¹⁵ Hanks, a.g.e., s. 444-445.

³¹⁶ R. Palmer, J. Colton, A History of the Modern World (New York, 1960), p. 249'den aktaran Patrice Louis-René Higonnet, "The Origins of the Seven Years' War", *The Journal of Modern History*, Vol. 40, No. 1, Mar., 1968, p. 57.

görev alan denizcilerin sayılarındaki artış, Savaş esnasında denizlere verilen önemi ortaya koymak adına önemlidir. Savaş öncesinde denizci ve korsan sayısında yaşanan artış* Savaş'ın başlamasının ardından da düzenli bir biçimde devam etmiştir. Korsan gemici sayısının, neredeyse Kraliyet Donanması'ndaki denizcilerin sayısına yaklaştığı dikkate alınır, Hükümet'in Savaş süresince korsanlık sisteminden de önemli ölçüde yararlandığı görülecektir.³¹⁷

İngilizlerin Fransız limanlarını abluka altına alması ve denizde Fransa karşısında aldığı kesin galibiyetler neticesinde Fransızlar, Kuzey Amerika'daki birliklerine destek vermemişlerdir. Bunun sonucunda Savaş'ın tırmandığı 1760 yılında Fransızların, Quebec'i İngilizlere vermekten başka çareleri kalmamıştır. Buna ek olarak bazı İspanyol sömürgelerini de ele geçiren İngilizler, Afrika ve Hindistan'daki Fransız limanları üzerinde de kontrollerini sağladılar. Savaş'ın sonunda İspanya'dan Florida'yı alan Büyük Britanya, Fransa'nın deniz aşırı sömürgelerinin çoğunu eline geçirmeyi başarmıştır.³¹⁸ Kısaca bu Savaş'ın nihai anlamda galibi bundan sonra Amerika ve Hindistan'a hükmedecek olan Britanya'dır.³¹⁹ Burada Hindistan'ın ele geçirilmesinin İngilizler için önemine ayrıca dikkat çekilmesi gerekmektedir. Niall Ferguson'dan bir alıntı yapılarak Hindistan'ın sahip olduğu önem ortaya koyulursa:³²⁰

“... Yedi Yıl Savaşı, bir şeyi geri döndürülemez bir biçimde belirledi... Hindistan Fransızların değil, İngilizlerin olacaktı. Bu da Britanya'ya yaklaşık iki yüzyıl boyunca hem İngiliz ticareti için devasa bir pazar, hem de askeri insan gücü için tükenmez bir kaynak sağladı. Hindistan “taçdaki mücevher”den çok daha fazla bir şeydi; hem gerçek hem mecazi anlamda tam bir elmas madeniydi.”

II. George dönemi ve rakiplerin mağlup edilerek güçten düşürülmeleri, İmparatorluğun genişlemesi için “altın” bir dönem olarak görülebilir. Her ne kadar

* Savaş başlamadan önce yaşanan bu artış, Arthur R. Ropes'un çalışmasına göre yorumlandığında, 1755'in ortalarında İngiltere ve Fransa arasında savaşın artık kaçınılmaz bir noktaya geldiği söylenebilir. Savaş'ın bu tarihte başlamaması, Fransızların kendilerini henüz savaş için hazır hissetmemelerinden ötürüdür. (Arthur R. Ropes, “The Causes of the Seven Years' War”, *Transactions of the Royal Historical Society*, Vol. 4, 1889, p.152.)

³¹⁷ Veriler için ayrıca bkz., Larry Neal, “Interpreting Power and Profit in Economic History: A Case Study of the Seven Years War”, *The Journal of Economic History*, Vol. 37, No. 1, Mar., 1977, p. 21-22.

³¹⁸ Hanks, a.g.e., s. 445-446.

³¹⁹ Kerr, a.g.e., s. 97.

³²⁰ Ferguson, a.g.e., s. 56.

Avusturya Veraset Savaşı'nda Britanya karşısındaki ittifaka üstünlük sağlayamamışsa da Yedi Yıl Savaşları Britanya İmparatorluğu'nun "üzerinde güneş batmayan" bir imparatorluk olmasında önemli bir yere sahiptir. Yukarıda da değinilen Hindistan üzerinde sağlanan denetim bu yoldaki en önemli gelişmedir. II. George'un 1760'daki ölümünün ardından yerine III. George olarak geçen torunu, 1820 tarihine kadar uzun bir süre İmparatorluğun başında kalmıştır. Çalışmanın bu bölümünde yaklaşık 60 yıl yönetimde kalacak olan III. George döneminde yaşanan olaylara değinilecektir.

11. III. George Dönemi: Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın Commonwealth'in Ortaya Çıkışındaki Önemi, 1815 Waterloo Savaşı ve Sanayi Devrimi'nin Britanya İmparatorluğu'na Etkileri

III. George dönemine ilişkin olarak ilk değinilmesi gereken olay Amerikan Bağımsızlık Savaşı olacaktır. Çünkü Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın ortaya çıkması, Yedi Yıl Savaşı'nın en önemli sonuçları arasında görülebilir. Yedi Yıl Savaşı ve Amerikan Bağımsızlık Savaşı arasındaki ilişki, Beckles Willson tarafından da ortaya koyulmuştur. Willson, Fransızların Kanada'dan, İspanyolların ise Florida'dan atılmasının ardından Amerika'daki 13 Koloni üzerinde bir dış tehdit kalmamasının, Koloniler ve Britanya İmparatorluğu arasındaki ilişkileri derinden etkilediğini belirtmiştir. Yedi yıl Savaşları'ndan önce ve Savaş sırasında uzun bir süre Fransa ve İspanya'dan alınan tehdit, 13 Koloni'nin Britanya İmparatorluğu'na olan bağılıklarında temel oluşturmuştur. Fakat Yedi Yıl Savaşı'nı bitiren Paris Barış Antlaşması, artık korunma ihtiyacı kalmayan 13 Koloni'de yeni bir anlayışın ortaya çıkmasını sağlamıştır.³²¹ Kısaca geniş yüz ölçümü ve önemli doğal kaynaklara sahip olan bu koloniler, güvenlik sebebiyle Britanya İmparatorluğu'nun üzerlerinde uyguladığı merkantalist politikaları, uzun bir süre mecburi olarak kabul etmek durumunda kalmışlardır.

Walpole'un Amerika'daki kolonilere yeni vergilerin koyulmasına karşı çıkararak, kolonilerin dış ticaretine getirdiği serbestinin Britanya İmparatorluğu açısından isabetli olduğuna değinilmişti. Ancak Walpole'un görevden uzaklaştırılmasının ardından

³²¹ Beckles Willson, *George III as Man Monarch and Statesman*, London, T. C. & E. C. Jack, 1907, p. 123.

İmparatorluk, kolonileri üzerine eski merkantalist politikalarına geri dönmüştür. Bu düşünceyi kuvvetlendirmek için Raimondo Luraghi'nin Amerika'daki kolonilerin Britanya İmparatorluğu tarafından nasıl görüldüğünü ortaya koyduğu şu cümlelerine yer vermek faydalı olacaktır:

“Merkantalizm İngiltere’de yaşamaktaydı. Amerika’daki İngiliz yurttaşları, işlenmiş ürünleri İngiltere piyasasından başka yerden satın alamıyorlar ve ham maddelerini de İngiltere’den başkasına satamıyorlardı. Sömürgecilik ileride en iğrenç özelliklerinden biri halini alacak yanı sıra üzerlerinde baskı yapıyordu. İngiltere’nin sanayi ürünleriyle rekabet edebilecek yerel bir sanayinin sömürgelerde geliştirilmesi yasaklanmıştı. Amerika her zaman geri kalmış bir tarım ülkesi olarak kalmak zorundaydı.”³²²

Güvenlik sorunu olmayan Amerika'daki koloniler için bir tarım ülkesi olarak kalmaya zorlanmak, kabul edilemez bir noktaya gelmişti. Bu noktada Kolonilerin, “Ana Vatana” başkaldırısıyla sonuçlanacak bir bağımsızlık mücadelesinin başlamasına giden süreci başlatmıştır. Şimdi kısaca bunlara değinilecektir.

III. George döneminde yaşanan ilk anlaşmazlık, Amerika'daki Koloniler’de yaşanan kaçakçılık sebebiyle istenilen miktarda verginin toplanamamasının ardından çıkarılan kanun ile ilgilidir. Kral George, Koloniler’deki tüketilen çayın yalnızca %10’undan vergi toplandığı, bunun rom, konyak, pekmez ve şekerde de benzer şekilde olduğu gerçeği ile karşı karşıyaydı. Bakanların da bu gerçeğin üzerine gitmeleriyle bir kanun çıkarılmıştır. Kral’ın onayladığı bu kanun, Amerika’daki Koloniler’den gelen vergi miktarının yükselmesi ile elde edilecek gelirin yine bu Koloniler’in güvenliğinin sağlanmasında kullanılacağını belirtmekteydi.³²³ Ancak Koloniler, Fransız ve İspanyol tehlikesinin ortadan kalktığını dikkate alarak vergilerden elde edilecek gelirin kendilerinin güvenliğinde kullanılacak olmasını samimiyetten uzak olarak değerlendirmişlerdir. Böylece anlaşmazlığın temelleri atılmıştır.

Bu anlaşmazlığın ardından yeni vergilerin Koloniler üzerine uygulanması gündeme gelmiştir. Elbette kolonilerden vergi toplanması yeni bir şey değildi. Ancak güvenlik kaygısı olmayan Amerika'daki Koloniler’de yeni vergiler (pul vergisi gibi)

³²² Luraghi, a.g.e., s. 135-136.

³²³ Willson, a.g.e., p. 124.

uygulamak sorun teşkil etmiştir. Amerika'daki Koloniler'in yeni tip doğrudan vergiler karşısında takındığı tutum "temsil olmadan verginin olamayacağı" yönündeydi. Fakat Kral III. George kolonilerin Parlamento'da temsil edilmesine sıcak bakmamıştır. O'na göre kolonilerde bulunan kanun yapıcılar kendisine sadık oldukça ve işlevlerini yerine getirdiği sürece Parlamento'da kolonilerin temsil edilmesiyle yaşanacak bir genişleme gereksizdi. Bu koşullar altında Amerika'daki Koloniler ve Britanya İmparatorluğu arasında büyük sorunlara yol açacak Pul Yasası sembolik bir muhalefetin itirazıyla 1765'de kabul edilmiştir.³²⁴ Pul Yasası'nın beraberinde getirdiği sorumluluk gayet açıktı. Yasayla, kolonilerdeki tapu, not, ödeme emri, makbuz gibi tüm resmi belgelerin üzerinde pahalı bir Britanya Hükümeti pulu olması zorunlu hale getirilmiştir.³²⁵

Uygulanan doğrudan vergilere gelen tepkiler üzerine Britanya İmparatorluğu politikasında değişikliğe gitmek durumunda kalmıştır: Koloniler'den toplanması düşünülen vergiler toplanacak fakat gelmesi muhtemel tepkilerin önüne geçmek amacıyla pul vergisinde olduğu gibi doğrudan değil, dolaylı vergilerin toplanması düşünülmekteydi. Koloniler tarafından ithal edilen malların üzerine koyulacak vergiler malın ithalatçısı tarafından ödenecek, böylece halkın cebinden vergi adı altında bir para çıkmayacağı için durum düzeltilmiş olacaktı. Fakat Koloniler Britanya Parlamentosu'nda temsil edilmeden doğrudan veya dolaylı bir vergi vermeyi reddetmişlerdir. Britanya İmparatorluğu, bu karşı çıkışa rağmen, ithal edilecek mallardan gümrük vergisi alınmasına ilişkin kararında yumuşamaya gitmemiştir. Başlayan gösterilerde İmparatorluk askerlerinin ateş açmasıyla insanlar ölmüş ve tepkiler daha da artmıştır. Britanya İmparatorluğu çay dışındaki kalemlerden gümrük vergisini kaldırsa da tırmanma azalmamış ve kolonileri bağımsızlığa götürecek olan süreç başlamıştır. Koloniler, bir araya gelseler de hemen silahlı mücadele kararı almayarak Britanya İmparatorluğu ile uzlaşmaya çalışmışlardır. Fakat bu uzlaşma çabaları Britanya'da karşılık bulmadığı için 1775'te silahlı mücadele kaçınılmaz hale gelmiştir.³²⁶

³²⁴ Aynı yer, p. 128-130.

³²⁵ Parmele, a.g.e., p. 145.

³²⁶ Toktamış Ateş, *Siyasal Tarih*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, s. 85-87.

1775’de başlayan silahlı mücadele, birçok önemli meydan muharebesine sahne olmuştur. Savaş’ın başlamasının ardından Amerikalı yurtseverler gerek insan sayısı, gerekse maddi kaynak ve askeri örgütlenme anlamında sorunlar yaşamalarına rağmen, İmparatorluk ordusuna verdirdikleri kayıplarla kendilerine olan güvenlerini kazanmışlardır. Oluşan bu güvenin yardımıyla 4 Temmuz 1776’da bağımsızlık ilan edilmiştir. Kendi topraklarında savaştan Amerikalı yurtseverler, Fransa ile olan ittifakı da iyi kullanarak ana vatanlarından uzak olan Britanya İmparatorluğu askerlerine karşı Savaş’ı kazanmışlardır. Savaş, yapılan 1783 Paris Barış Antlaşması’yla sona ermiştir.³²⁷

13 Koloninin kazandığı bu başarı ile elde ettiği bağımsızlık, Britanya İmparatorluğu için tarihi bir ders mahiyetindedir. Geçirdikleri bu farklı tecrübeyi dikkatlice değerlendiren Britanyalı siyasetler, sömürge ve kolonilerine yönelik olarak daha liberal politikalar izlemeleri gerektiğini anlamışlardır.³²⁸ Edinilen bu tecrübe, Commonwealth’in ortaya çıkmasında da kilit bir rol oynamıştır. Britanya İmparatorluğu’na önemli ölçüde bağlı insanların yaşadığı Kanada bu noktada verilebilecek en önemli örnektir. 1840 tarihinde Kanada’nın kendi kendini yönetmek istemesi, Commonwealth’in örgütlenme sürecini de başlatmıştır. Britanya İmparatorluğu bu kez kolonisi ile yaşanabilecek muhtemel bir krizi aşmak için Kanada’ya iç işlerinde özerk dış ilişkilerde ise kendisine bağımlılığı ortaya koyan dominyon statüsünü vermiştir.³²⁹ Amerika’da edindikleri tecrübelerden hareketle İngilizlerin sömürgeleri olan Hindistan’da da farklı davranmaya başladıkları görülmektedir. Raimondo Luraghi, İngilizlerin ortaya çıkan ayaklanmaları sertlikle bastırmalarına karşın, olaylardan ders almayı da bildiklerini vurgulamıştır. Hindistan’da ortaya çıkan ayaklanmanın şiddetle bastırılması sonrasında, halkın isteklerinin en azından bir bölümünün verilmesi bu çerçevede değerlendirilebilir. Hindistan Şirketi’nin 1858’de dağıtılması da bu politikaya verilecek örnekler arasındadır.³³⁰

³²⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Allan Nevins, Henry Steele Commager, *ABD Tarihi*, (çev. Halil İnalçık), Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2011, s. 114-129.

³²⁸ Hubert Deschamps, *Sömürge İmparatorluklarının Sonu*, (çev. Tanju Gökçöl), İstanbul, Gelişim Yayınları, 1975, s. 25-26.

³²⁹ Mehmet Hasgüler, Mehmet B. Uludağ, *Devletlerarası ve Hükümetler-Dışı Uluslararası Örgütler, Tarihçe – Organlar – Belgeler – Politikalar*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2005, s. 234.

³³⁰ Luraghi, a.g.e., s .200.

III. George döneminde İmparatorluk her ne kadar Amerika'daki 13 Koloniyi kaybetse de topraklarını önemli ölçüde genişletmeyi başarmıştır. Fransızlardan, Hollandalılardan ve İspanyollardan ele geçirilen çok sayıda toprağa ek olarak Avustralya'nın kolonileştirilmesine yönelik girişimlerin* de yer aldığı birçok bölgede de İngiliz yerleşim yerleri oluşturulmaya çalışılmıştır.³³¹ Kısaca III. George'un uzun süren iktidarı döneminde Britanya İmparatorluğu, toprak kazanımlarıyla üzerinde “güneş batmayan bir imparatorluk” haline gelmiştir.

III. George döneminin bir diğer önemli gelişmesi, Fransız İhtilali ve İhtilal sonrasında Napolyon Fransa'sı ile yapılan uzun savaşlardır. Çalışmada yapılan sınırlama gereğince Fransız İhtilali'nin sebep ve sonuçları ele alınmayacak, yalnızca İhtilali'n Britanya üzerindeki etkilerine değinilecek ardından kısaca Napolyon ile yapılan savaşların Britanya İmparatorluğu için önemi irdelenecektir.

Britanya için Fransız İhtilali'ne ilişkin söylenebilecek ilk şey, muhtemelen İhtilali'n Britanya'da görelî olarak olumlu karşılanmış olmasıdır. İngilizler, İhtilali'n beraberinde getirdiklerini okuma noktasında ileri görüşlü olamamışlardır. Ancak XVI. Louis'in idamı sonrasında Fransa'nın çevresine yönelik saldırgan bir tutum içerisine girmesi bu iyimserliğin ortadan kalkmasına sebep olmuştur. Zaten İhtilali'n kendileri için olumsuz etkilerinin farkında olan İngiliz elit kesim Edmund Burke'nin İhtilal ile ilgili fikirlerine destek vermiştir. Burke basit bir biçimde Fransız İhtilali'nin tiranların, yaptığı bir gasp girişimi olarak tanımlamıştır. Burke buna ek olarak İhtilali'n ateizm, anarşi, cinayet ve yağmaya dayandığını ortaya koymuştur. Burke Britanya

* İngilizlerin, Avustralya'ya yaptıkları kolonileşme diğerlerinden farklılaşmaktadır. III. George döneminde Britanya'da yaşayan suçlu sayısı önemli ölçüde fazlalaşmıştı. Yalnızca Londra'da yaşayan kayıtlı suçlu sayısı 115 bindi. Bu durum bir güvenlik sorunu oluşturmaktaydı. Oluşan güvenlik sorununu çözmek için gereken emniyet gücünün varlığına diğer insanların özgürlüklerini kısıtlayabileceği sebebiyle karşı çıkmıştır. Bu suçlulardan kurtulmanın gayreti içerisinde bulunan Parlamento, çok geçmeden çözümü bulmuştur: Suçluların yerleşime açılan Avusturalya'ya gönderilmesi. İlk gönderilenler ağırlıklı olarak hafif suçlardan hüküm yemiş ve genç olanlardı. Devam eden süreçte birçok suçlu bu şekilde Avusturalya'ya gönderilmiştir. Bu zorunlu göçe ilişkin olarak şu da belirtilmelidir ki, Avusturalya'ya İngiliz suçluların zorla getirilmesi, Aborjinlerin soykırımı ile sonuçlanmıştır. İngilizlerin, Avusturalya'ya yerleşmeye başladığı dönemde, sayıları 300 bin ile 400 bin arasında olan Aborjinler, yerleşimin başlamasının üzerinden bir yüz yıl geçtikten sonra önemli kayba uğrayarak, sayıları 30 ila 40 bine kadar düşmüştür. Niçin bu insanlar köleleştirilmemiştir veya kendi tabirleriyle “uygarlaştırılmamışlardır” sorusu elbette sorulabilir. Ancak sorunun cevabı çok açıktır: İngilizler, Avusturalya'ya getirdikleri mahkûmları çalıştırmak için getirmişlerdir. Bu sebeple İngilizler için Aborjinleri asimile edip kendileri için çalışan köleler haline getirmeleri, yersiz bir uğraş olarak düşünülmüştür.(Ferro, a.g.e., s. 247-252.)

³³¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Browne H. E. Roberts, a.g.e., p. 6-7.

İmparatorluğu için zararlı gördüğü İhtilali sonlandırmak için Avrupalı devletlerin dâhil olduğu bir koalisyon oluşturmalarını da savunmuştur. Elbette Burke'nin fikirlerine ciddi karşı çıkışlar da bulunmaktaydı; ancak 1793'te İngilizlerin, Fransızlarla savaşmaları dönemin Başbakanı William Pitt, tarafından iki sebeple mantıklı bulunmuştur. Bunlardan ilki savaşın ortaya çıkardığı vatanseverlikten yararlanarak, bir takım antidemokratik politikaların uygulanmasını kolaylaştıracak olmasıdır. Diğer ise Britanya'nın Fransa'ya karşı alacağı hızlı bir galibiyetle Fransa'nın diğer kolonilerine de sahip olacağı düşüncesidir. Ancak Savaş, Başbakan Pitt'in umduğu gibi kısa sürmemiştir. İngilizlerin denizdeki üstünlüğüne karşılık Napolyon'un karadaki başarıları savaşın uzamasındaki temel etkidir. Denizlerde İngilizlerin elde ettiği en açık başarı Trafalgar'da alınmıştır. Fransız ve İspanyolların Trafalgar'da aldıkları bu yenilgi İngiltere'yi denizlerde 100 yıllık bir süre için zirveye taşımıştır. Napolyon, ekonomik anlamda İngilizlere zarar vermeyi başarsa da 1815 Waterloo Savaşı'nda Fransa'nın mağlubiyeti uzun süren bu Savaşı sonuçlandırmıştır. Savaş sonunda Britanya İmparatorluğu istediklerini elde etmiştir.³³²

Waterloo Savaşı, Britanya İmparatorluğu'nun dünyada rakipsiz hale gelmesinde önemli bir yere sahiptir. Bu Savaş sonunda Britanya İmparatorluğu sahip olduğu kolonilere yenilerini ekleme noktasında daha az bir karşı koymayla karşılaşmıştır. Bunun pratikteki sonucu İngilizlerin görece olarak daha az güç sahibi oldukları Afrika Kıtası'nda etkilerini genişletebilecek olmalarıdır.

III. George döneminde değineceğimiz son iki konu birbiriyle de alakalı olan Adam Smith'in liberal düşünceleri ve sanayi devrimi olacaktır. Adam Smith'in, uluslararası ticareti ilk kez bilimsel bir yöntemle incelemeye tabi tuttuğu 1776'da yayınlanan "*Ulusların Zenginliği*" eserinde devlet müdahaleciliği yerine, klasik liberalizm olarak bilinen düşüncelerini savunmuştur. Smith bu savunusuyla serbest ticaretin beraberinde getireceği faydaları ortaya koymaya çalışmıştır.³³³ Amerika'daki 13 Koloni ile Britanya İmparatorluğu arasında savaşın devam ettiği 1776 yılı, aynı

³³² Samuel Bernstein, "English Reactions to the French Revolution", *Science & Society*, Vol. 9, No. 2, Spring, 1945, p. 147-171; Maurois, C. II, a.g.e., s. 553-567.

³³³ Adam Smith hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Halil Seyidoğlu, *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*, İstanbul, Güzem Can Yayınları, 2003, s. 13-18.

zamanda Koloniler bağımsızlıklarını ilan ettikleri için de önemlidir. Bu anlamda Smith eserinde, salt iktisadi incelemelerde bulunmamış, o dönemde devam eden olaylar üzerine siyasi çözümler de üretmeye çalışmıştır. Britanya İmparatorluğu'nun Smith'in ortaya koyduğu çözümlerden yararlandığı net olarak görülebilir. Commonwealth'in oluşum süreci de bunlar arasındadır.

Smith eserinde Britanya'nın kolonileri ile yürüttüğü ticaretin diğer koloni sahibi ülkelere göre daha liberal olduğunu ortaya koymuştur fakat Amerika'daki Koloniler'i mamul madde üretmekten alıkoymanın insanoğlunun sahip olduğu hakların çiğnenmesi anlamına geleceğinin de altını çizmiştir. Buna ek olarak Britanya İmparatorluğu'nun kolonilerdeki ticaret tekeli garantiyeye alma çabasının olumsuz olduğu üzerinde durmuştur. O'na göre kolonilerle yapılacak ticarete yaşanacak bir tekelleşme, belirli bir sınıfa avantaj sağlayacak bu da halkın genel çıkarına ters düşecektir. Smith'in tekellikten kast ettiği genel anlamda kolonilerde bulunan şirketlerdir. Smith'e göre bu şirketler ana vatanın ticaretine olumsuz etki yapmakta, halkın gelirini azaltmakta ve kuruldukları ülkeler açısından da yıkıcı etkide bulunmaktaydılar. Smith'in Britanya İmparatorluğu'nun geleceğini etkileyecek bir diğer saptaması, Britanya'nın kolonileri üzerinde sahip olduğu yetkilerinden kendi isteği ile vazgeçmesinin beraberinde getireceği çok yönlü faydaya ilişkindir. Smith, her ne kadar pratikte böyle bir vazgeçmenin mümkün olmadığını söylese de bunun uygulanmasıyla ana vatanın kolonilerin barış zamanındaki harcamalarından kurtulacağını belirtmiştir. Ayrıca bunun gönüllü bir vazgeçme olması sebebiyle, kolonilerle ticaret serbestliğini garanti altına alan bir ticaret anlaşması imzalanabileceğini de eklemiştir. Bu ticaret anlaşması tekelleri kırarak ve her iki tarafın halkları, oluşan yeni koşullarda daha müreffeh bir hayat sürebileceklerdir. Kısaca Smith, kolonilerin ana vatana hissettikleri sevginin azaldığını görmüş ve bu sevgiyi ayakta tutacak şeyin her iki tarafın lehine olacak dostça bir ayrılma olduğunu gözlemlemiştir. Böylece Britanya İmparatorluğu kendisine yeni müttefikler yaratacak ve gücünü eski kolonileri üzerinde koruyabilecekti.³³⁴

Smith'in fikirleri “yumuşatılarak” Kanada, Yeni Zelanda ve Avustralya'ya yönelik uygulanmıştır. Commonwealth'in ortaya çıkışında eski kolonilere “gönüllü”

³³⁴ Adam Smith'in koloniler hakkında görüşleri için ayrıca bkz., Adam Smith, *Ulusların Zenginliği II*, (çev. Metin Saltoğlu), Ankara, Palme Yayıncılık, 2011, s. 137-230.

olarak verilen “kısmi” özgürlük, yaratılan “imajla” her iki tarafın (anavatan ve koloniler) “ortak refahını” hedefleyen yeni bir oluşum gibi gösterilmeye çalışılmıştır. Britanya, İmparatorluğu dağılma sürecinde Adam Smith’in düşüncelerini diğer koloni ve sömürgelerine de uygulanmak zorunda kalmıştır. Özgürlüğü verilen uluslar Commonwealth “imajı” altında birleştirilirken gücü azalan Britanya İmparatorluğu’na bağlılıklarını sürdürmeleri hedeflenmiştir.

“*Ulusların Zenginliği*” aynı zamanda sanayi devriminin ilk evresinin görünür hale geldiği bir dönemde yayınlanmıştı. İngiliz tarihçi ve yazar Eric Hobsbawm uzun bir “mayalanma” dönemi sonucunda oluşan İngiliz sanayi devriminin tekil faktörlerle açıklamanın yetersizliği üzerinde durmuştur: O’na göre meydana gelen nüfus artışı, artan talep, pamuklu üretimin artması, var olan pazarların etkin olarak kullanılması, yeni pazarların İngiliz mallarına açılması, daha fazla kâr elde etme güdüsü, Britanya İmparatorluğu’nun dış politikasını ekonomik hedefler üzerine inşa etmesi, makinalaşma, kömür ve demir üretimindeki artışı ve diğer bazı faktörler devrimin Britanya’da başlamasında etkilidir. Bunların dışında Abbe le Blanc’dan bir alıntı yapan Hobsbawm, işin sömürgecilik boyutuna da değinmiştir. Blanc, Britanya’nın kendi kaynakları ile gerçekleştirdiği üretimin toplam üretim içinde küçük bir paya sahip olduğunu belirtmiştir. III. George dönemine tekabül eden sanayi devriminin ilk evresi, her ne kadar teknolojik anlamda basit bir görünüme sahip olsa da önemli değişikliklere sebep olmuştur.³³⁵ Sanayi devriminin İmparatorluk açısından temel sonucu sömürgelerin hammadde ve pazar açısından elde tutulmalarının zorunlu hale gelmesidir.

Sanayileşen Britanya’da meydana gelen zenginleşme tabana yayılmamıştı. Sanayileşen şehirler “bakabileceğinden” daha fazla insana ev sahipliği yapmaktaydı. Bunun sonucunda birçok insan kötü yaşam koşulları içinde açlıkla mücadele etmekteydi.³³⁶ Buradan hareketle Commonwealth’in sahip olduğu “ortak refah imajını” bir değerlendirmeye tabi tutarsak açıkça görürüz ki; içeride sanayi devrimi sonrasında “ortak bir refah” oluşturamayan Britanya İmparatorluğu’nun bunu dışarıya yönelik

³³⁵ İngiliz sanayi devrimini ortaya çıkaran sebepler için ayrıca bkz. Eric J. Hobsbawm, *Sanayi ve İmparatorluk*, (çev. Yalçın Gülerman, Abdullah Ersoy), Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 1987, s. 11-62.

³³⁶ Deane, *a.g.e.*, s. 252-253.

başarması mümkün olamamıştır. Özetle, oluşan düalist yapı * yalnızca Britanya Ada'sı ile sınırlı kalmamış, İmparatorluğun diğer kısımlarında da varlığını sürdürmüştür. Bu yapı, İngiliz kökenli nüfusun ağırlıklı olarak yaşadığı Commonwealth ülkelerinin dışında bugün de devam etmektedir.

12. IV. George ve IV. William Dönemleri: Bir Dünya Gücü Olarak Britanya İmparatorluğu

IV. George'un hangi koşullarda tahtı devraldığını belirtmek için III. George'un son dönemi ile başlamak uygun olacaktır. Her şeyden önce 1815'te alınan nihai galibiyetin ardından savaş ekonomisine adapte olan Britanya İmparatorluğu'nda sorunlar ortaya çıkmıştır. Savaş sonrasında fiyatların düşmesi bunların başında gelmiştir. Bunun yanında fabrikalarda artan huzursuzluk ve işsizliğe ek olarak, uzun süren savaşın ardından terhis edilen askerlerin yarattığı karmaşa da bu sorunlar arasında gösterilebilir. İmparatorluğun sorunlarla uğraştığı bu dönemde, III. George akli dengesi yerinde olmadığı için görevini yapamamaktaydı. Uzun saltanatının ardından 1820'de ölen III. George'un yerine IV. George geçti ve 1830 yılına kadar tahtta kaldı. Genel anlamda İmparatorluğun sorunlarından uzak olan IV. George'a karşı huzursuzluk içerisinde olan halkın bir isyana kalkışması muhtemeldi. Ancak korkulan olmamış ve büyük bir isyan gerçekleşmemiştir. Britanya'da yaşanan küçük çaplı ayaklanmaların genele dönüşmemesinde iki faktör etkili olmuştur: Bunlardan ilki İçişleri Bakanı Robert Pell'in iyi yönetimi, ikincisi ise ekonomide görünen görece iyileşmedir.³³⁷

IV. George döneminin en önemli yönü, Britanya İmparatorluğu'nun serbest ticarete geçişinde önemli bir dönüm noktası olmasıdır. Elbette önce ele alındığı üzere serbest ticarete olan yönelimin Başbakan Sir Robert Walpole dönemine kadar geri gittiği ve Adam Smith'in ticaretin serbestleşmesini teorik bir temele oturttuğu söylenebilir. 1820'de ise ticarete serbestleşme ortaya konmuş ancak tam anlamıyla gerçekleştirilememiştir. Bunun gerçekleşmesi için 1849 yılını (1849'da Denizcilik Yasası tamamı ile yürürlükten kaldırılmıştır) beklemek gerekse de 1820'de kişi başına

* Dualist yapının tanımlaması ve özellikleri için ayrıca bkz., Canbolat, *Gelişmekte Olan Ülkeler. Küresel, Politik ve Ekonomik Çıkar İlişkilerindeki Konumları*, a.g.e., s. 25-26.

³³⁷ Maurois, C. II., s. 595-606.

düşecek gelirin arttırılmasının serbest ticarete bağlı olduğu anlaşılmıştır.³³⁸ Bu noktada, 1812 ve 1827 yılları arasında Başbakanlık görevinde bulunan Liverpool Kont'u Robert Jenkinson ve ardılı George Canning kolonyal ekonomik politikalar ile gümrüğe ilişkin konularda önemli değişiklikler yapmışlardır. Bu dönüşüm gerçek sonuçlarını 1830'dan sonra vermeye başlamıştır³³⁹ İmparatorluğun genişlemesi bakımından bu dönemi değerlendirdiğimizde iki yeni kolonileşme ile karşılaşırız: Birincisi, Malezya'da bulunan Malakka'ya 1826 yılında İngiliz yerleşiminin oluşturulması, ikincisi ise yerleşimine daha önce başlanılsa da 1829'da Batı Avustralya'ya kurulan kolonidir.³⁴⁰

IV. George'un ölümünün ardından yerine geçen kardeşi IV. William'ın hem entelektüel olarak, hem de devlet işlerinin yürütülmesi noktasında yeterli bir Kral olmadığı söylenebilir. IV. William, kardeşinin ölümünden bir ay sonra Fransa'da ortaya çıkan 1830 Devrimi ile karşı karşıya kalmıştır. 1789'daki devrime göre görece olarak daha az kanlı olan bu Devrim'in kazandığı zafer, Britanya'da Hükümete olan güvensizlik temelinde bir reform beklentisi ortaya çıkarmıştır.³⁴¹ Bu çerçevede, Fransa'dan etkilenen İngiliz burjuvasının baskıları, 1832'de bir yasa çıkarılmasını sağlamıştır. Bu yasa burjuvazinin, temsil, seçme ve seçilme haklarını genişletmiştir. Ancak yasa büyük burjuvaları kapsamaktaydı. Bu sebeple gerek küçük burjuva, gerekse işçi sınıfı bugün demokraside temel kabul edilen, genel oy, gizli oy - açık sayım ve milletvekili olabilmek için belirli bir zenginlik aranmaması gibi hususları ülkede hâkim kılma çabası içerisine girmişlerdir. Hem elde edilen kazanımlar hem de bunların genişletilmeye çalışılması, İngiliz liberalizminin Avrupalı diğer devletlere nazaran çok ileri bir konuma gelmiş olduğunu ortaya koymuştur.³⁴²

IV. William döneminin dış ilişkilerine ağırlıklı olarak 1830 Devrimi'nin etkileriyle uğraşılacak durumda kalmıştır. 1830 Devrimi'nin Britanya İmparatorluğu için temel sonucu; İngilizlerin uzak durmaya çalıştıkları Kıta

³³⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., William D. Grampp, "How Britain Turned to Free Trade", *The Business History Review*, Vol. 61, No. 1, Spring, 1987, p. 86-112.

³³⁹ William Henry Bassano Court, *A Concise Economic History of Britain From 1750 to Recent Times*, Cambridge, The University Press, 1954, p. 119-121.

³⁴⁰ Browne H. E. Roberts, a.g.e., p. 7.

³⁴¹ George Charles Brodrick, John Knight Fotheringham, *The History of England From Addington's Administration to the Close of William iv.'s Reign, 1801-1837*, Vol.:XI, London, Longmans, Green, and CO., p. 272-274.

³⁴² Oral Sander, *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e*, a.g.e., s. 188.

Avrupası'na daha fazla ilgi duymak zorunda kalmalarıdır. Bu ilgi özellikle Belçika'nın bağımsızlığının tanınmasına ilişkindir. Bu dönemde İmparatorluğun ilgilenmek durumunda kaldığı diğer konular ise Akdeniz'deki çıkarlarını koruma gayreti ve Avrupa güç dengesi sisteminin korunmasıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan Mehmet Ali Paşa İsyanı sonrasında Britanya İmparatorluğu'nun gelişmeleri yakından takip etmesi buna örnek olarak verilebilir.³⁴³

IV. William döneminde Britanya'nın gerçek bir dünya gücü gibi davranmaya başladığını söyleyebiliriz. Bu noktada verebileceğimiz en isabetli örnek, Afganistan'ın kontrol edilmesine yönelik mücadelenin bu dönemde belirginleşmesidir. David Fromkin, Britanya İmparatorluğu'nun niçin bir "Büyük Oyun" içerisine girdiğini ortaya koymaya çalışmıştır. O'na göre Britanya İmparatorluğu'nun Asya'da Rusya'ya karşı verdiği mücadelenin temel sebepleri; Hindistan üzerinde Rus tehdidinin hissedilmesi, Afganistan/İran özelinde Asya'daki İslam bölgelerinin Rus yayılmacılığından korunmak istenmesi ve aşırı güçlenen Rusya'nın Avrupa'daki güç dengesini bozmamasına ilişkilidir. Ticari kaygıların da ön plana çıktığı "Büyük Oyun'da Britanya İmparatorluğu, Hindistan'da meydana gelebilecek ayaklanmalardan da çekinmekteydi.³⁴⁴ İngilizlerin bu çekinceleri boşuna değildi IV. William'ın ölümünün (1837) iki yıl ardından ortaya çıkan Birinci İngiliz – Afgan Savaşı, Afganlıların galibiyeti ile sonuçlanmıştır. Bu galibiyet milyonlarca Hintliye Britanya İmparatorluğu'nun yenilmez olmadığını göstermiştir. Böylece Hindistan'da bağımsızlık söylemleri daha sık ve kararlı bir biçimde ortaya koyulmaya başlanmıştır.

³⁴³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Brodrick, Fotheringham, a.g.e., p. 376-396.

³⁴⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., David Fromkin, "The Great Game in Asia", *Foreign Affairs*, Vol. 58, No. 4, Spring, 1980, p. 936-951.

III. BÖLÜM

COMMONWEALTH ÖRGÜTÜ'NÜN OLUŞUM KOŞULLARI, YAPISI, DÖNÜŞÜMÜ, İŞLEVSELLİĞİ VE ÜÇÜNCÜ DÜNYA ÜLKELERİNİN COMMONWEALTH İÇİNDEKİ YERİ

Çalışmada daha önce Commonwealth'in ortaya çıkışında Kanada'da yaşanan ayaklanma ve bağımsızlık talebinin çok önemli bir yer tuttuğunu belirtilmişti.³⁴⁵ Ancak bir Commonwealth uzmanı olan Duncan Hall varlığını sürdüren ve devletlerden oluşan en eski örgüt olarak tanımladığı Commonwealth'in kökenlerini Amerikan Devrimi'nde aramak gerektiğini belirtmektedir.³⁴⁶ Hall'ın bu görüşleri tezin Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın değerlendirildiği bölümde de doğrulanmaktadır. Bu sebeple daha önce incelenen Amerikan Bağımsızlık Savaşı'na yeniden değinilmeyecek ve bu Savaş yalnızca tarihsel bir tecrübe olarak ele alınacaktır.

1. Kraliçe Victoria Dönemi: Kanada'nın Kendi Kendini Yönetmek İstemesi ve Commonwealth'in Bir İmaj Olarak Ortaya Çıkışı

Amcası olan IV. William'ın ölümünün ardından Kraliçe Victoria'nın uzun süren (63 yıl 7 ay) yönetimi başlamıştır. Victoria'nın tahta çıktığı 1837 yılı Kanada için yeni bir dönemin başlamasına sebebiyet verecek olayları beraberinde getirmiştir. Kanada'nın dominyon statüsünü almasını sağlayacak ayaklanmalar sonrasında Britanya yönetimi ilk olarak ayaklanmaların sebeplerini düşünmek ve bunları çözmek yerine salt olarak onu bastırmaya yönelmiştir. Kolayca bastırılan bu ayaklanmalar başarılı olamamıştır. Bu noktada zaman zaman önemli ölçüde sertlik uygulanmıştır. Uygulanan bu sert politiklar, koloniye Genel Vali olarak gönderilen Lord Durham'ın yönetiminin ilk döneminde de devam etmiştir. Ancak Durham'ın kolonilerin yönetimi ile ilgili görüşlerini değiştirdiğini 1839'da yayınladığı "*Responsible Government*" isimli raporda açık bir biçimde görmek mümkündür. Britanya yönetimi bu raporu önce dikkate

³⁴⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Hasgüler, Uludağ, a.g.e., s. 234.

³⁴⁶ H. Duncan Hall, "The British Commonwealth of Nations", *The American Political Science Review*, Vol. 47, No. 4, Dec., 1953, p. 997.

almamış; ancak 1840'da bu rapor temelinde Kanada'ya ilişkin politikasında bir değişikliğe gitme ihtiyacı hissetmiştir. Rapor temelde iki konu üzerinde durmuştur: Bunlardan ilki Kanada'ya daha fazla güç/özerklik verilmesidir, ikincisi ise Kanada'da ayrı ayrı bulunan iki eyaletin tek bir çatı altında birleştirilmesidir. Lord Durham'ın özerklikten kastı, koloninin içişlerinde serbest olması ve koloninin içişlerine yönelik aldığı kararları uygulayabilme gücünün olması gerektiği üzerinedir. Durham'a göre bunların sağlanması mevcut sorunları çözecekti. Raporun 1847'de Kanada'ya Genel Vali olarak görevlendirilen Lord Elgin tarafından da destek gördüğü söylenebilir. Bu uygulama ile bir taraftan Kanada'da temsil önemli hale gelirken, bir taraftan da çeşitli sebeplerle nüfus artışı yaşanmıştır. Özellikle Britanya'da artan gıda fiyatları ve İrlanda'daki kıtlıktan kaçan insanlar bu artıştaki en önemli unsurlardır. Kanada'da yaşanan dönüşüm yalnızca bu koloni ile sınırlı kalmayarak Britanya Adası'ndan giden insanların oluşturduğu Avusturalya'ya 1854, Yeni Zelanda'ya ise 1856 yılında ulaşmıştır. 19. yüzyılın başında Britanya egemenliğine geçen Cape Colony'de de 1872 yılında benzer bir dönüşüm yaşanmıştır. Kanada'ya daha fazla güç/özerklik verilmesiyle başlayan süreç 1867 yılında Kanada'nın dominyon statüsünü elde etmesiyle sonuçlanmıştır. İmparatorlukta yaşanan bu dönüşümü dikkate alarak Durham'ın 1839 tarihli raporunun Britanya İmparatorluğu'nun "Magna Carta"sı olduğunu ileri sürenler de mevcuttur.³⁴⁷

Commonwealth'in oluşumunda önemli bir yere sahip olan dominyon statüsünün ortaya çıkışı bu şekilde olmuştur. Britanya İmparatorluğu'nun tarihten aldığı dersle yeni bir "Amerikan Bağımsızlık Savaşı" çıkmasının önüne geçmek için bu statüyü vermeye başlandığı söylenebilir. Burada ilginç olan husus ise "dominyon" kelimesinin anlamına ilişkindir. Kelime her ne kadar kendi kendini yöneten ulus anlamıyla anılsa da "dominus" yani "efendi" kelimesinden gelmektedir. Bu bağlamda içişlerinde özerk hale gelen kolonilerin sahip oldukları statü "efendisine" bir bağlılık içermekteydi. Elbette dominyon kelimesi/statüsü, sömürge kelimesine göre daha tercih edilebilir bulunmaktaydı. Ancak bu statüye sahip olan Kanada'ya ek olarak, Yeni Zelanda, Avustralya, Güney Afrika Birliği, İrlanda ve Newfoundland (daha sonra Kanada'ya katılacak olan) için bir süre sonra sözü geçen dominyon statüsü, rahatsızlık vermeye

³⁴⁷ S. Reed Brett, *British History 1783 – 1936*, London, John Murray, 1960, p. 291-295; W. H. P. Clement, *The History of the Dominion of Canada*, Toronto, William Briggs, 1897, p. 244-247.

başlamış ve bu durum Commonwealth'in bir "imaj" olarak ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.

Britanya'nın İmparatorluğu'nun yapmaya başladığı bu dönüşümü anlamamızı zorlaştıran konulardan en önemlisi; Britanya'nın gücünün zirvesindeyken niçin böyle bir politika değişikliğinde bulunduğudur. Gerçekten de Kraliçe Victoria döneminde Britanya'nın gücünün zirvesindeydi. Alleyne Ireland'ın da belirttiği gibi Kraliçe Victoria döneminde toprak, dış ticaret, gelir, nüfus, göç vb. birçok alanda olumlu gelişmeler yaşandığı görülür. Örneğin o dönemde hâlihazırda önemli bir toprak ve nüfusu içinde barındıran İmparatorluk 1837 sonrasında Asya ve Afrika'da büyük genişlemeler yaşamıştır. Asya'da Aden, Hong Kong, Malay Devleti başta olmak üzere birçok yeni bölge ya fetih yoluyla ya da bu devletlerin feragatiyle İmparatorluk topraklarına katılmıştır. Benzer şekilde Afrika'da da birçok toprak İmparatorluğa geçmiştir. Bunun yanında Afrika'da çalışan İngiliz şirketlerinin yönetimi de İmparatorluğa devredilmiştir.³⁴⁸

Kraliçe Victoria döneminde Birleşik Krallık nüfusu yaklaşık 15 milyon, devletin gelirleri ise %130'dan daha fazla bir artış göstermiştir. İthalat ve ihracattaki önemli artışa ek olarak denizcilik ve demiryolları alanlarında da ciddi gelişmeler yaşanmıştır.³⁴⁹ Kısaca, Victoria döneminde İmparatorluk her anlamda gerçek bir dünya gücü haline gelmiştir. Bir dünya gücü olduğu dönemde, Britanya İmparatorluğu niçin beyaz nüfusun ağırlıkta olduğu kolonilerde ortaya çıkan ayaklanmaları sert güçle bastırmamış ve onlara dominyon statüsü vermiştir? Şimdi bu soruya yanıt aranacaktır.

İmparatorluğun gücünün zirvesinde olduğu bir dönemde beyaz yerleşimcilerin çoğunlukta olduğu kolonilerine karşı uyguladığı politikada değişikliğe gitmesi, tarihten (Amerikan Bağımsızlık Savaşı) alınan dersin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Tarihin tekerrürü noktasında Britanya yönetiminin, ister "çevrim modelini" ister

³⁴⁸ Alleyne Ireland, "The Victorian Era of British Expansion: II. The Colonies and India", *The North American Review*, Vol. 172, No. 534, May, 1901, p. 735-736.

³⁴⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Alleyne Ireland, "The Victorian Era of British Expansion", *The North American Review*, Vol. 172, No. 533, Apr., 1901, p. 563-572..

“helezoni modelini”³⁵⁰ dikkate alarak bir politika değişikliğine gittiği düşünölsün, bu politika değişikliğinin en önemli yanı, İmparatorluğun gücünün “zirvesinde” böyle bir değişikliğe gitmesidir.

İmparatorluğun yaptığı bu değişikliği Ervin Laszlo’nun kullandığı bifurkasyon “çatallanma” kavramıyla açıklamak mümkündür. Laszlo’ya göre “*çatallanmalar, kompleks sistemlerin haddinden fazla yük altına çekilmeleri sonucu doğar.*” Sistemin varlığını devam ettirebilmesi için üzerine binen aşırı yükü “çatallanmaya/yol ayrımına” giderek hafifletmesi gerekmektedir.³⁵¹ Britanya İmparatorluğu’nun 1840 ve sonrasında yaptıklarını dikkate alırsak, gelecek yol ayrımının öngöröldüğünü söyleyebiliriz. Çünkü 1837’de Kanada’da ortaya çıkan ayaklanma, sistem üzerinde aşırı bir yük oluşturmadığı halde, Britanya yönetimi bunun gerekliliğini görmüş ve İmparatorluk sistemi zarar görmeden önce “çatallanma” gerçekleştirilmiştir.

İmparatorluk sistemi varlığını devam ettirmek için “çatallanma”nın yanında “imaja” yönelik politikalar da uygulanmıştır. James Brown Scott’ın dikkatimizi çektiği bir bilgi bu noktada söylemek istenilenlere ışık tutabilir: Scott, 1887’den sonra dominyonların katılımıyla yapılmaya başlanan konferanslara ait tanımlamaların zaman içerisinde farklılaştığını belirtmektedir. Örneğin 1887 – 1897 ve 1902’de yapılan konferanslar “kolonyal konferanslar” olarak anılmaktaydı. 1907 ve 1911’de yapılan konferanslar ise “İmparatorluk konferansları” olarak tanımlanmıştır. 1917 ve 1918’deki konferanslar devam etmekte olan I. Dünya Savaşı’na yönelik olarak “İmparatorluk savaş konferansları” olarak adlandırılmıştır. 1921 yılındaki konferans daha farklı bir isimle “başbakanlar konferansı” olarak düzenlenmiştir. 1923 ve 1926’dakiler ise yeniden “İmparatorluk konferansları” olarak nitelendirilmişlerdir.³⁵² Burada İmparatorluğun yapmaya çalıştığı şey açık bir biçimde “imaj” yaratmaktır. Pratikte konferansların işlevleri benzer olmasına rağmen isimleri değiştirilerek dominyonlardan gelecek tepkilerin önüne geçilmek istenmiştir. Burada şunu iddia edebiliriz ki,

³⁵⁰ Her iki model için de ayrıca bkz. Ervin Laszlo, *Küresel Bakmak Evrensel Düşünmek Küçölen Dünyanın Yeniden Biçimlenişi*, (çev. İbrahim S. Canbolat), Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s. 115-122.

³⁵¹ Aynı yer, s. 49-54.

³⁵² James Brown Scott, “The British Commonwealth of Nations”, *The American Journal of International Law*, Vol. 21, No. 1, Jan., 1927, p. 95..

dominyonlardan gelecek tepkileri önlemek ve hatta dominyonlarına eşitler arasında bir ilişki kuruluyormuş hissi uyandırmak için böyle bir strateji uygulanmıştır.

2. I. Dünya Savaşı'nın Commonwealth'in Kuruluşuna Etkisi

Bu başlıkta I. Dünya Savaşı ya da Britanya'nın bu Savaş'ta mücadele ettiği cepheler ele alınmayacaktır. İncelenecek konu, Savaş'ın İmparatorluğun dönüşmesindeki etkisi ile sınırlı kalacaktır. Bilindiği üzere Savaş süresinde Britanya'nın dominyonları ve sömürgeleri gerek asker gerekse kaynaklarını İmparatorluğun hizmetine vermişlerdir. Bu noktada dominyonlar, Savaş'ın, İmparatorluk lehine sonuçlanmasında ayrı bir öneme sahip olmuşlardır. Savaş'ın ilk döneminden itibaren Kanada, Yeni Zelanda, Avustralya ve Güney Afrika, nüfusları oranında büyük sayıda askerle İmparatorluğun yanında olmuşlardır. Bunun yanında çeşitli sömürge bölgelerinden gelen askerler de Savaş'a katılmışlardır. Burada o dönemde dominyon statüsünde olmayan Hindistan'a ayrı bir yer açmak gerekmektedir. İmparatorluğun savaş süresince çeşitli ihtiyaçlarını da karşıladığı Hindistan'ın, Savaş'a gönderdiği bir milyondan fazla askerin önemi vurgulanmalıdır.³⁵³ Burada vermeye çalıştığımız bilgileri bir analize tabi tutarak Savaş'a katılan askerlerin Commonwealth'in oluşumundaki yerini incelememiz bir zorunluluktur.

Yukarıda verilen bilgiler ışığında I. Dünya Savaşı'nın ardından Britanya'nın İmparatorluk sisteminde niçin yeni değişiklikler yapmak durumunda kaldığı sorusuna en isabetli yanıtlardan birisi sosyolog Frank Furedi tarafından verilmiştir. Furedi'nin de belirttiği üzere İmparatorluğu, geleceği hakkında endişeye sevk eden husus, İmparatorluğun çeşitli bölgelerinden I. Dünya Savaşı'na katılan ve ülkelerine dönen askerlerdir. Bu askerler Savaş sırasında milliyetçilik fikriyle tanıştıkları gibi İngilizlerin yenilebilir olduklarını da görmüşlerdir. Diğer bir deyişle kaybedilen cephelerin İngilizlerin "beyaz prestijine" vurduğu darbe, sömürge ve dominyonlardan gelen askerler tarafından izlenmiştir. Askerler, Savaş esnasında gördüklerini ülkelerindeki

³⁵³ Birinci Dünya Savaşı'na dominyonların ve kolonyal bölgelerin yaptığı katkı için bkz., Sarah Tudor, Robert Anthony, "Britain and the First World War: Parliament, Empire and Commemoration", <http://www.parliament.uk/briefing-papers/l1n-2014-013.pdf>, (01.11.2014), p. 13-16.

diğer insanlarla paylaştıkları gibi ülkelerinde oluşan anti-sömürgeci milliyetçiliğin oluşmasında da büyük rol üstlenmişlerdir.³⁵⁴

I. Dünya Savaşı sonrasında Britanya'nın, İmparatorluk sisteminde değişiklik yapmasının diğer bir sebebi, özellikle dominyonlar ve Hindistan ile yeni sorunlar yaşamamak istememesidir. Charles Peter Hill, I. Dünya Savaşı'nın Britanya Adası'na olan fiziki etkisinin Alman Donanması'nın bombaladığı birkaç bölge ve yaşanan sınırlı hava bombardımanından ibaret olduğunu belirtmiştir. Hill, Ada'nın fiziksel olarak Savaş'tan etkilenmemesinin bir avantaj olarak değerlendirilebileceğini ancak esas etkinin ticari alanda yaşandığını belirtmiştir. Savaş'ta sanayi ve ticareti olumsuz etkilenen Britanya İmparatorluğu, büyük bir borç altına girdiği için sermaye sağlayan konumunu kaybetmiştir. Bunlara ek olarak İmparatorluğun ihracatı Savaş'tan olumsuz etkilenen alanların başında yer almaktadır. 1919'da ihracatın 1913'e göre %35 oranında azalmış olması buna örnek gösterilebilir.³⁵⁵ Tüm bunları dikkate aldığımızda Savaş sonrasında koşulların değiştiğinin farkında olan İmparatorluğun, sistemini dönüştürmesi Commonwealth'in oluşumunda önemli bir yere sahiptir.

Bu farkındalığa sahip olan İmparatorluğun Savaş sonrası dönemde yaptığı ilk uygulamalardan birisi Hindistan'ı ilgilendirmekteydi. I. Dünya Savaşı döneminde dominyon olmayan Hindistan, kendi kendini yöneten bir koloni statüsüne de sahip değildi. Britanya İmparatorluğu, gelen eleştirilere rağmen Hindistan'ı, Savaş sonrası dönemin en önemli oluşumu olan Milletler Cemiyeti'ne (Kuruluşu 10 Ocak 1920) diğer dominyonlarının yanında kurucu üye olarak dâhil ettirmeyi başarmıştır. İmparatorluk bu üyelikle, Hindistan'da savaş süresinde çıkan huzursuzluğun önüne geçmeye çalışmıştır. Ancak üyelik beraberinde yatışmayı değil Hint siyasi sınıfın içlerinde buldukları "garip" durumu daha fazla hissetmelerine sebebiyet vermiştir.³⁵⁶ Görünüşte bir sömürgeci, egemen devletlerin üye olduğu bir örgüte dâhil olması ilginç gelebilir; ancak İngilizlerin tarihsel süreçte başarıyla kullandıkları "imaj" çalışmaları dikkate

³⁵⁴ Bu askerlerin Britanya İmparatorluğu için oluşturduğu tehdit için ayrıca bkz., Frank Füredi, *Emperyalizmin Yeni İdeolojisi*, (çev. Enis Arslanoğlu), İstanbul, Pınar Yayınları, 1998, s. 27-50.

³⁵⁵ Charles Peter Hill, *British Economic and Social History 1700 – 1964*, London, Edward Arnold Ltd, 1971, p. 236-239.

³⁵⁶ Herbert Luthy, "India and East Africa: Imperial Partnership at the End of the First World War", *Journal of Contemporary History*, Vol. 6, No. 2, 1971, p. 55-56.

alınırsa Hindistan'ın egemen devletlerin temsil edildiği bir örgüte dâhil edilmesi, bu devletin özgür/egemen olduğuna yönelik yapılan bir imaj oluşturma çabasının sonucudur. Fakat bu durum I. Dünya Savaşı'nda büyük fedakârlıklar yapan sömürgesinde karşılık bulmamıştır. Hindistan'ın bağımsızlık süreci bize bunu açık bir biçimde göstermektedir.

1920 sonrası dönemde, İmparatorluğun geleceğinin şekillenmesine yol açacak önemli gelişmeler yaşanmıştır: İrlanda Özgür Devleti 1922 yılında özgürlüğünü kazanmıştır. Bu özgürlük her iki taraf için de uzun süren bir problemin belirli ölçüde çözülmesi anlamına gelmiştir. Bağımsızlığın kazanılmasının ardından Manchester Guardian Gazetesi'nin "İmkânsız Oldu" (The Impossible Has Happened) şeklinde haberleştiği bu gelişme gerçek bir bağımsızlık olmaktan uzaktı. İrlanda Özgür Devleti'nin 1922'de elde ettiği kazanım dominyon statüsüydü.³⁵⁷ Her ne kadar dominyon statüsü ve İrlanda Özgür Devleti'nin ismindeki "Özgür" kelimesini zedeliyor gibi görünse de İrlanda'nın tamamıyla özgürleşmesinde bir basamak olması sebebiyle önemsenmelidir.

İrlanda'da yaşanan bu gelişmeye ek olarak 1923'te gerçekleşen İmparatorluk Konferansı'nda dominyonların dış ilişkilerini ilgilendiren önemli bir karar alınmıştır. Buna göre İmparatorluğun bir bölümünü ilgilendiren bir konuda yapılacak olan antlaşmalar, o bölgenin temsilcileri tarafından imzalanabilecekti. Bu imza yetkisinde gördüğümüz üzere dominyonlara fiili anlamda diplomatik temsil hakkı tanınmıştır. Aynı yıl bir hak haline gelen karar, dominyonların diplomatik temsil yetkisini elde etmelerini beraberinde getirmiştir.³⁵⁸ 1925 yılında bir başka değişiklik daha yaşanmıştır. Bu değişiklik, 1907 sonrasında kolonyal ofis içerisinde kurulan dominyon biriminin, kolonyal ofisten ayrılarak ayrı bir birim haline gelmesidir. Bu değişikliğe rağmen 1947 tarihine kadar hem kolonyal ofisin, hem de dominyon biriminin aynı binayı ve imkânları paylaşmaları,³⁵⁹ yaşanan değişikliğin şekle/imaja yönelik yapıldığı gerçeğini

³⁵⁷ "The Irish Free State", *Advocate of Peace Through Justice*, Vol. 84, No. 1, Jan., 1922, p. 7.

³⁵⁸ Krishna P. Mukerji, "Dominion Status", *The Indian Journal of Political Science*, Vol. 16, No. 4 Oct.-Dec., 1955, p. 296-297.

³⁵⁹ J.A. Cross, *Whitehall and the Commonwealth*, London, Routledge and Kegan Paul, 1967, p. 1-2.

karşımıza çıkarmaktadır. Ancak burada dikkat etmemiz gereken şey Britanya İmparatorluğu’nu böyle bir değişiklik yapmaya zorlayan koşulların oluşmasıdır.

I. Dünya Savaşı sonrasında dünyanın yeniden şekillenmesi doğal olarak dominyonları ve sahip oldukları statüleri derinden etkilemiştir. Bu noktada yaşanan değişim, ülkelerin sahip olduğu dominyon statüsünün lağvolunması değil politik anlamda daha etkin hale gelmeleri olarak özetlenebilir. Dominyonların politik anlamda etkinliklerini arttırmaları 1887’de başlayan İmparatorluk Konferanslarına kadar geri götürülebilir. Ancak ilişkilerde belirleyici olan 1926 yılında yapılan İmparatorluk Konferansı’dır. Konferans’ın sonunda yapılan bildirim, içeriği itibari ile tarihi bir öneme sahiptir çünkü bu bildirimde; Taca ortak bağlılık korunmakla birlikte dominyonlar Britanya Commonwealth’ine ortaklıklarını serbestçe sürdürebilme yetkisine sahip olmuşlardır. Ayrıca, İmparatorluk içerisinde bulunan dominyonların, eşit statüye sahip oldukları vurgulanmış ve herhangi birinin diğerinin iç ve dış işlerine karışamayacakları açık bir biçimde belirtilmiştir.³⁶⁰ Bu Konferans’ın diğer bir önemi ise Britanya imparatorluğu ile dominyonlardan oluşan bu yeni yapıyı kavramsallaştırılarak **British Commonwealth of Nations** isminin ortaya konmuş olmasıdır.³⁶¹

1926 tarihli İmparatorluk Konferansı Raporu’nun tam metni incelendiğinde, bu değişikliğe sebep olan hususun dominyonların son dönemde yaşadığı büyük değişiklikler olduğu belirtilmektedir. Bunun yanında coğrafi dağılımın imkânsız hale getirdiği federasyon fikrinin niçin uygulanamayacağı açıklanarak, özerklik statüsü dışında başka bir çözümün olmadığına değinilmiştir. Kısaca raporda dominyonların kendi kaderlerini belirleme serbestisine sahip oldukları belirtilmiş ve dominyonlar arasında özgür bir işbirliği öngörülmüştür.³⁶²

Britanya’nın bu noktada daha fazla özgürlük vererek dominyonlarını elinde tutmak istemesi bir ikilem olarak görülebilir. Ancak Osmanlı dönemindeki tarihsel

³⁶⁰ G. Godfrey Phillips, “The Dominions and the United Kingdom”, *The Cambridge Law Journal*, Vol. 4, No. 2, 1931, p. 164-165.

³⁶¹ Deschamps, a.g.e., s. 105.

³⁶² “Imperial Conference 1926, Inter-Imperial Relations Committee Report, Proceedings and Memoranda”, http://www.foundingdocs.gov.au/resources/transcripts/cth11_doc_1926.pdf, (04.11.2014), p. 2.

tecrübe bizlere bunun aksini göstermektedir. Bilindiği üzere 1402'deki Ankara Savaşı'nda Yıldırım Beyazıt'ın Timur'a esir düşmesiyle, kardeşler arasında taht mücadelesi yaşanmış ve yönetimde bir boşluk oluşmuştur. Bu karışıklıkta devletin başına gelebilecek en muhtemel şey Balkanlar'daki Hristiyan tebaanın, Osmanlı'yı topraklarından uzaklaştırmasıydı. Ancak Hristiyan tebaa, sükûnet içerisinde yeni hükümdarın devletin başına geçmesini beklemiştir. Bu durumun yaşanmasında belirleyici etkenin, Balkanlar'daki Hristiyan tebaaya sağlanan özgürlük olduğu unutulmamalıdır. Özetle, sağlanan özgürlük ve denetim mekanizması yaklaşık 560 yıl Osmanlı'nın Balkanlar'da varlığını sürdürmesini sağlamıştır.³⁶³ Osmanlı'nın sağladığı özgürlüğe ilişkin Canbolat'a atıfla ortaya koyulan bu düşüncenin bir yabancının görüşü ile teyit edilmesi akademik olarak daha uygun olacaktır. 16. yüzyılda yaşamış olan Pierre Belon, Osmanlı'nın Balkanlar'da sağladığı özgürlüğü açıklamak için iyi bir örnek olabilir. Şu cümleler O'na aittir:

*“Türkler kimseyi Türk hayat tarzını benimsemeye zorlamıyor, bütün Hıristiyanlara kendi kanunlarına göre yaşama hakkı tanıyor. Türklerin gücünün kaynağını tam da bu tutumda aramak gerekir. Bir ülkeyi fethedince, o ülkede yaşayanların kendilerine itaat etmeleriyle yetiniyorlar. Vergileri topladıkları sürece, insanların ne yaptıklarıyla ilgilenmiyorlar.”*³⁶⁴

Balkanlardaki özgürlük temelinde yukarıda değinilenleri yeniden bir analize tabi tuttuğumuzda Britanya İmparatorluğu'nun politikasında gerçekleştirdiği bu değişikliğin İngilizlerin geleneksel realist dış politikalarından bir kopma anlamına gelmediği belirtilmelidir. İmparatorluğun dominyonlarına uyguladığı politika, realist dış politikanın farklı bir yöntemle devam ettirilmesidir. Bilindiği üzere Realizm, temelde güç artırımını hedeflemektedir. Ancak bu artış mümkün olmadığı zaman sahip olduğu gücü korumak veya gücünün azalmasını yavaşlatmak en rasyonel tercihtir. Bu tercih realizmin gerçekçi temellere dayanmasıyla ilişkilidir. Britanya İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı sonrasında oluşan yeni koşulları dikkate aldığı ve arttıramayacağını düşündüğü gücünü koruma yoluna gittiği iddia edilebilir. Bunun yanında İmparatorluk dominyonlar üzerindeki etkisini kontrollü bir biçimde bırakmanın önemini erken bir

³⁶³ Canbolat, *Uluslararası İlişkilerde Türkiye Savaş ve Barış Arasında Dünya*, a.g.e., s. 67-69.

³⁶⁴ Pierre Belon du Mans, *Les observations de plusieurs singularitez et choses memorables,...*, Paris, 1553, 180-181'den aktaran Todorova, a.g.e., s. 159.

tarihte kavramıştır. Böylece Britanya İmparatorluğu, kendi kontrolünde ve kendi istediği koşullarda gerilemeye başlamıştır.

Bu görüşü E. H. Carr'dan yararlanarak desteklemek gerekirse: Carr, hegemon gücün varlığının devamını sağlayabilmesine yönelik önemli bir tavsiyede bulunmuştur. Bu noktada hegemon güç rasyonel davranarak sahip olduğu tüm ayrıcalıkları koruma yoluna gitmemelidir. Bunun yerine, hegemon gücün uluslararası politikanın diğer aktörlerinin (devletler) kabul edeceği şekilde bir alış veriş sürecine girmesi gerektiğini önermektedir. Carr'a göre gerçekleşecek alış veriş sürecinde büyük fedakârlıklar yapılmasını beklemek yanlış olacaktır. Ancak hegemon güç, gücünü hiçbir fedakârlık yapmadan koruyamayacağını farkında olmalıdır. Çünkü mevcut sisteme meydan okuyanların bulunduğu bir düzende ortaya çıkan hoşnutsuzlukları gidermek adına düzenden en fazla getiri sağlayan gücün bir takım imtiyazlarından vazgeçmesi ve sistemi diğerleri için de kabul edilebilir hale getirmesi gerekmektedir.³⁶⁵ Carr'ın söylemlerinden çıkarılan sonuç Commonwealth'in oluşturulmasına yönelik süreçle yorumlandığında şu gerçekle karşılaşılır: İmparatorluğun, dominyonlarına verdiği tavizler, aslında geleneksel İngiliz realist politika tercihinden bir sapma değil, onun farklı bir biçimde devam ettirilmesidir.

Bu konuyu biraz genişletmek gerekirse, Realizm açısından devletin rasyonel bir aktör olması, oluşturulacak dış politikanın da rasyonel olmasını önemli hale getirmektedir. Bu sebeple belirlenecek politikanın devletin sahip olduğu imkânlar dâhilinde ve uygulanabilir olması, realizme göre bir gerekliliktir. Realistler her ne kadar devleti rasyonel bir aktör olarak kabul etseler de karar vericilerin kişisel değer yargısı, karar alınacak olaya yönelik olan bilgi eksikliği ve belirsizlikler sebebiyle fayda maksimizasyonunun her durumda sağlanamayacağını da bilincindedirler. Ancak bu kabule rağmen liderin uygulanacak politikada imkânlar dâhilinde en rasyonel tercihi yapacağı varsayılır.³⁶⁶

³⁶⁵ Edward Hallett Carr, *Yirmi Yıl Krizi 1919- 1939*, (çev. Can Cemgil), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, s. 204-205.

³⁶⁶ Mustafa Aydın, "Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", *Uluslararası İlişkiler*, C. 1, S. 1, Bahar, 2004, s. 41.

Bu görüşü dış politika uygulamaları bakımından gerçek bir realist olduğunu söyleyebileceğimiz Amerika Birleşik Devletleri'nin eski Savunma Bakan yardımcısı Paul Wolfowitz'in şu cümleleriyle desteklemek anlamlıdır:

“Elbette dış politikanın ayakları gerçeklik temelinde yere basmalıdır, Amerikalılar şuna katılır ki dış politika hedefleri ulaşılabilir olmalıdır – Birleşik Devletler, sınırlarını imkânlarına uyumlaştırmak zorundadır. Hangi mantıklı insan buna karşı gelir?”³⁶⁷

Irak'ın ABD tarafından işgal edilmesinde önemli bir yere sahip olan Wolfowitz'in bu cümlesi açıkça ortaya koymaktadır ki; dış politikayı oluşturan devlet günün gerçekliklerinin yanında, imkân ve sınırlarının da farkında olmalıdır.

Carr'a göre Britanya İmparatorluğu, sahip olduğu çıkarlarını dünyanın “ortak” çıkarı gibi göstermeyi, dış siyasetinin geleneksel bir unsuru haline getirmiştir. Bunun pratikteki anlamı Britanya'nın hükmettiği ülke sayısının artması insanlığın iyiliğini ölçüde arttıracak, ekonomisinin iyi olması dünya ekonomisi için olumlu etki yapacak ve İmparatorluk girdiği savaşlarda insanlığa hizmet edecektir. Kısacası Britanya'nın çıkarları ve dünyanın çıkarlarının uyum içerisinde olduğu, her ikisinin de kaderlerinin aynı doğrultuda olduğu söylemi/imajı “ortaklık” vurgusu/bağı üzerinden yayılmaya çalışılmıştır.³⁶⁸ Elbette Britanya ve dominyonları arasında kurulmaya çalışılan bu ortaklık vurgusuna içeriden eleştiriler de gelmekteydi. I. Dünya Savaşı öncesinde sömürge müsteşarı olan J.E.B. Seely, dominyonların Britanya Başbakanı'nın etkisinden hoşnut olmadıklarını belirtmesinin ardından şu çarpıcı soruyu sormuştur: *“Eğer Başbakan, Dominyonların işlerini yapmak için zaman bulamazsa Dominyonların durumu şimdikinden daha mı kötü olacaktır?”*³⁶⁹

Tüm bunları dikkate alarak şunu ifade edebiliriz; devletler güvenliklerini sağlamayı hedeflemektedirler. Güvenliği; *“varlığın sürekliliğinin sağlanması ve kabul görmesi”* olarak ele alırsak,³⁷⁰ uygulanacak politikanın ahlaki bir görünüme sahip olması “kabul görmenin” ön koşulu olarak değerlendirilebilir.

³⁶⁷ Paul Wolfowitz, “Realism”, *Foreign Policy*, No. 174, Sep/Oct., 2009, p. 67.

³⁶⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Edward Hallett Carr, *Yirmi Yıl Krizi 1919- 1939*, a.g.e., s. 121-129.

³⁶⁹ J.A. Cross, a.g.e., p. 24.

³⁷⁰ Canbolat, *Örümcek Evinde Oturulmaz*, a.g.e., s. 203.

Jack Donnelly'nin belirttiği üzere, realist bir karar merkezinin politika tercihinde ahlaki olma durumu, realizmin temelde böyle bir kaygıya sahip olmamasından dolayı sınırlanmaktadır. Bu sebeple karar merkezi, hangi durumlarda ahlaki normlara riayet edip etmeyeceği konusunda temel bir ikilem yaşamaktadır. Realist karar merkezinin bu ikilemi aşmak için temel uygulaması, salt ahlaki olmak yerine ahlaki unsur ve amaçları, ulusal çıkarı dikkate alacak şekilde veya daha doğru bir ifade ile ona hizmet edecek şekilde kurgulamaktır.³⁷¹ Özetle, Britanya İmparatorluğu'nun "imaj" politikasının realist bir temelde oluşturularak ulusal çıkarlara hizmet ettiği söylenebilir.

3. 1931 Westminster Statüsü ve Britanya İmparatorluğu'nun Dominyonları ile İlişkileri

Bu başlık altında öncelikle 1931 tarihli Westminster Statüsü'nü ortaya çıkaran sebeplere değinilecek, ardından Statü'nün dominyonlar ve Commonwealth'e yaptığı katkıdan bahsedilecektir. Carr, Westminster Statüsü'nün kabulünden önce de Commonwealth'in var olduğunu vurgulayarak bu Statü'nün Commonwealth'i kurmadığını belirtmiştir. O'na göre Statü'nün önemi mevcut ilişkileri resmileştirip taahhüt altına almasından ileri gelmektedir.³⁷² Ancak Statü ilişkilerin resmi bir zemine oturmanın ötesinde gerek dominyonlar açısından, gerekse İmparatorluğun dönüşümü açısından önemli sonuçları beraberinde getirdiği söylenebilir.

1931'den önce dominyonların özellikle yasamaya ilişkin konularda İmparatorluk yönetimine tepkili oldukları görülmektedir. Bu tepkiler genel olarak İmparatorluğun, dominyonların yasama sistemi üzerindeki hâkimiyetine ilişkindir. Dominyonların çıkardıkları yasaların onaylanma sürecinde genel vali ve kralın etkisi bulunmaktaydı. Ayrıca İmparatorluk Parlamentosu'nun, dominyonları etkileyecek yasalar yapması da bu tepkiye sebebiyet veren konular arasındadır. Tüm bunlara dominyonların oluşturdukları yasaların İmparatorluk Parlamentosu'nca çıkarılan yasalarla uyum içinde

³⁷¹ Jack Donnelly, "Realizm", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, ed., Scott Burchill, v.d., (çev. Ali Aslan, Muhammed Ali Ağcan), İstanbul, Küre Yayınları, 2012, s. 77.

³⁷² Edward Hallett Carr, *Conditions of Peace*, London, Macmillan, 1942, p. 165.

olması zorunluluğunu da eklersek Westminster Statüsü'ne niçin ihtiyaç duyulduğunun anlaşılması zor olmayacaktır.³⁷³

1931'de resmileştirilen Statü, yukarıda değinilen dominyonların kanun yapmaktaki rahatsızlıklarına cevap verecek şekilde özgürlükleri içermiştir.³⁷⁴ Westminster Statüsü'nde Tacın, Britanya Uluslar Commonwealth'ine özgürce katılan ülkelerin sembolü olduğu belirtilmiştir. Buna ek dominyonların talep ettiği ve izin verdiği durumların dışında Birleşik Krallık Parlamentosu'nca oluşturulan yasaların adı geçen dominyonları (Kanada Dominyonu, Avustralya Commonwealth'i, Yeni Zelanda Dominyonu, Güney Afrika Birliği, İrlanda Özgür Devleti ve Newfoundland) kapsamayacağı belirtilmiştir. Buradan çıkan sonuç; dominyonlardaki parlamentolarının yasa yapma gücüne tamamen sahip olduklarını yasal bir statüyle kabul ettirmiş olmalarıdır.³⁷⁵ Bu Statü'yü dikkate alarak şunu rahat bir biçimde söyleyebiliriz ki, İmparatorluğun yasal anlamda dönüşümü hızlı ve sert bir biçimde gerçekleşmiştir. Westminster Statüsü'nden yaklaşık 30 yıl önce o dönemin Sömürge Bakanlığı görevini sürdüren Joseph Chamberlain'in İmparatorluğun sahip olduğu tek bir Temyiz Mahkemesi'nin kurulmasını savunduğunu görmekteyiz. Chamberlain bununla da yetinmeyerek, böyle bir temyiz mahkemesinin varlığının İmparatorluğun birliğini sembolize edecek en iyi şey olacağını dile getirmiştir.³⁷⁶ 1931'e geldiğinde ise İmparatorluğun birliğini sembolize eden şey Tacın varlığı gibi daha sembolik bir unsura bağlanmıştır.

Britanya İmparatorluğu, Westminster'ın ardından dominyonlarıyla zayıflayan bağlarını diğer alanlarda güçlendirmek istemiştir. Niall Ferguson'un da belirttiği üzere Westminster'ın bir yıl ardından kabul edilen "emperyal tercih hakkı" uygulaması, sömürge ürünleri üzerindeki tercihlili gümrük tarifelerini kapsamaktaydı. Britanya ve dominyonları arasındaki ekonomik bağları kuvvetlendirecek olan bu uygulama Britanya'nın ihracat ve ithalatında dominyonların sahip olduğu ağırlığı arttırmıştır.

³⁷³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., K. H. Bailey, "The Statute of Westminster", *The Australian Quarterly*, Vol. 3, No. 12, Dec., 1931, p. 26.

³⁷⁴ Burns, a.g.e., p. 191.

³⁷⁵ Westminster Statüsü'nün metni için bkz., "Statute of Westminster, 1931", http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1931/4/pdfs/ukpga_19310004_en.pdf, (16.02.2014).

³⁷⁶ [Cmd] 9177 p. 134'den aktaran Edward F. Iwi, "The Evolution of the Commonwealth Since the Statute of Westminster", *Transactions of the Grotius Society*, Vol. 37, 1951, p. 88-89.

Böylece siyasi anlamda kaybedilen etkinin, ekonomik alanda dengelenmesine çalışılmıştır.³⁷⁷ Dış ilişkiler konusunda ise Britanya Commonwealth'i içerisinde ciddi görüş ayrılıkları bulunmaktaydı.

Walter N. Sage 1933'te Birleşik Krallık ve dominyonların resmi olmayan temsilcilerinin Toronto'da yaptığı toplantıda yaşanan görüş ayrılığına değinmiştir. Ağırlıklı olarak Avusturalyalı ve Yeni Zelandalı temsilciler, Britanya Commonwealth'i içerisinde ortak bir dış politika benimsenmesini desteklemişlerdir. Bu delegeler, ortak dış politikanın oluşturulması için dominyonların atadıkları kalıcı bakanların Londra'da kalarak Britanya hükümetiyle daimi haberleşmeyi sağlamasını istemişlerdir. Londra'da merkezleştirilmiş, ortak bir dış politikadan korku duyan karşı grup Kanada, Güney Afrika ve Birleşik Krallık delegelerinin çoğunluğundan oluşmaktaydı. Kanadalı John Wesley Dafoe'nin şu sözleri bu grubun görüşlerini özetlemesi anlamında önemlidir: *“gücün yaptırımı olarak adlandırılabilinecek merkezleştirilmiş bir imparatorluk ortak politikası ne bugünün koşullarına uyar ne de yarının gelişmelerine ümit uyandırır”* Kısaca ikinci grup merkezleştirilmiş bir dış politikadan ziyade, istişare temelinde bir işbirliğinden yana olmuştur.³⁷⁸

Yukarıda ifade edilenleri yorumladığımızda açıkça görülür ki; Henüz 1930'ların başında olunmasına rağmen dominyonların elde ettikleri görece bağımsızlıkla, kendi ulusal çıkarları temelinde politika tercihlerine yöneldikleri anlaşılmaktadır. Westminster Statüsü ile siyasi ve hukuki anlamda daha özgür hale gelen dominyonlar, dış ilişkilerinde de Londra merkezli bir dış politikayı topluca kabul etmemişlerdir. Ekonomik olarak ise İmparatorluk ve dominyonların anlaşması bu anlaşmanın kazan-kazan ilkesine uygun olmasıyla ilgilidir. Şu da ifade edilebilir ki, Avusturalyalı ve Yeni Zelandalı temsilcilerin Britanya Commonwealth'i içerisinde ortak bir dış politikadan yana tavır takınmaları, ulusal çıkara yöneliktir. Çünkü bu iki dominyon o dönemde güvenliklerini Britanya İmparatorluğu'na bağladıkları için Londra merkezli bir dış politikaya daha sıcak bakmaktaydılar.

³⁷⁷ Ferguson, a.g.e., s. 307.

³⁷⁸ Walter N. Sage, “The British Commonwealth and the Collective System”, *Pacific Historical Review*, Vol. 3, No. 2, Jun., 1934, p. 158-159.

Konuyu Güney Afrika'nın Başbakanlığını da yapmış olan Jan Christiaan Smuts'un aşağıda yer vereceğimiz düşüncesi ile açmaya çalışalım:

“Britanya İmparatorluğu, ya da Britanya Uluslar Commonwealth'i samimi bir grup duygusuna hâkim olmalıdır. Burada İngiltere'de olsanız da, Güney Afrika'ya, Kanada'ya ya da Avustralya'ya da gitseniz her zaman büyük bir dairenin içerisinde olduğunı hissetmelisiniz, aynı ideallerin, özlemlerin, ortak inanç ve imanın dairesinde. Bu grupta her yerde aile duygusunu paylaşmalısınız ve bunu tüm çeşitli sosyal ve bilimsel bağları geliştirerek ve kast ettiğim kurumlar aracılığıyla yapabilirsiniz.”³⁷⁹

Smuts, görüşlerini Commonwealth içerisindeki ilişkileri yukarıda değindiğimiz kazan-kazan siyasetinden ziyade, dominyonlar arasında bir çeşit bağlılığı ve aidiyete yönelik kurgulamıştır. Ancak bu anlayış iki sebepten dolayı sağlam temellere oturmamaktadır: Birincisi düşüncesinin yalnızca dominyonları kapsaması ve diğer İmparatorluk topraklarına yönelik olarak genişletilmemesidir, ikincisi ise yukarıda da değindiğimiz Dafeo'nin sözlerindeki “bugünün koşulları” ibaresinin ya da ulusal çıkar konusunun yeterince anlaşılammış olmasındandır.

4. II. Dünya Savaşı'nda Commonwealth

İkinci Dünya Savaşı'ndan önce İmparatorluk, kendi içinde bir takım siyasi sorunlar yaşarken, ekonomik sorunları da aşmaya çabalamaktaydı. Yaşanan ekonomik sorunların çözümü İmparatorluk içerisindeki ticaretin canlandırılmasında aranmıştır. Bu bağlamda uzun bir süre serbest ticaret ilkesine bağlı kalan İmparatorluk, dışarıdan gelecek ihraç mallarını gümrük vergisi ile sınırlama yoluna gitmiştir. Ekonomik sorunlara ek olarak, Kraliyeti ilgilendiren bir başka sorun daha ortaya çıkmıştır. 1910'dan beri tahtta bulunan V. George'un 1936'da ölmesinin ardından yerine gelen VIII. Edward'ın daha önce başından evlilik geçmiş olan Amerikalı Wallis Warferd Simpson ile evlenme isteği kabul görmemiştir. VIII. Edward, bakanlar, dominyon yönetimleri ve Kilise gibi geniş bir kesimin karşı çıkışlarına rağmen Simpson'dan vazgeçmeyerek tahttan kardeşi George adına feragat etmiştir. Böylece tahta kardeşi

³⁷⁹Jan Christiaan Smuts, “The British Empire and World Peace”, *Journal of the Royal Institute of International Affairs*, Vol. 9, No. 2, Mar., 1930, p. 148.

George, VI. George olarak geçmiş, kendisi ise Windsor Dükü sıfatını almıştır.³⁸⁰ İmparatorluk bir taraftan içte sorunlarla uğraşırken, bir taraftan da dünya politikasındaki gücü ve hâkimiyetini korumaya çabalamaktaydı.

Birinci Dünya Savaşı'nın bitimi ve İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması arasında geçen sürede Britanya'nın dünyada sahip olduğu baskın konum da değişime uğramıştır. Bu bağlamda askeri ve ekonomik anlamda İmparatorluk açısından olumsuz görünen tablonun dış ilişkilere yansımaları şaşırtıcı değildir. I. Dünya Savaşı'ndan önce başlayan ve iki Savaş arası dönemde devam eden güç kaybı, Britanya'yı 19. yüzyılda sahip olduğu konumdan olabildiğince uzağa taşımıştır. Ancak bu yeni durum gerek halk, gerekse bazı devlet adamlarınca yeterince anlaşılmasa da³⁸¹ Hitler Almanya'sına karşı Yatıştırma Politikası* (Policy of Appeasement) izlenmesi, güçteki azalışın en açık örneği olarak görülebilir. William Burns'ün de belirttiği gibi Yatıştırma Politikası'nın uygulanmasına genel olarak Britanyalılar destek vermektelerdi. Almanya'ya karşı verilen "desteğin" sebebi Hitler'e karşı beslenen sempati değil,** savaştan kaçma ve dış politikaya olan ilgisizliğin bir sonucu olarak değerlendirilmiştir.³⁸² İngilizlerin Almanya özelinde dış politikaya olan ilgisizliği, I. Dünya Savaşı'yla azalan güçlerini yeniden kazanmak istemelerinin bir neticesi olarak da kabul edilebilir.

Raymond J. Sontag, Chamberlain'e yapılan eleştiri ve suçlamalara karşılık olarak Chamberlain'in vatansever, sosyal reformcu, bilge ve yeniden silahlanmanın gerekliliğine vurgu yapan bir lider olduğunu belirtmiştir.³⁸³ Her ne kadar Norman

³⁸⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Brett, a.g.e., p. 468-474.

³⁸¹ Edward Hallett Carr, *Conditions of Peace*, a.g.e., p. 166-169.

* Yatıştırma ya da sakinleştirme politikası genel olarak, bir devletin saldırgan davranışları ve/veya tehditlerine karşı, diğer devletlerin izlediği pasif politika olarak tanımlanabilir. Bu Politika'nın amacı, saldırgan davranışlar içerisinde bulunan devletle, barışçıl bir uzlaşmaya varmaktır. Ancak II. Dünya Savaşı öncesinde Neville Chamberlain'in uygulamaya çalıştığı Yatıştırma Politikası'nda da görüldüğü üzere, izlenen pasif politika, bazı durumlarda saldırgan devletin cesaretlenmesine sebebiyet verip, savaşla sonuçlanabilmektedir. (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Ülke Arıboğan, Gülden Ayman, Beril Dedeoğlu, Tolga Bilener, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, der., Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Der Yayınları, 2005, s. 713; Ahmet Emin Ay, *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*, İstanbul, Ağaç Kitabevi Yayınları, 2009, s. 37.)

** Oral Sander'e göre, Almanya karşısındaki teslimiyetçi politikanın sebeplerinden bir tanesi, Chamberlain'in Muhafazakâr Partisi'nde yer alan toprak sahibi ve işadamlarındaki Alman hayranlığıdır. Bu hayranlığın oluşmasında, komünizmin etkisi de göz ardı edilmemelidir. (Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, 18. b., Ankara, İmge Kitabevi, 2009, s. 61.)

³⁸² Burns, a.g.e., p. 196.

³⁸³ Raymond J. Sontag, "Appeasement, 1937", *The Catholic Historical Review*, Vol. 38, No. 4, Jan., 1953, p. 385-386.

Davis, “Chamberlain’in Hitler ile yaptığı üç görüşme tarihteki en onur kırıcı teslimiyetlerden birisi olarak nitelendirilmelidir” sözleriyle³⁸⁴ Chamberlain’i eleştirse de yatıştırma politikasının gerek içeriye, gerekse dünya politikasına yönelik stratejik amaçlara hizmet eden bir yönü de bulunmaktaydı. Bu açıdan bakıldığında, II. Dünya Savaşı öncesi dönemde klasik İngiliz realist siyasetinden bir kopma görülmemektedir. Chamberlain ülkesi için rasyonel olanı yapmaya çalışmış ancak bunda başarısız olmuştur.

II. Dünya Savaşı’nın başlaması ile birlikte Commonwealth oluşumu İmparatorluk için bir kez daha önemli hale gelmiştir. Britanya’nın en önemli siyasi figürlerinden birisi olan Lord Halifax’ın, Britanya’nın Commonwealth ve İmparatorluğu olmaksızın ABD, Rusya ve Çin ile eşit partnerlik yapmasının zor olacağı düşüncesine sahip olması bunun göstergesidir.³⁸⁵

Savaş sırasında özellikle Avusturya’nın İmparatorluğa önemli bir destek sağladığını görmekteyiz. Nüfusu ağırlıklı olarak Britanya Adası’ndan gelen göçmenlerden oluşan Avusturya, Britanya İmparatorluğu’nun II. Dünya Savaşı’na girmesinin hemen ardından Savaş’a dâhil olmuştur. Bu noktada gerek Kanada’dan, gerekse Güney Afrika’dan farklılaşmaktadır. Ayrıca Avusturya’nın Savaş’a Parlamento’nun onayıyla değil, Başbakanın deklarasyonu ile dâhil olduğunu belirtmemiz de önemlidir. 1941 ve 1945 yılları arasında Avusturya Başbakanlığı görevini yürüten John Curtin’in Londra ile ilişkiler ayrıca önem verdiği görülmüştür. Curtin, 1944 yılında Commonwealth Başbakanlar Toplantısı’na katılmak için Londra’ya geldiğinde, Avusturya halkını kast ederek, Britanya’ya 7 milyon İngilizli temsil etmek için geldiğini söylemesi, bu ilişkiye ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Curtin, Commonwealth ülkelerinin başbakanlarıyla daha sık istişare edilerek oluşturulacak ortak politikaların yardımıyla Savaş sonrasında Avusturya’nın bölgesinde etkin bir güç haline gelmesini sağlamak amacındaydı. Yeni Zelanda ile yakın bir işbirliğine girilmesi de bu amacın gerçekleştirilmesinde ayrı bir yere sahipti.³⁸⁶

³⁸⁴ Norman Davies, a.g.e., s. 1054.

³⁸⁵ Nicholas Mansergh, *The Commonwealth and The Nations*, London, Royal Institute of International Affairs, 1948, p. 69.

³⁸⁶ Aynı yer., p. 75-80.

Şunu da belirtmek gerekir ki, Britanya İmparatorluğu'nun Avusturalya için önemi soydaşlık veya güvenlik temelinde olduğu kadar, ekonomiktir. II. Dünya Savaşı'nın başlamasının hemen öncesinde Birleşik Krallık, Avusturalya ithalatının yaklaşık %42'sini sağlarken, Avusturalya da ihracatının yaklaşık %64'ünü Birleşik Krallık'a yapmaktaydı. Buna ek olarak, Pasifik'teki İmparatorluk topraklarından olan Hindistan ve güneyindeki Sri Lanka, Avusturalya ithalatının yaklaşık %43'ünü oluştururken, Avusturalya'da toplam ihracatının %24'ünü bu sömürgelere yapmaktaydı.³⁸⁷ Bu noktada Avusturalya örneğinden şu sonucu çıkarabiliriz, dominyonlar için Britanya İmparatorluğu'nun varlığı bir tür bağımlılık yaratmaktadır, ancak II. Dünya Savaşı'nı dikkate aldığımızda, bu bağımlılığın yalnızca dominyonlara ilişkin olmadığını, İmparatorluğun da dominyonlara bağımlı olduğu açık bir biçimde görülmektedir.

Karşılıklı bağımlık üzerine düşünceleriyle tanıdığımız Norman Angell, II. Dünya Savaşı'nda Britanya İmparatorluğu'nun Almanya karşısında mağlubiyeti kabul etmemesinin temel sebebinin, Commonwealth'in varlığı olduğunu iddia etmektedir. Commonwealth'in Savaş'a yaptığı katkıda Avusturalya, Yeni Zelanda ve Kanada'nın altını ayrıca çizen Angell, yapılan katkının bir zorunluluk olmayıp -örneğin İrlanda savaş dışı kalmayı tercih etmiştir- ülkelerin kendi kararları olmasının da önemine değinmiştir. Diğer bir deyişle Angell, Commonwealth'in ülkelere gerçek bir serbesti sağlamasına rağmen gerçekleşen işbirliğini önemsemektedir. Angell, Commonwealth içerisindeki serbestliği ortaya koymak için; Dominyonların aldıkları kararların Britanya tarafından veto edilemeyeceğini, dominyonların Britanya'ya vergi ve haraç ödemediklerini, dominyonların savaş sırasında deklare ettikleri tarafsızlık statüsünün Britanya tarafından kabul edileceğini, bir dominyonun "Tacın" ülkesi üzerindeki sembolü ortadan kaldırmak istemesi durumunda Britanya'nın bunu yasaklayamayacağını ve nihai olarak bir dominyonun Commonwealth'den çekilerek tamamen bağımsız olma hakkına sahip olduğunu belirtmiştir. Özetle Angell, özgürlüğe sahip politik bir birlik olarak gördüğü Commonwealth'in II. Dünya Savaşı'nda iyi bir

³⁸⁷ L. C. Key, "Australia in Commonwealth and World Affairs, 1939 to 1944", *International Affairs*, Vol. 21, No. 1, Jan., 1945, p.62. pp. 60-73.

sınav verdiğini ve bu yapının ABD ve Sovyetler'in Savaş'a dâhil olmalarından önce Britanya'nın, Fransa'nın ardından mağlup olmasını önlediğini belirtmiştir.³⁸⁸

Henüz II. Dünya Savaş'ı resmi olarak sonlanmadan, Savaş sonrası dönemin Commonwealth özelinde nasıl şekilleneceğine yönelik çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. 1920'de kurulan Chatham House üyelerinin oluşturduğu resmi olmayan bir grup tarafından hazırlanan rapor, yapılan bu çalışmalar için önemli bir örnektir. 1944 tarihli araştırma raporunda siyasi güvenliğin önemi vurgulanmıştır. Bu siyasi istikrarın/güvenliğin sağlanabilmesi için Britanya Commonwealth'inin sahip olduğu coğrafi avantajın, dünya güvenliği için kilit bir rol oynayacağı belirtilmiştir. Commonwealth'in görevinin hem okyanusları, hem de İngiliz deniz gücünü korumak olduğu belirtilmiştir. Rapor sık sık II. Dünya Savaşı sonrası dönemde yalnızca İmparatorluk temelli politikalar geliştirilmesinden ziyade, Anglo-Amerikan uyumundan bahsetmiştir. Hatta Britanya Commonwealth'inin çıkarlarını Anglo-Amerikan temelinde, yeniden dikkate alması gerektiği belirtilmiştir. Ancak ABD'nin tıpkı I. Dünya Savaşı'nda olduğu gibi yeniden izolasyonist politikalara dönmesi durumunda, Britanya Commonwealth'inin dünya güvenliği için temel dayanak olarak kalacağı vurgusu da yapılmıştır. Fakat bu noktada Britanya'nın yaşadığı ekonomik sorunlar sebebiyle büyük bir alana yayılan Commonwealth sisteminin sorumluluğunu ne ölçüde alabileceği de sorgulanmıştır. Raporunda dikkat çeken bir başka konu ise dominyonların Savaş sonrasında Commonwealth içerisinde kalmalarının kendi avantajlarına olacağı vurgusudur. Bu noktada dominyonların kendi başlarına "küçük birer güç oldukları" ancak Britanya Commonwealth'i içerisinde büyük güç olmanın karmaşık yapısı içerisinde "anahtar" unsurlar olabilecekleri belirtilmiştir.³⁸⁹

Bu raporun kendi konjonktürü içerisinde açıklayıcı ve mantıklı olabileceğini söyleyebiliriz. Ancak II. Dünya Savaşı sırasında İmparatorluğun güç kaybının yeterince dikkate alınmaması, Commonwealth'in gelecekteki işlevi ve yapısında meydana gelecek değişikliklerin tahminini de imkânsız hale getirmiştir.

³⁸⁸ Norman Angell, "The British Commonwealth in the World Order", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 228, Jul., 1943, p. 66-69.

³⁸⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Report by an Informal Group of Members of Chatham House. "The British Commonwealth and the Post-War Settlement", *International Affairs*, Vol. 20, No. 1, Jan., 1944, p. 94-103.

5. II. Dünya Savaşı'nın Bitişi ve Britanya Uluslar Commonwealth'inin Dönüşümüne Giden Süreç

II. Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa ülkelerinin durumları kötüleşmiştir. Diğer bir ifadeyle, Avrupa'da Savaşı kazanan ülkeler, ABD'den farklı olarak büyük "yaralar" almışlardır. Bu noktada Birleşik Krallık Avrupa'da Savaş'a dâhil olup işgal edilememiş tek ülke olması sebebiyle farklı bir yere sahip olsa da saygınlık ve statüsünü kaybettiğini anlamıştır. Bunun yanında 1945'te yapılan seçimler sonucunda İşçi Partisi'nin hükümeti devralması³⁹⁰ İmparatorluğun geleceğini etkilemiştir.

İmparatorluğun bir geleceğinin olması için her şeyden önce onun yönetilebilmesi ve ortaya çıkacak sosyal/ekonomik/ulusal sorunları çözmesi gerekmektedir. Ancak güçteki azalmanın bir sonucu olarak, İmparatorluğun kapasitesi bunun için yetersizdi. Buna rağmen iktidara gelen İşçi Partisi yönetiminden de birçok kişinin ortak kararı; Britanya İmparatorluğu'nun büyük güç statüsüne sahip olması ve bu statüyü devam ettirebilmesi için kolonilerin elde tutulması gerektiği yönündeydi. Özellikle liberal ve sosyalist politikaya eğilimi olan bazı siyasiler bu görüşe katılmamışlardır. Onlara göre İmparatorluğun bırakılması gerekmekte, bu mümkün değilse de en azından ideolojik olarak İmparatorluk fikrinden vazgeçilmeliydi.³⁹¹ Gerçekleşecek olan ise aslında hem bu iki farklı görüşü içeren, hem de bunların dışında yeni bir fikrin uygulanması olacaktır. Yalnızca dominyonların üye olabildiği Britanya Uluslar Commonwealth'inin yapısında radikal bir değişiklik yapılarak, o dönemde bağımsızlığını kazanma yolunda olan sömürgelerin de bu oluşuma katılabilmesinin önü açılmıştır. Böylece hem dominyonlar ve eski sömürgelerle ilişkiler Kraliyet liderliğinde sürdürülecek, hem de hâlihazırda yıpranmış bulunan İmparatorluk, sömürgelerde artan milliyetçi hareketlerle uğraşmak durumunda kalmayacaktı. Çalışmanın bu alt başlığında işlenecek konu, İngiliz realizminin Britanya Uluslar Commonwealth'ini niçin ve nasıl Uluslar Commonwealth'ine dönüştürdüğüdür.

³⁹⁰ Norman Davies, a.g.e., s. 1115.

³⁹¹ Burns, a.g.e., p. 213-214.

5.1. Hindistan'ın Commonwealth'in Dönüşümüne Etkisi

Bu dönüşümde büyük bir yere sahip olan Hindistan'a ayrı bir yer vermemiz gerekmektedir. B. M. Sharma'nın 1944'te belirttiği üzere; büyük bir nüfusa sahip olan Hindistan her ne kadar Britanya yönetiminden memnun olmasa da İmparatorluğu ve Commonwealth'i ayakta tutmak adına önemli bir görev üstlenmiştir.* Sharma, Jeopolitik konumu İmparatorluk ve Commonwealth için önemli olan Hindistan'ın dünyanın yeniden yapılanmasına da büyük katkı sağlayabileceğini belirtmiştir. Hindistan'ın İmparatorluk ve Commonwealth'in geleceği açısından sahip olduğu önem ve kapasitenin farkında olması, ülkenin geleceğine ilişkin daha özgüvenli söylemleri ön plana çıkarmıştır. Her şeyden önce Hindistan bir taraftan Commonwealth içindeki artan bağımsızlık eğilimini görürken, bir taraftan da Avusturalya'nın İngilizler yerine Amerikalılarca korunduğunu gözlemleyerek Britanya'nın Pasifikte güç kaybettiğini kavramıştır. Kısaca Sharma, Britanya'nın azalan gücüne paralel olarak İmparatorluk toprakları ve Commonwealth içerisinde "samimi" bir dönüşümün gerekliliğini ortaya koyarken Hindistan'ın bu dönüşüm sonucunda ortaya koyulacak modelde en önemli yere sahip olduğunun altını çizmiştir. Sharma, son olarak Commonwealth'e iki önemli tavsiyede bulunmuştur: Bunlardan ilki Britanya Commonwealth'inin kemikleşmiş sorunları çözme noktasında bir başlangıç yapması gerektiği, ikincisi ise Dominyonların sahip oldukları özgürlüğün Westminster Statüsü'nü işlevsiz hale getirdiği gerçeğini dikkate alarak İmparatorluğun aynı özgürlüğü/esnekliği Commonwealth dışına yönelik de uygulamasının zorunluluğudur.³⁹² Aşağıda, değinilecek olan Britanya Uluslar Commonwealth'inin (British Commonwealth of Nations) Uluslar Commonwealth'ine (Commonwealth of Nations) dönüşümünde Hindistan'ın rolü dikkate alındığında, Sharma'nın saptamaları ve İmparatorluğun geleceğine ilişkin tavsiyelerinin isabetli olduğu görülecektir.

* Memnuniyetsizliğe rağmen İmparatorluk ve Commonwealth'e verilen destek çalışmadaki "Commonwealth'in Varlığını Sürdürmesi Üzerine Bir Sorgulama: Stockholm Sendromu ve Hegemonya" başlığı altında cevaplanmaya çalışılmıştır.

³⁹² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., B. M. Sharma, "India's Role in the British Commonwealth in a Reconstructed World", *The Indian Journal of Political Science*, Vol. 6, No. 1, July – Sep., 1944, p. 57-62.

Hintli düşünürler Hindistan'ın geleceğine ilişkin öngörülerini sıralarken, Hindistan, Britanya İmparatorluğu tarafından uzun bir süredir dikkatlice gözlemlenmekteydi. Commonwealth konusunda gerçek bir uzman olarak nitelendirebileceğimiz David McIntyre, Hindistan özelinde Commonwealth'in niçin bir dönüşüme tabi tutulduğuna yer vermiştir. McIntyre Hindistan'da görev yapmış olan P.J.H. Stent'in, Asyalı devletlerin beyaz bir kralı kabul etmeyeceği uyarısında bulunduğu altını çizmektedir. McIntyre buna ek olarak, Sir Walter Monck'un, Britanya Kralı'nın hiçbir zaman bağımsız Hindistan'ın başında bulunamayacağını ortaya koyan şu düşüncesine de yer vermiştir: Britanya Kralı, Hindistan tarafından ancak bir ortaklığın başı olarak kabul edilebilir. Bu düşünceler ortaya koyulurken 1945'te iktidarı devralan İşçi Partisi lideri Clement Attlee'ye mevcut Commonwealth'in dönüşümü için yeni bir çözüm bulması uyarısında da bulunulmuştur.³⁹³ Monck'un önerisinde ortaklık olarak bahsettiği şeyin Commonwealth olduğunu tahmin etmek zor değildir. Bu noktada yapılması gereken şey onu, yeni üyelerin girişine uygun hale getirmektir.

Her ne kadar yapılması gereken şey açık olsa da 1945 yılında tüm sömürgelerini ellerinde tutan ve İkinci Dünya Savaşı'nı "kazanmış" olan İngilizlerin, bu kararı almalarının zor olması anlaşılabilir bir durumdur. Kaybettiği gücü idrak edemeyen ve "büyüklük çılgınlığı" içerisinde sömürge imparatorluğunu koruma niyetinde olan Fransızların durumu dikkate alındığında, İngilizlerin gerileme dönemi politikalarına hızlı ve kolay bir biçimde adapte olmalarını beklemek hata olacaktır. Attlee iktidarı deniz aşırı topraklarda İmparatorluğa sorun oluşturan veya yük olan bölgeleri bırakma yoluna gitmekteydi. Bu yönüyle her ne kadar Attlee, İmparatorluk'tan vazgeçmemiş olsa da ABD ve SSCB arasındaki ekonomik ve askeri yarıştan kopmuş görünen İmparatorluğun dünyadaki yerini bir kez daha değerlendirmeye mecbur kalmıştır.³⁹⁴

Bu mecburiyet özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında İmparatorluğun dış politika, güvenlik ve ekonomik alanlarda, dominyonlarına karşı etkisizleşmesinin bir

³⁹³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., W. David McIntyre, *A Guide to the Contemporary Commonwealth*, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, New York, Palgrave, 2001, p. 17.

³⁹⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri (16. Yüzyıldan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri Çatışmalar)*, (çev. Birtane Karanakçı), İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2002, s. 436-440.

sonucudur. 1946'da Londra'da düzenlenen dominyon başbakanlarının katıldığı konferansta Majestelerinin Hükümeti'nin güvenliklerini sağlayamayacağını düşünen dominyon başbakanları kurulacak ortak bir savunma mekanizmasına karşı çıkmışlardır. Böylece Britanya İmparatorluğu'nun dış politikası işlevsizleşmiştir. Bunun pratikteki sonucu; Commonwealth'in bir örgüt olarak dünya politikasında sahip olduğu ağırlığın kaybedilmesidir. Hammadde tedarikçisi rolüne sahip dominyonların mamul madde üretmeye başlamalarıyla İmparatorluk, ekonomik anlamda da güç kaybetmiştir. Bunları ve dönemin “ruhunu” dikkate alan İmparatorluk, dominyonlarıyla ters düşecek politika tercihlerinden kaçınmıştır.³⁹⁵

6. Dekolonizasyon ve Britanya Uluslar Commonwealth'inin Dönüşümü

Çalışmanın bu bölümüne kadar Commonwealth'in dönüşümü genel olarak dominyonlar açısından ele alınmıştır. Buradan sonra ise İmparatorluğun dağılma sürecine bağlı olarak, diğer sömürgeleri içerecek şekilde bir analiz yapılacaktır. Daha önce de belirtildiği üzere, güç kaybı kaçınılmaz hale geldiğinde Britanya İmparatorluğu kendi kontrolünde ve kendi istediği koşullarda gerilemeye başlamıştır. Bu kontrollü gerileme sömürgelerin bağımsızlıklarını kazanmasında da kendini göstermektedir.

Hubert Deschamps'ın belirttiği gibi 1945 sonrası dönemde, Britanya'nın sahip olduğu denizaşırı topraklarda liberal ve gerçekçi siyaset bir arada uygulamaya başlanmıştır. Liberal ve gerçekçilikten kast edilen husus, elde tutulması çok güçleşen yerlerin bırakılması ve bu bırakma sürecinde İngiliz çıkarlarının mümkün olduğu kadarının kurtarılmasıdır.³⁹⁶ Peki dekolonizasyon sürecinden en az zararlı kurtulmaya çalışan Britanyalı devlet adamlarının bu sürecin başlamasında hataları var mıdır? Sorusunun sorulması mantıklı bulunabilir.

Britanya'nın gücünün zirvesinde olduğu 1905 yılında sanki 2005 yılında yayınlanmış gibi gösterilen, diğer bir ifadeyle, 2005 yılına ilişkin öngöründe bulunan bir

³⁹⁵ Werner Levi, “The British Dominions and Regionalism”, *The Review of Politics*, Vol. 9, No. 1, Jan., 1947, p. 79-82.

³⁹⁶ Deschamps, a.g.e., s. 106.

kitap yayınlanmıştır. “Britanya İmparatorluğunun Gerileyişi ve Çöküşü” ismini taşıyan bu kitabın önsözünde şu ifadeye yer verilmiştir:

“Kendisi gibi gurur ve sevince sahip olarak dünya tarihinde önemli rol oynamak isteyen tüm İmparatorluklar sona ermiştir. Eğer bir İmparatorluk benzer bir kaderin önüne geçmek istiyorsa halkını çocukluklarından başlayarak kendilerinden öncekilerin hataları hakkında (şans eseri olarak kaçınıldılirse) bilgilendirmesi gerekmektedir.”³⁹⁷

Bu alıntı dikkate alındığında, İmparatorluğun tarihten ders çıkarıp bunu halkına aktaramadığı yorumu yanlış olacaktır. Çünkü böyle bir yorum dekolonizasyonu açıklayamadığı gibi, II. Dünya Savaşı’ndan sonra değişen dünya koşullarını hesaba katmadığı için de indirgemeci kalacaktır. Britanya İmparatorluğu için elbette Roma İmparatorluğu’nun çöküşünden bir takım dersler çıkarılabilse de Soğuk Savaş koşulları ve ulusal/milliyetçi özgürlük hareketlerinin sahip olduğu etkinlik, artık imparatorluklar için uygun koşulların sona erdiğini göstermiştir.

Sömürgelerdeki emperyalist yönetimlerin sömürgelerin yararına olduğu düşüncesini kabul eden Batılılar için anti-sömürgeci karşı koyuşun anlaşılması zor olsa da³⁹⁸ II. Dünya Savaşı öncesinde çok önemli bir siyasi değere karşılık gelen emperyalizmin Üçüncü Dünya ülkelerinde kendisini gösteren milliyetçi hareketler karşısında sahip olduğu anlamı kaybettiği rahat bir biçimde görülebilir.³⁹⁹ Hubert Deschamps bu durumu şu şekilde özetlemiştir:

“Yeni zamanlara yeni dil gerekir. Artık söz konusu olan “imparatorluklar değil, birlikler”, “Commonwealth”; “sömürgeler” değil, az ya da çok bağımsız “araziler”, “devletler”. Bunlar yalnızca göz aldatıcı, boş formüller değil, kaçınılmaz bir evrimin belirtileri.”⁴⁰⁰

Her ne kadar II. Dünya Savaşı sonrasında İmparatorlukların geçerliliğini kaybettiği söylemi üzerinde durulsa da Britanya İmparatorluğu’nun dağılma süreci hızlı bir biçimde yaşanmamıştır. Modern Commonwealth’in kurulduğu tarih olan 1949 yılına

³⁹⁷ Elliott Evans Mills, *The Decline and Fall of the British Empire: a Brief Account of Those Causes Which Resulted in the Destruction of our Late Ally, Together With a Comparison Between the British and Roman Empires*, Oxford, Alden & Co., Bocario Press, 1905, p. III.

³⁹⁸ Füredi, a.g.e., s. 56.

³⁹⁹ Aynı yer., s. 50.

⁴⁰⁰ Deschamps, a.g.e., s. 5.

kadar, yüzyıllar içerisinde genişlemiş bir İmparatorluğun birden dağılmasını beklemek imkânsızdır. Dağılma, 1946 yılında Ürdün'ün bağımsızlığı ile başlamış hemen bir yıl sonra İmparatorluk için büyük önem arz eden Hindistan ve Pakistan ile devam etmiştir. 1948'de ise üç yeni bağımsızlık yaşanmıştır: ilki bugünkü ismiyle Sri Lanka, ikincisi Myanmar sonuncusu ise Filistin'deki İngiliz Manda rejiminin sona ermesinin ardından yaşanan 1948 Arap-İsrail Savaşı'nı kazanan İsrail devletidir.

Peki, niçin bu ülkelerin bağımsızlıklarına izin verilerek İmparatorluğun dağılma sürecinin başlamasının önü açılmıştır? Peter Speers sömürgelere yönelik politika değişikliğinin temel sebeplerinden birisi olarak hükümetteki partinin sosyalist olması ve bu yönüyle halklar arasında herhangi bir ayrımcılığı kabul etmemesi olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda Speers'e göre İşçi Partisi "beyaz üstünlüğüne" dayanan eski uygulamaları reddetme yoluna giderek, sömürgelerde yaşayan halkların refahını düşünmenin zorunluluğuna vurgu yapmıştır. Bu halkların refahının sağlanması için Britanya İmparatorluğu yararına olan sömürünün son bulması gerekmektedir. İşçi Partisi'nin henüz iktidarda olmadığı bir dönemde sömürgeye ilişkin devlet mekanizmalarına eleştirel yaklaşmış olması da bu çerçevede önemsenmelidir.⁴⁰¹

Speers, İşçi Partisi'nin sömürgelerin bağımsızlıklarını kazanmalarını da içeren ciddi bir reform programı sunduğunu ve başlangıçta siyasi ve ekonomik alanlarda başarılı olduğunun altını çizmiştir. Çeşitli bölgelerdeki sömürgelere sağlık, konut, tarım haberleşme vb. kaynak aktarımı yaşanırken bazı sömürgelerde de birtakım özel projeler hayata geçirilmiştir. Ancak Hükümet'in mevcut imkânlarıyla projeleri geniş İmparatorluk coğrafyasına uygulaması mümkün olmamıştır. Bu yüzden devlet imkânlarının yanına özel ticari kuruluşlardan da yararlanmıştır. Bu ise yürütülen projelerin özel şirketlerin güdümüne girmesine sebebiyet vermiştir.⁴⁰² Speers, yazısında bazı eleştirel görüşlere yer vermekle birlikte İşçi Partisi'nin yapmaya çalıştığı şeyde samimi olduğu vurgusunda bulunmaktadır. O'na göre Britanya sömürgelerini, sömürgelerin iyiliği için geliştirme iradesini samimi bir biçimde ortaya koymuş; ancak

⁴⁰¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Peter C. Speers, "Colonial Policy Of The British Labour Party", *Social Research*, Vol. 15, No. 3, Sep., 1948, p. 310-312.

⁴⁰² Aynı yer, p. 314-318.

ironik olarak bu kez de kendi ekonomik sorunlarıyla uğraşmak durumunda kalmıştır.⁴⁰³ Speers yukarıda ortaya koyduğu düşüncelere rağmen makalesinin sonunda İşçi Partisi'nin iktidara gelmesinin ardından İmparatorluğun sömürge politikasında radikal değişikliklerin yaşanmadığını da belirtmiştir. O'na göre esas değişim 1940 tarihli Birinci Sömürge Kalkınma ve Refahı Yasası'yla başlamıştır.⁴⁰⁴

Çalışmanın özellikle ikinci bölümünde ele alınan İngiliz realizmiyle İmparatorluğun, sömürgelerine yönelik politikası değerlendirilirse biraz daha farklı bir tabloyla karşılaşılması kaçınılmazdır. Speers'in makalesinin sonunda yaptığı saptama doğrultusunda şunu düşünmemiz gerekir ki, Churchill'in, 1940 gibi (Ada'nın Almanlarca işgal edileceğini düşünerek "asla teslim olmayacağız" açıklamasını yaptığı) bir yılda Britanya'nın sorunlarını "unutarak" dikkatini, sömürgelerinin kalkınma ve refahına yöneltmesi tarihsel tecrübe doğrultusunda mantıklı bulunamaz. Bu noktada İmparatorluğun gerek Savaş süresince, gerekse Savaş'ın bitmesinin ardından sömürgelere yönelik politikalarında bir değişim yaşanmışsa bu "ortak refah/iyiliğin" hedeflenmesi için değildir. Asıl amaç, realizmin gerektirdiği şekilde fayda maksimizasyonunun sağlanması ve sömürgelerinin dekolonizasyonunu kontrollü bir biçimde sağlamaya ilişkindir.

1945 ve 1947 yılları arasında İşçi Partisi Hükümeti'nin Maliye Bakanlığı'nı yapmış olan Hugh Dalton'un, "*Bir yerde artık istenmiyorsanız ve sizi istemeyenleri bastırarak gücünüz yoksa yapılacak tek şey oradan çıkmaktır.*"⁴⁰⁵ şeklindeki açıklaması, İşçi Partisi'nin İmparatorluğa ait sömürgelerin özgürlüğü ile sonuçlanacak süreci erken fark etmesi ve iyi ilişkiler kurarak, buralardan ayrılma gayreti içerisinde bulunduğunu gösterir. Her ne kadar ilk bağımsızlıklar Afrika'da yaşanmasa da Frank Furedi'nin Afrika özelinde belirttiği üzere, bağımsızlığın kendini bu Kıta'da göstermeye başlamasıyla İmparatorluk Afrika'daki siyasi elitlerle olan ilişkilerini sağlamlaştırmaya ve kendisi adına iyi bir intiba bırakmaya öncelik vermiştir.⁴⁰⁶ Furedi tarafından yapılan bu saptama, daha önce kısaca değinilen Galtung'u yeniden düşünmeyi gerekli

⁴⁰³ Aynı yer, p. 321-322.

⁴⁰⁴ Aynı yer, p. 326.

⁴⁰⁵ Ferguson, a.g.e., s. 333.

⁴⁰⁶ Furedi, a.g.e., s. 108.

kılmaktadır. Galtung “*Emperyalizmin Yapısal Teorisi*” başlıklı çalışmasında, merkez ve çevre üzerinden emperyalizmi tanımlamaktadır. Merkez ve çevre ulusların da birer merkez ve çevresinin olduğundan bahseden Galtung’a göre “çevrenin” merkezi, “köprübaşı” olarak kavramsallaştırılır. Bu “köprübaşlarının”, “merkezin” merkezi ile olan çıkar uyumu mevcuttur ve bu uyum iki merkez arasındaki güçlü bağın temellerini oluşturmaktadır. Buna paralel olarak, çevrenin merkezindeki siyasi/ekonomik elitlerin varlığı, merkezin merkezi lehine kurulan ilişkilerin sürdürülmesinde kilit role sahiptir.⁴⁰⁷ Galtung’un saptaması, “merkez” ve “çevre” arasında yaşanan bu ilişkinin az gelişmişliğin zeminini hazırladığını göstermektedir. Çalışma konumuza ilişkin olarak adil olmayan mevcut ilişkinin, “ortak refah” izlenimi üzerinden imajlanmaya çalışıldığı belirtilebilir.

II. Dünya Savaşı sonrasında Galtung’un teorisi ile uyumlu bir politika tercihi bulunan Britanya İmparatorluğu rasyonel davranarak hem bu ülkelere özgürlüklerini bir “lütuf” olarak vermiş hem de bu ülkelerde oluşturduğu “köprübaşlarıyla” kendi lehine olan ilişkilerini sürdürme başarısını sağlamıştır. Kısaca II. Dünya Savaşı sırasında iktidarda olan Muhafazakâr Parti ve savaş sonrasında iktidara gelen İşçi Partisi’nin kolonyal politikası büyük çoğunlukla sömürgelerdeki “köprübaşlarının” oluşturulmasına yöneliktir. İlişkilerin devamını sağlayan ve sağlayacak olan bu “köprübaşlarının” oluşturulmasında üniversite eğitimi bir araç olarak kullanılmıştır.

A.J. Stockwell’in de belirttiği gibi İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesinin ardından, sömürgelerden Birleşik Krallık’a üniversite eğitimi almak için gelen öğrencilerin sayısı daha önce hiç olmadığı kadar artmıştır. Birleşik Krallık’ta verilen bu eğitimin en dikkat çeken yönü ise dekolonizasyon süreci ile ortaya çıkan birçok yeni devlet liderinin, üniversiteyi Birleşik Krallık’ta tamamlamış olmasıdır. Stockwell ülkelerinde daha sonra başbakan ve devlet başkanı olacak Tunku Abdul Rahman, Eric Williams, Jomo Kenyatta, Michael Manley⁴⁰⁸ gibi isimlerin eğitimlerini Birleşik Krallık’ın kaliteli üniversitelerinde aldığına dikkat çekmiştir. Bunun yanında üniversite eğitimi alanlar, yalnızca başbakan veya devlet başkanı olmuyorlardı. Bir ülkenin kilit mekanizmalarından olan adli yapılarda da hukuk eğitimi Birleşik Krallık’ta alan

⁴⁰⁷ Galtung, a.g.m., s. 30-32.

⁴⁰⁸ Sırasıyla Malezya, Trinidad Tobago, Kenya ve Jamaika.

öğrenciler bulunmaktaydı. Bu öğrencilerin sayısı özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde büyük oranda artmıştır. Burada sorgulanması gereken durum, İmparatorluğun niçin bu öğrencileri artan sayılarda eğitime ihtiyacı hissettiğidir. İngiliz realizmiyle bu soruya cevap verecek olursak; bunun eski sömürgelerin bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından gelişmelerini sağlamaları için gereken yetişmiş insan ihtiyacını karşılama amacını taşımadığı söylenebilir. Çünkü İmparatorluk, sömürgelerden yükseköğretim için gelen tüm öğrencileri kabul etmemekteydi. İmparatorluk bazı sömürgelerde kurduğu üniversiteler aracılığıyla, diğer gelmek isteyenlerin önünde bir bariyer kurmaktaydı. Buradan çıkan sonuç; gerektiği kadar öğrencinin Birleşik Krallık'ta eğitim almasının yeterli olduğunun anlaşıldığını gösterir. Bunun yanında bağımsızlığını kazanacak ülkelerde “kilit” pozisyonlara gelecek bu kişilerin sayıca çok olmaları, onların kontrolünü de güç hale getirecekti. Öyle ki, Birleşik Krallık İstihbaratı bu öğrencileri ve öğrenci birliklerini özellikle komünist fikir ve eylemlerden uzak tutmaya çalışmıştır.⁴⁰⁹ Kısaca İmparatorluk dekolonizasyon sürecinin ardından eski sömürgeleriyle ilişkilerini kilit mevkilere yönelik olarak yetiştirdiği siyasi, ekonomik ve idari elitler vasıtası ile sürdürmek istemiştir. Yeni devletlerin birçoğunun ilk başbakan veya devlet başkanlarının Birleşik Krallık'ta eğitim aldıkları gerçeği bunu doğrulamaktadır. Oluşturulan bu “köprübaşları” İmparatorluğun fiili olarak o ülkelerde bulunma zorunluluğunu da ortadan kaldırmıştır.

Yukarıda bahsi geçen “köprübaşlarının” Britanya İmparatorluğu'na olan bağımlılığı bazı açılardan bir tercih olmaktan ziyade zorunluluktur. Birleşik Krallık eski Başbakanı David Cameron'un 2011 yılında Pakistan'a yaptığı ziyarette vurguladığı gibi; Britanya İmparatorluğu, dünyanın sahip olduğu tarihi sorunların birçoğundan sorumludur.⁴¹⁰ Bu bağlamda İmparatorluk, İngiliz realizmine uygun olarak bağımsızlığını tanıdığı eski sömürgelerinde bir takım sorunlar bırakarak, bu sorunların çözümünde kilit role sahip olmuştur. Böylece İmparatorluk, eski sömürgelerini kendisine bağlı tutmanın “kolay” ve “ucuz” bir yolunu bulmuştur. Bağımsızlığını

⁴⁰⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., A. J. Stockwell, “Leaders, Dissidents and the Disappointed: Colonial Students in Britain as Empire Ended”, *The Journal of Imperial and Commonwealth History*, Vol. 36, No. 3, Sep., 2008, p. 487–507,

⁴¹⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., James Kirkup, Christopher Hope, “David Cameron: Britain caused many of the world's problems”, 05.04.2011, <http://www.telegraph.co.uk/news/politics/david-cameron/8430899/David-Cameron-Britain-caused-many-of-the-worlds-problems.html>, (24.01.2014).

kazanan ilk ülkelerden Hindistan ve Pakistan ile bu düşünceyi kuvvetlendirmek isabetli olacaktır.

1947’de Hindistan ve Pakistan’ın bağımsız devletler olarak ortaya çıkmaları ile Keşmir sorununun temellerinin atıldığı söylenebilir. Ancak sorunun ana dinamikleri 1947’den öncesindeki İmparatorluk yönetiminde belirginleşmektedir. Birleşik Krallık sorun çıkması kaçınılmaz olan Keşmir’e ilişkin olarak Keşmir’in kendi geleceğini belirleyeceği vurgusunu yapmıştır. Ancak Birleşik Krallık yaptığı bu vurguya rağmen Pakistan’ın tezlerine karşı bir politika izleyerek Müslüman – Hindu çatışmasının başlamasına sebep olmuştur. Sorunun Birleşmiş Milletler’e (BM) taşınması, Birleşik Krallık’ı sorunun çözümünde yeniden önemli bir aktör haline getirse de ülke burada gereken kararlılığı göstermemiştir. Soğuk Savaş döneminin gerçekliğine paralel olarak değişken politikalar izleyen Birleşik Krallık’a ek olarak, diğer küresel ve bölgesel güçlerin de Hindistan ve Pakistan yanında yer almalarıyla, iki ülke birçok kez savaşmıştır.⁴¹¹ Bu mücadeleyi kendi lehine sonuçlandırmak isteyen eski sömürgeler yönlerini özellikle Britanya’ya doğru çevirmişlerdir. Genel olarak bir devletleşme tecrübesine sahip olmayan bu eski sömürgeler, bağımsızlıklarının ardından, Britanya’nın desteğine daha önce olmadığı kadar ihtiyaç duymuşlardır.

Yeni bağımsızlığını kazanan devletlerin Commonwealth içerisinde kalmalarının insan psikolojisiyle benzerlik gösterdiği ileri sürülebilir. John Blowby’a göre yeni doğmuş bir bebeğin ilk yıl süresince annesine olan bağlılığı çok yoğundur. Bu yoğunluk birçok çocuk için ilk üç yaş sürmektedir. Bağlanma davranışı farklı bir yoğunlukta olsa da çocuğun anaokulu süresince de devam etmektedir. Burada çocuklar başkalarıyla oynarken karşılaştıkları sorunlarda hemen ebeveynlerine dönmekte ve onunla bir temas arayışı içerisine girmektedirler.⁴¹² Bebeklik ve çocukluk devresini devletlerin bağımsızlıklarını kazandıkları ilk dönemler, ebeveyni ise Britanya İmparatorluğu olarak düşünürsek bağımsızlığını kazanan devletlerin diğer devletlerle karşılaştıkları

⁴¹¹ Keşmir Sorunu ile ilgili detaylı bilgi için bkz., Nebi Miş, “Keşmir: Bağımsızlık Mücadelesinde Bitmeyen Savaş”, *Dünya Çatışmaları Çatışma Bölgeleri ve Konuları*, C. 2, (ed.) Kemal İnat, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman, Ankara, Nobel, 2010, s. 417-462.

⁴¹² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., John Blowby, *Bağlanma*, (çev. Tuğrul Veli Soylu), İstanbul, Pinhan Yayıncılık, 2012, s. 262-265.

sorunlarda yönlerini Britanya'ya çevirerek ondan destek almak istemeleri insan psikolojisi dikkate alındığında normal karşılanabilir.

Mehrunnisa Ali'nin, Pakistan örneğinde belirttiği gibi Pakistan'ın, Britanya İmparatorluğu'na karşı dünyadaki Müslümanların çıkarlarını savunduğu politikalarını bağımsızlığından sonra devam ettirmesi, Pakistan için büyük riskler barındırmaktaydı. Her şeyden önce böyle bir politika, bazı Batılı büyük güçlerin hoşnutsuzluğuyla sonuçlanacaktı. Ayrıca Pakistan, Britanya'nın diplomatik, maddi ve manevi yardımına en çok ihtiyaç duyduğu bu dönemde gereken yardımı sağlayamayacağı için mevcut sorunlarının üstesinden gelmeyi başaramayacaktı. İşte bu sebeple henüz yeni kurulan bu devlet ilk yıllarında bağımsızlığını gerçek anlamda kullanamamıştır. Pakistan'ın kurucusu Muhammed Ali Cinnah'ın Filistin sorunundaki açıklamaları dışında Britanya İmparatorluğu'na karşı kötü niyet beslememesi, Commonwealth içerisinde kalma kararı, İngiliz subaylarını vali ve ordu komutanı olarak görevlendirmesi buna örnek verilebilir. Ayrıca Cinnah, Britanya İmparatorluğu'nun etkisini, Hindistan ile yaşanan sorunların çözümünde kullanabileceğini de düşünmekteydi.⁴¹³ Pakistan örneğinde görüldüğü gibi, her ne kadar devletler bağımsızlıklarını kazansalar da İmparatorluğa olan bağımlılıkları zorunlu ve “yapısal” bir biçimde devam etmekteydi.

Toparlayacak olursak, Nizârî İsmâilî toplulukların 1957'de vefat eden İmamı olan III. Ağa Han, Britanya İmparatorluğu'ndan birçok kez övgüyle söz ettiği otobiyografi kitabında, Hindistan ve Pakistan özelinde, yeni kurulan devletleri aşağıdaki şekilde tanımlayarak, bu ülkelerin birbirleriyle ilişkilerinde Commonwealth'in önemine değinmiştir:

“...Bölünme sonucunda ortaya çıkan yeni ülkeler ilk anda narin bitkilere benzerler; ancak kökleri derin olduğu takdirde, dikkatle ve akıllıca büyütüldüklerinde gelişeceklerdir. İngiliz Milletler Topluluğu üyeliği, Hindistan ve Pakistan halkları arasında dokunulmaz fakat önemli bir bağ temin etmektedir. Zamanla bir ittifaka dönüşebilecek dostça bir anlayışın gelişeceğine dair çok büyük umutlar var...”⁴¹⁴

⁴¹³ Mehrunnisa Ali, “Jinnah's Perception of Pakistan's Foreign Policy and the Kashmir Issue”, *Pakistan Horizon*, Vol. 43, No. 2, Apr., 1990, p. 65-66.

⁴¹⁴ III. Ağa Han Sultan Muhammed Şah, *Ekselansları Ağa Han İmam, Politikacı, Filozof, Dost*, (çev. Zeynep Özbek), İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2005, s. 386-387.

Ağa Han'ın "narin bitkilere" benzettiği bu devletlerin tarihleri eskilere gitse de gerçek bir devletleşme tecrübesi geçirmediği için "köklerinin derin olmadığı" söylenebilir. Ağa Han'a göre, böylesine kırılğan yapıya sahip devletlerin birbirleriyle olan ilişkileri ikili ilişki temelinde sürmeyerek "Commonwealth" üzerinden geliştirilecekti. Bu saptama Galtung'u bir kez daha doğrulamaktadır.

Galtung, "merkezin", "çevre" üzerinde kurduğu yapısal bağımlılığın dış ilişkileri de kapsadığını belirtmiştir. O'na göre bir Üçüncü Dünya ülkesi, diğer bir üçüncü dünya ülkesi ile kuracağı dış ilişkiyi "merkez" üzerinden sağlamaya mecbur kalmaktadır.⁴¹⁵ Böylece dünya siyasetine yeni birer aktör olarak çıkan bu az gelişmiş devletler eskisinden farklı bir emperyalizm ile karşılaşmaktadırlar.

7. 1949 Londra Deklarasyonu ve Modern Commonwealth'in Kuruluşu

Bir Commonwealth uzmanı olan Peter Harris'in ne olmadığını açıklamanın, ne olduğunu açıklamaktan daha kolay olduğunu söylediği⁴¹⁶ Commonwealth'in yalnızca 1949 tarihli Londra Deklarasyonu'yla ortaya çıktığını söylemek hata olacaktır. Modern Commonwealth'in oluşumunda 1926 ve sonrasında yaşanan birkaç büyük dönüm noktasının Örgüt'ün ortaya çıkışına yaptığı katkıyı unutmamak gerekir. Ancak 1949 Londra Deklarasyonu, Commonwealth tarihinin yönünü değiştirmesi sebebiyle diğerlerinden farklı bir öneme sahiptir. Yeni bir temel üzerine inşa edilmeye çalışılan Örgüt'ün ismi de "Uluslar Commonwealth'i" (Commonwealth of Nations) olarak değiştirilmiştir.⁴¹⁷

Bu Deklarasyon uzun bir metinden oluşmamakta ve üyeleri kesin ifadelerle yükümlülük altına sokmamaktadır. Londra Deklarasyonu'yla Commonwealth, eski sömürgelerin bağımsız birer cumhuriyet olarak üyeliklerini sürdürebilecekleri bir yapı haline dönüşmüştür. Şimdi 1949 Londra Deklarasyonu'nun çevirisine yer verilerek, 26

⁴¹⁵ Canbolat, *Gelişmekte Olan Ülkeler. Küresel Politik ve Ekonomik Çıkar İlişkilerindeki Konumları*, a.g.e., s. 33.

⁴¹⁶ Harris, a.g.e., p. 3.

⁴¹⁷ Amitav Banerji, "The 1949 London declaration: Birth of the Modern Commonwealth", *Commonwealth Law Bulletin*, Vol. 25, No. 1, 1999, p.1.

Nisan 1949 tarihli bu metnin Britanya ve eski sömürgeler için ne anlama geldiği yorumlanmaya çalışılacaktır.

“Birleşik Krallık, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, Güney Afrika, Hindistan, Pakistan ve Seylan Hükümetleri Hindistan’da yakında yapılacak olan anayasa değişikliğini göz önünde bulundurarak ülkelerini Commonwealth üyeleri olarak birleştirmişler ve özgür birlikteliğin sembolü olan Taca karşı ortak bir bağlılık hissetmektedirler.

Hindistan Hükümeti, Commonwealth’e üye olan diğer ülke hükümetleri, Hint halkının yeni anayasayla amaçladıkları hakkında bilgilendirmiştir ki bu amaç Hindistan’ın egemen, bağımsız bir cumhuriyet haline gelmesi ile ilgilidir. Ancak Hindistan Hükümeti, Hindistan’ın Uluslar Commonwealth’inin tam üyesi olarak kalma arzusunu ve Hindistan’ın, Kral’ı bağımsız üye ülkelerin özgür birlikteliğinin sembolü ve yine Commonwealth’in lideri olarak ilan ederek onaylamıştır.

Commonwealth’e üye olan diğer ülkelerin hükümetlerinin Commonwealth’e üyeliklerinin temelleri bu sebeple değişmemiştir, bu hükümetler deklarasyonun koşullarına uygun olarak Hindistan’ın devam eden üyeliğini kabul eder ve tanır.

Buna göre Birleşik Krallık, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, Güney Afrika, Hindistan, Pakistan ve Seylan, Uluslar Commonwealth’inin barış özgürlük ve gelişme uğraşında serbestçe işbirliği içine girmeyi ve onun özgür / eşit üyeleri olarak bir arada kalmayı beyan ederler.”⁴¹⁸

Her şeyden önce Deklarasyon’un genel olarak Hindistan’ın bağımsız bir cumhuriyet olma isteği temelinde şekillendiği söylenebilir. Fakat metin içerisinde yer alan “küçük detaylar” bugün de Örgüt’ün temellerini oluşturmaktadır. Örneğin Taca karşı duyulan ortak bağlılık, Britanya Tacı’nın, Commonwealth’in lideri olarak kabul edilmesi, birlikteliğin özgür ve eşit üyeler arasında mevcut bulunan serbest bir işbirliğine dayanması, barış, özgürlük ve gelişime yönelik ortaya koyulan hedefler bunlar arasındadır.

Peki yukarıda ele alınan “küçük detaylar” Commonwealth için bir dönüm noktası olmaya yeterli midir? Yoksa deklarasyon, bunların ötesinde bir anlam mı taşımaktadır? Bu noktada Peter Marshall, 1949’daki değişikliğin Commonwealth içerisindeki “Britanyalılık” duygusunu nasıl etkileyeceği sorusunu sormuştur. Diğer bir

⁴¹⁸ “The London Declaration”, <http://thecommonwealth.org/sites/default/files/history-items/documents/London%20Declaration%20of%201949.pdf>, (15.01.2015).

deyişle Marshall, Hindistan'ın bağımsız bir ulus olarak Commonwealth üyeliğine devam edecek olmasının Kanada, Yeni Zelanda ve Avusturalya gibi Commonwealth'e "Britanyalılık" duygusuyla bağlı olan ülkelerin Commonwealth algısında bir farklılaşma yaratır mı? sorusunun altını çizmiştir.⁴¹⁹

Bu durumu "Britanyalılık" olarak değerlendirmek yerine Anglo-Saxon temelinde ele alan Amitav Banerji ise Londra Deklarasyonu'nun Commonwealth'in Anglo-Saxon karakterini değiştirdiği savına katılmamaktadır. Banerji, ilk olarak Hindistan ve Pakistan'ın Londra Deklarasyonu'ndan iki yıl önce Commonwealth'e katıldıklarını vurgulamıştır. Bunun anlamı Commonwealth'in Anglo – Saxon yapısındaki değişim 1949'da değil bu ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmalarıyla başlamıştır. Banerji, ikinci olarak Commonwealth birlikteliğinin sahip olduğu temellerinin Anglo-Saxon'lukla oluşmadığına değinmiştir. O'na göre bu bağı oluşturan şey Britanya Tacı'na olan ortak bağlılıktır ve bu durum 1949 Deklarasyonu ile değişmemiştir.⁴²⁰ Banerji'nin ikinci görüşü, Commonwealth'de meydana gelen dönüşümü açıklama bakımından eksik kalmaktadır. Her şeyden önce, eğer Commonwealth'in Anglo-Saxon ya da Britanyalı temelleri değişmediyse Eski ismi British Commonwealth of Nations olan birlikteliğin yeni isminden British'in çıkarılmasına niçin gerek görülmüştür? Sorusu dahi Banerji'nin bu konudaki görüşlerinin isabetsizliğini ortaya koymaktadır.

Modern Commonwealth içerisindeki Anglo-Saxonluk/Britanyalılık bağı Hindistan, Pakistan ve Sri Lanka'nın yeni üyeler olarak birliğe katılmalarının ardından ortadan kalktığına göre, eski sömürgelerin Britanya Tacı'na duydukları ortak bağlılık taahhüdünün Commonwealth'in varlığını sağlaması mümkün müdür? sorusunun akıllara gelmesi olasıdır. Bu soruya tek bir açıdan cevap vermek doğru olmayacaktır. Gerek İmparatorluk gerekse eski sömürgelerin varlık siyasetinin temelde beş ana unsura dayandığı söylenebilir; mecburiyet, eşitlik hissi, karşılıklı çıkar, üyelere sağlanan serbestlik ve sembolik de olsa Britanya Tacı'na olan bağlılık.

⁴¹⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Peter Marshall, "Shaping the 'new Commonwealth', 1949," *The Round Table The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 88, No. 350, 1999, p. 186.

⁴²⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Banerji, "The 1949 London Declaration: Birth of the Modern Commonwealth", a.g.m., p. 4.

Commonwealth'e olan benzerliği ile dikkat çeken “Hollanda-Endonezya Birliği”nin başarisızlığı ve Hollanda İmparatorluğu'nun ortadan kalkması, yukarıda sorulan sorunun cevaplanmasına yardımcı olabilir. Irk unsuruna dayanmayan bu birliktelik, egemen devletlerin liderleri arasında sık sık konferans düzenlenmesini öngörmekteydi. Liderler arasında bu iletişimin kurulması Endonezya ticaretinde belirleyici konumda olan Hollanda'nın çıkarlarını koruma amacını taşıymaktaydı.⁴²¹ Bu birliktelikte yukarıda değinilen beş unsurdan yalnızca mecburiyet ve eşitlik hissini kısmen sağlamaktaydı. Bu sebeple “Hollanda-Endonezya Birliği” her ne kadar Commonwealth'den esinlense de II. Dünya Savaşı sonrasında oluşan yeni koşulları anlama noktasında yetersiz kalmıştır.

Hollanda-Endonezya Birliği'ni oluşturmak isteyen Hollandalılar, İngiliz realizminin aksine bu birlikteliği oluştururken salt sert güce dayalı eski İmparatorluk politikasını devam ettirmek istemişlerdir. Birliğin temelini oluşturan iki antlaşmadan birisi olan 1947 tarihli Linggardjati Anlaşması'nın ardından dahi Hollanda'nın Endonezya zerine düzenlediği iki askeri operasyon buna verilebilecek önemli bir örnektir.⁴²² Buna karşılık İngiliz realizmi ile oluşturulmuş olan Commonwealth'in nasıl hayatta kalmayı başardığını Hubert Deschamps, aşağıda yer alan isabetli düşüncesi ile ortaya koymuştur. Bu düşünce aynı zamanda yukarıda beş ana unsura dayandırılan Commonwealth'in varlık siyasetini de kısmen doğrulaması sebebiyle önemlidir.

“Commonwealth'in, basit bir görünüş içinde yeni yıldızların kayıp gideceği dayanıksız bir nebula olduğu düşünülebilirdi. Gerçekteyse, bir kez eşitlik tanındıktan sonra bağımsızlık kompleksleri kayboldu; sorumlular, çok esnek, istedikleri anda ayrılacakları bir bütün içinde belirli bir dayanışmanın avantajlarını anladılar.”⁴²³

⁴²¹ Deschamps, a.g.e., s. 115.

⁴²² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1995, s. 207.

⁴²³ Deschamps, a.g.e., s. 109.

7.1. Commonwealth İçerisinde Sürekliliği İfade Eden Bir Sembol Olarak Kraliçe II. Elizabeth Döneminin Başlaması

Kraliçe Elizabeth hiç kuşkusuz Britanya için olduğu gibi Commonwealth içinde önemli bir semboldür ve 60 yılı geçen hüküm süresiyle tahtta en uzun süre kalan hükümdardır. 1952'den bugüne dek, Commonwealth'in başı olan Kraliçe, bu sebeple 1949'da oluşturulan Modern Commonwealth içerisinde bir sürekliliği de ifade etmektedir.

G. V. Portus, Kraliçe'nin Commonwealth için sahip olduğu önemi vurgulamıştır. Portus'a göre tacın yalnızca sembol olduğunu iddia edenler vardır. Bu bir yönüyle doğrudur ancak Kraliçe'nin bu noktadaki benzersizliği; sembolün bizzat kendisi olmasıdır. Diğer bir ifadeyle yaşayan bir insan olarak bu sembolü temsil etmesidir. Portus bu görüşünü temellendirmek için bir takım diğer sembolleri örnek gösterme yoluna gitmiştir. Örneğin bir bayrak, ulusal marş, amblem de sembol olabilir, fakat yaşayan bir sembol olan Kraliçe gibi halkına hitap edemez, onlarla birlikte ibadet edemez ya da sahip olduğu toprakları ziyaret edemez. İşte bu sebeple bir insan -Kral-Kraliçe- ile somutlaştırılan Commonwealth'in sembolü benzersizdir ve bu sebeple Commonwealth'i birleştiren bağ olarak isabetli bir seçimdir.⁴²⁴ Ayrıca Kraliçe'nin Commonwealth içerisindeki 16 ülkenin devlet başkanı olarak kabul edilmesi de önemsenmesi gereken bir husustur. Aşağıda bu ülkelerin belirtildiği bir tablo yer almaktadır.

Antigua ve Barbuda	Yeni Zelanda
Avustralya	Papua Yeni Gine
Bahamalar	Saint Lucia
Barbados	Saint Kitts ve Nevis
Belize	Saint Vincent ve Grenadines
Grenada	Solomon Adaları
Kanada	Birleşik Krallık
Jamaika	Tuvalu

Tablo 1: Kraliçe II. Elizabeth'in Devlet Başkanı Olarak Kabul Edildiği Ülkeler⁴²⁵

⁴²⁴ G. V. Portus, "The Queen and the Commonwealth of Nations", *The Australian Quarterly*, Vol. 26, No. 1, Mar., 1954, p.13-14.

⁴²⁵ Kaynak: <http://www.monarchist.org.uk/the-commonwealth.html> (25.09.2016)

Kraliçe'nin Commonwealth'in başı olarak iktidara geçmesinden önce yalnızca bir Başbakanlar Konferansı yapılmıştır. 1951'de yapılan ve 10 gün süren bu konferans sonunda ilan edilen bildiri metnine bakıldığında, toplantının temel gündemlerinden birisinin, o tarihte devam eden Kore Savaşı ve Savaş'ın barışçıl bir biçimde sonlandırılması olduğu rahatlıkla görülebilir. Bildiride Commonwealth Başbakanları'nın Stalin ve Mao Tse-tung ile görüş alışverişinde bulunabileceğine de bu kapsamda yer verilmiştir. Bildiride vurgulanan bir diğer konu ise Commonwealth'in kapalı bir sistem olmadığının belirtilmesidir. Bu çerçevede Commonwealth'in diğer uluslarla da işbirliği içerisinde bulunmaya istekli olduğunun altı çizilmiştir. Dünya barışına ilişkin konuların yanında ekonomik konulara da kısaca değinilerek, az gelişmiş ülkelerin gelişim yolunda desteklenmesi gerekliliğine de yer verilmiştir. Bunların yanında Commonwealth ülkelerinin kendilerini birlik/ortaklık (association) olarak tanımlamaları bildiride dikkat çeken önemli hususlardan birisidir.⁴²⁶

Bir önceki konferansın ağırlıklı olarak üzerinde durduğu Kore Savaşı ve barış görüşmelerine, 1952'de yapılan Commonwealth Başbakanlar Konferansı'nda da yer verilmiştir. Bunun yanında Kore'de görev yapan Commonwealth tümeninin durumu da ilgilenen konular arasındadır.⁴²⁷ 28 Temmuz 1951'de kurulan ilk Commonwealth tümeni o dönemde Commonwealth üyeleri arasında önemsenen bir oluşumdur. Bu tümen, BM gücünün bir parçası olarak hizmet vermekteydi. Kore'de göreve başlamasından savaşın sonuna kadar Güney Kore'nin toprak bütünlüğünü korumasına katkıda bulunan tümen, özellikle Çinli birliklere karşı önemli görevlerde bulunmuştur.⁴²⁸ Genel olarak bakıldığında Kore Savaşı'nda Birleşik Krallık, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, Güney Afrika ve Hindistan, BM çatısı altında zaten varlık göstermişlerdir. Ancak Soğuk Savaş koşullarında bir tümenin Commonwealth adı altında savaşması birliktelik açısından önemsenmesi gereken bir konudur.

⁴²⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., "Prime Ministers Say: "We'd Welcome Talks With Stalin Or Mao Tse-tung", *The Sunday Herald*, 14.01.1951, p. 5.

⁴²⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., "Seven Prime Ministers For Korean Talks" *Examiner*, 04.12.1952, p. 1.

⁴²⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Brian Catchpole, "The Commonwealth in Korea", *History Today*, Vol. 48, Issue 11, Nov., 1998, p. 33-39.

1952 Commonwealth Başbakanlar Konferansı'nda konuların ağırlıklı olarak ekonomi temelli olduğu söylenebilir. Konferans'ta, üretim ve ticaretin Commonwealth ülkelerinin yanında dünya çapında geliştirilmesi gibi çok genel bir takım hedefler koyulmuştur. Ayrıca Konferans'ta, Commonwealth üyelerinin ortak amaçlara ulaşmak için işbirliği içerisinde olacağı belirtilmiş ve Commonwealth'in ayrı bir ekonomik blok olmadığı ifade edilmiştir. Yine Konferans'ın yapıldığı dönemde Sterlin alanının içerisinde bulunduğu ekonomik krizi aşmak için de işbirliği öngörülmüştür.⁴²⁹ Bunun yanında Commonwealth üyeleri Kraliçe'nin sahip olduğu unvanlarla ilgili de anlaşmaya varmışlardır. Buna göre Kraliçe için kendilerinin kabul ettiği unvanları kullanacaklardı. Diğer bir deyişle Kraliçe'nin kendisi için ilan ettiği unvanları üye ülkelerin parlamentolarının onaylaması gerekmektedir. Bu çerçevede yapılan en önemli değişiklik Kanada'yı fazlasıyla rahatsız eden "dominyon" kelimesinin unvanlardan düşürülmesiydi. Kraliçe'nin unvanlarının ülkelerin tercihine bırakılması Commonwealth'in varlık siyaseti için önemlidir. Her ne kadar Birleşik Krallık'ın kabul ettiği unvanlar Kanada, Yeni Zelanda ve Avustralya'da benzerlikler gösterse de Hindistan, Kraliçe kelimesini kullanmamaktaydı çünkü bağımsız bir cumhuriyet olarak Kraliçe, Hindistan için yalnızca Commonwealth'in başı olarak kabul edilmekteydi. Pakistan, Seylan (Sri Lanka) ve Güney Afrika ise "Tanrı'nın yardımıyla" (by the grace of God) ve "inancın savunucusu" (defender of the faith) ibarelerini kullanmayı bırakmışlardır.⁴³⁰

7.2. 1953 ve 1955 Commonwealth Başbakanlar Konferansları: Avustralya ve Birleşik Krallık Arasında Oluşan Güven Sorunu Çerçevesinde "Ortak" Çıkar Problemi

1953 Commonwealth Başbakanlar Konferansı'nda üzerinde uzlaşılan temel konu Süveyş Kanalı'nın güvenliğinin sağlanmasıdır. 1953 yılında Süveyş Kanalı üzerinde yaşanan Birleşik Krallık-Mısır ihtilafında görüşmelerin çıkmaza girerek son bulmasının ardından yapılan Commonwealth görüşmelerinde, Pakistan Başbakanı

⁴²⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., "Expansion Plan for World Trade", *The Courier-Mail*, 13.12.1952, p. 4.

⁴³⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., "Ministers Agree On Titles For Queen", *The Sunday Herald*, 14.12.1952, p. 4.

Chaudhry Muhammed Ali ve Hindistan Başbakanı Nehru'nun Süveyş üzerinde İngiliz görüşünü destekledikleri görülmüştür. Hatta Konferans'ın ardından da ülkelerine dönmek üzere yola çıktıklarında o dönemde Mısır Cumhurbaşkanı olan Muhammad Naguib'i Süveyş'teki İngiliz varlığı ile ilgili daha makul olmaya davet etmişlerdir. Bu desteğin geldiği Chaudhry Muhammed Ali'nin Müslüman, Nehru'nun ise kolonyalizm karşıtı olması, anlaşmazlıkta İngilizlerin elini güçlendiren bir diğer faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴³¹ Kısaca Birleşik Krallık, Commonwealth çerçevesinde gerçekleştirilen toplantılarda, üyelerin kendisi lehine ortaya koyduğu görüşleri dış ilişkilerinde bir avantaja dönüştürmeye çalışmıştır.

Her ne kadar Süveyş üzerine anlaşma sağlandıysa da Commonwealth üyelerinin ortak çıkardan ziyade kendi çıkarlarını düşündükleri de görülmektedir. The Argus isimli Avusturalya gazetesinde çıkan "*Sınırlarımızı Bulmak Zorundayız*" başlıklı yazıda, 1953 Commonwealth Başbakanlar Konferansı'nda Avusturalya'nın, Malaya'nın güvenliği konusunu gündeme getirdiğine değinilmiştir. Yazı, Avusturalyalıların tarihten aldıkları derslere paralel olarak yalnızca kendi kıyılarını koruyarak güvende olamayacaklarını bildikleri için Malaya'nın Avusturalya için önemli olduğunu belirtmiştir. Ortaya çıkan yeni koşullar dikkate alındığında, İmparatorluğun eski savunma anlayışının Avusturalya'nın güvenliğini sağlayamayacağına altı çizilmiştir. Bu yönüyle Commonwealth içerisinde daha fazla işbirliğinin zorunluluğuna değinilse de Avusturalya'ya, kendi güvenliğini sağlamak için daha fazla iş düştüğü belirtilmiştir. Yazının en çarpıcı olan bölümü, Avusturalya'nın Britanya'nın güvenliği için bundan sonra yapacağı fedakârlıklarda daha dikkatli olması gerektiği üzerindedir. İngiliz ve İskoçlar Malaya'nın güvenliğine gereken önemi vermezlerken, Avusturalyalı askerlerin güvenliği sağlamak adına Ortadoğu veya Britanya Adası'na gönderilmesi çığınca bulunarak buna bir son verilmesi gerektiği vurgulamıştır.⁴³² Bu yazıdan çıkardığımız sonuç; birlikteliğin temelindeki "ortak" (common) ibaresinin işlevsel/gerçek olarak salt "imaj" olarak kaldığıdır. Elbette Birleşik Krallık dışındaki üye ülkeler de bu birliktelikten bir takım faydalar sağlamakta veya sağlamayı ummaktadırlar ancak Birleşik Krallık siyasi, ekonomik ve askeri olarak elde edilecek çıkarların merkezinde

⁴³¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., "The Prime Ministers and The Middle East", The Sydney Morning Herald, 11.06.1953, p. 2; "The Imperial Conference", The Advertiser, 11.06.1953, p. 2.

⁴³² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., "We Must Find Out Our Frontiers", The Argus, 12.06.1953, p. 2.

bulunmaktadır. Bu sebeple üyeler arasında ortak karar almak önemli ölçüde zorlaşmaktadır.

1955 yılında yapılan Commonwealth Başbakanlar Konferansı'nın temelini güvenlik ve Tayvan krizi oluşturmuştur fakat konferans bitmesine rağmen Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde (BMGK) Tayvan ile ilgili hangi politikanın izleneceğine karar verilememiştir. Britanya, krizin Komünist Çin'in temsilci göndermeyi kabul etmediği BM'de çözülme çabasının yararsız olduğunun farkındaydı.⁴³³ Bu noktada Birleşik Krallık, Konferansta bulunan Nehru'nun, sorunun çözümüne katkıda bulunabileceğini fark etmiştir. Çünkü Nehru Commonwealth içerisinde Çin'deki Komünist Parti Liderleriyle kişisel bağlantılara sahip olan tek başbakan olarak ön plana çıkmaktaydı.⁴³⁴ Konferansta, Avusturya ve Yeni Zelanda'nın Uzak Doğu'da güvenliklerini sağlamak için Birleşik Krallık'ın desteğini elde etmeye çalıştıkları da görülmektedir. Bu iki ülkenin, Birleşik Krallık ile yaptığı savunma hazırlıkları, Asyalı devletleri, Amerika'nın Asya'da konuşlanmasından daha az tedirgin etmesi yönüyle önemlidir.⁴³⁵ Fakat Avusturalya'nın, Birleşik Krallık'ı Uzak Doğu'da yanında görmek istemesine rağmen Avusturalya'nın güvenliği İngilizlerin öncelikleri arasında yer almamıştır. Başka bir ifadeyle Uzak Doğu'da "ölüm kalım mücadelesi" veren Avusturalya'nın tedirginliği Birleşik Krallık tarafından yeterince anlaşılammıştır.⁴³⁶ Avusturalya ve Birleşik Krallık arasındaki görüş ayrılıkları bize göstermektedir ki, bugün 53 üyeye sahip olan Commonwealth, üye sayısı itibariyle çekirdek bir oluşuma sahip olduğu bu dönemde bile "ortak" çıkarlar etrafında buluşma sorunu yaşamaktaydı.

7.3. Süveyş Krizi'nin Britanya'nın Dünya Politikasına Etkisi

1956 tarihli Süveyş Krizi'nde yaşananları aktarmak ve yorumlamak çalışmamızın sınırlandırması dışındadır. Bu başlık altında ele alacağımız konu

⁴³³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., "Menziez Says China Island "Not Worth Great War", *The Canberra Times*, 10.02.1955, p. 1.

⁴³⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., "Nehru Key Figure in Commonwealth Talks On Formosa", *The Canberra Times*, 01.02.1955, p. 1.

⁴³⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., "Menziez May Soften Red China Attitude", *Sunday Times*, 06.02.1955, p. 2.

⁴³⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., "Australia is Drifting Away", *The Argus*, 31.01.1955, p. 2.

Britanya'nın tarihsel realizmiyle ters düşen bu müdahaleyi nasıl bir motivasyonla yaptığı ve bunun sonuçlarının İmparatorluğa etkisi olacaktır.

Britanya'nın Kanal'a öncelik vermesinin sebepleri arasında; petrolün Britanya tarafından tedarik edilmesi, Kanal Şirketi'nde Britanya'nın sahip olduğu pay, Kanal'ın bazı Commonwealth ülkelerine ulaşma güzergâhında en kısa deniz yolu olması ve askeri olarak Britanya'nın Afrika ile Orta Doğu'daki üsleri için Kanal'ın sahip olduğu önem yer almaktadır.⁴³⁷ Ancak dönemin Başbakanı olan Anthony Eden'in, Britanya'nın dünya politikasındaki azalan gücü ve etkisini dikkate almadan yeniden "oyun kurucu" bir rol üstlenmeye çalışmasının, başarısızlığın temel sebebi olduğu söylenebilir. Times Dergisi'nin Eden için kullandığı şu cümle her şeyi özetler niteliktedir: "*Anthony Eden, Britanya'nın büyük bir güç olduğuna inanan son ve bir krizle yüzleşerek Britanya'nın büyük bir güç olmadığını kanıtlayan ilk başbakanı.*"⁴³⁸

P. J. Marshall'ın da belirttiği üzere Süveyş Krizi'nde yaşanan başarısızlık, Britanya'ya ekonomik ve diplomatik sınırlar getirmişti. Bu sınırlılık, Britanya tarafından iyi okunmuş ve dış politikada önemli değişiklikler yapılmıştır. Buna göre; Britanya kendi kendini yönetmek isteyen devletlere bu hakkı verecekti bu ülkenin bağımsızlığını kazanmasının ardından karşılaşıcağı sorunlar ise o ülkenin kendi sorunları olacak ve Britanya bunlarla ilgilenmeyecekti. Bu politika değişikliğinin Britanya için olumlu sonuçları bulunmaktaydı. Gücünün sınırlarını bilen ve şovenlik içerisinde olmayan Britanyalılar, Fransızların Cezayir ve Hindi-Çini'de, Portekizlilerin ise Angola ve Mozambik'te içine düştükleri şoktan kendilerini uzak tutmayı başarmışlardır.⁴³⁹ Buradan hareketle şu yorumu yapabiliriz ki, İngilizlerin tarihsel realizmiyle ters düşen bu müdahalenin bir hata olduğu hızlı bir şekilde kavranarak, aynı hatanın tekrarlanmaması için gerçek bir politika değişikliğine gidilmiştir. Bunun en açık sonucu dekolonizasyonun hızlanmasına paralel olarak Commonwealth'e üye olan devletlerin sayısında hızlı bir artış yaşanacak olmasıdır.

⁴³⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Khalid Mahmood, "Britain and The Suez Crisis", *Pakistan Horizon*, Vol. 15, No. 2, 1962, p. 111.

⁴³⁸ Paul Reynolds, "Suez: End of Empire", 24.07.2006, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/5199392.stm, (18.02.2015).

⁴³⁹ P. J. Marshall, "The Decline of British Colonial Power", *India International Centre Quarterly*, Vol. 6, No. 1, Jan., 1979, p. 37-38.

7.4. 1956 ve 1957 Commonwealth Başbakanlar Konferansları: “Ortaklık” Vurgusuna Rağmen Yaşanan Görüş Ayrılıkları

10 gün süren 1956 Commonwealth Başbakanlar Konferansı’nda, dönemin uluslararası sorunları tartışılmış ve bu sorunların oluşturduğu gerilimin azaltılması hedeflenmiştir. Bunun yanında konferansta dikkat çeken bir diğer konu, Seylan’ın (Sri Lanka) daha önce Hindistan ve Pakistan’ın yaptığı gibi bir cumhuriyet haline gelerek Commonwealth içerisinde kalma niyetini belirtmesidir.⁴⁴⁰ Sri Lanka’nın Konferans’a yaptığı etki bununla da sınırlı kalmamıştır. Konferans’ın yapılmasından kısa süre önce Sri Lanka Başbakanı Bandaranaike, her ne kadar Commonwealth’in egemenliklerini azaltmadığını vurgulasa da Britanya’nın ülkesindeki askeri üslerden çekilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁴⁴¹ Bu Konferans’ta da Commonwealth’in temel konularda dahi “tek sesli” olamadığı görülmüştür. Örneğin Çin Halk Cumhuriyeti ile kurulacak ilişkiler bu toplantının konular arasındadır. Ancak Çin Halk Cumhuriyeti, diplomatik olarak Britanya, Hindistan, Pakistan ve Sri Lanka tarafından tanınırken Avustralya, Yeni Zelanda, Kanada ve Güney Afrika tarafından tanınmamıştır.⁴⁴²

Konferans’ın sonunda yayınlanan sonuç bildirisinde “ortak amaç”, “ortak anlayış”, “ortak iyilik” ve “ortak ilgi” kavramlarına yer verilerek Commonwealth ismindeki “common” kelimesine vurgu yapılmaya çalışılmıştır. Doğal kaynakların kullanımından, bölünmüş durumda olan Almanya’nın birlikteliğine, Orta Doğu’da barış ve istikrarın sağlanmasından, Kıbrıs’ta yaşanan soruna çözüm bulunmasına, Uzak Doğu ve Güney Doğu Asya’daki durumun düzelmesine, Sterlin alanından, nükleer enerjiye kadar birçok konuya ilişkin genel temennileri ortaya koyan ifadelere yer verilmiştir. Bunların yanında yukarıda yer verdiğimiz Sri Lanka’nın bir cumhuriyet haline gelerek Commonwealth içerisinde kalma niyeti diğer üyelerce kabul edilmiştir. Ayrıca Rodezya ve Nyasaland Federasyonu’nun Başbakanı’nın bundan sonraki Commonwealth

⁴⁴⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., “World Peace Plans Are On The Way”, *The Argus*, 07.07.1956, p.2.

⁴⁴¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., “Conference Discusses Aid to M.E.”, *The Canberra Times*, 30.06.1956, p. 3.

⁴⁴² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., “Prime Ministers To Debate China Recognition”, *The Canberra Times*, 03.07.1956, p. 2.

Başbakanlar Toplantıları'na gelmesi de diğer üyeler tarafından kabul edilerek resmîyete bağlanmıştır.⁴⁴³

1957 Commonwealth Başbakanlar Konferansı, Gana'nın bağımsız bir üye olarak katıldığı ilk Konferans olması yönüyle önemlidir. Ancak sonuç bildirisi dikkate alındığında yine bir önceki Konferans gibi net kararların alınmadığı belirtilmelidir. Bu durum “özgür ve bağımsız uluslardan oluşan bu birlik içerisinde bazı düşünce ve bakış açılarında farklılık olması kaçınılmazdır.” ibaresiyle kendisini sonuç bildirisinde de göstermiştir.⁴⁴⁴

1957 Konferansı'nda BM Kurucu Sözleşmesi iki örnek üzerinden tartışılmıştır. Bu noktada BM'nin, Süveyş Krizi'nde harekete geçmesine rağmen aynı yıl yaşanan Macar Devrimi'nin Sovyetler Birliği tarafından silahlı bir biçimde bastırılmasına sessiz kalması eleştirilmiştir.⁴⁴⁵ Avusturalya ise daha özel olarak BMGK üyelerinin veto hakkının Genel Kurul'u karşısındaki baskınlığını eleştirilmiştir. Bunların yanında Britanya Genelkurmay Başkanı, Commonwealth liderlerini Birleşik Krallık'ın nükleer caydırıcılık ve hidrojen bombasına sahip olma temelinde oluşturduğu yeni savunma politikası hakkında bilgilendirmiştir.⁴⁴⁶

Konferans'ta Avrupa serbest ticaret projesinin*, Commonwealth üyelerinde yarattığı ekonomik tedirginlik de açık bir biçimde görülmektedir. Öyle ki, bu projenin tarım ürünlerini de içereceğini düşünen Commonwealth ülkelerinin Britanya tarafından rahatlatılmaya çalışıldığı görülmüştür. Britanya, tarım ürünlerinin bu proje dışında

⁴⁴³ 1956 Commonwealth Başbakanlar Konferansı sonuç bildirisinin tam metni için bkz., “Meeting of Commonwealth Prime Ministers, 1956, Final Communique”, http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-summit/meeting-of-commonwealth-prime-ministers-1956-london-27-june-6-july_9781848594333-10-en#page1, (15.02.2015).

⁴⁴⁴ 1957 Commonwealth Başbakanlar Konferansı sonuç bildirisinin tam metni için bkz., “Meeting of Commonwealth Prime Ministers, 1957, Final Communique”, http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-summit/meeting-of-commonwealth-prime-ministers-1957-london-26-june-5-july_9781848594333-11-en#page2, (17.02.2015).

⁴⁴⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., “Premiers to Discuss U.N. Charter Reform”, *The Canberra Times*, 03.07.1957, p. 2.

⁴⁴⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., “Defence Policy Outlined to Premiers”, *The Canberra Times*, 04.07.1957, p. 3.

* Avrupa Serbest Ticaret Birliği - European Free Trade Association (EFTA)

tutulması için gereken baskıyı yapacağına yönelik üye ülkelere güvence vermiştir.⁴⁴⁷ 1957 Konferansı'nda Birlikteliğin genişlemesine yönelik önemli bir karar da alınmıştır. Malezya'nın 1957 yılı içerisinde bağımsız bir ülke olarak, birliğe tam üye olarak kabul edilecek olmasından duyulacak memnuniyet açıklanmıştır. Bunun yanında liderler bir önceki yıla göre gelişme kat ettiklerini düşündükleri ekonomik alanlarda daha fazla edinim sağlamak için Commonwealth üyesi ülkelerin maliye bakanlarının Kanada'da buluşmalarına karar verilmiştir.⁴⁴⁸ 1958 ve 1959'da Commonwealth Başbakanlar Konferansları yapılmamıştır. Bunun yerine farklı alanlarda toplantılar yapılarak, ilişkiler sürdürülmeye çalışılmıştır.

7.5. 1958 ve 1959'da Commonwealth'de Yaşanan Güç Kaybı

Görelilik olarak düzenli hale geldiği söylenebilecek olan Commonwealth Başbakanlar Konferansları'nın 1958 ve 1959 yıllarında yapılmamış olması, akıllara konferansın niçin iki yıl üst üste gerçekleştirilmediği sorusunu getirmiştir. Başbakanlar düzeyinde toplantıların yapılamamış olması elbette Commonwealth üyesi ülkeler arasındaki ilişkilerin bittiği anlamına gelmez. Ancak bu iki yılda Commonwealth içerisinde hayati öneme sahip olan bir etkinlik veya olayın gerçekleşmemiş olması Birlikteliğin güç kaybettiğini göstermektedir.

1958 ve 1959 yıllarında Commonwealth çerçevesinde düzenlenen üç temel etkinlik bulunmaktadır. 1958 yılında ön plana çıkanlar Cardiff'de düzenlenen Commonwealth Oyunları* ve yapılmasına 1957 yılında karar verilen Commonwealth

⁴⁴⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., "Premiers Reassured on Free Trade Plan", *The Canberra Times*, 05.07.1957, p. 3.

⁴⁴⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., "Prime Ministers Seek Arms Cut", *The Canberra Times*, 08.07.1957, p. 3.

* Commonwealth Oyunları'nın, Commonwealth çerçevesinde düzenlenen en istikrarlı etkinlik olduğu söylenebilir. İlk olarak, Kanada'nın Hamilton kentinde Britanya İmparatorluk Oyunları ismiyle düzenlenen Oyunlar, II. Dünya Savaşı sırasında kesintiye uğramış olsa da 1950 ve sonrasında her dört yılda bir düzenlenmektedir. Tarihsel anlamda Commonwealth'in kendisinde görülen dönüşüm, biraz gecikmeli olarak Oyunlar'da da kendisini göstermiştir. Yukarıda değinildiği gibi Oyunlar, Britanya İmparatorluk Oyunları olarak başlamış ve 1950 yılı dâhil olmak üzere bu isimle anılmıştır. 1954'de Kanada'da yapılan Oyunlar'la beraber, Britanya İmparatorluğu ve Commonwealth Oyunları olarak adlandırılmış ve isimdeki bu değişiklik, 1970 Oyunları'na kadar devam etmiştir. 1970 ve 1974 yılında düzenlenen Oyunlar'ın yeni ismi İmparatorluk ibaresinin çıkarılmasıyla, Britanya Commonwealth Oyunları olmuştur. 1978 ve sonrasında ise organizasyon yalnızca Commonwealth Oyunları olarak adlandırılmıştır. (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., "The Story of The Commonwealth Games",

Ticaret ve Ekonomi Konferansı'dır. 1959 yılında ise Birleşik Krallık'ta düzenlenen Commonwealth Eğitim Konferansı'dır.

David Grenier, 1958 tarihli Commonwealth Ticaret ve Ekonomi Konferansı'nı ele aldığı makalesinde bu Konferans'ın dünya ticaretinin önemli ölçüde küçüldüğü, devletlerin kendilerini gümrük duvarlarıyla koruduğu ve işsizliğin hızla yükseldiği bir döneme denk geldiğine dikkat çekmiştir. Grenier'e göre bu Konferans'ın en önemli sonucu Gana ile Malaya'nın da katılmasıyla sayıları 11'e çıkan Commonwealth üyeleri arasında Commonwealth menşeli ürünler ve tercihli muamele çerçevesinde gerçekleşen bir dizi ikili ticaret antlaşmasının imzalanmasıdır.⁴⁴⁹ Ancak Konferans'ın final bildirisi beklentilerden uzak kalmıştır.⁴⁵⁰ Ayrıca bu Konferans'da 1959 yılında Birleşik Krallık'ta bir Commonwealth Eğitim Konferansı düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. 15-29 Temmuz 1959'da gerçekleştirilen bu organizasyonda, eğitim tesislerinin gezilmesinin yanında öğrencilere verilen bursların düzenlenmesi ve eğitim alanında işbirliğinin geliştirilmesi hedeflenmiştir.⁴⁵¹

7.6. Modern Commonwealth'in İlk On Yılı'nın Değerlendirilmesi

İsmindeki Britanya ibaresinin düşürülmesinin ardından Britanya'nın, Uluslar Commonwealth'i içerisinde en fazla dikkat ettiği hususun, eski dominyon ve sömürgeleri ile ilişkilerinde uygulamaya çalıştığı esneklik olduğu görülmektedir. Hindistan'ın bağımsız bir cumhuriyet olarak Commonwealth'e tam üye olarak kabul edilmesiyle beraber açılan yol, diğer eski sömürgeler tarafından da kullanılmıştır.

Modern Commonwealth'in ilk on yılında liderler düzeyinde toplanılan Commonwealth Başbakanlar Konferansları, Commonwealth üyesi ülkeler arasındaki dünya gündeminin tartışılmasına olanak sağlaması, ilişkilerin yönünü belirlemesi,

<http://www.thecgf.com/games/story.asp>, (18.02.2015). Britanya Uluslar Commonwealth'inin önce Uluslar Commonwealth'i, sonrasında da Commonwealth olarak adlandırılmasıyla, Commonwealth'in isminde meydana gelen değişikliğin, bu anlamda Oyunlar'ın isminde yaşanan değişikliğe benzerlik gösterdiği de söylenebilir.

⁴⁴⁹ David Grenier, "Trade and an Expanding Commonwealth", *International Journal*, Vol. 13, No. 4, 1958, p. 258.

⁴⁵⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., aynı yer., p. 264.

⁴⁵¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., <http://pmtranscripts.dpmc.gov.au/transcripts/00000058.pdf> , (18.02.2015).

üyeler arasında ikili görüşme fırsatı oluşturması ve yeni üye kabullerinin yapılması yönüyle Örgüt'ün içerisinde yapılan en önemli organizasyon olarak ön plana çıkmıştır. Ancak, konferansların sahip olduğu bu öneme karşılık ilk on yıl içerisinde üyelerin, karar almadaki başarısızlığı açık bir biçimde görülmüştür. Bu noktada, üye olan devletlerin sayıca “çekirdek” olarak kabul edilebileceği on yıllık dönemde Commonwealth toplantılarındaki “ortaklık” vurgusuna rağmen üyelerin buna ulaşamadıklarını söyleyebiliriz. Özellikle yukarıda yer yer değindiğimiz başbakanlar konferanslarının sonuç bildirilerinde bu başarısızlığı görmek mümkündür. Sonuç bildirilerinin “temenni” özelliğine sahip kararlarına ek olarak bu kararların nasıl uygulanacağına yönelik bir yol haritasının da bulunmaması bildirilerin sembolik olmasını beraberinde getirmiştir.

Bu on yıl içerisinde Kraliçe II. Elizabeth'in tahta çıkması İmparatorluk toprakları ve Commonwealth için önemlidir. Ancak 1952'de başlayan Elizabeth döneminin üzerinden henüz dört yıl geçmişken yaşanan Süveyş Krizi, Britanya'nın bir İmparatorluk olarak kapasitesinin sorgulanmasına sebep olmuştur. Süveyş Krizi, Commonwealth için önemlidir çünkü bu olayın ardından hızlanacak olan dekolonizasyon sürecine paralel olarak Commonwealth üyelerinin sayısı da artmıştır. Her ne kadar üye sayısındaki gerçek artış 1960 ve sonrasında olsa da Malezya ve Gana'nın 1957'deki üyelikleri, Commonwealth üyeliğinde yeni bir dönemin başladığını göstermektedir. 1958 ve 1959'da ise Britanya, Commonwealth'i liderler düzeyinde toplayamamış, diğer taraftan ise Avrupa Ekonomik Topluluğu karşısında Commonwealth vasıtasıyla alternatif bir politika yürütme noktasında başarısız olmuştur. Ancak şunu da belirtmemiz gerekir ki, etkisiz görünen bu birlikteliğin ayakta kalmasını sağlayan husus, biraz da Britanya'nın Commonwealth içerisinde sağladığı esneklik ve üyeleri üzerinde baskı kurmaktan uzak duran tutumudur.

8. 1960 -1969 Yılları Arasında Commonwealth

Britanya İmparatorluğu'nda dekolonizasyonun hızlı bir biçimde yaşandığı 1960 ve 1969 yılları arasındaki dönem Commonwealth için de önemlidir. Bu zaman aralığında İmparatorluk'tan bağımsızlığını kazanan devletlerin Commonwealth üyesi

olmalarıyla Örgüt genişlemiştir. Aşağıda 1960 ve 1969 yılları arasında Commonwealth'e yeni üye olan devletlere ait bir tabloya yer verilmiştir.

Üye Devletler	Üyelik Yılı	Üye Devletler	Üyelik Yılı
Nijerya	1960	Malta	1964
Sierra Leone	1961	Singapur	1965
Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti	1961	Barbados	1966
Kıbrıs	1961	Botsvana	1966
Jamaika	1962	Lesotho	1966
Trinidad Tobago	1962	Guyana	1966
Uganda	1962	Swaziland	1968
Kenya	1963	Mauritius	1968
Malavi	1964	Nauru	1968
Zambiya	1964		

Tablo 2: 1960 – 1969 Yılları Arasında Commonwealth'e Yeni Katılan Devletler⁴⁵²

Görüldüğü üzere Modern Commonwealth'in ikinci on yılı olan 1960 ve 1969 yılları arasında Commonwealth'e 19 yeni üye katılmıştır. Üye sayısındaki bu artış, Britanya'nın 1960'ın hemen başında Harold Macmillan ile uygulamaya başladığı realist dış politikayla gerçekleşmiştir. Elbette bu on yılı ele alırken unutulmaması gereken bir diğer konu Güney Afrika Cumhuriyeti'nin 1961 yılında Commonwealth üyeliğinden ayrılmasıdır. Bu konuya aşağıda ayrıca değinilecektir. Yine bu on yıl içerisinde gerçekleştirilen Commonwealth Başbakanlar Konferansları ve 1965 yılında Commonwealth Sekreterliği'nin kurulması da aşağıda detaylandırılacak konular arasındadır.

8.1. Bağımsızlığını Kazanacak Olan Devletlerin, Commonwealth İçerisinde Kalmaya İkna Çalışmaları

1957 ve 1963 yılları arasında Birleşik Krallık'ta Başbakanlık görevini yürüten Harold Macmillan, 1960 yılında Güney Afrika'ya yaptığı ziyarette "Değişim Rüzgârı" (The Wind of Change) başlıklı bir konuşma yapmıştır. Bu konuşma Britanya

⁴⁵² Kaynak: "Member Countries", <http://thecommonwealth.org/member-countries>, (15.07.2015).

İmparatorluğu için gerçek bir dönüm noktasıdır. Macmillan, Güney Afrika ile olan ikili ilişkilerin önemiyle başladığı uzun konuşmasında Afrika, Afrika ulusal bilinci ve Commonwealth'in yapısı üzerine yoğunlaşmıştır. Afrika'nın genelinde farklı şekillerde kendisini gösteren ulusal bilincin bir "değişim rüzgârı" oluşturduğunu belirten Macmillan, bunun politik bir gerçeklik olduğu vurgusunu yapmıştır. Bu vurguyu özellikle Britanya üzerinden yapan Başbakan, Britanya'nın bundan sonra Afrika'da büyüyen ulusal bilinçlenmeyi dikkate alacak politikalar üretmesinin bir zorunluluk olduğunu ifade etmiştir. Macmillan, konuşmasının bundan sonraki bölümünde "Batı ve Komünist Doğu arasında bir seçimde bulunmamış insanların komünizm lehine seçimde bulunmamaları için ne yapabiliriz?" sorusunu sorarak, konuyu Commonwealth'e getirmiştir. Commonwealth'in üyelerine sağladığı bağımsızlığın bu soruya iyi bir cevap olacağını belirten Başbakan, buna bağımsızlığını alma arifesinde olan Nijerya ve bağımsızlığını alarak Commonwealth içerisinde kalan ülkeleri örnek göstermiştir. Başbakan tarihi konuşmasının son kısmında eski sömürgeleri, bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından Commonwealth içerisinde tutmak için Örgüt'ün esnek yapısına odaklanmıştır. Bu çerçevede Commonwealth'in katı bir anayasal çerçeveye ihtiyacının olmadığını belirten Macmillan, Örgüt'ün gücünü esnekliğinden aldığını ve üyelerin tüm konularda aynı düşünmek zorunda olmadıklarını birçok kez vurgulanmıştır.⁴⁵³

Özetle, tarihi olarak görülebilecek bu konuşmada, Britanya İmparatorluğu'nun Afrika'da yaşanan ulusal bilinçlenmeye karşı koymayacağı ve bu bilince yönelik politikalar geliştireceği belirtilmiştir. Diğer bir ifadeyle, Afrika'da yaşanan "değişim rüzgârına" karşı koyulmayacağı açık bir biçimde vurgulanmıştır. Bu noktada İngiliz realist politika anlayışı yeniden devreye girmiş ve bağımsızlığını kazanacak olan Afrika devletlerini, Commonwealth içerisinde kalmaya ikna etmeye çalışmıştır. Burada açıklamaya çalıştığımız durum Frank Furedi'nin aşağıdaki görüşüyle uyum halindedir.

"50'li yılların ortalarında, Whitehall'in Afrika'ya karşı uyguladığı en önemli politika, milliyetçiliği pohpohlama ve onlara şirin görünme çabasıydı. Bu, İngiltere'yi Afrika milliyetçiliğinin dostu gibi göstermeye çalışsan, tamamen*

⁴⁵³ Harold Macmillan'ın 3 Şubat 1960 tarihli konuşmasının tam metni için bkz., Harold Macmillan, "The Wind of Change", *African Yearbook of Rhetoric*, Vol. 2, No. 3, 2011, p. 28-39.

* İngiliz Kraliyet Sarayı.

pragmatist bir politikaydı. Afrika milliyetçilik hareketlerinin artık bir ölçüde kurumlaşmış ve belli bir zemine oturmuş olması, böyle bir politikanın uygulanmasını mümkün kılmıştı. Milliyetçiliği pohpohlama, İngiltere'nin Afrika'daki iyi bir intiba bırakması amacına yönelikti.”⁴⁵⁴

Macmillan'ın konuşmasında esneklik üzerinde durması rasyoneldir. Çünkü bağımsızlığını kazanan devletlerin ilk yapmak isteyecekleri şey ulus devlet olmanın gerektirdiği yetkileri kullanmak olacaktır. Britanya ise Commonwealth'in bu yetkileri kısıtlamayacağını ve üyelerin birbirleriyle aynı düşünmek zorunda olmadıklarını açık bir biçimde belirterek bağımsızlığını kazanacak devletlerin çekincelerini ortadan kaldırmaya çalışmıştır.

Harold Macmillan'ın 13 Ocak 1960 tarihinde Nijerya Temsilciler Meclisi'nde yaptığı konuşma, her ne kadar “Değişim Rüzgârı” konuşması kadar bilinmese de Nijerya'nın bağımsızlığından kısa bir süre önce yapılmış olması yönüyle önemlidir. Konuşmada Macmillan, Nijerya'yı Commonwealth üyesi olarak görmenin Britanya tarafından istenilen bir durum olduğuna değinmiştir. Akabinde Commonwealth'in Westminster Statüsü'nden sonra değişen yapısına dikkat çeken Başbakan, Britanya'nın artık büyük bir kolonyal imparatorluğu yönetmediğini ve İmparatorluğun kendisinin de (Birleşik Krallığı kast etmekte) Commonwealth'de üye pozisyonunda olduğu vurgusunu yapmıştır. Böylece Nijeryalılar üzerinde eşitlik hissini uyanmasını sağlamaya çalışmıştır. Commonwealth üyelerinin birbirinden farklı olmaları ve yine olaylar karşısında üyelerin birbirinden farklı bakış açılarına sahip olmalarının bir sorun yaşanmasına sebep olmadığına değinen Başbakan, konuşmasının son kısmında da “eşitlik”, “eşit ortaklık” ve “ortaklar arasında eşitlik” ifadelerini sıkça kullanarak, Nijerya'yı Commonwealth içerisinde tutma gayretinde bulunmuştur.⁴⁵⁵ Macmillan, çabasında başarılı olmuş ve Nijerya, bağımsızlığının ardından 1960 yılı içerisinde Commonwealth üyesi haline gelmiştir.

1960 Commonwealth Başbakanlar Konferansı, Harold Macmillan'ın “Değişim Rüzgârı” konuşmasının etkisi altında 3-13 Mayıs 1960 tarihleri arasında yapılmıştır. Konferans'ın sonuç bildirisinde, önceki konferansların sonuç bildirilerinde de

⁴⁵⁴ Füredi, a.g.e., s. 108.

⁴⁵⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., “Prime Ministers African Tour, January - February , 1960”, <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-129-101-c-66.pdf>, (20.02.2015), p. 55-57.

gördüğümüz bir takım “kalıplaşmış” hususlara yer verilmiştir ancak bildirinin odak noktasının özellikle Afrika olduğu söylenebilir. Konferans’ta bağımsızlığını kazanan veya kazanma arifesinde olan az gelişmiş devletlerin ekonomik olarak gelişmeleri için Commonwealth’in yardımıda bulunması kararlaştırılmıştır. Bunun yanında üye ülkelerin gerek yetişmiş eleman, gerekse edindikleri tecrübeleri diğer üyelerle paylaşmasına yönelik çalışma yapılması ön görülmüştür. Yapılacak yardım ve tecrübe aktarımına yönelik çalışmalarda, Commonwealth Ekonomik Danışma Konseyi’ne sorumluluk yüklenmiştir. Konferans’ta Gana, bağımsız bir cumhuriyet olarak Commonwealth içerisinde kalmak istediğini belirtmiştir. Nijerya’nın bağımsızlığı sonrasında Commonwealth üyesi olarak görülmek istenmesi diğer üyeler tarafından ortaya koyulurken Güney Afrika ise Konferans süresince ırkçı politikaları sebebiyle suçlanmıştır. Her ne kadar sonuç bildirisinde bu suçlamalar yumuşatılsa da Güney Afrika’yı temsil eden Dışişleri Bakanı E. H. Louw Konferans’ta yapılan resmi olmayan tartışmalarda Apartheid uygulamalarının karşısında olan üyelere kendi ülkesinin politikasını açıklamaya çalışmıştır.⁴⁵⁶

8.2. Güney Afrika Cumhuriyeti’nin Commonwealth Üyeliğinden Ayrılması: İmaj ve Gerçek Üzerine Bir Değerlendirme

Güney Afrika’nın üyelikten çıkmasını zorunlu hale getiren temel sebep; Commonwealth’in yeni üyelerinin, Güney Afrika’da 1948 yılında yapılan seçimlerden galip çıkan ve Apartheid Rejimi’ni, Commonwealth içerisinde görmek istememeleridir.⁴⁵⁷ Yusuf Dadoo, Güney Afrika’nın Commonwealth üyeliği sonlanmadan önce hem bu ülkede yasal temellere oturtulan ırkçılığı, hem de ırkçılığın Commonwealth’i nasıl etkileyeceğinin üzerinde durmuştur. Dadoo sorunun sebebinin, o dönemde Güney Afrika nüfusun %80’ine tekabül eden 12 milyon siyahi bulunmasına rağmen, ülkenin sahip olduğu zenginlikler ve ülke yönetimi siyahilerle paylaşılmak istenilmemesi olarak açıklamaktadır. Dadoo’ya göre, ayrılık anlamına gelen “Apartheid” politikasında siyahiler ucuz iş gücünü karşılamakla görevlendirilmişlerdi.

⁴⁵⁶ 1960 Commonwealth Başbakanlar Konferansı sonuç bildirisinin tam metni için bkz., “Meeting of Commonwealth Prime Ministers, 1960, Final Communique”, http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-summit/meeting-of-commonwealth-prime-ministers-1960-london-3-13-may_9781848594333-12-en#page1, (24.02.2015).

⁴⁵⁷ Harris, a.g.e., p. 12.

1960 yılında Apartheid Rejimi'nin hukuk sistemini barışçıl yollarla eleştiren protestocuların bulunduğu kalabalığa yönelik yapılan katliamın ardından konu BM'ye taşınsa da Güney Afrika üzerine gereken baskı yapılmamıştır. Dadoo BM tarafından yapılmayan bu baskının diğer bazı ülkelere yapılmaya çalışıldığına değinmiştir. Örneğin Afrikalı bağımsız devletler, Güney Afrika'yla diplomatik ilişkilerini kestikleri gibi bu ülkeye yönelik daha fazla zorlayıcı önlem almaya kararlı bir görüntü vermişlerdir. Afrika dışında ise Malaya (Malezya) en sert tepkiyi veren ülkelerin başındadır. Güney Afrika'ya ticari boykot uygulayan Malezya'ya Karayipler'den de destek gelmiş, Trinidad ve Jamaika da bu boykota katılmışlardır. Britanya'da da bir takım gönüllü hareketler, Güney Afrika ürünlerine karşı boykot uygulamışlardır. Oluşan ortamı dikkate alarak, kısa süre sonra yapılacak olan Commonwealth Başbakanlar Toplantısı'nda Güney Afrika Başbakanı Dr. Hendrik Verwoerd'in yoğun bir baskı altında kalacağı öngörüsünde bulunan Dadoo, Güney Afrika'nın Commonwealth'den atılmasının önemini ayrıca vurgulamıştır. Çünkü haklı olarak Başbakan Verwoerd'in konferans sonrasında ülkesine Commonwealth üyesi olarak dönmesi, uygulanan Apartheid politikasının onaylanması/cesaretlendirilmesi anlamına gelecekti.⁴⁵⁸

Yukarıdaki düşünceye ek olarak, Güney Afrika'nın uyguladığı ırkçı politika ile Modern Commonwealth içerisinde kalması gerçek bir ikilem de oluşturmaktaydı. Gerek Britanya İmparatorluğu, gerekse Commonwealth tarihine baktığımızda her ikisinin de tarihsel olarak ırk üstünlüğüne dayandığı görülebilir. Ancak İmparatorluğun çözülmeye başlamasının ardından (Hindistan ve Pakistan'ın üyeliği ile başlayan süreç) oluşan Modern Commonwealth'in Britanyalı olmayan yeni üyeleriyle ırksal eşitliğin yer aldığı bir Birlikteliğe evrildiği söylenebilir.⁴⁵⁹ Özellikle Macmillan'ın "Değişim Rüzgârı" konuşmasının ardından Commonwealth'in içerisinde bulunduğu gerçeklik dikkate alındığında, Güney Afrika'nın mevcut üyeliğinin Commonwealth içerisinde bir krize sebebiyet vermesi mümkün görünmekteydi. Bu sebeple aşağıda da ele alınacak 1961 Commonwealth Başbakanlar Konferansı'nda konu görüşülmüş ve Güney Afrika'nın üyeliği sonlanmıştır.

⁴⁵⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Yusuf M. Dadoo, "Racial Crisis In South Africa", *Pakistan Horizon*, Vol. 14, No. 1, 1961, p. 10-17.

⁴⁵⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Frank Hayes, "South Africa's Departure from the Commonwealth, 1960-1961", *The International History Review*, Vol. 2, No. 3, Jul., 1980, p. 453.

Üyeliğin sonlandırılmasına farklı açıdan bakanlar da bulunmaktaydı. Örneğin Cape Town Piskoposu, Güney Afrika'nın, "aile" olarak nitelendirdiği Commonwealth'den çıkarılmaması gerektiğini savunmuştur. O'na göre Güney Afrika'daki beyaz olmayan insanların büyük bir çoğunluğu Commonwealth'den çıkmak istememektedir. Çünkü bu insanlar Commonwealth içerisindeyken, kendilerini tamamiyle izole edilmiş ve unutulmuş hissetmemektedirler. Güney Afrika'nın Commonwealth'den çıkarılmasıyla bu insanlar hem yalnızlaşacak, hem de Güney Afrika politikalarından dolayı ahlaki bir baskı hissetmeyecekti.⁴⁶⁰ Elbette bu görüşün de savunulabilir bir tarafı bulunmaktadır; fakat Güney Afrika'yı Commonwealth içerisinde tutmak, Apartheid politikasının üstü örtülü bir biçimde onaylanması anlamına geleceği gibi mevcut üyeler ve üyeliği muhtemel olan ülkelerin Commonwealth'deki geleceklerini tehlikeye düşürecekti.

Burada "imaj ve gerçek" bağlamında sorulması gereken soru, Güney Afrika'nın üyeliğinin sonlandırılmasının ardından, Birleşik Krallık'ın bu ülkeye yönelik politikasında bir değişikliğe gidip gitmediğidir. Bu ülkeyle ağırlıklı olarak ticari ilişkilere sahip olan Birleşik Krallık, 1970'li yıllarda dahi yatırım ve ticarete Güney Afrika'da lider konumda bulunmayı sürdürmüştür.⁴⁶¹ Daha spesifik olarak 1977 yılına bakarsak Güney Afrika'dan alüminyum, platin, krom, manganez, elmas ve altın başta olmak üzere bir çok önemli madeni büyük miktarlarda satın alan Birleşik Krallık'ın, Apartheid Rejimi ile ilişkilerine normal olarak devam ettiği görülmektedir.⁴⁶² Ancak aynı Birleşik Krallık, 1977 yılında gerçekleştirilen Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı'nda kabul edilen Gleneagles Antlaşması'na da imza koymuştur. Gleneagles Antlaşması'nın sporda ırkçılığın sonlandırılması temelinde Güney Afrika'dan gelen kuruluş, takım ve sporcuların müsabakalardan ve spor organizasyonlarından uzak

⁴⁶⁰ Letter to The Times, ist March, 1961'den aktaran J. D. Bruce Miller, "The Commonwealth Association in Theory and Practice", *Journal of the Royal Society of Arts*, Vol. 109, No. 5061, Aug., 1961, p. 717.

⁴⁶¹ Bengt Ahlsen, *Södra Afrika*, Stockholm, 1978, s.28'den aktaran Gürhan Uçkan, *Çağdaş Sömürgecilik ve Emperyalist Yayılma Örneği Güney Afrika Cumhuriyeti*, İstanbul, Yarın Yayınları, 1986, s. 78.

⁴⁶² Barbara Rogers, Brian Bolton, *Sanctions Against South Africa*, Manchester, 1981, s.26'dan aktaran Aynı yer, s. 79-80.

tutulmasına ilişkin⁴⁶³ olduğunu dikkate alırsak, uygulanan “imaj ve gerçek” politikasının farkına varabiliriz. Burada oluşturulan Apartheid Rejimi karşıtlığını yansıtan “imaj”, spor gibi dış ilişkilerde daha “önemsiz” bir konu üzerinden inşa edilmekteyken, “gerçek” Güney Afrika ile ikili ilişkilerin temelini oluşturan hammadde, yatırım ve ticaret üzerinden yürütülmekteydi.

8-17 Mart 1961 tarihleri arasında yapılan Commonwealth Başbakanlar Konferansı, Güney Afrika'nın Commonwealth içerisindeki geleceği için “hayati” öneme sahipti. Konferans'ta Güney Afrika'nın takip ettiği ırk temelli politika, liderler arasında tartışılmış ve Güney Afrika Başbakanı Verwoerd, kendisini savunmak durumunda kalmıştır. Bu tartışmaların sonucunda Başbakan, Commonwealth üyeliğine bir cumhuriyet olarak devam etmeyi öngören başvurusunu geri çekeceğini ilan etmiş ve böylece Güney Afrika'nın Commonwealth üyeliği sonlanmıştır.⁴⁶⁴

Bunun yanında 1961 Konferansı'nda liderler, Kıbrıs'ın üye olma isteğini kabul etmişler ve bağımsızlığını kısa süre sonra kazanacak olan Sierra Leone'yi gerekli yasal süreci tamamlamasının ardından, Commonwealth üyesi olarak görmek istediklerini belirtmişlerdir. Bunların dışında Kongo ve Laos'ta yaşanan sorunların ön plana çıktığı Konferans'ta silahsızlanma konusu da detaylandırılmıştır. Bu bağlamda final bildirisinde silahsızlanma ile ilgili ayrı bir ek sunulmuş ve silahsızlanmanın nasıl sağlanacağına yönelik altı maddeden oluşan ilkeler açıklanarak genel bir yol haritası çizilmeye çalışılmıştır.⁴⁶⁵

1961 Konferansı'nın Modern Commonwealth'e getirdiği birkaç yenilik bulunmaktadır. Bunlardan ilki elbette bir ülkenin Commonwealth üyeliğinden ayrılmasıdır. Bu yönüyle Güney Afrika'nın Commonwealth üyeliğinden çıkması yasal temellere dayandırılmış ırkçılığı uygulayan bir devletin Commonwealth üyesi

⁴⁶³ 1977 tarihli Gleneagles Antlaşması'nın tam metni için ayrıca bkz., “The Gleneagles Agreement on Sporting Contacts with South Africa”, <http://thecommonwealth.org/sites/default/files/history-items/documents/GleneaglesAgreement.pdf>, (27.02.2015).

⁴⁶⁴ 1961 Commonwealth Başbakanlar Konferansı sonuç bildirisinin tam metni için bkz., “Meeting of Commonwealth Prime Ministers, 1961”, http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-summit/meeting-of-commonwealth-prime-ministers-1961-london-8-17-march_9781848594333-13-en#page1, (25.02.2015).

⁴⁶⁵ Aynı yer.

olamayacağını üstü kapalı olarak ortaya koymuştur. Buradan çıkacak sonuç, üye ülkelerin insan hakları ihlalleri veya ırkçılık yapamayacakları değil bunları Apartheid politikasında olduğu gibi yasal temellere dayandırmayacaklarıdır. İkinci olarak silahsızlanma konusunda eski başbakanlar konferanslarında olduğu gibi bazı genel temenniler yerine, bunun nasıl sağlanacağına yönelik daha açıklayıcı bir ek metne yer verilmesi önemsenmesi gereken bir ayrıntıdır.

8.3. 1962 ve 1964 Commonwealth Başbakanlar Konferansları: Birleşik Krallık'ın Avrupa Ekonomik Topluluğu'na Yaptığı Üyelik Başvurusu ve Sonuçları

Sierra Leone, Jamaika ve Trinidad Tobago ve daha sonra Tanzanya'ya katılacak olan Tangikanya'nın, ilk kez temsil edildikleri 1962 Konferansı'nda daha önceki toplantılarda da ele alınan silahsızlanma, nükleer silahlar ve denemeler, ekonomik gelişme gibi konular görüşülmüştür. Ancak Konferans'ta Birleşik Krallık'ın Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET)* katılmak için yaptığı başvurunun ve Commonwealth ülkelerini özellikle ticari olarak nasıl etkileyeceği konusu ön plana çıkmıştır. Birleşik Krallık'ın AET ile yürüttüğü müzakereler hakkında üyeleri bilgilendirerek onları rahatlatmaya çalıştığı görülmüştür. Birleşik Krallık özellikle AET'ye üye olunması durumunda hem Avrupa, hem de Commonwealth'de daha kuvvetli bir pozisyona sahip olacağını altını çizmiştir. Ayrıca devam etmekte olan müzakerelerde Birleşik Krallık'ın, Commonwealth üyesi ülkelerin görüşlerini dikkate alarak Örgüt'ün çıkarlarını savunmaya gayret edileceği de belirtilmiştir. Diğer taraftan Commonwealth üyesi ülkelerin başbakanları da ekonomik alandaki çekinceleri ve ülkelerinin özel ihtiyaçlarına ilişkin konularda hatırlatmada bulunmuşlardır. Bu ülkelere olan Hindistan, Pakistan ve Sri Lanka Birleşik Krallık'ın AET'ye girmesi durumunda mevcut olan ikili ticaret antlaşmalarının değiştirilmeden kalmasını isterken Britanya'nın

* Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun oluşumuyla başlayan, Avrupa Topluluğu'yla evrilen ve nihai olarak Avrupa Birliği olarak adlandırılacak olan uluslararası siyasal sistemin, entegrasyon sürecinde önemli bir yere sahiptir. Avrupa Ekonomik Topluluğu ismen ekonomik bir bütünleşme olarak görülse de, aslında siyasal birliği temellendirmekteydi. (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Canbolat, *Avrupa Birliği ve Türkiye. Uluslararası Sistemle Ortaklık*, a.g.e., s. 118-124.)

denizaşırı topraklarının (British Dependent Territories) büyük çoğunluğu AET üyeliğine olumlu bakmışlardır.⁴⁶⁶

Her ne kadar Birleşik Krallık kendisini AET'ye girmeye hazırlasa da dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Charles De Gaulle 1963 yılında bu üyeliği veto etmiştir. De Gaulle, 14 Ocak 1963'de yaptığı basın toplantısında kendisine yöneltilen, Britanya'nın (Birleşik Krallık kast edilmekte) Ortak Pazar'a girişi ve Avrupa'nın politik evrimine yönelik ülkesinin pozisyonunun ne olduğu sorusuna verdiği ayrıntılı cevapta Britanya'nın doğası gereğince Kıta Avrupası'ndan önemli ölçüde farklı olduğu üzerinde durmuştur. Britanya'nın denizlere ait olduğunu belirten De Gaulle, özgün alışkanlıkları ve gelenekleri olan bu ülkenin kendi döviz kuruyla bağlı pazarlarının olduğuna ve çok çeşitli/uzak ülkelerde ikmal hatlarının bulunduğu dikkat çekmiştir. Bunlara ek olarak Britanya'nın eski dominyonlarıyla yaptığı ticaretin altı ülkenin AET çatısında kurduğu sistemle uyum içerisinde çalışmasının mümkün olmadığını ve Britanya'nın kendi koşullarında AET'ye girmek istemesinin AET üyeleri için büyük problemlere sebep olacağını belirtmiştir.⁴⁶⁷

De Gaulle'ün Birleşik Krallık'ın üyeliği ile ilgili yaptığı açıklamasında haklı olduğu söylenebilir. Çünkü Britanyalı devlet adamlarının AET'ye üyelik başvurusunun yapıldığı 1961'den sonra yaptığı açıklamalar göstermiştir ki, Birleşik Krallık üye olmaya çalıştığı "uluslarüstü siyasal yapının" (AET) sahip olduğu gerçekliği⁴⁶⁸ anlama noktasında başarısızdı. Örneğin Britanyalı devlet adamı Dennis Vosper, Birleşik Krallık'ın AET'ye diğer Commonwealth üyelerinin temel çıkarlarını koruyacak bir yol bulunmadan üye olamayacağını belirtirken, dönemin Başbakanı olan Macmillan da AET ve Birleşik Krallık arasında kurulacak yakınlığın, ülkesinin Commonwealth ile olan ilişkisini engellemesi durumunda bunun bir kazançtan daha çok kayba sebep

⁴⁶⁶ 1962 Commonwealth Başbakanlar Konferansı sonuç bildirisinin tam metni için bkz., "Meeting of commonwealth prime ministers, 1962, Final Communiqué", http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oced/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-summit/meeting-of-commonwealth-prime-ministers-1962-london-10-19-september_9781848594333-14-en#page1, (02.03.2015).

⁴⁶⁷ Dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Charles De Gaulle tarafından yapılan 14 Ocak 1963 tarihli basın toplantısının tam metni için bkz., "17. Press Conference by President de Gaulle, Paris 14th January 1963", <http://aei.pitt.edu/5777/1/5777.pdf>, (02.03.2015).

⁴⁶⁸ Uluslarüstü siyasal sistem olarak tanımlanan Avrupa Birliği'nin sahip olduğu gerçeklik için bkz., Canbolat, *Avrupa Birliği ve Türkiye. Uluslarüstü Sistemle Ortaklık*, a.g.e.

olacağını belirtmiştir. Birleşik Krallık, 1973’de AET’ye üye olarak kabul edildiğinde Başbakanlık görevinde bulunan Edward Heath, 1961 yılında Commonwealth içerisindeki ticaretin önemini vurgulayarak, mevcut koşullarda Birleşik Krallık’ın AET’ye üye olamayacağını belirtmiştir.⁴⁶⁹ 1962 Commonwealth Başbakanlar Konferansı’nı da dikkate aldığımızda Birleşik Krallık’ın AET’ye kendi şartlarında girmek istediği açık bir biçimde görülecektir.

Birleşik Krallık’ın AET üyeliği için yaptığı başvuru ve bu başvurunun Fransız vetosuna takılması, elbette Commonwealth için bir takım sonuçlar doğurmuştur. Başvuru sonrasında gerçekleşen müzakereler, genel olarak bakıldığında yalnızca Birleşik Krallık ve AET arasında gerçekleşmemiş gibi görünse de Avustralya, Yeni Zelanda ve Hindistan’ın da Brüksel’de bulunan delegasyonlarıyla sürece dolaylı olarak müdahil olmaları dikkate alınması gereken bir husustur. Bu üç Commonwealth üyesinin, delegasyon oluşturarak kendi çıkarlarını savunmaya çalışmaları hem Birleşik Krallık’a olan güven eksikliğini göstermekte, hem de Commonwealth üyelerinin Birleşik Krallık’ın AET’ye girmesini istemediklerini göstermektedir. Üyelik başvurusunun, başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Birleşik Krallık dikkatini, AET’den Commonwealth’e çevirmiş ve karşılıklı ekonomik bağımlılığın sağlanacağı daha büyük bir Commonwealth oluşturulmasını ortaya koyan düşünceler gündeme gelmiştir. Ancak oluşan bu düşünceler kamuoyunda fazla dikkat çekmeyi başaramamıştır. Birleşik Krallık’ın başarısızlıkla son bulan ilk başvurusunun ardından Commonwealth üyelerinin Birleşik Krallık’a karşı duydukları güven eksikliği artmış ve bir “samimiyet” sorunu ortaya çıkmıştır.⁴⁷⁰

Birleşik Krallık’ın 1963’de AET’den aldığı veto sonrasında Üçüncü Dünya Ülkeleri’nin dış politikada başarısız olmasının sebepleri arasında olan bir tepkisellik içerisine girdiği söylenebilir. Bir negatif dış politika faktörü olarak tepkisellik ve bu tepkiselliğin beraberinde getirdiği işlevsellik sorunu⁴⁷¹ ağırlıklı olarak Birleşik

⁴⁶⁹Dennis Vosper, “The Commonwealth and the European Economic Community”, *Pakistan Horizon*, Vol. 15, No. 1, 1962, p. 5-6.

⁴⁷⁰ J. D. B. Miller, “The Commonwealth after de Gaulle”, *International Journal*, Vol. 19, No. 1, 1963/1964, p. 30-39.

⁴⁷¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Canbolat, *Gelişmekte Olan Ülkeler. Küresel, Politik ve Ekonomik Çıkar İlişkilerindeki Konumları*, a.g.e, s. 195-201.

Krallık'ın Commonwealth ilişkilerinde kendisini göstermiştir. Aşağıda inceleyeceğimiz 1964 Commonwealth Başbakanlar Konferansı'nda alınan kararlarda Birleşik Krallık'ın liderlik konumunu daha fazla vurgulaması ve hızlı bir biçimde Commonwealth'i kurumsallaştırmaya çalışması bu görüşümüzü desteklemektedir.

8-15 Temmuz 1964 tarihleri arasında gerçekleşen Commonwealth Başbakanlar Konferansı, gerek Birleşik Krallık'ın Konferans'a koyduğu ağırlık, gerekse Commonwealth'in kurumsal yapılanmasına yönelik değişiklikler sebebiyle tepkisel olduğu söylenebilir. Uganda ve Kenya'nın ilk kez temsil edildiği bu Konferans'ta Commonwealth'in, artan "siyahi" üyeleri de dikkate alınarak, Birlikteliğin ırklar arasında var olan sorunların çözümüne yapabileceği katkı ön plana çıkarılmıştır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, bazı üyelerin Apartheid rejimine karşı uygulanmasını istediği ekonomik ambargo üzerine de uzlaşa sağlanamamıştır. Bunların yanında, Konferans'ta her ne kadar Commonwealth'in üyeler arasındaki sorunlarda arabuluculuk yapmak gibi bir fonksiyonu olmadığı belirtilse de üye ülkelerin başbakanları, Commonwealth'i anlaşmazlıkların çözümünde arabulucu olarak kabul ettiklerini belirtmişlerdir. Birleşik Krallık 1963 vetosunda azalmış gibi görünen uluslararası "saygınlığını", Commonwealth üyesi ülkeler nezdinde arttırmak için bir taraftan 20'den fazla ülkenin kendi gözetiminde/rehberliğinde bağımsızlığına ulaştığı vurgusunu yaparken, diğer taraftan da bundan sonra bağımsızlığını alacak bazı eski sömürgelerin hangi koşullarda bağımsız olabileceklerini açıklamıştır. Böylece dünya politikasında sahip olduğu önemin altı çizilmeye çalışılmıştır. 1964 Başbakanlar Konferansı'nda alınan en önemli kararlar birlikteliğin kurumsallaştırılmasına yöneliktir. Alınan kararların tepkisel olmasının bu kurumsallaşmayla ilişkilendirilebilir. 1949'da kurulan Modern Commonwealth "niçin kuruluşunun 15. yılında bir Sekreterlik kurmaya karar vermiş" ya da "niçin Commonwealth Parlamenter Birliği ve Commonwealth Vakfı'nı oluşturma yönüne irade beyanında bulunulmuştur?"⁴⁷²

⁴⁷² 1964 Commonwealth Başbakanlar Konferansı sonuç bildirisinin tam metni için bkz., "Meeting of Commonwealth Prime Ministers, 1964, Final Communique", http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-summit/meeting-of-commonwealth-prime-ministers-1964-london-8-15-july_9781848594333-15-en#page1, (07.03.2015).

Bu soruya verilecek cevap AET'den gelen veto sonrasında Birleşik Krallık'ın çaresiz olmadığını, Commonwealth üzerinden gösterme çabası olarak özetlenebilir. Her ne kadar Commonwealth'in AET'ye bir alternatif olmadığı hükümet tarafından bilinse de Avrupa'ya dolaylı olarak bir cevap verilmeye çalışılmıştır. Ancak Örgüt'ün kurumsallaşmasına yönelik yapılan bu çalışmalar planlı ve işlevsel olmadığı için Commonwealth'in sonraki yıllardaki görece etkisizliğinin de temellerini oluşturmuştur. Bu konuyu, Büyük Selçuklu Devleti Veziri Nizamü'l-Mülk'ün bir düşüncesine yer vererek tamamlamak gerekirse; Nizamü'l-Mülk, "*Siyasetname*" isimli ünlü eserinde devlet işlerinde acele edilmemesi gerektiğini belirtmiş ve ardından eklemiştir: "*acelecilik güçlünün değil zayıf adamın kârıdır.*"⁴⁷³ Kısaca Birleşik Krallık'ın bu davranışıyla aslında dünya politikasında etki sahibi olmayan devletler gibi davrandığını söyleyebiliriz.

Yukarıdaki sorgulamaya verilebilecek bir başka tutarlı cevap daha bulunmaktadır. Bu cevap İngiliz realizminin tarihsel süreç içerisinde başarılı bir biçimde oluşturduğu ve sıklıkla kullandığı "imaj" oluşturmakla alakalıdır. Alex May'ın, David McIntyre'ye atıfla belirttiği üzere 1964 yılında Başbakanlık koltuğuna oturan Harold Wilson ve Hükümeti, Commonwealth Sekreterliği'nin kurulmasını gönülsüzce kabul etmiştir. Wilson Hükümeti'nin, Commonwealth'in bir sekreterliğe sahip olmasıyla ulaşmak istediği hedef Commonwealth'in gelişmesinden ziyade, Birleşik Krallık ve Commonwealth arasında bir mesafe koyma imkânına sahip olmaya yöneliktir.⁴⁷⁴ Wilson'ın, Commonwealth ile arasında bir mesafe koyma ihtiyacı hissetmesinin ülkesinin AET'ye girmek istemesiyle alakalı olduğu söylenebilir. Hatırlanacağı üzere 1963 yılında De Gaulle, üyeliği veto ederken Britanya'nın eski sömürge ve kolonileriyle ilişkilerinden dolayı denizlere ait olduğunu belirtmişti. İşte bu noktada hükümet daha önce kendisi tarafından icra edilen görevleri Sekreterliğe devrederek, Commonwealth ile arasında mesafe koymuş olacak ve böylece De Gaulle'ün temel veto sebeplerinden birisinin ortadan kaldırılmasını sağlayacaktı. Diğer bir

⁴⁷³ Nizamü'l-Mülk, *Siyasetname*, (çev. Mehmet Taha Ayar), İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, ts., s. 195.

⁴⁷⁴ W. David McIntyre, 'Britain and the Creation of the Commonwealth Secretariat', *Journal of Imperial and Commonwealth History*, 28/1 (2000), pp. 135–58'den aktaran Alex May, "Commonwealth or Europe?": Macmillan's Dilemma, 1961–63", *Britain, the Commonwealth and Europe The Commonwealth and Britain's Applications to join the European Communities*, (ed.) Alex May, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, New York, Palgrave, 2001, p. 104.

anlatımla yaratılan “imaj” Commonwealth’in kurumsallaşması ve gelişmesi isteği olarak görünürken, “gerçek” Birleşik Krallık’ın AET’ye girmesinin önündeki temel engellerden birisinin kendi lehine çözümlenmesine yönelik olacaktır.

8.4. Commonwealth Sekreterliği’nin Kurulması ve Etkileri

Modern Commonwealth kurulmadan önce Commonwealth’in bir sekreteryaya sahip olması gerektiğine yönelik düşünceler, özellikle Avusturalyalı başbakanlar tarafından farklı zamanlarda dile getirilse de böyle bir kurum oluşturulamamıştır. Birleşik Krallık’ın bu noktada isteksiz olmasının sebebi; mevcut bulunan Commonwealth İlişkiler Ofisi’nin benzer bir göreve sahip olduğunu düşünmesidir. Ancak Cross’un da belirttiği üzere kurulması düşünülen Commonwealth Sekreterliği, tüm Commonwealth hükümetleri için çalışacakken Commonwealth İlişkiler Ofisi, Birleşik Krallık Hükümeti için çalışmaktaydı. Bu sebeple Sekreterliği’n icra edeceği görev tamamen farklılaşmaktaydı.⁴⁷⁵ Elbette Commonwealth Sekreterliği’nin kurulması, artan üye sayısının beraberinde getirdiği bir zorunluluk olarak da düşünülebilir. Bu oluşumla Birleşik Krallık’ın üyeleri koordine etme görevinin azaldığı da bir gerçektir;⁴⁷⁶ ancak hem sahip olduğu yetki hem de imkânlar açısından Commonwealth Sekreterliği’nin iyi bir başlangıç yapmadığı söylenebilir.

1965 Commonwealth Başbakanlar Toplantısı’nda en çok dikkat çeken iki konu; Commonwealth Sekreterliği ve Commonwealth Vakfı’nın kurulmuş olmasıdır. Bu toplantıda yalnızca Sekreterlik kurulmamış aynı zamanda sonuç bildirgesinde bulunan memorandumla Sekreterliği’n görev, yetki ve kurumsal yapısı da detaylandırılmaya çalışılmıştır. Memoranduma göre; merkezi Londra’da olacak Sekreterliği’n sorumlu olduğu alanlar ve yetkilerinin önemli ölçüde kısıtlandığı açık bir biçimde görülmüştür. Tüm Commonwealth üyelerinin hizmetinde bulunacağı belirtilen Sekreterliği’n üyeler arasında ortaklaşa karar almak gibi bir zorunluluğa sahip olmadığı ve yürütme işlevini kendisine atfedemeyeceği açıkça belirtilmiştir. Sekreterliği’n uluslararası olaylara yönelik düşüncelerini açıklaması da bir kaç açıdan sınırlandırılmıştır. Sekreterlik, özellikle üye ülkeler arasındaki sorunlara yönelik açıklama yapamayacağı gibi taraflı

⁴⁷⁵ J.A. Cross, a.g.e., p. 80-82.

⁴⁷⁶ Harris, a.g.e., p. 9.

olarak değerlendirilebilecek konularda da görüşlerini belirtemeyecekti. Bu bağlamda değerlendirildiğinde Sekreterliği'n ve Genel Sekreter'in temel görevleri hükümet başkanlarının katıldığı toplantılar başta olmak üzere, yapılacak toplantıların organizasyonunun sağlanması, Commonwealth'in var olan kuruluşları arasında iletişimin kuvvetlendirilmesi, ekonomik alanda üyelerin kalkınmalarına destek olacak çalışma ve projelere destek olması olarak özetlenebilir. Commonwealth Vakfı'na gelince Vakfı'n otonom olması kararlaştırılsa da Sekreterlik ile aynı binayı paylaşarak onunla yakın ilişki içerisinde olmasına karar verilmiştir. Vakıf, kurulduğu dönemde alanında uzman kişilerin görüşlerini, bilgilerini ve tecrübelerini diğer üye ülkelerle paylaşmalarına yardımcı olan bir "köprü" olarak düşünülmüştür. Bunun yanında Vakfı'n işlevleri arasında, Commonwealth'in Britanya'da merkezileşmesinin önüne geçmek de bulunmaktaydı.⁴⁷⁷ Commonwealth'in, Britanya'da merkezileşmesinin önüne geçmek gibi bir görevin Commonwealth Vakfı'na verilmesi, Britanya'nın, Commonwealth ile arasına mesafe koymaya çalışmasının bir diğer sonucu olarak görülebilir. Bu mesafenin niçin koyulmak istendiğine yukarıda değinildiği için burada tekrarlanmayacaktır.

Yeniden Sekreterliğe dönersek, Commonwealth'in ilk Genel Sekreteri Kanadalı Arnold Smith'tir. Smith, kendisine iki Genel Sekreter vekili atayarak yönetsel, ekonomik ve uluslararası ilişkiler konularda çalışmalarına başlamıştır. Ancak Sekreterliği'n kurulduğu ilk yıl yalnızca 41 personelin görevlendirilmesi ve yine Sekreterliği'n ilk yıl masraflarının sadece 175.000 Pound olması,⁴⁷⁸ oluşturulan Sekreterliği'n işlevselliği noktasında iyi bir başlangıç yapamadığını ortaya koyması açısından önemlidir.

Margaret Doxey Commonwealth Genel Sekreteri'nin sahip olduğu liderliğin sınırlarını değerlendirmiştir. Doxey, sekreteryanın sahip olduğu kısıtlı kaynaklara rağmen verimli ve iyi organize edilmiş yapısı olduğuna değinerek, Genel Sekreter'in mevcut bulunan kaynaklar üzerinde liderliğini icra edebileceğini belirtmiştir. O'na göre

⁴⁷⁷1965 Commonwealth Başbakanlar Konferansı sonuç bildirisinin tam metni için bkz., "Meeting of Commonwealth Prime Ministers, 1965, Final Communique", http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-summit/meeting-of-commonwealth-prime-ministers-1965-london-17-25-june_9781848594333-16-en#page1, (09.03.2015).

⁴⁷⁸ McIntyre., a.g.e., p. 129.

farklı çıkarlar arasında denge kurmak gibi önemli bir göreve sahip olan Genel Sekreterlik, Modern Commonwealth için önemli bir kaynaktır. Bunların yanında Sekreterliği'nin varlığı, Commonwealth'in diğer uluslararası örgütlere benzemesi için de büyük öneme sahiptir.⁴⁷⁹

Bugün gelinen noktada Commonwealth Sekreterliği'nin etkisi ve kaynakları artsa da sahip olduğu işlevinin 1965 yılına göre büyük ölçüde farklılaşmadığı söylenebilir. Örgüt'ün politika oluşturma sürecine rehberlik etmek, Commonwealth üyelerine teknik yardım ve danışmanlık hizmetinde bulunmak, üyelerin eşitlikçi bir biçimde kalkınmasına destek vermek, demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve iyi yönetimi teşvik etmek Sekreterliği'nin temel görevleri arasında bulunmaktadır. Bunlara ek olarak Commonwealth'i ilgilendiren konularda toplantıları organize etmek, uluslararası toplantılarda üye ülkelerin çıkarlarını savunmak, uzmanların görüş ve tecrübelerini üye ülkelerin hükümet ve kurumlarına aktarmalarına yardımcı olmak da Sekreterliği'nin çalışma alanı içerisinde değerlendirilebilir. Günümüzde Sekreterlik bu görev ve sorumluluklarını, bir takım daire ve birimden yardım alarak sürdürmektedir. Bunlar: Ekonomik Politika Dairesi, Yönetim ve Doğal Kaynaklar Dairesi, Sağlık ve Eğitim Birimi, İnsan Hakları Birimi, Siyaset Dairesi, Hukukun Üstünlüğü Dairesi, Ticaret ve Borç Dairesi ve son olarak Gençlik İşleri Dairesi'dir.⁴⁸⁰

8.5. Rodezya Sorunu, Commonwealth Genel Sekreterliği'nin İşlevselliği ve Birleşik Krallık'ın AET Üyelik Başvurusunun İkinci Kez Veto Edilmesine Yönelik Düşünceler

1966'nın hemen başında yapılan Başbakanlar Konferansı üç açıdan diğerlerinden farklılaşmaktaydı. İlk olarak Konferans Nijerya'nın Lagos kentinde yapılmıştır. Bu yönüyle de tarihinde ilk defa bir Commonwealth Başbakanlar Konferansı, Londra dışında yapılmaktaydı. Bu Birleşik Krallık'ın Commonwealth ile arasına mesafe koymak istemesinin bir sonucu olarak da görülebilir. İkincisi ise Konferans'ın kısalığı ile ilgilidir. 10 ile 12 Ocak tarihleri arasında yapılan Konferans, o

⁴⁷⁹ Margaret Doxey, "The Commonwealth Secretary-General: Limits of Leadership", *International Affairs*, Vol. 55, No. 1, Jan., 1979, p. 81-82.

⁴⁸⁰ <http://thecommonwealth.org/organisation/commonwealth-secretariat>, (10.03.2015).

güne kadar yapılanların en kisasıdır ve Konferans'ın, tek bir gündemi bulunmaktadır. Üçüncüsü ise Sekreterliği'n kurulmasından sonraki ilk Konferans'tır.

Güney Rodezya'da yaşanan tek taraflı bağımsızlığın meydana getirdiği sorun ve isyanın* tartışıldığı Konferans'ta Başbakanlar, Rodezya'nın bağımsızlığının Birleşik Krallık'ın rehberliğinde ve sorumluluğunda gerçekleşmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Rodezya'da vuku bulan ırkçılık eleştirilmiş ve herkesin bir oy hakkına sahip olduğunun altı yeniden çizilerek, ülkede eşitlikçi bir sistemin kurulması gerektiği üzerinde durulmuştur. Dünya çapında bir sorun olan Güney Rodezya'ya karşı askeri gücün kullanılması konusu da tartışılmış ve gerekli olması durumunda bunun yapılabileceği kararı alınmıştır. Bunun yanında Zambiya'nın desteklenmesi ve isyanın 1966'nın Temmuz ayına kadar son bulmaması durumunda aynı yıl içerisinde başbakanların

* Sorunun kökenleri, bugünkü ismi Zimbabve olan Rodezya'nın İngiliz Güney Afrika Şirketi'nce sömürüldüğü döneme kadar götürülebilir. Sorun Kuzey ve Güney olarak bölünmüş olan Rodezya'nın yanında, bugün Malavi içerisinde yer alan Nyasaland'ı da ilgilendirmektedir. Özellikle 20. yüzyılın başında birçok Avrupalının bölgede bulunan altın, maden ve verimli topraklar sebebiyle bu ülkeye yerleşmesi sorunun gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Ayrıcalıklarını kaybetmek istemeyen beyazlar, henüz sömürge şirketinin ayrıcalıklarının devam ettiği 1923 yılında yalnızca beyazların oy kullandığı seçimle bir parlamentoya sahip olmuşlardır. 1930 yılında ise bu parlamento, Güney Rodezya'da bulunan toprakların yarısını Avrupalılara verdiği gibi bu topraklara yerlilerin girmesini de yasaklamıştır. Bununla da kalınmamış, geriye kalan toprakların da bir kısmı avlanma ve oyun alanı ilan edilerek, yerlilere ülke topraklarının yalnızca üçte biri bırakılmıştır. İlerleyen süreçte, 1930 tarihli toprak yasası daha kötü hale gelmiş ve Güney Rodezya'da bir yerliye üç hektar, bir beyaz yerleşimciye ise 2000 hektar toprak düşmesiyle sonuçlanacak, adil olmayan bir sonucu doğurmuştur. Kuzey Rodezya'da da benzer bir durumun olduğu söylenebilir. 1953 yılına gelindiğinde ülkedeki durumu daha kötü duruma getirecek olan Rodezya ve Nyasaland Federasyonu'nun, yerlilerin bulunmadığı bir toplantıda kurulmasının ardından, Rodezya'ya olan göç hızlı bir biçimde artmıştır. Örneğin, 1954 yılında 80.000 olan beyaz nüfus, 1960'ta 222.000'e yükselmiştir. Artan nüfusa paralel olarak Yerlilere yönelik uygulamalar daha da sertleşmiştir. Federasyon'un 1963'te son bulmasının bir yıl sonrasında Kuzey Rodezya olarak bilinen bölge, Zambiya adıyla bağımsızlığını kazanmıştır. Nyasaland'da, Malavi'nin bir parçası olarak bağımsız hale gelmiştir. 1965'de ise Ian Smith liderliğindeki Rodezya Cephesi'nin seçimi kazanmasıyla, Rodezya tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu bağımsızlık, yapılan seçimde ırk ayrımcılığı ortadan kaldırılmadığı için Britanya tarafından kabul edilmemiştir. Britanya'nın soruna olan eğilimi bu bağımsızlığa paralel olarak oluşsa da ilk etapta pasif bir tutum sergilediği açık bir biçimde görülmüştür. Bunu, 1965 yılında İngilizlerin sorunu çözme noktasında güç kullanmayacaklarını belirtmiş olmalarından anlayabiliriz. Britanya'nın Rodezya'ya müdahale edemeyeceğini anlayan beyaz yerleşimciler, Britanya'nın bu zaafından yararlanarak, ülkedeki ırkçı politikalarından geri adım atmamışlardır. Britanya'daki İşçi Partisi Hükümeti daha sonraki süreçte dünya kamuoyunun da baskısıyla, sorunun üstünde daha etkili olmaya çalışmıştır. Rodezya üzerine ekonomik yaptırımlar uygulayan Britanya, Birleşmiş Milletler'i de sorunun çözülmesi noktasında kullanma gayreti içerisinde olmuştur. Ancak sorunun çözülememesine paralel olarak, ülkenin çeşitli yerlerinde gerilla grupları ortaya çıkmış ve Zimbabve halkı çözümünü, "silahta" aramaktan başka bir çare bulamamıştır. Devam eden süreçte sorunun çözümlenmesine yönelik olarak birçok görüşme ve plan yapılmasına rağmen sonuca ulaşamamıştır. Sorun, ancak 1980 yılında Zimbabve'nin, Commonwealth içerisinde kalacak şekilde bağımsızlığının ilan edilmesiyle çözülebilmektedir. (Türkkaya Ataöv, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1975, s. 463-488; *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, C. 24, Milliyet, İstanbul, 1992, s. 12756.)

yeniden toplanılması kararlaştırılmıştır.⁴⁸¹ Alınan karar uyarınca, Rodezya'daki sorunun Temmuz ayına kadar çözülememesi üzerine Konferans 6-15 Eylül 1966 tarihinde yeniden toplanmıştır. Bu da aynı yıl içerisinde Commonwealth üyelerinin, başbakanlar düzeyinde iki kez toplanacak olması yönüyle, Commonwealth tarihinde bir ilktir.

1966'da yapılan ikinci Konferans'ta, ilkinde olduğu gibi tek gündem maddesi Rodezya değildi. Ancak buna rağmen Konferans'ın en önemli gündeminin yine Rodezya olduğu söylenebilir. Lagos'ta Rodezya ile ilgili yapılan açıklamalar tekrarlanarak, herkesin oy hakkına sahip olduğunun altı bir kez daha çizilmiştir. Konferans'a katılan Hükümet Başkanları Rodezya'daki rejimin meşru olmadığını ve sonlandırılması gerektiğini belirtmişlerdir. Bazı ülkeler Rodezya'daki meşru olmayan rejimle müzakere edilmemesi gerektiği üzerinde dururken, bazıları da ülkede anayasal bir sonuca ulaşılması için güç kullanılması fikrini benimsemişlerdir. Ancak güç kullanımına verilen destek, ülkede hukuk ve düzenin yeniden inşa edilmesi ön şartına dayalıydı. Birleşik Krallık Hükümeti, Konferans'ın sonuç bildirisinde, Rodezya'daki meşru olmayan rejimin ortadan kaldırılması ve ülkedeki çoğunluğun yönetime geçmesiyle ilgili kararlı duruşunu göstermek adına, altı adet ilke açıklamıştır. Bunun yanında AET üyeliğinden de vazgeçmediğini açık bir biçimde ortaya koyan Birleşik Krallık, AET'ye üye olunması durumunda Commonwealth üyesi ülkelerin temel çıkarlarının korunacağı teminatını vermiştir.⁴⁸²

Rodezya'da yaşanan tek taraflı bağımsızlık ve ırkçılık kuşkusuz, Birleşik Krallık ile Commonwealth'in karşı karşıya kaldığı en önemli sorunlardan birisidir. Birleşik Krallık'ın "kararlı" bir duruş sergileme çabasına rağmen soruna uzun bir süre çözüm getirememesi, güç kaybını açık bir biçimde ortaya koymuştur. Elbette Süveyş Krizi'nden sonra Britanyalı siyasiler dış politikalarını sahip olunan güce paralel olarak

⁴⁸¹ 1966 yılında yapılan I. Commonwealth Başbakanlar Konferansı sonuç bildirisinin tam metni için bkz., "Meeting of Commonwealth Prime Ministers, January 1966, Final Communique", http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-summit/meeting-of-commonwealth-prime-ministers-january-1966-lagos-10-12-january_9781848594333-17-en#page1, (13.03.2015).

⁴⁸² 1966 yılında yapılan II. Commonwealth Başbakanlar Konferansı sonuç bildirisinin tam metni için bkz., "Meeting of Commonwealth Prime Ministers, September 1966", http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-summit/meeting-of-commonwealth-prime-ministers-september-1966-london-6-15-september_9781848594333-18-en#page1, (14.03.2015).

oluşturmak gibi rasyonel bir karar almışlardı. Ancak Rodezya'daki sorunun askeri bir biçimde çözüme iradesinin ortaya koyulup bu anlamda hiçbir şey yapılmaması, büyük bir hata olarak nitelendirilebilir.

Peter Harris'in değindiği üzere Birleşik Krallık'ın, Rodezya ile girdiği "ağız dalaşı" Birleşik Krallık'ın, Rodezya'ya karşı fiziksel olarak bir eylemde bulunamayacağını göstermiştir. Rodezya'ya karşısındaki bu güçsüz tutum diğer Commonwealth üyeleri tarafından da izlenmekteydi. Hatta bir Commonwealth üyesi (Zambiya) Britanya'yı, (Birleşik Krallık) "dişsiz bir buldoğa" benzeterek, Rodezya karşısındaki etkisizliği ortaya koymaya çalışmıştır.⁴⁸³

Sekreterliği'n, Commonwealth içerisindeki etkinliği konusuna geçerse Genel Sekreter Arnold Smith'in ilk olarak Commonwealth'in Britanya İmparatorluğu ile aynı şey olmadığını kanıtlamak istediği söylenebilir. Smith, 1966 yılında yayınladığı raporda, yaşayan bir organizma olarak nitelediği Commonwealth'in ozalit bir kopya olmadığını üzerinde durmuştur. Genel Sekreter, yıllar içerisinde yazılı bir oluşum ya da merkezi bir planlama olmaksızın gelişen bu yapının Britanya İmparatorluğu'nun barışçıl bir biçimde dağılmasına paralel olarak ortaya çıkmadığını vurgulamıştır. Bu düşüncesini desteklemek için tarihte doğrudan veya dolaylı bir biçimde Britanya İmparatorluğu'nca yönetilmiş birçok ulusun Commonwealth üyesi olmadığını belirtmiştir.⁴⁸⁴ Genel Sekreter'in, Commonwealth'in Britanya İmparatorluğu'nun bir devamı olmadığını kanıtlamaya yönelik bu çabası Birleşik Krallık'ın o dönemdeki politikası ile de uyum içerisindedir. Hatırlanacağı üzere AET'ye üye olmak isteyen Birleşik Krallık, Commonwealth ile arasına mesafe koymaya çalışmaktaydı. Genel Sekreter'in yayınladığı ilk raporda Britanya'nın tüm İmparatorluk bakiyesinin, Commonwealth içerisinde toplanmadığı vurgusunu yapması bu yönüyle dikkate değerdir.

⁴⁸³ Harris, a.g.e., p. 38.

⁴⁸⁴ Report of the Commonwealth Secretary-General, 1966, p.1'den aktaran Norman Atkinson, *Educational Cooperation in the Commonwealth an Historical Study*, Salisbury, University of Rhodesia, 1974, p. 9-10.

Sekreter'in, işlevsellik noktasında iyi bir başlangıç yapamadığına daha önce kısaca değinilmişti, burada ise bunun sebepleri irdelenmeye çalışılacaktır. Daha önce bahsedilen tepkisellik ve düşük bütçenin sebebiyet verdiği etkisizliğe ek olarak, Sekreterliği'n görev tanımının beraberinde getirdiği sorunlar da bu sebepler arasında görülebilir. Örneğin Sekreterlik, ekonomik alanda üyelerin kalkınmalarına destek olacak çalışma ve projelere yardımcı olmak gibi bir göreve sahiptir. Diğer bir deyişle üye ülkeler arasında "ortak refahın" sağlanmasına yönelik çalışmalar yapmak durumundadır. Ancak o dönemde Birleşik Krallık, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda'nın dışındaki üyeler büyük ekonomik ve sosyolojik sorunlarla karşı karşıyaydılar: Türkkaya Ataöv'ün aktardığı üzere Zambiya 1964 yılında bağımsızlığını kazandığında, ülke içerisinde Afrika kökenli yalnızca beş hukukçu, dört doktor ve bir mühendis bulunmaktaydı.⁴⁸⁵ Özellikle Afrika'da yer alan maddi kaynak, yetişmiş insan ve kurumsallaşmış bir devletin yokluğu dikkate alındığında bu ülkelerin gelişmesini sağlamanın Commonwealth Sekreterliği'nin yetki ve kapasitesini aşan bir durum olduğu görülecektir. Bu sebeple Commonwealth Sekreterliği'nin etkisizliğini değerlendirirken bu gerçeği de dikkate almamız gerekmektedir.

Commonwealth Sekreterliği, 1967'de Biafra'nın, Nijerya'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmesi sonrasında ortaya çıkan iç savaşta bir arabulucu rolü üstlenmeye çalışmıştır. Genel Sekreter Arnold Smith'in bireysel olarak ilgilendiği bu sorunda Commonwealth Sekreterliği, taraflar arasında barış görüşmeleri organize etmeye çalışmış ve bu çabalarını zaman zaman tekrarlamıştır.⁴⁸⁶ Barış için ortaya koyulan bu çabalar, sonuç vermese de Commonwealth Sekreterliği'nin, sorunun çözülmesinde arabulucu rolü üstlenmesi, Sekreterliği'n işlevselleşmesi yönünde olumludur. Şunu da kabul etmek gerekir ki, dış güçlerin de müdahil olarak büyümesine sebep oldukları bu iç savaş Commonwealth Sekreterliği'nin gücünü aşan bir sorun haline gelmiştir.

Commonwealth Başbakanlar Konferansı'nın toplanmadığı 1967 yılında Birleşik Krallık'ın dikkatini AET üyeliğine verdiğini söyleyebiliriz. Ancak Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle'ün tıpkı 1963'de olduğu gibi 1967'de de Birleşik Krallık'ın

⁴⁸⁵ Ataöv, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, a.g.e., s. 478.

⁴⁸⁶ Godfrey Mwakikagile, *Ethnic Politics in Kenya and Nigeria*, New York, Nova, 2001, p. 212.

üyeliğini reddetmiştir. Genel Sekreter Arnold Smith'in, ikinci vetodan önce Birleşik Krallık'ın AET'ye girmesi hususunda Commonwealth üyesi ülkeleri rahatlatmaya çalıştığı görülmektedir. Smith, dünyanın bölgesel ve bölgeler arası işbirliğine ihtiyacı olduğu vurgusuyla bu üyeliğin AET ile gelişmekte olan ülkeler arasında daha fazla işbirliğini beraberinde getireceğine değinmiştir.⁴⁸⁷ Smith'in, Commonwealth üyelerini, rahatlatmaya çalıştığı bu dönemde Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi Britanya'ya "vatanseverlikle" bağlı olan ülkeler bile "gerçeğin" farkına varmış durumdalar. 1967 yılında gelen ikinci veto bu ülkelerdeki hayal kırıklığını ortadan kaldırmamış, yalnızca üyeliğin beraberinde getireceği düzenlemeler için bir gecikme olarak görülmüştür. Kısaca birinci başvuru ve sonrasındaki gelişmeler eski dominyonların ulusal öncelikler temelinde politikalar belirlemelerinde katalizör rolü oynamıştır.⁴⁸⁸

İkinci veto ve Birleşik Krallık'ın bu vetoya tepkisine geçerse, De Gaulle 27 Kasım 1967 tarihli basın açıklamasında AET'ye katılmak isteyen İngilizlerin köklü değişiklikler yapması ve bu köklü değişikliklerin hayata geçirilmesinin Birleşik Krallık'ın AET ülkelerine katılması için ön koşul olduğunu belirtmiştir. Buna ek olarak De Gaulle İngilizlerin AET'ye üye olmasının, yalnızca Fransa için değil, diğer beş ülke içinde mümkün olmadığı vurgusunu yapmıştır.⁴⁸⁹ De Gaulle'ün vetosundan iki gün sonra bu kez Birleşik Krallık'ın Başbakanı Harold Wilson, Fransa'yı eleştirilerinin merkezine aldığı bir basın toplantısı düzenlemiştir. Wilson, AET'ye yaptıkları başvuruyu Roma Antlaşması'nın 237. Maddesi uyarınca yaptıklarını hatırlatarak, başladığı bu basın toplantısında ülkesinin üyeliğine karşı ortaya koyulan ortak pazar, tarımsal üretim, ekonomik durum, sermaye hareketleri, para politikası ve entegrasyon konularındaki eleştirileri tek tek cevaplamıştır. Basın toplantısına ilişkin olarak

⁴⁸⁷ Arnold Smith, "The Future of The Commonwealth", *Pakistan Horizon*, Vol. 20, No. 1, 1967, p. 22-23.

⁴⁸⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Stuart Ward, "A Matter of Preference: the EEC and the Erosion of the Old Commonwealth Relationship", *Britain, the Commonwealth and Europe The Commonwealth and Britain's Applications to join the European Communities*, a.g.e., p .156-180.

⁴⁸⁹ Dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Charles De Gaulle tarafından yapılan 27 Kasım 1967 tarihli basın toplantısının tam metni için bkz., "Press Conference Given by General de Gaulle at the Elysée (27 November 1967)", http://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/0ae5df93-212b-417d-b875-857f4f310c21/Resources#fe79955c-ef62-4b76-9677-dce44151be53_en&overlay, (17.03.2015).

söyleyebileceğimiz son şey Başbakan'ın Fransa'ya olan kırınglığına rağmen AET'ye üye olma isteğini kaybetmediğini açık bir biçimde ortaya koymuş olmasıdır.⁴⁹⁰

AET'ye üye olma isteğini kaybedilmediğini Roy Jenkins'in* Birleşik Krallık'ın Maliye Bakanlığı görevini sürdürdüğü 1968 yılında yayınlanan makalesinde de görebiliriz. Jenkins, AET "kapılarının" kendileri için yalnızca geçici olarak kapandığını bildiklerini ve bu sebeple AET'ye girme isteklerinde bir değışiklik olmadığını vurgulamıştır. Ayrıca ülkesinin ekonomik durumunu dikkate alarak Birleşik Krallık'ın, dünyada sahip olduğı "polis" rolünü sürdürmesinin mümkün olmadığını belirten Jenkins'in⁴⁹¹ Birleşik Krallık'ın adalı ve denizlere ait olduğunu belirten De Gaulle'ün bu eleştirisini işlevsiz hale getirmeye çalıştığı söylenebilir. Diğer bir deyişle Jenkins, Birleşik Krallık'ın, azalan ekonomik gücüne paralel olarak denizlerden "uzaklaştığını" ve daha fazla Avrupa'ya "yaklaştığını" söylemektedir.

8.6. 1969 Commonwealth Başbakanlar Konferansı ve Modern Commonwealth'in İkinci On Yılı'nın Değerlendirilmesi

1966 Toplantısı'nın üç yıl ardından 1969 yılında toplanan Commonwealth Başbakanlar Konferansı'nda çeşitli uluslararası sorunlar ele alınmıştır. Bu bağlamda ele alınan sorunlardan ikisi Commonwealth üyesi Malezya'nın, Endonezya ve Filipinler ile olan sorunlarıdır. Bu sorunlara sonuç bildirisinde özel olarak değinilmesi, Commonwealth'in üye ülkeler için önemli bir işleve sahip olduğunu göstermektedir. Diğer bir deyişle üye ülkelerin Commonwealth'i sorunlarını duyurdukları bir platform olarak kullanmaları, Örgüt'ün önemli bir işlevi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu işlev, özellikle Commonwealth'in küçük üyelerince kullanılmaktadır. Örneğin küçük/mini/mikro bir ülke olan Guyana, topraklarının yarısında hak talep eden komşusu Venezüella ile yaşadığı sorunu 1969 toplantısında diğer üye ülke başbakanlarına

⁴⁹⁰ Dönemin Birleşik Krallık Başbakanı Harold Wilson tarafından yapılan 29 Kasım 1967 tarihli basın toplantısının tam metni için bkz., "Reply by Mr. Wilson to the Press Conference by President de Gaulle (London, 29th November 1967)", http://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/4a070eb9-a471-441e-82e6-ce6fb3aa99f4/Resources#5878c25c-2769-46b5-9d57-dc89fce7d87d_en&overlay, (18.03.2015).

* Roy Jenkins 1977-1981 yılları arasında Avrupa Komisyonu Başkanlığı'nı da yürütmüştür.

⁴⁹¹ Roy Jenkins, "United Kingdom's Economic Situation", *Financial Analysts Journal*, Vol. 24, No. 4, Jul. - Aug., 1968, p. 145-147.

duyurmuş ve ülkesinin toprak bütünlüğü konusunda destek bulmuştur.* Bu bağlamda Commonwealth, küçük/mikro üye ülkelerin sorunlarını duyurabileceği ve tanınırlığını arttırabileceği bir platform oluşturmaktadır ki, bu da üyeliğin beraberinde getirdiği bir avantaj olarak değerlendirilebilir. Konferans'ta bir önceki Konferans'ın temel konusu olan Rodezya'da yaşanan soruna uzun bir biçimde değinilmiştir. Ancak Konferans'ın, bu sorunun çözülmesine yönelik bir yol haritasına sahip olmaması sebebiyle başarısız olduğu görülmektedir. Konferans'ta Portekiz, Afrika'daki ülkelerin self determinasyon haklarını gözetmemesi sebebiyle eleştirilmiştir. Bir başka ülkenin self determinasyon sebebiyle eleştirilmesi 1969 Konferansı'nı diğerlerinden ayıran bir unsurdur.⁴⁹²

Hatırlanacağı üzere Harold Macmillan'ın “Değişim Rüzgârı” konuşması sonrasında, İmparatorluk içerisinde bağımsızlığını kazanan devletlerin sayısında hızlı bir artış yaşanmıştı. Modern Commonwealth'in ilk on yılında ortak karar alma noktasında yaşanan sorunlar, ikinci on yılında da genişlemeye paralel olarak artmıştır. Buna ek olarak, Apartheid politikasını uygulamaya devam eden Güney Afrika Cumhuriyeti'nin üyelikten ayrılması ve Güney Afrika'daki gibi ırkçı bir rejime sahip olan Güney Rodezya'ya karşı Commonwealth tarafından koyulan tavır ikinci on yılın önemli gelişmelerindendir. Ortaya koyulan tavır çoğunlukla “sembolik” bir anlam ifade etse de devlet politikası olarak uygulanan ırkçılığa karşı Commonwealth içerisinde ilkesel bir duruş sergilenmesi açısından önemsenmelidir.

Birleşik Krallık'ın, AET'ye tam üye olmak için yaptığı başvurunun iki kez Fransa Cumhurbaşkanı Charles De Gaulle tarafından reddedilmesi de ikinci on yılın ön plana çıkan olayları arasındadır. Bu vetonun Commonwealth üzerinde derin etkileri olduğu söylenebilir. Öncelikle Birleşik Krallık'ın, AET'ye girmesiyle ekonomik kayba uğrayacak olan Commonwealth üyelerinde bir güven eksikliği oluşmuştur. Buna ek olarak, Fransa'dan gelen veto sonrasında daha önce ilgilenilmeyen Commonwealth'in kurumsallaştırılmasına yönelik yapılan çalışmalar, Birleşik Krallık'ın tepkiselliği ve eski sömürgeleriyle olan ilişkilerine mesafe koyma ihtiyacının birleşimi olarak

* Guyana'ya verilen bu destek, neredeyse diğer tüm Commonwealth toplantılarında yenilenmiştir.

⁴⁹²1969 Commonwealth Başbakanlar Konferansı sonuç bildirisinin tam metni için bkz., “Meeting of Commonwealth Prime Ministers 1969, Final Communique”, http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-summit/meeting-of-commonwealth-prime-ministers-1969-london-7-15-january_9781848594333-19-en#page1 , (20.03.2015).

değerlendirilebilir. Buradan çıkaracağımız sonuç; tepkisel, acelece ve imaja ilişkin yapılmaya çalışılan kurumsallaşmanın, 1965 sonrasındaki ilk yıllarda Commonwealth'i işlevsel hale getiremediğidir.

Kısaca Commonwealth'in 19 yeni üyenin dâhil olmasıyla büyük bir genişleme yaşadığı 1960 ve 1969 yılları arasındaki ikinci on yılı, bir üyenin Commonwealth üyeliğini sonlandırması, Sekreterliği'nin kurulması, ilk defa Londra dışında bir başbakanlar konferansının toplanması ve aynı yıl iki kez başbakanlar konferansının yapılması gibi bir takım ilkleri barındırması açısından önemlidir. Bunlara ek olarak Rodezya'da yaşanan sorun karşısında Commonwealth ve Birleşik Krallık'ın güçsüzlüğü görülmüştür. Ayrıca çoğunluğu Afrikalı olan eski sömürge/yeni üyelerin sahip oldukları refah seviyesinin iyileştirilmesinde Commonwealth'in etkisiz kalması, az gelişmiş üye ülkeler için "hayal kırıklığı" oluşturmuştur.

9. 1970 - 1979 Yılları Arasında Commonwealth

1970 – 1979 yılları arasında dekolonizasyona paralel olarak Commonwealth'e on dört yeni üyenin katılmasıyla Örgüt'ün genişlemesi devam etmiştir. Aşağıda 1970 ve 1979 yılları arasında Commonwealth'e yeni üye olan devletlere ait bir tablo verilmiştir.

Üye Devletler	Üyelik Yılı	Üye Devletler	Üyelik Yılı
Tonga	1970	Seyşeller	1976
Samoa	1970	Dominika	1978
Fiji	1970	Tuvalu	1978
Bangladeş	1972	Solomon Adaları	1978
Bahamalar	1973	Kiribati	1979
Grenada	1974	Saint Vincent ve Grenadinler	1979
Papua Yeni Gine	1975	Saint Lucia	1979

Tablo 3: 1970 – 1979 Yılları Arasında Commonwealth'e Yeni Katılan Devletler⁴⁹³

Pakistan'ın 1972 yılında üyeliğini sonlandırmasına rağmen yukarıda belirtilen on dört devletin Örgüt'e katılmalarıyla Commonwealth'in üye sayısında büyük bir artış yaşanmıştır. Katılan yeni devletlerle ilgili en çok dikkat çeken konu Bangladeş ve Papua

⁴⁹³ Kaynak: "Member Countries", <http://thecommonwealth.org/member-countries>, (15.07.2015).

Yeni Gine'nin dışındaki devletlerin hepsinin küçük, mini ya da mikro devlet* olarak sınıflandırılan az nüfusa sahip ülkeler olmalarıdır. Öyle ki, Bangladeş ve Papua Yeni Gine'yi dışarıda tuttuğumuzda geriye kalan on iki devletin bugün sahip oldukları nüfusun toplamı bile yalnızca 2,4 milyon civarındadır. Çalışmanın bu bölümünde genişleme dışında 1971 Singapur Deklarasyonu, Birleşik Krallık'ın AET üyeliği ve bunun Commonwealth'e etkisi, liderler düzeyinde yapılan toplantılar ve Commonwealth'in bu dönemde yaşadığı kurumsallaşma ile sorunlara da yer verilecektir.

9.1. Commonwealth'in Üye Ülkelerin Sorunlarına Çözüm Bulma Kapasitesine Yönelik Bir Değerlendirme

İşçi Partili politikacı Maurice Foley'e göre 1970'in başında Commonwealth ve üyelerinin karşı karşıya oldukları sorunlar bulunmaktadır. O'na göre bunlar arasında başta ırkçılık ve azgelişmişlik olmak üzere nüfus artışı, işsizlik, yetersiz beslenme, eğitim sisteminin sömürge dönemine ait olması, okul bitirme oranının azlığı, yardım ve yatırımların önceliklere göre saptanamaması, politik istikrarsızlık, halk arasındaki ekonomik ve sosyal dengesizlikler ile bölgesel birlikteliklere sıcak bakılmaması yer almaktadır. Foley bu sorunların çözülmesi için kolonyalizmin yeni bir formu olmayan farklı türde bir işbirliğinin gerektiğini belirtmektedir. Bu işbirliği "zengin" ve "fakir" arasında bir köprü kurulmasını da kapsamaktadır.⁴⁹⁴ Peki Commonwealth'in yukarıda sayılan sorunları çözmeye yönelik yeterli gücü bulunmakta mıdır? Bu soru Max Beloff'a göre yanıtlanırsa cevap basitçe hayır olacaktır. Çünkü Beloff'a göre; Britanya İmparatorluğu'nun II. Dünya Savaşı'ndan önce sahip olduğu kontrol, koordinasyon ve ortak savunma işlevi Commonwealth'de bulunmamaktadır. Bunun yanında üyeler arasında birbirine düşman olan ve hatta savaşın bulunduğu gerçeği dikkate alınırsa, üyeleri "ortak" bir politikada buluşturmanın mümkün olmadığı görülecektir. Beloff,

* Küçük ülkeler, nüfusu 1 milyondan az olan ülkeler olarak tanımlanır. Nüfusu 200.000'den az olanlar mini ülkeler ve 100.000'den az olanlar ise micro (mini) ülkeler olarak tanımlanmaktadır. (McIntyre, a.g.e., p. 118)

⁴⁹⁴Maurice Foley, "Some Problems Facing The Commonwealth To-Day", *Journal of the Royal Society of Arts*, Vol. 119, No. 5183, Oct., 1971, p. 794-797.

Britanya İmparatorluğu'nun çöküşünün ardından kimilerince onun ardılı gibi görünen Commonwealth'in bir güç sistemi olarak var olamadığı vurgusunu yapmıştır.⁴⁹⁵

Bu noktada, gücü ister “bir şeyi yapabilme kapasitesi” ve “birinin istediği sonuçları elde edebilmesi” isterse “bir şeylerin olmasını sağlamak için diğerlerinin davranışlarını etkileme becerisine sahip olma”⁴⁹⁶ olarak tanımlayalım Birleşik Krallık ve Commonwealth'in bu güçten yoksun olduğu açık bir biçimde görülmektedir. Kısaca yukarıdaki sorunların çözülmesi noktasında birbirinden farklı dil, din, ırk, coğrafya, gelişmişlik, öncelik ve çıkara sahip olan Commonwealth, üyelerini “ortak gücün” eksikliğinde bir araya getirmek mümkün olmamaktadır. Çalışma bu güç eksikliğini ilerleyen kısımlarda detaylandıracaktır.

9.2. 1971 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı ve Singapur Deklarasyonu: Commonwealth Prensiplerinin İlan Edilmesi

1971 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı'na geçmeden önce 1970 yılında Commonwealth ülkeleri arasında Güney Afrika'ya silah satışına yönelik yaşanan görüş ayrılıklarına değinmemiz doğru olacaktır. İşçi Partili Harold Wilson'un Başbakanlığındaki Hükümet tarafından Güney Afrika'ya karşı uygulanan silah ambargosunun* 1970 yılında iktidara gelen Muhafazakâr Parti'yle beraber kaldırılması, Commonwealth içerisinde yeni bir tartışma yaşanmasına sebep olmuştur. Bu noktada üye ülkelerin silah ambargosunun uygulanması konusunda kendi aralarında bölündükleri görülmüştür.⁴⁹⁷

Birleşik Krallık'ın silah ambargosunu kaldırmasına sebep olan faktörler ekonomik, stratejik ve askeri/yasal olarak üç başlık altında toplanabilir.⁴⁹⁸ Ancak

⁴⁹⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Max Beloff, “Commonwealth without Common Power”, *International Journal*, Vol. 26, No. 2, 1971, p. 291-302.

⁴⁹⁶ Joseph S. Nye, *Dünya Siyasetinde Başarının Rolü Yumuşak Güç*, (çev. Rayhan İnan Aydın), Ankara, Elips Kitap, 2005, s. 11.

* Birleşik Krallık, İşçi Partisi'nin iktidarında, Güney Afrika silahlarına yedek parça temin etmekteydi. Bu sebeple uygulanan ambargonun amacına ulaştığını söylemek güçtür. (“No Arms for South Africa”, <http://www.aamarchives.org/campaigns/arms-embargo.html>, (24.03.2015).

⁴⁹⁷ Linda Freeman - Gerald Helleiner - Robert Matthews, “The Commonwealth at Stake”, *Canadian Journal of African Studies*, Vol. 5, No. 1, 1971, p. 94.

⁴⁹⁸ Aynı yer, s. 97-100.

ambargoyu kaldıran Başbakan Heath, genel olarak bu sebepleri “ulusal çıkar” temelinde tekil olarak görmektedir. Başbakan, Birleşik Krallık’ın kendi çıkarlarını korumak için silah satabileceğini ve bunun kendi inisiyatifinde olduğunu belirtmiştir. Buna ek olarak Heath, yaptığı bu çıkışıyla ülkesinin ulusal çıkarlarını düşünen bir lider görüntüsü vermeye de çalışmıştır, diğer bir deyişle alınan karar, ulusal çıkar kadar, iç siyaseti de ilgilendirmektedir.⁴⁹⁹ Daha önce de değinildiği üzere Commonwealth içerisinde ortaklaşa karar almak gibi bir gereklilik bulunmamaktadır. Ancak bu politikayla Birleşik Krallık, üyelerin büyük bir çoğunluğuna rağmen, ırkçı bir rejime açıkça destek veren bir görüntü içerisine girmiştir. Böylece bir taraftan Commonwealth’in hali hazırda “sağlamlaşmamış” temellerini zayıflatmış, bir taraftan da ulusal çıkar ve refahın “ortak” çıkar ve refahın önüne geçmesinin doğal olduğunu tüm üye ülkelere bir kez daha göstererek geleneksel realist politikasını izlemiştir.

1971 Toplantısı ve Singapur Deklarasyonu’na geçmek gerekirse Commonwealth Başbakanlar Konferansı yapılan isim değişikliğiyle 1971 ve sonrasında Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı (Commonwealth Heads of Government Meeting - CHOGM) olarak adlandırılmıştır. 1970 yılında Örgüt içerisinde bir krize sebebiyet veren Güney Afrika’ya silah satışı, ilginç bir biçimde konunun üyelerce etraflıca tartışıldığı belirtilerek geçiştirilmiştir. Commonwealth’in kurumsallaşması ve işlevselleşmesine yönelik bazı kararların alındığı bu Toplantı’nın en önemli sonucu kuşkusuz Commonwealth Prensipleri’nin ilan edilmiş olmasıdır. Prensiplerin ilan edilmesinde dikkat çeken konulardan birisi “inanıyoruz”, “karşımız”, “kabul etmiyoruz” ve “amacımız” gibi kullanılan kelimelerle bir birliktelik mesajı verilmeye çalışılmasıdır. Genel olarak ırkçılık ve diğer tip ayrımcılığa karşı ortaya koyulan Prensipler arasında ön plana çıkan konulara aşağıda yer verilecektir:

- Commonwealth’in, uluslararası barış ve mutabakatı cesaretlendirmenin yanında, üyeler arasında işbirliğini geliştirmeyi amaçlayan bağımsız devletler arasında oluşturulmuş gönüllü bir birliktelik olduğuna değinilmiştir. Buna ek olarak, içerisinde birbirinden farklı ırka, dile, dine ve ekonomik duruma sahip

⁴⁹⁹ Aynı yer, s. 103.

ülkelerin bulunduğu Commonwealth’de üye ülkelerin farklı grup, birlik veya ittifaka dâhil olabilecekleri belirtilmiştir.

- Commonwealth üyeleri, uluslararası barışın korunması için daha güçlü bir konuma sahip olmasını istedikleri Birleşmiş Milletler’i destekleme iradelerini ortaya koymuşlardır. Bu noktada çok uluslu olan Commonwealth’in savaşları ortadan kaldırmak için gerekli olan işbirliğini sağlayabilecek bir Örgüt olduğuna yönelik inançlarına da yer vermişlerdir.
- Üye ülkeler, tehlikeli bir “hastalık” olarak gördükleri ırksal önyargılar ve ırk ayrımcılığı ile kendi ulusları içerisinde kararlı bir şekilde mücadele edeceklerini belirtmişlerdir. Dışarıya yönelik olarak ise hiçbir ülkenin, ırkçı rejimlerin, uyguladıkları politikaları devam ettirmelerini sağlayacak doğrudan yardım yapmayacağını ifade etmişlerdir.
- Üyelerin, ırk ayrımcılığına yönelik olarak değindikleri bir başka konu; bireylerin, ayrımcılık gözetilmeden demokratik süreçlere katılmalarına verilen destektir. Bunun yanında üyeler, insan eşitliği ve ırkçılıkla mücadelede ellerinden gelen tüm çabayı göstereceklerini taahhüt etmişlerdir.
- Üyeler, az gelişmişlik ve ülkeler arasındaki ekonomik farklılıkların tolere edilemeyecek kadar büyük olduğunu vurgulamışlardır. Bunun yanında üyeler fakirlik, hastalık, eğitimsizlik gibi sorunlarla mücadele edilerek az gelişmiş devletlerin uluslararası toplumda daha adil bir yere sahip olmasına yönelik çalışacaklardır.
- Üyeler, yukarıda genel olarak değinilen bu prensiplerle Commonwealth’in amacını, ulusların uzlaşmasını sağlamak ve genişletmek, ayrımcılığın kaldırılmasına yardımcı olmak, insan özgürlüğünü güçlendirerek korumak, hayatın tüm insanlar için zenginleştirilmesine katkıda bulunmak ve uluslararası anlamda barışı sağlamak olarak belirtmişlerdir.⁵⁰⁰

Singapur’da ırkçılık, barış ve gelişme temelinde ortaya koyulan prensipler, üye ülkelerin bu üç konuda irade beyan etmeleri sebebiyle önemlidir. Ancak 1971 yılında

⁵⁰⁰ 1971 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı Sonuç Bildirisi’nin tam metni için bkz., “Commonwealth Heads of Governments Meeting, 1971, Final Communique”, http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-summit/commonwealth-heads-of-government-meeting-1971-singapore-14-22-january_9781848594333-20-en#page1, (24.03.2015).

gerçekleştirilen bu toplantıyı ve ilan edilen Commonwealth Prensipleri’ni “imaj” ve “gerçek” açısından bir değerlendirmeye tabi tuttuğumuzda bu önemin azaldığı görülecektir. Birleşik Krallık’ın Güney Afrika’ya karşı uygulanan silah ambargosunu kaldırmasına yönelik kararının 1971 Toplantısı’nın sonuç bildirisinde geçirilmiş olması, ilan edilen prensiplerin önemini azaltan ilk faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. İkinci olarak ise, prensiplerde kullanılan “açık uçlu” bir ifade ile bundan sonra, bazı üye ülkelerin ırkçı rejimlerle girecekleri ikili ilişkilerini “aklama” fırsatına da sahip oldukları belirtilmelidir. Örneğin “*hiçbir ülkenin, ırkçı rejimlerin, uyguladıkları politikaları devam ettirmelerini sağlayacak doğrudan yardım yapmayacağı*” ifadesini açarsak; Birleşik Krallık’ın, Güney Afrika’ya silah satışına başlaması sebebiyle suçlanamayacağı gerçeği ile karşılaşırız. Çünkü Birleşik Krallık’a göre, Güney Afrika’ya satılan silahlar, ülkedeki ırkçı politikanın devam ettirilmesi için değil Sovyet tehdidi ve Hint Okyanusu’nun güvenliğini sağlama **amacıyla yapılmıştı**. Dolayısıyla ülkedeki ırk ayrımı ile bir ilişkisi yoktu ve bu sebeple prensiplerle tezat bir durum söz konusu olmamaktaydı.

Kısaca Birleşik Krallık, gerçeğin oluşturulan imajla ikame edildiği bu realist politika ile üye ülkelere karşı kendisini savunacak bir alan oluşturmuştur. Oluşturulan imajı Baudrillard’a atıfla açıklamaya çalıştığımız “mı” gibi yapmanın -varmış ya da yokmuş gibi davranmak- yapaylığıyla incelersek, Birleşik Krallık’ın silah satışında “mı” gibi yaptığı için imaj kurgulama noktasında başarılı olamadığı görülecektir. Üçüncü ve son olarak, Ocak 1971’de ilan edilen bu prensiplerin ardından Commonwealth üyesi olan Hindistan ve Pakistan’ın yeniden savaşmaları,* barışın korunmasına yönelik ortaya koyulan hususların herhangi bir işlevi olmadığını göstermiştir.

* 1971 Hindistan-Pakistan çatışmasının temelinde, Bangladeş’in (Doğu Pakistan) bulunduğu söylenebilir. Doğu Pakistan’ın ortak sınıra sahip olmadığı Pakistan’dan bağımsızlık derecesinde özgürlük talep etmesi sonucu bozulan ilişkiler, ülkedeki ayrılıkçıların etkinliği arttırmıştır. Taraflar arasında yapılan görüşmelerden de bir sonuç alınamaması üzerine, Doğu Pakistan’da bir ayaklanma meydana gelmiştir. Bu ayaklanmaya bağlı olarak, Bangladeş tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Bunun üzerine Pakistan Ordusu, Doğu Pakistan’a operasyonda bulunmuştur. Çıkan iç savaştan kaçan toplam dokuz milyon insanın Hindistan’a geçmesi, Hindistan’ı da sorunun bir parçası yapmıştır. Bu gergin ortam, kısa süre içerisinde iki ülke arasında bir savaş çıkmasına sebep olmuştur. Hint Ordusu’nun Doğu Pakistan’da başarılı olmasının ardından Hindistan, Bangladeş’in geçici hükümetini tanımış, böylece Bangladeş’in diğer devletlerce de tanınmasını sağlayacak süreç başlamıştır. (Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, a.g.e., s. 519-522.)

9.3. Rasyonel Bir Dış Politika Tercihi Olarak Pakistan'ın Üyelikten Ayrılması

Pakistan'ın, Commonwealth üyeliğinden çekilmesi, Bangladeş'in bağımsızlığının Birleşik Krallık ve bazı Commonwealth üyeleri tarafından tanınmasıyla ilgilidir. Fakat Mehrunnisa Ali bu genel düşünceyi detaylandırarak Pakistan'ın Örgüt'ten çıkış sebeplerini realist bir perspektife oturtmayı başarmıştır. Ali'ye göre Pakistan'ın Commonwealth'den ayrılmasına giden süreç 1971 Hindistan-Pakistan Savaşı'nın öncesine götürülebilir. Çünkü Savaş öncesi ve süresince Birleşik Krallık'ın Hindistan yanlısı tutumu, Pakistan'ın Birleşik Krallık ile olan ilişkilerini temelden sarsmıştır. Buna ek olarak Birleşik Krallık, Bangladeş'in bağımsızlığını kazanmasına yönelik bir politika izlediği gibi, BM'de de sorunun çözülmesi için yeterli çabayı göstermemiştir. Ali'ye göre Birleşik Krallık'ı bu politikaya iten sebeplerin başında; Hindistan ve Bangladeş'te bulunan yatırımlarını koruma, Sovyetler Birliği'ni Hint Okyanusu'ndan uzak tutma isteği ile Pakistan'ın, Çin'e yakınlaşmasını cezalandırma amacı yer almaktadır.⁵⁰¹

Peki Pakistan, niçin bu sorunu Birleşik Krallık ile çözmeye çalışmamış ve Commonwealth'den ayrılma ihtiyacı hissetmiştir? Yukarıda da değinildiği üzere bunun en önemli sebebi; 1972'de Dakka yönetiminin Birleşik Krallık tarafından tanınmış olmasıdır. Fakat Birleşik Krallık, Commonwealth'in lideri pozisyonunda olsa da Commonwealth'i tek başına temsil etmemektedir. Aynı zamanda o dönemde Commonwealth üyelerinin çok azı Bangladeş'i tanıma yoluna gitmiştir. Elbette Commonwealth üyeleri ve Commonwealth Sekreterliği sorunun çözümünde etkisiz kalmıştır. Ancak Pakistan, bu etkisizlik sebebiyle Commonwealth'den ayrılmamıştır. Bu yönüyle sorun Birleşik Krallık ve Pakistan arasındaydı ve Pakistan, Commonwealth üzerinden Birleşik Krallık'a cevap verme ihtiyacı hissetmiştir. Çünkü Ali'nin de belirttiği üzere; Commonwealth'den çıkmak Birleşik Krallık'ın Hindistan yanlısı politikalarına verilebilecek tek cevap olarak görünmekteydi.⁵⁰²

⁵⁰¹Mehrunnisa Ali, "Pakistans Withdrawal from the Commonwealth", *Pakistan Horizon*, Vol. 25, No. 4, 1972, p. 40-42.

⁵⁰² Aynı yer, s. 40-43.

Birleşik Krallık'a verilen bu cevabın Pakistan'ı nasıl etkilediğine değinmek gerekmektedir. Genel olarak bakıldığında bu dış politika tercihinin sonuçları yönüyle Pakistan için olumsuz olmadığı söylenebilir. Elbette Birleşik Krallık ile ilişkileri bu duruma getirmenin ekonomik ve siyasi bir takım olumsuz etkileri olmuştur. Ancak bunlar, o dönemde Pakistan üzerinde sanıldığı kadar derin etkide bulunmamıştır. Şöyle ki, Pakistan 1971'de aldığı karar üzerine Sterlin Alanı'nı terk etmiş bulunmaktaydı. Buna ek olarak Birleşik Krallık'ın AET üyeliğinin başlamasıyla birlikte zaten ticari ilişkilerde bir gerileme olacaktı. Diğer taraftan Commonwealth'den ayrılması, ilişkisinin iyi olduğu diğer Commonwealth üyeleriyle de ekonomik ve siyasi bağlarının kopmasına sebep olmamıştır. Son olarak ise Pakistan, Birleşik Krallık'ın Hindistan'a verdiği ekonomik ve siyasi desteği dengeleyecek bir başka güçle (Çin) yakınlaşarak, siyasi ve ekonomik kaybını giderme yoluna gitmiştir. Commonwealth'den ayrılma kararının alınmasının hemen ardından Pakistan Cumhurbaşkanı Zülfikar Ali Butto'nun Çin'e gitmesinin sembolik olarak önemi büyüktür. Bunları dikkate alarak Pakistan Halkı'nın büyük çoğunluğunca desteklenen Commonwealth'den ayrılma kararı⁵⁰³ bir tepkisellikten ziyade "ayakları yere basan" kendi içerisinde tutarlı olan, realist bir dış politika tercihi olarak değerlendirilmelidir.

Özetlemek gerekirse, Pakistan Birleşik Krallık ile olan siyasi ve ekonomik ilişkilerinin fayda-maliyet hesabını yaparak, bu ilişkiyi sınırlandırma yoluna gitmiştir. Zafarul Islam'ın da belirttiği üzere Pakistan, Commonwealth'den çekilmesine müteakip dış politikasını çeşitlendirme fırsatına sahip olmuştur. Bir taraftan Çin ile ilişkiler geliştirilirken, bir taraftan da Sovyetler Birliği ve ABD'den destek sağlanmaya çalışılmıştır. Yine dış politikada yaşanan çeşitliliğin bir sonucu olarak Pakistan, kendisi gibi gelişmekte olan ülkelerle ilişkilerini kuvvetlendirmeyi de ihmal etmemiştir.⁵⁰⁴ Pakistan'ın üyelikten ayrılışı Güney Afrika'nın aksine üyelerden gelen bir baskı sonucunda olmamış, ülke iradi bir biçimde 1947'den beri üyesi olduğu Commonwealth'i terk etmiştir.

⁵⁰³ Aynı yer, s. 43-45.

⁵⁰⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Zafarul Islam, "Pakistan's Foreign Policy Since Her Withdrawal From The Commonwealth", *Pakistan Horizon*, Vol. 27, No. 2, 1974, p. 6-8.

9.4. Birleşik Krallık'ın AET Üyeliğinin Commonwealth'e Etkileri

AET'ye yaptığı başvurulardan bir sonuç alamayan Birleşik Krallık, ilişkileri yeniden resmiyete “dökmek” için De Gaulle'ün Cumhurbaşkanlığı'nın sonlanmasını beklemiştir. 1969'da Georges Pompidou'nun Fransa Cumhurbaşkanı olarak seçilmesi ve Almanya'nın da desteği ile* müzakereler 1970'de yeniden başlamıştır. Müzakerelerin sonunda, İrlanda ve Danimarka katılım antlaşmasını ülkelerinde referanduma götürürken, Birleşik Krallık bu antlaşmayı referanduma götürme cesareti gösterememiştir. Önemli bir çoğunluk antlaşmanın kabul edilmesine karşı çıksa da katılım antlaşması Parlamento'da kabul edilmiştir.⁵⁰⁵

Birleşik Krallık'ın uzun uğraşlar sonucu elde etmeyi başardığı AET üyeliği, Commonwealth açısından ağırlıklı olarak ekonomik sonuçlar doğurmuştur. Diğer Commonwealth ülkelerinin yanında Kanada, Avustralya ve özellikle Yeni Zelanda, bazı alanlarda Birleşik Krallık pazarına bağımlıydılar. Birleşik Krallık, AET üyeliğiyle beraber, daha önce Commonwealth içerisinde var olan “tercihli ticareti” sonlandırılmak durumunda kalmıştır. Ancak AET, üyeliğe geçişin daha rahat olması için Commonwealth üyelerinin 1978 tarihine kadar Birleşik Krallık'a yönelik olarak sahip oldukları tercihli ticari antlaşmalarından yararlanmasını kabul etmiştir. Bunun yanında AET, Hindistan ile ikili ticaret antlaşması yapmış ve diğer Commonwealth ülkelerinden bazı kalemlerde ürünlerin AET pazarına girişini garantiye almıştır.⁵⁰⁶ Sorunsuz bir üyelik için Commonwealth ilişkileri göz önünde bulundurularak sağlanan bu esnekliğin, bazı Commonwealth üyelerini görece olarak rahatlattığı söylenebilir.

Ancak Vivekanandan'a göre Birleşik Krallık'ın üyeliği karşısında Commonwealth Ülkeleri, 1961 ve 1967 yıllarına (AET'ye yapılan başvuru yılları) göre

* Desteğin yalnızca Fransa ve Almanya'dan geldiğini söylemek yetersiz olacaktır. Birleşik Krallık'ın Ortak Pazar'a girişi Belçika, Hollanda, Lüksemburg ve İtalya halkı tarafından da yüksek oranlarda desteklenmiştir. Örneğin bu destek, Belçika'da %90, Lüksemburg'da %92, Hollanda'da %92 ve İtalya'da %84 düzeyindedir. (Jacques Rene Rabier, “Europeans and the Unification of Europe”, in Ghita Lonescui The New Politics of European Integration, The macmillan Pres Ltd., London: 1972, s. 165'den aktaran Canbolat, *Avrupa Birliği ve Türkiye. Uluslararası Sistemle Ortaklık*, a.g.e., s. 151.)

⁵⁰⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Haluk Günöğür, *Avrupa Birliği*, Ankara, Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi, 2007, s. 58-61.

⁵⁰⁶ B. Vivekanandan, “Commonwealth of Nations Today”, *The Indian Journal of Political Science*, Vol. 35, No. 1, Jan.,- Mar., 1974, p. 31-32.

daha az “panik” yaşamışlardır. Bu durum 1961 sonrasında pazarlarını çeşitlendirmeye başlamış olan Commonwealth üyelerinin Birleşik Krallık pazarının AET üyeliğiyle beraber bir gün kaybedileceğine kendilerini hazırlamış olmalarından ileri gelmektedir.⁵⁰⁷ Leslie Bury bu duruma Avusturalya özelinde değinmiştir. Bury’e göre; Birleşik Krallık’ın AET’ye girişiyle, uzun yıllardır Avusturalya’nın siyasetine rehberlik eden kavramlar da anlamını yitirmiştir. Birleşik Krallık’ın diğer Commonwealth ülkelerini hammadde ve gıda tedarikçisi olarak gördüğü tercihli uygulamalar, Avusturalya ve ülkenin kırsal sanayisini tek bir ülkeye bağımlı hale getirmişti. Ancak siyasi gücünde yaşanan değişime paralel olarak dünyada Birleşik Krallık’tan daha yüksek hayat standardına ve satın alma gücüne sahip devletler bulunmaktaydı. Bury, bunları dikkate alarak Avusturalya’nın ekonomik ve siyasi politikasını çeşitlendirmesini sağladığı için Birleşik Krallık’ın AET üyeliğini olumlu bulmaktadır.⁵⁰⁸

Commonwealth açısından Birleşik Krallık’ın AET’ye girmesinin beraberinde getirdiği bir diğer olumlu sonuç, özellikle Commonwealth’in Afrikalı üyelerini ilgilendirmektedir. 1973 sonrasında Afrikalı üyelerin, Commonwealth’den gelecek neo-kolonyal bir korku duymamaları neticesinde Örgüt’ten beklentilerinin ve Örgüt’e yönelik ilgilerinin olumlu anlamda farklılaştığı söylenebilir.⁵⁰⁹

Birleşik Krallık’ın AET üyeliğinden yaklaşık altı ay sonra yapılan Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı’na Ottawa ev sahipliği yapmıştır. Toplantı’ya Kanada Başbakanı’nın başkanlık yaptığı dikkate alındığında ev sahibi devletin liderinin Commonwealth toplantısına başkanlık yapması bir gelenek haline gelmiştir. Bu yönüyle de Commonwealth’in Britanya İmparatorluğu’ndan farklılaşmasına verilebilecek güzel bir örnektir. Bu Toplantı, Birleşik Krallık’ın AET üyeliğinin Commonwealth’i nasıl etkilediğinin değerlendirilmesi açısından önem arz etmektedir. Ekonomik konuların diğer konulara göre daha detaylı olarak ele alındığı bu Toplantı süresince, AET ile AKP (Afrika-Karayip ve Pasifik) ülkelerinin görüşmeleri üzerinde durulmuştur. AKP ülkelerinin AET ile adil ve etkili bir anlaşmaya varılması gerektiği vurgusu yapılmıştır. Burada dikkat çeken husus, beklentinin Birleşik

⁵⁰⁷ Aynı yer, s. 33.

⁵⁰⁸ Leslie Bury, “Enlarged EEC a Golden Prospect for Australia”, *The Canberra Times*, 04.01.1973, p. 2.

⁵⁰⁹ B. Vivekanandan, a.g.m., p. 35.

Krallık'tan AET'ye kaymış olmasıdır diğer bir ifadeyle bulunulan talepler AET'ye yöneliktir.⁵¹⁰ Kısaca Toplantı'nın sonuç bildirisi incelendiğinde Birleşik Krallık'ın AET'ye girmiş olması, Örgüt'ü derinden etkilememiştir. Bunda, yukarıda da değinildiği gibi Commonwealth üyelerinin kendilerini AET üyeliğinin muhtemel sonuçlarına alıştırmış olmalarının* etkili olduğu söylenebilir.

Kazanılan AET üyeliğinin fayda/maliyet hesaplamasına yönelik tartışmaların Birleşik Krallık'ta bitmediği görülmüştür. 1974'te İşçi Partisi'nin iktidara gelmesiyle, mevcut tartışma yeni bir boyut kazanmıştır. İşçi Partisi'ne göre, Birleşik Krallık'ın AET üyeliğinin devam etmesi için katılım koşullarının yeniden müzakere edilmesi ve yapılacak bir referandumla halkın nihai kararı vermesi gerekmektedir. John Pinder, İşçi Partisi iktidarının hangi üyelik koşullarını yeniden müzakereye açmak istediğini ve bunda ne ölçüde başarılı olduğunu sorgulamıştır. Pinder'in belirttiği üzere; İşçi Partisi genel olarak yedi konuyu AET ile yeniden müzakere etmek istemiştir. Bunlar: Tarımsal ürünlerin Birleşik Krallık pazarına girmesi, Topluluk bütçesinin daha adil bir biçimde finanse edilmesi, parasal ve ekonomik bir birlik karşısında Birleşik Krallık'ta artacak işsizlik, İngiliz ekonomisinin kendi bölgesel, endüstriyel ve parasal politikalarını sürdürmesi, Commonwealth ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik çıkarlarının daha iyi korunması, sermaye hareketleri, ödemeler dengesi ve işsizliğe yönelik bir anlaşma yapılması ve üyeler arasında katma değer vergisinin uyumlaştırılma çalışmalarıdır. Muhalefetteki muhafazakârların karşı çıktığı* yeniden müzakere ve referandum

⁵¹⁰ 1973 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı Sonuç Bildirisi'nin tam metni için bkz., "Commonwealth Heads of Governments Meeting, 1973, Final Communique", http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-summit/commonwealth-heads-of-government-meeting-1973-ottawa-2-10-august_9781848594333-21-en#page1, (01.04.2015).

* Genel olarak bakıldığında, Britanya'nın Commonwealth'e üyelerine olan ihracatı, AET üyeliğinden önce de hızla düşmüştür. 1971 de 21.88 olan ihracat oranı 1972'de 18.86 gerilemiş 1973'de ise 16.60'a düşmüştür. (Ayrıca bkz., Harris, a.g.e., p. 41.)

* Peter Blaker'ın, "İşçi Partisi'nin 'Yeniden Müzakere' Politikası: Muhafazakâr Bir Bakış" başlıklı makalesinde belirttiği gibi, o dönemde muhalefette olan Muhafazakâr Partili siyasiler, Birleşik Krallık'ın Avrupa Topluluğu'na giriş koşullarının yeniden müzakere edilmesini gereksiz ve zararlı bulmaktadırlar. Böyle bir müzakereye girmek gereksizdir; çünkü müzakere edilmesi için ortaya koyulan birçok sorunun katılımı bir ilgisi yoktur. Buna ek olarak, isteklerin antlaşmayı değiştirmeye yönelik bir niyeti de bulunmamaktadır. Müzakerelerin Birleşik Krallık'a zararı noktasında ise Birleşik Krallık'ın Topluluk üyesi olarak kalıp kalmayacağı belirsiz olması, ülkedeki yatırım ve ticaretin güvenilirliğine olumsuz etkide bulunmaktadır. Buna ek olarak yapılacak referandumun, Topluluk üyeliğinden çıkılmasıyla sonuçlanması, durumunda hem Birleşik Krallık hem de Avrupa bundan zararlı çıkacaktır. (Peter Blaker, "Labour's 'Renegotiation' Policy: A Conservative View", *The World Today*, Vol. 30, No. 8, Aug., 1974, p. 319.)

sürecinde Birleşik Krallık'ın konjonktürden de faydalanarak bir takım yeni edinimler sağladığı da söylenebilir. Bunların arasında konumuzla da ilgili olan Commonwealth ve Üçüncü Dünya ülkeleri ile ilişkiler öne çıkmaktadır. Commonwealth ve Üçüncü Dünya ülkelerinin ekonomik çıkarlarının daha iyi korunmasına yönelik yapılan istekler, aşağıda değineceğimiz Lome Antlaşması'yla büyük ölçüde karşılanmıştır. Afrika, Karayip ve Pasifik ülkeleriyle yapılan Lome Antlaşması'nın kapsamı dışında kalan bazı Commonwealth ve Üçüncü Dünya ülkeleriyle de AET'nin ikili ilişkilerini geliştirmeye çalıştığı görülmüştür. Birleşik Krallık'ın çok önem verdiği Commonwealth üyelerinden Avusturalya, Kanada ve Yeni Zelanda'dan daha fazla malın Avrupa pazarına girmesine yönelik de gelişme kat edilmiştir. Avusturalya Başbakanı'na göre Commonwealth'in AET'deki çıkarları, Birleşik Krallık'ın üyeliği ile daha iyi karşılanmaktadır. Buna ek olarak Avusturalya Başbakanı'nın, Birleşik Krallık'ın Topluluk'tan çıkmasının Avusturalya'nın yararına olmayacağını belirtmesi, AET ile ilişkilerin geliştiğini göstermektedir.⁵¹¹

Bu görüşü biraz daha somutlaştırırsak; 1975 ve 1983 yılları arasında Avusturalya'da Başbakanlık görevinde bulunan Malcolm Fraser, Birleşik Krallık'ın Commonwealth ve AET arasında bir seçim yapması gerektiğine yönelik düşüncüyü yanlış bulmaktadır. Çünkü O'na göre Birleşik Krallık'ın bunlardan birisinde sahip olduğu rol, diğerindeki pozisyonunu güçlendirmektedir. Şöyle ki, Birleşik Krallık Commonwealth'in bir parçası olmaksızın AET içerisinde daha az öneme sahip olacaktır. Bu yönüyle AET içerisinde daha iyi bir yere sahip olan Birleşik Krallık, Commonwealth içerisinde de daha yapıcı roller üstlenebilecektir.⁵¹²

Birleşik Krallık ve AET arasındaki müzakereler sonucunda 6 Haziran 1975 tarihinde yapılan referandumda seçmenler % 67 gibi yüksek bir oranda AET içerisinde kalma kararı almışlardır. Referandumdan çıkan bu açık sonuç sonrasında, AET'den çıkılmasını savunan "hayırcılar" yenilgiyi kabul etmek durumunda kalmışlar ve bundan sonra AET ile yapıcı bir şekilde ilişkilerini yürütecekleri sözünü vermişlerdir. Hatta

⁵¹¹ John Pinder, "Renegotiation: Britain's Costly Lesson?", *International Affairs*, Vol. 51, No. 2, Apr., 1975, p. 153-165.

⁵¹² Malcolm Fraser, "The Effectiveness of the Commonwealth", *RSA Journal*, Vol. 138, No. 5402, Jan., 1990, p. 103.

referandumu isteyen Başbakan Harold Wilson dahi “tarihi karar” olarak nitelendirdiği referandum sonucunu takdir etmiştir.⁵¹³

9.5. 1975 Lome Antlaşması: Commonwealth Açısından Bir Değerlendirme

Birleşik Krallık’ın AET referandumuna gitmesinden kısa bir süre önce imzalanan 28 Şubat 1975 tarihli Lome Antlaşması, AET üyeleriyle, 46 AKP ülkesi arasında imzalanmıştır. 1975’in hemen başında imzalanan bu Antlaşma’nın yaklaşık 18 aylık bir müzakerenin sonucunda ortaya çıktığı dikkate alınır, Birleşik Krallık’ın AET üyeliğinin hemen ardından, Antlaşma’ya yönelik çalışmalara başlandığı görülecektir. AET’nin, AKP ülkeleriyle ilişkisini geliştirme isteğinin bir sonucu olan Lome Antlaşması’nın, AET ve gelişmekte olan AKP ülkeleri arasında eşit bir işbirliği temeline dayandığı yaygın bir görüştür.⁵¹⁴ Ancak Antlaşma’yla AET’nin kendi çıkarlarını meşru bir zeminde korumayı amaçladığı da unutulmamalıdır. Elbette AKP ülkelerinin de Antlaşma’yla elde edecekleri kazanımlar mevcuttur. Fakat AET’nin bu Antlaşma’yla endüstrisi için ihtiyaç duyduğu hammaddeleri elde etmek, başarısız olan Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen’e sınırlı da olsa bir alternatif getirmek, eski sömürgelerle kendi koşullarında yeni bir anlaşma sağlamak ve tercihli ticaret yoluyla bu ülke grubunu kendi ürünleri için bir pazar haline getirmek gibi amaçlarının olduğunu söyleyebiliriz.⁵¹⁵

Lome Antlaşması’na Üçüncü Dünya açısından baktığımızda, Antlaşma’nın kendilerine sağladığı avantajlardan AKP ülkelerinin yeterince yararlanamadıkları söylenebilir. Şöyle ki, Antlaşma kapsamında verilen yardım ve bu yardımın nasıl kullanılacağına AET’nin karar verecek olması, AKP ülkelerini AET karşısında etkisizleştirmiştir. Buna ek olarak AKP ülkelerinde AET’nin bürokratik işleyişini anlayabilen yetişmiş eleman eksikliği, bu ülkelerin Lome Antlaşması’ndan tam anlamıyla yararlanamamalarına sebebiyet vermiştir. Commonwealth üyesi olan AKP

⁵¹³1975 Referandumu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., “1975: UK Embraces Europe in Referendum”, http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/june/6/newsid_2499000/2499297.stm, (04.04.2015).

⁵¹⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., K. R. Simmonds, “Lomé Convention”, *The International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 27, No. 3, Jul., 1978, p. 682.

⁵¹⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Canbolat, *Gelişmekte Olan Ülkeler. Küresel, Politik ve Ekonomik Çıkar İlişkilerindeki Konuları*, a.g.e., s. 90-100.

ülkelerinin, Antlaşma'nın yeniden müzakere edildiği süreçte Commonwealth Sekreterliği'nden uzman talebinde bulunmaları, yetmiş eleman eksikliğini ortaya koyan güzel bir örnek olarak görülebilir.⁵¹⁶

Roma Antlaşması ile kurulan AET'nin, deniz aşırı bölgeler ve eski kolonilerle olan ilişkileri Yaounde Antlaşması ile farklı bir aşamaya taşınmıştı. Birleşik Krallık'ın AET üyeliği sonrasında eski sömürge ve kolonileriyle Topluluk içerisinde ilişkilerini sürdürme isteği ise AET'nin Üçüncü Dünya ülkelerine yönelik ilişkilerinde kurumsal bir farklılaşmayı/gelişmeyi beraberinde getirmiştir.⁵¹⁷ İlk Antlaşma'yı imzalayan 46 AKP ülkesinin yirmi üçünün Commonwealth üyesi olması, Birleşik Krallık'ın "Lome'yi" niçin önemseydiğini açıklamak için önemli bir veridir. Claude Cheysson'un da belirttiği üzere Lome Antlaşması'nın oluşturulmasında Birleşik Krallık kilit bir role sahiptir. O'na göre böyle bir Antlaşma'yı tek başına yapmak, Birleşik Krallık'ın gücünün ötesindeydi; ancak Birleşik Krallık olmadan da Lome'yi "hayata geçirmek" mümkün değildi. AET içerisinde tüm Afrika ile ortak bir müzakereye girilmesine yönelik karşı çıkışların ortadan kaldırılmasında ve AKP ülkeleriyle yapılan müzakere sürecinde Birleşik Krallık'ın, olumlu bir etki sağladığı söylenebilir. Diğer bir ifadeyle AKP ülkelerine diğer AET üyelerinden farklı bakan Birleşik Krallık'ın yokluğunda böyle bir Antlaşma'nın imzalanmasının önemli ölçüde zorlaşacağını söyleyebiliriz.⁵¹⁸ Özetle Birleşik Krallık ve AET Antlaşma'nın ortaya çıkmasında birbirlerini tamamlayıcı bir tutum içerisine girmişlerdir.

9.6. 1975 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı: Irkçılık, Commonwealth'in Kurumsallaşması ve Lome Antlaşması'nın Ele Alınması

Jamaika'nın başkenti Kinston'da düzenlenen 1975 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı'nda gündem yoğun olmasına rağmen ırkçılık, Commonwealth'in kurumsallaşması ve özellikle de ekonomik konuların ön plana çıktığı söylenebilir.

⁵¹⁶ Jeffrey Herbst, "Theories of International Cooperation: The Case of the Lomé Convention", *Polity*, Vol. 19, No. 4, 1987, p. 646.

⁵¹⁷ Carol Cosgrove Twitchett, *Europe and Africa* (England: Saxon House, 1978), Chapters 3-6'dan ve Carol Cosgrove Twitchett, *A Framework for Development* (London: George Allen & Unwin, 1981), Part 1'den aktaran Aynı yer, p. 638.

⁵¹⁸ Claude Cheysson, "Europe and the Third World after Lomé", *The World Today*, Vol. 31, No. 6, Jun., 1975, p. 236-237.

Ancak Orta Doğu, Hint Okyanusu, Güney Asya, Hindi Çini'ye yönelik konuların da Toplantı'da kendisine yer bulduğu belirtilmelidir. Toplantı'da Türkiye'yi ilgilendiren Kıbrıs sorunu da ele alınmıştır. Sonuç bildirisinde Commonwealth üyesi olan Kıbrıs'ta yaşanan krizin çözülmesine yönelik istek belirtilmiş ve Kıbrıs'ta bulunan yabancı silahlı güçlerin Ada'yı terk etmeleri gerektiği üzerinde durulmuştur. Bunun yanında her ne kadar etkili olmasa da Avustralya, Birleşik Krallık, Guyana, Hindistan, Kenya, Malta, Nijerya ve Zambiya tarafından sorunun çözülmesi için bir komite kurulması ve bu komitenin kısa süre içerisinde Commonwealth Genel Sekreteri ile görüşmeleri kararlaştırılmıştır.⁵¹⁹

İrkçilikla ilgili olarak ön plana çıkan konular ağırlıklı olarak, Rodezya ve Güney Afrika'ya ilişkindir. Güney Afrika mevcut ırkçı uygulamaların dışında, Namibya'yı hukuka aykırı olarak işgal etmesi ve Rodezya'ya destek vermesi sebebiyle de Toplantı'nın gündemine girmiştir. Toplantı'da Commonwealth içerisinde kurulan Commonwealth Yaptırım Komitesi'nin görevine devam etmesi kararlaştırılmıştır. Bu çerçevede Güney Afrika ve Rodezya'ya karşı daha etkili bir baskı uygulayabilmek için bölgedeki diğer devletlerin desteklenmesine karar verilmiştir.⁵²⁰

Commonwealth'in kurumsallaşmasına yönelik olarak alınan en önemli karar; üye devletlerin az gelişmişliklerine çözüm üretebilecek bir uzman grubunun oluşturulmasına karar verilmiş olmasıdır. Problem çözme yetisine sahip kişilerden oluşacak bu grubun on kişiden daha fazla olmayacak şekilde oluşturulması öngörülmüştür. Grubun üyeleri birisi başkan olmak üzere üye devletlerin görüşlerinin alınmasının ardından Commonwealth Genel Sekreteri tarafından atanacaktı. Kısa süre içerisinde ilk toplantısını yapması için karar alınan uzman grubunun temel görevi Commonwealth üyesi ülkelerin gelişmesi için stratejiler ortaya koymaktı. Uzman grubunun Commonwealth'in heterojenliğini dikkate alarak bölge ve ülkelere yönelik farklı gelişme stratejileri geliştirilmesi amaçlanmaktaydı. Toplantı'da üye ülkeler, Lome

⁵¹⁹ 1975 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı sonuç bildirisinin tam metni için bkz., "Commonwealth Heads of Government Meeting, 1975, Final Communique", http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-summit/commonwealth-heads-of-government-meeting-1975-kingston-29-april-6-may_9781848594333-22-en#page1, (10.04.2015).

⁵²⁰ Aynı yer.

Antlaşması'nın imzalanmasından duydukları memnuniyeti dile getirmişlerdir. Lome'nin, Commonwealth üyesi olan ve olmayan AKP ülkelerinin ilişkilerini geliştirileceğine yönelik düşünce Commonwealth üyesi AKP ülkeleri tarafından önemsenmiştir. Bunun yanında gıda üretimi, kırsal kalkınma, kuraklık, doğal afetler, beyin göçü, Commonwealth Fonu, üyeler arasındaki teknik işbirliği gibi konular da ele alınmış ve “Adil bir Yeni Uluslararası Düzen” vurgusu yapılmıştır. Daha önceki toplantılarda değinilmeyen kadının ekonomik, siyasi ve toplumsal alanlarda daha katılımcı olması hususu liderler tarafından tartışılan bir diğer konudur. Bitirmek gerekirse, on yıllık Genel Sekreterlik görevi sona eren Arnold Smith'in yerine 1990'a kadar Genel Sekreterlik görevini yürütecek olan Guyanalı Shridath Ramphal seçilmiştir. Buna ek olarak bir sonraki toplantının, iki yıl sonra Londra'da yapılmasına karar verilmiştir. Toplantı'nın Londra'da yapılacak olmasının sebebi 1977 Toplantısı'nın Kraliçe'nin tahttaki 25. yılına denk gelmesidir. Böylece 1971'den beri Londra'da gerçekleştirilmeyen toplantılar, özel bir sebeple yeniden Londra'da yapılacaktı.⁵²¹

9.7. Ortak Refah Sorunu ve Irkçılıkla Mücadele Çerçevesinde 1977 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı

Eski Genel Sekreter Arnold Smith, “katıldığı konferansların en yapıcı, ileriye dönük ve eylem odaklılarından birisi” şeklinde tanımladığı⁵²² 1975 Kingston Toplantısı'nın ardından yeni Genel Sekreter Shridath Ramphal olumlu bir havada göreve başlamıştır. Ancak bu olumlu hava, üye ülkelerin sorunlarının çözülme sürecinin başladığı anlamına gelmemektedir. Ramphal'in de belirttiği üzere Commonwealth ülkelerinin büyük bir çoğunluğu dünyanın en fakir ülkeleri arasındadır. Bu bağlamda üye ülkelerin temel sorunu: az gelişmişliktir. Ramphal'e göre Lome Antlaşması bu sorunun çözülmesine yardımcı olmaktadır. Fakat az gelişmişlik sorununun büyüklüğü dikkate alındığında çözümün, Commonwealth ya da Lome'nin kapasite ve kabiliyetinin ötesinde olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle sorunun küresel olması, çözümünde küresel olmasını gerektirmektedir. Commonwealth'in küresel çapta oluşturulacak çözüme katkıda bulunabilecek potansiyele sahip olduğunu belirten Ramphal, bu

⁵²¹ Aynı yer.

⁵²² “Plan to Close Gap Between Nations”, *The Canberra Times*, 08.05.1975, p .4.

bağlamda yeni ve eşitlikçi bir uluslararası ekonomik düzenin kurulmasının önemine dikkat çekmiştir.⁵²³

Ramphal'ın daha geniş bir çözümün gerekliliğine vurgu yaptığı 1976 yılı ve sonrasında Lome Antlaşması'na taraf olan Kenya, Gana, Botswana, Lesoto ve diğer birçok Commonwealth üyesinin kişi başına düşen gayrisafi milli hasıllarında (GSMH) bir artış gözlenmektedir. Örneğin Kenya'nın kişi başı GSMH'si 1976'da 367 \$ iken, 1980'de 646 \$'a, Gana'nın ki 358 \$'dan, 484 \$'a, Botswana'nın ki 347'den 855'e, Lesoto'nun ki ise 115 \$'dan 269 \$'a yükselmiştir. Elbette kişi başına düşen GSMH'deki bu artış Commonwealth üyesi AKP ülkeleri için önemlidir. Ancak 1976 ve 1980 yıllarında Avusturalya, Kanada, Yeni Zelanda ve Birleşik Krallık'ın kişi başı GSMH'sine baktığımızda AKP ülkelerinde refah artışının ne kadar yetersiz olduğu görülmektedir. Avusturalya 8363 \$'den 11.794 \$'a, Kanada 8.801 \$'dan 11.155 \$'a, Yeni Zelanda 4.472 \$'dan 7424 \$'a, Birleşik Krallık 4196'dan 10.005 \$'a yükseltmiştir. Yüzde olarak baktığımızda Lesoto, GSMH'sini %100'den daha fazla bir oranda arttırsa da diğer zengin Commonwealth üyeleri dikkate alındığında, Lome'nin "refahın" ortak bir biçimde paylaşılmasına yardımcı olmadığı açıkça görülecektir.⁵²⁴

1977 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı'na geçmek gerekirse, daha önce kararlaştırıldığı üzere Kraliçe'nin tahttaki 25. yılı kutlamalarına denk getirilen Toplantı'da Kraliçe'nin Commonwealth'i ulusların oluşturduğu, özel bir aile olarak ön plana çıkarmaya çalıştığı görülmüştür. 1977 Toplantısı, akredite olmuş temsilci sayısı bakımından o ana kadar yapılmış olan en büyük Toplantı olmasıyla diğerlerinden ayrılmıştır. Otuz beş tam üyenin otuz üçü bu Toplantı'da temsil edilmiştir. Temsil edilmeyen iki ülke Uganda* ve Seyşeller'dir. O dönemde Commonwealth'in "en küçük"

⁵²³ Shridath S. Ramphal, "The Commonwealth, The EEC, and The International Community", *Journal of the Royal Society of Arts*, Vol. 124, No. 5240, July, 1976, p. 458-460.

⁵²⁴ 1976 ve 1980 yılları I. Lome Antlaşması'nın geçerli olduğu tarihleri kapsadığı için seçilmiştir. Kenya, Gana, Botswana, Lesoto, Birleşik Krallık, Avusturalya, Kanada, Yeni Zelanda'ya ilişkin GSMH verileri için bkz., <https://data.un.org/Data.aspx?d=SNAAMA&f=grID%3A101%3BcurrID%3AUSD%3BpcFlag%3A1>, (11.04.2015).

*Uganda'nın toplantıya katılmaması biraz daha farklı bir sebebe dayanmaktadır. O dönemde Commonwealth Genel Sekreterliği'ni yapan Shridath Ramphal'ın, Sue Onslow ile yaptığı röportajda belirttiği üzere, Uganda Devlet Başkanı İdi Amin'in Toplantı'da istenmediği açıkça ortaya koyulmuş ve Toplantı'ya katılmaması için ellerinden gelen her şeyin yapıldığını belirtmiştir. Röportajdan da anlaşılacağı üzere, Amin'e karşı alınan bu tavırda, insan hakları konusunun önemli bir yerinin olduğu da

üyesi olan Seyşeller'in temsil edilememesi, Devlet Başkanı olan Mancham'ın Toplantı'ya katılmak için Londra'da bulunduğu sırada, kendisine karşı yapılan darbe sonrasında hükümetin değişmesi ile ilgilidir. Seyşeller'de kurulan yeni hükümetin, Mancham'ın Toplantı'da bir statüye sahip olmadığını açıklamasının ardından ülkesini temsille görevlendirdiği Georges Rossool de bu görevi kabul etmemiştir. Böylece Seyşeller 1976'da üye olduğu Commonwealth'deki ilk toplantısında temsil edilememiştir. Toplantı'nın temel olarak, ırkçılık ve Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen (YUED) etrafında şekillendiği söylenebilir. Her iki gündem maddesi de bundan önceki toplantılarda da sıkça ele alınmıştır. Ancak, Afrika'nın güneyindeki ırkçılık sorununun Toplantı'nın sonuç bildirisinde genişçe yer alması; Sovyetler Birliği ve daha az ölçüde Çin'in Afrika'da varlık göstermesiyle ilişkilidir. Bu sorunun çözülmemesi durumunda Afrika'dan sağlanan hammadde güvenliğinin tehlikeye düşeceği üyelere yeniden hatırlatılmıştır.⁵²⁵

1977 Toplantısı'nın sonuç bildirisini bu yönüyle incelediğimizde, Commonwealth Yaptırım Komitesi'nin raporunu dikkate alan Hükümet Başkanları, Rodezya'nın petrol ürünlerine erişiminin engellenmesi için daha nesnel adımlar atılmasının önemini anlamışlardır. Liderleri bu düşünceye iten durum, Rodezya'daki illegal rejimin petrol ürünleri olmaksızın hayatta kalamayacağı düşüncesidir. Diğer taraftan Namibya'yı işgal etmiş bulunan Güney Afrika'ya karşı da acilen silah ambargosu uygulanması gerektiği belirtilmiştir. Bu ırkçı devletlerin politikalarından zarar gören Zimbabve ve Namibya halkalarının, Commonwealth Teknik İşbirliği Fonu vasıtasıyla oluşturulan özel bir program ile desteklenmesi taahhüt edilmiştir. Buna ek olarak, sonuç bildirisinin en sonuna daha önce "imaj-gerçek" bağlamında değindiğimiz Gleneagles Antlaşması ek olarak koyulmuştur. Böylece sporda ırkçılığın sonlandırılması ve Güney Afrika'dan gelen kuruluş, takım ve sporcuların müsabakalardan ve spor organizasyonlarından uzak tutulması hedeflenmiştir. YUED'e yönelik olarak, bir önceki Kingston Toplantısı'nda kurulmasına karar verilen

söylenebilir. (Sue Onslow "Interview with Sir Shridath Ramphal", 23.09.2013, <http://sas-space.sas.ac.uk/5900/1/Shridath%20Ramphal%20Transcript%201.pdf>, (21.04.2015), p.12-13.).

⁵²⁵ Peter Lyon, "The Commonwealth's Jubilee Summit", *The World Today*, Vol. 33, No. 7, Jul., 1977, p. 250-258.

Commonwealth Uzmanlar Grubu'nun final raporu içerisinde yer alan önerilerin, ivediyle hayata geçirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır.⁵²⁶

Rodezya'daki illegal rejimin, petrol ürünlerine erişmesinin önlenmesi konusunu İngiliz realizmi ve “imaj ve gerçek” kapsamında değerlendirirsek, Commonwealth içerisinde alınan kararların niçin işlevsel hale gelemediği bir kez daha görülecektir. Anti Apartheid Hareketi ve Haslemere Grup'un 1977'de hazırladığı rapor, o dönemde Shell ve BP'nin (British Petroleum) Rodezya'ya uygulanan petrol yaptırımlarını işlevsiz hale getirdiğini iddia etmektedir. Rapora göre Rodezya'ya petrol ve petrol ürünlerinde yaptırım yapılması konusu Rodezya'nın tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan ettiği döneme kadar gitmektedir. O dönemde Güney Afrika ve Rodezya'da faaliyette bulunan BP (Birleşik Krallık), Shell (Birleşik Krallık-Hollanda) şirketleri Rodezya'da da petrol dağıtımının önemli bir kısmını üstlenmişlerdi. Tek taraflı olarak bağımsızlığın ilan edilmesinden sonra BP ve Shell'in Güney Afrika'daki iştirakleri, Birleşik Krallık Hükümeti'nin aldığı yaptırım kararına rağmen Rodezya'ya petrol taşımaya devam etmişlerdir. Raporda bu durumun Birleşik Krallık, BM ve Commonwealth tarafından bilinmesine rağmen, iki şirketin faaliyetlerine devam ettikleri belirtilmiştir. Bu iddialar karşısında BP ve Shell, Güney Afrika'daki iştiraklerinin doğrudan Rodezya'ya petrol gönderdiğini reddetmekle beraber Rodezya'daki iştirakleri üzerinde kontrollerini kaybettiklerini kabul etmişlerdir.⁵²⁷

Bu rapordan çıkaracağımız sonuç; Birleşik Krallık kökenli ya da ortaklı şirketlerin, Commonwealth'in Rodezya sorununu tartışıldığı dönemde Rodezya'daki illegal rejime dolaylı da olsa yardım ettiğiidir. BP'nin o dönemde en büyük hissedarının Birleşik Krallık Hükümeti olduğunu dikkate aldığımızda, Birleşik Krallık'ın Apartheid karşıtı duruşu ve aldığı kararları bir “imaj” çalışması olarak değerlendirmek mümkün hale gelmektedir.

⁵²⁶ 1977 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı sonuç bildirisinin tam metni için bkz., “Commonwealth Heads of Government Meeting, 1977”, “http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-summit/commonwealth-heads-of-government-meeting-1977-london-8-15-june_9781848594333-23-en#page1, (21.04.2015).

⁵²⁷ The Haslemere Group & The Anti-Apartheid Movement, “Submission to British Government Inquiry on Allegations of Sanctions-Busting by Shell and British Petroleum” *The Haslemere Group & The Anti-Apartheid Movement Report*, 25.04.1977.

Toplantı'nın sonuç bildirisinde yer alan, Güney Afrika'ya karşı acilen silah ambargosu uygulanması gerektiğine yönelik ifade "imaj ve gerçek" çerçevesinde incelendiğinde, Commonwealth'in veya daha doğru bir ifadeyle Birleşik Krallık'ın bu ambargonun uygulanmasında çok geç kaldığı açık bir biçimde görülecektir. Andrew Terrill'in belirttiği üzere; BM, 1963 yılında Güney Afrika'ya silah ihraç edilmemesine yönelik zorunlu olmayan bir ambargo kararı almıştır. Alınan bu karar Güney Afrika'yı önemli ölçüde etkilemese de daha sonra gelebilecek zorunlu bir silah ambargosunun "habercisi" olarak kabul edilmiştir. Böylece Güney Afrika silah alanında kendi kendine yetme çabası içerisine girmiştir. Terrill'e göre 1977 yılında daha geniş kapsamlı ve zorunlu bir silah ambargosu BM tarafından kabul edildiğinde,* Güney Afrika sahip olduğu silah patentleri ve çeşitli silahları üretme tecrübesiyle kendi kendine yeten bir ülke haline gelmiştir. Buna ek olarak Fransa'nın silah teslimini durdurmadığı örneğinden yola çıkarak söylenebilir ki; Güney Afrika'nın, Batı ile olan askeri işbirliği bu ambargo ile sonlanmamıştır. Kısaca silah ihraç eden bir ülke haline gelen Güney Afrika üzerinde, bu ambargonun işlevselliği kalmamıştır.⁵²⁸

BM'nin ambargo kararı, 1977 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı'ndan yaklaşık beş ay sonra gerçekleşmiştir. Burada yapılan eleştiri, Birleşik Krallık'ın Commonwealth toplantılarında çizdiği "imaja" ilişkindir. 1970 öncesinde Güney Afrika'ya karşı tam anlamıyla silah ambargosu uygulanmayan ve bu ambargoyu 1970 sonrasında kaldıran Birleşik Krallık, Güney Afrika'ya karşı uygulanan zorunlu ambargonun işlevsiz olmasında da en büyük sorumlulardan birisidir. Daha önce de değinildiği üzere Birleşik Krallık'ın 1970'li yıllarda hem yatırım, hem de ticarete Güney Afrika'da lider konumda bulunduğu gerçeği hatırlanırsa, Londra'nın Commonwealth içerisindeki ırkçılık karşıtı tutumunun anlamsızlığı bir kez daha görülecektir.

* 4 Kasım 1977 tarihli karar için ayrıca bkz., "United Nations: Security Council Resolutions on South Africa", *International Legal Materials*, Vol. 16, No. 6, Nov., 1977, p. 1548-1549.

⁵²⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., W. Andrew Terrill, "South African Arms Sales and the Strengthening of Apartheid", *Africa Today*, Vol. 31, No. 2, 1984, p. 3-13.

9.8. 1979 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı, Irkçılık ve Irksal Önyargı Üzerine Commonwealth Lusaka Deklarasyonu

Birleşik Krallık adına Muhafazakâr Parti Lideri Margaret Thatcher'ın katıldığı 1979 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı, Rodezya'nın kuzeyinde bulunan Zambiya'nın başkenti Lusaka'da yapılmıştır. Rodezya'daki sorunun çözülmesine yönelik sembolik bir anlam da taşıyan Lusaka Toplantısı'nın en önemli gündeminin ırkçılık olduğu söylenebilir. Sonuç bildirisinde “Irkçılık ve Irksal Önyargı Üzerine Commonwealth Lusaka Deklarasyonu”nun ilan edilmesi de bunun göstergesidir. Toplantı'da Rodezya sorunuyla ilgili olarak, dokuz maddeden oluşan bir dizi karar alınmıştır. Bunlar arasında; siyahi çoğunluğun yönetiminin kabul edilmesi, tüm tarafların katıldığı bir çözüm olması gerektiği, demokratik bir anayasa ve azınlık haklarının korunmasının zorunluluğu gibi maddeler bulunsa da en dikkat çekici olanlar Rodezya'nın bağımsızlığından Birleşik Krallık'ın sorumlu olması ve Birleşik Krallık Hükümeti'nin bağımsızlık süreci ve sonrasında gözlemci ve yönlendirici olduğunun vurgulanmasıdır. Toplantı'da Filistin sorununa yönelik olarak Commonwealth'in resmi görüşünü bir kez daha teyit edildiği belirtilmelidir: Özgür bir Filistin devletinin kurulmasında, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) Filistin Halkı'nın tek temsilcisi olduğu vurgulanmıştır.⁵²⁹

Toplantı'da 1973 Petrol Krizi sonrasında dünyadaki az gelişmiş ülkelerin, gelişmeye yönelik umutlarının daha da azaldığı ifade edilmiştir. Bunun yanında, Güney-Kuzey diyalogu, ekonomik alanda yapısal değişiklik isteği, endüstrileşmenin kalkınmadaki önemi, küçük ada ülkelerinin sahip olduğu dezavantajlar, bölgesel işbirliği ve Commonwealth'in buna yapabileceği katkı Toplantı'da ön plana çıkarılan konular arasındadır. Toplantı kurumsal anlamda incelendiğinde, Commonwealth içerisinde birçok komite, program, komisyon ya da grubun çalışmalarına devam ettiği görülmektedir. Ancak Commonwealth Fonu ve Commonwealth Gençlik Programı örneklerinde bu oluşumların sahip oldukları bütçelerin, üye sayısı ve ortaya koyulan

⁵²⁹ 1979 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı sonuç bildirisinin tam metni için bkz., “Commonwealth Heads of Government Meeting, 1979”, http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-summit/commonwealth-heads-of-government-meeting-1979-lusaka-1-7-august_9781848594333-24-en#page1, (25.04.2015).

hedefler çerçevesinde çok az olduğu söylenmelidir. Commonwealth Gençlik Programı için kullanılmak üzere 1980-82 yılları için yıllık 1 milyon Sterlinlik bir bütçe ayrılması bu durumu açıklayan örneklerden birisidir.⁵³⁰

1979 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı'nın sonuç bildirisine ek olarak beyan edilen, "İrkçılık ve İrksal Önyargı Üzerine Commonwealth Lusaka Deklarasyonu"nda 1971 Singapur Deklarasyonu ve 1977 Gleneagles Antlaşması'nın yeniden hatırlatıldığı görülmektedir. Lusaka Deklarasyonu'nda ilk olarak üye devletlerin ayrı ayrı veya hep birlikte ırkçılık ve ırksal önyargıyı yok etmeye yönelik çalışmalar yapmasına karar verilmiştir. İrkçılığın ortadan kaldırılmasına yönelik bir taahhüde sahip olan Commonwealth, Deklarasyon'un özünü oluşturan şu dört maddeyi ortaya koymuştur:⁵³¹

- Commonwealth halkları dışlanma, renk, cinsiyet ırksal veya etnik köken ayrımı olmaksızın özgür, eşit ve saygın bir biçimde yaşama hakkına sahiptir.
- Herkes kendi kültürünün çeşitliliğini ve kendi hayat tarzını sürdürmek konusunda özgürdür. Bu çeşitlilik ırksal ön yargı ya da ırksal ayrımcılık uygulanmasını haklı gösteremez.
- Herkes hukukun sağladığı eşit adaletten önce kendi eşitlik hakkına sahiptir.
- Herkes ırk, renk, cinsiyet, köken, ulusal ya da etnik köken temelinde yapılan her türlü ayrımcılığa karşı yasal yollara başvurma ve korunma hakkına sahiptir.

Deklarasyonun devamında Commonwealth Üyeleri "inanıyoruz", "reddediyoruz", "beyan ediyoruz", "kabul ediyoruz" cümleleriyle başlayan paragraflarda oy hakkı, ırksal nefret, azınlık sorunları, göçmenlik, sığınmacılık, ırkçı olmayan eğitim politikası konularına da değinmişlerdir. Kısaca Zambiya'da ilan edilen

⁵³⁰ Aynı yer.

⁵³¹ Aynı yer.

bu Deklarasyon 1979 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı'nın “ruhuna” uygun bir biçimde detaylandırılmıştır.⁵³²

1979 Toplantısı'yla ilgili değinilebilecek son konu, Rodezya'ya (Zimbabve) bağımsızlık yolunu açan 21 Aralık 1979 tarihli Lancaster House Antlaşması'dır. Thatcher liderliğindeki Birleşik Krallık Hükümeti 1979 Toplantısı'nı müteakiben, Rodezya'nın anayasal bağımsızlığını sağlama amacıyla ülkedeki karşıt tarafları bir araya getirmeye çalışmıştır. Yapılan Lancaster House Antlaşması da bu çalışmanın sonucudur. Birleşik Krallık Dışişleri Bakanı Lord Carrington'ın başkanlığında yapılan görüşmeler sonunda ortaya çıkan bu Antlaşma'yla bağımsızlık anayasası özet halinde oluşturulmuş, bağımsızlık öncesi yapılacak düzenlemelere karar verilmiş ve taraflar arasında bir ateşkes antlaşması imzalanmıştır.⁵³³

9.9. Modern Commonwealth'in Üçüncü On Yılı'nın Değerlendirilmesi

Bu on yıllık süre içerisinde Commonwealth'de dikkatimizi çeken konular arasında; ırkçılık, barış ve gelişme temelinde beyan edilen Singapur Deklarasyonu, Modern Commonwealth'in en eski üyelerinden olan Hindistan ve Pakistan'ın savaşmaları, Pakistan'ın Commonwealth üyeliğinden ayrılması, Birleşik Krallık'ın AET üyeliğini elde etmesi, birçoğu Commonwealth üyesi olan AKP ülkeleriyle AET arasında yapılan 1975 Lome Antlaşması, Genel Sekreterliğe Shridath Ramphal'in seçilmesi, ırkçılıkla mücadele, üye ülkelerin YUED istekleri ve Lusaka Deklarasyonu yer almaktadır.

Bu gelişmeler ışığında Modern Commonwealth'in üçüncü on yılında hem karar alma, hem de alınan kararı uygulama noktasında başarısız bir tablo çizdiği söylenebilir. YUED ve ırkçılık konusunda yaşanan başarısızlık buna örnek gösterilebilir. Her ne kadar Commonwealth'in ortak karar almak gibi bir amacı olmasa da ortak karar alınamamasında en büyük etkenin, Commonwealth'in heterojen yapısı ve üyelerin ulusal çıkar takibi olduğu ifade edilebilir.

⁵³² Aynı yer.

⁵³³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., “Lancaster House Agreement, 21 December 1979”, http://sas-space.sas.ac.uk/5847/5/1979_Lancaster_House_Agreement.pdf, (26.04.2015)

Canbolat Üçüncü Dünya ülkelerini temel olarak yedi kategoride sınıflandırmaktadır: Bağlantısız Ülkeler Hareketi'ne mensup ülkeler, 77'ler Grubu, en az gelişmiş ülkeler, uluslararası ekonomik krizden en fazla etkilenen ülkeler, Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) ülkeleri, AKP ülkeleri, yeni endüstrileşen ülkeler.⁵³⁴ Sevindirici ise Üçüncü Dünya ülkelerini: üretim öğelerinin zenginliğine, sosyo kültürel özelliklerine, uygulanan ekonomik düzene, ulaşılan sanayileşme düzeyine, gelişme potansiyeline, sahip olunan nüfus yapısına, doğal zenginlik ve sermaye miktarına, toplumsal yapıya, nüfus miktarı ve toprak büyüklüğüne, kapitalist sistemin ülkede başlama şekline ve son olarak kaynak kullanımı, dış ticaret bağımlılığı ve devlet müdahalesine göre sınıflandırmaya çalışmıştır.⁵³⁵ Yukarıdaki kategorileri dikkate alarak Commonwealth üyelerinin çok farklı ülke gruplarına ait oldukları söylenebilir. Commonwealth'in heterojen yapısı, üyelerin birbirinden farklı çıkar, beklenti ve önceliklere sahip olmalarına da sebebiyet vermektedir. Bu nedenle hepsinin amacı YUED olsa da bunun nasıl yapılacağına yönelik bir politika ortaya koyamamışlardır. Commonwealth özellikle 1970'lerin sonunda, üyeleri arasında bölgesel işbirliğini teşvik ederek heterojenlik sorununu çözmeye çalışsa da beklenen başarı sağlanamamıştır.

Commonwealth'in karar alma ve uygulamada yaşadığı başarısızlıkta, üye ülkelerin ulusal çıkar takibinin de büyük etkisi bulunmaktadır. Örneğin, bir önceki on yıla göre daha sık ele alınan ırkçılık konusunda Commonwealth'in işlevsiz olmasının temel sebebi; ulusal çıkarın verilen taahhütlerin önüne geçmesiyle ilgilidir. Güney Afrika'daki Apartheid Rejimi'nin 1948'den 1994'e dek varlığını sürdürmesi bunun en açık örneğidir. James Barber ve Michael Spicer'in belirttikleri üzere Federal Almanya, ABD ve Fransa'nın Güney Afrika ile ilişkileri olsa da Birleşik Krallık'ın bu ülkeyle olan bağı hem daha eski hem de daha fazladır. Bu sebeple 1970'lerin sonunda Güney Afrika üzerinde artan yaptırımlar en fazla Birleşik Krallık'ı etkilemiştir. Yaptırımlardan etkilenen Birleşik Krallık, Güney Afrika'da ırk eşitliğine dayalı bir düzenin gelmesine daha az öncelik vererek,⁵³⁶ uğradığı zararı minimize etmeye çalışmıştır. Birleşik

⁵³⁴ Ülke grupları ve Üçüncü Dünya içerisindeki heterojenlik için bkz., Canbolat, *Gelişmekte Olan Ülkeler. Küresel, Politik ve Ekonomik Çıkar İlişkilerindeki Konumları*, a.g.e., s. 45-53.

⁵³⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., İbrahim Sevindirici, *Gelişmekte Olan Ülkeler Ekonomileri ve Türkiye*, y.y., İtalik Kitaplar, 2013.

⁵³⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., James Barber - Michael Spicer, "Sanctions against South Africa-Options for the West", *International Affairs*, Vol. 55, No. 3, Jul., 1979, p. 385-386.

Krallık'ın bu politika tercihi Commonwealth içindeki “ortaklık” vurgusunu önemli ölçüde aşındırmıştır.

10. 1980 - 1989 Yılları Arasında Commonwealth

1980 ve 1989 yılları Commonwealth'in Soğuk Savaş dönemindeki son on yılını temsil etmesinin yanında, Muhafazakâr Partili Margaret Thatcher'ın kesintisiz olarak başbakanlık yaptığı bir döneme de tekabül etmektedir. Bu dönemde Birleşik Krallık'ın dış politikasında yaşanan gözle görülür değişim, Commonwealth üyelerinin Birleşik Krallık ile olan ilişkilerinde de bir kırılmaya neden olmuştur. Bu konu “Demir Leydi” lakaplı Thatcher'ın izlediği dış politikanın, kronolojik olarak incelenmesiyle daha iyi anlaşılacaktır.

David McIntyre'nin de belirttiği üzere, 1980'li yıllar Commonwealth için kriz yıllarıydı. Çünkü Commonwealth Genel Sekreteri Ramphal, Commonwealth'in “kâğıt üzerindeki sahip olduğu” değerleri açık bir biçimde sorgulamaya başlamıştı. 1981 yılında Melbourne'de düzenlenen Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı'nda Ramphal'in “*Eğer Commonwealth'in prensipleri doğru olsaydı Commonwealth Güney Afrika'daki Apartheid'i sonlandırmalıydı*”⁵³⁷ sözleri, bunun göstergesidir.

Tablo 4'te görüleceği üzere, 1980 ve 1989 yılları arasında önceki dönemlere göre daha az sayıda üye Örgüt'e dâhil olmuştur. Bunda Commonwealth üyesi devlet sayısının hâlihazırda 40'ın üzerine çıkmış olması önemli bir faktördür.

Üye Devletler	Üyelik Yılı	Üye Devletler	Üyelik Yılı
Zimbabve	1980 (2003 yılında üyelikten ayrılmıştır)	Maldivler	1982
Vanuatu	1980	Saint Kitts ve Nevis	1983
Belize	1981	Brunei	1984
Antigua ve Barbuda	1981	Pakistan (yeniden)	1989

Tablo 4: 1980 – 1989 Yılları Arasında Commonwealth'e Yeni Katılan Devletler⁵³⁸

⁵³⁷ McIntyre, a.g.e., p.38.

⁵³⁸ Kaynak: “Member Countries”, <http://thecommonwealth.org/member-countries>, (15.07.2015).

10.1. Margaret Thatcher'ın Dış Politika Algısı ve Commonwealth'e Bakışı

1979'un Mayıs ayında yapılan seçimlerde Muhafazakâr Parti'nin aldığı zafer, Margaret Thatcher'ı Başbakan yapmıştır. Gillian Peele'in analizinde de görüleceği üzere, Thatcher Hükümeti'yle beraber ülkede II. Dünya Savaşı'ndan sonra izlenen ekonomi politikaları keskin bir biçimde bırakılmış ve dış politika uygulamalarında da görece bir değişiklik yaşanmıştır. Peele'e göre Muhafazakâr Parti ve İşçi Partisi'nin dış politika konularına bakışlarında yaşadıkları ayrım -çok büyük olmasa da- partilerin sahip oldukları "değerlere" ilişkindir. Örneğin, Muhafazakârların temel hedefleri, Birleşik Krallık'ın çıkarlarını korumak ve bunları geliştirmek üzerine inşa edilmiştir. Bu çıkarları korumak için uyguladıkları politika, vatanseverlik ve pragmatizmin bir kombinasyonu olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle, realist bir politika anlayışına sahip olan Muhafazakârlar, ülkelerinin çıkarlarını daha geniş platformlarda da koruma eğilimindedirler. Ayrıca Muhafazakârların savunma ve ulusal çıkar konularını dış politikanın oluşum sürecinde daha fazla önemsedikleri de belirtilmelidir.

539

İşçi Partililerin Muhafazakârların aksine dış politikada daha ahlaki bir düşünce ve geleneğe sahip olduğunu ileri süren Peele, Muhafazakârların ulusal çıkar temelinde oluşturdukları dış politikalarının, Commonwealth'e yönelik olarak İşçi Partililerden farklılaştığını belirtmiştir. O'na göre İşçi Partisi, Commonwealth ile olan bağı güçlü bir önem atfetmekte ve Örgüt'e "zengin" ve "fakir" ülkeler arasında uzlaşma zemini oluşturan bir platform olarak bakmaktadır. Buna ek olarak, Commonwealth üyesi ülkelere yapılan yardımlar da İşçi Partisi tarafından önemsenmektedir. Muhafazakâr Parti ise Commonwealth'e daha az ideolojik bakmasının bir sonucu olarak, Örgüt'ün değerlerine veya Örgüt'ten elde edeceği kazanımlara daha şüpheci yaklaşmaktadır. Bu şüphecilik Muhafazakârları tüm Commonwealth yerine Avustralya, Yeni Zelanda ve Kanada gibi "eski ve beyaz" Commonwealth üyeleriyle ilişkilerini geliştirmeye yönlendirmiştir.⁵⁴⁰ Thatcher'ın "eski ve beyaz" Commonwealth üyelerine yönelik ilişkileri geliştirme isteği, henüz Başbakan olmadığı dönemde de görülebilir. Thatcher

⁵³⁹ Gillian Peele, "The Changed Character of British Foreign and Security Policy", *International Security*, Vol. 4, No. 4, 1980, p. 185-197.

⁵⁴⁰ Aynı yer.

kendisine Iron Lady (Demir Leydi) lâkabının da verilmesine sebep olan 1976'da yaptığı “*Britanya Uyanıyor*” başlıklı konuşmasında şu ifadelere yer vermiştir:

“Eski Commonwealth ülkelerini kucaklayan Anglo – Saxon mirasımız, Britanyalı insanların kalplerine her zaman yakın olmasına rağmen bu ülkedeki politikacılar tarafından sıklıkla ihmal edilmiştir. İnaniyoruz ki Avrupa ile kurulan yeni bağlarda olduğu gibi Avusturalya, Yeni Zelanda ve Kanada ile de geleneksel bağlarımızı inşa etmeliyiz.”⁵⁴¹

Yukarıdaki alıntı dikkate alındığında akla gelebilecek ilk soru, “Muhafazakâr Parti ve İşçi Partisi’nin Commonwealth’e ilişkin farklı düşüncelerinin niçin daha önce ele alınmadığı?” olacaktır. Bu soruya verilecek cevap, Margaret Thatcher’ın Mayıs 1979’dan Kasım 1990’a kadar süren uzun başbakanlığı ile ilişkilidir. Birleşik Krallık’ta 20. yüzyılın en uzun süre görev yapan Başbakan’ı olan Thatcher’dan önceki dönemlerde iktidarın, genellikle İşçi Partisi ve Muhafazakâr Parti arasında el değiştirdiği söylenebilir. Bu değişim dış politikada “pragmatizm ve ahlakilik” arasında bir dengenin kurulmasını sağlamıştır. Ancak 11 yıldan daha fazla süren Thatcher döneminde bu denge, pragmatizm lehine bozulmuştur. Bu sebeple Thatcher’ın pratikte “fayda” görmediği Commonwealth üyeleriyle ilişkileri önemsemediği söylenebilir. Bu konuya ilerleyen kısımlarda yer yer değinilecektir.

10.2. 1981 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı ve Adil Bir Uluslararası Ekonomik Düzenin Hedeflendiği Melbourne Deklarasyonu

Melbourne’de düzenlenen 1981 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı 30 Eylül ve 7 Ekim tarihleri arasında yapılmıştır. 41 üyenin temsil edildiği Toplantı ev sahibi olan Avusturalya Başbakanı Malcolm Fraser’ın başkanlığında yürütülmüştür. Melbourne, Zimbabve’nin bağımsızlığını kazanmasının ardından üye olarak katıldığı ilk Toplantı’dır. Her ne kadar Zimbabve’deki sorun çözülmüş olsa da Güney Afrika’nın komşularının toprak bütünlüğünü tehdit etmesinin önüne geçilememiştir. Bu noktada Commonwealth ülkeleri, Güney Afrika’nın askeri ve nükleer alanda artan harcamalarından tedirginlik duyarak, BM kararı uyarınca uygulanan silah

⁵⁴¹ Margaret Thatcher, "Britain Awake", Speech at Kensington Town Hall, 19.01.1976, <http://www.margarethatcher.org/document/102939>, (02.05.2015).

ambargosunun yerine getirilmesinde daha dikkatli olunması gerektiğini vurgulamışlardır. Dünyaya politikasına ilişkin konuların görüşüldüğü Toplantı’da Sovyetler Birliği’nin işgal ettiği Afganistan topraklarından askerlerini çekmesi ve Afganistan halkının kendi geleceğine karar vermesi gerektiği belirtilmiştir. Polonya’ya yönelik olarak 1980’de başlayan Lech Wałęsa liderliğindeki Solidarność (Dayanışma) hareketi kast edilerek, Polonya’nın dış müdahale olmaksızın kendi geleceğini belirleme hakkı üzerinde durulmuştur.⁵⁴²

Ekonomik anlamda önemli kararlar alınamayan Toplantı’da, Commonwealth Genel Sekreteri’nden gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki müzakere sürecinde niçin ilerleme sağlanamadığını araştırarak bir grup oluşturması talebinde bulunulmuştur. Bunun yanında uluslararası ticarete korumacı bir tutum sergilenmesinin, gelişmekte olan ülkeleri nasıl etkilediğinin araştırılması için de yüksek düzeyli, bağımsız bir Commonwealth uzman grubunu bir araya getirmesi Genel Sekreter’den istenmiştir. Ayrıca tarımsal projeler üzerinde daha fazla durması ve küçük ada ülkeleriyle dezavantajlı olan diğer üye ülkelere Commonwealth yardımını güçlendirmesi de Genel Sekreter’den beklenenler arasındadır. Genel Sekreter’in görevlendirildiği diğer iki husus; Commonwealth’in üye ülkelerin halkları arasında bilinirliğini arttırmak ve Commonwealth Teknik İşbirliği Fonu’nun daha dengeli bir finansal yapıya sahip olmasına katkıda bulunacak bir pul koleksiyonunun basılmasıdır. Üye ülkelerden gelen pulların yer alacağı bu koleksiyonun her beş yılda bir basılması öngörülmektedir.⁵⁴³ Böyle bir düşünce, Örgüt’ün tanıtımı için faydalı olabilir. Ancak koleksiyon ile Commonwealth Teknik İşbirliği Fonu’nun desteklenmeye çalışılması, 40 yıldan fazla bir süreyi geride bırakan Modern Commonwealth’in kapasitesini veya daha doğru bir ifade ile “kapasitesizliğini” ortaya koyması açısından üzücüdür.

Son olarak Toplantı’nın sonuç bildirisini içerisinde yer alan Melbourne Deklarasyonu’na değinirsek, bu Deklarasyon’un konusu itibariyle bundan öncekilerden

⁵⁴² 1981 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı sonuç bildirisinin tam metni için bkz., “Commonwealth heads of government meeting, 1981”, http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-summit/commonwealth-heads-of-government-meeting-1981-melbourne-30-september-7-october_9781848594333-25-en#page1, (05.05.2015).

⁵⁴³ Aynı yer.

farklılaştığını söyleyebiliriz. 16 maddeden oluşan Deklarasyon'un özünde adil bir ekonomik düzen kurulması yer almaktadır. Dünyada yaşanan refah ve fırsat eşitsizliği, yoksulluk kısır döngüsü, gelişmiş ve gelişmemiş ülkeler arasında diyalog kurulması Deklarasyon'un önemli konuları arasında sayılabilir. Deklarasyon, Commonwealth üyelerinin ortaya koyulan sorunların çözülmesine yönelik yapacağı mali katkıya yönelik bir taahhüt olarak görülebilir.⁵⁴⁴ Bugünden bakıldığında Melbourne Deklarasyonu'nun, ortaya koyulan sorunların çözümünde bir etkiye sahip olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Ancak bizzat Commonwealth Genel Sekreteri'nin o dönemde bu gerçeği ifade etmesi, Commonwealth için sorunlu bir dönemin gelecek olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Genel Sekreter Ramphal'ın 1981 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı'nda Singapur Deklarasyonu'nda ilan edilen Commonwealth Prensipleri'nin Apartheid Rejimi karşısındaki etkisizliğini belirttiği sözleri⁵⁴⁵ Örgüt'ün sahip olduğu "imajın", "gerçekle" örtüşmediğinin temel göstergelerinden birisidir.

10.3. Commonwealth'in Falkland Savaşı'na Yaklaşımı

1982 yılında Birleşik Krallık ve Arjantin arasında bir savaşa sebep olan Falkland Adaları, iki ana adayı (Batı ve Doğu Falkland) içerecek şekilde yaklaşık 200 adadan oluşmaktadır. Arjantinlilerin farklı görüşleri olmakla birlikte, İngilizler Adalar'ın ilk kez İngiliz kâşif John Davies tarafından görüldüğünü ve İngiliz Kaptan John Strong'un 1690'da Falkland Adaları'na ayak basan ilk kişi olduğunu iddia etmektedirler. Daha sonraki süreçte Falkland Adaları Fransız ve İspanyollar arasında birçok kez el değiştirmiştir. Akabinde Amerika ve Arjantin'in de müdahil olduğu bir anlaşmazlık haline gelen Falkland için 1833 yılı önemli bir dönüm noktasıdır. 1833 yılında Falkland'da bulunan İngilizler, hükümetlerine Adalar'da korunmalarını sağlayacak bir yerleşim oluşturmaları yönünde başvuruda bulunmuşlardır. Ayrıca Amerika'nın da Falkland'ı ele geçirebileceği uyarısını bu başvuruya eklemiştir. Bu başvuru sonrasında Falkland üzerinde İngiliz egemenliği için yeni bir dönem başlamıştır.⁵⁴⁶

⁵⁴⁴ Aynı yer.

⁵⁴⁵ McIntyre, a.g.e., p. 38.

⁵⁴⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Lord Shackleton, "The Falkland Islands and Their History", *The Geographical Journal*, Vol. 149, No. 1, Mar., 1983, p. 1-4.

20. yüzyılda da devam eden Falkland anlaşmazlığında, Arjantin'in 1945'de Adalar üzerinde hak talebini yenilediği görülmüştür. Sonrasında konuyu BM'ye taşıyan Arjantin, 1965'de lobi çalışmalarına girişmiştir. Diplomatik olarak sorunu çözemeyen Arjantin'in 2 Nisan 1982'de Falkland Adaları'nı işgaliyle mekân, amaç ve süre açısından sınırlı bir savaş olarak nitelendirilebilecek Falkland Savaşı da başlamıştır. O dönemde yaklaşık 1800 nüfusu olan, geçimini koyun yetiştiriciliğiyle sağlayan ve Birleşik Krallık vatandaşlarının büyük bir çoğunluğunun, haritada yerini dahi bilmediği Falkland ülkenin gündemine “oturmuştur”. Falkland Savaşı, 14 Haziran'da Arjantin Ordusu'nun aldığı yenilgi sonrasında teslim olmasıyla son bulmuştur.⁵⁴⁷

Falkland Savaşı'nda Commonwealth Genel Sekreterliği'nin, Birleşik Krallık'a söylesel olarak destek verdiğini söyleyebiliriz. Genel Sekreter Ramphal, Savaş'ın başlamasının ardından Commonwealth üyesi ülkelerin hükümet başkanlarına “...*toprak bütünlüğü, kendi kaderini tayin ve güç kullanımının reddedilmesine yönelik ilkelerine destek vererek bu konuda Britanya'nın yanında olun*” mesajını göndermiştir.⁵⁴⁸ Bu yönüyle düşünüldüğünde, yönetsel anlamda Commonwealth'in desteğini alan Birleşik Krallık'ın aynı desteği üyelere de alıp alamadığı sorgulanmalıdır.

Thatcher Hükümeti için Commonwealth üyelerinden gelecek destek, hayati bir önem taşımaktaydı. Çünkü Arjantin, Birleşik Krallık'ın Falkland'ı geri almak için yaptığı müdahaleyi, 1956 Süveyş Krizi'ne benzetme çabası içerisine girmişti. Diğer bir ifadeyle Arjantin, Birleşik Krallık'ın müdahalesini sömürgeci bir refleks olarak göstermeye çalışmıştır. Arjantin'in yaptığı bu propagandayla, Commonwealth'in içindeki ve dışındaki Üçüncü Dünya ülkeleri üzerinde etki kurmak istediği ileri sürülebilir. Özellikle 300'den fazla Arjantinlinin öldürüldüğü Belgrano Kruvazörü'nün batırılması olayından sonra oluşan tepkileri iyi değerlendiren Arjantin, Thatcher Hükümeti'nin üzerindeki baskıyı arttırma yolunda görece bir başarı elde etmeyi başarmıştır. Örneğin, daha önce Falkland konusunda Birleşik Krallık'a destek veren Kanada, verdiği açık desteğin yoğunluğunu azaltarak, iki ülke arasında ateşkes ilan

⁵⁴⁷ Lawrence Freedman, “The War of the Falkland Islands, 1982”, *Foreign Affairs*, Vol. 61, No. 1, 1982, p. 196-198.

⁵⁴⁸ PREM19/614'den aktaran Roger Lorton, *Falkland Islands: South Georgia & the South Sandwich Islands -The History*, 2012, <http://www.britishempire.co.uk/maproom/falkland/timeline.pdf>, (05.05.2015), p. 242.

edilmesini desteklemiştir. Hindistan ise o dönemde SSCB'ye olan yakınlığından dolayı Arjantin iddialarını destekleme yoluna gitmiştir. Commonwealth'in Güney Doğu Asya'daki iki kilit ülkesi olan Malezya ve Singapur, Hindistan gibi Arjantin'i desteklemeseler de Birleşik Krallık'a verdikleri desteği önemli ölçüde basitleştirmişlerdir. Commonwealth'in eski üyelerine baktığımızda, Pakistan sessiz bir tavır sergilerken, Güney Afrika ve İrlanda ise Arjantin yanlısı bir tutum takınmışlardır.⁵⁴⁹

Birleşik Krallık ise dünya nüfusunun dörtte birini oluşturan Commonwealth üyelerinin desteğini almak üzere, pozisyonunu daha açık hale getirmeye çalışmıştır. Bu noktada ilk olarak Arjantin'in Süveyş ve Falkland arasında kurduğu bağın tutarlı olmadığını iki temele dayandırarak kanıtlamaya çabalamıştır. Bunlardan ilki Adalar'daki halkın Britanyalı olması, ikincisi ise ilk saldırının Arjantin'den geldiğinin hatırlatılması üzerinedir. Ayrıca Birleşik Krallık'ın, Falkland Adaları'nda yaşayan nüfusun self determinasyon hakkını vurgulayarak, Arjantin'in Üçüncü Dünya'yı etkilemeye çalışan "sömürgecilik kartını" etkisiz hale getirmeyi amaçladığı söylenebilir. Genel olarak bakıldığında, Birleşik Krallık'ın Commonwealth üyelerinden beklediği desteği aldığı söylenebilir. Desteğin hem eski hem de yeni üyelerden gelmesi, verilen desteğin önemini arttıran bir unsur olarak kabul edilebilir. Savaş süresince ve sonrasında özellikle Guyana gibi kendi toprak bütünlüğünden endişe eden birçok küçük Commonwealth üyesinin, Birleşik Krallık'a Falkland konusunda yoğun destek verdiği görülmektedir. Thatcher'ın ilişkileri ayrıca önemsedığı, eski Commonwealth üyelerinden Yeni Zelanda'nın verdiği destek, Avustralya ve Kanada'nın önüne geçse dahi her üç ülkenin de Falkland'da İngiliz savını desteklediği söylenebilir.⁵⁵⁰

Commonwealth üyelerinin Falkland Savaşı'nda Birleşik Krallık'a vermiş oldukları desteğe rağmen, bir konuda "hayal kırıklığı" yaşadıkları da ifade edilebilir. Rodezya'da tek taraflı olarak ilan edilen bağımsızlık ve Güney Afrika'nın Namibya'yı işgali sonrasında Rodezya ve Güney Afrika'ya askeri müdahalede bulunmayan (hatta

⁵⁴⁹ Edmund Yorke, " 'The Empire Strikes Back'? The Commonwealth Response to the Falklands Conflict", *The Falklands Conflict Twenty Years On: Lessons for the Future*, (ed.) Stephen Badsey, Rob Havers, Mark Grove, London-New York, Frank Cass, 2005, p. 170-190.

⁵⁵⁰ Aynı yer.

daha önceki kısımlarda görüldüğü üzere bu ülkelerle yoğun ticari ilişkiler içerisine giren) Birleşik Krallık'ın, Falkland'da Arjantin'e karşı takındığı kararlı tutum, bu hayal kırıklığının temel sebebi olarak düşünülebilir. Ayrıca hem Commonwealth üyesi, hem de Kraliçe II. Elizabeth'in Devlet Başkanı olarak kabul edildiği Grenada'nın 25 Ekim 1983 tarihinde ABD tarafından işgal edilmesi karşısında Thatcher'ın Falkland'da savunduğu değerleri ve çizdiği "imajı" unutmak zorunda kaldığı gerçeğini de dikkate alırsak, Commonwealth üyelerinin hayal kırıklıklarının bir kez daha arttığını söyleyebiliriz.

10.4. Grenada'nın İşgalinin, Birleşik Krallık ve Commonwealth Üzerinde Etkileri

Jonathan Neale'in, Amerikan vatandaşlarını savaş fikrine yeniden alıştırmak için yapılan göstermelik bir savaş olarak nitelendirdiği Grenada'nın işgaline giden sürecin, 1979'da Marksist görüşlere sahip New JEWEL Hareketi'nin (Joint Endeavor for Welfare, Education, and Liberation - Refah, Eğitim ve Özgürlük İçin Ortak Çaba) ülkede iktidarı ele geçirmesiyle somutlaştığını söyleyebiliriz. Küba ile de iyi ilişkilere sahip olan New JEWEL Hareketi'ne yönelik ilk etapta askeri bir müdahalede bulunulmamıştır. 1983 yılında, Hareket'in kendi içerisinde yaşadığı karışıklıktan yararlanarak halkın desteğini de arkasına almış bulunan Maurice Bishop tutuklanmıştır. Tutuklama sonrasında halk ayaklanmasına rağmen ordu ayaklanmaları silahla bastırılmış ve Bishop'u idam etmiştir. Bu olayın ardından Ada'ya belirsizlik hâkim olmuş ve ABD'nin 25 Ekim 1983'te yaptığı çıkarmayla işgal başlamıştır.⁵⁵¹

ABD'nin, Ada'da bulunan 1000 vatandaşını kurtarmak için başlattığını iddia ettiği bu işgal birçok açıdan Birleşik Krallık'ı ilgilendirmiştir. Bunlardan ilk ve en önemlisi, Kraliçe'nin topraklarının işgal edilmiş olmasıdır çünkü Kraliçe II. Elizabeth'in Grenada'nın Devlet Başkanı'dır. İkincisi Grenada 1974'den beri Commonwealth üyesidir. Üçüncüsü Thatcher'ın çok yakın bir ilişkiye sahip olduğu Ronald Reagan, düzenlenecek bu operasyon için izin istememiş ve Başbakan'a haber dahi vermemiştir. Son olarak ise Birleşik Krallık ABD'nin en yakın müttefikidir. Tüm

⁵⁵¹ Jonathan Neale, *Amerika'nın Derdi Ne?: Güçlü ve Zengin Elitler Amerika'yı Nasıl Değiştirdi ve Şimdi Dünyayı Nasıl Değiştirmek İstiyor?*, (çev. Arhan Nur), Ankara, Ayraç Yayınevi, 2008, s. 214.

bunlar düşünüldüğünde, Thatcher'ın hayatının en öfkeli gününü niçin Reagan'a/ABD'ye karşı yaşadığı anlaşılabilir.⁵⁵²

İşgalin Birleşik Krallık ve Commonwealth üzerindeki etkileri, bu çalışma için büyük bir önem taşımaktadır. Grenada'nın işgal edilmesinin ardından Thatcher liderliğindeki Muhafazakâr Parti içerisinde ABD'ye verilecek tepki ve tepkinin ne kadar somut olacağı konusunda bir ayrım yaşansa da Parti'nin geneli Thatcher ve Dış İşleri Bakanı Geoffrey Howe'u destekleyen bir tavır içerisinde olmuştur. Commonwealth cephesinde ise Genel Sekreter Ramphal'in geleneksel askeri güçleri içermeyen, barış koruma gücü olarak adlandırılmayacak 500 ila 1000 kişilik bir polis gücü ve yarı askeri personelden oluşan bir Commonwealth Gücü'nün Grenada'daki Amerikan birliklerinin yerini alabileceğini açıklaması "iddialı" bir çıkış olarak görülebilir. Ramphal oluşturulacak olan Commonwealth Gücü'nün bir barış koruma gücü olmadığını tekrarlamış, ancak böyle bir gücü işlevsel hale getirebilmek için Grenada'dan bir davet gelmesi gerektiğini belirtmiştir. Dış İşleri Bakanı Howe ABD askerlerinin çekilmesinden sonra Grenada'da yapılacak seçimlerin düzenlenmesine yardımda bulunacak Commonwealth Gücü'nün Ada'ya gönderilmesini desteklediklerini açıklamıştır. Daha genel olarak bakılırsa, Commonwealth içerisinde bu görüşü desteklemeyen ülkeler bulunsada da Commonwealth yetkilileri Grenada'da yaşananlara Örgüt'ün kendini ispatlaması için bir fırsat olarak bakmışlardır.⁵⁵³ Ancak ABD'nin Grenada'daki askeri varlığının 1985'e kadar devam etmesi ve seçimlerin de 1984'de yapılması, Ramphal'in ortaya koyduğu Commonwealth Gücü'nün hayata geçirilememesine neden olmuştur.

ABD'nin Grenada'yı işgale başlamasından yaklaşık bir ay sonra 23-29 Kasım tarihleri arasında yapılan 1983 Toplantısı'nda, Grenada'ya yapılan ABD müdahalesi tartışılmış ancak bağımsızlık, toprak bütünlüğü ve egemenlikle ilgili prensiplerin

⁵⁵² John Blundell, *Margaret Thatcher: A Portrait of the Iron Lady*, New York, Algora Publishing, 2008, p. 139.

⁵⁵³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., W. Apple, "British Conservatives Deeply Divided Over Grenada Invasion", 03.11.1983, <http://www.nytimes.com/1983/11/03/world/british-conservatives-deeply-divided-over-grenada-invasion.html> (08.05.2015); William K. Stevens, "Commonwealth Meeting Opens Today", 23.11.1983, <http://www.nytimes.com/1983/11/23/world/commonwealth-meeting-opens-today.html> (08.05.2015); Maureen Johnson, "Commonwealth Divided in Aftermath of Invasion", *The Courier*, 04.11.1983, p. 5.

yeniden hatırlatılmasının ötesine geçilememiştir. Toplantı'dan yaklaşık bir hafta önce kurulduğu ilan edilen Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) bağımsızlığının geçersiz olduğu belirtilmiş ve eylem, bir hukuksuzluk olarak gösterilmeye çalışılmıştır. Buna ek olarak, Commonwealth üyesi ülkeler Kıbrıs'ın bağımsızlığı, toprak bütünlüğü ve tarafsızlığına olan desteklerini o dönemde Kıbrıs Rum Yönetimi lideri olan Spiros Kipriyanu'ya iletmişlerdir. Toplantı'da Guyana ve Belize toprak bütünlüklerine yönelik tehditlere dikkat çekme ve üye ülkelerden bu noktada destek alma arayışı içindeyken, Güney Afrika'da komşularına yönelik yayılmacı siyaseti sebebiyle Commonwealth üyelerince yeniden eleştirilmiştir. Kurumsal olarak Toplantı'da Commonwealth Teknik İşbirliği Fonu içerisinde kurulan Endüstriyel Kalkınma Birimi'nden duyulan memnuniyet belirtilmiştir. Ayrıca Commonwealth Sekreterliği, İnsan Kaynakları Gelişim Grubu'na bağlı olarak Commonwealth Yüksek Öğrenim Birimi'nin kurulmasına karar verilmiştir. Daha önce eleştirel bir biçimde değindiğimiz Commonwealth pul koleksiyonunun basımı yapılmış ve finansal sonuçlarından duyulan memnuniyet açıklanmıştır. Bu çerçevede 1988 yılında yeni bir sayının basılmasına yönelik çalışma yapılması istenmiştir. Toplantı'da, Commonwealth Vakfı'nın bütçesi de ele alınmış ve bu noktada bütçe hedefi yaklaşık 1,5 milyon Sterlin gibi küçük bir miktarda kalmıştır.⁵⁵⁴

Commonwealth üyeleri, Toplantı süresince biri uluslararası güvenlik diğeri ise ekonomik temelli iki metin üzerinde uzlaşmışlardır. Güvenliği ele alan Goa Deklarasyonu'nda, SSCB ve ABD arasında politik bir uzlaşma oluşmasının iki ülkenin uluslarına barış getireceği belirtilmiştir. Ayrıca Commonwealth üyesi ülkelerin de ABD ve SSCB arasında kurulacak diyaloga katkıda bulunabileceğinin altı çizilmiştir. Ekonomik temelleri olan Yeni Delhi Ekonomik Eylem Açıklaması'nda ise ulusal ve uluslararası bağlamda birçok ekonomik sorundan bahsedilerek, uluslararası para ve finans sistemi üzerinde reform yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu noktada gelişmiş ve gelişmekte olan üyelere sahip olan Commonwealth'in reform çalışmalarında ortaya çıkan anlaşmazlıkların ve farklılıkların ortadan kaldırılmasına yardımcı olabileceği,

⁵⁵⁴ 1983 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı sonuç bildirisinin tam metni için bkz., "Commonwealth Heads of Government Meeting, 1983", http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-summit/commonwealth-heads-of-government-meeting-1983-new-delhi-23-29-november_9781848594333-26-en#page1, (09.05.2015).

temsilciler arasında ortak bir ses bulabileceği ve oluşan diyalogu daha verimli hale getirebileceğine değinilmiştir.⁵⁵⁵

10.5. 1985 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı ve Sonrasında Yaşanan “Ortak” Karar Alma Sorunu

Commonwealth Genel Sekreterliği'nin kuruluşunun 20. yılına denk gelen 1985 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı, Bahamalar'ın başkenti olan Nassau'da yapılmıştır. Toplantı'da daha önce de ele alınan birçok soruna dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Bunlardan KKTC ve sahra altı Afrika'yı biraz detaylandırmamız gerekir; Hükümet Başkanları, KKTC'nin illegal bir devlet olduğunu yeniden dile getirmişler ve bu devletin Türkiye dışında hiçbir devlet tarafından tanınmamasını da mutluluk verici bir gelişme olarak nitelendirmişlerdir. Birçoğu Commonwealth üyesi olan * Sahra Altı Afrika ülkelerinin ulusal ve uluslararası sebeplere dayanan problemleri Toplantı'da detaylandırılmıştır. Hükümet Başkanları bu bölgede yer alan ülkelerin sorunlarının çözümüne yardımcı olması için Afrika Birliği Örgütü ve uluslararası finans kuruluşlarının da dâhil olacağı bir konferans düzenlemesini istemişlerdir. Toplantı'nın, Örgüt'ün kurumsal gelişimine büyük bir katkı sağladığı söylenemeyeceği gibi Commonwealth yönetimi, örgüt ve programlarına ödenmesi gereken katılım ücretlerinin üye devletler tarafından zamanında ödenmediğini belirtmek durumunda kalmıştır.⁵⁵⁶ Bütçesi sebebiyle sıklıkla eleştirilen Commonwealth'in mevcut bütçesini dahi toplamakta sorun yaşaması, Örgüt'ün kapasitesinin bir kez daha sorgulamasına sebep olmuştur.

⁵⁵⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Aynı yer.,

* Kenya, Botswana, Lesotho, Gana ve Kamerun Commonwealth üyesi sahra altı Afrika ülkeleridir. Bu ülkelerin 1985 yılında kişi başına gayri safi yurtiçi hasılları, sırasıyla şu şekildedir: 463 \$, 707 \$, 169 \$, 519 \$, 813 \$. (adı geçen ülkelerin kişi başı GSMH verileri için bkz., <https://data.un.org/Data.aspx?d=SNAAMA&f=grID%3A101%3BcurrID%3AUSD%3BpcFlag%3A1>, (12.05.2015).

⁵⁵⁶ 1985 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı sonuç bildirisinin tam metni için bkz., “Commonwealth heads of government meeting, 1985 Communique”, http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-summit/commonwealth-heads-of-government-meeting-1985-nassau-16-22-october_9781848594333-27-en#page1, (12.05.2015).

10.5.1. Dünya Düzeni Üzerine Nassau Deklarasyonu ve Afrika'nın Güneyi üzerine Commonwealth Uzlaşısı

Nassau Toplantısı'nda biri deklarasyon, diğeri üye ülkelerin uzlaşısını ortaya koyan iki metin üzerinde anlaşmaya varılmıştır. “Dünya Düzeni Üzerine Nassau Deklarasyonu” genel olarak BM'nin önemi, uluslararası işbirliği, diyalog, kabul edilmiş bulunan uluslararası norm ve prensiplerin korunması, gelişmekte olan ülkelerin durumunun düzelmesi, sürdürülebilir ve dengeli bir ekonomik kalkınmanın sağlanmasına yönelik istek üzerinedir. Ayrıca Commonwealth'in farklı din, ırk, ekonomik durum ve politik sisteme sahip üyeleriyle eşitlik temelinde uyum aradığı da bu Deklarasyon'da belirtilmiştir. Bu yönüyle tüm dünya için iyi bir örnek olarak gösterilmiştir. “Kabul ediyoruz”, “kendimizi adıyoruz” ve “taahhüt ediyoruz” gibi tekil/kararlılık bildiren cümlelerin yer aldığı Deklarasyon metninde, Commonwealth üyeleri BM sisteminin güçlenmesine, self determinasyon hakkına, uluslararası işbirliğine, insan özgürlüğüne, ırkçılık karşıtlığına, kolektif güvenliğe ve silahsızlanmaya yönelik iradelerini beyan etmişlerdir.⁵⁵⁷

Afrika'nın Güneyi Üzerine Commonwealth Uzlaşısı ise Birleşik Krallık'ın diğer üye ülkelerle olan anlaşmazlığını ortaya çıkarması bakımından büyük öneme sahiptir. Uzlaş her ne kadar Afrika'nın güneyine yönelik olsa da kast edilen; Güney Afrika ve Apartheid rejimidir. Commonwealth üyesi ülkeler bu Uzlaş ile Güney Afrika yönetiminden Apartheid sisteminin kaldırılması ve Nelson Mandela ve Apartheid rejimi karşıtı olduğu suçlamasıyla hapse bulunanların serbest bırakılmasını da içeren isteklerde bulunmuşlardır. Üyeler, Apartheid'in sonlandırılması için bir takım konularda anlaşıklarını belirtmişlerdir. Bunlardan öne çıkanlar: Güney Afrika'nın spor müsabakalarından dışlanması, Güney Afrika ve kurumlarına verilecek yeni hükümet fonlarının yasaklanması, Güney Afrika'dan altın ihracatının önüne geçmek için gerekli önlemlerin alınması, üyelerin Güney Afrika'daki ticaret fuarlarına katılmaması, nükleer materyal ve teknolojiye yönelik yeni satış sözleşmelerinin yasaklanması, Güney Afrika'ya petrol satışıyla bu ülkeden petrol ithalatının yasaklanması ve Güney Afrika'nın silah ihracatının kontrol altına alınmasıdır. Daha önceki Commonwealth

⁵⁵⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Aynı yer.

toplantılarından alışık olmadığımız şekilde altı ay içerisinde Güney Afrika'dan istenenlerin, hangi ölçüde gerçekleştirildiğini değerlendirmek için Zambiya, Avustralya, Bahamalar, Kanada, Hindistan, Birleşik Krallık ve Zimbabve'den oluşan ülkelerle yeni bir toplantı yapılmasına karar verilmiştir. Yapılacak bu toplantı sonunda, Güney Afrika'nın somut değişiklikler yapmadığına kanaat getirilirse yeni önemlerin alınacağı beyan edilmiştir.⁵⁵⁸

1985 Uzlaşısı'nda belirtildiği üzere, yapılacak gözden geçirme toplantısı 3-5 Ağustos 1986'da Londra'da yapılmıştır. Toplantı'da net bir biçimde Güney Afrika'nın kendisinden beklenen hiçbir adımı atmadığı belirtilmiştir. Bu bağlamda artık diyalogla Apartheid rejimini ortadan kaldırmanın mümkün olmadığı kabulüyle, 1985 Uzlaşısı'nda belirttikleri ek önlemlerin alınması gündeme gelmiştir. Ancak burada bir anlaşmazlık yaşanmıştır. 1985 Uzlaşısı ve Toplantı'ya katılan diğer ülkelerin kabul ettikleri ek önlemleri, Birleşik Krallık kabul etmek istememiştir. Böylece Birleşik Krallık ve diğer ülkelerin alacakları ek önlemler **ayrı ayrı verilmiştir**. Zambiya, Avustralya, Bahamalar, Kanada, Hindistan ve Zimbabve'den oluşan grup, kabul ettiği çok sayıda önlemle sınırlı kalmayarak bir takım ek önlemler alma yoluna gitmiş ve böylece kararlılığını göstermeye çalışmıştır.⁵⁵⁹

Bahsi geçen altı devlet, nihai belgede Birleşik Krallık'ın yukarıdaki önemleri kabul etmemesinden duydukları endişeyi ifade etmiş ve bu ülkeyi esefle kınadıklarını belirtmişlerdir. Bu durum, Commonwealth içindeki krizi göstermesi açısından önemlidir. Birleşik Krallık'ın aldığı ek önlemler üç tane ile sınırlı kalmıştır. Bunlar; Güney Afrika'ya yeni yatırımların **gönüllü** olarak yasaklanması, Güney Afrika'ya yönelik turizm reklamlarının yapılmasının **gönüllü** olarak yasaklanması ve AET'nin kabul ettiği kömür, demir ve çelik ile altın paranın Güney Afrika'dan ihracının yasaklanmasına ilişkin kararın kabulüdür.⁵⁶⁰ AET'nin bu kararı bir üst otorite olarak

⁵⁵⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Aynı yer.

⁵⁵⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., "Commonwealth Heads of Government Review Meeting, 1986", http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-summit/commonwealth-heads-of-government-review-meeting-1986-london-3-5-august_9781848594333-28-en#page1, (13.05.2015).

⁵⁶⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Aynı yer.

aldığını dikkate alırsak, Birleşik Krallık'ın gönüllülük içeren iki yasağın dışında ek bir adım atmadığı görülebilir.

Yaşanan kriz göz önünde bulundurulursa, Thatcher niçin 1985 Uzlaşısı'nı kabul ederken, 1986 yılındaki ek önlemleri almayı reddetmiş ve böylece Commonwealth tarihinde ilk defa ikili bir deklarasyona imza atılmıştır? Sorusu akıllara gelmektedir. Bu soru Derek Ingram tarafından başarılı bir biçimde cevaplanmıştır. Ingram'ın belirttiği üzere; Genel Sekreter Ramphal'in, hiçbir Commonwealth üyesinin Güney Afrika'yı rahatlatmasının düşünülemez olduğunu ifade etmesine rağmen, Afrika'nın Güneyi Üzerine Commonwealth Uzlaşısı'nın müzakere sürecinde Thatcher yaptırımlara karşı büyük bir direniş göstermiştir. Bunun üzerine Thatcher'a kararlılıklarını göstermek adına diğer liderler kendi deklarasyonlarını yayınlacaklarını beyan etmişlerdir. Thatcher diğer liderler tarafından yayınlanacak ayrı bir deklarasyonun ülkesine getireceği politik "yükü" dikkate alarak, uzlaşmaya mecbur kamıştır. Diğer liderlerin de metinde geçen "yaptırım" yerine "önlem" kelimesini kullanmayı kabul etmesiyle Commonwealth, Uzlaşısı metnini yayınlatabilmiştir. Thatcher, diğer liderlerle yaşadığı anlaşmazlık sebebiyle 1985 Nassau Toplantısı'nda kendisini her zamankinden daha fazla izole edilmiş bir pozisyonda bulmuştur. Özetle 1985 Uzlaşısı, Thatcher'ın izole edilmesi sonucunda Birleşik Krallık'a zorla kabul ettirilmiş bir metindir. 1986'da yapılan gözden geçirme toplantısı ise Thatcher ile diğer Commonwealth liderleri arasında yaşanan krizin daha da büyüdüğünü göstermiştir. Bunun sonucunda, uzlaşuya dayalı olarak açıklanan sonuç bildirisi ilk defa farklı pozisyonları belirtecek şekilde yayınlanmıştır.⁵⁶¹

1985 ve 1986 yılları göstermiştir ki, Birleşik Krallık, Commonwealth içerisinde sahip olduğu liderliğin yanında diğer ülkeler nezdindeki saygınlığını da kaybetme tehlikesiyle karşılaşmıştır. Artan biçimde dünyadan izole edilen Güney Afrika'ya paralel olarak, Birleşik Krallık da Commonwealth içerisinde yalnızlaşmıştır. Bu yalnızlaşma, 1987 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı'nda da sürmüştür.

⁵⁶¹ Derek Ingram, "Thatcher and Ramphal: A Long and Turbulent Relationship", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol.97, No. 398, 2008, p. 786-788.

10.6. 1987 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı: Commonwealth Değerleri Üzerine bir Sorgulama

13-17 Ekim 1987'de Vancouver'da gerçekleşen Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı, Genel Sekreter Ramphal'ın kaleme aldığı makalesinde belirttiği üzere, zor ve “sürprizlerle” dolu olsa da kayda değer bir görüntü vermiştir. Vancouver'da, diğer toplantılarda da ele alınan birçok uluslararası konunun tartışıldığı söylenmelidir. Alışlageldik tüm bu konuların yanında 1986'da olduğu gibi Güney Afrika'yı ilgilendiren yaptırımlar üzerinde Birleşik Krallık ile sağlanamayan uzlaşma, Toplantı'nın zor ve “sürprizlerle” dolu olan kısmını temsil etmiştir. Bu kez 1986 Gözden Geçirme Toplantısı'nda olduğu gibi, Birleşik Krallık'ın yaptırımlara karşı pozisyonu ayrı bir başlık altında belirtilmese de anlaşma sağlanamayan maddelerde **“Britanya hariç olmak üzere”** (with the exception of Britain) ve **“Britanya haricinde herkes”** (all but Britain) ifadeleri kullanılarak Birleşik Krallık'a karşı gösterilen tepki daha belirgin hale getirilmiştir. Vancouver Toplantısı'nın bir parçası olarak değerlendirebileceğimiz “Okanagan Açıklaması ve Afrika'nın Güneyi Üzerine Eylem Planı” Birleşik Krallık ve diğer Commonwealth üyeleri arasında yaptırım konusunda yaşanan ayrımı göstermesi açısından önemlidir. Buna ek olarak Birleşik Krallık muhalif tutumunu, Güney Afrika Üzerine Commonwealth Dışişleri Bakanları Komitesi'nin kurulması konusunda da sürdürmüştür. Kanada ev sahipliğini yaptığı Toplantı'da sürdürdüğü liderliğini, bu Komite'nin kurulmasında da devam ettirmiş ve Komite'nin başına Kanada Dışişleri Bakanı getirilmiştir.⁵⁶²

Vancouver'da yaptırımlar konusunda diğer liderler tarafından suçlanan Thatcher, kendini savunmak için, bazı devletleri “ikiyüzlü” olmakla suçlamıştır. Çünkü O'na göre bu yaptırımlara destek veren ülkelerin bir kısmı ekonomik anlamda Güney Afrika'ya bağlı durumda oldukları için yaptırım kararlarını uygulama şansları bulunmamaktaydı. Birleşik Krallık ve diğer Commonwealth üyeleri arasındaki bölünmenin artmasına paralel olarak, Avusturalya Başbakanı Bob Hawke, Zambiya

⁵⁶² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Shridath Ramphal, “Reflections on ‘Vancouver’”, *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 77, No. 305, 1988, p. 10-20; “The Okanagan Statement and Programme of Action on Southern Africa”, <http://www.anc.org.za/show.php?id=4901&t=The%20Commonwealth%20of%20Nations>, (15.05.2015).

Devlet Başkanı Kenneth David Kaunda, Hindistan Başbakanı Rajiv Gandhi ve Zimbabve Devlet Başkanı Mugabe gerek Birleşik Krallık'ı kınamak, gerekse yapılan yanlış bilgilendirmelerin önüne geçmek için bir basın toplantısı düzenlemişlerdir. Buna karşılık Thatcher da acil bir basın toplantısı düzenleyerek hakkındaki eleştirilere cevap vermeye çalışmıştır. Ancak bu basın toplantıları gerilimi daha da arttırmıştır. Çünkü Thatcher, Afrika Ulusal Konseyi'ni (Mandela'nın serbest kalmasının ardından başkanlığını yaptığı siyasi parti) tipik bir terör örgütü olarak değerlendirmiştir.⁵⁶³

Üzerindeki baskı artsa da (bazı Afrikalı Commonwealth üyeleri Thatcher'ın ırkçı olduğunu açık bir biçimde ortaya koymuşlardır) Thatcher, Güney Afrika'ya daha fazla yaptırım yapılmasına karşı çıkmaya devam etmiştir. Bu noktada Thatcher'ın izlediği politikaya ilginç bir benzetme Rajiv Gandhi'den gelmiştir. Gandhi'ye göre, Thatcher'ın icraatları Chamberlain'in II. Dünya Savaşı öncesi Hitler'e karşı uyguladığı yatıştırma politikasına benzemektedir. Thatcher'ın Güney Afrika'da uluslararası baskı sonucunda oluşacak hızlı bir değişime karşı olduğunu belirtmiş olması, Gandhi'nin yaptığı benzetmeyi kuvvetlendirmektedir. Thatcher üzerindeki politik baskıyı "kırmak" için "akıllıca" bir algı çalışması içerisine girmiştir. Buna göre Thatcher, Güney Afrika'ya komşu devletlere daha fazla yardım yapılması gerektiğine yönelik lobi çalışması yürütmüştür.⁵⁶⁴

Üye olmayan Mozambik'in gözlemci olarak Toplantı'ya katılması ve Mozambik'in özel bir fonla desteklenmesi bu politikayla uyumlu bir görüntü verse de Avustralya, Kanada ve Yeni Zelanda da dâhil olmak üzere üye ülkelerin politik olarak Birleşik Krallık'ı bir kez daha "terk ettikleri" söylenebilir. Toplantı'daki anlaşmazlık Güney Afrika ile sınırlı değildi. Diğer bir önemli anlaşmazlık konusu Fiji'de yaşanan hükümet darbesine yönelikti. Fiji'de Albay Rabuka'nın yaptığı bu darbe sonrasında özellikle Hindistan ve Kanada, Commonwealth'in ırkçı uygulamaları bulunan bir rejime göz yumması gerektiğini savunurken, Birleşik Krallık zorlu bir dönemden geçen Fiji'nin Commonwealth tarafından hemen terk edilmemesi fikrini savunmaktaydı. Bu anlaşmazlıkta kaybeden yine Birleşik Krallık olmuştur. Çünkü Vancouver'da Fiji'nin

⁵⁶³ Ingram, "Thatcher and Ramphal: A Long and Turbulent Relationship", a.g.m., p. 788-789.

⁵⁶⁴ Linda Freeman, "All But One Britain, The Commonwealth and Sanctions", *Sanctions Against Apartheid*, (ed.) Mark Orkin, Cape Town, David Philip, 1989, p. 153-155.

Commonwealth üyeliği askıya alınmıştır.⁵⁶⁵ Fakat Commonwealth içindeki anlaşmazlık bununla son bulmamıştır.

Fiji’de yaşanan ırkçılık Güney Afrika’dakinin bir kopyası olmasa da Hindistan’ın bu ülkede yaşayan Hintlilere ilişkin kaygısı düşünüldüğünde, Fiji’nin devam eden Commonwealth üyeliğine itiraz etmesi politik olarak anlaşılabilir. Hindistan’ın Fiji’ye yönelik duyduğu ilgi ve ülkenin iç işlerine müdahil olması, Güney Pasifik’te yer alan Commonwealth ülkelerinin Hindistan’ı eleştirmesine sebep olmuştur. Küçük üyelerden Papua Yeni Gine ve Vanuatu darbeyi yapan Albay Rabuka’yı destekleyen bir tavır içerisine girerek, Fiji’ye doğrudan gelecek dış müdahaleleri kabul etmeyeceklerini açıklamışlardır. Hindistan’ın bölgede etki alanını genişletmesini istemeyen Avustralya ve Yeni Zelanda ise Fiji ile ticari bağlarını koruyarak, bu ülkeye yönelik ekonomik yardımlarını sürdürmüşlerdir. Benzer sebeplerle Birleşik Krallık da Fiji ile askeri bağlantılarını korumaya çalışmıştır.⁵⁶⁶ Tüm bunları dikkate alırsak şunu açıkça söyleyebiliriz ki, Commonwealth üyelerinin politikalarını şekillendiren husus “değerler” değil, siyasi çıkarlardır. 1985 ve 1987’de Güney Afrika’da yaşanan ırkçılığa karşı Birleşik Krallık’ı karşılarına alan Avustralya ve Yeni Zelanda, Fiji’deki ırkçılıkla suçlanan hükümeti Birleşik Krallık ile beraber destekleme yoluna gitmişlerdir. İlerleyen kısımlarda da görüleceği üzere, Commonwealth içerisinde realist siyaset yürüten, yalnızca Birleşik Krallık değildir. Üye ülkeler bu Örgüt’ü ulusal çıkarlarının maksimizasyonu sağlayacakları bir platform olarak görmektedirler.

10.7. 1989 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı: Soğuk Savaş Döneminin Son Toplantısı

18-24 Ekim tarihleri arasında Malezya’nın başkenti Kuala Lumpur’da yapılan Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı, Berlin Duvarı’nın 9 Kasım 1989’da yıkıldığı dikkate alındığında, Soğuk Savaş döneminin son toplantısı olarak kabul edilebilir. Toplantı’da, Birleşik Krallık ve diğer Commonwealth üyeleri arasında Güney

⁵⁶⁵ James Mayall, “Notes of the Month The Commonwealth in Vancouver”, *The World Today*, Vol. 43, No. 12, Dec., 1987, p. 203-204.

⁵⁶⁶ Anirudha Gupta, “India and Fiji: Faulty Perspective”, *Economic and Political Weekly*, Vol. 23, No. 44, Oct., 1988, p. 2267-2268.

Afrika üzerinde yaşanan anlaşmazlığın devam ettiği söylenebilir. Toplantı'ya başkanlık yapan Mahathir bin Mohamad'ın önerisiyle çevresel konuların detaylıca tartışılması, Güney Afrika üzerinde yaşanan anlaşmazlığa odaklanan liderlerin dikkatini bir başka konuya çekme noktasında başarılı olmuştur.⁵⁶⁷ Bu bağlamda bazı liderler, küresel ısınma ve ısınmanın muhtemel etkilerini araştırmaları için Commonwealth içerisinde bir uzman grubunun kurulmasını istemişlerdir. Özellikle küresel ısınmaya bağlı olarak denizin yükselmesinden olumsuz etkilenecek olan Commonwealth üyelerinin çevresel konuları ayrıca önemsedikleri görülmüştür.⁵⁶⁸ 21 Ekim tarihli Çevre Üzerine Langkawi Deklarasyonu'nda temel çevre sorunları ve bunların ülkeler üzerindeki olumsuz etkileri ele alınmıştır. Deklarasyon'da Commonwealth üyelerinin kabul ettikleri eylem programıyla doğanın dengesini koruma ve çevrenin bozulmasını önlemeye yönelik taahhütte buldukları söylenebilir.⁵⁶⁹

Güney Afrika'ya yönelik olarak tutumu değişmemiş olsa da Birleşik Krallık'ın 1989'da 1986 ve 1987'nin aksine, üzerinde daha az baskı hissettiğini söyleyebiliriz. Çünkü bu kez Avusturalya ve Kanada, Güney Afrika'ya yapılacak yeni yaptırımlar hususunda isteksiz bir tutum içerisine girmişlerdir. Hatta diğer üyelerin tepkilerine rağmen, Birleşik Krallık'ın pozisyonuna yakın bir görüntü vermişlerdir.⁵⁷⁰ Elbette Konferans'da yalnızca Apartheid ve çevresel konular görüşülmemiştir. Sonuç bildirisinde diğer konferanslardan da alışık olduğumuz üzere geniş ve genel terimler etrafına ele alınan silahsızlanma, dünya barışı, insan hakları, dünyanın ekonomik durumu, bölgesel işbirliği, ticaret politikası, ülkelerin borçları, fakirlik, kadın ve çocuklara ilişkin konular da yer almıştır.⁵⁷¹ Bunlara ek olarak Benazir Butto'nun Başbakanlığı'nda yeniden (1989) Commonwealth üyeliğe dönen Pakistan, Commonwealth'in üye ülkelerin demokratikleşmesine yapacağı katkıyı desteklemiştir. Son olarak Kuala Lumpur'da Türkiye'yi ilgilendiren Kıbrıs sorunu da önceki

⁵⁶⁷ James Mayall, "Notes of the month The Commonwealth at Kuala Lumpur", *The World Today*, Vol. 45, No. 12, Dec., 1989, p. 201.

⁵⁶⁸ Climate Change: Meeting the Challenge, London: Commonwealth Secretariat, September 1989'dan aktaran Jim MacNeill, "The Greening of International Relations", *International Journal*, Vol. 45, No. 1, 1989/1990, p. 7-8.

⁵⁶⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., "Langkawi Declaration On The Environment, 21.10.1989", <http://thecommonwealth.org/sites/default/files/news-items/documents/Langkawi-declaration.pdf>, (20.05.2015).

⁵⁷⁰ Linda Freeman, a.g.m., p. 156.

⁵⁷¹ Noor Aini Khalifah, "The Kuala Lumpur CHOGM and Its Implications on Trade Policy", *Jurnal Ekonomi Malaysia*, 20.12.1989, p. 85.

toplantılarda olduğu gibi gündeme gelmiştir. Kıbrıs'ın toprak bütünlüğü, bölünmezliği ve tarafsızlığı vurgulanarak Türk ve Rum tarafı arasındaki görüşmelerin memnuniyet verici olduğuna değinilmiştir. Son olarak Commonwealth Kıbrıs Eylem Grubu'nun çalışmalarına ve çözüm noktasında BM Genel Sekreteri'ne yardımcı olmaya devam etmesi kararı alınmıştır.⁵⁷²

Genel olarak bakıldığında, Toplantı'nın iyimser bir hava içerisinde başladığı söylenebilir. 1989'da Commonwealth'in 49 üyesiyle dünyadaki her üç ulustan birini, dünya nüfusunun ise dörtte birini temsil etmekte olduğu vurgusuyla, Modern Commonwealth'in 40. yılında ayakta kalması bir başarı unsuru olarak belirtilmiştir. Ancak 1986 sonrasında Örgüt içerisindeki konsensüsün bozulması ve Birleşik Krallık'ın Commonwealth içerisinde var olan merkezi rolünü kaybetmesi, Örgüt'ün geleceğine yönelik şüphelerin de oluşmasına sebep olmuştur. Birleşik Krallık'ın Commonwealth içerisinde etkisini kaybetmesine paralel olarak, Commonwealth'in başı konumunda bulunan Kraliçe'nin durumu da tartışmaya açılmıştır. Bangladeş Devlet Başkanı Hussain Muhammad Ershad, Britanya Monarşisi'nin Commonwealth'in başında bulunmasının bir hata olduğunu dile getirmiş ve liderliğin, üye ülkelerin devlet başkanları arasında değişmesine yönelik önerisini sunmuştur. Her ne kadar diğer liderler bu görüşü benimsemeyip yaptıkları konuşmada Kraliçe'nin Commonwealth için önemini belirtseler de ⁵⁷³ Örgüt'ün temellerini sarsacak bu önerinin gelmesi, Thatcher ve Britanya Monarşisi için önemsenmesi gereken bir “meydan okumaydı”.

10.8. Modern Commonwealth'in Dördüncü On Yılı ve 40. Yılında Modern Commonwealth'in İşlevselliğine Yönelik bir Değerlendirme

Margaret Thatcher'ın Birleşik Krallık'ta Başbakanlık görevinde bulunduğu 1980 ve 1989 yılları arasında Commonwealth'i bir “imaj” olarak kullanmayı “önemsememesi”, diğer üyelerle yaşanan politik kırılmayı da beraberinde getirmiştir.

⁵⁷² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., “Commonwealth Heads of Government Meeting, Kuala Lumpur, 1989”, [http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/All/A69853DE9649EB39C2257206003971EF/\\$file/Commonwealth%20Heads%20of%20Government%20Meeting,%20Kuala%20Lumpur,%201989.pdf?OpenElement](http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/All/A69853DE9649EB39C2257206003971EF/$file/Commonwealth%20Heads%20of%20Government%20Meeting,%20Kuala%20Lumpur,%201989.pdf?OpenElement), (18.05.2015).

⁵⁷³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Mayall, “Notes of the Month The Commonwealth at Kuala Lumpur”, a.g.m., p. 201.

Thatcher'ın vatanseverlik ve ulusal çıkar temelinde oluşturduğu dış politika somut bir biçimde Falkland'da görülmüştür. Ancak bu politika Kraliçe'nin Devlet Başkanı olduğu Grenada'nın 1983'de ABD tarafından işgal edilmesiyle büyük bir "yara" almıştır. İşgal sonrasında Grenada'da ABD'nin yerini alabilecek bir Commonwealth Gücü'nün oluşturulması fikri, Genel Sekreter Ramphal tarafından Commonwealth'in kendini ispat etmesi için önemli bir fırsat olarak görülse de hayata geçirilememiştir. 1985 Nassau Toplantısı'nda "zorla" sağlanan uzlaşısı, 1986 yılındaki gözden geçirme toplantısında bozulmuştur. Böylece ilk defa Birleşik Krallık ve diğer Commonwealth üyeleri Güney Afrika'ya karşı politikalarını aynı metin içerisinde, ayrı ayrı açıklama yoluna gitmişlerdir. Güney Afrika üzerine yaşanan anlaşmazlıkta Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda'dan dahi destek bulamayan Birleşik Krallık'ın yalnızlaştığı ve Commonwealth içerisindeki lider konumunun da sorgulanmaya başlandığı görülmüştür. Kısaca krizlerle geçen bu 10 yıllık süreç Commonwealth için olumsuz bir tablo çizmiştir. Son olarak Fiji üzerinde Hindistan'ın bazı Commonwealth üyeleriyle yaşadığı anlaşmazlık ve 1989'da Pakistan'ın üyeliğe yeniden dönüşü, bu 10 yıl içerisinde gözden kaçırılmaması gereken konular arasındadır.

40. yılında Modern Commonwealth'in işlevselliği konusuna geçerse, Commonwealth alanında uzman isimlerden olan Peter Marshall ile başlamak doğru olacaktır. Marshall 1990'da yayınlanan makalesinde birçok kişinin Commonwealth'i tanımlarken "dişsiz", "omurgasız", "şekilsiz", "ele gelmeyen", "maddi olmayan", "ölçülemeyen", ve "tanımlanamayan" gibi olumsuz sıfatlar kullandığını belirtmiştir.⁵⁷⁴ Bu sıfatların Commonwealth'in etkisizliği ve amaçsızlığına yönelik oluşturulduğu söylenebilir. Bu noktada Genel Sekreter Ramphal'ın liderlere yönelik olarak yaptığı Commonwealth'in üstleneceği muhtemel rolleri belirlemeleri ve Sekreterlik de dâhil olmak üzere Commonwealth kurumlarının kendilerine verilen görevleri yapabilecek şekilde donatılması tavsiyesi⁵⁷⁵ dikkate alınır, Commonwealth'in etkisizliği ve amaçsızlığına ilişkin olarak kullanılan sıfatların "üzeri örtülü" bir biçimde Genel Sekreter tarafından da kabul edildiği belirtilebilir.

⁵⁷⁴ Peter Marshall, "The Commonwealth Angle", *The World Today*, Vol. 46, No. 2, Feb., 1990, p. 32.

⁵⁷⁵ Mayall, "Notes of the month The Commonwealth at Kuala Lumpur", a.g.m., p. 201.

40. yılında Modern Commonwealth'in ekonomik, siyasi ve kurumsal anlamda işlevselliği değerlendirildiğinde, ortaya çıkan sonucun olumsuz olduğu söylenebilir. Ekonomi ile başlarsak Khalifah'ın da belirttiği üzere, Commonwealth üyeleri arasında yapılan ticari faaliyetlerden az sayıdaki ülkenin faydalandığı gerçeğine dikkat edilmesi gerekmektedir. Birleşik Krallık, Kanada, Singapur, Avusturalya ve Malezya (Hindistan ve Yeni Zelanda da bu ülkelere eklenebilir) Commonwealth içerisinde yapılan ihracatın büyük bir bölümünü gerçekleştirmektedir. Biraz daha özele çektüğümüzde o dönemde Commonwealth içerisinde endüstrileşmiş olarak kabul edilen Birleşik Krallık, Kanada, Avusturalya ve Yeni Zelanda, tüm Afrika'daki Commonwealth üyelerinin yüz katından daha fazla yıllık ihracata sahiplerdi. Yine bu ülkeler, Commonwealth içerisinde gerçekleşen ithalatın da büyük bir kısmını yapmaktaydılar. Tüm bunları dikkate alırsak, gelişmiş ve gelişmekte olan üyelerin Commonwealth'den ekonomik olarak "ortak" bir fayda sağlayamadıkları görülmektedir. Gelişmiş Commonwealth üyelerinin dahi Örgüt'ün dışında ekonomik ve politik arayışlar içerisinde olduklarını göz önünde bulundurulursa, Commonwealth'in ticari politikalarındaki zayıflığı daha rahat görülecektir.⁵⁷⁶ Son olarak şu da belirtilmelidir ki, Birleşik Krallık'ın Avustralya ve Kanada ile sahip olduğu ekonomik ilişki Commonwealth üyeliğinin bir sonucu değildir.⁵⁷⁷ Diğer bir deyişle Commonwealth içerisinde ihracat ve ithalatı kontrol altında tutan ülkeler, Commonwealth olmaksızın da kendi aralarındaki ticari bağı geliştirebilme imkânına sahiptirler.

Commonwealth'e siyasi olarak bakıldığında; Örgüt'ün liderler, bakanlar, uzmanlar ve hükümet dışı kuruluşlar arasında bir danışma mekanizması olması, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında sahip olduğu köprü işlevi, üye ülkeler arasındaki bağı kuvvetlendirmesi ve uluslararası işbirliğine katkıda bulunması sebebiyle Commonwealth'e yönelik iyimser bir yaklaşım mevcuttur. Bu yaklaşıma sahip kişiler, Commonwealth'i çok farklı ülke gruplarını bir araya getirdiği için ayrıca önemsemektedir.⁵⁷⁸ Commonwealth siyasi başarı temelinde değerlendirildiğinde, kimileri Örgüt'ün 40 yıl süresince varlığını sürdürmesini, başlı başına bir başarı olarak

⁵⁷⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Khalifah, a.g.m., p. 89-94.

⁵⁷⁷ Marshall, "The Commonwealth Angle", a.g.m., p. 34.

⁵⁷⁸ Aynı yer, p. 32-35.

görmektedir.⁵⁷⁹ Yine bu bağlamda yaşanan krizlere rağmen üye ülkelerin Commonwealth'den çekilmemeleri⁵⁸⁰ ve Örgüt'ten ayrılan ülkelerin yeniden üyeliğe dönmeleri de bir başka başarı unsuru olarak kabul edilmektedir. Ancak Commonwealth'in en uzun süren problemi olarak nitelendirilebilecek Apartheid rejimi düşünüldüğünde, Commonwealth'in ne kadar etkisiz kaldığı görülecektir. Thatcher'ın Birleşik Krallık'ın Commonwealth yardımıyla oluşturmaya çalıştığı "imajı" önemsemeyen yaptığı politika tercihleri, var olan siyasi etkisizliğe uyum sorununun eklenmesine de sebep olmuştur. Özetle, Güney Afrika, Commonwealth'in kendini ispat etmesi için büyük bir fırsat ortaya koymuş olsa da Thatcher, Apartheid'in yakın bir sürede ortadan kalkacağını öngöremeyerek bu fırsatın kaçmasına sebep olmuştur.

Kurumsal olarak Commonwealth'in en önemli organı olan Genel Sekreterlik ve Commonwealth'in gelecek vizyonuna bakılması, değerlendirmeyi tamamlamak için yeterli olacaktır. Doxey'in de belirttiği üzere; diğer birçok uluslararası kuruluşun aksine Commonwealth Sekreterliği yeterince gelişmemiştir. Öyle ki, Commonwealth Sekreterliği'nin 1989'da 10 milyon \$'lık bir faaliyet bütçesi ve 410 çalışanı bulunmaktaydı.⁵⁸¹ Üye ülkelerin sayısı ve Sekreterliği'n sorumluluk alanları düşünüldüğünde, bütçe ve çalışan sayısının ne kadar yetersiz olduğu rahat bir biçimde görülebilir. 1989'da Commonwealth'in en az bütçe kadar büyük bir sorunu da Soğuk Savaş sonrası dönemde kurumsal yapının sahip olacağı rolün belirlenememiş olmasıdır. Bu bağlamda yukarıda değinildiği üzere, Genel Sekreter Ramphal'in liderlere yaptığı tavsiyelerin yeterince önemsenmediği söylenebilir.

Ramphal'in ardından 1990 ve 2000 yılları arasında Genel Sekreterlik görevini yürüten Nijeryalı Emeka Anyaoku da Commonwealth'in devamlılığını önemsemiştir. Diğer bir deyişle O'nun Commonwealth'in "hayatta kalmasını" hedeflediği söylenebilir. Bu sebeple Anyaoku'nun 1990'lı yıllarda Commonwealth'in sahip olabileceği yeni rolleri belirleme ve Örgüt içerisinde temel bir değişikliğe gitme taraftarı olmadığı iddia

⁵⁷⁹ Margaret Doxey, "Evolution and Adaptation in the Modern Commonwealth", *International Journal*, Vol. 45, No. 4, 1990, p.912.

⁵⁸⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Fraser, a.g.m., p. 102-103.

⁵⁸¹ Report of the Commonwealth Secretary-General 1989, chap 27 ve appendix III'den aktaran Doxey, "Evolution and Adaptation in the Modern Commonwealth", a.g.m., p. 910.

edilmiştir.⁵⁸² Bir cümle ile bitirmek gerekirse, Commonwealth'in 1989'a kadar bütçe, amaç ve işlevsellikten yoksun olduğu açıkça gözlenmiştir.

⁵⁸² Mayall, "Notes of the month The Commonwealth at Kuala Lumpur", a.g.m., p. 201.

IV. BÖLÜM

COMMONWEALTH ÖRGÜTÜ'NÜN BÜGÜNÜ, İŞLEVSELLİK SORUNU VE GELECEĞİ

1990 ve 1999 yılları arasındaki dönemde, Commonwealth'in Soğuk Savaş sonrasında oluşan yeni koşullara uyum sağlamaya çalıştığı görülmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde Commonwealth'de yaşanan bu dönüşüm özellikle 1991 Harare Deklarasyonu ile ön plana çıkan demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü konuları etrafında şekillenmiştir. Bu on yıllık süre içerisinde Apartheid'in tamamen sonlanması, Güney Afrika'nın üyeliğe yeniden kabul edilmesi, Nijerya ile Pakistan'ın antidemokratik rejim ve uygulamaları sebebiyle üyeliklerinin askıya alınması, Britanya İmparatorluğu ile tarihi bir bağa sahip olmayan Mozambik'in üyeliğe kabul edilmesi, Commonwealth üyelik kriterlerinin belirlenmesi ve son olarak Tony Blair'in iktidara gelişiyle küçük üyelerin sorunlarının ön plana çıkarılması Commonwealth'in Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşadığı görece dönüşümde önemli bir yere sahiptir.

1. 1990 – 1999 Yılları Arasında Commonwealth

Tablo 4'de görüleceği üzere Commonwealth, Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk on yılında yalnızca üç yeni üyeyi Örgüt'e kabul etmiştir. 1961'de üyelikten ayrılan ve 1994'de yeniden üyeliğe kabul edilen Güney Afrika ile 10 yıllık bir aranın ardından üyeliğe yeniden dönen Fiji dikkate alınırsa, bu sayının beş olduğu söylenebilir. Şimdi yukarıda kısaca değinilen konular aşağıda kronolojik olarak detaylandırılacaktır.

Üye Devletler	Üyelik Yılı	Üye Devletler	Üyelik Yılı
Namibya	1990	Kamerun	1995
Güney Afrika(Yeniden)	1994	Fiji(Yeniden)	1997
Mozambik	1995		

Tablo 5: 1990 ve 1999 Yılları Arasında Commonwealth Üyesi Olan Ülkeler⁵⁸³

⁵⁸³ Kaynak: "Member Countries", <http://thecommonwealth.org/member-countries>, (15.07.2015).

1.1. Commonwealth'in Soğuk Savaş Sonrası Döneme Uyum Çalışmaları

Yukarıda Commonwealth'in, 1990'lı yıllarda kendisini yeni dünya koşullarına göre dönüştürmek yerine, Örgüt'ün devamlılığını önemsediğine yönelik düşünceye yer verilmişti. Ancak bu düşünce Commonwealth'in Soğuk Savaş sonrasında kendisini dönüştürmek için hiç çalışma yapmadığı anlamına gelmemektedir. 1989 Zirvesi sonrasında Commonwealth'in, gelecekte oynayabileceği rol ve bu rolü oynamasını mümkün kılacak bir yapılanmayı masaya yatırdığı belirtilmelidir. Bu noktada sağlanan başarı/başarısızlık aşağıda çeşitli başlıklarla ele alınacaktır.

1989 Commonwealth Hükümet Başkanları Konferansı'nda Ramphal'in Commonwealth'in kendisini dönüştürmesi gerektiğine yönelik görüşleri dikkate alınarak, içerisinde Avustralya, Birleşik Krallık, Kanada ve Hindistan'ın da bulunduğu 10 devletin hükümet başkanından oluşan Yüksek Düzeyli Değerlendirme Grubu kurulmuştu. Değerlendirme Grubu'nun çalışmalarına yeni Genel Sekreter Emeka Anyaoku ve diğer tecrübeli Commonwealth çalışanları da yardımcı olacaktı. Kurulan Grup 1991 yılında yapılması düşünülen iki toplantıyı da gerçekleştiremediği için ancak 1991 Harare Konferansı'ndan önce bir araya gelmeyi başarabilmiştir. İyimser bir havada geçen bu toplantıda, 1990 sonrası dönemde Commonwealth'in ilgileneceği yeni gündem alanlarıyla daha geniş bir sorumluluk üstlenebileceği belirtilmiştir. Sonraki süreçte de tecrübeli Commonwealth çalışanlarından oluşturulan çalışma grubunun bu amaçla bazı girişimlerde bulunduğu söylenebilir.⁵⁸⁴ Her ne kadar Modern Commonwealth, Soğuk Savaş koşullarında kurulup gelişse de doğrudan ya da dolaylı olarak Soğuk Savaş'ın bir parçası olmamıştır. Fakat değişen dünya koşullarında çalışabilmesi için bir dönüşüme ihtiyacı olduğu da liderler tarafından açıkça görülmekteydi. Bu noktada Zimbabve'de düzenlenen Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı'nda ortaya koyulan Harare Deklarasyonu, Commonwealth içerisinde dönüşüme yönelik oluşan farkındalığın bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Bu Deklarasyon'da ortaya koyulanların etkisi ve uygulanması hususunda büyük sorunlar olsa da Commonwealth için 1991 yılının önem taşıdığı ortaya koyulmalıdır.

⁵⁸⁴ Margaret Doxey, "Meeting New Challenges: Commonwealth Roles and Structures in the 1990s", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 82 No. 328, 1993, p. 428-430.

1.2. 1991 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı ve Harare Deklarasyonu

1991 yılında Harare’de yapılan Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı’nda Birleşik Krallık, Kasım 1990’da istifa eden Margaret Thatcher yerine yine Muhafazakâr olan yeni Başbakan John Major tarafından temsil edilmiştir. Aşağıda da değinileceği üzere Major’un 1991 Toplantısı’nda takındığı uyumlu tutumun üyeler arasındaki kutuplaşmanın ortadan kaldırılmasını olumlu etkilediği söylenebilir. Major’un Başbakan olması hem Commonwealth ilişkilerinde yumuşamayı, hem de iç siyasette görelî bir rahatlamayı sağlamıştır. Örneğin Ruth Wallsgrove başbakanlık yetkilerini aştığını düşündüğü Thatcher’ın 2000 yılına gelindiğinde de ülkenin Başbakanı olacağına yönelik söylemini dikkate alarak, O’nun 1990’ın sonunda iktidardan ayrılışından duyduğu memnuniyeti ifade etmiştir.⁵⁸⁵

Normalde Malta’da yapılması düşünülen 1991 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı, Nijeryalı Genel Sekreter Emeka Anyaoku’nun da girişimleriyle Zimbabwe’nin başkenti olan Harare’ye alınmıştır.⁵⁸⁶ Toplantı’nın odak noktasının Güney Afrika olması sebebiyle Güney Afrika’nın komşusu olan Zimbabwe’nin Toplantı’ya ev sahipliği yapması sembolik bir öneme sahipti.

Harare’de liderler düzeyinde katılım yüksek düzeyde olmasına rağmen bazı devlet başkanları ülkelerinde yaşanan sorunlardan dolayı Toplantı’dan erken ayrılmak durumunda kalmıştır. Liderlerin devam etmekte olan Toplantı’dan erken ayrılmaları birkaç yıldır Birleşik Krallık tarafından savunulan toplantı süresinin uzunluğuna yönelik tartışmanın yeniden açılmasına sebep olmuştur. Elbette uzun süren toplantılar liderlerin birbirlerini daha yakından tanınması ve yine sorunların derinlemesine konuşulması noktasında olumluydu. Buna ek olarak, uzun süren toplantılar özellikle “küçük” üyelerin “büyük” üyelerin dikkatlerini çekmeleri için de ayrı bir öneme sahipti.⁵⁸⁷ Uzun toplantıların belirtilen olumlu yönlerine rağmen bu toplantı sonrasında toplantı

⁵⁸⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Ruth Wallsgrove, “Goodbye, Iron Lady; Hello, Little Grey Men”, *Off Our Backs*, Vol. 21, No. 1, Jan., 1991, p. 16.

⁵⁸⁶ James Mayall, “Notes of the Month The Commonwealth in Harare”, *The World Today*, Vol. 47, No. 12, Dec., 1991, p. 201.

⁵⁸⁷ Derek Ingram, “Harare Notebook”, *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 81, No. 321, 1992, p. 14-15.

sürelerinin kısaldığı söylenebilir. 1993 Toplantısında 5 güne indirilen süre 1995 sonrasında 4 güne indirilmiştir. Bu tarihten sonra üç veya dört gün yapılan toplantıların 2009 ve sonrasında 3 güne sabitlendiği görülmektedir.

Yukarıda da değinildiği üzere, Harare Toplantısı'nın temel gündemi Güney Afrika'ydı. Toplantı'nın yapıldığı 1991 yılında Güney Afrika'daki Apartheid rejimi her ne kadar tamamıyla sonlandırılmamış olsa da yeniden yönetime hâkim olamayacak kadar zayıf bir konumdaydı. Nelson Mandela'nın da davetli olarak geniş bir katılımı ile iştirak ettiği bu Toplantı'nın genel olarak rahat bir hava içerisinde geçtiği söylenebilir. Bu rahatlıkta Birleşik Krallık'ın yeni Başbakanı John Major'un da önemli bir payı vardır. Major, Güney Afrika üzerine olan düşüncelerini Thatcher'ın aksine nezaket içerisinde dile getirmiştir. O'na göre Güney Afrika üzerinde bulunan ekonomik yaptırımlar artık kaldırılmalıydı. Çünkü ancak bu şekilde oluşum sürecinde olan demokratik Güney Afrika hayatta kalabilirdi. Bu makul görüş genel itibariyle diğer liderlerce kabul edilse de Güney Afrika'ya hâlen bir güvensizlik duyulduğu gözlerden kaçmamıştır. Şöyle ki, Güney Afrika'daki yaptırımlar bir anda kaldırılmamış, yaptırımların kaldırılmasını ülkedeki anayasal edinimlerin ilerleyişine bağlayan mantıklı bir politika tercih edilmiştir. Ayrıca Commonwealth Genel Sekreteri'nin bu sürece nasıl katkı yapabileceğini görmesi için de Güney Afrika'ya bir ziyaret gerçekleştirmesine karar verilmiştir.⁵⁸⁸ Son olarak Apartheid'in sonlanmasına yönelik sürecin devam ettiği bu dönemde Birleşik Krallık, Apartheid sonrası dönemde Güney Afrika'nın Commonwealth üyeliğine geri dönmek için yapacağı tüm girişimleri destekleyeceğini beyan etmiştir.⁵⁸⁹

Harare Toplantısı'nda, Commonwealth'in, üye ülkelerin demokratik gelişimine katkıda bulunmasına yönelik konular da görüşülmüştür. Bu katkı genel olarak gözlem görevini kapsayacak şekilde demokrasi ve hukukun üstünlüğünün üye ülkelerde uygulanmasına yönelik olacaktır.⁵⁹⁰ Örgüt'ün bu görevi üstlendiği ilk yerlerden birisi Lesotho olmuştur. 1991 Harare'den sonra Commonwealth'in eski üyelerinden biri olan

⁵⁸⁸ Mayall, "Notes of the Month The Commonwealth in Harare", a.g.m., p. 201.

⁵⁸⁹ Central Office of Information, *Britain 1992 An Official Handbook*, London, Her Majesty's Stationery Office, 1992, p. 69.

⁵⁹⁰ Mayall, "Notes of the Month The Commonwealth in Harare" a.g.m., p. 202.

Lesotho, askeri yönetimden sivil yönetime geçme yolunda yaptığı çalışmalar için Commonwealth'den yardım talep etmiştir. Talep edilen yardım, gözlem heyetinin yanında ülkede yapılacak seçimleri kontrol edecek bir seçim komiserini de içermektedir. O dönemde hiçbir demokratik tecrübeye sahip olmayan Lesotho için⁵⁹¹ yapılan bu yardımın öneminin büyük olduğu söylenebilir.

Son olarak Harare'de ilan edilen prensiplerin, Commonwealth üyeliği için önemli bir kriter olarak kabul edildiğini de belirtmemiz gerekmektedir. Kamerun Devlet Başkanı'nın Commonwealth üyeliği için yaptığı başvurunun başarısız olması* bu konuya iyi bir örnek oluşturmaktadır.⁵⁹² Şimdi Toplantı'nın en önemli sonucu olarak görülen 13 maddelik Harare Deklarasyonu'nun metni incelenecek, ardından Harare Toplantısı ve Deklarasyonu'nun etkisi/etkisizliği ele alınacaktır.

Deklarasyon'un ilk kısmında Commonwealth'in bağımsız devletlerden oluştuğu ve bu devletlerin büyük bir çeşitliliğe sahip olduğu hatırlatılmıştır. Ayrıca üye devletler, dayanışma ve işbirliğine yönelik duydukları güveni dile getirerek, Commonwealth'in işbirliğini arttırma noktasında katalizör rolü oynadığını belirtmişlerdir. Buna ek olarak 1971 Singapur Deklarasyonu'nunda ortaya koyulan prensiplere üyelerin uymaya devam edeceği ifade edilmiştir.⁵⁹³ Deklarasyon, dünyada Soğuk Savaş koşullarının bittiği, dekolonizasyonun büyük oranda tamamlandığı ve Güney Afrika'da Apartheid temelinde önemli değişikliklerin yaşandığı vurgusunu yaparak, bu dönemin Commonwealth'e hem yeni sorunlar hem de yeni görevler sunduğunu belirtmiştir. Buna ek olarak, Commonwealth içerisinde birçok ülkenin muzdarip olduğu az gelişmişlik, aşırı nüfus artışı, dış borç, çevre sorunları ve yine küçük/mikro üyelerin sorunlarının yalnızca sürdürülebilir bir kalkınma ile iyileştirilebileceğinin de altını çizmiştir.⁵⁹⁴

Fark edildiği üzere Deklarasyon'un buraya kadar olan kısmı durum tespiti yapmakta ve bir taahhüt içermemektedir. Deklarasyonun 9. maddesinde ise üye ülkeler

⁵⁹¹ Ingram, "Harare Notebook", a.g.m., p. 14.

* Kamerun, 1995 yılında Commonwealth üyesi olmuştur.

⁵⁹² Aynı yer., p. 13.

⁵⁹³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., "The Harare Commonwealth Declaration, 1991", <http://thecommonwealth.org/sites/default/files/historyitems/documents/Harare%20Commonwealth%20Declaration%201991.pdf>, (03.06.2015).

⁵⁹⁴ Aynı yer.

farklı alanlar üzerinde yoğunlaşmış bir şekilde çalışmayı taahhüt etmişlerdir. Bunları özetlemek gerekirse: Commonwealth'in temel politik değerlerinin korunması ve geliştirilmesi, demokrasinin, hukukun üstünlüğünün, yargı bağımsızlığının ve adil yönetimin geliştirilmesi, ırka, renge ve politik inanca bakılmaksızın vatandaşlara eşit hak tanınması ve temel insan haklarının geliştirilmesi, kadın eşitliğinin kabulü, Apartheid'in sonlandırılarak ırkçı olmayan demokratik bir Güney Afrika'nın kurulması, sürdürülebilir bir kalkınma ve fakirliğin üye ülkeler arasında azaltılması, gelişmekte olan ülkelerin özel ihtiyaçlarının dikkate alınmasıyla çok taraflı ticaretin serbestleştirilmesi, gelişmekte olan ülkelerin az gelişmiş ülkelere yeterince kaynak aktarması ve bu ülkelerin borç yüklerinin azaltılması, yaşam standartının yükseltilmesine yönelik etkili ve artan sayıda programların oluşturulması, çevreyi korumak, uyuşturucu kaçakçılığına karşı çalışma, küçük Commonwealth üyelerine ekonomik ve güvenlik sorunları çerçevesinde yardım etmek, BM'nin yanında dünyada barış için çalışan diğer uluslararası örgütleri desteklemek ve sorunların uyum içinde çözülmesine destek olmak.⁵⁹⁵

Deklarasyonun son kısmında ise üye ülkelerin demokrasi ile hukukun üstünlüğüne yönelik daha fazla yardıma bulunabilmesi için Commonwealth'in kapasitesinin artırılmasının yanında, Commonwealth'in hükümetlere bağlı olan ve olmayan kurumlarının daha fazla işbirliği yapması gerektiği vurgulanmıştır.⁵⁹⁶ Tüm bunları dikkate aldığımızda, Harare Deklarasyonu'nun merkezinde birçok alanda çalışma taahhüt edilen 9. madde olduğu görülecektir. Ancak 9. madde özelinde bu Deklarasyon'da ortaya koyulanların uygulanması üye ülkelerin hükümetlerine bağlı olacaktır. Bu noktada ortaya koyulan taahhütlerin uygulanması, temel bir otoritenin yokluğunda nasıl mümkün olacağı sorusu akıllara gelmektedir.⁵⁹⁷

Elbette bu sorudan yola çıkarak gerek Harare Toplantısı'nın, gerekse Harare Deklarasyonu'nun faydasız olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Her şeyden önce Harare'den önce Commonwealth içerisinde retorikte kalan insan hakları konusu, bundan

⁵⁹⁵ Aynı yer.

⁵⁹⁶ Aynı yer.

⁵⁹⁷ James Mayall, "Democratizing the Commonwealth", *International Affairs*, Vol. 74, No. 2, Apr., 1998, p. 386-387.

sonra kendisine gündemde daha fazla yer bulma fırsatını yakalamıştır.⁵⁹⁸ Bu bağlamda Harare, Commonwealth içerisinde insan haklarına saygı konusuna önem verenlerce açık bir zafer olarak kabul edilmiştir. Ancak bu zafer sonucunda insan hakları konusunun Commonwealth çalışma programı içerisinde kendisine yer bulması bir takım zorlukları da beraberinde getirmiştir. Bu zorlu görevde karşılaşılan sorunların başında bütçe gelmekteydi. Fakat Harare sonrasında bütçenin arttırılmasına yönelik olumlu bir mesaj alınamamıştır.* Kısaca Harare sonrasında personel sayısının azlığı ve Commonwealth İnsan Hakları Birimi'nin bütçesinin görevi üstlenebilmek için yeterli olmadığı gerçeği önemli bir sorun olarak kalmıştır.⁵⁹⁹

Genel olarak Commonwealth'in Harare Toplantısı sırasında mevcut etkisini arttıramadığı söylenebilir. Bu durum Reazul Hossain'in şu cümlesi ile başarılı bir biçimde özetlenmektedir:

“Commonwealth, tarihin evrimi kendi seyrinde sorunları çözerken gayri resmi politik tartışmaların yapıldığı politik bir forumdur.”⁶⁰⁰

Burada söylenmek istenen husus, Commonwealth'in siyasi bir güç olmaktan uzak olduğudur. Çünkü siyasetin sorunlara çözüm bulma işlevi vardır. Ancak “tarihin kendi seyrinde sorunları çözmesinin” pratikteki anlamı Commonwealth'in bu sorunların çözümünde üretken olamadığıdır. Bu yönüyle Commonwealth dünya politikasındaki etkisini büyük ölçüde kaybetmiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde tüm bu etkisizliğine rağmen, Commonwealth'in Birleşik Krallık tarafından önemsenmeye devam edildiğini söyleyebiliriz. 1989 ve 1995 yılları arasında Birleşik Krallık Dışişleri Bakanlığı görevini sürdüren Douglas Hurd kendisine yöneltilen Britanyalı siyasilere ait rol ve bakış açısının diğer siyasilerden ayıran şey nedir? Sorusuna verdiği cevapta, nükleer güç ve küresel diplomasinin ayrıcalıklı bir katılımcısı olarak kendilerinin olayların merkezinde olduğunu belirtmiş

⁵⁹⁸ Ingram, “Harare Notebook”, a.g.m., s. 14.

* James Mayall da insan hakları konusunda, bir görevin Commonwealth tarafından üstlenilebilmesinin, maddi kaynak gerektirmekte olduğunun altını çizmiştir. (Mayall, “Notes of the Month The Commonwealth in Harare”, a.g.m., p. 202.)

⁵⁹⁹ J. Daniel Livermore, “Harare and beyond: The Commonwealth's Role in Human Rights”, *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 82, No. 326, 1993, p. 42-143.

⁶⁰⁰ Reazul Hossain, “Commonwealth Today”, *Pakistan Horizon*, Vol. 45, No. 2, Apr., 1992, p. 19.

ve kendilerinden başka hiçbir devletin NATO, (Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı) Avrupa Topluluğu*, Commonwealth, G7 (Yediler Grubu) ve BMGK üyesi olmadığının altını çizmiştir.⁶⁰¹ NATO, Avrupa Topluluğu, G7 ve BMGK üyeliğinin yanında Commonwealth'in de dile getirilmesi, Commonwealth'in Soğuk Savaş sonrası dönemde Birleşik Krallık tarafından önemsenmeye devam edildiğinin bir göstergesidir.

1.3. 1993 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı ve Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Üyeliğe Dönüşü

Commonwealth'in zirve niteliği taşıyan hükümet başkanları toplantılarının gündemi, toplantının düzenlendiği ülke veya bölgeye göre de değişiklik göstermektedir. Bu bağlamda 1993 Toplantısı'nın Güney Kıbrıs'ın başkenti Limassol'de yapılacak olması, Kıbrıs'ın bölünmüşlüğü ön plana çıkarmak için tarihi bir fırsattı. Rumlar Toplantı'nın merkezine Kıbrıs sorununu oturtmayı başaramasalar da Toplantı'ya katılan liderleri sorun hakkında kendi taraflarına çekmeye çalışmışlardır. Bunda görece olarak başarılı oldukları da belirtilmelidir.

Yukarıda da ele alınan 1991 Toplantısı'ndan sonra Commonwealth gündeminde insan hakları ve demokratikleşme önemli bir yere sahip olmuştur. Limassol'den önce ise Genel Sekreterlik bu kez insani yardımı gündemine alacağını belirtmiştir. Bu bağlamda Çöl Fırtınası Operasyonu sonrasında Irak'ın kuzeyindeki Kürt mülteciler ve Bosna'daki etnik temizlik Toplantı'da dile getirilmiştir. Ancak Toplantı'da bazı önemli Commonwealth üyelerinin, insani yardım konusunu ele alma noktasında istekli olmadıkları da belirtilmelidir.⁶⁰²

Güney Kıbrıs, ev sahibi olduğu bu Toplantı'ya katılan liderlerin dikkatini Ada'daki bölünmüşlüğe çekmek için elinden geleni yapmıştır. Bu noktada en etkileyici girişimlerden birisi, Toplantı'ya katılan 36 devlet ve hükümet başkanının geçtiği güzergâh

* Avrupa Birliği

⁶⁰¹ Christopher Hill, 'Britain's elusive role in world politics', *British Journal of International Studies*, 5: 3, 1979 ve *Debate on the Address*, 1 Nov. 1991, Hainsard, Vol. 198, col. 130'dan aktaran William Wallace, "British Foreign Policy after the Cold War", *International Affairs*, Vol. 68, No. 3, Jul. , 1992, p. 442.

⁶⁰² James Mayall, "The Commonwealth in Cyprus", *The World Today*, Vol. 49, No. 12, Dec., 1993, p. 239-240.

boyunca kadınların, Ada'nın %37'sinin Türk Ordusu tarafından "işgal" edildiğini gösteren çeşitli pankartları ellerinde tutmalarındır. Bu pankartlar en fazla Zimbabve Devlet Başkanı Robert Mugabe'yi etkilemiş olacak ki, Mugabe açılışta yapacağı konuşmayı değiştirerek, Kıbrıs sorununu ele alan bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmasında Commonwealth'in niçin geçmişte Rodezya, Namibya ve Güney Afrika'daki sorunları çözmek için uyguladığı metotları * şimdi Kıbrıs'ta uygulamadığı sorusunu sormuştur.⁶⁰³

Kadınların taşıdığı pankart kadar etkileyici bir diğer girişim ise Commonwealth'in açılış seremonisi için hazırlanan kısa filmidir. Bu film Türklerin Ada'yı "işgali" ile başlıyor ve Somali iç savaşından bazı rahatsız edici fotoğraflarla devam ediyordu. Bunlara ek olarak Hitler'den görüntüler ve Almanya'daki Buchenwald Toplama Kampı'ndan fotoğraflar da filmde yer alıyordu.⁶⁰⁴ Rumların bu "anlamsız" filmle Toplantı'ya katılan Commonwealth liderlerinin algısını üç hususta şekillendirmek istedikleri söylenebilir: Bunlardan birincisi, Türklerin "işgalci" oldukları, ikincisi Rumların yaşanan savaşın "mağduru" oldukları, üçüncüsü ise Türklerin "ırkçı" oldukları ve kendilerine karşı "kitlese katliamda" bulduklarıdır.

Güney Kıbrıs'ın Toplantı'da Kıbrıs sorunu hakkında harcadığı çabanın tam anlamıyla yerini bulduğu söylenemez. Ancak sonuç bildirgesinin Kıbrıs'la ilgili olan kısmında daha kararlı bir mesaj verildiği görülmüştür: Türk askerlerinin Ada'daki varlığının sonlandırılması ve Türkiye'den gelen yerleşimcilerin Ada'nın demografik yapısını değiştirebilme potansiyeline yönelik duyulan kaygı bunlar arasındadır. Son olarak diğer toplantılara benzer şekilde Commonwealth Kıbrıs Eylem Grubu'nun, BM

* Rodezya, Namibya ve Güney Afrika örneği dikkate alındığında, Mugabe'nin Kıbrıs'a yönelik uygulanmasını istediği metodların, muhatabı Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'dir. Çalışmanın önceki bölümlerinde görüleceği üzere, bunlar arasında; petrol satışının yasaklanması, ırkçılığın eleştirilmesi, silah satışının yasaklanması, sportif faaliyetlerden dışlanma, turizm ve tanıtıma ilişkin kısıtlamalar, ticaret ve yatırıma yönelik engeller ve birçok kaleme bu ülkelerden yapılacak ihracatın yasaklanması yer almaktadır.

⁶⁰³ Aynı yer., p. 239-240.

⁶⁰⁴ Derek Ingram, "Limassol Notebook", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 83, No.329, 1994, p. 15.

Genel Sekreteri'nden gelecek istek üzerine yardımda bulunması ve Ada'daki gözlem görevinin devamına da karar verilmiştir.⁶⁰⁵

Güney Afrika'ya ilişkin olarak Toplantı'da bazı önemli kararların alındığı görülmektedir. İlk olarak, Nisan 1994'te seçime gidecek olan Güney Afrika'da görevini sürdüren Commonwealth Güney Afrika Gözlem Misyonu'nun, seçim sonrasına kadar ülkede kalmasına karar verilmiştir. İkinci olarak, Toplantı'da Güney Afrika üzerinde uygulanan ekonomik yaptırımların azaltılması konusu itiraz olmaksızın kabul edilmiştir. Ayrıca Güney Afrika'ya uygulanan silah ambargosunun da 1994'de yapılacak seçimle beraber sona erdirileceği belirtilmiştir. Son olarak, seçimlerle kurulacak demokratik bir Güney Afrika'nın yeniden Commonwealth üyesi olarak görülmek istendiği de vurgulanmıştır.⁶⁰⁶

Limassol Toplantısı'na kurumsallaşma çerçevesinde baktığımızda; Commonwealth üyesi ülkelerin bakanlarından oluşan bir grubun Uruguay Round'a (Uruguay Turu) gönderilmesine yönelik kararının alınması, bir ilk olarak hükümet dışı örgütlerin de Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı'na resmi olarak akredite olabilmeleri, Commonwealth Sekreterliği'nde hükümet dışı örgütler için bir masa kurulması ve Genel Sekreter'in görev süresinin iki dönemle sınırlandırılması, olumlu gelişmeler arasında sayılabilir. Kurumsallaşmayı olumsuz etkileyen konular ise çeşitli Commonwealth birimlerinin bütçelerinin yetersizliğine ilişkin olduğu söylenebilir.⁶⁰⁷

1993 Toplantısı'nı özetleyerek bitirmek gerekirse, 1991 Toplantısı'ndan sonra Commonwealth'in demokratikleşme yolunda üyeleri nezdinde bir gelişme kat ettiği söylenebilir. Örneğin 1991 Toplantısı'nda temsil edilen liderlerden dokuzu, ülkesinde demokratik seçimlerle iş başına gelmemişken, 1993 Toplantısı'nda bu sayı yalnızca dördtür. Ancak sayıdaki bu azalmanın yeterli olmadığını ve tamamen sonlanması gerektiği bizzat Genel Sekreter Anyaoku tarafından Toplantı'nın açılış konuşmasında dile getirilmiştir. Anyaoku, küresel anlamda demokrasiyi savunma iddiası içerisinde

⁶⁰⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Ingram, "Limassol Notebook", a.g.m., p. 15.; Mayall, "The Commonwealth in Cyprus", a.g.m., p. 240.

⁶⁰⁶ Mayall, "The Commonwealth in Cyprus", a.g.m., p. 241.

⁶⁰⁷ Ingram, "Limassol Notebook", a.g.m., p. 15-16.

olan bir Örgüt'ün kendi içerisinde bunlara sahip olmayanlara göz yumduğunu söylemiş ve 1995 Toplantısı'nda temsil edilecek tüm liderlerin demokratik yöntemlerle iş başına geleceğine yönelik ümidini belirtmiştir. Elbette Commonwealth içerisinde demokratik anlamda yaşanan tek sorun, adil seçimlerle iş başına gelmemiş liderlerin bulunması değildir. Buna ek olarak, görünürde demokratik olan ülkelerde yaşanan sorunların varlığı da önemlidir.⁶⁰⁸

1.3.1. Güney Afrika'nın Commonwealth Üyeliğine Dönüşü

Hindistan'ın ilk Başbakan'ı Jawaharlal Nehru, ülkesinin faydalı bulduğu için Commonwealth'e üye olduğunu belirtmiştir. O'na göre diğer Commonwealth üyeleri de Hindistan'ın Commonwealth üyeliğinin kendileri için faydalı olacağını düşünmekteydiler.⁶⁰⁹ Burada görülen karşılıklı faydaya dayalı üyelik modeli, Güney Afrika'nın 1994 yılında üyeliğe dönüşü için de geçerlidir.

Bu karşılıklı fayda uzun yıllar Güney Afrika'da önemli siyasi görevler üstlenen Kent Durr tarafından da belirtilmiştir. Durr, Güney Afrika'nın yeniden üye olmak istediği Commonwealth'in, 1961'de üyeliğinden ayrıldığı Örgüt'ten çok farklı olduğunu belirtmiştir. O'na göre Güney Afrika'nın üyelikten çıkış sebebi Apartheid olduğuna göre bu rejimin ortadan kalkmasının ardından, üyeliğe geri dönmek için bir sebep de kalmamıştır. Bu noktada Commonwealth'in süreç içerisinde edindiği bazı değerler, Güney Afrika'nın amaçlarıyla paralellik içermektedir. Ayrıca üyelik Güney Afrika'nın izolasyondan kurtulup, normalleşme sürecine girmesine de yardımcı de olacaktır. Kısaca Commonwealth üyeliği Güney Afrika'nın dış politika amaçları arasında birinci sırada olmasa da politik, ekonomik ve kültürel birçok avantaj taşımaktaydı. Diğer taraftan Güney Afrika'nın, Commonwealth üyeliğine alınması, bu ülkeyle ilişkilerini geliştirmek isteyen üyelere de istenilen bir durumdur. Daha özelde Güney Afrika'nın

⁶⁰⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Ingram, "Limassol Notebook", a.g.m., p. 14.; Mayall, "The Commonwealth in Cyprus", a.g.m., p. 240-241.

⁶⁰⁹ O. Geyser, "South Africa Rejoins the Commonwealth", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 83, No. 331, 1994, p. 323.

üyeliğinin, kendi bölgesindeki az gelişmiş ülkeler tarafından da ekonomik gerekçelerle desteklendiği görülmüştür.⁶¹⁰

Ülkede demokratik seçimlerin yapılmasının ardından Apartheid tamamen sonlanmış ve Güney Afrika beklendiği gibi Commonwealth üyeliği için başvurmuştur. Genel Sekreter Anyaoku yaptığı açıklamada, Güney Afrika'nın yaptığı resmi başvuruya mevcut üyelerin olumlu cevap verdiğini ilan etmiştir. Böylece 1961 ve 1994 yılları arasını kapsayan 33 yılın ardından, Güney Afrika Commonwealth'e yeniden üye olmuştur. Güney Afrika'nın yeni devlet başkanı olan Mandela bu üyelikle, Güney Afrika'nın kendisi ve dünyaya olumlu katkıda bulunma imkânına kavuştuğunu belirtmiştir. Aynı dönemde Güney Afrika'nın Bağılantısızlar Hareketi'ne üye olması,⁶¹¹ bu ülke için önemsenmesi gereken bir diğer gelişmedir. Özetle, Güney Afrika'nın üyeliğe dönmesiyle Commonwealth'in en uzun süren sorunu da ortadan kalmıştır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, Commonwealth üyeleri bu sorunun çözümünde yer yer büyük çaba harcarsa da kolektif davranış sergileyemediklerinden ötürü sorunu zamanında çözmeyi başaramamışlardır. Bu noktada yukarıda alıntı yapılan Reazul Hossain yeniden hatırlanırsa, Güney Afrika sorununu çözen şey zamanın kendisidir.

1.4. 1995 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı: Demokrasi, İnsan Hakları ve Hukukun Üstünlüğünün Commonwealth Üyeleri İçin Bir Gereklilik Olduğu Vurgusu

Yeni Zelanda'nın Auckland kentinde yapılan 1995 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı, Commonwealth üyeleri için demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü kavramlarını üyeleri için bir gereklilik haline getirmesi* sebebiyle önemsenmelidir. Bu noktada Nijerya'nın üyeliğinin askıya alınması aşağıda detaylandırılacaktır. Bunun yanında Toplantı'da Britanya İmparatorluğu ile tarihsel

⁶¹⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz ., Kent Durr, "South Africa and the Commonwealth", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 83, No. 330, 1994, p. 169-173.

⁶¹¹ John Carlin, "South Africa Returns to the Commonwealth Fold", 01.06.1994, <http://www.independent.co.uk/news/south-africa-returns-to-the-commonwealth-fold-1419686.html>, (21.06.2015).

* Demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğünün üyeler için bir gereklilik haline getirilmiş olmasına rağmen bu değerlerin niteliğine ilişkin sorun sürmüştür. Örneğin, üye ülkelerde var olan demokrasinin kalitesi tartışılrsa da asgari düzeyde de olsa bir demokratik düzene sahip olunması ve Commonwealth'in buna destek verme çabası, kat edilen bir gelişme olarak görülebilir.

hiçbir bağı olmayan Mozambik'in üyeliğe kabul edilmesiyle Commonwealth, Britanya'nın İmparatorluk bakiyesi olmaktan şekli anlamda çıkmaya başlamıştır. Bu da Toplantı'ya ilişkin olarak önemsenmesi gereken diğer bir husustur.

Genel Sekreter Anyaoku Toplantı'dan önce kaleme aldığı makalesinde, yapılacak olan Toplantı'da Harare Deklarasyonu'nun nasıl daha etkin bir biçimde uygulanabileceği sorusunun ele alınacağı ön görüşünde bulunmuştur.⁶¹² Genel Sekreter bu öngörüsünde haklı çıkmıştır. Hatta Nijerya'nın üyeliğinin askıya alınmasıyla sonuçlanacak olayların Toplantı'nın ilk gününde başlaması, Harare Deklarasyonu'nun daha etkin hale getirilmesine yönelik çalışmaları, Commonwealth için en önemli gündem maddesi haline gelmiştir.

Toplantı'nın ilk günü olan 10 Kasım 1995'de özellikle çevre hassasiyetiyle bilinen Nijeryalı yazar ve televizyoncu Ken Saro-Wiva'nın, Nijerya'da görevde bulunan askeri hükümet tarafından idam edilmesi, başta Mandela olmak üzere Toplantı'ya katılan liderler üzerinde şok etkisi yaratmıştır. Mandela, Nijerya'nın 10 Kasım günü akşam olmadan Commonwealth'den ihraç edilmesi gerektiğine yönelik bir çağrıda bulunmuştur.⁶¹³ Nihai olarak Nijerya'nın Harare Deklarasyonu'nu ciddi biçimde ihlal ettiğini düşünen liderler, Nijerya'nın üyeliğinin askıya alınmasına karar vermişlerdir. Kararın Gambiya dışındaki ülkeler tarafından ortaklaşa alınması önemlidir. Commonwealth liderleri Nijerya'yı, üyelikten ihraç etmeyerek, ülkenin üyeliğini askıya almayı tercih etmişlerdir. Bu noktada Harare Deklarasyonu'nu yerine getirmesi durumunda Nijerya'yı yeniden kazanmak isteyen liderler, Commonwealth'in bu ülkeye yardımcı olabileceğini belirtmişlerdir. Ancak bunlara rağmen, Nijerya'da belirli bir zaman içerisinde fark edilir bir düzelme gerçekleşmemesi durumunda üyelikten ihracın söz konusu olacağı da Toplantı'nın sonuç bildirisinde ifade edilmiştir.⁶¹⁴

⁶¹² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Chief Emeka Anyaoku, "The Task for Auckland", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 84, No. 336, 1995, p. 409.

⁶¹³ Derek Ingram, "Auckland Notebook", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 85, No. 337, 1996, p. 1.

⁶¹⁴ 1995 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı sonuç bildirisinin tam metni için bkz., "1995 - Commonwealth Heads of Government Meeting - Auckland Communique", <http://www.johnmajor.co.uk/page1402.html>, (29.06.2015).

Auckland Toplantısı'nın bir parçası olan 12 Kasım tarihli Harare Deklarasyonu Üzerine Commonwealth Millbrook Eylem Planı'nın temel amacı; Harare Deklarasyonu'nda üye ülkelerin taahhüt ettikleri konuların etkin bir biçimde yerine getirilmesini sağlamaktır. Millbrook Eylem Planı incelendiğinde, Harare'de ortaya koyulanların desteklenmesine yönelik olarak Sekreterliği'nin demokratikleşme, hukukun üstünlüğü, iyi yönetim gibi birçok alanda üye ülkelere yardımcı olmasına ilişkin maddeler göze çarpmaktadır. Plan'ın en önemli bölümünde Harare Deklarasyonu'nda ortaya koyulan taahhütlerin ihlal edilmesi durumunda yapılacaklar sıralanmaktadır: Seçilmiş bir hükümetin anayasaya aykırı olarak devrilmesi üzerine Genel Sekreter'in ivediyle diğer Commonwealth üyelerinin ortak görüşünü yansıtacak şekilde yapılan ihlalin kabul edilmediğini açıklaması ve demokrasinin yeniden onarılması için ilgili ülkeye yardımda bulunması ilk yapılacaklar arasındadır. Bunlara ek olarak, Commonwealth'in yüksek rütbeli görevlilerinden oluşan bir temsilci grubunun konu ile ilgilenmek için atanması, söz konusu ülkenin demokratik yönetimi onarmaması durumunda bakanlar/liderler düzeyindeki toplantılardan dışlanması ve üye ülkeler tarafından alınacak ikili veya çok taraflı önlemler bunlar arasında sayılabilir.⁶¹⁵

Yukarıdaki önlemlere ek olarak Harare'de taahhüt edilen prensiplerin ciddi ve kalıcı bir biçimde ihlal edilmesi durumunda Genel Sekreter tarafından toplanacak olan Harare Deklarasyonu Üzerine Commonwealth Eylem Grubu'nun kurulmasına karar verilmiştir. Sekiz ülkenin dışişleri bakanlarından oluşacak olan bu grubun temel olarak bir değerlendirme ve tavsiye mekanizması olarak çalışması ön görülmüştür. Şöyle ki, bu Grup ilk olarak ihlalin niteliğini değerlendirecek sonrasında ise ihlalin ortadan kaldırılmasına yönelik önlemler konusunda tavsiyelerini ortaya koyacaktı.⁶¹⁶

Britanya İmparatorluğu ile tarihsel olarak hiçbir bağı olmayan Mozambik'in üyeliğe kabul edilmesi, Auckland Toplantısı'na ilişkin olarak incelenecek son konudur. Daha önce de Commonwealth üyesi olmak için girişimlerde bulunan Mozambik'in bu Toplantı'da üyeliğe kabul edilmesine yönelik karar, kolay alınmamıştır. Özellikle

⁶¹⁵ “Millbrook Commonwealth Action Programme on the Harare Declaration, 12.11.1995,” <http://thecommonwealth.org/sites/default/files/history-items/documents/millbrook%20declaration.pdf>, (27.06.2015).

⁶¹⁶ Aynı yer.

Birleşik Krallık'ın Mozambik'in üyeliğine yönelik çekinceleri bulunsa da bu ülkenin üyelik isteğini tamamıyla reddetmemiştir. Bunun yerine Birleşik Krallık bu konuda düşünmek için zamana ihtiyacı olduğunu ortaya koymuştur. Başta Güney Afrika olmak üzere, Afrika'nın güneyinde yer alan Commonwealth üyeleri ise Birleşik Krallık'ın aksine Mozambik'in hızlı bir biçimde üyeliğe kabul edilmesinde kararlı bir duruş ortaya koymuşlardır. Bu kararlılık sonuç vermiş ve böylece Britanya İmparatorluğu ile tarihi bir bağa sahip olmayan Mozambik, Toplantı'nın üçüncü gününde üyeliğe kabul edilmiştir. Bu üyelik Commonwealth'e üye olmak için gereken kriterlere yönelik bir kaygıyı ortaya çıkarmıştır.⁶¹⁷ Bu kaygıları gidermek isteyen liderler, Genel Sekreter'den hükümetler arası bir grup oluşturmasını ve bu grubun gelecekte Commonwealth'e yapılacak üyelik başvurularında istenecek kriterler konusunda kendilerine tavsiyede bulunmasını istemişlerdir.⁶¹⁸ Toparlanacak olursa Auckland Toplantısı, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğünün üyeler için bir gereklilik haline getirilmesine yönelik kat edilen ilerlemede önemli bir yere sahiptir. Buna ek olarak Toplantı'da üyeliğe kabul edilen Mozambik, Commonwealth'in Britanya İmparatorluğu'ndan bağımsız bir Uluslararası Örgüt olduğunu kanıtlaması için büyük fırsat sunmuştur.

1.5. Tony Blair'in İktidara Gelişi ve Commonwealth İçerisinde Ekonomik Konuların Öneminin Artması

1994'te İşçi Partisi'nin liderliğine yükselen Tony Blair, 1997 yılındaki seçimlerden galip çıkarak Margaret Thatcher ile başlayıp, John Major ile devam eden on sekiz yıllık Muhafazakâr Parti iktidarını sonlandırmıştır. Yeni Başbakan seçimi kazanmasından kısa bir süre sonra Commonwealth liderlerine ev sahipliği yapacaktı. Bu ev sahipliği önemliydi çünkü 1997 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı'nın Edinburgh'da yapılacak olması, Toplantı'nın 20 yıl sonra * yeniden Britanya'ya dönmesi anlamına geliyordu.

⁶¹⁷ Ingram, "Auckland Notebook", a.g.m., p. 2.

⁶¹⁸ "1995 - Commonwealth Heads of Government Meeting - Auckland Communique", a.g.b.

* 1986'da Londra'da yapılan Yeniden Değerlendirme Toplantısı tüm liderlerin temsil edilmediği gerekçesiyle dikkate alınmazsa.

Tony Blair'in başkanlık yaptığı 1997 Edinburg Toplantısı Commonwealth'e üyelik kriterlerinin belirlenmesi, üyelik başvurusunda bulunan ülkelerin durumlarına açıklık getirilmesi ve Harare'de alınan kararların uygulanmasında Commonwealth'in kararlı duruşunun ortaya koyulması açısından önem arz etmektedir. Bunlara ek olarak Toplantı'nın temel gündem maddesini oluşturan "ortak refahın" en az gelişmiş ve küçük Commonwealth üyelerinin de yararlanacağı şekilde sağlanmasına yönelik konuların ele alınması, Commonwealth için ayrı bir öneme sahiptir. Üyelik kriterlerinin belirlenmesi ile başlarsak; hatırlanacağı üzere bir önceki toplantıda, Genel Sekreter'den hükümetler arası bir grup oluşturmasını ve bu grubun gelecekte Commonwealth'e yapılacak üyelik başvurularında gereken kriterler için kendilerine tavsiyede bulunması istenmişti. Bu grubun istek üzerine oluşturduğu rapor* liderlerce kabul edilmiştir. Rapora göre Commonwealth'e yapılacak üyelik başvurularında genel olarak dört husus dikkate alınarak karar verilecekti. Bunlar: Mevcut Commonwealth üyelerinin birisiyle olan yapısal/esaslı bir ilişkiye sahip olmak, Commonwealth değerlerine uyulmasına yönelik zorunluluk, Harare'de ortaya koyulan prensip ve önceliklere uyulması zorunluluğu ve son olarak Commonwealth norm ve teamüllerinin kabul edilmesine ilişkin zorunluluktur.⁶¹⁹

Ruanda, Yemen ve Filistin Otoritesi tarafından yapılan üyelik başvurularına ilişkin olarak ilk iki devletin başvurularının dikkate alındığı ve ortaya koyulan Commonwealth üyelik kriterleri çerçevesinde başvuruların inceleneceğini belirtmişlerdir. Ancak Filistin Otoritesi'ne yönelik cevapta Filistin'in bağımsız bir devlet statüsünü elde etmesinin üyelik için bir ön gereklilik olduğunun altı çizilmiştir. Diğer bir ifadeyle, bu statüsünün kazanılması durumunda, üyelik değerlendirmeye tabi

* Oluşturulan bu Hükümetlerarası Grubun Başkanlığı'nı yapan John Collinge, 1996'da yayınlanan makalesinde Commonwealth'e başvuruda bulunan Ruanda'dan yola çıkarak, Commonwealth kaynaklarının bu kaynağa büyük ölçüde ihtiyaç duyan ülkelere aktarılmasının, mevcut Commonwealth ülkelerini nasıl etkileyeceğini sorgulamıştır. Harare Prensipleri konusunda genel olarak mutabık kalınmak kaydıyla, üyelik kriterlerine yönelik farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bunlardan bir tanesi de üye adayının Commonwealth'e yapacağı katkının göz önünde bulundurularak, bir fayda/maliyet hesabının gerekliliğine yönelik seçenektir. Diğer bir deyişle kriterlerin sağlanması durumunda bir fayda/maliyet hesabının da dikkate alınmasını isteyen Hükümetlerarası Grup üyeleri de mevcuttu. Collinge'in de belirttiği Grup bir tavsiye kararı olsa da nihai karar Edinburgh'daki zirvede, liderler tarafından alınacaktı. (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., John Collinge, Criteria for Commonwealth Membership", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 85, No. 339, 1996, p.279-286.)

⁶¹⁹ "Commonwealth Heads of Government Meeting, Edinburgh, October 1997," *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol.87, No. 345, 1998, p. 94-99.

tutulacaktır.⁶²⁰ Edinburgh Toplantısı'ndan önce görüşlerini belli eden Genel Sekreter'e göre de Filistin'in bağımsız bir devlet statüsünü kazanması durumunda, Commonwealth üyesi olmasının önünde bir engel bulunmamaktaydı. Yine aynı dönemde, Commonwealth Sözcüsü Michael Fathers da Mozambik'in Britanya İmparatorluğu'nun bir parçası olmamasına rağmen üyeliğe kabul edildiğine dikkat çekmiş, Filistin devletinin üyelik durumunun tarihsel anlamda daha güçlü olduğunu belirtmiş ve Commonwealth'in Filistin'in üyeliğine verdiği desteği açık bir biçimde yinelemiştir.⁶²¹

Toplantı, 1995 yılında Nijerya üzerine alınan kararların uygulanmaya devam edilmesi yönüyle de önem arz etmektedir. İlk olarak liderler, Nijerya'nın Commonwealth üyeliğinin askıda kalmasının devamına karar vermişlerdir. Buna ek olarak, 1995'te toplanmasına karar verilen Commonwealth Eylem Grubu, Nijerya'ya karşı bir takım ek önlemler alınmasını istemiştir. Bu önlemler arasında; Nijerya rejiminde görev yapan kişiler ile bunların ailelerine vize kısıtlaması, askeri ataşelerin geri çekilmesi, diplomatik misyonların derecelerinin düşürülmesi ve silah ihracatına ambargo da bulunmaktaydı. Devam eden süreçte Nijerya'nın demokrasiye geçiş sürecini tamamlayıp tamamlamadığı Eylem Grubu tarafından değerlendirilecekti. Üye ülkelerin güvenini kazanacak bir dönüşüm sergilenmişse üyelik askıdan alınacak, aksi takdirde ise Nijerya'nın üyelikten ihracı değerlendirilecekti. Bu önlemlerin ortaya koyulması ve liderlerden destek görmesi, Harare ilkelerinin sembolik olmadığını göstermesi açısından önemliydi.⁶²² Nijerya konusundaki bu hassasiyet, tüm üye ülkelerde yaşanan demokrasi ve insan hakları ihlalleri için geçerli olmasa da Örgüt'ün politikalarındaki "imajı", "gerçeğe" yaklaştırması açısından dikkate değerdi. Benzer bir görüş Alison Duxbury tarafından da ortaya koyulmuştur. O'na göre Commonwealth'in ekonomi ve insan haklarına yönelik programlarında, retorik ve gerçeklik arasındaki boşluğu azaltmaya yönelik sahip olduğu yeteneğin yüksek olması, hem halkın Örgüt'e

⁶²⁰ Aynı yer., p. 98.

⁶²¹ Patrick Cockburn, "Palestine Looks at Membership of Commonwealth", 19.02.1997, <http://www.independent.co.uk/news/world/palestine-looks-at-membership-of-commonwealth-1279417.html> (03.07.2015).

⁶²² "Commonwealth Heads of Government Meeting, Edinburgh, October 1997," a.g.b., p. 96-97.

güvenini sürdürmesi, hem de Örgüt'ün 21. yüzyılda karşılaşacağı zorluklarla mücadele etmesi için gerekliydi.⁶²³

Toplantı'nın en önemli gündem maddesi olan Edinburgh Ekonomik Deklarasyonu'na da değinerek bitirmek gerekirse bu Deklarasyon'un, özellikle en az gelişmiş ve küçük ülke olarak sınıflandırılan ülkelerin refahlarının arttırılmasını sağlamayı* ve bu grupların ekonomik alanda alınan uluslararası kararlara daha etkin bir biçimde katılmalarını amaçladığı söylenebilir. Deklarasyonda dikkatimizi çeken bir diğer konu, 2015 yılına kadar aşırı yoksullukla mücadele eden insanların oranının yarı yarıya azaltılması hedefinin koyulmuş olmasıdır.⁶²⁴ Bu hedef Commonwealth'in içinde ve dışında başarılı olamadığı gibi, En Az Gelişmiş Ülkelerin sayısı da artmaya devam etmiştir. 2011 yılında İstanbul'da düzenlenen En Az Gelişmiş Ülkeler Konferansı'nda sayıları 48'e kadar çıkan bu ülkelerin 2020'ye kadar yarı yarıya azaltılması hedeflenmiştir.⁶²⁵

1.6. 21. Yüzyılın Eşiğinde Commonwealth: Bütçe ve Lider Ülke Eksikliği Sorunu

20. Yüzyılın son Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı Güney Afrika'nın Durban kentinde yüksek bir katılımı gerçekleştirilmiştir. Bu Toplantı aynı zamanda 1949'da kurulan Modern Commonwealth'in 50. yılını da sembolize etmekteydi. Durban Toplantısı'nda, Commonwealth'in sahip olduğu rolün, 21. yüzyıl için yeniden değerlendirilmesine yönelik yüksek düzeyli bir grubun kurulmasına karar verilmiştir. Güney Afrika Devlet Başkanı'nın başkanlık edeceği bu grubun içerisinde dokuz üye ülkenin hükümet başkanları bulunacaktı. Bu grubun görevi, 2001 yılında Avustralya'da yapılacak olan toplantı için Commonwealth'in sahip olacağı yeni rolleri belirten bir rapor sunmaktı. Durban Toplantısı'nda dikkatimizi çeken en önemli

⁶²³ Alison Duxbury, "The Commonwealth and the Edinburgh CHOGM: Challenges and Opportunities", *Agenda*, Vol. 5, No. 4, 1998, p. 451.

* Ronald Sanders, Edinburgh Zirvesi'ni küçük ve En Az Gelişmiş ülkeler bağlamında ele aldığı makalesinde, bu Toplantı'nın, küçük ülkeleri Commonwealth gündemine yeniden döndürdüğünü ve küçük ülkelere Commonwealth üyesi olmanın önemini yeniden hatırlattığını belirtmiştir. (Ronald M. Sanders, "Commonwealth Edinburgh summit: A beneficial Encounter for Small States", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 87, No. 345, 1998, p. 39

⁶²⁴ "Commonwealth Heads of Government Meeting, Edinburgh, October 1997," a.g.b., p. 91-95.

⁶²⁵ Canbolat, *Örümcek Evinde Oturulmaz*, a.g.e., s. 172-174.

hususlardan biri, Toplantı'ya başkanlık yapan devlet ve hükümet başkanının Commonwealth'i diğer uluslararası örgütler veya toplantılarda temsil yeteneğine sahip olmasına yönelik liderlerin fikir birliğine varmış olmalarıdır. Toplantıya başkanlık yapan devlet veya hükümet başkanının sahip olacağı bu temsil görevinin süresi, yapılacak diğer Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı'na kadar geçerli olacaktır.⁶²⁶

Toplantı'da Pakistan'ın üyeliğinin askıya alınması bir diğer önemli konudur. Commonwealth liderleri Pakistan'da demokratik yollarla iş başına gelmiş olan Navaz Şerif Hükümeti'nin anayasal olmayan yollarla devrilmesini kınamış ve Harare Deklarasyonu uyarınca Commonwealth Eylem Grubu'nun Pakistan'daki askeri rejimin, Commonwealth komisyonlarından uzaklaştırılmasına yönelik kararını kabul etmişlerdir. Liderler, Pakistan'da demokratikleşme yolunda bir adım atılmaması durumunda, ek önlemlerin hazırlanmasını da Eylem Grubu'ndan istemişlerdir. Durban Toplantısı'nda 1997 Toplantısı'nın temel gündem maddesi olan küçük ülkelerin sorunları ele alınmış ve bu konuda Commonwealth Bakanlar Grubu'nun hazırlamış olduğu rapor da sonuç bildirisine eklenmiştir. Bu rapor olması gerekeni belirtirken, bunun nasıl yapılacağına yönelik bir plan içermemesi sebebiyle etkisiz kalmıştır. Son olarak, daha önceki toplantılarda olduğu gibi bu Toplantı'da da bir deklarasyon yayınlama geleneğine uyulmuştur. Fancourt Globalleşme ve İnsan Merkezli Kalkınma Üzerine Commonwealth Deklarasyonu adını taşıyan bu bildiriye, küreselleşmenin beraberinde getirdiği fırsatlardan azami ölçüde yararlanılması ve elde edilen bu faydanın eşit bir biçimde paylaşılması üzerinde durulmuştur. En Az Gelişmiş ülkelerin dünya barışını kırılgan hale getirdiğine de değinilen Deklarasyon'da, yoksulluğun ortadan kaldırılmasının bir elzem olduğunun altı çizilmiştir. Bu noktada bazı uyarı ve önerileri de barındıran Fancourt Deklarasyonu'nda azgelişmişliğe ilişkin sorunun Commonwealth ile sınırlı olmadığı vurgulanarak, küresel anlamda ihtiyaç duyulan bir farkındalığa ve reforma ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir.⁶²⁷

⁶²⁶ Durban Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı sonuç bildirisinin tam metni için bkz., "The Durban Communiqué", <http://www.gov.ls/documents/speeches/CHOGM15nov1999.htm>, (14.07.2015).

⁶²⁷ Aynı yer.

Commonwealth, küçük ülkeler veya daha genel olarak az gelişmişlik sorunu için küresel anlamda bir farkındalığa ve reforma ihtiyaç duyulduğunu belirtmekle haklıdır. Fakat burada yapılması gereken sorgulama, Commonwealth'in 21. yüzyıla girmek üzere olduğu bu dönemde, üyelerinin büyük bir çoğunluğunu oluşturan küçük ülkeler ve az gelişmiş ülkelerin gelişmesi için neler yapabileceği üzerine olmalıdır.

Durban Toplantısı'nda Commonwealth Genel Sekreterliği için Bangladeş'in adayı olan Farooq Sobhan* Commonwealth Teknik İşbirliği Fonu'nun sahip olduğu bütçenin %60'ının küçük ülke olarak sınıflandırılan Commonwealth üyelerine harcandığını belirtmiştir.⁶²⁸ Burada sorun küçük üyelerin Fon'dan sağlayacakları yardımın yüzdesi ile ilgili değildir. Sorun bizzat Fon'un maddi olarak küçük olmasıdır.

Ortaya koyulan hedefleri gerçekleştirmek için maddi kaynağı bir ön gereklilik olarak düşündüğümüzde, o dönemde Commonwealth Teknik İşbirliği Fonu'nun sahip olduğu yaklaşık 20 milyon Poundluk yardım bütçesinin⁶²⁹ ne kadar yetersiz olduğu görülecektir. Commonwealth Teknik İşbirliği Fonu'nun bütçe sorununun sonraki yıllarda da devam ettiğini söyleyebiliriz. Örneğin 2012/13 gibi geç bir dönemde Fon'un sahip olduğu bütçenin yaklaşık 30 milyon Pounda⁶³⁰ çıkarılabildiği dikkate alınır, çalışmanın önceki kısımlarında belirtilen bütçe sorununun, bugün de güncelliğini koruduğu ifade edilebilir.

Commonwealth'in yaşadığı bütçe sorununun temelinde, üye ülkelerin yardım için ayırdıkları bütçenin küçük bir kısmını Commonwealth tarafından yürütülen programlara aktarmaları yer almaktadır. Örneğin Humphrey Maud'un 1999'da yayınlanan makalesinde belirttiği üzere; Commonwealth fonlarının temel sağlayıcıları olan Birleşik Krallık, Kanada ve Avustralya dış yardımlarının çok küçük bir kısmını

* Commonwealth Genel Sekreterliği seçimini, Yeni Zelanda Dış İşleri Bakanı **Don Mckinnon** kazanmıştır.

⁶²⁸ Farooq Sobhan, "The Commonwealth at the Turn of the Century", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 88, No. 352, 1999, p. 571.

⁶²⁹ Don Mckinnon, "The Commonwealth: Looking Ahead", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 88 No. 352, 1999, p. 583.

⁶³⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., "Commonwealth Secretariat" <http://www.commonwealthofnations.org/commonwealth/commonwealth-secretariat/>, (13.07.2015).

Commonwealth'in çok taraflı programları aracılığıyla yapmaktadırlar.⁶³¹ Buradan çıkan sonuç temel fonlayıcı konumunda olan gelişmiş Commonwealth üyelerinin dış yardımlarını,* kendi istedikleri ülkelere ve kendi koşullarında vermeyi tercih ettikleridir. Elbette gelişmiş Commonwealth ülkelerinin tüm yardımlarını Commonwealth kurumsal yapısı üzerinden dağıtmaları rasyonel olmayacaktır. Ancak toplam yardımdan Commonwealth programları için ayrılacak yüzdenin arttırılması, Örgüt'ün özellikle küçük üyeleri için hayati bir önem taşımaktadır.

Commonwealth'in küçük ve azgelişmişlik sorunu yaşayan üyelerinin sorunlarına çözüm sağlayamamasının bir diğer sebebi; Commonwealth içerisinde sorumluluk üstlenen büyük bir gücün olmamasıdır. Büyük güç rolünü Commonwealth içerisinde en fazla hak eden kuşkusuz Birleşik Krallık'tır. Birleşik Krallık, ev sahipliğini yaptığı 1997 Toplantısı'nda azgelişmişlik ve küçük üyelerin sorunlarını Commonwealth gündemine taşımıştı. Azgelişmişlik ve küçük üyelerin sorunlarının Commonwealth gündemine getirilmesi, Başbakan Tony Blair'in temsil ettiği siyasi görüş ile de uyum içerisindeydi. Fakat bu Toplantı'da alınan kararların birçoğu eyleme dönüştürülemediği gibi, 1999 toplantısında da Birleşik Krallık'ın söz konusu sorunun çözümü için elinden geleni yapmadığı söylenebilir.

Derek Ingram'ın makalesinde verdiği ilginç bir bilgi, Birleşik Krallık'ın Commonwealth'e yönelik ilgisizliğini ortaya koymasından önemlidir. Ingram'ın belirttiği üzere; Başbakan Tony Blair 1999 Toplantısı'na gitmek için ülkesinden ayrılmadan bir radyo programında konuşma yaptığı sırada dili sürçmüş ve Toplantı'ya katılmak yerine, hafta sonunu ailesiyle geçirmek istediğini söylemiştir. Toplantı'da da isteksiz bir görüntü veren Blair, yalnızca küreselleşme üzerinde durmakla yetinmiştir.⁶³² Kısaca, Commonwealth 21. yüzyıla hem maddi güçten yoksun, hem de Örgüt içerisinde sorumluluk üstlenen büyük bir gücün yokluğunda girmiştir. Belki de bu büyük gücün

⁶³¹ Humphrey Maud, "The Commonwealth and its Secretariat: Recessional", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol.88, No.350, 1999, p. 201.

* Küresel İnsani Yardım Raporu 2016'ya göre 2015 yılında insani yardım kapsamında en büyük katkıda bulunan 20 ülke içerisinde Birleşik Krallık, Kanada ve Avustralya da bulunmaktadır. Birleşik Krallık 2,8 Milyar \$, Kanada 873 Milyon \$ ve Avustralya 334 Milyon \$ insani yardımda bulunmuştur. ("Global Humanitarian Assistance Report 2016", <http://www.globalhumanitarianassistance.org/wp-content/uploads/2016/07/GHA-report-2016-full-report.pdf>, s. 46. (28.09.2016).

⁶³² Derek Ingram, "Durban Notebook", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 89, No. 353, 2000, p. 16.

yokluğu, Paul Sharp'a Amerika Birleşik Devletleri'nin Commonwealth'e dâhil olması gerektiğini düşündürmüştür.⁶³³ Her iki hususa da çalışmanın ilerleyen kısımlarında yeniden değinilecektir.

1.7. Modern Commonwealth'in Beşinci On Yılı ve 50. Yılında Modern Commonwealth'in İşlevselliğine Yönelik Bir Değerlendirme

1990'lı yıllar, Commonwealth'in Soğuk Savaş sonrası koşullara göre kendisini belirli alanlarda dönüştürmeye çalıştığı bir dönem olarak kabul edilebilir. Özellikle Soğuk Savaş'ın bitişiyle dünyada daha fazla kabul görmeye başlayan demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları gibi değerler, Commonwealth içerisinde de artan bir biçimde ön plana çıkmıştır. Commonwealth demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları konularına yönelik hassasiyetini Harare Deklarasyonu ile ortaya koymuştur. Böylece, Örgüt içerisindeki antidemokratik üyelere karşı da bir tavır alınması ve yer yer yaptırımlar uygulanması gündeme gelmiştir. Nijerya'nın üyeliğinin askıya alınması ve bu ülkeye karşı uygulanan yaptırımlar, Commonwealth'in Harare'de ortaya koyduğu ilkelerin retorikte kalmadığını göstermesi açısından önem arz etmektedir. Buna ek olarak Commonwealth, ihtiyacı olan üyelerin, demokratik sisteme uyum sağlayabilmeleri için uzman desteği ve gözlem hizmeti sunmuştur. Bu konuda son olarak şu da belirtilmelidir ki, söz konusu on yıl içerisinde, Commonwealth üyesi olan anti demokratik devletlerin sayısında da bir azalma görülmüştür.* Üye ülkelerde var olan demokrasinin kurumsal yapısı ve kalitesi tartışılrsa da asgari düzeyde de olsa bir demokratik düzene sahip olunması ve Commonwealth'in buna destek vermesi, önemsenmesi gereken bir husus olarak değerlendirilebilir.

Bu dönemde önemsenmesi gereken bir diğer konu; Apartheid rejiminin tamamen ortadan kaldırılması ve Güney Afrika'nın yapılan demokratik seçimlerin ardından Commonwealth'e yeniden üye olmasıdır. Bu üyelikle beraber 1950'lerin sonundan itibaren Commonwealth'in meşgul olduğu ve Örgüt içerisinde büyük krizlere sebebiyet

⁶³³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Paul Sharp, "Time for America to Join Commonwealth", *International Journal*, Vol. 55, No. 3, 2000, p. 496-509.

* Bu konuya çalışmada yer alan "1993 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı ve Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Üyeliğe Dönüşü" başlığı altında yer verilmiştir.

veren bir sorun da ortadan kalkmıştır. 1980'lerde alınmaya başlanan önlemler ve yaptırım kararlarının Apartheid üzerinde yaptığı etki dikkate alınmalıdır. Ancak Commonwealth'in, Güney Afrika üzerinde alması gereken etkili önemleri zamanında alamaması ve gelişmiş Commonwealth ülkelerinin Apartheid karşıtı söylemlerine rağmen Güney Afrika ile ilişkilerine devam etmiş olmaları hayal kırıklığı yaratmıştır. Bu noktada Commonwealth'in hem sorunun çözülmesinde, hem de sorunun bu kadar uzun sürmesinde çift yönlü bir etkiye sahip olduğu saptaması yerinde olacaktır. Son olarak sorunun çözülmesi, özellikle Güney Afrika ile yoğun ilişkilere sahip olan gelişmiş Commonwealth üyelerinin yanında Afrika'nın güneyinde bulunan üye ülkelere de ayrı bir rahatlama sağlamıştır.

Britanya İmparatorluğu ile tarihi bir bağa sahip olmayan Mozambik'in üyeliğe kabul edilmesi, Commonwealth'in Britanya İmparatorluğu'nun devamı olduğuna yönelik algının ortadan kaldırılmasına katkı sağladığı belirtilmelidir. Bu üyelik, hangi ülkelerin Commonwealth'e üye olabileceğinin belirlenmesini de beraberinde getirmiştir. Mozambik'ten yola çıkılarak, Commonwealth üyeliği için gereken kriterler ortaya koyulmuştur. Böylece Mozambik istisnai bir durum olmaktan çıkmış, Britanya İmparatorluğu ile tarihi bağa sahip olmak bir gereklilik olarak görülmemiştir. Bu bağlamda hem Mozambik'in üyeliği, hem de üyelik kriterlerinin ortaya koyulması Commonwealth'in, İngiliz kolonyal geçmişinden kısmen de olsa ayrışması anlamına gelmiştir. Küreselleşme süreci dikkate alındığında ise Mozambik'in üyeliği, dönemin konjonktürü açısından bir gereklilik olarak kabul edilebilir.

Son olarak uzun süren Muhafazakâr Parti iktidarının ardından Başbakanlık koltuğuna oturan İşçi Partisi Lideri Tony Blair'in ev sahipliğinde yapılan 1997 Edinburgh Toplantısı'nda, özellikle En Az Gelişmiş ve küçük ülke olarak sınıflandırılan ülkelerin refahlarının arttırılmasını hedeflenmiştir. Fakat ortaya koyulan hedeflere ilişkin olarak 1999'da gözle görülür bir ilerleme yaşanmamıştır. Diğer bir ifadeyle olması gereken ortaya koyulmuş fakat yapılan bu saptama, hali hazırda var olan durumu değiştirmemiştir. Mevcut durumun değiştirilememesinde, Commonwealth'in kaynaklarının sınırlı olması ve Birleşik Krallık'ın lider ülke olarak sorumluluk almaktan kaçınması da etkili olmuştur. Sonuç olarak 1990'lı yıllarda Commonwealth, Harare

Deklarasyonu çerçevesinde belirgin başarılar elde etmeyi başarsa da ekonomik kalkınma ve refahın az gelişmiş üye ülkelerde arttırılması hususunda gerçek bir hayal kırıklığı yaşatmıştır. Bu yönüyle Commonwealth'in 21.yüzyıla güven ve işlevsellik sorunuyla girmek durumunda kaldığı söylenebilir.

2. 2000'li Yıllarda Commonwealth Örgütü

21. yüzyılın ilk dönemine yaşadığı işlevsellik sorunundan dolayı dünya politikasında etkili olamayan Commonwealth'in, 11 Eylül 2001'de New York'ta gerçekleşen terör saldırıları sonrasında, terörizmle mücadele konusunu gündemine daha sık aldığı görülmüştür. Terörizmin, Commonwealth gündemine girmesine rağmen üyelere belirgin sorumluluklar yüklenmemesi terörizmle mücadelenin söylem düzeyinde kalmasına sebep olmuştur. Commonwealth'in bu dönemde meşgul olduğu en önemli sorunun Zimbabwe'nin üyeliğine ilişkin olduğu belirtilebilir. Zimbabwe'nin üyelikten çıkmasıyla sonuçlanacak gerilim, Commonwealth'i derinden etkilemiştir. 2000'li yıllarda Commonwealth'in insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü konularında Commonwealth Bakanlar Eylem Grubu'nun çalışmalarıyla gelişme kat ettiği söylenebilir. Commonwealth'in demokrasi tecrübesi olmayan üyelerine verdiği desteğin de bu noktada önemsenmesi gerekmektedir. Commonwealth'in üyelik kriterlerinin detaylandırılması ve Britanya İmparatorluğu'nun eski sömürgelerinden olmayan Ruanda'nın üyeliğe kabul edilmesi, bu dönemde Commonwealth'i olumlu etkileyen konular arasında değerlendirilebilir.

Commonwealth'in başarılı bir arabulucu olabilmesi, Örgüt'ün bütçe sorununu çözmesi ve politik anlamda etkili olmasına bağlıdır. Commonwealth içerisinde bazı ülkelerin sorumluluk üstlenmeleri de bu noktada önemlidir. Bu bağlamda Kamalesh Sharma'nın Commonwealth Sekreterliği'ne seçilmesinin ardından Hindistan'ın Commonwealth içerisinde aktif bir rol üstlenme çabasına girdiği görülmüştür. Sonuçları itibariyle başarısız olsa da Hindistan'ın bu çabası önemsenmelidir. 2000'li yıllarda Commonwealth'in reformuna ilişkin yeni fikirler ortaya koyulmuştur. Kurumsal yapıdaki değişikliklerin, Sekreterlik temelinde ve üye ülkelere özel sorumluluklar yüklemeyecek türde olması, Örgüt'ün reformunun başarısızlıkla sonuçlanmasına

sebebiyet vermiştir. 2013 yılında yaşanan iki kriz ise Commonwealth'in sorunlu bir dönem geçirmesine neden olmuştur. Bunlardan ilki Gambiya'nın üyelikten çıkmasıdır. İkincisi, insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü konularında sorunlu olan Sri Lanka'nın 2013 Zirvesi'ne ev sahipliği yapmasıyla ilgilidir. Sorunsuz geçmesine rağmen 2015 yılında Malta'da yapılan Commonwealth Zirvesi'nin ise etkisiz bir görüntü verdiği söylenebilir.

2.1. Commonwealth'in 21. Yüzyılda Yeni Rol Arayışları: 11 Eylül Terör Saldırıları, Zimbabwe'nin Üyelikten Çekilmesi

W. David McIntyre, 20. yüzyılın sonunda Commonwealth'in uluslararası bir birliktelik olarak, dünya politikasında büyük bir oyuncu olmadığını belirtmiştir. O'nu bu saptamaya iten şey, Güney Afrika'nın Durban kentinde yapılan 20. yüzyılın son Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı'nın Commonwealth'in dünyadaki sınırlarını belirlemiş olduğunu düşünmesidir.⁶³⁴

James Mayall'a göre 21. yüzyılın hemen başında Commonwealth 11 Eylül Saldırıları'nın etkisiyle "yolunu kaybetmiş" bir görüntü vermekteydi. 2001 yılında Avusturalya'nın Brisbane şehrinde düzenlenmesine karar verilen Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı, 11 Eylül Terör Saldırıları'nın ardından Tony Blair ve diğer bazı liderlerin Zirve'ye katılmayı reddetmesinin ardından önce ertelenmiş, sonrasında ise Avusturalya'nın başka bir şehri olan Coolum'a alınmıştır.⁶³⁵

Commonwealth Genel Sekreteri Don McKinnon 2-5 Mart 2002 tarihleri arasında düzenlenen Coolum Zirvesi'nde yaptığı konuşmada, öncelikle Zirve'nin zorlu bir dönemde gerçekleştirildiğinin altını çizmiş ve Commonwealth olarak terörizme karşı savaşta fark yaratabileceklerini belirtmiştir.⁶³⁶ Güney Afrika Devlet Başkanı Thabo Mvuyelwa Mbeki de yaptığı konuşmada 11 Eylül Terör Saldırıları'nın sonrasında

⁶³⁴ W. David McIntyre, a.g.e., p. 112.

⁶³⁵ James Mayall, "Resetting the Compass", *The World Today*, Vol. 59, No. 12, Dec., 2003, p.18.

⁶³⁶ "Address by the Commonwealth Secretary-General Rt Hon Donald McKinnon, at the Opening Ceremony of the Commonwealth Heads of Government Meeting Coolum, Australia, 2 March 2002", http://www.chogm2002.org/pub/speeches/mckinnon_speech.html, (22.07.2015).

terörizme karşı verilen ortak savaşta, terörün nerede gerçekleştirildiğine bakılmaksızın Commonwealth'in kendine düşen rolü oynayacağından emin olmalıyız demiştir.⁶³⁷

Coolum Zirvesi'nin sonuç bildirisinde ana konu, terörizme ilişkindir. Liderler terörizmin ne tipte olduğunun, kim tarafından ve nerede yapıldığının bir önemi olmadığını belirterek, bu eylemlerin tüm insanlık için yarattığı tehlikenin altını çizmişlerdir. Buna ek olarak terörizmin ortadan kaldırılması için BM çerçevesinde kolektif olarak çalışacaklarını yeniden beyan etmişlerdir. Terörizmin küresel ekonomiye olan zararları da sonuç bildirisinde ele alınmıştır. Zirve'de Commonwealth Terörizm Komitesi'nin ortaya koyduğu Commonwealth Eylem Planı da açıklanmıştır. Bu plana göre, bir Commonwealth üyesi teröristlere destek vermesi, finansal yardım yapması ve barınma sağlaması durumunda, Commonwealth değerlerini ihlâl etmiş sayılacağı için Commonwealth içerisinde yer almayacaktır.⁶³⁸

Zirve'de aynı zamanda Commonwealth'in gelecekte üstlenebileceği roller üzerinde durulmuştur. Bildiri'de kalıcı değerler üzerine inşa edilmiş ve gelişen ihtiyaçlara uyum sağlayabilecek bir Commonwealth'e olan ihtiyaç ifade edilmiştir. Bu bağlamda Commonwealth'in demokratik özgürlüklerin koruyucusu olmasına ve anlaşmazlıklarda arabulucu rolü oynamasına yönelik istek liderlerce belirtilmiştir. Bu çerçevede Commonwealth Genel Sekreteri'nin arabuluculuk rolünün güçlendirileceği ifade edilmiştir. Liderler Commonwealth Bakanlar Eylem Grubu'nun Harare Prensipleri'nin koruyucusu olacağı ve Commonwealth'in demokratik uygulamalarını güçlendirmeye kararlı olduklarını vurgulamışlardır. Bunlara ek olarak, Commonwealth küçük ülkelere verdiği önemi göstermek için bu ülke grubunu kısa ve orta vadede temel öncelikleri arasına almıştır. Ortaya konulan bu hususlar kuşkusuz Commonwealth'in 21. yüzyıla hazırlanması için yeterli değildir. Kaldı ki, Toplantı'ya katılan liderler, üyelerinin istek ve ihtiyaçlarına hızlı ve etkin bir biçimde cevap verecek bir Commonwealth'e yönelik arayış içerisinde olduklarını söylemektedirler. Diğer bir

⁶³⁷ "Address by the President of South Africa, Mr Thabo Mbeki, at the Commonwealth Heads of Government Meeting, Coolum, Australia, 2-5 March 2002", http://www.chogm2002.org/pub/speeches/mbeki_speech.html, (22.07.2015).

⁶³⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., "Coolum Communiqué", <http://www.chogm2002.org/pub/statements/communique.html>, (23.07.2015); "Report of the Commonwealth Committee on Terrorism (CCT): Commonwealth Plan of Action", <http://www.chogm2002.org/pub/reports/terrorism.html>, (23.07.2015).

ifadeyle, henüz bu dönüşüm için gereken fikri alt yapı saptanamamıştır.⁶³⁹ Commonwealth'in bu dönemde meşgul olduğu en önemli sorunun, Zimbabwe'nin üyeliğine ilişkin olduğu söylenebilir. Çalışma önce bu sorunun kaynaklarını ele alacak, ardından Birleşik Krallık ve Commonwealth'in soruna nasıl yaklaştığını irdeleyecektir.

Zimbabwe'nin önce üyeliğinin askıya alınması ve ardından bu ülkenin Commonwealth üyeliğinden ayrılmasıyla sonuçlanacak krizin sebeplerini incelerken, Ian Taylor ve Paul Williams'ın makalesinden yararlanacağız. Onlara göre krizin sebepleri çeşitli olmakla birlikte, tarımsal toprakların yeniden dağıtılmasının ortaya çıkardığı sorun diğerlerine nazaran ön plandadır. Bu sorunu açmak gerekirse; ülkedeki az sayıdaki beyaz Zimbabvelinin ekilebilir toprakların çok büyük bir bölümüne sahip olmaları bağımsızlık sonrasında önemli bir sorun olarak görülmekteydi. 1992 yılında Devlet Başkanı Mugabe'nin çıkardığı kamulaştırma yasası ile ülke yönetiminde yer alan elitler kendi çıkarlarını gözeterek toprağı yeniden dağıtmaya başlamışlardır.* Bu noktada kendisini Zimbabwe'deki beyazların halklarının “koruyucusu” olarak gören Birleşik Krallık soruna dâhil olmuş ve toprakların el değiştirmesinde gönüllülük esasının dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir. Birleşik Krallık, kamuoyunda Zimbabwe'ye karşı oluşan tepkinin bir sonucu olarak, bu ülkenin Commonwealth üyeliğinin askıya alınması gerektiği belirtilse de dönemin Dışişleri Bakanı Robin Cook, üyeliğin askıya alınmasına yönelik talepleri, bu ülkede bulunan Commonwealth seçim gözlemcilerinin varlığını tehlikeye düşüreceği gerekçesiyle reddetmiştir. Buradan hareketle denilebilir ki, Birleşik Krallık ilk etapta diyalog arayışı içerisinde olmuştur ancak Commonwealth içerisinde Zimbabwe üzerinde bir anlaşma sağlanamamıştır. Özellikle bazı Afrikalı liderlerin Mugabe'ye verdikleri destek bu fikri ayrışmada önemli bir rol oynamıştır. Bu anlaşmazlığa açıklık getirmek isteyen Dışişleri Bakanı Jack Strow (Robin Cook'dan sonra görevi devralmıştır) Commonwealth, Britanya İmparatorluğu

⁶³⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., “Coolum Communiqué”, a.g.b.

* İbrahim Okur, “Afrika Zengin Ama Yoksul” isimli kitabında, Zimbabwe'yi toprakların yeniden dağıtımı noktasında haklı bulmakta ve bu haklı kararından dolayı cezalandırıldığını şu cümlelerle belirtmektedir: “...Özel bir başlık altında inceleyecek olduğumuz Zimbabwe'deki durum da aynıydı. Fakat Zimbabwe birlikten ayrıldı ve toprak reformu yaptı Bu hiç hoş karşılanmadı. O gün bugündür, Zimbabwe'nin yoksullarını bağımsızlık peşinde koştukları için cezalandırmaya çalışırlar...” (İbrahim Okur, Afrika Zengin Ama Yoksul, Bursa, Okursoy Kitapları, 2009, s. 110.)

olmadığı gibi, Britanya (Birleşik Krallık) yönetimi de tüm Commonwealth'i kontrol etmemektedir açıklamasını yapmak durumunda kalmıştır.⁶⁴⁰

İngilizlerin Zimbabwe ile olan diyalog arayışına 6 Eylül 2001 tarihli Abuja Antlaşması örnek gösterilebilir. Commonwealth üyesi ülkelerin dışişleri bakanlarından oluşan bir grup tarafından hazırlanan Antlaşma'da, toprağın yeniden dağıtılmasına yönelik yapılacak reformun, adilane ve hukuk sınırları içerisinde olması gerektiği belirtilmiştir. Zimbabwe Hükümeti ise ortaya koyulan bu maddelere ilişkin olarak bir takım taahhütlerde bulunmuştur. Buna karşılık Avusturalya, Kanada ve Birleşik Krallık, bu ülkede fakirliğin azaltılmasına aktif destek sağlayacaktı. Ayrıca Birleşik Krallık toprak reformunun yapılabilmesi için büyük bir yardımı Zimbabwe'ye verecekti.⁶⁴¹ Ancak Abuja Antlaşması başarısız olmuş ve Mugabe'nin kazandığı seçimlerin Commonwealth gözlemcileri tarafından ciddi olarak kusurlu bulunmasının* ardından, Zimbabwe'nin Commonwealth üyeliği bir yıllık süre için askıya alınmıştır. Güney Afrika, Nijerya ve Avusturalya'dan oluşan Troyka'nın açıkladığı askıya alınma kararının hemen uygulanacağı da belirtilmiştir. Bu bir yıllık süre içerisinde Zimbabwe'deki gelişmeler yakından takip edilecek ve Genel Sekreter bu gözlemleri raporlayacaktı. Yukarıda belirtildiği üzere, daha önce Zimbabwe ile uzlaşma arayışında olan Tony Blair'ın da verilen bu kararı desteklediğini Başbakanlık Resmi Sözcüsü ifade etmiştir.⁶⁴²

Aşağıda değineceğimiz 2003 Commonwealth Zirvesi'nde Zimbabwe'nin askıda bulunan üyeliği bazı Afrikalı Commonwealth liderlerinin yaptığı lobi çalışmalarına rağmen askıdan indirilmemiştir. Bunun üzerine Mugabe Commonwealth'in ülkesine yönelik kabul ettiği pozisyonu reddettiğini belirterek, Zimbabwe'nin

⁶⁴⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Ian Taylor and Paul Williams, "The Limits of Engagement: British Foreign Policy and the Crisis in Zimbabwe", *International Affairs*, Vol. 78, No. 3, Jul. , 2002, p. 548-562.

⁶⁴¹ Antlaşma'nın tam metni için bkz., "Conclusions of the Meeting of the Committee of Commonwealth Foreign Ministers on Zimbabwe, Abuja, Nigeria, 6 September 2001", <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200102/cmselect/cmcaff/456/moex05.htm>, (24.07.2015).

* Zimbabwe'de yapılan seçimlere yönelik eleştiriler, günümüzde de sürmektedir. Örneğin Roelf Bolt, Mugabe'nin 2011'de yapılan seçimlerde hile yaptığını iddia etmektedir. Yaşam beklentisinin ortalama 43 yıl olduğu Zimbabwe'de, seçmenlerin çoğunun 110 ila 120 yaşında olması yönüyle oy kullanan seçmenlerin en az %27'si ölmüş kişilerden oluşması, Bolt'un iddiasını kuvvetlendirdiği argümanlardır. (Bolt, a.g.e., s. 18.)

⁶⁴² "Zimbabwe suspended from Commonwealth", <http://www.dailymail.co.uk/news/article-105797/Zimbabwe-suspended-Commonwealth.html>, (22.07.2015).

Commonwealth'den çıktığını açıklamıştır. Zimbabwe'nin tepkisel olarak aldığı bu karar, Commonwealth tarafından "hayal kırıklığı" olarak nitelendirilmiştir.⁶⁴³ Ancak yaşanan bu hayal kırıklığına rağmen Yeni Zelanda Başbakanı Helen Clark, "Bu Commonwealth için bir Kriz değildir. Fakat Zimbabwe için öyledir" diyerek kaybedenin Zimbabwe olacağını ortaya koymaya çalışmıştır. Mugabe ise Commonwealth'e yönelik yaptığı eleştiride, Commonwealth'in karakterini George Orwell'in "Hayvan Çiftliği" romanına benzetmiştir ve bu bağlamda bazı üyeleri diğerlerine göre daha eşit olmakla suçlamıştır.⁶⁴⁴

George Orwell'in komünizmin en önemli eleştirilerinden birisi olarak kabul edilen "Hayvan Çiftliği" romanından hareketle, Mugabe'nin ne demek istediği analiz edilirse; İngiltere'de geçen bu roman, çiftliğin sahibinin uygulamalarından memnun olmayan hayvanların "Koca Reis" lakaplı yaşlı domuzun yaptığı konuşmadan sonra sahiplerini çiftlikten kovması ve çiftliği kendilerinin yönetmesiyle başlamaktadır. Hayvan çiftliğinde yer alan domuzlar zekâlarıyla çiftliği yönetmeye başlamışlar ve hayvancılığın temel ilkelerini yedi başlık altında toplamayı başarmışlardır. Bunlardan birisi "bütün hayvanlar eşittir" maddesidir. Ancak zamanla domuzlar diğer hayvanlardan daha üstün bir konuma gelerek, ayrıcalıklı bir statüye sahip olmuşlar ve artan bir biçimde insanlara benzemişlerdir. Bu yönüyle tüm çiftlik hayvanlarını kendileri için çalıştırmaya başlattıkları için diğerlerinden daha "eşit" bir statüye sahip olmuşlardır.⁶⁴⁵

Mugabe, muhtemelen Modern Commonwealth'in kurucu belgesi olan 1949 Londra Deklarasyonu'nda yer alan "serbestçe işbirliği içine girmeyi ve onun özgür / eşit üyeleri olarak bir arada kalmayı beyan ederler" ibaresini Hayvan Çiftliği'nin ilk dönemlerinde yer alan "bütün hayvanlar eşittir" maddesine benzetmiştir. Ancak O'na göre eşitlik ibaresine rağmen Commonwealth içerisinde bir grup ülke, tıpkı hayvan çiftliğinde domuzların yaptığı gibi diğerleri adına karar vermekteydi. Commonwealth

⁶⁴³ "A Defiant Zimbabwe Withdraws From the Commonwealth", 08.12.2003, <http://www.nytimes.com/2003/12/08/world/a-defiant-zimbabwe-withdraws-from-the-commonwealth.html>, (22.07.2015) .

⁶⁴⁴ "Zimbabwe Quits Commonwealth", 08.12.2003, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/3299277.stm>, (22.07.2015).

⁶⁴⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., George Orwell, *Hayvan Çiftliği*, (çev. Celal Üster), İstanbul, Can Yayınları, 2001.

içerisinde C-4 olarak nitelendirilen Birleşik Krallık, Kanada, Yeni Zelanda ve Avustralya* için benzer eleştiriler Örgüt içerisinde de yapılmaktadır. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki, 1986 ve sonrasında Commonwealth üyeleri Güney Afrika konusunda Birleşik Krallık'ın savunduğu politikanın karşısında durma cesareti göstermiştir. Kısaca Mugabe'nin benzetmesinde kısmi olarak tutarlı yerler bulunsa da Commonwealth'in karakterini “Hayvan Çiftliği” romanıyla bire bir benzeştirmek mümkün değildir.

Yukarıda Zimbabwe bağlamında değindiğimiz 2003 Abuja Commonwealth Zirvesi'nde de terörizm ve terörizmle mücadele önemli bir ağırlığa sahiptir. Sonuç bildirisinde liderler, terörizme karşı savaşın askeri yöntemlerle kazanılamayacağı vurgusunu yapmışlardır. Liderlere göre çözüm; farklı inanç ve kültüre sahip topluluklar arasında köprüler kurarak ekonomik ve sosyal adaletsizliğin ele alınmasına yönelik kapsamlı tedbirleri gerektirmektedir. Zirve'de terör eylemlerinin turizm üzerindeki olumsuz etkisine de yer verilmiştir Bu olumsuz etki iki yönlü gerçekleşmektedir. Bir taraftan ülkeler turizm gelirlerini kaybetmekte, diğer taraftan güvenlik önemlerinin artırılmasının beraberinde getirdiği maliyeti karşılamak durumunda kalmaktadırlar.⁶⁴⁶

Terörizm kapsamında değerlendirebileceğimiz son iki konudan ilki Pakistan ile Commonwealth ilişkilerinde gözle görünen iyileşmedir. İkincisi ise Irak'ın İşgali'nin Commonwealth'in “büyük” üyelerince nasıl algılandığıdır. 11 Eylül Terör saldırıları, Pakistan'ı terörizme karşı mücadelede Batılı devletlerin en önemli müttefiklerinden birisi haline getirmiştir. 1999'dan sonra Commonwealth üyeliği askıya alınmış olan Pakistan, bu yönüyle Tony Blair tarafından ayrıca önemsenmiştir. Blair, Pakistan'ın Hindistan ile yaşadığı sorunların, terörizme karşı verilen savaşın etkisini azaltmaması için de ayrı bir çaba sarf etmiştir.⁶⁴⁷ Commonwealth çerçevesinde Pakistan ile ilişkilere baktığımızda, 11 Eylül sonrasında Pakistan'ın üyeliğinin hızlı bir biçimde askıdan

* Commonwealth'in beyaz ülkeleri olarak da adlandırılan bu ülkelerin, bir blok halinde Zimbabwe karşısında izledikleri kararlı tutum ve lider rol için ayrıca bkz., Stephen Chan - Hasu Patel, “Zimbabwe's foreign policy: A conversation”, *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 95, No. 384, 2006, p. 183.

⁶⁴⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., “The Abuja Communiqué” <http://assets.thecommonwealth.org/assetbankcommonwealth/action/viewDownloadFile?CSRF=58R3CtOK5f6ozf8s9aBn&returnUrl=viewSearchItem%3findex%3d24%261%3d1&id=19553>, (08.05.2015).

⁶⁴⁷ Mayall, “Resetting the Compass”, a.g.m., p. 19.

indirilmemesi, Harare Prensipleri için umut vericidir. Diğer bir ifadeyle Commonwealth, Pakistan ile ilişkilerini salt realpolitik kaygılarla eski haline getirmemiştir. Bu çerçevede 2003 Zirvesi'nde Pakistan'da devam eden demokratik gelişim memnuniyetle karşılanmış; ancak demokrasinin tamamıyla onarılmadan Pakistan'ın Commonwealth üyeliğine dönmesinin mümkün olmadığı altı çizilmiştir.⁶⁴⁸ 2003 Zirvesi'nden yaklaşık altı ay sonra 2004 Mayıs'ında Commonwealth'in, Pakistan'ın askıda bulunan üyeliğini askıdan indirdiği belirtilmelidir.

2003 yılında gerçekleşen Irak'ın işgali hususunda, Commonwealth açısından söylenebilecek çok fazla şey yoktur. Çünkü bu işgal doğrudan Commonwealth'i ilgilendiren bir konu değildir. Ancak yine de dünyada gerçekleşen politik olaylara karşı konsensüs arayışı içerisinde olan bir Örgüt olarak işgal üzerinde özellikle "büyük" üyeler arasındaki farklı düşüncelerin varlığı Commonwealth'i etkilemiştir. Birleşik Krallık ve Avustralya işgale katılırken, Kanada ve Yeni Zelanda, BMGK kararı olmaksızın yapılacak saldırıya karşı bir tutum içinde olmuşlardır. Hindistan ise işgalin ABD ile olan ilişkileri olumsuz etkilemesinden çekinmiştir.⁶⁴⁹ 2003 Zirvesi'nde bu konu gündeme alınmayarak, Commonwealth üyeleri arasında yaşanacak olası bir anlaşmazlığın da önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Sonuç olarak, 2003 yılında Commonwealth Genel Sekreterliği'ne yeniden seçilen Don McKinnon, 2003 Abuja Zirvesi'nde elde edilen başarıların, Britanya medyası tarafından görülmeyerek, yapılan Zirve'nin sürekli olarak Zimbabwe'nin üyelikten ayrılma kararıyla gündeme gelmesinden üzüntü duyduğunu belirtmiştir.⁶⁵⁰ Ancak Genel Sekreter'in başarılı bulunduğu Abuja Zirvesi'nin sonuç bildirisinde, yaklaşık iki milyarlık Commonwealth nüfusunun üçte birinin günde bir dolardan daha az gelire sahip olduğu, nüfusun yaklaşık üçte ikisinin ise günlük iki dolardan daha az bir parayla yaşamını sürdürmeye çalıştığı vurgulanmıştır. Diğer taraftan Commonwealth Teknik İşbirliği Fonu'nun bütçesinin 20 milyon Sterlin'in altına düşmesinin, Fon'a verebileceği

⁶⁴⁸ "The Abuja Communiqué", a.g.b.

⁶⁴⁹ Mayall, "Resetting the Compass", a.g.m., p. 18.

⁶⁵⁰ Don McKinnon, "After Abuja: Africa and the Commonwealth", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 93, No.375, 2004, p. 405.

zarar belirtilmiştir.⁶⁵¹ Commonwealth içerisindeki fakirlik/azgelişmişlik sorununun geldiği boyut ve bu sorunun çözümündeki en önemli unsur olan Commonwealth Teknik İşbirliği Fonu'nun hâli hazırda sembolik olan bütçesinin de azalma tehlikesi yaşadığı dikkate alınır, Genel Sekreter'in başarı olarak gördüğü konular kâğıt üzerinde kalacaktır. Belki de bu yüzden Britanya medyası Abuja'da alınan kararlardan ziyade Zimbabve sorununa önem verme ihtiyacı hissetmiştir.

Zimbabve'nin üyelikten çekilme sürecinde yaşananların temel sebebi; bahsedildiği üzere ülkedeki az sayıdaki beyaz Zimbabvelinin ekilebilir toprakların çok büyük bir bölümüne sahip olmalarıydı. Britanya İmparatorluğu döneminden toprağın yeniden dağıtılmaya başlandığı döneme kadar adil olmayan düzenin varlığına itiraz etmeyen Birleşik Krallık'ın bir anda adaletten söz ederek, ülkedeki beyazların hamisi rolüne girmesi ve bu ülkedeki demokratik eksiklikleri hatırlaması, samimiyetten uzak bir görüntü vermiştir. Çalışmanın genelinde işlenen imaj ve gerçeğe ilişkin düşünceler, bu konuda kendisini yeniden hatırlatmaktadır.

2.2. 2005 ve 2007 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantıları: Demokrasi Sorunu, Üyelik Kriterleri, Milenyum Gelişme Hedefleri ve Genel Sekreter'in Arabuluculuk Rolüne İlişkin Bir Değerlendirme

Çalışmada, bu alt başlık altında öncelikle 2005 ve 2007 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantıları'nın sonuç bildirimlerine yer verilecektir. Ardından, özellikle Commonwealth'in üyelerinin gelişimine ve anlaşmazlıkların çözümüne katkı sağlama kapasitesi ele alınacaktır.

25-27 Kasım 2005'de Malta'da yapılan Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı, Derek Ingram'ın da belirttiği üzere önemli zirveler arasında gösterilmemektedir. Toplantı'da Genel Sekreter Don McKinnon, Commonwealth'e azgelişmişlik ve insan hakları konularında bir takım eleştirilerde bulunmuştur. McKinnon, demokrasiyle ilgili olarak, insanların kafasında demokratik rejimlerin gelişmişliği beraberinde getirmediğine yönelik soruların doğduğunu dile getirmiş, insan

⁶⁵¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., "The Abuja Communiqué", a.g.b.

haklarına ilişkin olarak ise kendi üyeleri arasında insan hakları konularında tam anlamıyla düzen sağlayamayan Commonwealth'in, bu alanda küresel olarak bir liderlik iddia etmesinin mümkün olmadığına değinmiştir. Tony Blair ise Commonwealth'in geneline yönelik bir yorum yerine, Uganda'yı demokratik eksiklikler sebebiyle eleştirmiştir. Günümüzde de Uganda Devlet Başkanı olan Yoweri Museveni, bu eleştiriye verdiği cevabında "Britanya, Uganda'yı yönetirken demokrasi yoktu, Britanya bugün hangi hakla Uganda'yı eleştirir" demiştir.⁶⁵²

2004 yılında yeniden Commonwealth'e dönen Pakistan, ülkedeki demokratik sorunlar dile getirilerek eleştirilmiştir. Bu sorunlar dikkate alınarak, Commonwealth Bakanlar Eylem Grubu'nun ülkedeki durumun düzelmemesi durumunda, Pakistan'ı yeniden gündemine alabileceği uyarısında bulunulmuştur. BM'nin karar mekanizmasının reforma tabi tutulması ve bu bağlamda BMGK'nın genişletilerek 21. yüzyıla uygun hale getirilmesi, terörle mücadele*, BM tarafından ortaya koyulan Milenyum Gelişme Hedefleri'nden uzaklaşıldığına yönelik endişeler, ağır borç yükü altında olan yoksul ülkelerin durumu, Genel Sekreter'in Commonwealth Teknik İşbirliği Fonu'nun bütçesini arttırmaya yönelik çalışmaları, Guyana, Belize ve Kıbrıs'a Commonwealth tarafından verilen destek, Toplantı'nın sonuç bildirisinde ön plana çıkan konular arasında yer almıştır. Bunlara ek olarak, Commonwealth Genel Sekreteri'nin anlaşmazlıkların önlenmesi, çözülmesi ve çözüm sonrasında yeniden yapılandırma konusunda sahip olduğu rolün desteklenmesine yönelik ortaya koyulan irade beyanı da önemsenmesi gereken konulardandır.⁶⁵³

⁶⁵² Derek Ingram, "Malta Notebook", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 95, No. 383, 2006, p. 35-37.

*Çalışmanın daha önceki kısımlarında değinildiği üzere, 2001 sonrasında terörizmle mücadele konusu, Commonwealth Toplantıları'nın gündemine sürekli olarak girmiştir. Paul Williams "Blair'in Britanya'sı ve Commonwealth" başlıklı makalesinde Birleşik Krallık'ın terörle mücadele noktasında, Commonwealth'i yeterince değerlendiremediği eleştirisinde bulunmuştur. O'na göre Blair'in 500 milyon Müslümanı içeren Commonwealth'i, uluslararası terörizmle karşı savaşta çok taraflı yaklaşımın bir parçası olarak kullanmaması şaşırtıcıdır. (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Paul D Williams, "Blair's Britain and the Commonwealth", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 94, No. 380, 2005, p. 389.) 2007 Haziran'ında Gordon Brown Birleşik Krallık Başbakanlığı'na geçtiği için 2005 Zirvesi, Tony Blair'ın katıldığı son zirve olma özelliğini taşımaktadır. Bu sebeple Williams'ın görüşleri bu kısımda ele alınmıştır.

⁶⁵³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., "The Malta Communiqué 2005", <http://assets.thecommonwealth.org/assetbankcommonwealth/action/viewDownloadFile?CSRF=58R3CtOK5f6ozf8s9aBn&returnUrl=viewSearchItem%3findex%3d15%261%3d1&id=19556>, (02.08.2015).

23-25 Kasım 2007’de Uganda da yapılan 2007 Toplantısı’nda gündem 2005 Toplantısı’na benzemekle birlikte bir takım farklı konuların ön plana çıktığı söylenebilir. Sonuç bildirisinde 2006’da üyeliği askıya alınan Fiji’ye yönelik bu kararın devam ettiği belirtilirken, Commonwealth Bakanlar Eylem Grubu’nun demokrasi alanında istediği önlemleri yerine getirmemesi üzerine Pakistan’ın da üyeliği yeniden askıya alınmıştır. Bunların yanında bir önceki Toplantı’da Genel Sekreter’in Commonwealth Teknik İşbirliği Fonu’nun bütçesini arttırmaya yönelik çabalarının kısmen başarıya ulaştığı belirtilmelidir. Çünkü birçok üye ülke Fon’a yaptıkları katkıyı reel olarak %6 oranında arttırmışlardır. Toplantı’da dikkat çeken bir diğer husus anlaşmazlıkların önlenmesinde Genel Sekreter’in iyi niyet rolüne verilen desteğin yinelenmiş olmasıdır. 2007 Toplantısı, on yıl önce düzenlenen Edinburg Toplantısı’nda ortaya koyulan Commonwealth’e üyelik kriterlerinin detaylandırılması anlamında da önem taşımaktadır. Buna göre; istisnai başvuruların duruma göre değerlendirileceği belirtilmek kaydıyla, aday ülkenin, mevcut bulunan Commonwealth üyelerinden birisiyle olan tarihi ve anayasal/esaslı bir ilişki içerisinde olması gerektiği, aday ülkenin Commonwealth’in temel değerlerini, ilkelerini ve önceliklerini kabul ederek bunlarla uyum içerisinde bulunmasına yönelik zorunluluk, aday ülkenin demokrasiyle yönetilmesi, insan haklarına riayet etmesi, hukukun üstünlüğünü kabul etmesi, ifade özgürlüğü ve fırsat eşitliğini sağlaması gerekmektedir. Bunlara ek olarak başvuruyu yapan ülkenin, Commonwealth tarafından ortaya koyulan, norm ve sözleşmeleri kabul etmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Ayrıca Commonwealth’de iletişim dili olarak İngilizcenin kullanılması ve Kraliçe II. Elizabeth’in Commonwealth’in başı olarak kabul edilmesi de zorunluluklar arasındadır. Son olarak ülkedeki sivil toplumun, iş örgütlerinin ve katılımcı demokrasinin teşvik edilmesi de kriterlere eklenmiştir.⁶⁵⁴ Ruanda’nın 2009’daki üyeliği hem tarihi bağlar, hem de yukarıda değinilen kriterler düşünüldüğünde istisnai olarak düşünülebilir. Bu konuya daha sonra değinilecektir.

Son olarak, Toplantı’nın az gelişmiş bir ülke olan Uganda’da yapılması bir taraftan ekonomik konuları ön plana çıkarırken, bir taraftan da Milenyum Gelişme Hedefleri’nin yakalanmasına ilişkin konuların gündeme gelmesine sebep olmuştur.

⁶⁵⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., “The Kampala Communiqué 2007”, http://www.create-ipc.org/pdf_documents/Kampala_Communique.pdf, (01.04.2016).

Milenyum Gelişme Hedefleri'nin çeşitli başlıklar altında defalarca dile getirilmesi, Toplantı'nın temel gündeminin, gelişme olduğunu ortaya koymaktadır.⁶⁵⁵

Commonwealth'in veya Commonwealth Genel Sekreteri'nin anlaşmazlıkların önlenmesinde iyi niyet veya arabuluculuk rolüne ilişkin konuya, Richard Bourne'un görüşleriyle başlamak faydalı olacaktır. Bourne, Commonwealth'in arabuluculuk çabalarını kast ederek, Örgüt'ün neleri çok iyi yapamadığı ya da hiç yapamadığını saptaması gerektiğini düşünmektedir. O'nu bu düşünceye iten husus, Commonwealth Genel Sekreteri'nin barışın tesisi için görevlendirdiği arabulucuların, şiddetli anlaşmazlıklar karşısında etkisiz kaldıklarını düşünmesidir. Bu bağlamda Sri Lanka, Kuzey İrlanda, Kuzey Uganda veya Keşmir gibi büyük anlaşmazlıklarda Commonwealth'in etkisiz kaldığı görülmektedir. Diğer taraftan Guyana ve Bangladeş'teki gibi hükümet ve muhalefet arasında yaşanan düşmanlıklar, yüksek statüdeki arabulucular için bile sorunluysen, Commonwealth'in bu tip ülkelerde etkili olması zor görünmektedir.⁶⁵⁶

Arabuluculuk konusunda benzer görüşler Derek Ingram tarafından da dile getirilmiştir. Ingram, Commonwealth'in sahip olduğu kaynakların yetersizliğinden yola çıkarak, bu kaynakların arttırılmaması durumunda, Örgüt'ün büyük bir "oyuncu" olamayacağını savunmaktadır. Ingram Commonwealth'in arabuluculuk konusundaki yetersizliklerini üç örnek üzerinden açıklamaya çalışmıştır: Yukarıda ismen değinilen Bangladeş, Uganda ve Sri Lanka'da sırasıyla Avrupa Birliği (AB)/ABD, BM ve İskandinavyalıların etkili olduğunu ifade eden Ingram, Commonwealth'in ise etkisiz kaldığını belirtmiştir.⁶⁵⁷

Bu döneme ilişkin olarak Genel Sekreter Don McKinnon'un, Commonwealth'in sahip olduğu arabuluculuk/iyi niyet rolüne bakışının daha iyimser olduğu görülmektedir. McKinnon, Commonwealth'in Fiji'de politik partiler arasında diyalogun kolaylaştırılmasına yönelik çalışmalara odaklandığını, Guyana'da kendisi tarafından

⁶⁵⁵ Aynı yer.

⁶⁵⁶ Richard Bourne, "The Commonwealth: Problem Solving in Our Globalized Era", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 96, No. 388, 2007, p. 35.

⁶⁵⁷ Derek Ingram, "Twenty Commonwealth Steps from Singapore to Kampala", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 96, No. 392, Oct., 2007, p. 562-563.

görevlendirilen özel elçinin uzun süredir ana siyasi partiler arasında diyalogu teşvik ettiğini, Lesotho, Sierra Leone, Svaziland, Zanzibar ile Tanzanya’da Commonwealth’in kolaylaştırıcı bir rol üstlendiğini ve son olarak Kamerun’da demokratik ve anayasal konularda Commonwealth’in girişimlerini örnek vererek, bu alanda da Örgüt’ün önemli bir rol üstlendiğini ortaya koymaya çalışmıştır. McKinnon’a göre; Commonwealth’in mevcut haliyle anlaşmazlıkların önlenmesi için bir takım avantajlara sahiptir. Bu avantajlardan ilki Commonwealth’in tam bir açıklığa sahip olması ve tarafların Commonwealth’den tehdit algılamamalarıdır. İkincisi, Commonwealth çok farklı ülkeleri içerisinde barındırdığı için birçok sorunun temelini oluşturan etnik ve dini gerilimleri azaltma deneyimine sahip olmasıdır. Üçüncüsü ise askeri gücü ve müdahale kapasitesi olmayan Commonwealth’in iç çatışma yaşayan ülkelerin ulusal egemenliklerine bir tehdit olarak algılanmamasıdır.⁶⁵⁸

Elbette bu üç saptamada McKinnon’un haklı olduğu yönler mevcuttur; ancak anlaşmazlıkları çözmeye çalışan arabulucuların, anlaşmazlığın tarafları üzerinde birtakım ceza ve teşvik mekanizmalarından yararlanarak sonuç almaya çalıştıkları da bir gerçekliktir. Diğer bir ifadeyle arabuluculuk yapan üçüncü tarafın güç kullanma potansiyeli, görüşmelerin anlaşmayla sonuçlanmasında önemli bir yere sahip olabilmektedir. Özellikle yoğun şiddet içeren anlaşmazlıklarda “bilek bükücü” bir arabulucunun varlığı, taraflara söz geçirilebilmesi için daha önemli hale gelmektedir.⁶⁵⁹ Bu açıdan bakınca Commonwealth’in kemikleşmiş veya şiddete dönüşmüş olan anlaşmazlıkları çözüme gücünün bulunmadığı söylenebilir. Commonwealth’in kısıtlı olan imkânlarıyla anlaşmazlığın taraflarına karşı ceza veya teşvik uygulayabilme şansı bulunmamaktadır. Commonwealth’in eski genel sekreteri Ramphal’in sıklıkla karşımıza çıkan “*Commonwealth dünya için müzakere edemez; fakat dünyanın müzakere etmesine yardımcı olabilir*” ifadesi, dünyayı ilgilendiren konularda Commonwealth’in gücünün sınırlarını üzeri kapalı bir şekilde kabul ettiği şekliyle yorumlanabilir. Tüm bunları dikkate alarak, Commonwealth’i veya Genel Sekreter’i işlevsel bir arabulucu olarak göstermek doğru olmayacaktır.

⁶⁵⁸ Don McKinnon, “The Commonwealth Secretariat: Looking Forward to the Next 40 Years”, *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 94, No. 380, 2005, p. 295.

⁶⁵⁹ Esra Çuhadar Gürkaynak, “Çatışma Ortamlarında Üçüncü tarafların Uzlaştırma Amaçlı Müdahaleleri: Paralel Diplomasiye Eleştirel Bir Bakış”, *Çatışmadan Uzlaşmaya Kuramlar, Süreçler ve Uygulamalar*, der. Nimet Beriker, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, s. 133-137.

Commonwealth'in üye ülkelerin gelişimine katkı sağlama kapasitesini, özellikle Milenyum Gelişme Hedefleri çerçevesinde ele aldığımızda, olumlu bir tabloyla karşılaşmadığımız görülecektir. Ian Taylor, Milenyum Gelişme Hedefleri çerçevesinde Commonwealth'in karşılaştığı zorlukları ele almıştır. Taylor öncelikle Commonwealth'in dünyanın en fakir insanların yarısından fazlasına ev sahipliği yaptığını vurgulayarak, sağlık ve eğitim noktasındaki yetersizliklere yer vermiştir. Taylor, azgelişmiş ülkelere yardımın dünya çapında artmasına rağmen, niçin bu ülkelerin durumunun düzelmediğini de sorgulamıştır. Bu sorgulama sonucunda karşısına çıkan en önemli etkenler; yardımların eğitime harcanmaması, yolsuzluk, azgelişmiş ülkelerdeki elitlerin harcamaları, gelir adaletsizliğinin artması, birçok liderin Milenyum Gelişme Hedefleri'ni gündeme almaması ve yine bu bağlamda düşünebileceğimiz azgelişmiş ülkelerdeki neo-patrimonyalizmin Commonwealth tarafından yeterince anlaşılabilmesi olarak özetlenebilir. Taylor'a göre bu sorunlar çözülmeyen, azgelişmiş ülkelere yardımın iki katına çıkarılması fakirliği yarı yarıya azaltmayacaktır. Özellikle Afrika'daki ülkelerin geri kalmışlığı örneğinden yola çıkarak siyasi elitlere dikkat çeken Taylor, Commonwealth'in geri kalmışlığının, liderler düzeyinde ve politik temelde yeniden irdelemesi gerektiğini düşünmektedir.⁶⁶⁰

Taylor'un saptamaları sağlam temellere oturmaktadır. Bugün Afrika ülkelerinin temel sorunu ülke yönetiminde bulunan elit kesimin veya Galtung'un kavramsallaştırmasıyla "köprübaşlarının" varlığıdır. Bu köprübaşları demokratik bir görünüme sahip olsun ya da olmasın ülkelere yapılan çeşitli yardımları kendi halklarının gelişimi yerine iktidarlarını sağlamlaştırmak için kullanma yoluna gitmektedirler.

2.3. Modern Commonwealth'in 60. Yılı: Ruanda'nın Üyeliği ve Hindistan'ın Commonwealth İçerisinde Aktif Bir Rol Üstlenme İsteği

2009 zirvesi Modern Commonwealth'in 60. yılını temsil etmesi sebebiyle ayrı bir öneme sahiptir. 2009 ve 2011 yılları arasındaki dönemde Commonwealth'in reforma

⁶⁶⁰Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Ian Taylor, "The Millennium Development Goals and Africa: Challenges Facing the Commonwealth", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 95, No. 385, 2006, p. 365-379.

yönelik çalışmaları, Ruanda'nın üyeliğe kabulü, Hindistan'ın, Commonwealth'de sorumluluk üstlenme çabaları ve Hint halkının ülkelerinde düzenlenen 2010 Commonwealth oyunlarına yönelik tepkileri ön plana çıkmaktadır.

Trinidad Tobago'da 27-29 Kasım tarihleri arasında yapılan 2009 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı'nda liderler, önceki toplantılara benzer olarak çok kalabalık bir gündemi değerlendirmişlerdir. Gelişmeye yönelik olarak Milenyum Gelişme Hedefleri'nin farklı alanlarda tekrarlandığı sonuç bildirisinde, sivil toplum kuruluşlarının Commonwealth'in dönüşümünde daha aktif bir biçimde yer almalarının gerekliliği üzerinde de durulmuştur. Bunlara ek olarak Sekreterlik bütçesinin artırılması isteği, Commonwealth Bakanlar Eylem Grubu'nun güçlendirilmesi ve Commonwealth Teknik İşbirliği Fonu'nun yeniden yapılandırılmasına yönelik ortaya koyulan irade, kurumsal anlamda ele alınan konular arasındadır. Ruanda'nın 54. Commonwealth üyesi olarak kabul edildiğinin açıklanmış olması⁶⁶¹ Toplantı'nın en önemli kararlarından birisi olarak görülebilir.

Yukarıda belirtilenlerin yanında Zirve'nin sonucunda ortaya çıkan "*Commonwealth Değerleri ve İlkelerinin Onaylaması*" başlığını taşıyan belgede daha önce Apartheid'in sonlandırılması kapsamında kullanılan Akil İnsanlar Grubu'nun* yeniden oluşturulması çağrısı yapılmıştır. Oluşturulması düşünülen Grubun bu kez Commonwealth'in reformuna ilişkin olarak çalışması hedeflenmekteydi. Belgede ayrıca Commonwealth Bakanlar Eylem Grubu'nun güçlendirilmesi, Genel Sekreter'in iyi niyet/arabulucu rolüne destek verilmesi ve Commonwealth'e katkıda bulunan tüm unsurların işbirliğinin artırılmasına da değinilmiştir.⁶⁶²

⁶⁶¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., "Commonwealth Heads of Government Meeting Republic of Trinidad & Tobago, 27-29 November 2009 Chogm Communiqué", <http://thecommonwealth.org/sites/default/files/newsitems/documents/TrinidadandTobagoCHOGMCommunique2009.pdf>, (15.08.2015).

* Stuart Mole, Akil İnsanlar Grubu'da olan kişilerin, vatandaşı oldukları ülkelerin hükümetlerine karşı kendilerini borçlu hissetmemeleri gerektiğine değinmiştir. Akil İnsanlar Grubu'nun hükümet dışı aktörleri de içerecek şekilde geniş bir tabanda görüşleri dinlemesi gerektiğinin üzerinde duran Mole, Grub'un etkinliğini arttırmak için Commonwealth Sekreterliği ve Commonwealth Vakfı'nın personelinden de yararlanması gerektiğini belirtmiştir. (Stuart Mole, "A Great Global Good? Reviewing the Modern Commonwealth", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 99, No. 408, 2010, p. 322-323.)

⁶⁶² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., "Affirmation of Commonwealth Values and Principles", 29.11.2009,

Ruanda'nın üyeliği ile devam edersek, Amitav Banerji'nin belirttiği üzere; 1996'da üyelik başvurusunda bulunan Ruanda, Yemen ve Filistin Otoritesi'nin aksine Örgüt'e olan ilgisini çeşitli yollarla devam ettirmiştir. 2007 Edinburg Toplantısı'nda ilan edilen Commonwealth üyelik kriterleri arasında, istisnai başvuruların duruma göre değerlendirileceği ibaresinin yer almasıyla Ruanda'nın üyelik yolundaki isteği yeniden artmıştır. Akabinde, Commonwealth Sekreterliği ve Ruanda Hükümeti arasında çeşitli seviyelerde üyelik görüşmeleri başlamıştır. Ancak yapılan bu görüşmelerin Commonwealth'in bütünlüğünü ve sahip olduğu karakteri nasıl etkileyeceği soruları yeniden gündeme gelmiştir. Banerji'nin de ortaya koyduğu üzere Ruanda'nın yaptığı üyelik başvurusunun veya Cezayir'den Commonwealth'e üye olmaya yönelik resmi olmayan seslerin duyulması, Commonwealth için olumlu bir durumdur. Çünkü yeni üyelik başvuruları, Commonwealth'in küresel güvenilirliğine yönelik bir kanıt da oluşturmaktaydı.⁶⁶³

Kraliçe II. Elizabeth'in 2009 Toplantısı'nda yaptığı konuşmasında, Commonwealth'in gerek kendi sınırlarının ötesine olan ilgisini kanıtlamak, gerekse küresel bir bakış açısı geliştirmek mecburiyetinde olduğunu açıklaması,⁶⁶⁴ Ruanda'nın üyeliğe kabulün gerekçeleri arasında sayılabilir. Buna ek olarak, bundan sonraki muhtemel üyeliklere yönelik Commonwealth'in bakış açısını ortaya koyan bir beyan özelliği taşıdığı da söylenebilir.

Commonwealth'in beşinci Genel Sekreteri olarak 2008'de göreve gelen Kamallesh Sharma da Ruanda'nın üyeliğini savunmuş ve bu üyelik kararının müşterek olarak alındığına vurgu yapmıştır. Ayrıca Sharma, Ruanda'nın dağlık coğrafyasına atıfta bulunarak, üyeliğe kabulün bu ülkenin o ana kadar "tırmandığı tepelerin" (kat ettiği mesafenin) onaylanması anlamına geldiğini belirtmiş ve bu tepeleri bundan sonra beraber "tırmanacağız" mesajı vermiştir.⁶⁶⁵ Genel Sekreter böylece hem 1994 yılında

http://thecommonwealth.org/sites/default/files/historyitems/documents/Affirmation_of_Commonwealth_Values_and_Principles_TT.pdf, (20.08.2015).

⁶⁶³ Amitav Banerji, "Rwanda and the Commonwealth", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 99, No. 410, 2010, p. 486-489.

⁶⁶⁴ Derek Ingram, "CHOGM Diary", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 99, No. 406, 2010, p. 23.

⁶⁶⁵ Kamallesh Sharma, "Democracy and the Commonwealth", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 100, No. 412, Feb., 2011, p. 44.

yaklaşık 800.000 insanın soykırımı tabi tutulduğu Ruanda da yaşanan değişime destek verildiğini, hem de bundan sonraki süreçte Commonwealth'in Ruanda'ya yardım edeceğini belirtmiştir.

Ruanda'nın üyeliğine destek verenler arasında eski Genel Sekreter Anyaoku'da bulunmaktadır. Hatırlanacağı üzere Mozambik'in, (diğer istisnai üye) Commonwealth'e kabulü Anyaoku'nun Genel Sekreterliği döneminde gerçekleştiği için bu desteğin sürpriz olmadığı açıktır. Anyaoku, Örgüt'ün temel prensiplerini kabul etmek kaydıyla Commonwealth'in beklenmedik üyelere kapısını açmasının mümkün olduğunu belirterek, Mozambik'in üyelikte sahip olduğu coşkuyu, Ruanda'nın da devam ettireceğine inandığını ortaya koymuştur.⁶⁶⁶ Sonuç olarak, Ruanda açısından baktığımızda bu üyeliğin önemi birkaç başlık altında toplanabilir. İlk olarak, Commonwealth üyeliği eski bir Belçika ve Fransa sömürgesi olan bu ülkenin, Fransa'nın etkisinden kurtulması için önemli bir yere sahiptir. İkinci olarak Ruanda, Commonwealth'in ekonomik, politik ve kültürel açıdan yararlanmak istemektedir. Üçüncü olarak ise üyelik, 1994'ten sonra ülkede yaşanan değişimin uluslararası alanda kabulü anlamına geldiği gibi insan hakları konusunda gelen eleştirileri hafifletme noktasında da önemli bir yere sahiptir.⁶⁶⁷

Hindistan'ın, Commonwealth'de sorumluluk üstlenme çabaları ve Hindistan'da düzenlenen 2010 Commonwealth Oyunları'nın toplumsal analizine geçerseniz, bu ülkenin Commonwealth içerisinde aktif bir rol oynama yolundaki iradesinin 2008 yılında Hindistanlı Kamallesh Sharma'nın Commonwealth Genel Sekreteri olmasıyla arttığı söylenebilir. Sharma'nın seçilmesinin ardından hem 2010 yılında düzenlenecek olan Commonwealth Oyunları'nın Yeni Delhi'de yapılacağı açıklanmış, hem de Hindistan'ın Commonwealth tarafından yürütülen projelere sağladığı katkı artırılmıştır.⁶⁶⁸ Örneğin Sharma'nın seçilmesinin ardından 2009 Zirvesine kadar geçen sürede Hindistan'ın on iki yeni Commonwealth projesine katkıda bulunarak Örgüt içerisinde aldığı önemli rolü

⁶⁶⁶ Chief Emeka Anyaoku, "The Modern Commonwealth", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 100, No. 416, 2011, p. 505.

⁶⁶⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Mike Pflanz, "Rwanda Joins the Commonwealth", 29.11.2009, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/rwanda/6685316/Rwanda-joins-the-Commonwealth.html>, (10.09.2015).

⁶⁶⁸ Beth Kreling, "India and the Commonwealth: A Symbiotic Relationship?", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 98, No. 400, Feb., 2009, p. 50.

kanıtladığı söylenebilir.⁶⁶⁹ 2010 Commonwealth Oyunları'nın Hindistan'da yapılacak olması da Hindistan'ın Commonwealth içindeki yeni rolünün bir uzantısıdır. Ancak Oyunlar'ın düzenlenmesi sırasında yaşananlar Hindistan'da ciddi toplumsal sorunlara sebebiyet vermiştir.

Oyunlar ile ilgili ilk sorunun maliyete ilişkin olduğu söylenebilir. Yapılan ilk tahminlere göre 400 milyon Dolar'dan biraz daha fazla bir bütçeyle düzenleneceği hesaplanmasına rağmen, Oyunlar dokuz milyar Pound'a* mâl olmuştur.⁶⁷⁰ Yüz milyonlarca insanın günlük iki Dolar'dan daha az bir parayla hayatını sürdürmeye çalıştığı Hindistan'da Oyunlar'ın bu kadar büyük bir bütçe ile düzenleniyor olması, elbette halkın tepkisine sebep olmuştur. Halkın protestolarda “fakirlik oyunlarını boykot et”, “stadyumlar değil okullar istiyoruz” yazılı pankartlar taşınması, hükümetin bu parayı refaha ilişkin programlarda kullanmamasına yönelik bir tepkidir. Halkın yapılan harcamalar sebebiyle gergin olduğu bu dönemde Commonwealth Oyunları Federasyonu Yönetim Kurulu Başkanı Mike Hooper'ın Hint halkının Commonwealth Oyunları'na yeterince hazırlanmadığı, tesislerin tamamlanmadığını ve sporcuların koşullarının kötü olduğu şeklindeki açıklamaları, protestoların yönünün bir anda Yeni Zelandalı Hooper'a dönmesine sebep olmuştur. Oyunların düzenlenmesi için iki yıldır Hindistan'da bulunan ve lüks yaşantısının faturasının Hint hükümeti tarafından ödendiği şeklinde haberler çıkan Hooper bir taraftan “evine dön” sloganlarıyla protesto edilirken, bir taraftan da ırkçılıkla suçlanarak kuklası göstericiler tarafından yakılmıştır. Hint Hükümeti, Oyunlar sırasında protestoları kontrol altına almak için 100.000 polis görevlendirilmek durumunda kalmıştır.⁶⁷¹ Özetle Hindistan'ın, Genel Sekreter Sharma ile Commonwealth içerisinde artan etkin olma çabalarının devamı olarak görülebilecek 2010

⁶⁶⁹ Ingram, “CHOGM Diary”, a.g.m. p. 24.

* Oyunların maliyetini dokuz milyar Dolar olarak veren kaynaklar da bulunmaktadır. (Bkz. Oren Gruenbaum, “Commonwealth News Update”, *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 99, No.411, 2010, p. 593.)

⁶⁷⁰ C. Rajshekhar Rao, “Man in Charge of India's Commonwealth Games Arrested”, 26.04.2011, <http://www.independent.co.uk/news/world/asia/man-in-charge-of-indias-commonwealth-games-arrested-2274716.html>, (15.08.2015).

⁶⁷¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Dennis Passa, “Protesters Take to Streets Against C'wealth Games”, 30.09.2010, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/09/30/AR2010093001084.html>, (14.08.2015); Jacquelin Magnay, “Commonwealth Games 2010: Indians Burn Effigy of Games Chief Executive Mike Hooper”, 30.09.2010, <http://www.telegraph.co.uk/sport/othersports/commonwealthgames/8034158/Commonwealth-Games-2010-Indians-burn-effigy-of-Games-chief-executive-Mike-Hooper.html>, (14.08.2015).

Commonwealth Oyunları'na ev sahipliği hem halk tarafından anlamsız bulunarak tepki görmüş, hem de uluslararası anlamda başarısız bulunduğu için Hindistan'ın prestijini zedelemiştir.

David Cameron'un 2010'da Başbakanlık görevine gelmesinin Birleşik Krallık'ın Commonwealth politikalarını nasıl etkilediğini ve 2011 yılındaki Commonwealth Zirvesi'ni ele almak gerekirse. Peter Marshall, 2010 Mayıs'ında göreve gelen Muhafazakâr Partili Cameron liderliğindeki Koalisyon Hükümeti'nin kendisinden önceki yönetimlerle karşılaştırıldığında Commonwealth'e yönelik daha pozitif bir tutum içerisinde olduğunu belirtmiştir. Muhafazakârların Commonwealth'e yönelik olumlu söylemleri henüz iktidara gelmeden önce dile getirilmeye başlanmış ve Cameron liderliğindeki Hükümet, Commonwealth ile ilişkileri demokrasi ve kalkınma temelinde geliştireceğini beyan etmiştir. Dışişleri Bakanlığı da ülkesinin Commonwealth üyeleriyle olan ilişkilerinde gelişmeyi, anlaşmazlıkların önlenmesini, insan haklarını ve ticareti temel alan bir yaklaşım sergileyeceğini açıklamıştır. Bunların yanında Dışişleri Bakanlığı Commonwealth'deki reform çabalarına destek vermiş ve Örgüt'ün daha büyük bir ticari potansiyele sahip olmasının, kendileri için de artan iş fırsatlarını beraberinde getireceğine yönelik inancını ortaya koyulmuştur.⁶⁷² Çalışmanın ilerleyen kısımlarında da görüleceği üzere, Birleşik Krallık'ın Commonwealth'e yönelik ortaya koyduğu politika değişikliği istenilen düzeye çıkamamıştır. Birleşik Krallık açısından baktığımızda, üye ülkelerin öncelikleri ile dönemin Başbakanı Cameron'un öncelikleri arasındaki tutarsızlık bunun temel sebepleri arasında görülebilir.

2.4. Commonwealth'in Reformuna Yönelik Çabalar: Akil İnsanlar Grubu'nun Çalışmaları ve Kraliçe'nin Ölümü Halinde Commonwealth'de Yaşanabilecek Belirsizlik

28-30 Ekim 2011 tarihleri arasında Avustralya'da düzenlenen Toplantı'da Güney Sudan'ın üyelik başvurusu memnuniyetle karşılanmış ve bundan sonraki sürecin Genel Sekreter tarafından takip edilmesi isteği liderlerce bildirilmiştir. 2011 Zirvesi'nin temel gündeminin Commonwealth'in reformu olduğu söylenebilir. Akil İnsanlar Grubu

⁶⁷² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Peter Marshall, "The Coalition and the Commonwealth", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 100. No. 414, 2011, p. 257-261.

tarafından hazırlanan reform raporu liderlere sunulmuş ve liderler burada adı geçen önerileri dikkate almayı kabul etmişlerdir. Buna ek olarak Commonwealth Bakanlar Eylem Grubu'nun aktif bir biçimde desteklenmesi,* Sekreterliği'n reforme edilmesine yönelik taahhüt ve Commonwealth'in bir tüzüğe sahip olmasına yönelik karar, Örgüt'ün reform çalışmalarında öne çıkan konular arasındadır. Sonuç bildirisi her ne kadar detaylandırılmış olarak görülsün de üyelerin üstlenecekleri yükümlülükler özel olarak belirtilmemiştir. Örneğin, “uluslararası mekanizmalarla işbirliği güçlendirilerek ve yeni teknolojiler kullanılarak çocukların sözel ve sayısal alanlarda temel bir seviyeye ulaşmasına yardımcı olmak” veya “Commonwealth ülkelerinin küresel ekonomik toparlanmayı desteklemek için gerekli tüm adımları atmayı kararlaştırması” gibi maddelerde görüldüğü üzere, Commonwealth ile üyelerin yükümlülüklerinin özel olarak belirtilmemesi sonuç bildirisinin işlevselliğini azaltmıştır.⁶⁷³

Yeniden reform çalışmalarına dönülürse, 2011 Toplantısı'nda açıklanan Commonwealth Bakanlar Eylem Grubu'nun güçlendirilmesine yönelik raporun önemli olduğu belirtilmelidir. Çünkü bu raporda Eylem Grubu'nun hangi koşullarda, nasıl çalışması gerektiği ve Sekreter'in bu noktadaki görevleri detaylandırılmıştır. Temel olarak iki senaryo üzerinde durulmuştur. Bunlardan ilki ülkede demokratik yollarla seçilmiş hükümetin darbeyle devrilmediği; ancak kalıcı ve ciddi bir biçimde Commonwealth değerlerinin ihlal edildiği durumdur. İkincisi ise demokratik seçimlerle iş başına gelmiş hükümetin anayasal olmayan yollarla devrilmesine ilişkindir. İkinci senaryonun gerçekleşmesi durumunda ilk girişim Genel Sekreter tarafından yapılarak Eylem Grubu en geç dört hafta içinde toplanacak ve darbe yapılan ülkede güvenilir seçimlerin yapılması için en fazla iki yıllık bir sürenin tanınması söz konusu olacaktır. Bu süre zarfında ülkenin güvenilir bir seçime gitmemesi durumunda, öncelikle ülkenin üyeliği tamamen askıya alınacaktır. Ardından ise ihlallerin devam etmesi halinde Eylem

* Michael Kirby, Commonwealth Eylem Grubu'nun başarısının, Commonwealth için çok önemli olduğunu belirtmiştir. O'na göre Eylem Grubu'nun başarısızlığı, Commonwealth'i omurgasız ve etkisiz bir biçimde gösterecektir. Commonwealth'in bir kereye mahsus olarak dahi bu görüntüyle algılanması, Örgüt'ün güvenilirliğini zedeleyecektir. Bunun sonucunda ise Commonwealth'in geleceği için tehlikeli bir durum oluşacaktır. Özetle Kirby'e göre Eylem Grubu'nun hiçbir durum karşısında zaaf göstermemesi gerekmektedir. (Michael Kirby, “The Commonwealth of Nations today: historical anachronism or focus for universal values?”, *Commonwealth Law Bulletin*, Vol. 37, No.1, 2011, p. 59.)

⁶⁷³ 2011 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı'nın sonuç bildirisinin tam metni için bkz., “Commonwealth Heads of Government Meeting, Perth Outcome Documents”, 30.10.2011, <http://thecommonwealth.org/sites/default/files/events/documents/CHOGM2011OutcomeDocuments.pdf>, (05.09.2015).

Grubu, Commonwealth liderlerine bu ülkenin üyeliğinin sonlandırılması tavsiyesinde bulunabilecektir. Raporda ayrıca Eylem Grubu'nun ne sıklıkla ve nerede toplanacağı gibi işlevsel konulara da yer verilmiştir.⁶⁷⁴

Yine 2011 Toplantısı'nda Liderler, Akil İnsanlar Grubu'nun Commonwealth'in reformuna ilişkin hazırladıkları uzun raporu da incelemişler ve bunlardan otuz tanesini itirazsız olarak kabul ederlerken, on bir tanesini de değerlendiremez bulmuşlardır. Çalışma sınırlandırılmak adına tüm önerilere değinilmeyecek, herhangi bir itiraz olmadan kabul edilen ve kabul edilmeyen öneriler üzerinde durulacaktır. Herhangi bir itiraz olmadan kabul edilen otuz öneriden bazılarının özüne aşağıda yer verilmiştir:⁶⁷⁵

- Sekreterliği'n demokrasi ve seçim konularında Commonwealth ülkelerine yardımı,
- Sekreterliği'n üye ülkelerin gelişme hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olacak öncelikleri belirlemesi ve bu öncelikler çerçevesinde yapacağı katkıyı maksimize eden açık bir strateji belirlemesi,
- Sekreterliği'n küçük ülkelerin kapasitelerinin arttırılmasına yönelik bir strateji geliştirmesi,
- Commonwealth liderlerinin özellikle küçük ülkeleri dikkate alarak, borç sorununa toplu bir biçimde ilgi göstermeleri ve G20'ye (Yirmiler Grubu) üye olan Commonwealth üyesi ülkelerin borç konusunda Örgüt'ün bakış açısını savunmaları,
- Commonwealth'in iklim değişikliği konusunda gelişmekte olan küçük ada devletlerine odaklanması,
- Sekreterliği'n kadınlara ilişkin sorunları savunabilmesi için güçlendirilmesi ve yetkili kılınması,
- Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantıları'nın mevcut süresinden daha uzun yapılmasının mümkün olmadığı,
- Genel Sekreter'in Commonwealth kurumlarını organize etmesi,

⁶⁷⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., aynı yer.

⁶⁷⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., aynı yer.

- Commonwealth İş Konseyi'nin özellikle gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkelere yatırım yapmasına odaklanması,
- Üye ülkelerin halk ve Commonwealth arasındaki bağa daha fazla önem göstermeleri,
- Commonwealth Oyunları'nın çekiciliğini ve itibarını arttırmak için önlemler alınması,
- Spor alanında üye ülkeler arasında işbirliği.

Görüldüğü üzere Commonwealth'in reformuna ilişkin olarak herhangi bir itiraz olmadan kabul edilen öneriler, genel olarak Sekreterlik temelinde ve üye ülkelere özel sorumluluklar yüklemeyecek türde olanlardır. Liderler tarafından kabul edilmesi uygun bulunmayan önerilerin bazıları ise özetle şöyledir.⁶⁷⁶

- Bakanların toplantılarda (mümkün olduğunda) önceden hazırlanmış açıklamalardan tamamen uzak durması ve böylece toplantıların daha çekici ve interaktif hâle getirilmeli,
- Bakanların bir araya geldiği toplantılarda Sekreterliği'n tutarlı bir program takip edebilmesi için az sayıda öncelik belirlenmeli,
- Bakanlar istisnai durumlarda öncelik ve acil gündem maddelerini takip etmek için planlı toplantılar öncesinde de bir araya gelmelidir,
- Hükümet Başkanları Toplantısı'nın yapıldığı ülkenin liderine bir sonraki toplantıya kadar verilen başkanlık görevinin ve Hükümet Başkanları Troykası'nın kaldırılmasıyla, Commonwealth Genel Sekreteri'nin baş yönetici olduğu eski sisteme dönülmelidir.
- Commonwealth'in tüm bölgelerde var olabilmesi için üye ülkelerin, ülkelerindeki mevcut bulunan ve yeni kurulacak olan Commonwealth sivil toplum kuruluşlarına ofis, personel ve hibe gibi destekler verilmesi,
- Dışişleri bakanlarının sivil toplum temsilcileriyle önceden planlanmış toplantıları olmalıdır,
- Hükümet başkanları, bir devlet bakanını Commonwealth ilişkilerinden sorumlu olarak tayin etmelidir.

⁶⁷⁶ Aynı yer.

Kabul edilmesi uygun bulunmayan önerilerden anlaşıldığı üzere liderler, Commonwealth'in devletler arası bir örgüt olarak kalmasını önemsemekte, bakanların iş yüklerini arttırıcı hususlara sıcak bakılmamakta, üye devletlere ek maliyet getirecek taahhütlerden kaçınılmakta ve kurumsal anlamda daha önce alınan kararların kaldırılmasına karşı çıkmaktadırlar.

Bunlar dikkate alındığında, eski Genel Sekreter Anyaoku'nun reforma ilişkin olarak ortaya koyduğu "Commonwealth'in temel karakteri değiştirilmeye çalışılmamalı ve mevcut olan Commonwealth'in daha iyi kullanılması için çaba gösterilmelidir", şeklindeki görüşünün liderler tarafından da benimsendiği söylenebilir.⁶⁷⁷

2011 Zirvesi'nde en çok ön plana çıkan liderin David Cameron olduğu söylenebilir. Çünkü Cameron, Zirve'yi, Tahtın geleceğini garantiye almak için Kraliçe'nin başında bulunduğu ülkelerle* görüşme adına önemli bir fırsat olarak görmekteydi. Cameron, Kraliçe'nin ardından Cambridge Dükü ve Düşesi'nin doğacak ilk çocuğunun bir kız olması durumunda babasından sonra tahtın ilk varisi olmasını istediklerini belirtmiştir. Cameron kendisinden büyük bir ablası varken, yalnızca erkek olduğu için küçük erkek kardeşin tahta geçmesinin içinde bulunulan zamanın modernlik anlayışıyla ters olduğunu ifade etmiştir.⁶⁷⁸ Cameron'un Monarşi'nin geleceği konusundaki çabaları sonuç vermiştir. Buna göre tahta geçme konusunda kız ve erkek çocukların eşit haklara sahip olacaklarına ve monarkların tahttan feragat etmeden Katolik birisiyle evlenme hakkına sahip olduğuna karar verilmiştir.⁶⁷⁹

Cameron'un 2011 Zirvesi'nde yaptığı insan hakları vurgusunun, özellikle eşcinsellik temelinde olduğu söylenebilir. Hatta Cameron, Birleşik Krallık'ın insan haklarına bağlı olan ülkelere ekonomik yardım yapma niyetinde olduğunu söylemiştir. Bu bağlamda Cameron, eşcinselliği yasaklayan ve bu konuda yasalarında değişikliğe

⁶⁷⁷ Anyaoku, "The Modern Commonwealth", a.g.m., p. 505.

* Birleşik Krallık'ın dışında Avustralya, Kanada, Yeni Zelanda, Barbados, Bahamalar, Jamaika, Grenada, Solomon Adaları, Papua Yeni Gine, Belize, Tuvalu, Saint Lucia, Saint Vincent ve Grenadinler, Antigua ve Barbuda ile Saint Kitts ve Nevis'in de Kraliçesi pozisyonunda bulunmaktadır.

⁶⁷⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., "David Cameron: Commonwealth Must Strengthen Human Rights" 28.10.2011, <http://www.telegraph.co.uk/news/politics/david-cameron/8854601/David-Cameron-Commonwealth-must-strengthen-human-rights.html>, (20.08.2015).

⁶⁷⁹ "Cameron Threat to Dock Some UK Aid to Anti-gay Nations", 30.10.2011, <http://www.bbc.com/news/uk-15511081>, (21.08.2015).

gitmeyen devletlere, Birleşik Krallık'ın yardımı keseceği tehdidinde bulunmuştur. Yapılan bu tehdit kendisini Malavi'de göstermiştir. Malavi'de insan hakları, basın özgürlüğü eşcinsel haklarına yönelik oluşan endişe sebebiyle, Birleşik Krallık tarafından yapılması düşünülen 19 milyon Sterlinlik yardım askıya alınmıştır. Buna karşılık Uganda ve Gana'da da eşcinsellik temelinde ihlallerin arttığı iddia edildiği bu dönemde Ugandalı Charles Odongpho'dan gelen itiraz çarpıcıdır. Odongpho, Uganda Hükümeti'ne demokrasi ve insan hakları temelinde yapılan baskıları memnuniyetle karşıladıklarını; ancak ülkesinin yolsuzluk, fakirlik, eğitim ve açlık gibi sorunlarla mücadele ettiğini belirterek eşcinsellikten kaynaklanan sorunların ülkesi için kritik sorunlardan birisi olarak görülemeyeceğini belirtmiştir. Commonwealth üyelerinden yaklaşık kırk tanesinin eşcinselliği yasaklayan türde yasaları olduğu da dikkate alınır, ⁶⁸⁰ Cameron'un birçok üye devleti bu noktada karşısına aldığı ifade edilebilir.

Görüldüğü üzere az gelişmiş Commonwealth ülkeleri ile eski Başbakan Cameron'un öncelikleri arasında bulunan tutarsızlık, Commonwealth'i işlevsiz bir konuma getirmektedir. Az gelişmiş ülkelerin zihninde insan hakları, demokrasi ve burada değindiğimiz gibi eşcinsellerin haklarının tanınması "karınlarının doymasını" sağlayacak otomatik bir süreç olarak görülmemektedir. Bu sebeple az gelişmiş ülkeleri, yardımları kesmekle tehdit etmek durumu daha da kötüleştirecektir. Az gelişmiş Commonwealth ülkeleriyle, Cameron'un öncelikleri arasında bulunan tutarsızlığın anlaşılabilmesi için Commonwealth üyesi ülkelerin 2015'te yayınlanan İnsani Gelişmişlik İndeksi'ndeki* sıralaması dikkate alınabilir. Aşağıda bu sıralamayı ortaya koyan bir tablo yer almaktadır.

⁶⁸⁰ Aynı yer.

* Yayınlanan son İnsani Gelişmişlik İndeksi 2014 yılına ait veriler kullanılarak 14.12.2015'de yayınlanmıştır. İndekste Ruanda ve Uganda aynı sırada yer alırken Nauru ve Tuvalu'ya ait sıralama bilgisi yer almamaktadır.

Ülkeler	İnsani Gelişmişlik İndeksi Sıralaması	Ülkeler	İnsani Gelişmişlik İndeksi Sıralaması
Botsvana	106	Bahamalar	55
Kamerun	153	Barbados	57
Gana	140	Belize	101
Kenya	145	Kanada	9
Lesotho	161	Dominika	94
Malavi	173	Grenada	79
Mauritius	63	Guyana	124
Mozambik	180	Jamaika	99
Namibya	126	Saint Lucia	89
Nijerya	152	St Kitts ve Nevis	77
Ruanda	163	St Vincent ve Grenadinler	97
Sejšeller	64	Trinidad ve Tobago	64
Sierra Leone	181	Güney Kıbrıs	32
Güney Afrika	116	Malta	37
Svaziland	150	Birleşik Krallık	14
Uganda	163	Avustralya	2
Tanzanya	151	Fiji	90
Zambiya	139	Kiribati	137
Bangladeş	142	Nauru	Veri yok
Brunei Darussalam	31	Yeni Zelanda	9
Hindistan	130	Papua Yeni Gine	158
Malezya	62	Samoa	105
Maldivler	104	Solomon Adaları	156
Pakistan	147	Tonga	100
Singapur	11	Tuvalu	Veri yok
Sri Lanka	73	Vanuatu	134
Antigua ve Barbuda	58		

Tablo 6: Commonwealth Üyesi Ülkelerin İnsani Gelişmişlik İndeksi'ndeki Sıralamaları⁶⁸¹

Cameron'un tahtın geleceği ve insan hakları konusuyla ilgilendiği bu dönemde Kraliçe II. Elizabeth'den sonra kimin Commonwealth'in başı olarak kabul edileceği sorunu da belirgin hale gelmeye başlamıştır. Hatırlanacağı üzere Commonwealth'e üye olmak için gerekli ön şartlardan birisi, Kraliçe II. Elizabeth'in Commonwealth'in başı

⁶⁸¹ <http://hdr.undp.org/en/data> (E.T. 24.09.2016)

olarak kabul edilmesiydi. Bunun anlamı Kraliçe II. Elizabeth'den sonra tahta oturacak kişinin otomatik olarak Commonwealth'in başı olarak kabul edilmeyecek olmasıdır. Bu, hali hazırda İngiliz Tahtı'nda en uzun süre oturan kişi olan Kraliçe'nin ölümünden sonra yaşanabilecek belirsizliği göstermektedir.

Vernon Bogdanor, Commonwealth'in geleceğini etkileyecek bu sorunla ilgili olarak Kraliçe'nin Commonwealth'in başı olmasının bir hak olmadığını düşünmektedir. O'na göre Kraliçe'nin bu görevi sürdürüyor olması, ortak bir uzlaşma ve rızaya dayanmaktadır. Bu bağlamda Kraliçe'ye halef olacak kişinin de ortak bir rıza ile belirlenmesi gerekmektedir. Belirlenen bu kişi yalnızca kendi görevinin gerekliliklerini yerine getirmelidir. Norman Bonney ve Bob Morris'in belirttiği üzere Bogdanor'ın düşüncelerinden çıkan sonuç; II. Elizabeth'in ölümünden sonra Commonwealth'in başı olarak kabul edilecek kişiyi, Commonwealth üyelerinin belirleyecek olmasıdır.⁶⁸² Kraliçe Victoria'nın tahtta kalma rekorunu geçerek, Birleşik Krallık'ın en uzun süredir tahtta bulunan Monarkı konumuna gelen Kraliçe II. Elizabeth'in yalnızca İngiliz tarihi için değil, dünya tarihi içerisinde de bir sürekliliği ifade ettiği çok açıktır. Ancak kendisinden sonra tahta geçecek kişinin, Kraliçe'nin sahip olduğu saygınlık ve tanınırlıktan uzak kalması kaçınılmazdır. Bu yönüyle diğer Commonwealth üyelerinin, tahtın yeni sahibini Örgüt'ün başı olarak kabul etmesi, sorun potansiyeli olan bir konu olarak değerlendirilebilir.

2.5. Commonwealth'in Güç Kaybı: Gambiya'nın Üyelikten Ayrılma Kararı ve Sri Lanka Zirvesi'nin Beraberinde Getirdiği Sorunlar

Soğuk Savaş sonrasında Commonwealth'in en sorunlu yılları olarak nitelendirebileceğimiz, 2013 ve 2015 yılları arasındaki sürede, Gambiya'nın Commonwealth'i bilgilendirmeksizin üyelikten tek taraflı olarak ayrıldığını açıklaması, Örgüt'ün neo-kolonyal bir yapı olup olmadığına yönelik bir tartışma başlatmıştır. Buna ek olarak değer temelli bir uluslararası örgüt olan Commonwealth'in 2013 Zirvesi'nin insan hakları ihlalleri ile gündeme gelen Sri Lanka'da yapılmış olması, Örgüt'ün sahip olduğu değerlerin sorgulanmasına yol açmıştır. Çalışmada, Gambiya'nın üyelikten

⁶⁸² Norman Bonney - Bob Morris, "The Commonwealth in the Twenty-first Century", *Political Insight*, Vol. 3, No. 1, Apr., 2012, p. 27.

ayrılışı ve Sri Lanka Zirvesi'nin beraberinde getirdiği sorunlar aşağıda incelenecektir. Ancak daha öncesinde, Kraliçe II. Elizabeth'in 2013 Commonwealth Günü'nde* imzaladığı Commonwealth Tüzüğü üzerinde durmakta yarar görülmektedir.

Hatırlanacağı üzere, 2011 Zirvesi'nde Commonwealth'in bir tüzüğe sahip olmasına yönelik karar, Örgüt'ün reform çalışmaları kapsamında kabul edilmişti. Ortaya konulan metnin Kraliçe tarafından da kabul edilmesiyle Commonwealth bir tüzüğe sahip olmuştur. “*Biz Commonwealth insanları olarak*” ifadesiyle başlayan Tüzük içerisinde ilk olarak değişen dünya koşullarında Commonwealth'e duyulan ihtiyacı, Commonwealth'in eşit ve bağımsız devletler arasında gönüllülüğe dayanan bir Örgüt olduğu vurgusu yapıldıktan sonra, Tüzüğü oluşturan on altı maddeye detaylandırılarak yer verilmiştir. Aşağıda bu maddeler sıralanmıştır:

- Demokrasi,
- İnsan hakları,
- Uluslararası barış ve güvenlik,
- Hoşgörü saygı ve anlayış,
- İfade özgürlüğü,
- Güçler ayrılığı,
- Hukukun üstünlüğü,
- İyi yönetim,
- Sürdürülebilir kalkınma,
- Çevrenin korunması,
- Sağlık, eğitim, gıda ve barınağa erişim,
- Cinsiyet eşitliği,
- Commonwealth içerisindeki genç insanların önemi,
- Küçük ülkelerin ihtiyaçlarının kabul edilmesi,
- Kırılgan ülkelerin ihtiyaçlarının kabul edilmesi,
- Sivil toplumun rolü.⁶⁸³

* Her yıl mart ayının ikinci pazartesi günü kutlanmaktadır.

Yukarıdaki maddeler dikkate alındığında, kabul edilen Commonwealth Tüzüğü'nün, Örgüt'ün daha önce açıkladığı değer, ilke, eylem planı ve deklarasyonları bir araya getirdiğini söyleyebiliriz. Böylece değer temelli bir örgüt olan Commonwealth'in hem üyeleri, hem de diğer ülkeler tarafından daha anlaşılır hale geldiği söylenebilir. 2013'ün Mart ayında Kraliçe'nin imzalamasıyla kabul edilen bu Tüzüğün olumlu etkisine rağmen, 2013 ve 2015 yılları arasında Commonwealth büyük sorunlarla karşılaşmıştır aşağıda, bunlara değinilecektir.

2.5.1. Sebep ve Sonuçlarıyla Gambiya'nın Üyelikten Ayrılması

Gambiya'nın Commonwealth üyeliğinden çıkışı ani bir kararla yaşansa da, üyeliğin sonlandırılması, 1994 sonrası dönemde ülkede yaşananların bir sonucu olarak görülmelidir. Yahya Jammeh 1994 yılında yaptığı darbe ile ülkedeki iktidarı ele geçirmiştir. Yapılan darbenin bir sonucu olarak ülkede politik faaliyetler yasaklanmış ve temsilciler meclisi feshedilmiştir. Jammeh, uluslararası toplumdaki gelen baskılar sonucunda ülkenin demokrasiye dönebilmesi için bir geçiş sürecini kabul etmiş ve ordudaki görevinden istifa ederek, 1996'da gerçekleştirilen seçimlerde adaylığını açıklamıştır. Darbeden önce ülkede var olan partiler yasaklı konumda olduğu için Jammeh, 1994 sonrası dönemde kurulan iki siyasi partiye karşı seçime girmiş ve %56'lık bir oy alarak seçimleri kazanmıştır. Böylece fiili olarak yönettiği ülkenin Devlet Başkanı konumuna yükselmiştir. 1996 seçimlerinin adil olması noktasında sorunlu olduğu iddia edilirken, Jammeh'in kazandığı 2001 ve 2006'da yapılan seçimler ise kısmen özgür ve adil olarak tanımlanmıştır. Bu dönemde ülkede ekonomik olarak bir düzelme olsa da gelir dağılımındaki adaletsizlik artmıştır. Diğer taraftan insan hakları, medya, muhalefet partileri, yargının bağımsızlığı konularında da ülke giderek artan eleştirilerin hedefi haline gelirken, idam cezasının ülkede yeniden tesis edilmesi dikkatlerin bir kez daha Gambiya'nın üzerine çevrilmesine sebep olmuştur. Gambiya'nın Commonwealth ile ilişkileri, Jammeh'in iktidara gelmesiyle bozulmaya başlamıştır. Örneğin 1995 ve 2001 yılları arasında Gambiya, Commonwealth Bakanlar Eylem Grubu'nun gündeminde girmiştir. 2007 yılındaki Zirve'den önce toplanan

⁶⁸³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., "Charter of the Commonwealth", <http://thecommonwealth.org/sites/default/files/page/documents/CharteroftheCommonwealth.pdf>, (14.09.2015)

Commonwealth İnsan Hakları Forumu'nda ise Gambiya'nın üyeliğinin askıya alınması istenmiş; ancak bu doğrultuda bir sonuç alınması başarılamamıştır. Ülkesinin üzerindeki baskının artmasının ardından daha önce AB, ABD* ve Dünya Bankası'ndan sağlamaya çalıştığı dış yardımı, İran ve Venezüella'dan elde etme yoluna giden Jammeh'in, dış politikasında da bir değişikliğe gittiği söylenebilir.⁶⁸⁴ Fakat bu konuda istenilen destek bulunamamış olunacak ki, Jammeh, ABD ile yeniden yakınlaşma çabası içerisine girmiş ve Ağustos 2014'te Barrack Obama ile Beyaz Saray'da bir görüşme gerçekleştirmiştir.

Gambiya'nın Commonwealth'den ayrılmasına, Birleşik Krallık ile ilişkilerin kötü gitmesinin de sebep olduğu söylenebilir. Askeri darbe sonrasında Birleşik Krallık ve Yahya Jammeh arasında var olan gerilim 2011 yılında artmıştır. Öyle ki, Jammeh, 2011 seçimleri öncesinde Birleşik Krallık'ın ülkesindeki muhalefeti desteklediğini iddia eden suçlamalarda bulunmuştur. Diğer taraftan 2013 yılında Birleşik Krallık Dışişleri Bakanlığı'nın Gambiya'daki insan hakları ile ilgili olarak yayınladığı raporda, yaptığı eleştiriler de ilişkileri bozan bir başka faktör olarak değerlendirilebilir. Bunlara ek olarak, David Cameron'un özellikle 2011 sonrasında Commonwealth içerisinde dile getirdiği eşcinsellerin haklarına ilişkin sorunlara Jammeh'in bakışı tamamen farklıdır. O'na göre eşcinsellik insan varlığını tehdit eden en büyük sorunlardan birisidir.⁶⁸⁵

* ABD merkezli bir düşünce kuruluşu olan Freedom House, 2012 yılında Gambiya ile ilgili çarpıcı bir rapor yayınlamıştır. Rapor'da, Gambiya'ya çeşitli alanlarda birçok öneride bulunulmuştur. Bu öneriler arasında: Devlet başkanlığının 2 dönemle sınırlandırılması, tamamıyla bağımsız bir seçim organı kurulması, seçimlere yabancıların yardım yapmasının önlenmesi ve ülke içinden yapılan desteklerin sınırlandırılması, devletin ülkedeki temel politik partilere eşit düzeyde destek sağlaması, politik parti ve siyasilerin medyaya erişiminin eşit bir biçimde sağlanması, meclisteki kadın temsilcilerin sayısının artırılması, yolsuzlukları ele alacak bir mahkemenin kurulması, Devlet başkanlığı ve Ulusal Meclis seçimlerinin eş zamanlı yapılması, politik ölüm ve kayıpların araştırılması, hukukun üstünlüğü, güçler ayrımı ve bağımsız medyanın güçlendirilmesi, politik tutukluların serbest bırakılması, yetişkinlerin okuma-yazma ve becerilerinin geliştirilmesine yatırım yapılması, Adem-i merkeziyetçiliğin ülkede güçlendirilmesi, yurt dışında bulunup da Gambiya'ya dönmek isteyen Gambiyalılara genel af çıkarılması, Jammeh'in iktidarı süresince mallarına hukuksuzca el koyulan bireylerin mallarının geri verilmesi veya tazmin edilmesi, eğitim sisteminin eleştirel düşünce/problem çözme/demokrasi/otoritenin sorgulanması temelinde reforme edilmesi yer almaktadır. (Rapor'un tam metni için bkz., "Countries at the Crossroads 2012 The Gambia", <https://freedomhouse.org/sites/default/files/The%20Gambia%20-%20FINAL.pdf>, (16.09.2015).

⁶⁸⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., David Perfect, "The Gambia Under Yahya Jammeh: An Assessment", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 99, No. 406, 2010, p. 53-60.

⁶⁸⁵ "UK Regrets The Gambia's Withdrawal From Commonwealth", 03.10.2013, <http://www.bbc.com/news/uk-24376127>, (18.09.2015).

Kısaca Gambiya'nın Birleşik Krallık ile yaşadığı görüş ayrılıkları ve bu ülkeye olan tepkisi de Gambiya'nın Commonwealth üyeliğinden ayrılmasının sebepleri arasındadır.

Yaşanan anlaşmazlığın sonunda 2 Ekim 2013'te yapılan açıklamayla, Gambiya'nın Commonwealth'den ivediyle çekildiği açıklanmıştır. Böylece Gambiya'nın 48 yıllık Commonwealth üyeliği sona ermiştir. Bu açıklamada; *“Gambiya'nın herhangi bir neo-kolonyal örgütün üyesi olmayacağı ve kolonyalizmin uzantısını temsil eden bir örgütün parçası olmayacağı”* gerekçe olarak belirtilmiştir. Hatırlanacağı üzere 2003 yılında da Zimbabve, Commonwealth üyeliğinden çekilmiştir. Zimbabve üyelikten çekildiği zaman üyeliği askıdaydı; ancak Gambiya'da böyle bir durum söz konusu değildi. Buna ek olarak Gambiya'nın üyelikten çekilmesiyle ilgili Örgüt'e bir ön bilgilendirme de yapılmamıştı. 2013 Zirvesi'nin sonuç bildirisinde Gambiya'nın üyeliğe dönmesi ile ilgili oluşan istek belirtile de Jammeh'in iktidarının devamında bu ihtimalin düşük olduğu belirtilmelidir.⁶⁸⁶

Üyelikten çekilmenin elbette Gambiya'ya olası sonuçları bulunmaktadır. Gambiyalı öğrencilerin Commonwealth bursundan yararlanamayacak olmaları, Gambiya vatandaşlarının Birleşik Krallık başta olmak üzere diğer Commonwealth ülkelerine göç etme konusundaki ayrıcalıklarını kaybedecek olmaları, Commonwealth Oyunları'nda Gambiya'nın katılamayacak olması bunlar arasında görülebilir. Görüleceği üzere bu sayılanların iktidarı doğrudan etkileme kapasitesinin düşük olduğu söylenebilir; fakat Gambiya'ya daha az sayıda Britanyalı turist gelecek olmasının ülke ekonomisi üzerinde yapacağı olumsuz etki⁶⁸⁷ küçük bir ekonomiye sahip olan Gambiya'da Jammeh iktidarı için bir sorun potansiyeli olarak kabul edilebilir.

Jammeh ise Commonwealth üyeliğinden çekilmenin olumlu sonuçlar doğuracağını düşünmekteydi. Öyle ki, Jammeh, bir dergiyle yaptığı röportajda Gambiya'da büyük ilerlemeler görüleceğini ve 2013'ü takip eden beş yıl içerisinde

⁶⁸⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., David Perfect, “The Gambia's Withdrawal from the Commonwealth”, *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 103, No. 3, 2014, p. 331-332.

⁶⁸⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., S. Phatey, (2013) Gambia's withdrawal from the Commonwealth, what it means, JollofNews, 12 October 2013, <http://www.jollofnews.com/commentary-opinion/3958-gambias-withdrawal-from-the-commonwealth-what-it-means>; West Africa Democracy Radio (2013)'den aktaran aynı yer. p. 332.

Gambiya'yı yalnızca Afrika'da değil, dünyada da lider bir ekonomik güç yapmak niyetinde olduğunu söylemiştir.⁶⁸⁸ Jammeh'in lider bir ekonomi olma hedefi koyduğu Gambiya, 2008 yılında bağımsızlık sonrası dönemin en ağır krizi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu krize düşük tarımsal verim, kötü yönetim, aşırı borçlanma, harcamalar, para biriminin zayıflığı, dış borç, yolsuzluk ve enflasyon temel oluşturmuştur.⁶⁸⁹ Dünya Bankası'nın düşük gelirli ülkeler grubu içerisinde sınıflandırdığı Gambiya'nın verilerine baktığımızda, 2008 yılında Gambiya'nın GSMH'si 965 milyon Dolar iken, 2009'da 900 milyon Dolara gerilemiş, 2010 yılındaki görece toparlanmanın ardından yeniden düşen GSMH, 2013 yılında 900 milyon Dolar'ın altına düşmüş, 2014 yılında ise 800 milyon Dolar seviyesine gerilemiştir.⁶⁹⁰ Jammeh'in "lider bir ekonomi olma" hedefine yönelik açıklaması ve yukarıdaki ekonomik verileri dikkate aldığımızda, ekonomideki kötü gidişinin sorumlusunun eski kolonyal bağımlılıklar olarak gösterilmeye çalışıldığı açıkça görülecektir. Ancak Gambiya'nın Commonwealth üyeliğinden çıkmasının ardından ekonomik durum daha da kötüleşerek dış borç sorunu artış göstermiştir. Kısaca alınan tepkisel kararın Gambiya'nın gelişmesine bir katkısı olmadığı gibi durumun daha da kötüleştiği söylenebilir. Commonwealth'in Jammeh'in iddia ettiği gibi neo-kolonyal bir örgüt olup olmadığına yönelik bir analize çalışmanın ilerleyen kısımlarında yer verilecektir.

2.5.2. 2013 Sri Lanka Zirvesi: Commonwealth Değerlerinin Sorgulanması

2013 Toplantısı'nın Sri Lanka'da yapılmasına, Kanada'nın liderliğinde bazı ülkelerin şiddetli bir karşı çıkışta buldukları söylenebilir. Bu karşı çıkışın temel sebebi, Sri Lanka'nın kötü olan insan hakları karnesidir. Ayrıca Zirve'nin Sri Lanka'da yapılması, dönemin Devlet Başkanı Rajapaksa'yı iki yıllık bir süre için Commonwealth'in başkanlık koltuğuna oturtacağı gibi bu ülkeyi Bakanlar Eylem Grubu'nun da üyesi yapacaktı. Kanada, 2013 Zirvesi'nin Sri Lanka'da yapılacak olmasını eleştirerek, 2011 Avustralya Zirvesi'ni terk etmiş ve 2013 Zirvesi'ni de boykot

⁶⁸⁸ Oren Gruenbaum, "Commonwealth Update", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol.102, No. 6, 2013, p. 509.

⁶⁸⁹ Ousman Manjang, "What Can We Do About the Dalasi?", *The Independent*, October 28, 2005'den aktaran Abdullaye Saine, *The Paradox of Third Wave Democratization in Africa The Gambia Under AFPRC-APRC Rule, 1994-2008*, y.y., Lexington Books, 2009, p. 95.

⁶⁹⁰ "The Gambia", data.worldbank.org/country/gambia, (18.09.2015).

edeceğini açıklamıştı. Kanada'nın Sri Lanka'nın neredeyse tüm önemli pozisyonlarına aile üyelerini yerleştirdiğini iddia ettiği Rajapaksa'nın 2013 Zirvesi'ne ev sahipliği yapmasına karşı gösterdiği muhalif tavra Hindistan ve Mauritius'dan da destek gelmiştir.⁶⁹¹

Genel Sekreter Sharma'nın da Sri Lanka'nın Zirve'ye ev sahipliği yapmasını önlemeye çalıştığını söyleyebiliriz. Sharma'nın bu konudaki çabaları 2009 Zirvesi'nden önce başlamıştır. Hatta Sharma, Rajapaksa'yı Zirve'ye ev sahipliği yapmama konusunda ikna etmiştir. Ancak Sri Lanka'daki yönetici elit, ülkenin insan hakları karnesine olumlu yansıtacağını açıklayarak Rajapaksa'yı bu kararından döndürmekle kalmamış, Genel Sekreter'in istifasını da istemişlerdir. Oluşan anlaşmazlıkta bir ara formül bulunarak, Sri Lanka'nın ev sahipliği 2011'den 2013 yılına kaydırılmıştır. Böylece Zirve'nin yapılmasına kadar geçecek dört yılda, ülkede insan hakları sorunlarının azalacağı umulmuştu. Fakat 2011 yılında bu öngörülerinin isabetli olmadığını anlaşılmasına rağmen Sri Lanka'nın iki yıl sonra yapılacak olan zirveye ev sahipliği yapmasına karar verilmiştir.⁶⁹²

2013 Zirvesi'nde üye ülkelerin devlet ve hükümet başkanlarının neredeyse yarısı temsil edilmemişti. Gordon Campbell'a göre Commonwealth için ciddi bir krizi simgeleyen bu Zirve, ülkedeki otoriter yönetimin insan hakları, din ve ifade özgürlüğüne yönelik ihlallerine karşı Commonwealth'i "kör ve sağır" bir hale getirmiştir.⁶⁹³ Birçok üye ülkenin hükümet başkanları Sri Lanka'ya gitmemeleri hususunda baskıyla karşılaşmışlardır. Kraliçe Elizabeth'in de katılmadığı bu Zirve'de David Cameron'un Birleşik Krallık'ı temsil etmesi önemlidir. Cameron, eleştiriler altında gittiği Sri Lanka'da rasyonel bir politika izleyerek tepkileri boşa çıkarmaya çalışmıştır. Örneğin Tamil azınlığın Sri Lanka'daki durumunu görmek için ülkenin kuzeyindeki Jaffna'ya bir ziyarette bulunmuştur ki, bu ziyaret nedeniyle Sri Lanka Hükümeti Cameron'u protokolleri ihlâl etmekle suçlamıştır. Sri Lanka Hükümeti'nin

⁶⁹¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Oren Gruenbaum, "Commonwealth Update" a.g.m., p. 503-504.

⁶⁹² Ronald Sanders, "The Commonwealth after Colombo: Can it Become Meaningful Again?", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 103, No. 1, 2014, p. 29.

⁶⁹³ Gordon Campbell, "Commonwealth in Crisis: Canada's Call for the Commonwealth to Respect its Core Values and Principles", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, 2014, Vol. 103, No. 5, p. 518.

Cameron'a olan tepkisinin temelinde Jaffna'nın dünyada ilgi odağı haline gelmesinin etkili olduğu söylenebilir.⁶⁹⁴ Cameron'un insan hakları ihlalleri sebebiyle Sri Lanka'da bulunmamak yerine, bu ülkeye giderek ihlal edilen haklara dikkat çekme çabasının kendi içinde bir mantığa sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca Kraliçe II. Elizabeth'i temsilen Prens Charles'ın gittiği Zirve'ye katılmaması, Britanya Tahtını yalnızlaştıracağı için doğru bir davranış olmayacaktı.

Cameron'un Zirve süresince yaptığı eleştiri ve açıklamalar Sri Lanka Hükümeti'nde anti kolonyal bir cevap verme ihtiyacı doğurmuştur. Dönemin Sri Lanka Medya Bakanı Keheliya Rambukwela'nın Cameron'un Sri Lanka'dan bir Britanya Kolonisi gibi taleplerde bulunamayacağını belirtmesinin ardından bağımsız bir ulus ve devlet olduklarını vurgulaması dikkat çekicidir.⁶⁹⁵ Hem Gambiya'nın üyelikten çıkarken öne sürdüğü gerekçe, hem de Sri Lanka'nın, Cameron'dan gelen eleştirilere verdiği yanıt dikkate alınır, Commonwealth'in veya Birleşik Krallık'ın kimi ülkelere hâlen kolonyalizmle ilişkilendirildiğini söyleyebiliriz. Bu çıkışların tepkisel olduğu açıkça görülse de ilgili ülkeler tarafından gerekçelendirildikleri de dikkate alınmalıdır.

Katılımın liderler düzeyinde düşük olduğu Zirve'nin sonuç bildirisinin, Commonwealth'in reformu hususunda zayıf kaldığı söylenebilir. Bildiride ele alınan konular arasında: BM kapsamında gündeme getirilen Milenyum Gelişme Hedefleri ve Commonwealth'in buna yapabileceği katkılar, iklim değişikliği, çevreye ilişkin konular, Commonwealth değerleri, küçük ülkeler, terörizm ve siber suçlar, silah ticareti, eğitim, sağlık ve sosyal kalkınmaya ilişkin konular, Fiji'nin askıda bulunan üyeliğinin askıdan kaldırılması ve Gambiya'nın üyeliğe yeniden dönüşüne yönelik istek bulunmaktadır. Hatırlanacağı üzere, üyelere herhangi bir özel sorumluluk yüklemeyen bu konulara daha önceki zirvelerde de değinilmişti. Genel olarak bakıldığında, Commonwealth üyesi ülkelerin vatandaşlarının birbirlerinin ülkelere daha rahat gidebilmesi için bir çalışma yapılmasına yönelik alınan kararın dışında, Zirve'nin Örgüt'e bir katkı sağlamadığını

⁶⁹⁴ Mohan Chougule, "CHOGM-2013: Sri Lanka", *Golden Research Thoughts*, Vol.3, No. 11, May., 2014, p.1-3; "David Cameron 'breached protocol' in Sri Lanka", 19.11. 2013, <http://www.bbc.com/news/uk-politics-24998826>, (15.09.2015).

⁶⁹⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., "David Cameron's Car Surrounded by Sri Lankan Protesters", <http://www.theguardian.com/politics/2013/nov/15/david-cameron-car-surrounded-sri-lankan-protesters-tamil>, (15.09.2015).

söylemek zor değildir.⁶⁹⁶ Commonwealth, bu Zirve’de olumsuz olarak etkilenen temel değerlerini ve ilkelerini onarmak adına 2015 yılını bir çıkış olarak görmüştür. Bu sebeple 2015 Zirvesi’nin, insan hakları ihlalleri ve demokrasi sorunu yaşamayan bir üye ülkede yapılmasına özellikle dikkat edilerek, Malta seçilmiştir.

2.6. 2015 Malta Zirvesi: Commonwealth Yol Ayrımında

Kraliçe II. Elizabeth, Commonwealth’in başı olarak Zirve’nin açılışında yaptığı konuşmada 2005 yılında Malta’da yapılan Zirve’ye atıfla Commonwealth bayrağının bu ülkede on yıl içerisinde ikinci kez dalgalandığını hatırlatmıştır. Kraliçe Malta’nın küçük ülke olarak sınıflandırıldığını ve diğer küçük ülkeler gibi Commonwealth içerisinde eşit bir sese sahip olduğunu belirtmiştir. Kraliçe Malta’nın küçük bir devlet olmasına rağmen, küresel gündemde oynayacağı rolü örnek göstererek, küçük bir ülke olmanın bu rolün oynanmasının önünde bir engel olmadığını da altını çizmiştir.⁶⁹⁷

Kraliçe’nin bahsettiği Malta’nın küçük bir devlet olmasına rağmen, küresel gündemde oynayacağı role verilebilecek en iyi örneklerden birisi kuşkusuz Malta tarafından 2013 Commonwealth Zirvesi’nde dile getirilen Küçük Ülkeler İçin Mükemmellik Merkezi’nin (Small States Centre of Excellence) kurulmasına yönelik fikrin, 2015 Zirvesi’nin açılış konferansında bir girişim olarak ortaya koyulmuş olmasıdır. Malta Hükümeti ve Commonwealth Genel Sekreterliği’nin ilk üç yıl için 400 bin Avro’nun biraz üzerinde bir mali katkıda bulunmayı taahhüt ettikleri bu girişimin amaçları arasında küçük ülkelere doğal afetler, borç yönetimi ve kadınların istihdamı konularında yardımda bulunulması yer almaktadır. Merkez’in paket program hazırlayıp bunları tüm küçük üyelere sunmayacağı da belirtilmiştir. Buradan yola çıkarak ülkelerin ihtiyaç ve sorunlarını dikkate alan özgün programların geliştirilmesinin düşünüldüğü de

⁶⁹⁶ 2013 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı’nın sonuç bildirisinin tam metni için bkz., “Commonwealth Heads of Government Meeting Colombo, Sri Lanka, 15-17 November 2013, Chogm 2013

Communiqué”,http://thecommonwealth.org/sites/default/files/events/documents/CHOGM%202013%20Communique_0.pdf, (18.09.2015).

⁶⁹⁷ “The Queen's speech at the Commonwealth Heads of Government Meeting in Malta”, <http://www.royal.gov.uk/LatestNewsandDiary/Speechesandarticles/2015/TheQueensspeechattheCommonwealthHeadsofGovernmentM.aspx>, (29.12.2015).

söylenir.⁶⁹⁸ Bu konuya Pasifik'te yer alan bazı küçük Commonwealth üyeleri kapsamında yeniden değinileceği için Küçük Ülkeler İçin Mükemmellik Merkezi'nin başarılı olup olamayacağı daha sonra tartışılacaktır.

“Commonwealth: Küresel Değer Kat” temalı Malta Zirvesi 27-29 Kasım 2015 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bu zirvenin sonuç bildirisi incelendiğinde iklim değişikliği, sürdürülebilir kalkınma, aşırılık/radikalleşme ile küresel sorunlara karşı küçük Commonwealth ülkelerinin korunması konularının ön plana çıktığı söylenebilir. Zirve'de BM Kalkınma Programı çerçevesinde oluşturulan “Sürdürülebilir Kalkınma İçin 2030 Gündemi'nin” kabul edilmesinden duyulan memnuniyet dile getirilmiştir. Bu Gündem çerçevesinde edinilecek kazanımlardan hiçbir ülkenin geride kalmaması gerektiği vurgulanmıştır. Bu sebeple Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi'nin gerçekleştirilmesi noktasında Commonwealth'in üyelerine kurumsal güçlerinin artırılması, borç finansmanı ve borçların yeniden yapılandırılması konularında teknik destek sağlayacağı belirtilmiştir. Aşırılık ve radikalleşme ile mücadele hususunda Commonwealth liderleri sivil toplum kuruluşlarının da dâhil olduğu tabana yayılmış bir yapının önemini vurgulamışlardır. Tabana yayılan bu mücadelede, Commonwealth nüfusunun %60'ını oluşturan gençlerin, radikalleşme ve terörizmden korunmasının istikrarlı ve güvenli bir toplum için şart olduğuna değinilmiştir. Liderler 2008 küresel ekonomik krizinin derinden etkilediği küçük ülkelerin yaşadığı doğal afetler ve çevresel değişimlerin, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasına tehlike oluşturduğuna değinmişlerdir. İlk evresi oluşturulan Commonwealth İklim Finansmanı Erişim Merkezi'ne yönelik duyulan memnuniyet ortaya koyulmakla birlikte, Merkez'e mâli olarak destek verilmesi teşvik edilmiştir. BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon* ve Fransa Cumhurbaşkanı François Hollande'nin** de iklim konusunu tartışmak için Malta'daki Zirve'ye katılmaları Commonwealth açısından memnuniyet verici bir gelişmedir.⁶⁹⁹

⁶⁹⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., “Small States Centre of Excellence “a life line”, 25.11.2015, <http://thecommonwealth.org/media/press-release/small-states-centre-excellence-life-line>, (04.01.2016).

* BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon'un, Malta'daki Commonwealth Zirvesi'ne katılmasının öncelikli amacının, Paris'te düzenlenecek olan İklim Değişikliği Konferansı'nın başarılı olması için Commonwealth üyesi ülkeleri bilgilendirmek ve bu ülkelerle Konferans öncesinde görüşmeler yapmak olduğu söylenebilir. (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., “Activities of Secretary-General in Malta, 26-28 November”, 01.12.2015, <http://www.un.org/press/en/2015/sgt3064.doc.htm>, (29.12.2015).

** Fransa Cumhurbaşkanı François Hollande'ın Malta'daki Zirve'ye katılmaktaki amacı, iklim değişikliği ile mücadeledir. Hollande'ın Malta'ya yaptığı ziyaret, iklim değişikliği ile mücadele çabasının bir parçası olarak görülebilir. (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Robert Hutton, “Hollande to Address Malta

Malta Zirvesi'nde liderler, iklim değişikliği ile ilgili bir açıklama da yayınlamışlardır. Açıklamada BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne taraf olan ülkelerin dörtte birinden fazlasının Commonwealth üyelerinden olduğu hatırlatılarak, Commonwealth'in iklim değişikliği hususunda daha önce aldığı kararların altı çizilmiştir. Commonwealth üyelerinin yarısından fazlasının en az gelişmiş ve/veya gelişmekte olan küçük ada ülkelerinden oluştuğu gerçeğinden yola çıkarak, bu kırılğan ülkelerin iklim değişikliği sebebiyle risk altında oldukları belirtilmiştir. Liderler COP21 (2015 Paris İklim Konferansı) çerçevesinde alınacak kararlara uygun olarak çalışacaklarını da beyan etmişlerdir. Bu noktada COP21'e ve gelişmiş ülkelere yönelik beklentilerini de ortaya koymuşlardır.⁷⁰⁰

Bunların yanında Commonwealth Sekreterliği'nin yönetimine ilişkin düzenlemelerin on yıldan fazla bir süredir gözden geçirilmediği belirtilerek, yüksek düzeyli bir grubun da yardımıyla gözetim, verimlilik ve şeffaflık temelinde Sekreterliği'n yeniden düzenlenmesinin bir zorunluluk olduğu üzerinde durulmuştur. Sekreterlik bünyesinde istenen bu gözden geçirme çalışmaları Commonwealth'in VI. Genel Sekreteri olarak seçilen Patricia Scotland'ın da ilk "ödevlerinden" birisi olarak görülebilir. Dominikalı Patricia Scotland, Commonwealth'in ilk kadın Genel Sekreteri olarak da ayrı bir öneme sahiptir.⁷⁰¹ Matthew Neuhaus, Malta Zirvesi'nin yapılmasından kısa süre önce yayınlanan makalesinde, seçilecek yeni Genel Sekreter'in Commonwealth'in değişimi ve reformu için bir şans olacağını vurgulamıştır. Ayrıca

Commonwealth Summit on Climate Change", 26.11.2015, <http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-11-26/hollande-to-address-malta-commonwealth-summit-on-climate-change>, (29.12.2015).

⁶⁹⁹ 2015 Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantısı'nın sonuç bildirisinin tam metni için bkz., "Commonwealth Heads of Government Meeting Communiqué, CHOGM Malta 2015", 29.11.2015, <http://thecommonwealth.org/sites/default/files/newsitems/documents/CHOGM%202015%20Communique.pdf>, (20.12.2015).

⁷⁰⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., "Commonwealth Leaders' Statement on Climate Action, Commonwealth Heads of Government Meeting Malta", 28.11.2015, https://unfccc.int/files/meetings/paris_nov_2015/application/pdf/cop21cmp11_hls_speech_commonwealth_malta.pdf, (22.12.2015).

⁷⁰¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., "Commonwealth Heads of Government Meeting Communiqué, CHOGM Malta 2015", a.g.b.

Neuhaus, yeni Genel Sekreter'in Commonwealth üyesi ülkeleri “ortak” bir amaçta buluşturmaya yardımcı olması gerektiğini belirtmiştir.⁷⁰²

Neuhaus'un da belirttiği üzere, yeni Genel Sekreter'in Commonwealth'de yaşanacak değişimi tek başına sağlaması mümkün görünmemektedir. Üye ülkelerin yanında işbirliğinde olunan örgüt ve sivil toplum kuruluşlarının birlikteliği ve tabana yayılmış bir çabayla Commonwealth'in reformu daha mümkündür. Neuhaus, Commonwealth'in bir yol ayrımında olduğu saptamasını yapmaktadır. O'na göre Commonwealth tarihsel temellere sahip bir uluslararası örgüt olarak yoluna devam edecek ya da üyeleri ve dünya için faydalı hizmetler sunan bir yapıya dönüşecektir. Commonwealth'in faydalı bir yapıya dönüşmesinin önündeki en büyük engelin, Örgüt'ün kapasitesine ilişkin sorunlarla ilişkili olduğu söylenebilir. Sekreterliği'n 2015 bütçesinin yaklaşık 47 milyon Pound, Örgüt'ün kalkınma bütçesinin de 24 milyon Pound olduğu dikkate alınır, bahsi geçen kapasite sorununun devam ettiği görülecektir. Diğer taraftan Sekreterliği'n istihdam ettiği 270 kişinin, BM'nin New York'taki binasının kantininde çalışanların sayısından daha az olması, ilginç bir veri olarak kabul edilebilir. Bu durum çok geniş bir faaliyet alanı olan Sekreterliği'n uzman insan bakımından da yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır. Tüm bunlar dikkate alınır, yeni Genel Sekreter'in önceliklerinden birisi Örgüt'e finansman sağlamak olmalıdır. Kısaca Neuhaus'a göre Commonwealth'in varlığını sürdürmesi/başarılı olması finansman sorununun çözülmesi ve “ortak” bir vizyon üzerinde birleşmesiyle mümkün olabilecektir.⁷⁰³

Bir yol ayrımına gelen Commonwealth'in “hayatta kalması”, yukarıda da belirtildiği gibi, “ortak” bir vizyondan güç alarak, işlevsel olmasına bağlıdır. Şimdi bu başlığın ilk kısmında değinilen Küçük Ülkeler İçin Mükemmellik Merkezi'nin kırılğan durumda bulunan küçük üye ülkelerin gelişmelerine ne gibi bir katkı sağlayabileceği incelenecektir. Bu konuyu ele almadan önce söz konusu küçük ülkelerin içerisinde bulunduğu durumun göz önüne alınması doğru olacaktır.

⁷⁰² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Matthew Neuhaus, “Renewing the Commonwealth—A Reform Agenda for a New Secretary-General”, *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 104, No. 5, 2015, p. 539-540.

⁷⁰³ Aynı yer., p. 540-542.

Andre Vltchek, Pasifik'teki ada ülkelerinin durumunu ele alırken, Commonwealth üyesi olan Papua Yeni Gine, Samoa, Tonga, Tuvalu, Fiji ve Solomon Adaları'na da yer vermiştir. Vltchek bu ülkelerde değişen oranlarda görülen düalist yapıya ek olarak fakirlik, eğitim, işsizlik, suç, uyuşturucu, yetersiz beslenme, bulaşıcı hastalıklar, yolsuzluk, kadına ve çocuklara yönelik şiddet/istismar, kirlilik, doğal afetler, hukuk sistemi ve alt yapıya ilişkin sorunların ön plana çıktığını belirtmiştir. Ayrıca halktan kopuk yöneticiler, beyin göçü, etnik sorunlar, siyasal istikrarsızlık ve demokrasinin işleyişine ilişkin sorunlar da Vltchek tarafından adı geçen Commonwealth ülkelerinde gözlemlenmiştir. Bu ülkelerin küresel ısınma tehdidiyle karşı karşıya olduğunu hatırlatan Vltchek, Tuvalu Adası'nda en yüksek yerin yalnızca beş metre, Ada'nın ortalama yüksekliğinin ise bir-iki metre arasında olduğunu altını çizerek, küresel ısınmayla yükselen suların haritadan silmesi muhtemel ilk ülkenin Tuvalu olacağını belirtmiştir.⁷⁰⁴

Vltchek'in bu gözlem ve saptamaları ışığında, Commonwealth'in bütçesi, projeleri üye ülkelerde uygulayabilme kabiliyeti ve Birleşik Krallık'ın Commonwealth çerçevesinde bu sorunlara katkı sağlama potansiyelini sırasıyla ele almak gerekirse: Commonwealth'in mevcut bütçesinin bu ülkelerdeki kemikleşmiş sorunları çözmek bir yana, bu ülkelere yönelik proje geliştirmesinin dahi zor olduğu iddia edilebilir. Diğer taraftan Commonwealth'in üyeleri için geliştirdiği projeleri yürütmeye yetecek bir bütçesinin olduğunu düşünmemiz durumunda, bahsi geçen ülkelerdeki yolsuzluk, siyasi istikrarsızlık ve yöneticilerin halktan kopuk olmaları, bu ülkelerin Commonwealth'in kendilerine aktardığı kaynağı gerektiği gibi kullanamayabileceklerini düşündürmektedir. Bu açıdan Malta ve Commonwealth Genel Sekreterliği tarafından oluşturulan Küçük Ülkeler İçin Mükemmellik Merkezi'nin sahip olduğu bütçenin ancak proje geliştirme ve tecrübe paylaşımını sağlayabileceği gerçeğinin dikkate alınması gerekmektedir. Maddi olarak desteklense dahi yolsuzluk ve kötü yönetim sebebiyle uygulanmasının zor olduğunu belirttiğimiz projelerin, mali destekten yoksun olarak uygulanabilme ihtimali azalmaktadır. Bu dikkate alınırca, ülkelerin ihtiyaçlarına yönelik oluşturulan özgün projelerin, başarılı olabilmesinin ön şartının, projeleri bizzat

⁷⁰⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Andre Vltchek, *Okyanusya - Pasifik Adaları'ndaki Vahşi Batı Sömürgeciliği*, (çev. Özgün Şulekoğlu), İstanbul, Bilim+Gönül Yayınları, s. 93-230.

uygulayacak uzman Commonwealth personeli ve bu personelin kullanımına verilecek yeterli bütçenin uyumu olduğu söylenebilir.

Burada ortaya koyulan düşüncayı genellemek ve doğrulamak için Dambisa Moyo'dan aşağıdaki alıntıyı yapmanın faydalı olacağı düşünülebilir:

“...Peki son birkaç on yılda kalkınma yardımlarıyla geldiği varsayılan 1 trilyon dolardan fazla para Afrikalıları daha iyi bir duruma getirdi mi? Hayır. Aslında, dünya geneline bakıldığında bu yardımın alıcıları şu anda daha da kötü durumda. Tahmin edilenden çok daha kötü bir durum. Yardım, fakir olanı daha da fakir yapmış ve ülkedeki ekonomik büyümeyi yavaşlatmıştır. Buna rağmen yardım hala günümüzün kalkınma politikasının en önemli parçası ve en büyük fikirlerinden birisidir.”⁷⁰⁵

Moyo'dan yapılan tespitleri ışığında söyleyebiliriz ki, Commonwealth'in az gelişmiş ülkelere salt ekonomik yardım yapması, az gelişmiş ülkelerin sorunlarının çözümünü sağlamakta yetersiz kalacaktır. Bu sebeple özgün projelerin uygulanması için yapılacak yardımın kontrolünü sağlayacak ve projeyi yönetecek uzman personellerin Örgüt içinde istihdam edilmesi önemlidir.

Birleşik Krallık'ta yapılması planlanan AB referandumundan önceki son Zirve olan Malta'da, Cameron'un etkisizliğinin hayal kırıklığı yarattığı söylenebilir. Cameron'un referandum öncesinde AB'ye karşı elini kuvvetlendirmek için “imaja” yönelik de olsa, bir takım girişimlerde bulunması siyaseten daha doğru olabilirdi.

Cameron, 28 Kasım 2015'de Malta'da düzenlediği basın toplantısında Commonwealth'in reformuna ilişkin konulardan uzak durmuştur. Cameron, bu basın toplantısında terörle mücadele, yolsuzluk ve iklim değişikliğiyle mücadele konularına odaklanacaklarını belirterek, bu konulara ilişkin düşüncelerini açıklamakla yetinmiştir. Örneğin terörle mücadeleye yönelik olarak şiddeti yücelten aşırıcılıkla mücadele etmek için “ılımlı Müslümanların” kendilerini ifade etmeleri konusunda cesaretlendirilmesi gerektiğine değinen eski Başbakan, ülkesinin bu konuda üye ülkelere yardım edilmesi için Commonwealth'e beş milyon Pound'luk bir bütçe aktaracağını da eklemiştir.

⁷⁰⁵ Dambisa Moyo, *IMF'nin Ölüm Yardımları*, (çev. Begüm Aykal), İstanbul, Bilim+Gönül Yayınları, 2013, s. 13.

Yolsuzlukla mücadeleye ilişkin olarak, bu mücadelenin nasıl arttırılabileceği tartışıklarını belirten Cameron, 2016 yılı içerisinde Londra’da bir yolsuzluk zirvesi düzenleyeceğini belirtmiştir.* Cameron, iklim değişikliğine ilişkin olarak ise Birleşik Krallık’ın bu hususta özellikle en az gelişmiş ve kırılgan ülkeleri kapsayacak şekilde elinden gelen tüm desteği vereceği taahhüdünde bulunmuştur. Öyle ki, bu taahhüdünü güçlendirmek için gelecek beş yıl içerisinde dokuz milyar Dolar’lık bir iklim finansmanın Birleşik Krallık tarafından sağlanacağını belirtmiştir. Bu üç konunun dışında Cameron, Commonwealth’in neredeyse yarısını oluşturan gelişmekte olan küçük ada devletlerine yönelik bir destek paketinden de bahsetmiştir.⁷⁰⁶

Cameron bunlara ek olarak yeni Commonwealth Sekreteri’nin, Örgüt’ün reformu ve karşı karşıya olduğu sorunlarla mücadele hususunda doğru kişi olduğuna inandığını da eklemiştir. Kendisine yöneltilen *“Birleşik Krallık’ın Commonwealth’e yaptığı çeşitli katkılardan bahsettiniz. Commonwealth’in önemine yönelik söylemlerinize rağmen Commonwealth’in hala düşük bir performansla çalıştığını mı iddia ediyorsunuz?”* sorusuna cevaben; Commonwealth’in uzlaşma temelli bir örgüt olmasına rağmen bu hususun onun güçlü argümanlar ortaya koymasının önünde engel olmadığını açıklamaya çalışmıştır. Maldivler’i politik tutukluların serbest bırakılmaması hususunda eleştirilen Cameron, bunun kabul edilemez olduğunu ve bu ülkeye Commonwealth değerleri üzerinden açık bir mesajın iletilmesinin gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca Cameron, Commonwealth’in amacına uygun olma noktasında gelecekte daha iyi olacağına yönelik kanaatini de dile getirmiştir.⁷⁰⁷

Basın toplantısından da görüleceği üzere Cameron’un, Malta Zirve’sinde etkisiz bir görüntü verdiği söylenebilir. Öyle ki, kendisine sorulan soruya verdiği cevapta bile Commonwealth’in etkisizliğini kabul ettiği görülmektedir. 9 milyar Dolarlık iklim finansmanın doğrudan Commonwealth ile alakalı olmadığını dikkate alınırsa Birleşik Krallık için Malta Zirvesi’nin genel anlamda öncekilerden farksız olduğu saptaması yapılabilir. Yukarıda da değinildiği gibi Cameron’un ülkesinin AB referandumu

* Bu zirve 12 Mayıs 2016 tarihinde David Cameron’un ev sahipliğinde yapılmıştır.

⁷⁰⁶ “Commonwealth Heads of Government Meeting Press Conference: 28 November 2015”, 28.11.2015, <https://www.gov.uk/government/speeches/commonwealth-heads-of-government-meeting-press-conference-28-november-2015>, (29.12.2015).

⁷⁰⁷ Aynı yer.

öncesinde elini kuvvetlendirmek için siyaseten de olsa bir takım söylemlerde bulunması pragmatik olarak daha rasyonel olabilirdi. İzlenen bu “etkisiz” politikanın 2018’de Birleşik Krallık’ta yapılmasına karar verilen Commonwealth Zirvesi’nde sürdürülüp sürdürülmeyeceği ise AB referandumundan çıkan ayrılma kararına bağlı olarak değişebilir. AB’den ayrılma kararı alan Birleşik Krallık’ın 2018’de Zirve’ye ev sahipliği yapacak olması Kraliçe için de ayrı bir öneme sahiptir.

2015 Malta Zirvesi’nde 89 yaşında olan ve artık uzun yolculuklar yapmasının mümkün olmayabileceği ortaya koyulan Kraliçe’nin, yeni bir zirveye daha katılamayacak olması gündeme gelmiştir. Böylece Malta’nın, Kraliçe’nin katıldığı son Commonwealth Zirvesi olduğuna yönelik söylemlerde ortaya çıkmıştır.⁷⁰⁸ Fakat bir sonraki Commonwealth Zirvesi’nin Birleşik Krallık’ta yapılacak olması, 60 yıldan uzun bir süredir Commonwealth’in başında bulunan Kraliçe’nin yeni bir Zirve’ye daha katılabileceğini mümkün kılacaktır.

Yukarıda belirtilenlerin dışında, Commonwealth Kıbrıs konusunu bu Zirve’de de egemenlik, toprak bütünlüğü ve bağımsızlık kapsamında ele almıştır. Hem BM’nin, hem de taraflar arasında yeniden hareketlenen müzakerelerden duyulan memnuniyet dile getirilerek, BMGK’nın Kıbrıs konusunda aldığı 365(1974), 541(1984), 550(1984) ve 1251(1999) sayılı kararların* uygulanması çağrısında bulunulmuştur.⁷⁰⁹ Bu yönüyle düşünülürse, bugüne kadar Ada’daki sorunun çözümüne katkı sağlamaktan uzak olan Commonwealth’in bu alandaki etkisizliğinin devam ettiği de belirtilmelidir.

⁷⁰⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Richard Palmer, “The Queen's Visit to Malta Next Month Might be the Last Commonwealth Summit She Attends”, 27.10.2015, <http://www.express.co.uk/news/royal/615053/Queen-visit-Malta-last-Commonwealth-summit-Royal>, (01.01.2016).

* Bahsi geçen BMGK kararından 1974 tarihli 365 sayılı karar, özetle, Kıbrıs’ta yer alan bütün yabancı kuvvetlerin geri çekilmelerini, Rum göçmenlerin topraklarına geri dönmelerini ve taraflar arasında siyasi bir çözümü desteklemiştir. 1984 tarihli 541 sayılı karar, o dönemdeki adı Kıbrıs Türk Federe Devleti’ni “sahte devlet” olarak tanımlanmışken, 1984 tarihli 550 sayılı kararda ise KKTC’nin bağımsızlık ilanının geri alınması isteği yinelenmiştir. (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Soyalp Tamçelik, “BMGK’nın Kıbrıs’la İlgili Aldığı Bazı Kararların Özellikleri ve Analitik Değerlendirmesi (1964-1992)”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol. 8/12, 2013, s.1248-1252. ss. 1229-1268) 1999 tarihli 1251 sayılı karar da ise Kıbrıs’ta teklik unsuru ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda kararda tek egemenlik, tek hukuki kişilik ve tek vatandaşlık vurgusu vardır. Buna ek olarak karar, Kıbrıs’taki tarafların kısmen veya tamamen bir başka ülkeyle birleşmesini ve Ada’da taksimi yasaklamıştır. (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Tugay Uluçevik, “Kıbrıs’ta Çözüm Süreci Mi? Çözülme Sarmalı Mi?”, 12.11.2013, <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/707-kibris-ta-cozum-sureci-mi-cozulme-sarmali-mi>, (04.01.2016).

⁷⁰⁹ “Commonwealth Heads of Government Meeting Communiqué, CHOGM Malta 2015”, a.g.b.

Sonuç olarak, Neuhaus'un "Commonwealth tarihsel temellere sahip bir uluslararası örgüt olarak mı yoluna devam edecek, yoksa üyeleri ve dünya için faydalı hizmetler sunan bir yapıya mı dönüşecektir?" sorusundan hareketle yaptığı Commonwealth'in bir yol ayrımında olduğu saptamasına yer verilmişti. Bu tespit çalışma ile de uyum içerisindedir. Tarihsel temeller üzere inşa edilen Commonwealth, her ne kadar 1965'te Genel Sekreterliği'n kurulmasıyla bir dönüşüm yaşasa da, 1990 sonrasında üyelerce beklenen dönüşümün henüz gerçekleşmediği görülmektedir. 2015 Zirvesi, David Cameron'un AB ile yeniden müzakereye gitmeye hazırlandığı bir dönemde gerçekleştiği için ülkelerinin dış politikasında Commonwealth'i bir alternatif olarak gören kişiler Zirve'ye yönelik bir beklentiye girmişlerdir. Ancak bu beklentilerinin karşılanmadığı görülmektedir. Elbette reforme edilmemiş ve yeterli maddi güce sahip olmayan bir Commonwealth'in ortadan kalkacağını iddia etmek doğru olmayacaktır. Ancak bu şekilde yoluna devam edecek bir Commonwealth'in, dünya politikasında etkili ve faydalı bir aktör olmasının gün geçtikçe zorlaştığı ifade edilebilir. Son olarak yeni Genel Sekreter Patricia Scotland'ın yapabileceklerini gerek Genel Sekreter'in yetkileri, gerekse Commonwealth'in kurumsal kapasitesiyle beraber düşünmek önem arz etmektedir.

3. Commonwealth'in Neo-Kolonyal Bir Örgüt Olarak Değerlendirilmesi Üzerine Bir Analiz

Gambiya'nın Commonwealth üyeliğinden ayrılırken yaptığı "*Gambiya'nın herhangi bir neo-kolonyal örgütün üyesi olmayacağı ve kolonyalizmin uzantısını temsil eden bir örgütün parçası olmayacağı*" yönündeki açıklamanın, Örgüt'ün neo-kolonyal bir yapı olup olmadığına yönelik bir tartışmayı başlattığına daha önce değinilmişti. Bu kısımda ise Commonwealth'in ne ölçüde neo-kolonyal bir örgüt olarak değerlendirilebileceği ele alınacaktır. Neo-kolonyalizmin/sömürgeciliğin anlamının ve uygulandığının bilinmesi bu değerlendirmenin yapılabilmesi için bir zorunluluktur.

Klasik sömürgeciliğin yerini aldığı düşünülen yeni sömürgeciliğe (neo-kolonyalizm) ilişkin olarak birçok farklı düşünce ortaya koyulmuştur. Kültürel, askeri, siyasi, ekonomi ve eğitime ilişkin konuları da içeren bu düşünceler, dekolonizasyon

sonrasında büyük güçlerin/imparatorlukların eski bağımlılıkları nasıl devam ettirdiklerini açıklamaya çalışmıştır. Aşağıda bu düşüncelere yer verilerek yapılacak bir başlangıcın, konunun anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülebilir.

Osman Koçtürk'ün de belirttiği üzere silahlı savaşların sömürülen kadar sömürönlere de zarar vermesi, mevcut politikalarda bir değişikliğe gidilmesine sebep olmuştur. Koçtürk'e göre bu değişikliğin sonunda beliren yeni sömürgecilik, ekonomik temelde bir savaşı ön plana çıkarmaktaydı.⁷¹⁰ Harry Magdoff ise yeni sömürgeciliği yalnızca ekonomik temelde sınırlamamaktadır. Magdoff, II. Dünya Savaşı sonrasında sömürgeciliğin gerilemesiyle eski düzenin işleminin mümkün olmadığını sömürgeciler tarafından anlaşıldığını belirtmiştir. Buna paralel olarak doğrudan sömürgeleştirme yerine "yeni sömürgecilik" olarak adlandırılacak farklı bir yöntemle bu ülkeler üzerindeki hâkimiyetin devam ettirilmeye çalışıldığını ileri sürmüştür. O'na göre yeni sömürgeciliğin temelinde pazar ve hammadde kaynaklarının güvence altına alınması önemli bir yer tutar. Ancak yeni sömürgecilik, yalnızca ekonomik anlamda sınırlı kalmaz askeri, siyasi, kültürel ve eğitime ilişkin konularda da etkisini gösterir.⁷¹¹ Magdoff'a göre artık gayri resmi hale gelen imparatorluklar, eski sömürgeci üzerindeki denetimlerini sağlama noktasında, bir taraftan IMF (Uluslararası Para Fonu), Dünya Bankası* ve AET gibi oluşumlardan yararlanırken, bir taraftan da çok uluslu şirketler aracılığıyla bu ülkelerdeki etkilerini arttırılmaya çalışılmışlardır.⁷¹²

Ataöv de Magdoff'a benzer şekilde uluslararası örgüt ve uluslararası şirketlerin yeni sömürgecilikte sahip olduğu önemli rolü vurgulamaktadır. O'na göre, Üçüncü Dünya ülkelerinin bağımsızlıkları sonrasında üye oldukları Commonwealth, IMF, Dünya Bankası vb. bazı uluslararası örgütler, bağımsızlıklarını kazanan ülkelerin ekonomik açıdan sömürgecilikten kurtulmalarını olanaksızlaştırmaktadır. Ataöv burada oluşan ilişkilerin Üçüncü Dünya'yı ekonomik anlamda kontrol altına aldığını ve dış

⁷¹⁰ Osman N. Koçtürk, *Yeni Sömürgecilik Açısından Gıda Emperyalizmi*, Ankara, Toplum Yayınları, 1966, s. 5.

⁷¹¹ Harry Magdoff, *Sömürgecilikten Günümüze Emperyalizm*, (çev. Erdoğan Usta), İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2006, s. 94-95.

* Gana'nın ilk Başbakanı ve Cumhurbaşkanı olan Kwame Nkrumah, IMF, Dünya Bankası gibi uluslararası örgütlerin yaptıkları yardımları, belirli süreç, koşul ve denetimlere bağlamalarını yeni sömürgeciliğin bir tuzağı olarak görmektedir. (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Kwame Nkrumah, *Neo-Colonialism The Last Stage Of Imperialism*, New York, International Publishers, 1966, p. 242-243.

⁷¹² Magdoff, a.g.e., s. 139-141.

ticaretin tıpkı klasik sömürgecilik yıllarında olduğu gibi devam etmesine sebep olduğunu belirtmektedir. Ataöv, Afrika’da faaliyet gösteren Britanya kökenli şirket Lonrho’nun* (Londra ve Rodezya’nın kısaltması) tarım, üretim, madencilik ve ulaşım gibi birçok alanda faaliyet göstermesini ve Afrikalı ülkeler üzerinde sağladığı egemenliği yukarıdaki düşüncesine örnek olarak göstermiştir.⁷¹³

Serge Latouche’un da yukarıda yer verilen yeni sömürgecilik tanımlamalarını haklı çıkaracak şekilde, sömürgecilik sonrası döneme ilişkin karamsar düşüncelere sahip olduğu söylenebilir:

“Sömürgecilikten kurtuluş eski düzen bunalımının son evresi ve sonucu gibi görünür. Bu sonuç iki bakımdan geçicidir: Birincisi eski düzen, sömürgecilikten kurtuluşun ötesinde, yeni sömürgecilik biçiminde sürdüğü için; ikincisi, “ekonomik temel”, ulusal gelişmeler ve uluslar ötesi firmaların çifte bayrağı altında yürütülen periferik sanayileşme ile değişikliğe uğradığı için. Bununla birlikte, bütün bu değişikliklerin ötesinde Batı’dan bir şeyler varlığını sürdürür ve tıpkı bir Anka kuşu gibi, her gerilemeden sonra kendi küllerinden daha güzel ve daha genç olarak doğar gibidir.”⁷¹⁴

Kolonilerin bağımsızlıklarını elde etmelerine paralel olarak ortaya çıkan Postkolonyal Teori de tıpkı yukarıda yer verilen düşüncelere paralel olarak, kolonyalizmin etkilerine yalnızca ekonomik temelde bakmamakta, kimlik ve kültür konularını da ön plana çıkarmaktadır. Diğer bir deyişle de-kolonizasyon sonrasında kolonicinin, insanların kimlik ve kültürel unsurlarına nasıl etkide bulunmaya devam ettiği de Postkolonyal Teori tarafından sorgulanmaya çalışılmıştır.⁷¹⁵ Batılılaşma veya Batı merkezli düşünceler etrafında şekillenen kimlik ve kültürel etkinin, de-kolonizasyon sonrası dönemde de devamlılığını korumakta olduğunu belirten Roxanne Doty’ye göre eski sömürgelere yönelik kullanılan insan hakları ve kalkınma kavramlarının temelinde, bu ülkelerde yaşayan toplumların Batı’ya nazaran ne kadar geride olduklarının vurgulanması amacı bulunmaktadır. Bu vurguyla hedeflenen husus, eski sömürgelerin geri kalmışlığının ortadan kaldırılması için Batı yardımının ne kadar elzem olduğu

* Lonrho’nun tarihçesi için ayrıca bkz., http://www.lonrho.com/About_Lonrho/History/Default.aspx?id=744, (30.09.2015).

⁷¹³ Türkkaya Ataöv, *Emperyalizmin Afrika Sömürüsü*, İstanbul, İleri Yayınları, 2010, s. 79-80.

⁷¹⁴ Serge Latouche, *Dünyanın Batılılaşması*, (çev. Temel Keşoğlu), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1993, s. 30.

⁷¹⁵ Volkan İpek - Çağlar Oyman, “Postkolonyal Teori ve Uluslararası İlişkiler”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, der. Ramazan Gözen, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014, s. 412-413.

fikrini yerleştirmektedir. Diğer bir deyişle Batı'nın üstünlüğü yeniden hatırlatılarak, eski hiyerarşik düzenin devamı sağlanmakta ve Batı'nın eski sömürgeleri olan bu ülkelere yapabileceği müdahaleler meşrulaştırılmaktadır.⁷¹⁶

Samir Amin de benzer şekilde Avrupa'ya dünya üstünlüğü sağlayan değerlerin kabul edilmesinin, az gelişmiş ülkeler için tek şans olarak sunulduğunu belirtmiştir. Amin'e göre, Avrupalı devletler az gelişmiş devletlere Avrupalılaştırmanın kurtuluşu, Avrupalılaştırmamanın ise çöküşü beraberinde getireceğini vurgulamaktadırlar. Bu bağlamda Avrupa merkezli dünya görüşü, kendisini diğer dünya görüşlerinden üstün kabul ettiği için onların kendisine sunabileceği bir şey olmadığını ön plana çıkarmaktadır.⁷¹⁷ Amerikalı insan hakları savunucusu Malcolm X ise Batı'nın kendi kültürünü ve kimliğini tek taraflı dayatmaktan daha fazlasını yaptığını şu bilinen cümleleriyle özetlemiştir: “*Beyaz adamın karıştığı en büyük suç, siyah insanlara kendilerinden nefret etmeyi öğretmiş olmasıdır.*”⁷¹⁸

Fiziki işgalin bitmesine rağmen, Batılı devletlerin az gelişmiş ülkelerdeki etkilerinin nasıl devam ettiği önemli bir sorudur. Aime Cesaire, Avrupalıların sömürgeciliği uygulanmalarında, kendilerine hizmet eden yerel feodal beylerle olan ilişkilerini iyi tuttuğunu belirtmiştir. O'na göre yapılan olumsuz uygulamalarda her iki taraf karşılıklı olarak kolaylaştırıcı rolü üstlendiği için adaletsizlik ve eşitsizlik devam etmektedir.⁷¹⁹ Magdoff da sömürgecilerle uyum içinde çalışan bu yerel iktidarların, mevcut ilişkinin devam etmesi için önemli bir konumda olduklarının altını çizmiştir. Ancak bu iktidarların zayıf olması, sömürgeci lehine politikaların uygulanmasını zorlaştırmakla beraber ülkedeki siyasi iktidarın değişmesine de sebep olacağı için kurulan ilişkileri geçici ve istikrarsız hale getireceğine değinmiştir.⁷²⁰ Diğer bir sebeple uzun vadeli politikaların uygulanması için Galtung'un ifadesiyle “köprübaşı”

⁷¹⁶ Bahar Rumelili, “Batı Merkezilik ve Postkolonyalizm”, *Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, (ed.) Evren Balta, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014, s. 216.

⁷¹⁷ Samir Amin, *Avrupa Merkezilik Bir İdeolojinin Eleştirisi*, (çev. Mehmet Sert), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1993, s. 113-115.

⁷¹⁸ Norman E. Hodges, “Neo-Colonialism: The New Rape Of Africa”, *The Black Scholar*, Vol. 3, No. 5, Jan., 1972, p. 18.

⁷¹⁹ Aime Cesaire, *Fransız Irkçılığının Fikri Temelleri Sömürgecilik Üzerine Söylev*, (çev. Güneş Ayas), İstanbul, Doğu Kütüphanesi, 2005, s. 80.

⁷²⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Harry Magdoff, *Sömürgecilikten Günümüze Emperyalizm*, (çev. Erdoğan Usta), İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2006, s. 174-175.

pozisyonda bulunan yerli elit kesimin görelî olarak güçlü olması ve iktidarda kalması büyük önem arz etmektedir. Bu noktada gerek “köprü başlarının” devamını, gerekse eski ilişki ağının sağlamaya yönelik “imaj” çalışmaları da eski sömürgeciler tarafından önemsenmektedir.

Fransız yazar Jean Paul Sarte, oluşturulmaya çalışılan iyi sömürgeci “imajını” eleştirmektedir. O’na göre yeni sömürgecilerin yaptığı “iyi sömürgeci” ve “kötü sömürgeci” ayrımı doğru değildir. Sarte’ye göre yalnızca sömürgeci vardır ve yeni sömürgeciler, mevcut sömürü sisteminin etkisizleşeceğini öngörerek, sistemi reforme etmeye çalışırlardır. Bu aslında bir zorunluluktur çünkü sömürgelerin bağımsızlık için verdiği mücadelenin sonucunda maliyetlerinin, getirdiklerinden fazla olduğu bir noktaya gelindiğini belirten Sarte, yapılacak reformun sömürülen ulus için faydalı gibi gösterilse de sömürgecinin lehine sonuçlar doğurduğunu belirtmektedir.⁷²¹ Bu bağlamda Harrison’un, “yerli malı sömürgeciler” olarak tanımladığı halktan kopuk, Batılılaşmış seçkinler aracılığı ile yapılan “dâhili sömürgeciliğin” köleliği devam ettirdiğine yönelik tespiti,⁷²² Sarte’yi doğrulamaktadır.

Malezya örneğine yer vererek devam etmek gerekirse, Malezya’nın 1957’de ilan edilen bağımsızlığı, Britanya tarafından bir takım ön şartlara bağılı olarak kabul edilmişti. Bunların ilki, Britanya’nın bu ülkede bulunan askeri üslerinin devamı ve iç güvenlik uygulamalarının desteklenmesi. İkincisi Malezya’nın Commonwealth’e üye olması ve Sterlin alanının devamı. Üçüncüsü ise kilit hükümet pozisyonlarına Britanyalı uzmanların yerleştirilmesi ile Singapur ulusal güvenliğinin Britanya ve Malezya’nın ortak sorumluluğunda olacak olmasıdır.⁷²³ Bu yönüyle bağımsızlığın tam anlamıyla gerçekleşmediğinin görülmesi önemlidir.

Malezya’da bağımlılığın devamını sağlayan bir diğer unsur ise gücün aktarıldığı yerli siyasi elitlerin, özellikle siyaset ve eğitim kurumları aracılığıyla halkı kendi

⁷²¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Jean Paul Sarte, *Hepimiz Katiliz Sömürgecilik Bir Sistemdir*, (çev. Süheyla N. Kaya), İstanbul, Belge Yayınları, 1999, s. 15-30.

⁷²² Paul Harrison, 3. *Dünyanın Batılılaştırılması*, (çev. Cevdet Cerit), İstanbul, Pınar Yayınları, 1990, s. 45-47.

⁷²³ Brian Lapping, *End of Empire* (London,1985) p.187’den aktaran A.J. Stockwell, “Malaysia: The Making of a Neo-colony?”, *The Journal of Imperial and Commonwealth History*, Vol. 26, No. 2, 1998, p. 140..

istediği yönde dönüştürme çabası olarak görülebilir. Böylece yerel siyasi elitlerden başlayacak şekilde yeni bir toplumun inşa edilmesi söz konusu olmuştur.⁷²⁴ Bugün Malezya ve Birleşik Krallık ilişkilerinin geçmişe göre farklılaştığı belirtilmelidir. Örneğin 2011 yılında iki ülke ilişkilerinde beş alanda öncelik vereceklerini açıklamışlardır. Bunlar: 1) siyasi ve diplomatik, 2) ticaret ve yatırım, 3) eğitim ve öğretim, 4) bilim, teknoloji ve çevre 5) savunma ve güvenlik alanlarıdır.⁷²⁵ Malezya ve Birleşik Krallık ilişkilerinde yaşanan değişimi anlamak adına, bugün Malezya'nın Sterlin alanına dâhil olmadığı, ülkedeki kilit hükümet pozisyonlarında Britanyalı uzmanların oturmadığı, 1965 sonrasında bağımsız bir devlet olan Singapur'un güvenliğinin Malezya ve Britanya'nın ortak sorumluluğunda olmadığı dikkate alınmalıdır.

Birleşik Krallık ve Malezya arasındaki ikili ilişkilerde iş ilişkilerinin yakınlığı, ortak tarih ve güçlü eğitim bağlantıları ön plana çıktığı gibi birçok farklı alanda daha ikili ilişkiler güçlü bir biçimde varlığını korumaktadır.⁷²⁶ Bu farklı alanlar arasında askeri işbirliği de önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle Hong Kong'un 1997'de* Çin'e devredilmesinden sonra Malezya'nın bölgede önem kazanmış olması, 1990'lı yıllara doğru bu ülkeyi Birleşik Krallık'ın askeri anlamda yeniden önemsemesine sebebiyet vermiştir.⁷²⁷ Her ne kadar 1971'de Birleşik Krallık, Malezya'daki askeri üstlerini kapatsa da farklı dönemlerde ilişkiler korunmaya çalışılmış ve savunma/güvenlik alanında ilişkilerin yoğun bir biçimde devam ettirilmesine yönelik çaba harcanmıştır. Commonwealth üyeliği ise Malezya'nın bağımsızlığını elde etmesinin bir ön koşulu olarak sunulmasına rağmen, aradan geçen uzun süre içerisinde ilişkilerde devamlılığı sağlayan önemli bir unsur olarak kalmıştır.

⁷²⁴ Mehmet Özyay, "Sömürge Dönemi Malay Dünyasında Sekülerleştirici Güçlerin Eğitim ve Yönetimdeki Girişimleri", *İnsan & Toplum*, C. 2, S. 4, 2012, s. 168-169..

⁷²⁵ "UK-Malaysia Joint Statement", 14.07.2011, <https://www.gov.uk/government/news/uk-malaysia-joint-statement>, (25.10.2015).

⁷²⁶ Nikesh Mehta, "What Defines Our Relationship?", 28.06.2013, <http://blogs.fco.gov.uk/nikeshmehta/2013/06/28/what-defines-our-relationship/>, (25.10.2015).

* 1997 yılının, Malezya için iki farklı önemi daha bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Malezya'nın Türkiye önderliğinde kurulan D-8'e (Developing 8: Gelişmekte Olan Sekizler) katılmasıdır. İkincisi ise, D-8'i de işlevsizleştiren etmenler arasında görülebilecek Asya-Avrupa Vakfı'nın kurulmuş olmasıdır. AB'nin bu oluşum içerisinde yer alan D-8 üyesi Malezya'nın dikkatini Asya-Avrupa Vakfı ile kendisine çekerek, Galtung'un merkez-çevre modelini işlettiği görülmektedir. (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Canbolat, *Gelişmekte Olan Ülkeler. Küresel Politik ve Ekonomik Çıkar İlişkilerindeki Konumları*, a.g.e., s.247.)

⁷²⁷ David Wallen - Andy Gilbert, "UK Plans Malaysia Base After HK Pullout", 27.01.1993, <http://www.scmp.com/article/60846/uk-plans-malaysia-base-after-hk-pullout>, (25.10.2015).

Malezya'nın bağımsızlığının ardından Commonwealth'e yönelik olumlu bir tutum takındığı söylenebilir. Bu politikayla hem Birleşik Krallık'tan elde edilmeye çalışılan gücün sorunsuzca transfer edilmesini sağlamak, hem de dış ilişkilerde önemsenen Birleşik Krallık vasıtasıyla Yeni Zelanda ve Avusturalya ile kurulacak iyi ilişkilerin devamı amaçlanmaktaydı. Bunlara ek olarak, Commonwealth Malezya'nın sorunlarının çözümü için de bir araç olarak düşünülmüştür. Commonwealth ile iyi ilişkiler, sırasıyla Malezya'nın ilk üç Başbakanı olan Tunku Abdul Rahman, Abdul Razak Hussein ve Hussein Onn tarafından yürütülmeye çalışılmıştır. 1981'de göreve gelen Mahathir Mohamad ise göreve başladığı dönemde Commonwealth'i ülkesinin dış politika önceliklerinde merkezi bir konuma almayı tercih etmemiştir. Mohamad'ın, bu politikayı benimsemesinde, Commonwealth'in işlevsizliği ve Birleşik Krallık'ın Malezya'ya yönelik olumsuz bakışının etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca Mohamad'ın Başbakan olduğu ilk dönemde Commonwealth'in işlevsizliğine karşı oluşan tavrını ortaya koymak için Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantıları'na da katılmadığı belirtilmelidir. Başbakan'ın Apartheid'e karşı oluşan tepkisini göstermek için 1985'de yapılan Hükümet Başkanları Toplantısı'na katılmasıyla, bu uygulamanın sona erdiği de belirtilmelidir.⁷²⁸

Ancak Mohamad'ın Commonwealth'e yönelik olumsuz bakış açısı ve politikası Margaret Thatcher'ın 1985'de Malezya'ya yaptığı ziyaret ve kendisinin de Birleşik Krallık'a gitmesinden sonra değişmeye başlamıştır. Her ne kadar Başbakan, refah konusunda “ortak” olan bir şeyin olmadığı vurgusuyla Commonwealth'i eleştirmeye devam etse de 1987 sonrasında Commonwealth içerisinde aktif bir rol oynama kararı vermiştir. Mohamad'ın 1989 Hükümet Başkanları Toplantısı'nın Malezya'da yapılmasına yönelik isteği, bu politika değişikliğinin sonuçları arasında görülebilir. Commonwealth'den ayrılmanın Malezya'yı yalnızlaştırarak, sorun yaşadığı devletlerin elini güçlendireceği ve Malezya'nın gelişmekte olan diğer ülkelerle olan ilişkilerinde Commonwealth'in bir araç olarak değerlendirilmesi de Mohamad'ın bu politika değişikliğine etkide bulunmuştur.⁷²⁹ Malezya örneği şunu göstermektedir ki, üye ülkeler

⁷²⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Muhammad Muda, “Malaysia's foreign policy and the Commonwealth”, *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 80, No. 320, 1991, p. 455-461.

⁷²⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., aynı yer, p. 461-466.

Commonwealth'i Britanya İmparatorluğu'nun bir uzantısı veya ona eşdeğer olarak görmektedirler. Mohamad'ın Birleşik Krallık ile ilişkilerini düzeltmesine paralel olarak Commonwealth'e yönelik politikasını değiştirmesi bunu ortaya koymaktadır.

Bilindiği gibi, Pakistan daha önce Birleşik Krallık'a olan tepkisini göstermek için Commonwealth'den ayrılmıştı. Benzer şekilde Zimbabve de Birleşik Krallık ile olan anlaşmazlığın bir sonucu olarak Örgüt'e olan üyeliğini sonlandırmıştı. Gambiya'nın üyelikten tepkili bir biçimde ayrılışı da güncel bir örnek olarak düşünülürse, o zaman cevap verilmesi gereken soru, Commonwealth ve Birleşik Krallık'ın aynı şey olup olmadığıdır. Elbette Commonwealth'in Kraliçe II. Elizabeth'in liderliğinde olması, ortak tarih ve dil vurgusu, üyelerinin Mozambik ve Ruanda dışında eski sömürgelerden/kolonilerden oluşması, Genel Sekreterliği'n Londra'da bulunması ve Birleşik Krallık'ın Örgüt'ün en önemli üyesi olması, birçok üyenin gözünde, Commonwealth'i Britanya İmparatorluğu ile aynı konuma getirmektedir.

Böyle bir benzetme yapılması durumunda, üye olan az gelişmiş eski sömürgelerin devam eden sorunlarının mirasçısı olarak Commonwealth'in kabul edilmesi gerekmektedir. Paul Harrison, bugün Üçüncü Dünya ülkelerini yıpratıcı ekonomik, politik ve toplumsal sorunların tamamının sebeplerinin sömürgecilik dönemine dayandırılabilirliğini vurgulamıştır.⁷³⁰ Amin Maalouf ise milliyetçiliğin yükselişine paralel olarak, halkların içinde buldukları felaketlerin sorumluluğunu birbirlerine yükleme niyetinde olduklarını belirtmiştir. Diğer bir ifadeyle uluslar, karşılaştıkları sorunları başkalarının hataları sonucunda ortaya çıktığını iddia etme yoluna gitmektedirler. O'na göre bunda da göreceli olarak bir haklılık payı olabilir.⁷³¹ Bu iki düşünceyi dikkate alarak şu söylenebilir ki, az gelişmiş ülkeler, bazı durumlarda karşılaştıkları sorunları kolaycı bir yaklaşımla, sömürge döneminin mirası olarak görürler de başta eğitim, gıda, sağlık, etnik yapı ve iyi çizilmemiş sınırlara ilişkin sorunların büyük kısmının sömürge dönemine dayandırılabilir. Eski Başbakan David

⁷³⁰ Paul Harrison, a.g.e., s. 35.

⁷³¹ Maalouf, *Ölümçül Kimlikler*, a.g.e., s. 69.

Cameron'un da ülkesi adına bu gerçekliği kabul etme cesaretini göstermiş olması önemlidir.*

Esas sorgulamaya dönülürse, bugün gelinen süreçte Commonwealth'in Britanya İmparatorluğu/Birleşik Krallık veya daha genel olarak Örgüt içindeki gelişmiş devletlerle eş görülmesi yanlış olacaktır. Ancak bu, Birleşik Krallık'ın Commonwealth'i kendi politikaları için kullanmadığı anlamına da gelmemektedir. Gerek ortaya çıkış koşulları, gerekse işlevini dikkate alarak 1965 (Sekreterliği'n kuruluşu) ve özellikle de 1973 (Birleşik Krallık'ın AET üyeliği) yılından önce Commonwealth'in Britanya İmparatorluğu'nun bir uzantısı ve bu yönüyle de neo-kolonyal bir yapılanma olduğuna yönelik söylemler temellendirilebilir bulunsa da bugün Örgüt'ün nasıl değerlendirilmesi gerektiğine yönelik farklı görüşler varlığını korumaktadır.

Ahmed Sule, bahsi geçen farklı görüşleri şöyle özetlemiştir. Kimilerine göre Commonwealth demokrasi, insan hakları ve iyi yönetim gibi değerleri üyeleri arasında geliştirmeye çalışmaktayken, kimileri ise Commonwealth'i Britanya İmparatorluğu'nun bir uzantısı olarak görmektedirler. Kimileri Commonwealth'i eşit ortaklar arasında varlığını sürdüren bir Örgüt olarak görürken, kimileri de zengin üyelerin fakir olanlara kendi görüşlerini dayattığı bir platform olarak görmektedirler. Yine kimilerince Commonwealth ortak çıkar, miras ve tarih ile üyelerini bir araya getirirken, kimileri Örgüt'ü post kolonyal bir kulüp olarak görmektedirler.⁷³²

Commonwealth üzerinde iyimser ve kötümser olan bu görüşlerin yalnızca birisi ile Örgüt'ü tanımlamak akademik olarak yanlış olacaktır. Ancak çalışmanın kurgusuna paralel olarak, Birleşik Krallık ve Commonwealth arasındaki ilişki dikkate alındığında, aşağıdaki saptamaların yapılması önemlidir. Bir üyenin Birleşik Krallık ile iyi ilişkiler kurmak istemesi, genel olarak Commonwealth ile iyi ilişkiler içinde olmayı gerektirmektedir. Birleşik Krallık ise ikili ilişkilerini bozmak istemediği durumlarda

* David Cameron, Pakistan ziyaretinde kendisine Keşmir ile ilgili sorulan bir soruya verdiği cevapta; "İngiltere'yi, dünyadaki birçok sorunda olduğu gibi en başından sorumlu bulunduğu bir konuda öncülük edeceği bir pozisyona sokamam" demiştir. ("Cameron: Dünyadaki birçok sorunun nedeni İngiltere", 06.04.2011, <http://www.hurriyet.com.tr/cameron-dunyadaki-bircok-sorunun-nedeni-ingiltere-17474682>, (28.10.2015).

⁷³² Ahmed Sule, "An Open Letter To The Commonwealth Of Nations", 12.05.2010, <https://zangodare.wordpress.com/2010/05/12/commonwealth/>, (21.10.2015).

eleştirilerini Commonwealth'in kurumsal yapısı üzerinden yapmayı tercih etmektedir. Diğer taraftan Birleşik Krallık, üye ülkelerdeki bir iktidara karşı etkisiz kalacağını tahmin ettiği durumlarda Commonwealth üzerinden politika geliştirerek, başarısızlığın daha geniş bir tabanda paylaşılmasını da sağlama eğilimindedir. Birleşik Krallık'ın daha geniş bir tabanda yürütmek istediği politikaları, Commonwealth üzerinden uygulamaya çalıştığı iddiası da temellendirilebilir. Bunlara ek olarak, Apartheid politikasında görüldüğü üzere, Birleşik Krallık bir taraftan Commonwealth içerisinde belirli bir politikaya yönelik olarak "imaj" oluşturulurken, bir taraftan da realist politikalarına devam etmektedir.

Neo-kolonyalizmin temelinde yer alan eski bağımlılıkların yeni yöntemlerle devam ettirilmesi konusu yukarıdaki diğer düşüncelerle beraber değerlendirildiğinde, Commonwealth'in kendi kurumsal yapısıyla bu bağımlılığı sürdürecektir kapasiteden yoksun olduğunu söylenebilir. Bazı üyelerin Commonwealth'i Britanya/Birleşik Krallık'a eş olarak görmesinin hatalı olacağı ve Commonwealth'in neo-kolonyal bir örgüt olarak değerlendirilmesi için yeterince işlevsel olmadığı da belirtilmelidir. Malezya örneği, ortaya koyulan bu düşüncüyü kuvvetlendirmektedir. 1981 ve 2003 yılları arasında Malezya'da Başbakanlık görevinde bulunan Mohamad, Commonwealth'i yararsız bir Örgüt olarak görürken, Birleşik Krallık ile artan ilişkilere paralel olarak Commonwealth'i önemsemesi Örgüt'ün tekil olarak etkisizliğini ortaya koymaktadır. Özetle az gelişmiş Commonwealth üyeleri, Birleşik Krallık ile kurmayı düşündükleri iyi ilişkileri ve Birleşik Krallık'a gösterecekleri tepkileri Commonwealth üzerinden yapmaktadırlar. Bu durum ise Commonwealth'in hem neo-kolonyal olarak nitelendirilmesine, hem de Birleşik Krallık ve Commonwealth'in özdeş olarak algılanmasına sebep olmaktadır.

4. Commonwealth'in Varlığını Sürdürmesi Üzerine Bir Sorgulama: Stockholm Sendromu ve Hegemonya

Stockholm Sendromu, Jan Erik Olsson'un 23 Ağustos 1973'de İsveç'in başkenti Stockholm'de, bir bankayı soymaya çalışıldığı sırada, altı gün süresince rehin aldığı

dört banka çalışanı ile arasında oluşan olumlu ilişkiyi tanımlamak için kullanılmıştır.⁷³³ Stockholm Sendromu'nda hayatta kalma içgüdüğü, önemli bir yere sahiptir. Rehin alan kişinin yaptığı küçük iyilikler sendromun gelişiminde etkilidir.⁷³⁴ Örneğin rehinelere Elizabeth isimli kadın kapalı yer fobisine sahip olmasından dolayı bir ipe bağlı olsa da tutsak tutulduğu mahzenden çıkmasına izin verdiği için Olsson'un çok nazik bir davranışta bulunduğunu düşünmüştür. Yine Olsson, Elizabeth'e hava serinlediğinde ceketini vermiştir. Olsson, Kristin ve Birgitta isimindeki diğer iki bayan rehineye de tuvaleti kullanmaları konusunda izin vermiştir. Bir polis, Kristin'e kendilerini gören bir noktadan içeride kaç rehine olduğunu sorduğunda, kendisinin parmaklarıyla polise cevap verdiğini; ancak nedenini bilmeseyse de o an, kendisini bir hain gibi hissettiğinden bahsetmiştir.* Olsson'un rehin alma sürecinde kendilerine "iyi" davranmasının sonucunda rehinelere, polisi, kendi hayatları için bir tehdit olarak görmeye başlamışlar ve Olsson'un kendi hayatlarını kurtardığına inanmışlardır.⁷³⁵

Stockholm Sendromu bir takım davranışları içermektedir. Bunlar; rehinelere biri veya bir kaçının polise güvenmemesi, rehin alanların kötü olmadıklarına yönelik kendilerini ikna etmeye çalışmaları, rehineciler hakkında olumlu düşüncelere sahip olmaları ve rehinecinin, rehinelere bir veya daha fazlasına yönelik olumlu duygular ve şefkat gösterebilmesidir.⁷³⁶ İstatistiki olarak FBI kayıtlarının, Stockholm Sendromu'nun rehinelere nadir olarak görüldüğünü ortaya koyması da önemlidir.⁷³⁷

Burada esas sorgulanması gereken şey niçin bazı rehinelere kendilerini rehin alanlar ile böylesine yakın bir ilişkiye girdikleri ve sonrasında bunu devam ettirdikleridir. Muzaffer Çetingüç'ün Stockholm Sendromu'nu açıklarken kullandığı

⁷³³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Kathryn Westcott, "What is Stockholm Syndrome?", 22.08.2013, <http://www.bbc.com/news/magazine-22447726>, (30.10.2015).

⁷³⁴ Aynı yer.

* Fuat Beşkardeş bu sendromun "*insanın kendisini zora sokan, üzen koşulları benimsemesi, savunması ve bu koşulları yaratan nedenleri görmemesi, ezenin yanında yer alması olarak da*" tanımlanabileceğini belirtmiştir. (Fuat Beşkardeş, "Her Yönüyle Stockholm Sendromu", 18.12.2012, <http://www.e-psikiyatri.com/yonuyle-stockholm-sendromu-28637>, (30.10.2015).

⁷³⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Simon Edge, "We Were the first Victims of Stockholm Syndrome", 03.09.2009, <http://www.express.co.uk/expressyourself/124726/We-were-the-first-victims-of-Stockholm-syndrome>, (01.11.2015).

⁷³⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., G. Dwayne Fuselier, "Placing the Stockholm Syndrome in Perspective", *FBI Law Enforcement Bulletin*, Jul., 1999, p. 24-25.

⁷³⁷ HOBAS(Hostage/Barricade System), March 1998'den aktaran aynı yer, p. 23.

Mevlânâ'nın “Kurdun kuzuyu yemeye yeltenmesinde şaşılacak bir şey yok. Şaşılacak olan odur ki bu kuzu kurda gönül bağlamış, âşık olmuştur.”⁷³⁸ sözleri sorgulamamıza paralellik içermektedir. Rehinecilere yönelik oluşan olumlu düşüncenin, rehin alma olayından sonra devam etmesi, sendromun ilginç yönlerinden birisidir. Çünkü psikolog, hâkim ve polisler, Stockholm Sendromu'nu, rehinecinin zayıflığından ziyade, bu insanların kendi kendilerini korumaya yönelik geliştirdikleri bir düşünsel karşılık olarak değerlendirmektedirler.⁷³⁹ Bu durumda polisin kendilerini kurtarmasının ardından rehinecinin, rehinecilere yönelik olumlu duygular beslemeleri dikkat çekilmesi gereken bir husustur.

Buraya kadar açıklanmaya çalışılan Stockholm Sendromu, Commonwealth çerçevesinde bir analize tabi tutulduğunda, Britanya İmparatorluğu “rehineci”, sömürgeler ise “rehineler” olarak değerlendirilebilir. Bu durumda, rehine krizinin bitmesi kolonilerin bağımsızlıklarını kazanmalarına eşdeğer olarak görülebilir. Bağımsızlık sonrasında eski kolonilerin Kraliçe liderliğindeki Commonwealth içerisinde kalmaları da eski “rehinecilerine” yönelik olumlu düşüncesini devam ettirdiği şeklinde yorumlanabilir.

Britanya İmparatorluğu, tıpkı Olsson'un banka çalışanlarını rehine alarak özgürlüklerinden yoksun bıraktığı gibi dünya üzerinde birçok devlet ve toplumun egemenliklerini elinde tutmaktaydı. Bu ülkelerdeki elit kesim ve bazı insanların özgürlükten yoksun olmalarına rağmen, Britanya İmparatorluğu'na yönelik olumlu bir düşünce içerisinde girdikleri söylenebilir. Bu olumlu düşüncenin ardında, Britanya'nın kendilerine zarar vermeyeceklerini düşünmeleri önemli bir güdüleyici olarak kabul edilebilir. Diğer bir deyişle onlarla iyi geçinmeleri durumunda “hayatta kalma” şanslarının yükseleceğini düşünen insanlar, bir şekilde kendilerini özgürlüklerinden alıkoyanların iyi olduğuna iknaya çalışmışlardır. Yukarıda değinildiği gibi rehineciler tarafından yapılan küçük “iyilikler” rehinecinin algısını değiştirmekteydi. Egemenlikleri ellerinden alınmış olan bu insanlar da İmparatorluğun yaptığı küçük “iyilikler” karşısında rehinecisine olumlu özellikler atfetmekteydiler.

⁷³⁸ Muzaffer Çetingüç, “Stockholm Sendromu”, 09.11.2013, <http://www.sh-akademi.org/2013/11/stockholm-sendromu/>, (05.11.2015).

⁷³⁹ Cl, “Battered Women Considered Hostages”, *Off Our Backs*, Vol. 21 No. 9, 1991, p. 2.

Niall Ferguson'un, "Victoria dönemi insanları nasıl oldu da 900 Britanyalı memur ve 70 bin Britanyalı asker ile o dönemde sayıları 250 milyona varan Hintliyi yönetebilmişti?" sorusuna⁷⁴⁰ Stockholm Sendromu bağlamında bir cevap verildiğinde, bu ülkedeki birçok insanın o dönemdeki durumu kabullenişinin zihni arka planında Britanya İmparatorluğu'nun "kötü olmadığına" inanmalarının da önemli bir yer tuttuğu söylenebilir.

Örneklendirmek gerekirse, Hint asıllı Nirpal Dhaliwal, Britanya'nın Hindistan'dan İmparatorluk dönemi için özür dilemesine gerek olmadığını ortaya koymaktadır. O'na göre Hintlilerin İngilizce konuşmaları Hindistan'daki İngiliz yönetiminin en önemli mirasıdır. Bunun yanında parlamenter demokrasi, hukukun üstünlüğü ve bireysel haklar da İngilizlerin kendilerine tanıttıkları değerler arasındadır. Dhaliwal, Hintlilerin sahip oldukları hoşgörü, özgürlük ve dünyaya uyum sağlayabilme kapasitesini de ülkedeki İngiliz egemenliğinin bir mirası olarak görmektedir. O'na göre Hindistan'da çok sayıda Hristiyan olması da Britanya İmparatorluk yönetiminin bu ülkede onaylandığının göstergesidir. Dhaliwal, Britanya ve Hindistan arasındaki iyi ilişkilerin, Hindistan için Avrupa kapılarını açtığını da düşünmektedir.⁷⁴¹ Bir doktor olan Kartar Lalvani de Britanya İmparatorluğu'nun Hindistan'daki yönetiminin genellikle olumsuz yönlerinin ön plana çıkarılmasına rağmen, Britanya'nın birçok alanda Hindistan'a katkı yaptığını iddia etmiştir. O'na göre bunlardan bazıları; demokrasi, savunma ve güvenliğe ilişkin kurumların oluşturulması, İngiliz hukuk sistemi ve dili, ülkede yapılan alt yapı çalışmaları, büyük şehirlerin oluşturulması, üniversite ve müzelerin kurulması, kadının ölen kocası ile birlikte yakılmasının yasaklanması, madenciliğin geliştirilmesi ve Hindistanlıların Britanya'da iyi bir eğitim alarak ülkelerine dönmeleridir.⁷⁴²

Peki, bahsi geçen "iyilikler" gerçekten de Hint halkının sosyo-ekonomik refahını arttırmaya mı yönelikti? Bu sorunun Hindistan'ın ilk Başbakanı olan Nehru'dan

⁷⁴⁰ Ferguson, a.g.e., s. 167.

⁷⁴¹ Nirpal Dhaliwal, "Britain has no need to make an apology to India for Empire...", 30.07.2010, <http://www.dailymail.co.uk/debate/article-1298569/Britain-need-make-apology-India-Empire-.html>, (08.11.2015).

⁷⁴² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Adrian Lee, "The Remarkable Raj: Why Britain Should be Proud of its Rule in India", 22.06.2013, <http://www.express.co.uk/news/uk/409374/The-Remarkable-Raj-Why-Britain-should-be-proud-of-its-rule-in-India>, (08.11.2015).

yapılacak bir alıntıyla cevaplanması ve sonrasında Stockholm Sendromu’nu dikkate alan bir analiz yapılması, çalışma açısından isabetli olacaktır.

“ Hindistan’daki İngiliz hakimiyetinin en çarpıcı özelliklerinden biri, Hint halkı üzerinde gerçekleştirdiği en büyük kötülüklerin dışarıdan biri için Tanrıdan gelen iyilikler şeklinde algılanmış olmasıdır.: Demiryolları, telgraf, telefon, radyo ve diğerleri hoşnutlukla kabul edilmişlerdi. Bunlar gerekliydi ve bunları ülkemize getirdiği için de İngiltere’ye müteşekkirimiz. Ancak unutmamalıyız ki getirilen bu yeniliklerin birinci amacı yönetimin kısılcasını pekiştirerek topraklarımızdaki Britanya emperyalizmini güçlendirmek ve İngiliz endüstrisi ürünleri için de yeni pazarlar fethetmek olmuştur. Yine de, yabancı efendilerin varlıkları ve tutumları karşısındaki tüm kinime rağmen, birey olarak, İngilizlere karşı hiçbir kötü duygu beslemiyorum. Hatta benliğimin derinliklerinde bu irka hayrandım bile”⁷⁴³

Nehru, Dhaliwal ve Lalvani’nin aksine Britanya İmparatorluğu’nun yukarıda sayılan “iyilikleri” kendi yönetimini güçlendirmek için yaptığının farkındadır. Ancak buna rağmen, bireysel olarak İngilizlere karşı kötü duygu beslemediğini belirtmiştir. Ayrıca Nehru her ne kadar İngilizlere karşı olsa da aynı zamanda bu insanlara kişisel olarak hayranlığını dile getirmekten de geri kalmamıştır. Diğer bir deyişle “rehinecilere” olan öfkesine rağmen onlara saygı duymaktadır.

Stockholm Sendromu’nun “güce tapınma” olarak da değerlendirildiği⁷⁴⁴ dikkate alınır, Nehru’nun içerisinde bulunduğu psikoloji daha iyi anlaşılabilir. Dhaliwal ve Lalvani, Stockholm Sendromu’nda belirtildiği üzere Britanya’nın Hindistan için yaptığı “iyiliklere” kendilerini inandırmışken, Nehru’nun durumun farkında olmasına rağmen onları takdir etmesinin Britanyalıların gücüne duyduğu saygıdan kaynaklandığı belirtilebilir. Hindistan’ın Commonwealth üyeliğine devam etmesi ise hem İmparatorluk’la kurulan bağın devamını sağlamakta, hem de ülkedeki Britanya İmparatorluğu döneminin olumlu yönünün örtülü bir kabulü olarak düşünülebilir. Burada Stockholm Sendromu ile emperyalist dönem ve eski sömürgelerin davranışlarını tamamiyle açıklama gibi bir iddia bulunmamaktadır. Yukarıda ifade edilmeye çalışılan husus, bir takım benzerlikler üzerinden toplumların geçmişte ve günümüzdeki

⁷⁴³ Ferro, a.g.e., s. 440.

⁷⁴⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Emre Kongar, “Stockholm Sendromu III: Güce Tapınma”, 02.07.2011, http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/262934/Stockholm_Sendromu_III__Guce_Tapinma_.html, (09.11.2015).

davranışlarını açıklamaya ilişkindir. Kaldı ki, Commonwealth üyesi ülkelerin salt bir bağımlılıkla Örgüt'e üye olmadıklarına, bu ülkelerin de pragmatik birtakım sebeplere sahip olduğuna daha önceki kısımlarda değinilmişti. Ancak yine de bu rızaya dayalı ilişkiyi "hegemonya" kavramı üzerinden biraz daha derinleştirmek faydalı olacaktır.

Burada ele alacağımız hegemonya kavramı, realist uluslararası ilişkiler kuramının hegemonya için kullandığı anlamdan farklılaşmaktadır. Çünkü realizm, hegemonya kavramına hegemon olarak tanımlanan devletin, askeri gücünü ön planda tutarak diğer devletlere kendi siyasetini baskıyla kabul ettirmesi olarak bakmaktadır. Bu çalışma ise Antonio Gramsci'nin fikri temellerini attığı Eleştirel Teori'nin önemli isimlerinden Robert Cox'un uluslararası ilişkiler çerçevesinde yorumladığı, rızaya dayalı hegemonya tanımlamasını kullanacaktır. Bu tanımlamaya göre kurulan hegemonya, devletlerin veya elitlerin kendi rızalarıyla bir gücün etkisini kabul etmesiyle oluşan ilişki türünü belirtmektedir.⁷⁴⁵

Gramsci hegemonya kavramını rıza ve onaya dayalı olarak açıklamıştır. O'na göre hegemonya, güce sahip olanların mevcut düzenlerinin devam etmesi için alt sınıfların rızasını sağlamak olarak özetlenebilir. Bu rızanın sağlanmasında ideoloji, önemi bir yere sahiptir. Çünkü ideoloji, güçlü ve diğer sınıflar arasındaki statüleri farklılaştırıldığı gibi, güçlü sınıfın diğerleri üzerindeki gücünü ve hegemonyasını denetleyebilme yetisini de ortaya koymaktadır.⁷⁴⁶

Gramsci'nin işçilerin, kapitalist işverenlerine karşı niçin isyan etmediklerini açıklamaya çalıştığı söylenebilir. Bu noktada Gramsci'nin savı, kilit rolleri elinde bulunduranların, toplumu bir tür "kültürel hegemonya" oluşturarak kontrol ettiğidir.⁷⁴⁷ Gramsci'ye göre gücü elinde bulunduranlar böyle bir hegemonya kurmalarını sağlayacak değerleri ilk etapta topluma yaymakta, akabinde ise bu değerlerin diğer alt sınıflar tarafından kendi değerleri olarak görülmesi sağlanmaktadır. Böylece toplum,

⁷⁴⁵ Bu fark için bkz., Kemal Çiftçi, "Soğuk Savaş Sonrasında ABD: "Rıza"Ya Dayalı "Hegemonya"dan "İmparatorluk" Düzenine", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, S. 10, 2009, s. 216.

⁷⁴⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Celalettin Yanık, "Gramsci'nin Hegemonya Kavramı ve Agonistik Çoğulcu Demokrasi Birleşme ve Ayrılma Noktaları", *Muhafazakâr Düşünce*, S. 29-30, Yıl 8, 2011, s. 164-165.

⁷⁴⁷ Michael G. Roskin, Nicholas O. Berry, *Uluslararası İlişkiler: UI'nin Yeni Dünyası*, (çev. Özlem Şimşek), Ankara, Adres Yayınları, 2014, s. 64.

oluşturulan değerlere uyum gösterecek ve rızaya dayalı bir hegemonya kurulması mümkün hale gelecektir.⁷⁴⁸ Stockholm Sendromu’nu incelerken değinilen Niall Ferguson’un, “Victoria dönemi insanları nasıl oldu da 900 Britanyalı memur ve 70 bin Britanyalı asker ile o dönemde sayıları 250 milyona varan Hintliyi yönetebilmişti?” şeklindeki sorusu burada yeniden ele alınmalıdır.

Gramsci’nin temel sorgulamasının yukardaki soruya paralel olduğu söylenebilir. Çünkü Gramsci’nin cevap aradığı soru sayısal olarak azınlıkta olan elit kesimin zora başvurmadan halkın geri kalanına hükmetmeyi nasıl başardığı üzerinedir.⁷⁴⁹ Yukarıda bu soru cevaplandığı için burada yeniden ele alınmayacaktır. Commonwealth-Malezya örneğinde görüldüğü gibi eski kolonilerin Commonwealth içerisinde yer almaları Birleşik Krallık ile kurulacak iyi ilişkiler için bir ön şart konumundaydı. Bu durum, Birleşik Krallık ile iyi ilişkiler kurmak isteyen ülkelerin Commonwealth’e verdikleri önemi arttırmalarını da beraberinde getirmekteydi. Birleşik Krallık ile iyi ilişkilerin elit kesimin veya Galtung’un kavramsallaştırmasıyla “köprü başarının” çıkarına olduğu söylenebilir. Bu noktada bugün Birleşik Krallık’ın, Britanya İmparatorluğu’nun eski sömürgeleri ile “kanlı bıçaklı” olması gerekirken, onların büyük bir kısmını Commonwealth, yani “**ortak refah**” ismi altında toplamasının,* hegemonyaya ilişkin olduğu ileri sürülebilir. Çünkü üyeler arasında paylaşılan ortak bir refah bulunmamasına rağmen devletler birleştirilebilmiştir. Diğer taraftan ise bu ülkelerdeki elit kesim, halklarını, paylaşılan ortak bir refah olmamasına rağmen, Birleşik Krallık ve dolaylı olarak

⁷⁴⁸ Stephen Hobden and Richard Wyn Jones, “Marxist Theories of International Relations”, John Baylis and Steve Smith (der) içinde, *The Globalization Of World Politics, An Introduction to International Relations*, New York, Oxford University Press, 2001, s. 210’dan aktaran Volkan Yaramış, Klevis Kolasi, “Eleştirel Teori, Hegemonya ve Güvenlik”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri Temel Kavramlar*, (ed.) Mehmet Şahin, Osman Şen, Ankara, Kripto Kitaplar, 2014, s. 184.

⁷⁴⁹ G. Fiori, *Bir Devrimcinin Yaşamı: A. Gramsci*, çev: Kudret Emiroğlu, Ankara: V. Yayınları, 1989’dan aktaran Levent Yaylagül, *Kitle İletişim Kuramları Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*, Ankara, Dipnot Yayınları, 2010, s. 109.

* Hedley Bull, uluslararası sistemin anarşik yapısına rağmen “ortak çıkarlar” etrafında belirli bir düzenin sağlanabileceğini belirtmiştir. Bu noktada bahsi geçen düzenin kurulabilmesi için devletlerin bir takım norm, kural ve kurumlara uyum sağlayabilmesi gereklidir.(Hedley Bull, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, Londra, Macmillan, 1977’den aktaran Balkan Devlen, Özgür Özdamar, “Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu Kuramı: Kökenleri, Kavramları ve Tartışmaları”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 7, S. 25, Bahar 2010, s. 53.) Bull’un “ortak çıkarlar” etrafında sağlanabileceğini ortaya koyduğu düzen, Commonwealth çerçevesinde değerlendirildiğinde şöyle bir çelişkiyi yansıtmaktadır; bahsi geçen “ortak çıkarlar” az gelişmiş Commonwealth ülkelerinde yaşayan tüm halk için geçerli değildir. Çünkü yalnızca bu ülkelerdeki elit kesim ve gelişmiş üye ülkeler arasında çeşitli “ortak çıkarlar” bulunmaktadır. Halkın tamamını ilgilendirmeyen “ortak çıkarların” genelleştirilmesi, daha önce de değinildiği gibi imajın kullanılmasıyla sağlanmaktadır. Bu sebeple Bull’un belirttiği “ortak çıkarlar” Commonwealth özelinde tam anlamıyla var olamamaktadır.

Commonwealth ile iyi ilişkilerin gerekliliğine ikna edebilmektedirler. Tüm bunları dikkate alarak, çalışmanın birçok yerinde dile getirilen imaj ve gerçeğin bir kez daha yer değiştirdiğini söyleyebiliriz.

İrfan Erdoğan ve Korkmaz Alemdar'ın "imaj" ve "gerçeğin" yer değiştirmesi ve bu yolla oluşturulan egemen düşüncenin, itiraza kapatılmasına ilişkin olarak yaptıkları saptama yerinde ve konuyla uyum içindedir:

*"... egemen düşüncede, gerçeği güç çıkarı için inşa ederek gerçek hakkında yaratılan imajları gerçek gibi sunma işinde, sahte gerçeğin yerini aldığı için, itiraz bir çok mekanizmalardan geçerek kapatılır, çünkü itiraz bu durumda tehlikelidir...."*⁷⁵⁰

Erdoğan ve Alemdar'ın "imaj – gerçek" ve egemen düşünceye itiraz konusundaki görüşlerini, Gambiya'nın Commonwealth üyeliğinden ayrılmasına uyarladığımızda, ortaya koyulan görüşün tutarlı olduğu iddia edilebilir. Hatırlanacağı üzere Gambiya, Birleşik Krallık ile bozulan ilişkilerinin akabinde neo-kolonyal olarak nitelendirdiği Commonwealth üyeliğinden 2013 yılında ayrıldığını açıklamıştı. Gambiya Devlet Başkanı Jammeh'in alınan bu ayrılma kararı için ekonomik temelde yeni bir "gerçeklik" oluşturduğu söylenebilir. Buna göre ekonomideki kötü gidiş, eski kolonyal bağılıklarla ilişkilendirilmekteydi. Jammeh ülkesinin Commonwealth'den ayrılma kararına müteakip, beş yıl içerisinde büyük atılımlar gerçekleştireceği ortaya koyarak, halkı ikna etmeye çalışmıştır. Kurgulanan bu "gerçekliği" ortadan kaldıracak olan yine yönetimdekilerdir. Ekonominin 2013'den sonra daha kötüye gitmesine rağmen halkın, egemen düşünceye itirazı, yönetim için tehlike doğuracağından hoş karşılanmamaktadır. Kısaca "imajı" "gerçek" ile değiştirme yetisinin yalnızca yönetici elite ait olduğu bu bağlamda belirtilebilir.

Burada Robert Cox'un görüşlerine geçmek gerekirse, Cox güçlülerin yapmak istediklerini kendi çıkarları gibi yansıtmak yerine küresel veya daha genel amaçlara hizmet edecek şekilde gösterebilmeyi başarmaları durumunda, zayıf olanların iradeleriyle, güçlü devletin önderliğini kabul edeceğini böylece güçlü devletlerin, kuvvet kullanımına ihtiyaç duymadan iradelerini kabul ettirdikleri bir tablo ortaya

⁷⁵⁰ İrfan Erdoğan, Korkmaz Alemdar, *a.g.e.*, s. 269.

çıkıldığını belirtmektedir. O'na göre oluşturulan hegemonyanın, güç yerine rızaya dayanması daha istenen bir durumdur.⁷⁵¹ Cox, hegemon güce sahip olan devlet veya devletlerin yönetimlerinde bulunanların sahip olduğu düşüncenin, diğer devletlerin egemen tabakalarınca da kabul edilmesinin bir gereklilik olduğunu ortaya koymuştur.⁷⁵² Burada Cox'a göre dikkat edilmesi gereken husus, hegemonyanın nihai anlamda bir gücün dünyada hâkim olduğu egemenlikten daha fazlasını ifade ederek, ideolojik egemenliğe dayalı bir sisteme dönüştüğüdür.⁷⁵³

Cox'un hegemonik güç tanımı, Birleşik Krallık'ın siyasi ve ekonomik gücüyle de paralellik içermektedir. Çünkü Cox'a göre hegemonik güce sahip olan devlet, diğer devlet üzerinde mutlak bir üstünlüğe sahip olmadığı gibi, diğer devletle bir uzlaşma arayışı da içerisindedir.⁷⁵⁴ Birleşik Krallık'ın tarihsel realizmiyle ters düşerek dâhil olduğu 1956 Süveyş Krizi sonrasında sahip olduğu askeri, siyasi, ekonomik ve diplomatik kapasitesini yeniden değerlendirdiğine değinilmişti. Bu yönüyle Birleşik Krallık'ın güç temelinde yaşadığı bu değişimin, Cox'un hegemonik güç tanımıyla uyumlu olduğu belirtilmelidir.

Hegemonyanın gerçekleşebilmesi için hegemon konumunda bulunan ülkenin diğer ülkelerce de kabul edilmesiyle mümkün olan bir evrensel görüş oluşturması, Cox'un görüşünün temellerinden birisidir. Oluşturulan bu görüşün konjonktüre bağlı olarak hegemon ülkenin çıkarlarıyla ters düşmesi durumunda bile hegemon ülkenin liderinin özel ve ulusal çıkarlarını bir tarafa bırakarak, diğer ülkelerce kabul gören evrensel görüşü desteklemeye devam etmesi önemlidir.⁷⁵⁵ Cox'un belirtilen saptamasını

⁷⁵¹ R. W. Cox, "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory", Perspectives on World Politics, içinde eds. Richard Little, Michael Smith, Routledge, London, NY., 1992, s. 450-451'den aktaran Burcu Bostanoğlu, Mehmet Akif Okur, *Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Kuram, Hegemonya – Medeniyetler ve Robert W. Cox*, Ankara, İmge Kitabevi, 2009, s. 31.

⁷⁵² R. W. Cox, "Towards a post – hegemonic Conceptualization of World Order: Reflections on the relevancy of Ibn Khaldoun", Governance Without Government: Order and Change in World Politics içinde, ed. James N. Rosenau, Ernst – Otto Czempel, 1992, s.140'dan aktaran aynı yer, s. 49.

⁷⁵³ Aynı yer, s. 51.

⁷⁵⁴ R. Cox, "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method", Millennium, Vol. 12, No.2, 1983, s.61-62'den aktaran Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, İstanbul, Alfa, 2002, s. 317.

⁷⁵⁵ Robert W. Cox, "Middlepowermanship, Japan and Future World Order", International Journal, Cilt 44, No 4, 1989, s. 829'den aktaran Mehmet Akif Okur, "Gramsci, Cox ve Hegemonya: Yerelden Küreselle, İktidarın Sosyolojisi Üzerine", *Uluslararası İlişkiler*, C. 12, S. 46, 2015, s. 147.

Commonwealth'e uyarladığımızda, Birleşik Krallık'ın bu noktada politikasında hatalar olduğunu söylemek mümkündür.

Commonwealth'in ilan ettiği deklarasyonların, bahsi geçen evrensel görüşün Commonwealth içerisinde oluşturmasına katkı sağladığı belirtilebilir. Ancak bu evrensel değerlerin uygulanması noktasında Birleşik Krallık'ın zaman zaman ulusal çıkarlarını koruma eğilimi göstererek diğer Commonwealth ülkelerince kabul gören evrensel görüşten uzaklaştığı gözlenmiştir. Örneğin ırkçılık ve Apartheid rejimine yönelik konularda Thatcher'ın Commonwealth'e ait değerleri hiçe saydığı politikaları, Birleşik Krallık'ı yalnızlaştırmakla kalmamış, Commonwealth'in lideri olan Kraliçe'nin konumunun bile sorgulanmasına sebep olmuştur.

BM, Dünya Bankası ve IMF gibi çeşitli uluslararası örgütler nasıl Amerika'nın hegemonyasını sağlamlaştırmaktaysa,⁷⁵⁶ Commonwealth de adı geçen örgütler kadar olmasa da Birleşik Krallık'ın eski kolonileri üzerinde kurmaya çalıştığı hegemonya için önemli bir platform konumundadır. Gönüllülük esasına dayalı bir örgüt olan Commonwealth'de toplantıların sonuç bildirilerinde “ortak” kelimesi üzerine yapılan vurgu, Örgüt'ün zayıf üyelerinin iradi olarak lider ülkeye rıza göstermeleri için uygun bir zemin hazırlamaktadır. Ancak bu potansiyelin, evrensel görüş konusunda olduğu gibi Birleşik Krallık tarafından yeterince değerlendirilemediği söylenebilir. Burada anlatılmak istenen Birleşik Krallık'ın bu ülkeler üzerinde ikili ilişkilerle sahip olduğu etkinin az veya çok olması değil, üye ülkelerin rızasını kazanma noktasında, Commonwealth'den yeterince faydalanamadığıdır.

5. İskoçya'nın Bağımsızlık Referandumu Bağlamında Commonwealth'in “Ortaklık” Kavramının Sorgulanması

Hatırlanacağı üzere çalışmanın ikinci bölümünde “Commonwealth” kavramının ortaya çıkışının doğrudan İskoçya ile ilgili olduğuna değinilmişti. Burada bu konuyu yeniden hatırlayarak, İskoçya'nın bağımsızlıktan ne gibi bir beklentiye sahip olduğu,

⁷⁵⁶ Robert Cox, *Production, Power and World Order*, New York, Columbia University Press, 1987'den aktaran E. Fuat Keyman, “Küreselleşme, Uluslararası İlişkiler ve Hegemonya”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 3, S. 9, 2006, s. 5.

İngiltere'nin bağımsızlığa nasıl baktığı ve İskoçya'nın bağımsızlığının bir gün gerçekleşmesi durumunda bunun Commonwealth'i nasıl etkileyeceğine değinilecektir.

I. Elizabeth'in uzun süren iktidarının ardından 1603'te ölmesiyle İngiltere'de Stuart dönemi başlamıştır. Bu dönemde İskoçya Kralı olan VI. James Stuart'ın, İngiltere Kralı olmasıyla İskoç ve İngiliz Taçları “Taçların Birleşmesi” ismi altında birleşmişti. Kral James ile ölümünden sonra tahta geçen oğlu Charles'ın mutlak bir hükümdar olma istekleri Parlamento ile yaşanacak anlaşmazlığın da temellerini oluşturmuştur. Oluşan bu anlaşmazlık, 1642'de bir iç savaşa dönüşmüştür. Oliver Cromwell'in başında bulunduğu ordu, Kral Charles'a karşı galip gelmiş ve Kral Charles 1649 tarihinde idam edilmiştir. Charles'ın idam edilmesinin pratikteki anlamı, İngiltere, İskoçya ve İrlanda Krallıkları arasındaki birlikteliği sağlayan “Tacın” ortadan kaldırılmasıydı. Bu Krallıklar arasındaki birlikteliği sağlayacak şey İngiltere'nin Koruyucu Lordu sıfatını taşıyan Cromwell'in kendisi olamayacağı için ortak “refah” ve “iyiliği” simgeleyen Commonwealth adı altında bir cumhuriyet oluşturulmuştur.

Cromwell'in 1658'deki ölümünün ardından yerine geçen oğlu bir yıl dahi iktidarını koruyamamıştır. Sonuç olarak idam edilen Charles'ın kendisiyle aynı ismi taşıyan oğlu yeniden tahta geçmiştir. Stuart döneminde “Birleşme Yasası” 1707 yılında kabul edilmiştir ki, bu yasa bugün Birleşik Krallık'ın, İskoçya ile olan ilişkilerinin de temelini oluşturmaktadır. Bağımsızlık yanlısı İskoçların 2014 referandumunda ulaşmayı hedefledikleri şey 1707 Birleşme Yasası'ndan 1603 Taçların Birleşmesi'ne bir geri dönüş olarak özetlenebilir. Şimdi bu konu referandumda tarafların karşılıklı görüşlerine yer verilerek detaylandırılacaktır. Burada esas sorgulamalardan biri “ortak refah” kavramına tarafların nasıl yaklaştıklarının analizi üzerine olacaktır.

Birleşik Krallık Hükümeti'nin İskoçya'nın 18 Eylül 2014 tarihli bağımsızlık referandumunda “hayır” oyu kullanılması için büyük bir çaba harcadığı söylenebilir. Bu bağlamda Birleşik Krallık Hükümeti'nin, daha çok İskoçya'nın Birleşik Krallık'ın bir parçası olarak edindiği faydalar ve bağımsızlık sonrası İskoçların karşılaşacakları muhtemel sorunları ön plana çıkardığı söylenebilir. Örneğin, Birleşik Krallık Hükümeti tarafından yayınlanan bir referandum bilgilendirme kitapçığında, 2012 yılında İskoç

Parlamentosu'nun gücünün arttırıldığına ve yine 2016'da bir kez daha yetkilerinin genişletileceğine* yer verilerek, İskoç Parlamentosu'nun halkının ihtiyaçlarını dikkate alacak şekilde kanun yapabilme kabiliyetine değinilmiştir. Kitapçıkta bunlara ek olarak, İskoçya'nın Birleşik Krallık'tan ayrılmasının, Birleşik Krallık'ın AB, BM, NATO, Commonwealth ve G7 gibi çeşitli uluslarüstü/uluslararası örgütlere üyeliğini etkilemeyeceği ifade edilmiştir. Buna karşılık İskoçya'nın ise katılmak istediği uluslararası örgütlere üyelik için başvuru yapmak zorunda kalacağını altı çizilmiştir.** Bu noktada İskoçya'nın, BMGK üyesi ve saygın bir diplomatik temsil ağına sahip olan Birleşik Krallık sayesinde dünya politikasında aktif bir yere sahip olduğu da belirtilmiştir. İçeriye yönelik olarak da Birleşik Krallık ile sahip olunan ortak kurumların hepsinin yeniden oluşturulmasının gerekeceği uyarısında bulunulmuştur. Ayrıca Pound'un güçlü bir para birimi olduğundan hareketle, İskoçya'nın bağımsızlık sonrası dönemde risklerle karşılaşabileceği hatırlatılmış, bağımsız devletin güvenlik ve savunma alanında yeni kurumlar oluşturmasının sebep olacağı sorunlar hakkında seçmenler ikaz edilmiştir.⁷⁵⁷

Birleşik Krallık Hükümeti'nin referanduma ilişkin yayınladığı diğer bilgilendirme kitapçıklarında yukarıdakilere ek olarak, “tek Birleşik Krallık tek birleşik gelecek” sloganıyla “bir aile” vurgusu yapıldığı görülmektedir. Kitapçıklarda

* 1998 tarihli İskoçya Yasası'na bağlı olarak, İskoçya Parlamentosu ilk toplantısını 1999'da yapmıştır. Birçok alanda İskoç Parlamentosu'nun karar almasına istisna koyulsa da sağlık, sosyal hizmetler, eğitim-öğretim, yerel yönetim, konut, adalet, polislik, tarım, ormancılık, balıkçılık, çevre turizm, spor, iç ulaşım konularında karar alma yetkisi İskoç Parlamentosu'na devredilmiştir. Yine, 1998 tarihli İskoçya Yasası, İskoçya Bölgesel Hükümeti'nin başı olarak kabul edilen ve “First Minister” olarak anılan liderliği de oluşturmuştur. 2012 yılındaki İskoçya Yasası, yukarıda sıralanan yetkilere ek olarak gelir vergisi ve çeşitli vergiler konusunda İskoçya Parlamentosu'na, 2016'dan sonra yürürlüğe girecek şekilde yeni yetkileri devretmiştir. (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., “Devolution settlement: Scotland”, <https://www.gov.uk/guidance/devolution-settlement-scotland>, (21.11.2015); “Scotland Act 2012”, <https://www.gov.uk/guidance/scotland-act-2012>, (21.11.2015).

** Bağımsız bir İskoçya'nın, Birleşik Krallık çerçevesinde üye olduğu uluslararası örgütlere üyeliğinin, otomatik olarak devam etmeyeceği söylenebilir. Matthew Hoppold, 2000 yılında yayınlanan makalesinde, bağımsız bir İskoçya'nın, Birleşik Krallık'ın halefi olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğini sorgulamış ve uluslararası hukuk temelinde otomatik bir haleflüğün mümkün olmadığını iddia etmiştir. Hoppold, bu savına örnek olarak 1922 yılında İrlanda Özgür Devleti'ni oluşturan 32 ilin 26'sının, Birleşik Krallık'tan ayrılmasının ardından İrlanda Özgür Devleti'nin Milletler Cemiyeti'ne üyelik için başvuru yapmak durumunda kalmış olmasını göstermektedir. (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Matthew Hoppold, “Independence: In or out of Europe? An Independent Scotland and the European Union”, *The International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 49, No. 1 Jan., 2000, p. 15-20.)

⁷⁵⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., HM Government, “Scotland in the UK”, April 2014, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/308870/Scotland_in_the_UK_final.pdf, (20.11.2015).

İskoçya'nın ihracatının üçte ikisini İngiltere, Galler ve Kuzey İrlanda'ya yapıldığı, birçok İskoçun Birleşik Krallık ile bağlantılı işlerde çalıştığı, İskoç finans/bankacılık sisteminin Birleşik Krallık'a olan bağlılığı, Birleşik Krallık içinde kamu hizmetlerine daha ucuz erişilebildiği ve hâli hazırda İskoçya'daki kamu harcamalarının Birleşik Krallık ortalamasının üzerinde olduğuna değinilmiştir. Bunlara ek olarak, Birleşik Krallık pasaportunun dünyadaki geçerliliği, İskoçya'da doğan 800 binden fazla kişinin Birleşik Krallık'ın diğer bölgelerinde yaşadığı bağımsızlığın gerçekleşmesi durumunda, İskoçya'nın Birleşik Krallık'ın mevcut borçlarından payına düşen kısmı ödemesi gerekeceği ve faiz oranları ile enerji faturalarının artış göstereceğine değinilmiştir. Özetle, yapılacak referandumun İskoçların nasıl yaşayacaklarını, çalışacaklarını, hangi parayı kullanacaklarını, ödeyecekleri vergi miktarını, bağlı olacakları kurumları ve kullanılacakları pasaportları belirleyeceği vurgulanmıştır. Ayrıca bunların da ötesinde alınacak bağımsızlık kararının sonsuza dek bir ayrılma anlamına geleceği ortaya koyularak,⁷⁵⁸ bağımsızlık sonrası dönemde alınan kararın yanlışlığına yönelik duyulan "pişmanlığın" bir sonuç getirmeyeceği de açıkça belirtilmiştir. Bunları dikkate alarak şunu söyleyebiliriz ki, Birleşik Krallık paylaşılan bir "ortak refahın" olduğunu ve hatta bu "refaktan" İskoçya'nın daha çok faydalandığı üzerinde durmuştur.

İskoç Hükümeti ise kapsamlı referandum rehberinde, niçin İskoçya'nın bağımsız olması gerektiğini açıklamaya çalışmıştır. Bu rehberde Commonwealth ile ilişkilerin geleceğine de yer verilmiş olması, konumuz açısından önem arz etmektedir. İskoçya'yı referanduma götüren İskoçya Hükümeti'nin başında bulunan (First Minister) Alex Salmond da kişisel görüşlerini bu rehberde açıklamıştır. O'na göre İskoçya'yı ilgilendiren tüm konularda, kararların İskoçya'nın elinde olması gerektiği, bağımsızlık isteğinin temel sebepleri arasındadır. Rehberde, Westminster'da bulunan Birleşik Krallık Parlamentosu'nda İskoçya'nın sahip olduğu nüfusun azlığı (yaklaşık 5,5 milyon) sebebiyle temsilinin düşük kaldığına, ekonomik istikrar ve iş güvenliğinin

⁷⁵⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., HM Government, "What staying in the United Kingdom means for Scotland", https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/324455/FINAL_door_drop_leaflet.PDF, (20.11.2015); HM Government, "Make Sure You're in the Know", https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/322725/ITK_Central_content_pack_leaflet_WITH_HYPERLINKS.pdf, (21.11.2015); HM Government, "Make sure you have the facts when you decide Scotland's future on 18th September", https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/340078/Make_sure_you_have_the_facts_when_you_decide_Scotland_s_future.pdf, (21.11.2015).

İngiltere'nin güney doğusu lehine olduğu ve bağımsızlıkla bunun değişeceğine, İskoçların Birleşik Krallık ortalamasına göre daha fazla vergi ödediklerine, bağımsızlıkla İskoçya'nın kuzeyinde bulunan petrol sahalarından elde edeceği gelirlere ve İskoçya'da bulunan nükleer deniz üssünün kapatılacağına değinilmiştir.⁷⁵⁹

Rehberin “eğer biz ilk bağımsız İskoçya hükümeti olursak” şeklinde başlayan kısmında ise çocuk bakımının daha kolay hale geleceği, sosyal refah sisteminin İskoçların ihtiyaçlarına göre şekillendirileceğini, daha adil ve basit bir vergi sisteminin getirileceği, İngilizlerin iddialarının aksine enerji faturalarının azalacağını, ortaya çıkacak devletin, bağımsızlığını 2016 Mayıs ayında kazanacağı, böylece referandum ve bağımsızlık arasında geçecek olan yaklaşık yirmi ayın, yeni devletin gerekli düzenlemeleri yapması ve AB üyeliğini tartışması için yeterli olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca bağımsız İskoçya'nın BM'nin 194. Commonwealth'in 54. ve AB'nin 29. üyesi olacağını belirtilmiş olması dikkat çekicidir. Commonwealth üyeliğinin BM ve AB üyelikleriyle bir arada değerlendirilmesi bağımsız İskoçya'nın bu üyeliği ne kadar önemseydiğini göstermesi açısından önemlidir.⁷⁶⁰

Rehberde, Commonwealth üyesi olma isteğinin birçok kez ifade edilmesi,* mevcut monarşinin bağımsız İskoçya'da kabul görmeye devam edeceğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Yeni devletin anayasal bir monarşi olacağı ve Kraliçe II. Elizabeth'in devlet başkanı olacağı açıkça belirtilmiştir. Kraliçe'yi Birleşik Krallık ile paylaşacaklarını hatırlatarak, bu bağımsızlığın parlamenter birlikteliği sonlandıracağı açıkça belirtilmiştir. Böylece 1707 Birleşme Yasası'ndan, 1603 Taçların Birleşmesi'ne bir geri dönüş öngörülmektedir. İskoçya'nın bağımsızlığının eşi görülmemiş bir durum olarak gösterilmesinin de yanlış olduğu vurgulanmış, Commonwealth içerisinde bulunan Avusturalya, Yeni Zelanda, Kanada ve Jamaika örnekleri verilerek, Kraliçe'nin

⁷⁵⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., The Scottish Government, “Scotland's Future Your Guide To An Independent Scotland”, http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/26_11_13_scottishindependence.pdf, (23.11.2015)

⁷⁶⁰ Aynı yer.

* Commonwealth üyesi olarak, bağımsızlığın kazanılmasına ilişkin politikanın yeni olmadığı vurgulanmalıdır. Sidney A. Burrell, 1955 tarihli makalesinde, İskoç Ulusal Partisi'nin Commonwealth'e eşit bir üye olarak, kendilerine tam özerklik verilmesi gerektiğine yönelik isteği ile İskoç ulusal egemenliğinin yeniden sağlanması amacıyla olduğunu belirtmektedir. (Policy of the Scottish National Party (Stirling, n. d.), p. 2'den aktaran Sidney A. Burrell, “The Scottish Separatist Movement: A Present Assessment”, *Political Science Quarterly*, Vol. 70, No. 3, Sep., 1955, p. 360.)

Commonwealth'deki 16 ülkenin devlet başkanı olduğunun altı çizilirken, bağımsızlıkla beraber İskoçya'nın da bu statüye sahip 17. ülke olacağı beyan edilmiştir.⁷⁶¹

İskoçya Hükümeti'nin bağımsızlık sonrası dönemde Kraliçe'yi devlet başkanı olarak kabul edeceğini ve Commonwealth üyesi olarak tıpkı Avusturalya ve Kanada gibi bir statüye sahip olacağını açıklaması, Commonwealth açısından yapısal veya hukuki bir sorun teşkil etmeyecektir. Ancak 300 yıldan fazla bir süredir paylaşılan devlet/monarşi ve birçok ortak konu/kurum olmasına rağmen, İskoçya'nın bağımsızlığı düşünmesi sorgulanmalıdır. Bu durum İskoç milliyetçilerin “ortaklık” vurgusuna inanmadıklarını gösterdiği gibi daha geniş bir anlam da taşımaktadır. Bugün Avusturalya, Kanada ve Yeni Zelanda gibi Kraliçe'nin de başında bulunduğu üç önemli Commonwealth ülkesinde, cumhuriyetçi olarak tanımlanan güçlü oluşumlar vardır. Bu oluşumlar Kraliçe ile yola devam etme niyetinde değillerdir. Adı geçen üç ülkenin, Birleşik Krallık ile olan “kader birliğine” olan inancı, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde sürekli olarak azalmıştır. Bu göz önünde bulundurulduğunda, İskoçya'nın kendi kaderini/geleceğini belirleyebilme isteğini ortaya koyması, adı geçen ülkelerdeki cumhuriyetçiler üzerinde de etkili olacaktır. Bunları dikkate alarak, nasıl İskoçya Birleşik Krallık'tan çıkarak Kraliçe ile yola devam etmeyi düşünüyorsa, adı geçen ülkeler de Kraliçe'yi devlet başkanı olarak kabul etmeyerek Commonwealth ile yollarına devam edebilirler.

Referanduma gidilen bu dönemde -2010 seçimleri dikkate alındığında- Birleşik Krallık'ın üç ana siyasi partisi konumunda bulunan Muhafazakâr Parti, İşçi Partisi ve Liberal Demokrat Parti liderleri David Cameron, Ed Miliband ve Nick Clegg, İskoç Hükümeti'nin yürütmüş olduğu bağımsızlık yanlısı kampanyalara karşılık vermeye çalışmışlardır. Bu liderler iyi bir zamanlama ile referandumdan iki gün önce (16 Eylül 2014) Daily Record Gazetesi'nin ön sayfasında imzalarının da bulunduğu bir mektup yayınlamışlardır. Türkçe'ye yemin veya taahhüt olarak çevirebileceğimiz “the Vow” başlıklı bu mektupta, liderler partilerinin İskoçya'ya değişimi getireceğini, genişletilmiş yeni yetkilerin İskoç Parlamentosu'na verilmesinin üzerinde anlaştığını ve sahip olunan ortak kaynakların Birleşik Krallık'ı oluşturan tüm ulusların savunma, refah ve

⁷⁶¹ Aynı yer.

zenginliği için eşit bir biçimde kullanılmasını sağlayacağını vurgulamışlardır. Son olarak adı geçen liderler İskoçların istedikleri değişimi referandumda kullanılacakları “hayır” oyu ile hızlı ve güvenli bir biçimde elde edecekleri taahhüdünde bulunmuşlardır.⁷⁶²

Bilindiği üzere, 2014 İskoçya Bağımsızlık Referandumu’nda Birleşik Krallık’tan ayrılmak isteyenlerin oranı %44,7’de kaldığı için bağımsızlık gerçekleşmemiştir. Bu netice, İskoç Ulusal Partisi’nin bağımsızlığa ilişkin düşüncelerinin tamamı ile sonlanmasını beraberinde getirmemiştir. 2014 Referandumunun kaybedilmesinin ardından görevinden ayrılan Alex Salmond’un (First Minister) yerine gelen Nicola Sturgeon, İskoçların bağımsızlık konusundaki düşüncelerinin değiştiğine yönelik ciddi bir takım kanıtlar görmemeleri durumunda, 2021’e kadar yeni bir referandumun yapılmasının doğru olmayacağını açıkça belirtmiştir. Ancak Sturgeon burada bir parantez açarak, Birleşik Krallık’ın yapmayı planladığı AB referandumundan, ayrılma sonucu çıkması durumunda yeni bir İskoç bağımsızlık referandumunun kaçınılmaz hale geleceğini vurgulamıştır.⁷⁶³ Alex Salmond da Sturgeon’a paralel olarak, AB referandumunda İskoçların AB’ye devam ve İngilizlerin çıkma kararı alması durumunda ne olacak? şeklinde bir soru sormuştur.⁷⁶⁴

Her ne kadar eski Başbakan David Cameron o dönemde İskoçya’da yeni bir bağımsızlık referandumu olasılığını reddetmiş olsa da⁷⁶⁵ AB referandumunda İskoç halkının %62 ile AB’de kalma yönünde oy kullanması; ancak buna karşın %52’lik oy çokluğu ile AB’den çıkılması sonrasında İskoçya’nın yeni bir referandumu zorlaması

⁷⁶² David Cameron, Ed Miliband ve Nick Clegg tarafından imzalanan bu mektup için ayrıca bkz., “The Vow” <http://i4.dailyrecord.co.uk/incoming/article4265480.ece/ALTERNATES/s615b/1.jpg>, (26.11.2015).

⁷⁶³ Simon Johnson, “Nicola Sturgeon Warns Second Scottish Independence Referendum 'unstoppable' if UK Leaves EU”, 15.10.2015, <http://www.telegraph.co.uk/news/politics/nicola-sturgeon/11933486/Nicola-Sturgeon-warns-second-Scottish-independence-referendum-unstoppable-if-UK-leaves-EU.html>, (21.11.2015).

⁷⁶⁴ Libby Brooks, “Second Scottish Referendum Inevitable, Says Alex Salmond”, 26.07.2015, <http://www.theguardian.com/politics/2015/jul/26/second-scottish-referendum-inevitable-alex-salmond>, (23.11.2015).

⁷⁶⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Patrick Wintour, Libby Books, “David Cameron rules out second Scottish independence referendum”, 27.07.2015, <http://www.theguardian.com/politics/2015/jul/27/david-cameron-rule-out-second-scottish-independence-referendum>, (23.11.2015).

sürpriz olmayacaktır. Nicola Sturgeon'ın yeni bir bağımsızlık referandumu ve İskoçya'nın AB'de kalmasına yönelik yaptığı açıklamalar da bunu ortaya koymaktadır.

Kısaca çalışmanın ikinci bölümünde Hadrian ve Antonine Duvarları'nın denizden denize Ada'da paralel bir set çekerek, İskoçları Ada'nın geri kalanından fikri ve fiziksel olarak ayırdığına değinilmişti. Bugün gelinen durumu, yaklaşık 2000 yıl önce başlayan fikri ve fiziksel ayrılığın bir devamı veya İskoç milliyetçilerinin rasyonel olmayan duygusal çıkışları olarak değerlendirenler de bulunmaktadır. Ancak İskoçya'nın Commonwealth kelimesinin kavramsal olarak ortaya çıkışındaki yerini düşündüğümüzde, İskoç halkından önemli bir kesimin de “ortak” bir “refaha” sahip olunmadığını düşündüğü de söylenmelidir.

6. Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği Referandumu ve Commonwealth'e Etkileri

Hatırlanacağı üzere, 2010 yılında Başbakanlık koltuğuna oturan David Cameron, 2013 yılında, 2015'te yapılacak olan seçimleri kazanması halinde, ülkesinin AB üyeliğini referanduma götüreceği sözünü vermişti. 2015 seçimlerinde yaklaşık %37 oy alarak tek başına iktidar olan Cameron sözünde durmuş ve ülkesini 23 Haziran 2016'da referanduma götürmüştür. Bilindiği üzere yapılan referandum, halkın % 52'sinin AB'den ayrılmak istemesiyle sonuçlanmıştır. Çalışmanın bu bölümünde, İngiltere'de sık sık British Exit'in kısaltması olarak kullanılan “Brexit”in Commonwealth'e ne gibi etkileri olabileceği analiz edilecektir.

İlk olarak, referandum öncesi dönemde Birleşik Krallık içerisinde, AB karşıtlığının ne boyutta olduğuyla başlamak isabetli olacaktır. John Curtice ve Geoffrey Evans yaptıkları çalışmada, Britanya'da AB karşıtlığının, 2014 yılında daha önceki dönemlere oranla daha fazla olup olmadığını sorgulamışlardır. Curtice ve Evans'ın yararlandıkları verilere göre, 1984'te %45 olan AB üyeliğinden çıkmak isteyenlerin oranı, 2014'te %35'e gerilemiştir. Diğer taraftan, 2014 yılında AB üyeliğinin devamını isteyenlerin oranı ise %57'dir.⁷⁶⁶ Geçmişte AB üyeliğinden çıkmak isteyenlerin

⁷⁶⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., 1992: British Election Study'den aktaran John Curtice, Geoffrey Evans, “Britain and Europe: Are we all Eurosceptics now?”, *British Social Attitudes: 32nd Report*, http://www.bsa.natcen.ac.uk/media/38975/bsa32_eu.pdf, (15.12.2015), p. 4.

oranının daha yüksek olduğu göz önünde bulundurulursa, referandum öncesinde Britanya'nın AB'ye bakışının geçmişe göre en olumsuz dönemini yaşadığı söylenemez. Dikkat edildiği üzere bu ankette katılımcılara AB'ye “devam” veya “ayrılma” şeklinde iki seçenek sunulmuştur.

Ancak Birleşik Krallık'ın AB üyeliğine ilişkin olarak bu iki seçeneğin dışında alternatif cevaplar sunulduğunda, AB'yi destekleyen ve karşı çıkanların tutumlarında büyük bir farklılaşma görülmektedir. AB'ye ilişkin bu alternatif sorular sırasıyla: AB'den ayrılalım, AB'de kalalım fakat gücünü azaltalım, olduğu gibi bırakalım, AB'nin gücünü arttırarak üyeliğe devam edelim ve son olarak tek bir Avrupa hükümeti için çalışalım şeklindedir. 1992'den 2014'e kadar bu sorular, halka düzenli olarak sorulmuştur. Burada en dikkat çekici husus, Avrupa'dan ayrılalım diyenlerin oranındaki azalmadır. Örneğin 2014'te AB'den çıkmak isteyenlerin oranı %24'te kalırken, AB'de kalalım fakat gücünü azaltalım diyenler %38'e kadar çıkmaktadır. Ankette olduğu gibi bırakalım seçeneği %18 ve son olarak tek bir Avrupa hükümeti için çalışalım %4 olarak belirtilmiştir.⁷⁶⁷ 2014 yılına ilişkin bu sonuçların en dikkat çekici yönü, %38 ile en büyük orana sahip olan AB'de kalalım fakat gücünü azaltalım diyenlerin, bir şarta bağlı olarak bu cevabı vermeleridir. Referandum, bahsi geçen %38'lik kesim için değerlendirildiğinde, Birleşik Krallık'ın AB ile yaptığı müzakerenin ardından, insanların tercihlerini AB'de kalmaktan yana kullanacakları düşünülebilirdi. Bu yönüyle referandum öncesinde ülkedeki havanın, AB'de kalınmasını isteyenler lehine döndüğü gözlemlenmiştir.

Birleşik Krallık'ın önemli anket şirketlerinden Ipsos MORI'nin, 2015 Ekim ayında yaptığı anketin de yukarıdaki anket sonuçlarıyla paralellik gösterdiği söylenebilir. Bu kez de ankete katılanlara dört seçenek sunulmuştur. Bunlar sırasıyla; Britanya ve diğer AB üyeleri daha sıkı ekonomik ve politik bütünleşme yolunda hareket etmeliler, Britanya'nın AB ile olan ilişkileri genel olarak mevcut haliyle korunsun, Britanya, politik bağlantıları olmadan ekonomik topluluğun bir parçası haline gelsin ve son olarak AB'den tamamen ayrılalım. Bu seçeneklerin oranlarının sırasıyla %12, %26, %37 ve %18 olduğu dikkate alınır, en fazla orana sahip olan “Britanya, politik

⁷⁶⁷ Ayrıca bkz., 1992: British Election Study'den aktaran aynı yer, p. 5.

bağlantıları olmadan ekonomik topluluğun bir parçası haline gelsin” seçeneği, halkın büyük bir kesiminin(%37) daha fazla entegrasyon istemediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca hali hazırda var olan entegrasyonun da geriye doğru döndürülmesine yönelik bir iradeye sahip olduklarının belirtilmesi açısından da önemlidir. Diğer taraftan 2012’nin sonunda aynı seçeneği uygun bulanların %28 olduğu⁷⁶⁸ dikkate alınır, aradan geçen yaklaşık üç yıl içerisindeki %9’luk artışın da önemsenmesi gerekmektedir. Söz konusu veriler, halkın büyük bir çoğunluğunun AB ile entegrasyonu yeniden müzakere etmek istediği şeklinde yorumlanabilir.

Referandum öncesinde Cameron’un AB’den ne gibi tavizler üzerinde yeniden müzakere etmek istediğine bakıldığında, başta siyasi, ekonomik, ve göçe ilişkin konular ön plana çıkmaktadır. Cameron, daha fazla siyasi bütünleşme istemediği gibi* mevcut durumun da esnetilmesini istemiştir. AB mevzuatlarını engelleyebilmek için ulusal parlamentolara daha fazla yetki verilmesine yönelik beklenti bunu açıkça ortaya koymaktadır. Ekonomik temelde Avro’nun, AB’nin tek para birimi olmadığına tanınması ve Avro alanının dışındaki ülkelerin dezavantajlı durumlarının düzeltilmesi, Avro alanının dışındaki ülkelere finansal entegrasyon için baskı yapılamayacağı, Birleşik Krallık’ın, Avro’nun kurtarılması operasyonlarına katkıda bulunmak zorunda olmaması, AB’den istenenler arasındaydı. Göçe ilişkin olarak ise Britanya’ya AB ülkelerinden gelecek göçmenlerin ülkede dört yıl ikamet etmeden, ülkelerinin belirli sosyal güvenlik sistemi uygulamalarından yararlanmalarının gerekliliği üzerinde durulmuştur.⁷⁶⁹

Referandum öncesinde Natalie Nougayrède Cameron’un istediği reformlar/tavizler temelinde AB üyesi ülkelerin AB Antlaşması’nı değiştirme konusunda sıkıntılı bir yola girmek istemedikleri için bu duruma olumlu bakmadıklarını belirtmekteydi. Bu bağlamda, Nougayrède yeniden müzakere sürecinde AB liderlerinin

⁷⁶⁸ “Preferences for Britain's Future Role in Europe”, 26.10.2015, <https://www.ipsos-mori.com/researchpublications/researcharchive/3381/>, (15.12.2015).

* Daha fazla bütünleşme istememesi, Birleşik Krallık’ın kendisini Kıta Avrupası’na ait hissetmemesinin beraberinde getirdiği bir sonuç olarak kabul edilebilir. Bunun yanında AB üyeliğinin ilk dönemleri de dâhil olmak üzere, Birleşik Krallık’ın bütünleşme konusunda farklı bir bakışa sahip olduğu da ifade edilmelidir. (Canbolat, *Avrupa Birliği ve Türkiye. Uluslararası Sistemle Ortaklık*, a.g.e., s.81-82.)

⁷⁶⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., “A Guide to the UK's Planned in-out EU Referendum”, 18.11.2015, <http://www.bbc.com/news/uk-politics-32810887>, (17.12.2015).

cömert bir tavır sergilemeyeceğini düşünerek, Birleşik Krallık'ın büyük bir beklentiye girmemesi gerektiğinin altını çizmekteydi.⁷⁷⁰ Fakat AB, Cameron ile yaptığı müzakerelerde sahip olduğu esnek sistemin sınırlarını zorlayarak, Birleşik Krallık'a özel bir statü tanınmasını kabul ettirmiştir. Cameron müzakereler sonunda elde edilen kazanımları dikkate alarak, AB'de kalınması gerektiği savunmuştur şu cümleler O'na aittir:

“Özel statü, İngiltere'nin her iki durumda da en iyi avantajlardan yararlanmasını anlamına geliyor. Avrupa'nın bizim işimize yarayan parçasında olacağız, dünyanın en büyük tek pazarında halkımızı güvende tutma yeteneği ile en önde oturarak bizi ilgilendiren kararları etkileyebileceğiz. Fakat bununla birlikte Avrupa'nın işimize yaramayan parçasının dışında kalacağız, ülkemizi Euro'dan, Euro bölgesi kurtarma programlarından, pasaport gerektirmeyen Schengen alanından ve AB'nin tam bir parçası olmasından hem yasal açıdan hem de kalıcı olarak korumuş olacağız.”⁷⁷¹

Çalışmanın üçüncü bölümünde Birleşik Krallık'ın 1973 yılında elde ettiği AET üyeliği ele alınmıştır. O dönemde iktidarda olan Muhafazakâr Parti, katılım antlaşmasını aynı tarihte üye olan Danimarka ve İrlanda'nın aksine halkoyuna sunma cesareti gösterememişti. Ancak 1974'te İşçi Partisi'nin iktidara gelmesinin ardından, katılım koşullarının yeniden müzakere edilip, halka sunulmasına yönelik beklenti gündeme getirilmişti. AET ile yapılan müzakerelerde bir takım kazanımların sağlanmasının akabinde yapılan 1975 referandumunda, halk yüksek bir oy oranı ile AET'de kalma yönünde iradesini ortaya koymuştu. Eski Başbakan Cameron'un liderliğindeki Muhafazakâr Parti'nin, geçmişte İşçi Partisi'nin yaptığı yeniden müzakere ve referandumu 41 yıl sonra tekrarladığı söylenebilir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus AB'nin 1975 ile aynı durumda olmadığıdır. Aradan geçen kırk yıldan fazla sürede, AB entegrasyonunu büyük ölçüde ilerletmiştir. Ayrıca Birleşik Krallık özelinde entegrasyonun geriye döndürülmeye çalışılması, uluslararası bir siyasal sistem olan AB'nin kendi gerçekliği⁷⁷² ile bir tezatlık oluşturduğu da dikkate alınmalıdır.

⁷⁷⁰ Natalie Nougayrède, “Europe Faces a New Existential Crisis – Cameron’s Victory has Brought Brexit a Step Closer”, 08.05.2015, <http://www.theguardian.com/commentisfree/2015/may/08/europe-new-existential-crisis-cameron-victory-brexite>, (16.12.2015).

⁷⁷¹ “Başbakan Cameron AB Anlaşmasını Savundu”, 23.02.2016, <http://tr.euronews.com/2016/02/22/basbakan-cameron-ab-anlasmasini-savundu/>, (20.03.2016).

⁷⁷² Uluslararası siyasal sistem olarak AB ve AB'nin kendi gerçekliği için ayrıca bkz., Canbolat, *Avrupa Birliği ve Türkiye. Uluslararası Sistemle Ortaklık*, a.g.e.

Referandum öncesinde Birleşik Krallık'ın AB'den çıkmasına ve hangi koşullarda çıkması gerektiğine yönelik farklı görüşler ortaya koyulmuştur. Bu görüşlerin önemli bir kısmı, Commonwealth'in AB sonrası dönemde Birleşik Krallık için bir alternatif olup olamayacağını içermektedir. Birleşik Krallık'ın AB'den çıkmasını isteyenler ve istemeyenler, gerekçeleriyle kararlarını desteklemeye çalışmışlardır. AB karşıtları açısından bakılırsa, ülkelerinin kendi sınırlarını kontrol etme yetkisine kavuşmasıyla, göçün engellenebileceği, ekonomik bir serbestliğe kavuşan ülkelerinin farklı pazarlara yönelebileceği, AB'den ayrılan Birleşik Krallık'ın dünyada özgün bir siyaset izleme şansının olacağı, AB bütçesine verilen paraların vergi mükelleflerin cebinde kalacağı ön plana çıkmaktadır. Avrupa taraftarları ise, AB'den ayrılmanın işsizliği arttıracığı, ülkeye doğrudan yatırımları azaltacağını, ülkede AB pazarı sebebiyle faaliyet gösteren şirketlerin ülkeden çıkacağı ve tüm bunların sonucunda derin bir ekonomik belirsizlik ortamının oluşacağını iddia etmişlerdir. Bunlara ek olarak, AB taraftarları, AB içerisinde Birleşik Krallık'a gelen göçlerin dünyanın geri kalanından daha az olduğunu verilerle ortaya koymuşlardır. Ayrıca siyasi olarak AB'den ayrılan Birleşik Krallık'ın, dünyadaki etkisinin azalacağını da çeşitli dış politika analistlerine dayandırarak açıklamaya çalışmışlardır.⁷⁷³

Referanduma giden süreçte AB'den ayrılma ihtimali üzerinde yapılan tartışmalara, çalışmanın bu kısmında yer vermek isabetli olacaktır. Martin Hutchinson, Birleşik Krallık'ın AB den ayrılmasını bir tür "boşanmaya" benzetmekteydi. Hutchinson'a göre; burada önemli olan şey "boşanmanın" hangi koşullarda gerçekleşeceğine ilişkindi. Çünkü O'na göre "boşanma" sonrası dönem düşünülmezse, Birleşik Krallık'ın yoksulluk ve yalnızlıkla karşılaşması söz konusu olabilecekti. Bu noktada Birleşik Krallık'ın ihtiyacını yeni bir partner olarak gören Hutchinson bahsi geçen partnerin bulunamaması durumunda, Britanyalı seçmenlerin AB ile yollarını ayırmayı da düşünmeyeceklerini iddia etmekteydi. O'na göre AB'den çekilirken bir serbest ticaret antlaşması yapılsa bile, yine de yeni bir partnere ihtiyaç duyulacaktı. Ancak Hutchinson bu ihtiyacın eski ekonomik ve duygusal bağlara sahip olan ülkelerle giderilmeye çalışılmasının bir takım güçlükler içereceğini de öngörmekteydi. Çünkü

⁷⁷³ Katie Allen, Philip Oltermann, Julian Borger, Arthur Neslen, "Brexit – What Would Happen if Britain Left the EU?", 14.05.2015, <http://www.theguardian.com/politics/2015/may/14/brexit-what-would-happen-if-britain-left-eu-european-union-referendum-uk>, (15.12.2015).

O'na göre bu bağlar hem günümüzde yıpranmış durumdaydı, hem de dünyada Britanya İmparatorluğu'nun üstün olduğu dönemin koşulları geçerliliğini korumamaktaydı.⁷⁷⁴ Kısaca Hutchinson'un, referandum öncesi dönemde Britanya'nın eski sömürgelerinden oluşacak bir alternatife çekimsiz baktığı söylenebilir.

Ancak Luke Stanley, 2014'te yayınlanan yazısında, Birleşik Krallık'ın AB üyeliğinden çıkması ve uzun dönemli çıkarları açısından Commonwealth'e yönelmesinin gerekliliğine vurgu yapmıştır. Brüksel'de devredilen yetkilerden hoşnut olmayan Stanley, aynı zamanda Commonwealth'in sahip olduğu ekonomik potansiyel ile yakın gelecekte AB'den daha fazla GSMH üreteceğini iddia etmiştir. O'na göre iki milyardan fazla nüfusa sahip olan Commonwealth ülkeleri, Birleşik Krallık için muazzam bir pazardır ancak bu, Avrupa pazarını bırakacağı anlamına da gelmemektedir. Çünkü Stanley, Birleşik Krallık'ın, Lizbon Antlaşması temelinde üyelikten ayrılma sürecindeyken, AB ile bir serbest ticaret antlaşmasının müzakere etmesi gerektiğini savunmuştur.⁷⁷⁵

Anthony Bailey ise Birleşik Krallık'ın AB ve Commonwealth arasında bir seçim yapmak zorunda olmadığına değinmiştir. Bailey, Birleşik Krallık'ın Commonwealth ülkelerine yaptığı ihracatın son yıllarda gözle görülür bir artış içerisinde olmasına rağmen, bu ihracatın Birleşik Krallık'ın AB ile olan ticaretinin dörtte birinden daha az olduğuna değinmiştir. O'na göre; bunda Commonwealth üyelerinin 53 üye gibi sayıca fazla olmalarına rağmen, CAMBIS* olarak kısaltılan altı Commonwealth ülkesinin, Commonwealth içerisindeki ticaretin %80'den fazlasını yapmaları da etkili olmuştur. CAMBIS ülkelerinden olan Kanada, Avustralya, Malezya, Hindistan ve Singapur'un bugün ya AB ile serbest ticaret antlaşmalarına sahip ya da bunun için müzakere etmekte olduğunu ifade eden Bailey söz konusu durumu, adı geçen ülkelerin de AB ile ilgili bir gelecek planı yaptığını göstermesi açısından önemli bulmaktadır. Bailey, Birleşik Krallık'ın AB'den çıkmak zorunda olmadan da Commonwealth ülkeleriyle ticaretini

⁷⁷⁴ Martin Hutchinson, "UK: Abandoning Europe, Connecting With Whom Instead?", 29.05.2015, <http://www.theglobalist.com/uk-abandoning-europe-connecting-with-whom-instead/>, (18.12.2015).

⁷⁷⁵ Luke Stanley, "Commonwealth or EU: Which is Best for Britain's Future?", 25.07.2014, http://www.thecommentator.com/article/5113/commonwealth_or_eu_which_is_best_for_britain_s_future, (15.12.2015).

* Canada, Australia, Malaysia, Britain, India ve Singapore

arttırmasının mümkün olduğunu ifade etmeye çalışmıştır.⁷⁷⁶ Bahsi geçen CMBIS ülkelerinin potansiyelinin anlaşılması için bu altı ülkenin 2015'e ait GSYH ve kişi başına düşen GSMH bilgilerine, aşağıda bulunan tabloda yer verilmiştir.

CMBIS Ülkeleri	GSYH	GSMH (SAGP)
Kanada	1,550 Trilyon \$	43,970 \$
Avustralya	1,339 Trilyon \$	44,570 \$
Malezya	296 Milyar \$	26,140 \$
Birleşik Krallık	2,848 Trilyon \$	40,550 \$
Hindistan	2,073 Trilyon \$	6,020 \$
Singapur	292 Milyar \$	81,190 \$

Tablo 7: CMBIS ülkelerinde 2015'e ait GSYH ve kişi başına düşen GSMH (SAGP)⁷⁷⁷

Benzer bir görüş, çalışmanın önceki bölümlerinde de yararlanılan Ronald Sanders tarafından ortaya koyulmuştur. Sanders'a göre; Commonwealth serbest ticaret alanı fikrinin ekonomik ve siyasi olarak gerçekleşmesi mümkün değildir. O'na göre, her ne kadar şu an iktidarda bulunan Muhafazakârlar, Commonwealth ile yenilenmiş ve ivmelenmiş bir ilişki hedefleseler dahi, AB'den bağımsız olarak Commonwealth ülkeleriyle bir serbest ticaret kurulması mümkün değildir. Ayrıca Commonwealth içerisinde böyle bir serbest ticaret antlaşması imzalanması için Commonwealth ve AB'nin diğer ortak üyeleri konumunda olan Malta ve Kıbrıs'ın da AB üyeliğini terk etmesi gerekecektir. Sanders, Birleşik Krallık, Malta ve Kıbrıs'ın AB üyeliğinden çıktığının varsayılması durumunda ise bu kez de Commonwealth ülkelerinin diğer ülkelerle olan mevcut antlaşmalarını ihlâl edemeyeceği gerçekliğiyle karşı karşıya kalacağını da yeniden hatırlatmıştır. Sanders, böyle bir serbest ticaret antlaşmasında ön plana çıkacak olan Kanada ve Avustralya gibi gelişmiş ülkelerin ticaretlerinin büyük bölümünü, Commonwealth üyesi olmayan ülkelerle yaptığının değinerek, bir serbest ticaret bölgesi oluşturmanın zamanının geçtiğini saptamasını yinelemiştir. Sanders

⁷⁷⁶ Anthony Bailey, "The EU or the Commonwealth? Britain can have both", 26.11.2015, <http://www.telegraph.co.uk/news/newsttopics/eureferendum/12019366/The-EU-or-the-Commonwealth-Britain-can-have-both.html>, (17.12.2015).

⁷⁷⁷ <http://databank.worldbank.org/data/download/GDP.pdf> (26.09.2016); <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.PP.CD> (26.09.2016)

Dünya Ticaret Örgütü kuralları çerçevesinde, bazı Commonwealth üyesi ülkeler arasında ticaretin geliştirilebilecek olduğuna yönelik inancını da ifade etmiştir.⁷⁷⁸ Commonwealth üyesi ülkelerin gayri safi yurtiçi hasılları ve dünya sırlamasındaki yerleri dikkate alınarak, ticaret potansiyeli yüksek olanlar bu noktada önemsenebilir. Aşağıda Commonwealth üyesi ülkelerin gayri safi yurtiçi hasılları ve dünya sırlamasındaki yerlerini gösteren bir tablo yer almaktadır.

⁷⁷⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Ronald Sanders, “A Commonwealth Free Trade Area is Neither Likely Nor Desirable”, Commonwealth Advisory Bureau, December 2012, <http://www.sirronaldsanders.com/Docs/A%20Commonwealth%20Free%20Trade%20Area%20is%20neither%20likely%20nor%20desirable.pdf>, (18.12.2015), s.3-7.

Ülkeler	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	Dünya Sırlamasındaki Yeri	Ülkeler	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	Dünya Sırlamasındaki Yeri
Botsvana	14,3 Milyar \$	117	Bahamalar	8,8 Milyar \$	139
Kamerun	29,1 Milyar \$	98	Barbados	4,4 Milyar \$	157
Gana	37,8 Milyar \$	89	Belize	1,7 Milyar \$	171
Kenya	63,3 Milyar \$	73	Kanada	1,550 Trilyon \$	10
Lesotho	2,1 Milyar \$	168	Dominika	67,1 Milyar \$	69
Malavi	6,5 Milyar \$	149	Grenada	978 Milyon \$	181
Mauritius	11,5 Milyar \$	129	Guyana	3,1 Milyar \$	163
Mozambik	14,6 Milyar \$	116	Jamaika	14 Milyar \$	119
Namibya	11,5 Milyar \$	128	Saint Lucia	1,4 Milyar \$	176
Nijerya	481 Milyar \$	23	St Kitts ve Nevis	922 Milyon \$	182
Ruanda	8 Milyar \$	143	St Vincent ve Grenadinler	751 Milyon \$	186
Seyşeller	1,4 Milyar \$	175	Trinidad ve Tobago	27,8 Milyar \$	100
Sierra Leone	4,4 Milyar \$	156	Güney Kıbrıs	19,3 Milyar \$	109
Güney Afrika	312,7 Milyar \$	33	Malta	9,6 Milyar \$	136
Svaziland	4 Milyar \$	159	Birleşik Krallık	2,848 Trilyon \$	5
Uganda	26,3 Milyar \$	103	Avusturalya	1,339 Trilyon \$	12
Tanzanya	44,8 Milyar \$	85	Fiji	4,3 Milyar \$	158
Zambiya	21,2 Milyar \$	106	Kiribati	145 Milyon \$	194
Bangladeş	195 Milyar \$	47	Nauru	Veri yok	Veri Yok
Brunei Darussalam	15,4 Milyar \$	115	Yeni Zelanda	173,7 Milyar \$	53
Hindistan	2 Trilyon \$	7	Papua Yeni Gine	16,9 Milyar \$	112
Malezya	296,2 Milyar \$	35	Samoa	761 Milyon \$	185
Maldivler	3,1 Milyar \$	164	Solomon Adaları	1,1 Milyar \$	179
Pakistan	269,9 Milyar \$	41	Tonga	434 Milyon \$	189
Singapur	292,7 Milyar \$	38	Tuvalu	38 Milyon \$	195
Sri Lanka	82,3 Milyar \$	66	Vanuatu		
Antigua ve Barbuda	1,2 Milyar \$	178			

Tablo 8: Commonwealth Üyesi Ülkelerin Gayri Safi Yurtiçi Hasılları ve Dünya Sırlamasındaki Yerleri⁷⁷⁹

⁷⁷⁹ <http://databank.worldbank.org/data/download/GDP.pdf> (26.09.2016)

Robert Plummer ise AB ve Commonwealth arasında yapılan bu karşılaştırma fikrine karşı çıkararak, farklı ve mantıklı bir tutum sergilemiştir. Plummer, Avro alanı ve Commonwealth arasında yapılacak mali bir karşılaştırmayı rasyonel bulmamaktadır. Çünkü Commonwealth homojen ve birleşik bir blok olmaktan uzaktır.⁷⁸⁰ Plummer'in görüşlerine ek olarak şunu da belirtmemiz gerekir ki, Commonwealth homojen ve birleşik bir blok olsa dahi, AB ile karşılaştırılmamalıdır. Çünkü AB uluslarüstü olması sebebiyle nevi-cinsine münhâsır bir uluslarüstü siyasal sistemdir.⁷⁸¹ Bu sebeple Commonwealth veya diğer herhangi bir uluslararası örgüt ile karşılaştırılması da doğru olmayacaktır. Bu mantıkla düşünüldüğünde, Commonwealth'i AB'nin alternatifi olarak görmek mümkün olmayacaktır.

AB'den çekilme tartışmalarına ilişkin olarak, 1997'den 2007'ye kadar Birleşik Krallık'ta Başbakanlık görevini yürüten Tony Blair'ın "*Bir Yolculuk*" isimindeki anı kitabından yapılacak alıntının ardından, bir analizle bu başlığı sonlandırmak gerekirse:

*"1983'te İşçi Partisi'nin, Avrupa Ekonomik Topluluğu'ndan çekilme politikasıyla seçim savaşı verişini hatırlıyordum. Ben, bu politikayı desteklemedim ve bunu seçim komisyonuma da söyledim fakat seçim kampanyasında yeni bir aday olduğum için sorun çıkartmak istemedim ve parti platformunda kaldım. Kamuoyu anketleri, özellikle İşçi Partisi yandaşları içinde, çoğunluğun çekilme fikrini desteklediğini gösteriyordu. Bu akım, İşçi Partisi'nin güçlü olduğu bir bölgede mutlaka sandalye kazanırdı. Ancak öyle olmadı. Şaşırmıştım, sadece destekçilerimin değil, kendimin bile inanmadığı bir politikayı savunuyordum. Sonuçta Avrupa'dan ayrılmanın iyi olmayacağını söyleyen Muhafazakâr argümanını kabul ettiler. İlginçtir, daha sonra partinin pozisyonu değişti ama halkın tepkisi aynı kaldı. Bugün Britanya'da hiçbir parti, halk delilik yapmazsa bir AB karşıtı platformda tam çoğunluk kazanamaz ve halk da bunu genelde yapmaz."*⁷⁸²

Blair'den yapılan bu alıntıdan üç saptamanın çıkarılması mümkündür: Bunlardan ilki, daha önce AB'de kalınması gerektiğini savunan Muhafazakârların, bugün tam tersi bir tutum içerisine girerek, AB ile yeniden müzakereyi istemiş olmalarıdır. İkincisi, İngiliz siyasilerin bazen doğruluğuna inanmasalar da popülist politikalar izleyebilecekleridir. Üçüncüsü ise, halkın beklenenden daha rasyonel

⁷⁸⁰ Robert Plummer, "Commonwealth Dream Looms in Brexit Campaign", 26.11.2015, <http://www.bbc.com/news/business-34855940>, (18.12.2015).

⁷⁸¹ Uluslarüstü siyasal sistem olarak AB ve AB'nin kendi gerçekliği için ayrıca bkz., Canbolat, *Avrupa Birliği ve Türkiye. Uluslarüstü Sistemle Ortaklık*, a.g.e.

⁷⁸² Tony Blair, *Bir Yolculuk*, (çev. Enver Günsel), İstanbul, Pegasus Yayınları, 2012, s. 600.

davranma kabiliyetine sahip olduğudur. Özellikle üçüncü saptamayı temel alarak şu ifade edilebilir; Referandum öncesinde genel kanı Birleşik Krallık halkının, rasyonel davranma kabiliyetine sahip olduğuna yönelikti. Ancak referandum sonucunda halkın %52'sinin AB ile yola devam etme niyetinde olmadıklarına yönelik irade beyanında bulunması, Birleşik Krallık için en iyi seçenek olduğu söylenebilecek AB'yi devre dışı bırakmıştır. Referanduma katılımın düşük olması, Kuzey İrlanda ve İskoçya'da halkın çoğunluğunun AB'de kalmaktan yana oy kullanması ve böyle önemli bir kararın %52 gibi düşük bir oy oranıyla alınmış olması, Birleşik Krallık'ta yaşanan tartışmaları devam ettirmektedir.

AB'den çıkma kararı alınarak, tüm Commonwealth ülkeleriyle olmasa da Kanada, Avustralya, Malezya, Hindistan ve Singapur gibi ticari potansiyeli yüksek ülkelerle, AB çatısı altında ilişkileri geliştirme fırsatı kaçırılmış görünmektedir. Mevcut durumda Birleşik Krallık için en iyi seçenek, AB ile yapılacak bir serbest ticaret antlaşmasının garantiye alınmasının ardından üyelikten ayrılmaktır. Ancak bu kez de Commonwealth'in heterojen yapısı, Birleşik Krallık'ın gücünde meydana gelen düşüş ve 1973 öncesi koşulların değişmiş olması sebebiyle bir belirsizlik ortaya çıkması muhtemeldir. Çalışmanın ikinci bölümünde değinilen Normandiya Dükü William'ın 1066'da İngiltere tahtına oturmasının ardından ülkesine Danimarkalılar tarafından yapılacak bir saldırıdan korkarak hazırlattığı Doomsday Book (Kıyamet Kitabı) hatırlanırsa, İngiliz siyasetinin, tarihte de tıpkı bugün olduğu kadar temkinli bir tutum içerisinde olduğu gerçeğiyle karşılaşılır. Bu bağlamda düşünüldüğünde, Birleşik Krallık halkının geleceğe ilişkin seçenekler netleşmeden AB'den ayrılması, Blair'in tabiriyle bir "delilik" şeklinde yorumlanabilir ve AB'den çıkılması geleneksel İngiliz siyasetiyle de ters düşen bir politika tercihi olarak da kabul edilebilir. Ayrıca bugün, referandum sonucunun arkasında durmak önem arz etmektedir. Birleşik Krallık'ın yeni Başbakanı Theresa May'e ait olan şu cümleler de aynı doğrultudadır:

"Referandum, AB'den ayrılık kararının yanı sıra, ciddi değişiklik kararı anlamına da geliyor. Brexit, Brexit demektir. AB'de kalma yönünde ya da ikinci bir referandum için herhangi bir girişim olmayacaktır. Birliğe arka kapısından

*tekrar üye olma girişimimiz olmayacak. Ülke, AB'den ayrılma kararı vermiştir. Bunun olmasını sağlayacağım*⁷⁸³

Referandum öncesine ilişkin olarak şu hususu belirterek bitirmek gerekirse, Birleşik Krallık bugün AB'yi yeniden müzakereye ikna edebiliyor ve AB de sistemin sınırlarını zorlayarak, Birleşik Krallık'a özel bir statü sağlayabiliyorsa, bu durum eski kolonyal bağların yanında Commonwealth ile de ilişkilidir. Elbette anlaşmanın sağlanmasında göçmen krizi sebebiyle zor bir dönemden geçen AB'nin zaafı göz ardı edilemez; ancak Birleşik Krallık'ın eski bağları, O'na uluslararası politikada bir serbesti sağlarken, AB'ye karşı da elini güçlendirdiği açıkça görülmektedir.

7. Windsor Hanedanı'nın Geleceği Bağlamında Commonwealth'in Değerlendirilmesi

Çalışmanın ikinci bölümünde görüldüğü üzere, Ada'da mutlak hükümdar olma durumunun erken bir dönemde geri döndürülmeyecek şekilde aşındığı söylenebilir. Bugün ise hali hazırda yetkileri büyük ölçüde ortadan kalkmış olan Kraliyet kurumunun varlığı, Birleşik Krallık da dâhil olmak üzere Kraliçe'nin başında bulunduğu ülkelerde tartışılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, bugün sembolik* yetkilere sahip olan Kraliçe II. Elizabeth'in de mensubu olduğu Windsor Hanedanı'nın geleceği, gerek Kraliçe'nin başında bulunduğu ülkeler, gerekse Commonwealth'i etkileyecektir. Birleşik Krallık ile başlamak gerekirse, Kraliyet Ailesi'ne yönelik tartışmalar her ne kadar 2015'te İşçi Partisi'nin liderlik koltuğuna oturan Jeremy Corbyn ile yenilenmiş olsa da bu tartışmaların daha önceki dönemlerde de var olduğu belirtilmelidir.

MORI'nin 1990, ICM'nin ise 1994 ve 1997 yıllarında Monarşi üzerinde yaptığı araştırmalara ilişkin verilerin karşılaştırılması, Monarşi'nin geleceğine ilişkin önemli bilgiler sunmaktadır. MORI'nin 1990'da yaptığı kamuoyu araştırmasında, Britanya nüfusunun ancak %6'sı Monarşi'nin ortadan kaldırılmasının daha iyi olacağını

⁷⁸³ “Leadsom çekildi, İngiltere'nin yeni başbakanı May oldu”, 11.07.2016, <http://www.hurriyet.com.tr/leadsom-cekildi-ingilterenin-yeni-basbakani-may-oldu-40140350>, (20.07.2016)

* Kraliçe, Kraliyet ayrıcalıklarının yanında, “yürütmenin başı, yasamanın ayrılmaz parçası, silahlı kuvvetlerin başkomutanı, İngiltere Kilisesi'nin yüce yöneticisi” olmak gibi bir takım yetkilere sahip olsa da Taç'ın yetkilerinin, genel anlamda sembolik olduğu söylenebilir. (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Cem Eroğul, *Çağdaş Devlet Düzenleri*, Ankara, Kırilangıç Yayınevi, 2005, s. 21-22.)

düşünürken, ICM'nin 1994 ve 1997'de yaptığı araştırmalarda bu oranın sırasıyla %25 ve %30'a yükseldiği görülmüştür. Buna ek olarak, 30 yaş altındakilerde Monarşi'nin ortadan kaldırılmasının daha iyi olacağını düşünenlerin oranı da genele göre fazladır. Monarşi'nin ortadan kaldırılması yönünde irade beyanında bulunan kişilerin sayısında kısa bir süre içerisinde yaşanan bu artış, "Monarşi'nin sonu mu?" tartışmalarını da bir ihtimal olarak gündeme getirmiştir. Bu artışın çeşitli sebepleri olmakla birlikte, Prenses Diana'nın Galler Prensi Charles ile olan sorunlarında, halkın bir tarafın yanında yer alma ihtiyacı ve Diana'nın 1997'deki ölümünün de etkili olduğu belirtilebilir. Özellikle Diana'nın ölümü sonrasında, Kraliyet Ailesi'nin önemli bir akademik araştırma konusu haline de geldiğinin de altı çizilmelidir.⁷⁸⁴

Guardian ve ICM'nin Kraliçe'nin tahta geçişinin 60. yılı olan 2012'de yaptıkları anket çalışmasında ise Monarşi'nin ortadan kaldırılmasının daha kötü olacağını düşünenlerin oranı %69 iken, %22'si bunun tersine bir görüş ifade etmiştir. Kalan %9'luk kesim ise bir fikri olmadığını belirtmiştir. Katılımcıların %39'u Kraliçe II. Elizabeth'in ölümünün ardından yerine Galler Prensi Charles'ın geçmesi gerektiğine inanırken, %48'lik bir kesim ise Charles'ın büyük oğlu Prens William'ın Taç'ın yeni sahibi olması gerektiğini düşünmektedir.⁷⁸⁵ Buradan çıkarabileceğimiz sonuç; Prens William'ın babası yerine Tahta geçmemesi durumunda, Monarşi karşıtlarının sayısında yaşanabilecek artıştır.

Prens Charles'ın Kral olmasını istemeyenlerin çeşitli sebepleri olduğu söylenebilir. Ancak bunların ötesinde, Charles'ın Kral olması durumunda, Annesi Kraliçe II. Elizabeth'in uygulayageldiği önemli konular üzerinde konuşmama geleneğini sonlandırabileceğine ve bu yönüyle de Monarşi'nin rolünün değişebileceğine yönelik endişelerin bulunması önemlidir.⁷⁸⁶ Monarşi karşıtlığına dönersek, üyelik temelli bir baskı grubu olan Republic'in düşüncelerine yer verilmesi, konunun anlaşılması için faydalı olacaktır. Bu baskı grubunun temel isteği, Monarşi'nin ortadan

⁷⁸⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Michael Billig, *Talking of The Royal Family*, London and New York, Routledge, 2003, p. IX-XIII.

⁷⁸⁵ Tom Clark, "Queen Enjoys Record Support in Guardian/ICM Poll", 24.05.2012, <http://www.theguardian.com/uk/2012/may/24/queen-diamond-jubilee-record-support>, (17.01.2016).

⁷⁸⁶ Robert Booth, "Prince Charles Will Not be Silenced When he is Made King, Say Allies", 20.11.2014, <http://www.theguardian.com/uk-news/2014/nov/19/becoming-king-not-silence-prince-charles-allies>, (29.01.2016).

kaldırılması ve Kraliçe'nin seçimle iş başına gelmiş bir devlet başkanıyla değiştirilmesidir. Bu isteğin temelini, kalıtımsal bir devlet yöneticiliğinin tüm demokratik prensiplere aykırı olması oluşturmaktadır. Grup bu düşüncesini “her çocuk eşit doğar” sloganıyla temellendirmektedirler.⁷⁸⁷ Republic'in Kraliyet harcamalarını incelediği raporda, Monarşi'nin ekonomik anlamda da zararlı olduğu ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Raporda, Monarşi'nin tahmin edilen yıllık maliyetinin 334 milyon Pound olduğu iddia edilmiştir. Buradan yola çıkarak, Monarşi içerisinde yer alan her bireyin 18,5 milyon Pounda mal olduğu savıyla, en pahalı kamu görevlileri olarak Kraliyet mensupları görülmektedir. Buna ek olarak, dolaylı yoldan yapılan harcamalar dikkate alındığında, Kraliyet'in maliyetinin resmi verilerin üzerinde olduğu da ifade edilmiştir. Republic, Kraliyet'in harcamaları olarak gösterilen 334 milyon Pound ile 15.000 yeni hemşire, 14 bin polis memuru veya 15.000 öğretmenin istihdam edilebileceğini savunmaktadır.⁷⁸⁸

Kraliyet Ailesi'ne yönelik tartışmaların, 2015'te İşçi Partisi'nin liderlik koltuğuna oturan Jeremy Corbyn ile yenilendiğini belirtmiştik. Cumhuriyetçi olan Corbyn, Kraliyet Danışma Meclisi'nin üyesi olmak için yemin edeceği töreninden önce, Kraliçe önünde bir tabure üzerine diz çökme geleneğine uymayarak,⁷⁸⁹ Kraliçe özelinde Monarşi'ye bakışını ortaya koymuştur. Buna ek olarak, Corbyn'in ulusal marşı söylememesi de ülkede büyük yankı uyandırmıştır. Alex Marshall ise Corbyn'in ulusal marşı söylememesini farklı bir açıdan haklı bulmuştur. Marshall, Corbyn'in kararlı bir cumhuriyetçi olduğu için milli marşı reddetmemesi gerektiğini düşünmektedir. O'na göre Corbyn, dünyanın en “alâkasız” ulusal marşı olarak gördüğü “God Save the Quenn” marşını, halkla ilgili olmadığı için söylememelidir. Çünkü bu marş, ülkede yaşayan insanlarla alakalı değil, sahip olunan monarka ilişkindir.⁷⁹⁰

⁷⁸⁷ Republic hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., <https://republic.org.uk/>, (12.01.2016).

⁷⁸⁸ Bu rapor için ayrıca bkz., “Republic 2015 Royal Finances Report: Royal Expenses Counting the Cost of the Monarchy”, <https://republic.org.uk/sites/default/files/royalexpenditures.pdf>, (14.01.2016)

⁷⁸⁹ Rowena Mason, “Privy council: Jeremy Corbyn did not kneel for the Queen”, 11.11.2015, <http://www.theguardian.com/politics/2015/nov/11/jeremy-corbyn-did-not-kneel-for-the-queen>, (09.01.2016)

⁷⁹⁰ Alex Marshall, “Jeremy Corbyn was Right not to Sing 'God Save the Queen'. It's rubbish”, 16.09.2015, http://www.telegraph.co.uk/news/politics/Jeremy_Corbyn/11868473/Jeremy-Corbyn-was-right-not-to-sing-God-Save-the-Queen.-We-need-a-new-national-anthem.html, (09.01.2016)

Marshall'ın “*bu marş ülkede yaşayan insanlarla alakalı değil, sahip olunan monarka ilişkindir*” sözünden ne kast ettiğini anlamak için, İngiliz Ulusal Marşı'nın çevirisine yer vermek faydalı olacaktır.

*“Tanrı korusun iyi yürekli Kraliçemizi,
Uzun ömürler soylu Kraliçemize
Tanrı Kraliçeyi korusun!
Yengin kılsın onu,
Mutlu ve şanlı,
Eksik etmesin başımızdan;
Tanrı Kraliçemizi korusun!*

*Ey Tanrım kalk ayağa,
Darmadağın et düşmanlarını
Serilsinler toprağa;
Politikalarını karıştır,
Hilelerini hüsrana uğrat,
Sende bütün umudumuz,
Tanrım, hepimizi kurtar!”⁷⁹¹*

Marş okunduğunda, Marshall'ın, ulusal marşın sahip olunan monarka ilişkin olduğuna yönelik değerlendirmesinin doğru olduğu söylenebilir. Bu noktada, Corbyn'in Monarşi karşıtı tutumunu dikkate alınır, monarka ilişkin olan bir ulusal marş söylememesi tahmin edilebilir bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eski Başbakan David Cameron'un, Monarşi karşıtı olan Corbyn'e karşı tutumunun son derece sert olduğu söylenebilir. Öyle ki, Cameron, Corbyn'in ulusal güvenliğe tehdit olduğunu iddia edecek kadar eleştirilerini sertleştirmiştir. Cameron, resmi Twitter hesabından attığı Tweet'inde yalnızca Corbyn'i değil, Birleşik Krallık'ın en büyük partilerinden İşçi Partisi'ne yönelik olarak, “*Şimdi İşçi Partisi ulusal güvenliğimiz, ekonomik güvenliğimiz ve ailenizin güvenliği için bir tehdittir*” ifadesini kullanmıştır.⁷⁹² Birleşik Krallık gibi gelişmiş bir demokraside ülkenin ana muhalefet partisinin ulusal güvenliğe tehdit olduğunun Cameron tarafından dile getirilmesi,

⁷⁹¹ Nazlı Gündüz, “Türk İstiklâl Marşı İle İngiliz Milli Marşı'na Üslûp Açısından Karşılaştırmalı Bir Bakış”, *I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildirileri*, C. II, 19-20-21 Kasım 2008, Burdur, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, 2009, s. 617.

⁷⁹² Jon Stone, “David Cameron Claims Jeremy Corbyn is a 'Threat to National Security'”, 13.09.2015, <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/david-cameron-claims-jeremy-corbyn-is-a-threat-to-national-security-10498651.html>, (17.01.2016).

şasırtıcı olmakla beraber, Birleşik Krallık içinde Corbyn sebebiyle yaşanan gerilimin de ne kadar fazla olduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Birleşik Krallık içerisinde Kraliçe'nin veya daha genel bir ifade ile Monarşi'nin tartışılıyor olması, Kraliçe'nin başında bulunduğu başta Avusturalya, Yeni Zelanda ve Kanada olmak üzere, diğer devletler açısından da önem arz etmektedir. Birleşik Krallık içinde Corbyn ile arttığını gözlemlediğimiz Monarşi'ye ilişkin tartışmalar, Kraliçe'nin başında bulunduğu diğer devletlerdeki cumhuriyetçi hareketlerin de motivasyonuna olumlu yönde katkı sağladığı iddia edilebilir.

Bunun yanında, Kraliçe'nin Commonwealth'in de başı olduğu dikkate alındığında, Örgüt'ün de var olan tartışmalardan etkileneneğini söylemek zor olmayacaktır. Ayrıca Kraliçe'nin ölümünden önce Commonwealth'in başına kimin geçeceğini belirlenmemesi durumunda, Örgüt'ün yeni bir sorunla karşı karşıya kalacağı da söylenebilir. Yukarıda atıfta bulunulan Neuhaus ise Kraliçe'nin ölümü sonrasında oğlu Galler Prensi Charles'ın Commonwealth'in yeni lideri olmasının, Örgüt için hayati bir öneme sahip olduğunu belirtmiştir. O'na göre Monarşi'nin Commonwealth'in başı olmaması, Commonwealth'in öneminin azalmasına ve kendine özgü yapısının bozulmasına yol açacaktır.⁷⁹³ Çalışmanın daha önceki kısımlarında, Kraliçe'nin ölümüyle, Commonwealth'de yaşanabilecek belirsizliğe değinildiği hatırlanırsa, bu bağlamda tekrara düşmeden şunu belirtebiliriz ki, Birleşik Krallık içerisinde Kraliçe'nin veya Monarşi'nin devamının tartışılması, Kraliçe sonrası dönemde Commonwealth'in seçilmiş bir kişi tarafından yönetilmesini isteyenler tarafından olumlu karşılanmaktadır.

Şimdi Avusturalya, Yeni Zelanda ve Kanada gibi üç önemli ülkenin Monarşi'nin geleceği ile ilgili düşüncelerine yer verilecektir. Avusturalya ile başlamak gerekirse, Clive Bean, Avusturalya'da ülkenin yoluna mevcut haliyle mi, yoksa bir Cumhuriyet olarak mı devam edeceğine yönelik tartışmaların yeni olmadığını belirtmiştir. O'na göre, 1990'ların başında bu tartışmalar gerek Avustralya Cumhuriyetçi Hareketi'nin kurulmasıyla, gerekse Avusturalya İşçi Partisi'nin desteğiyle artmış ve bir referandum

⁷⁹³ Neuhaus, a.g.m., p.548.

düzenlenmesi fikri gündeme gelmiştir. Avusturalya’da cumhuriyet fikrini savunanlar, ülkelerinin mevcut politik sistemi içerisinde Monarşi’nin öneminin azaldığını ve bunun ulusal egemenliğe zarar verdiğini savunurken, karşıt olanlar ise Monarşi’nin Avusturalya ile uyumlu olduğu vurgusuyla, yeni bir sistemin dezavantajları beraberinde getirebileceğini iddia etmişlerdir.⁷⁹⁴

Bean makalesinde, Avusturalya’da Monarşi’ye ilişkin olarak çeşitli zamanlarda yapılan anket çalışmalarından da yararlanmıştı. 1990 yılına baktığımızda, “Kraliçe ve Kraliyet Ailesi’ni Avusturalya için ne kadar önemli olduğunu hissediyorsun?” şeklinde sorulan soruya, katılımcıların %17’si çok önemli, %28’i olabildiğince önemli cevabını vermiştir. Diğer taraftan çok önemli bulmayanlar %31 ve hiç önemli bulmayanlar %24’tür. “Avustralya, İngiltere Kraliçesi’ni devletin başı olarak devam ettirmeli mi yoksa bir cumhuriyet mi olmalı?” sorusuna, kesinlikle Kraliçe kalmalı diyenlerin oranı %31, Kraliçe muhtemelen kalmalı seçeneğini seçenlerin oranı ise %27’dir. Bu yönüyle Kraliçe’ye %58’lik bir destek söz konusudur. Diğer taraftan muhtemelen bir cumhuriyet olmalı diyenler %22 iken, kesinlikle bir cumhuriyet olmalı diyenler %19’dur. Böylece kabaca %42’lik bir kesimin de cumhuriyet fikrini desteklediği görülmektedir. Bu iki soruya verilen cevap yüzdelerine karşılaştırmalı bir biçimde baktığımızda, 1990 yılında Avusturalya halkından Kraliçe’yi veya Kraliyet Ailesi’ni önemli bulanların oranı %35’te kalırken, Monarşi’nin devamını savunanların %58 ile temsil edildiği görülmektedir.⁷⁹⁵ Bu verilerden hareketle şu söylenebilir ki, 1990 yılında Monarşi’nin devamına verilen %58’lik desteğin Kraliçe veya Kraliyet Ailesi’ne duyulan sevginin bir sonucu olarak kabul edilmesi zor görünmektedir.

Yukarıda yer verdiğimiz ikinci soru ile aynı anlama geldiğini söyleyebileceğimiz “Avusturalya, Avusturalyalı bir devlet başkanıyla yönetilen cumhuriyete mi dönüşmeli, yoksa Kraliçe devletin başı olarak mı kalmalıdır?” sorusu 1993 ve sonrasında çeşitli dönemlerde Avusturalya halkına sorulmuştur. 1993’te cumhuriyeti kuvvetli bir biçimde destekleyen ve onaylayanların toplamı %60 olarak görünürken, 1996’da bu oran

⁷⁹⁴ Clive Bean, “Public Attitudes on the Monarchy-Republic Issue”, *Australian Journal of Political Science*, Vol. 28, No. 4, 1993, p. 190-191.

⁷⁹⁵ Australian National Political Attitudes Surveys, 1967 (n=2054) and 1979 (n=2016); National Social Science Surveys, 1984-85 (n=3012), 1986-87 (n=1528), 1987-88 (n=1663) and 1990 Election Panel (n=2504)’den aktaran aynı yer, p. 192-193.

%59'dur. 1998'e gelindiğinde ise bahsi geçen oranın %66'ya kadar yükseldiği belirtilmelidir.⁷⁹⁶ Artan cumhuriyet isteği sonucunda, 1999 tarihinde ülkede bir referandum yapılması elzem hale gelmiştir. Yapılan referandumda, Avusturalyalılar %54,87 oranında Kraliçe'ye destek vererek, Kraliçe'yi bir cumhurbaşkanıyla değiştirmeyi reddetmişlerdir. Cumhuriyetçiler adına referandumun kaybedilmesinin sebepleri arasında Kraliçe'nin yerine geçecek olan cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmeyip, parlamento tarafından seçilecek olmasının da etkili olduğu söylenebilir. Ancak bu mağlubiyete rağmen dönemin Avusturalya İşçi Partisi lideri Kim Beazley, ülkelerinin bir cumhuriyet haline gelmesine ilişkin konuyu canlı tutacaklarına dair söz vermiştir.⁷⁹⁷

Avusturalya İşçi Partisi'nin bugün de Kim Beazley tarafından verilen söze riayet ettiği söylenebilir.⁷⁹⁸ Diğer taraftan, Avusturalyalı cumhuriyetçiler de ülkelerinde kökenleri çok eskiye dayanan cumhuriyet fikrini gerçekleştirmek için Kraliçe II. Elizabeth'in ölümünü bekleyemeyeceklerini beyan etmektedirler. Eşitlik ve demokrasi vurgusunda bulunan cumhuriyetçiler, cumhurbaşkanının seçilecek bir kişi olmasının siyasi kurumlar üzerinde de bir güvence sağlayacağına inanmaktadırlar.⁷⁹⁹ 2015 itibariyle bakarsak cumhuriyeti kuvvetli bir biçimde destekleyen ve onaylayanların toplamı yaklaşık %54'tür.⁸⁰⁰ Bu oranı Avusturalya'da yeni bir referandum için yeterli halk desteğinin bulunduğu şeklinde yorumlamak mümkün olmakla beraber, 1999 referandumundan bir yıl önce cumhuriyete yönelik desteğin %60 olmasına rağmen, referandumda cumhuriyet fikrinin yaklaşık %55 ile reddedildiği gerçeğini de unutmamalıyız. Birleşik Krallık içerisinde Monarşi karşıtı hareketlerin artması, Avusturalya'daki cumhuriyetçi hareketlerin lehine olması muhtemeldir. Diğer taraftan,

⁷⁹⁶ ANUpoll on Australian attitudes towards national identity, 2015; Australian Election Studies 1993-2013'den aktaran Jill Sheppard, "Australian Attitudes Towards National Identity: Citizenship, Immigration and Tradition", *ANU College of Arts and Social Sciences: Report no:18*, Canberra, 2015, http://rsss.anu.edu.au/sites/default/files/images/ANU_36078_APER_FA.PDF, (01.07.2016), p. 9.

⁷⁹⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., "1999: Australia Rejects Republic", http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/november/6/newsid_2514000/2514833.stm, (14.01.2016).

⁷⁹⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz "Australian Labor Party to reignite Republican Debate", 22.07.2015, <http://www.bbc.com/news/world-australia-33618520>, (14.01.2016).

⁷⁹⁹ Nick Dyrenfurth, "Australian Republicans: We Can No Longer Afford To Wait For The Monarch's Passing", 03.03.2015, <http://www.theguardian.com/commentisfree/2015/mar/03/australian-republicans-we-can-no-longer-afford-to-wait-for-the-monarchs-passing>, (15.01.2016).

⁸⁰⁰ ANUpoll on Australian Attitudes Towards National Identity, 2015'den aktaran Sheppard, a.g.r., p. 9.

Avusturalya'nın bir cumhuriyete dönüşmesi, Commonwealth üyeliğinin sonlanmasını beraberinde getirmeyecektir. Geçmişte birçok devlet bağımsızlığını alarak, Commonwealth içerisinde kalmaya devam etmiştir. Avusturalya'nın da çeşitli faydalar sağladığı * Commonwealth üyeliğinden ayrılmasını gerektiren yasal ve politik sebepler bulunmadığı söylenebilir. Kısaca yakın veya uzak dönemde Avusturalya halkı bir cumhuriyete dönüşmeye karar verse bile Commonwealth üyeliğinin devam edeceği öngörüsünde bulunulabilir.

Kanada'ya bakıldığında, Kanada'nın Avusturalya'ya nazaran Kraliçe'yi bir cumhurbaşkanıyla değiştirme eğiliminin düşük olduğu söylenebilir. 1980'lere doğru Kanada'da Monarşi'nin sonlandırılmasına yönelik bir takım görüşler ortaya koyulmuş olsa da ülkede Monarşi'nin devam etmesini isteyen kişiler, gerekçeleriyle bu görüşlere karşı çıkmışlardır. İlk olarak bu görüşü savunan Kanadalılar için bir Kraliçe'ye sahip olmak, kendilerinin ABD'nin bir kenar mahallesi olmadıklarını hatırlamalarına yardım etmektedir. Bunun yanında Kanadalılar, Kraliçe'nin geçmişteki işlevini kaybettiğinin farkındadırlar. Diğer bir ifadeyle, egemenlik ve demokrasi anlamında bir sorun görmemektedirler. Ayrıca Kraliçe'nin Quebec özelinde, Kanada'nın toprak bütünlüğünün bozulmasının önüne geçtiğine yönelik bir inanış da bu kişiler arasında mevcuttur. Son olarak, Kanada'daki Kızılderililerin sahip oldukları özel statü için Kraliçe'yi bir garantör olarak gördükleri de söylenebilir.⁸⁰¹ 2015 itibariyle, Kanada'da Monarşi'nin ortadan kaldırılmasına karşı olanlar %45'iken, destekleyenler %39'dur. Monarşi'nin kaldırılmasına yönelik düşüncenin, genç katılımcılar arasında %49'a kadar

* Derek McDougall, Avusturalya'nın Commonwealth ile ilişkilerini incelediği makalesinde, Avusturalya için 1960 sonrası dönemde, Commonwealth'in öneminin azaldığını belirtmiştir. O'na göre bu önemin azalmasında, güvenlik konusunda ABD'ye yakınlaşması ekonomik anlamda ise Doğu Asya ile bağlantıda kalması önemli bir yere sahiptir. Ancak buna rağmen Avusturalya, Commonwealth'i önemli üyelerle ikili ilişkileri sağlayan bir zemin olarak görmektedir. Elbette ikili ilişkiler yalnızca Commonwealth üzerinden kurulmamaktadır; ancak Avusturalya, Commonwealth'i bu temelde önemsemektedir. Bunun yanında, "Kuzey-Güney" ilişkileri, dünya ticareti ve teröre karşı savaş gibi konularda da Commonwealth'e değer atfedilmektedir. Commonwealth, özellikle "Kuzey-Güney" ilişkileri için önemli bir forum olarak kabul edilmektedir. Çünkü Örgüt az sayıdaki gelişmiş ülke ile birçoğu Üçüncü Dünya ülkesi olan üye ülkeleri bir araya getirmektedir. Avusturalya, düzenli olarak yapılmaya çalışılan Commonwealth zirvelerine de liderler arasındaki etkileşim sebebiyle ilgi duymaktadır. Ayrıca Avusturalya'nın, Güney Pasifiğin güvenliğinin sağlanması ve Afrika'nın güneyine yönelik etkisini genişletmek için de Commonwealth'i kullandığı dikkate alınmalıdır. Son olarak, McDougall'a göre Commonwealth'in sahip olduğu liberal değerler de Avusturalya politikasıyla uyum içerisindedir. (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Derek McDougall, "Australia and the Commonwealth", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 94, No. 380, 2005, p. 339-348.)

⁸⁰¹ John D. Whyte, "The Australian Republican Movement and Its Implications for Canada", *Constitutional Forum*, Vol. 4, No. 1-4, 1992, p. 88-91.

çıkacağı da belirtilmelidir. Bunlara ek olarak, katılımcıların %54'ü Kraliçe II. Elizabeth'in ölümünün ardından Prens Charles'ı, Taç'ın yeni sahibi olarak görmek istememektedir. Charles'ı bu konuda destekleyenler ise ancak %31'de kalmaktadır.⁸⁰² Kanada'ya ilişkin bir değerlendirmede bulunacak olursak, ülkede Monarşinin devamına tehdit oluşturan yaklaşık %40'lık bir kesim bulunmaktadır. Bu oran cumhuriyet fikrini ülkenin gündeminde tutmaya yeteceği ileri sürülebilir. Gerek Birleşik Krallık'ta Monarşi'ye ilişkin olan tartışmalar, gerekse Prens Charles'ın annesinin ölümünden sonra tahta geçme ihtimali, cumhuriyetçilerin sahip olduğu oranın artmasına sebebiyet verebilir. Ülkedeki tartışmaları Commonwealth açısından düşündüğümüzde, yukarıda Avustralya için yapılan yorumun aynısını, Kanada için de yapmak mümkün olacaktır.

Yeni Zelanda'ya da kısaca değinerek bitirmek gerekirse, bu ülkede Monarşi'nin devamına destek veren ve buna karşı olanların oranlarının birbirine çok yakın olduğu belirtilmelidir. 2014'de yapılan bir kamuoyu araştırmasında katılımcıların %44'ü devlet başkanlarının Yeni Zelandalı olmasını isterken, %46'sı Monarşi'den yana tavırlarını ortaya koymuştur. Geriye kalan %10 ise görüş bildirmemiştir. Tıpkı Kanada da olduğu gibi Yeni Zelandalı gençlerde de cumhuriyet fikrinin savunuların oranının yüksek olduğu göze çarpmaktadır. Bu oran 18-30 yaş arasında %66'ya kadar çıkmaktadır.⁸⁰³ Tüm bu verileri dikkate alarak, Yeni Zelanda'da cumhuriyete dönüşme noktasında gerçek bir potansiyelin bulunduğu belirtilebilir. Yeni Zelanda Başbakanı John Key'in Yeni Zelanda bayrağının sömürgeci dönemden kaldığını iddia ederek, bayrak değişiminin şart olduğunu belirtmesi de bahsi geçen potansiyelin dinamizmini göstermektedir. Key tarafından başlatılan bayrak değişikliği tartışması, kısa süre önce bir referandumla sonuçlanmıştır. Referandum sonucunda halkın %56,6'sı bayrak değişimine karşı çıkmıştır.⁸⁰⁴ Her ne kadar bayrak değişimi gerçekleşse de bu referandum, ülkede Monarşi ve eski bağlılıklara tepkisini koyan bir kitlenin kararlılığını koruduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

⁸⁰² "4-in-10 Favour Abolishing Monarchy", 18.05.2015, <http://poll.forumresearch.com/post/289/majority-dont-want-prince-charles-as-head-of-state>, (25.01.2016).

⁸⁰³ Victoria Murphy, "Poll Shows Majority of Young New Zealanders Want to Ditch British Monarch as head of State", 07.04.2014, <http://www.mirror.co.uk/news/world-news/william-kate-tour-2014-most-3383490>, (26.01.2016).

⁸⁰⁴ "Yeni Zelanda'nın Bayrağı Değişmedi", http://www.ntv.com.tr/dunya/yeni-zelandanin-bayragi-degismedi,kYTYOP9Xu0K_lhuNgeRiFw, (04.04.2016).

Kraliçe'nin devlet başkanı olduğu ülkelerden, ilk olarak cumhuriyete dönüşmesi beklenen Barbados'tur. Mevcut Başbakan Freundel Stuart, Barbados'un bağımsızlığının 50. yılı olan 2016 yılı içerisinde ülkesinin bir cumhuriyet haline geleceğine yönelik umudunu dile getirmiştir. II. Elizabeth'in resmi konutu olan Buckingham Sarayı'ndan bir sözcü yaptığı açıklamada, cumhuriyete dönüşme fikrinin Barbados hükümeti ve halkının konusu olduğunu belirtmekle yetinmiştir. Yine Karayipler'de bulunan Dominika ve Trinidad ve Tobago daha önce cumhuriyete dönüşmüş⁸⁰⁵ olsalar da Commonwealth üyesi olmaya devam etmişlerdir. Ülkenin cumhuriyete dönüşmesi durumunda, Commonwealth üyeliğinin Dominika ve Trinidad ve Tobago örneğinde olduğu gibi devam etmesi yüksek bir ihtimal olarak kabul edilebilir.

Genel bir değerlendirme yaparak tamamlamak gerekirse, bu başlık altında ele alınan hususları, Kraliçe sonrası dönem ve Monarşi'nin geleceği olmak üzere ikiye ayırmak gerekmektedir. Commonwealth'in başı olan Kraliçe'nin ölümünün ardından bu göreve gelecek kişinin tüm üyelerce kabul görmesi gerekmektedir. Commonwealth özelinde olmamakla birlikte, Birleşik Krallık, Kanada ve Yeni Zelanda'da beklenti Prens William'ın Taç'ı giymesinden yanadır.

William'ın Commonwealth'in yeni lideri olarak kabul edilmesi durumunda ise "genç Kral'ın" Kraliçe'nin sahip olduğu tecrübe, saygınlık ve tanınırlık gibi bir takım "miraslarla" mücadele ederek, kendisini kanıtlaması gerekecektir. Kraliçe'nin ölümünün ardından yerine kim gelirse gelsin, Monarşi'nin geleceğinin yeniden tartışılacağı söylenebilir. Birleşik Krallık'ta yapılan anket çalışmaları, Monarşi'nin geleceğinin ciddi bir tehdit altında olmadığını göstermektedir. Ancak bu durum başta Avusturalya ve Yeni Zelanda olmak üzere, Kraliçe'nin başında bulunduğu diğer devletlerde farklılık gösterebilmektedir. Her ne kadar bu devletlerin cumhuriyet haline gelmeleri Commonwealth'in üye sayısını değiştirmese de Commonwealth'in başı olan İngiliz Monarşisi'nin prestijini de olumsuz etkileyecektir. İngiliz Monarşisi'nin prestijini olumsuz etkileyecek bir diğer faktör de Birleşik Krallık'ın kendi içinde Monarşi'nin tartışılıyor olmasıdır. Bu sebeple sembolik olsa da kalıtımsal bir devlet

⁸⁰⁵ "Barbados Wants to Replace Queen as Head of State", 24.03.2015, [http://www.theaustralian.com.au/news/world/barbados-wants-to-replace-queen-as-head-of-state/news-story/88dd2865387574cce6c96a136c2bf62c?=",](http://www.theaustralian.com.au/news/world/barbados-wants-to-replace-queen-as-head-of-state/news-story/88dd2865387574cce6c96a136c2bf62c?=) (14.01.2016).

yöneticiliğinin, demokrasi karşısındaki mücadelesinde sürekli olarak dikkatli olması, bir gereklilik olarak ön plana çıkmaktadır.

SONUÇ

Çalışmada görüldüğü üzere, Commonwealth, Mozambik ve Ruanda dışında ortak noktaları Britanya İmparatorluğu'nun eski sömürgesi/kolonisi olmanın ötesine geçemeyen devletlerden oluşmaktadır. Bu devletlerin yönetim şekilleri, coğrafi konumları, yüz ölçümleri, siyasi pozisyonları, ekonomik yapıları, gelişme potansiyelleri ve nüfus özellikleri bakımından büyük bir çeşitlilik içerisinde olduğu dikkate alınır, Commonwealth'in 1949'dan bugüne dek "ayakta kalması" bir başarı unsuru olarak belirtilebilir. Ancak esas başarı, Commonwealth'in ortaya çıkışındaki temkinli ve öngörülü politikalarında aranmalıdır.

Mısır'ın son Kralı olarak nitelendirilen Faruk, 1951 yılında "*Yakında sadece beş kral kalacak: İngiltere Kralı, Karo, Kupa, Maça ve Sinek*" demiştir.⁸⁰⁶ Kral Faruk'un bu düşüncesi Britanyalı devlet adamları tarafından doğru bulunmamış olacak ki, 19. yüzyıldan itibaren Kral veya Kraliçe ile sembolize edilen Britanya İmparatorluğu'nu "ayakta tutabilmek" için yeni döneme uygun fikirler öne sürülmeye başlanmıştır. William Engdahl'ın belirttiği üzere, 19. yüzyılın son kısmında ortaya çıkan "anti-emperyalizm" söylemlerinin de etkisiyle Britanya İmparatorluğu, dünyadaki hâkim konumunu devam ettirmek için düşünce geliştirmeye başlamıştır. O'na göre bu çerçevede bulunan çözüm "gayriresmî imparatorluk"* olarak kavramsallaştırılan, eski yöntemlere göre daha karmaşık ve dinamik bir politikanın uygulanmasına yöneliktir.⁸⁰⁷

Commonwealth bahsi geçen bu "gayriresmî imparatorluk" düşüncesi çerçevesinde izlenen politikalardan birisi olarak değerlendirilebilir. 19. yüzyılın özellikle ikinci yarısında, Kanada'nın kendini yönetmek istemesiyle, Commonwealth'in örgütlenme süreci de başlatmıştır. Bu çerçevede Commonwealth ilk olarak yeni bir Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nı önlemek için "İngiliz realizminin" ürettiği rasyonel bir politika olarak doğmuştur. Hem dominyonlardan oluşan Commonwealth, hem de 1949'da Londra Deklarasyonu ile ortaya çıkan Modern Commonwealth'in, geleneksel

⁸⁰⁶ Uygur Kocabaşoğlu, *İngiliz Sicimi*, Ankara, İmge Kitabevi, 1995, s. 27.

* Bu kavramın klasik anlamdaki imparatorluk ve sömürgecilikten farklılaşarak, neo-kolonyalizm temelindeki politikalar çerçevesinde dikkate alınabileceği söylenebilir.

⁸⁰⁷ William Engdahl, *Petrol, Para, İktidar: Anglo – Amerikan Petrol Politikası ve Yeni Dünya Düzeni*, (çev. Ertuğrul Bilal), İstanbul, Alfa Yayınları, 2008, s. 7-8.

İngiliz politikasıyla uyum içerisinde olduğu belirtilmelidir. Çalışmanın özellikle ikinci bölümünde “imaj” ve “gerçek” çerçevesinde ele alınan bu geleneksel İngiliz politikası, Commonwealth’i ortaya çıkarma noktasında da başarılıdır. Fakat oluşturulan “imajın” geçen zamana karşın “gerçeğe dönüştürülmemiş/dönüştürülemediği” olması, Commonwealth’in bugünü ve geleceği için önemli bir sorundur.

Genel bir mantık içerisinde, eski sömürge ülkelerinin Birleşik Krallık’a olan **öfkeleri** nedeniyle ondan uzaklaşmaları gerekirken, niçin **Commonwealth içerisinde** onunla ilişkilerini sürdürmek istedikleri sorusunun önemsenmesi gerekir. Bu soruya yanıt verilirken, çalışmanın içerisinde Johan Galtung’a atıfla açıklanmaya çalışılan “Yapısal Bağımlılık” modelinin ortaya koyduğu “çevrenin” merkezi ve “merkezin” merkezi arasındaki çıkar uyumunun temellerinin, Britanya İmparatorluğu özelinde başarıyla oluşturulduğu dikkate alınmalıdır. 17. yüzyılın ikinci yarısına kadar geri götürülecek olan “yapısal bağımlılığın” oluşturulmasına yönelik çalışmalar, İmparatorluğun dağılma sürecinde de rasyonel bir biçimde devam ettirilmiştir. Böylece devletler bağımsızlıklarını kazansalar da bağımlılıklarını zorunlu ve “yapısal” bir biçimde devam ettirmek mecburiyetinde kalmışlardır. Devletleşme tecrübesine sahip olmayan eski sömürgeler, Birleşik Krallık’ın desteğine, bağımsızlıklarının ardından daha önce olmadığı kadar ihtiyaç duymuşlardır. Bu ihtiyaç, bağımsızlığını kazanan ülkelerin birçoğunun mecburi olarak Commonwealth’e üye olmasıyla sonuçlanmıştır.

Bu yönüyle düşünüldüğünde, 1949’da kurulan “Modern Commonwealth” ile İmparatorluğun farklı bir isim altında devam ettirildiğini düşünenler olmuştur. Enoch Powell tarafından yazılan ancak The Times Gazetesi’nde “Bir Muhafazakâr Tarafından” ismiyle 2 Nisan 1964 tarihinde yayınlanan uzun yazıda, bu düşünceye sahip olanlar sert bir biçimde eleştirilmiştir. Powell yazısına, yalanın/hilenin siyasetin bir parçası olmakla birlikte “İngiliz yaşam biçiminin” de bir geleneği olduğu saptamasıyla başlamıştır. Yalanın doğru amaca yönelik ve doğru zamanda başvurulduğunda fayda sağlayabileceğini de belirten Powell, yalanla elde edilecek amaca ulaşılması ve zamanın ilerlemesine rağmen yalanın üzerinin örtülmemesinin ise zararlı sonuçlar doğurabileceğinin altını çizmiştir. Bu noktada Powell’ın o tarihte iktidarda olan Muhafazakâr Parti’nin 1939 sonrası dönemde Britanya’nın gücünde meydana gelen

değişimi dikkate alarak, bir dünya imparatorluğu olduğu “yalanını” sonlandırması gerektiğini ifade etmeye çalıştığı söylenebilir. O’na göre Britanya İmparatorluğu’nun “hayaletine tapınmak” diğer ülkeler nezdinde fayda sağlamadığı gibi, endüstriyel üretim yarışından kopuşa da sebep olmaktadır.⁸⁰⁸

Powell yazısında, Commonwealth’i bilindik ifadesiyle “büyük bir saçmalık/komedi” olarak Türkçe’ye çevirebileceğimiz “a gigantic farce” ifadesiyle kavramsallaştırmıştır. O’na göre Commonwealth “büyük bir saçmalık” haline gelmiştir. O’nu bu sava iten en önemli hususlardan biri, gelinen süreçte eski dominyonların bile Britanya ile gerçek bağlara sahip olmadığına yönelik düşüncesidir. Powell bunun yanında, ortak Commonwealth vatandaşlığı fikrinin modasının geçtiğini, Britanya’nın bu ilişkiden fayda sağlayamadığını, Commonwealth içindeki ticaretin abartıldığını ve ortak bir amacın yokluğunda Commonwealth üyelerinin sayısının artırılmasının ve konferansların yapılmasının da gereksiz olduğunu düşünmekteydi. Kısacası O’na göre dünya imparatorluğu ve Commonwealth fikrinden vazgeçilerek, endüstrisine odaklanmış bir Avrupa gücü olunması, Britanya’nın gerçekliklerine uygun olacaktır.⁸⁰⁹

Britanyalı siyasilerin Powell’ın Commonwealth yerine, Avrupa’ya ağırlık vermesine yönelik düşüncelerini, özellikle 1965 sonrasında uyguladıkları belirtilebilir. 1965’te kurulan Commonwealth Sekreterliği’nin, Birleşik Krallık Hükümeti için çalışmakta olan Commonwealth İlişkiler Ofisi’nin yerini almasıyla, Birleşik Krallık Commonwealth’e karşı ciddi bir ilgisizlik içerisine girmiştir. Bu ilgisizliğin Birleşik Krallık’ın AET’ye girmesi sonrasında arttığı da belirtilmelidir. Commonwealth, “ortak ve refah” kelimelerinin bir birleşimi olarak düşünüldüğünde, Örgüt içerisinde üyelerin gelişmesi için sorumluluk üstlenebilecek olan Birleşik Krallık’ın lider rolünü “oynayamadığı” açıktır. Burada Britanya İmparatorluğu döneminde olduğu gibi üye ülkeler üzerinde koruma, denetleme, baskı ve tek taraflı bir değer aktarımını ön gören bir liderlik kast edilmemektedir. Bugün, gelişmekte olan ülkelerin birçoğunun karşı karşıya olduğu sorunlarda, Britanya İmparatorluğu’nun büyük bir sorumluluğu bulunmaktadır. Bu yönüyle, Birleşik Krallık’ın Commonwealth çatısı altında az gelişmişliğe ilişkin mevcut sorunları çözme yönünde iradesini ortaya koyması

⁸⁰⁸ Enoch Powell, “Patriotism Based on Reality Not on Dreams”, *The Times*, 02.04.1964, p. 13.

⁸⁰⁹ Aynı yer.

önemlidir. Bahsi geçen saptama, salt olarak geçmişte yapılanların “bedelini ödeme” ya da bir hayır işi gibi düşünülmemelidir. Güçlendirilmiş bir Commonwealth’in yardımıyla oluşması muhtemel olan karşılıklı güven, ikili ilişkilerin geliştirilmesine katkı sağlayabileceği gibi Birleşik Krallık’ın dünya politikasındaki etkisini de arttıracaktır. Bu konuya aşağıda yeniden değinilecektir.

Powell’ın, yalanla elde edilecek amaca ulaşılmasına rağmen, yalanın üzerinin örtülmemesinin zararlı sonuçlar doğurabileceğine yönelik saptaması, Commonwealth çerçevesinde dikkate alınırca, Commonwealth ile oluşturulan “ortak refah” imajının üzeri örtülemeyeceğine göre, bu “imajın” “gerçeğe” dönüştürülmesine yönelik politikalar geliştirilmesi elzemdir. Böyle bir girişim için hali hazırda geç kalınmış olmasına rağmen, Commonwealth’e yönelik ilgisizliğin devam etmesi başta Kraliçe II. Elizabeth olmak üzere, Commonwealth’in kurumsal yapısı ve Birleşik Krallık için zararlı sonuçlar doğuracaktır. Kısaca oluşturulan imaj, gereğinden fazla sürdürüldüğü için gelinen süreçte işlevini yitirerek, Birleşik Krallık ve Commonwealth’e zararlı olmaya başlamıştır.

İfade edildiği gibi, Commonwealth’in temelinde yer alan “ortak” (common) ibaresinin işlevsel olamayarak, salt “imaj” olarak kaldığı görülmektedir. Commonwealth’e üye olan az gelişmiş ülkelerin, Örgüt’ün “güçlü bir manyetik alana” veya itibara sahip olmasından ziyade eski bağımlılıklar, mecburiyet, eşitlik hissi, karşılıklı çıkar ve üyelere sağlanan serbestlik sebebiyle üyeliğe devam ettikleri söylenebilir. Üyeliğe ilişkin olarak sıralanan unsurların, az gelişmiş ülkeler için bir dengede kalması önem arz etmektedir. Bahsedilen dengenin kaybedildiği durumlarda, ülkeler Commonwealth üyeliklerini sonlandırabilmektedirler. Buradan hareketle, çalışmada ele alınan rızaya dayalı hegemonyanın da Commonwealth ve Birleşik Krallık için sınırsız olmadığı belirtilmelidir.

David Cameron’un 2011 yılında Pakistan’a yaptığı ziyarette, Britanya İmparatorluğu’nun, dünyanın sahip olduğu tarihi sorunların birçoğundan sorumlu olduğunu kabul ettiğine değinilmişti. Eski Başbakan her ne kadar ülkesinin bu sorunlara müdahil olmasını istemediğini belirtse de Birleşik Krallık bu sorunların çözümünde

Commonwealth'i önemli bir platform olarak kullanma yoluna gidebilir. Almanya üzerinden örneklendirirsek, nasıl Almanya I. ve II. Dünya Savaşı sebebiyle kendisine kuşkuyla bakan Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle ilişkilerini AB çatısı altında gerçekleştiriyor ve bu ülkeler de Almanya'dan bir tehdit algılamıyorsa,⁸¹⁰ Birleşik Krallık'ın da Britanya İmparatorluğu'nun sebep olduğu sorunları çözmek için Commonwealth'i kullanması, rasyonel bir politika tercihi olacaktır.

Sorunların çözümünde bütçe ve kurumsal olarak güçlendirilmiş bir Commonwealth'in kullanılması, üç önemli avantaja sahip olabilir: ilk olarak, bu sorunların üzerine Birleşik Krallık'ın yerine Commonwealth'in gitmesi, bu ülkelerdeki anti-kolonyal duygularda bir yumuşama sağlayabilir. İkincisi, Üçüncü Dünya ülkeleri iç işlerine karışılmasına karşı duyarlı oldukları için sorunun çözümünde bir devlet yerine, Commonwealth gibi bir uluslararası örgütü daha tercih edilebilir bulabilirler. Üçüncüsü ise Britanya İmparatorluğu'nun "miras bıraktığı" tarihi sorunların çözümünün zor olduğu dikkate alınır, Birleşik Krallık'ın bu sorunların çözümünde başarısız olması ülkedeki hükümeti yıpratacağı gibi dünya politikasındaki saygınlığın kaybına da sebebiyet verebilir. Ancak güçlendirilmiş bir Commonwealth üzerinden sorunun çözülmeye çalışılması sırasında yaşanacak olumsuzluklar daha çok Commonwealth'in başarısızlığı gibi algılanacaktır. Burada sorunun çözümünde aktif olarak kullanılabileceği düşünülen mevcut Commonwealth değildir. Yukarıda da değinildiği gibi, ancak bütçe ve kurumsal olarak güçlendirilmiş bir Commonwealth başarısızlığın sorumluluğunu üstlenebilir. Aksi takdirde, Rodezya sorununda görüldüğü gibi sorumluluk Birleşik Krallık üzerinde kalacaktır.

Çalışmanın konusunu oluşturan Commonwealth, aynı zamanda Joey Goebel tarafından kaleme alınan bir romanın da ismidir. Bu isim, romanın Commonwealth adındaki bir ilçede geçmesiyle ilişkilidir. Ancak Goebel tarafından Commonwealth isminin seçilmesinin farklı bir sebebi olabileceği de okuru düşündürmektedir. Romanda işlenen hikâyede, varlıklı Mapother ailesinin bir üyesi olan Blue Gene'in diğer aile fertlerinin aksine dedesinden kalan 100'lerce milyon dolar mirası, eski bir süpermarket binasını dönüştürerek kurduğu Commonwealth binasında insanlara bedava yemek,

⁸¹⁰ Avrupa Birliği ve Almanya arasındaki karşılıklı ilişki için bkz. Canbolat, *Değişen Dünyada Almanya ve Türkler, Ulusal Çıkar Ulusal Birlik ve Kamuoyu Tercihi Açısından Bir İnceleme*, a.g.e., s. 190.

sağlık, kalacak yer gibi hizmetlerde harcaması önemli bir yer tutar. Blue Gene'in kurduğu Commonwealth binası, bir bakıma zengin ile fakir arasında refahın paylaştırılmasına yönelik bir proje olarak değerlendirilebilir. Belki de bu yüzden Goebel hikâyesi için Commonwealth isimli bir ilçeyi seçmiştir.⁸¹¹

Her ne kadar 1971 Singapur Deklarasyonu ile ortaya koyulan Commonwealth Prensipleri, 1979 Irkçılık ve Irksal Önyargı Üzerine Commonwealth Lusaka Deklarasyonu, 1985 Dünya Düzeni Üzerine Nassau Deklarasyonu ve Afrika'nın Güneyi Üzerine Commonwealth Uzlaşısı, 1991 Commonwealth Harare Deklarasyonu ve 2013'te Kraliçe tarafından imzalanan Commonwealth Tüzüğü ile Commonwealth içerisinde demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları gibi değerler ön plana çıkmış olsa da zengin ve fakir arasında değer paylaşımının yapılamadığı belirtilmelidir. Bu değer paylaşımı için Goebel'in romanında yer verdiği Commonwealth binasına benzer bir yapı, zengin ile fakir üyeler arasında refahın paylaştırılmasına yönelik kalıcı bir çözüm sunamayacaktır. Böyle bir çözümün denenmesiyle üyeler yardıma muhtaç hale gelecektir. Dolayısıyla Commonwealth az gelişmiş ülkelerin sorunlarının çözümünü sağlamakta yetersiz kalacaktır. Ayrıca az gelişmiş üye ülkelerin birçoğunda görülen yolsuzluk, siyasi istikrarsızlık ve yöneticilerin halktan kopuk olması durumu dikkate alınrsa, bu ülkelerin kendilerine aktarılan kaynağı gerektiği gibi kullanamamaları muhtemeldir.

Bu noktada Commonwealth'in yapması gereken öncelikli olarak az gelişmiş üyelerin ihtiyaçlarını dikkate alacak özgün projeler geliştirmektir. Geliştirilen projelerin uygulanması için verilecek mali desteğin, üye ülkelerin hükümetleri yerine, Örgüt içinde istihdam edilecek uzman personellerin kullanımında olması önemlidir. Elbette projelerin geliştirilmesi, uygulanması ve takibi için gereken en önemli şey büyük oranlarda iyileştirilmiş bir Commonwealth bütçesidir. Bütçenin iyileştirilmesi, başta Birleşik Krallık olmak üzere, gelişmiş Commonwealth üyelerinin dış yardım için ayırdıkları bütçeden, Commonwealth projelerine daha fazla mali destek sağlamalarıyla mümkün olabilir. Bu saptama dikkate alınrsa, ülkelerin ihtiyaçlarına yönelik geliştirilen özgün projelerin, başarılı olabilmesinin ön şartının, projeleri bizzat uygulayacak uzman

⁸¹¹ Joey Goebel, *Commonwealth*, (çev. Berna Biçen), İstanbul, İthaki Yayınları, 2012.

Commonwealth personeli ve bu personelin kullanımına verilecek yeterli bütçenin uyumu olduğu görülecektir.

1949'dan bugüne kadar, Commonwealth'in önemli bir konuda/sorunda dünyada ses getirebilecek bir çözüm bulamadığı söylenebilir. Bu sebeple, Örgüt'ün rüştünü ispat etmesi bir gereklilik olarak değerlendirilebilir. Commonwealth rüştünü ispat etmekle daha önce çok da sahip olmadığı güvenilirliği inşa edilebilecektir. Örgüt'ün az gelişmiş üyelerin gelişimine katkı sağlaması, en önemli öncelik alanı olarak seçilmelidir. Böylece "imajın" "gerçeğe" dönüştürülmesine de katkı sağlanacaktır. Üyelerinin büyük bir kısmı az gelişmiş ve kırılğan küçük ülkelerden oluşan Commonwealth'in bunu başarması kolay değildir. Burada kast edilen husus, Commonwealth'in az gelişmiş üye ülkeleri, gelişmiş ülkelerin seviyesine getirmesi gibi ulaşılamaz bir hedef koymak değildir. Az gelişmiş üyelerin durumlarının iyileştirilmesinde, Commonwealth'in hissedilir bir etkide bulunması, diğer bir ifadeyle Örgüt'ün varlığının halk tarafından da hissedilmesidir.

Pakistan, Malezya, Zimbabve ve Gambiya örneklerinden de yararlanılarak birçok üye ülkenin Commonwealth'i Britanya İmparatorluğu'nun bir uzantısı veya Birleşik Krallık'a eşdeğer olarak gördüğü saptaması yapılmıştı. Üye ülkelerin Birleşik Krallık ile ilişkilerini düzeltmesine paralel olarak, Commonwealth'e yönelik politikasına olumlu yönde bir değer atfetmesi de bu saptamayı kuvvetlendirmektedir. Birleşik Krallık ile bozulan ilişkiler sonucunda üye ülkelerin Commonwealth'i önemsememeleri ve hatta üyelikten ayrılmaları, Commonwealth'i bir uluslararası örgüt olarak işlevsizleştirmektedir. Örneğin bazı üyelerin Birleşik Krallık ile artan ilişkilere paralel olarak, Commonwealth'i önemsemesi, Örgüt'ün tekil olarak etkisizliğini ortaya koymaktadır. Bu sebeple Birleşik Krallık'ın Commonwealth üzerinden kolonyal geçmişi hatırlatacak politikalar ve söylemler geliştirmemesi önem arz etmektedir. Aksi halde, üye ülkelerin rızasını kazanma noktasında, Birleşik Krallık'ın Commonwealth'den faydalanması zorlaşacaktır. Kısaca, Commonwealth'in tekil olarak etkisizliği, Örgüt'ün Birleşik Krallık ile eşdeğer görülmesine sebebiyet vermektedir. Bunun sonucunda Birleşik Krallık'a gösterilecek tepkiler de Commonwealth üzerinden

yapıldığı için neo-kolonyal bir örgüt tasviri, “imajın” “gerçeğe” dönüştürülmesinin önünde büyük bir engel haline gelmektedir.

Zimbabve ve Gambiya'nın Commonwealth üyeliğinden çıkmasıyla, Örgüt'ün neo-kolonyal olup olmadığına ilişkin tartışmalar artış göstermiştir. Azgelişmiş Commonwealth üyelerinin, Birleşik Krallık ile kurmayı düşündükleri iyi ilişkileri ve Birleşik Krallık'a gösterecekleri tepkileri, Commonwealth üzerinden yapmaya çalışmaları, Commonwealth'in neo-kolonyal olarak nitelendirilmesine sebep olmaktadır. Örgüt'ün tekil olarak etkisizliğinden yola çıkarak, Commonwealth'in neo-kolonyal bir örgüt olarak değerlendirilmek için yeterince işlevsel olmadığı belirtilmelidir. Bunun yanında ortaya çıkış koşullarıyla işlevi dikkate alındığında Sekreterliği'n kurulması ve Birleşik Krallık'ın AET üyeliğinden önceki süreçte Commonwealth'in Britanya İmparatorluğu'nun bir uzantısı ve bu yönüyle de neo-kolonyal olduğuna yönelik söylemler, daha temellendirilebilir bulunabilir. Ancak bugün Örgüt'e bakış açısının görece olarak değişmesine ek olarak, Mozambik ve Ruanda'nın, Britanya İmparatorluğu ile tarihsel bağlara sahip olmamasına rağmen üyeliğe kabul edilmesi de Örgüt'e yönelik oluşan neo-kolonyal algıyı zayıflatan bir husustur. Bu noktada Commonwealth'i Britanya İmparatorluğu/Birleşik Krallık veya daha genel olarak Örgüt içindeki gelişmiş devletlerle eş görülmesi yanlış olacaktır. Brexit referandumu sonrasında Birleşik Krallık'ın etkisiyle Commonwealth'in tekil bir yapı olarak neo-kolonyal kökenlerine dönebileceği düşünülebilir. Fakat referandumun ardından geçen süre içerisinde, Birleşik Krallık'ın Commonwealth'e yönelik artan bir ilgisi gözlenmemiştir.

Burada ortaya koyulmaya çalışılan husus, neo-kolonyalizmin eski bağımlılıkların yeni yöntemlerle devam ettirilmesi olarak kabul edilmesi durumunda, Commonwealth'in kendi kurumsal yapısıyla bu bağımlılığı sürdürecektir kapasiteden yoksun olduğudur. Ancak bu saptama, Birleşik Krallık'ın Commonwealth'i kendi politikaları için kullanmadığı anlamına gelmemektedir. Eski sömürge ve kolonilerin Commonwealth içerisinde yer almaları, Birleşik Krallık ile kurulacak iyi ilişkiler için önem arz ettiği gibi, Birleşik Krallık ile iyi ilişkiler kurmak isteyen ülkelerin Commonwealth'e verdikleri önemi arttırmaları da bu çerçevede değerlendirilmelidir.

Özetle, eski sömürgeler için Commonwealth içerisinde uyumlu bir biçimde yer almak, Birleşik Krallık ile iyi ilişki içinde olmanın gerekliliklerinden birisidir. Ayrıca günümüzde Commonwealth, ancak Birleşik Krallık'ın tercih edeceği politikalarla neo-kolonyal bir güce sahip olabilir.

Laszlo'ya atıfla açıklanan “çatallanmayı” istisnaları bulunmakla birlikte, Britanyalı siyasilerin tarihte başarıyla uyguladığına önceki bölümlerde değinilmişti. Bugün gelinen süreçte ise tüm yıpranmışlığına rağmen Commonwealth içerisinde temel bir değişikliğe gidilmediği gözlemlenmektedir. Güç ve prestij sahibi olmaktan uzak bir görüntü veren Commonwealth'in “hayatta kalmasının” hedeflendiği söylenebilir. Geçmişte, Britanya İmparatorluğu varlığını devam ettirmek için “çatallanma”nın yanında “imaja” yönelik politikalar da uygulanmıştır. Modern Commonwealth ise bütçe ve kurumsal yapısında “çatallanmaya” gitmeyerek salt “imaja” ilişkin politika tercihlerinde bulunmaktadır. Bu tercihler, Commonwealth'i bir çeşit var olma sorunuyla karşı karşıya bırakmıştır. Elbette reforme edilmemiş ve yeterli maddi güce sahip olmayan bir Commonwealth'in ortadan kalkacağını iddia etmek doğru olmayacaktır. Ancak bu şekilde yoluna devam edecek bir Commonwealth'in dünya politikasında etkili ve faydalı bir aktör olması, gün geçtikçe zorlaşmaktadır.

Commonwealth toplantılarının sonuç bildirilerinin etkisizliği de değinilmesi gereken konular arasındadır. Sonuç bildirilerinin büyük bir kısmının “temenni” özelliğine sahip kararlardan oluşmasının yanında, bu kararların nasıl uygulanacağına yönelik bir yol haritasının da bulunmaması, bildirilerin sembolik olmasını beraberinde getirmiştir. Harare Deklarasyonu'nda ortaya koyulan hususların uygulanmasına yönelik kat edilen aşama ve Commonwealth Bakanlar Eylem Grubu'nun hangi koşullarda nasıl çalışması gerektiği detaylandırılmış olsa da, Commonwealth toplantılarının sonuç bildirileri özelinde de etkisiz ve güçsüz bir görüntü verdiği belirtilmelidir. 2011 yılında Akil İnsanlar Grubu tarafından Commonwealth'in reformuna ilişkin olarak hazırlanan raporda, Örgüt'ün işlevselleşmesini sağlayacak önerilerin üyelerce reddedilmesi, üye ülkelere özel sorumluluklar yüklemeyen mevcut yapının devamının onaylandığını göstermektedir. Başka bir ifadeyle “imajın” “gerçeğe” dönüştürülmediği bir Commonwealth içerisinde, üyelerin daha fazla taahhüt altına girmeleri

beklenmemelidir. Bu sebeple, Commonwealth'in işlevselleşmesine paralel olarak, üye ülkelerin daha fazla sorumluluk alabileceklerinin anlaşılması önemlidir.

Commonwealth'in etkisizliğine/işlevsizliğine yönelik belirtilen bu görüşlerin ardından akıllara şu soru gelebilir: Commonwealth'in etki ve işlev yönüyle yeterli bir seviyeye gelmesi durumunda, Commonwealth, Birleşik Krallık için AB'ye bir alternatif olabilir mi? Bu soruyu cevaplamak önem arz etmektedir. Bu konuya daha önce farklı açılardan değinildiği için burada alternatif sözcüğü üzerinde kavramsal olarak durulacaktır. Alternatif kelimesi, kişiyi aynı amaca götüren farklı bir araç veya yöntem olarak tanımlanabilir. Alternatif güzergâh, alternatif liste, alternatif toplantı, alternatif ulaşım, alternatif kaynak gibi örnekler dikkate alındığında alternatif olanın amacı alternatif olarak sunulduğu şeyle aynıdır veya benzeşmektedir. Bu açıdan bakıldığında dünya üzerinde bir örneği daha bulunmayan AB'nin amaçları da özgünleşmektedir.* Buradan hareketle kurumsal yapısı, etkisi, üyeleri gibi birçok husus dikkate alınmasa bile Commonwealth'i AB'ye alternatif olarak sunmak, yanlış olacaktır.

AB'ye ilişkin olarak şunu da belirtmek gerekir ki, "Brexit" tartışmaları etrafında Birleşik Krallık bugün AB'yi yeniden müzakereye ikna edebilmiş ve AB de sistemin sınırlarını zorlayarak, Birleşik Krallık'a özel bir statü sağlamışsa burada Commonwealth'in Birleşik Krallık'ın dış politikasını çeşitlendirmesine yarayan bir platform olmasının, önemli bir yere sahip olduğu belirtilmelidir. Birleşik Krallık'ın eski bağları O'na uluslararası politikada bir serbesti sağlarken, AB'ne karşı da elini güçlendirdiği açıkça görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, Commonwealth'in, Birleşik Krallık'a manevra alanı ve pazarlık gücü elde edebilmesi için çok yönlü dış politika seçenekleri sunduğu belirtilebilir.

* *Amsterdam Antlaşması'nın ikinci maddesinde Avrupa Birliği'nin amaçları şu şekilde belirtilmiştir: "İç sınırları olmayan bir alan yaratarak, ekonomik ve sosyal uyumu güçlendirip uzun vadede tek bir para birimini de içerecek şekilde bir ekonomik ve parasal birlik oluşturmak suretiyle ekonomik ve sosyal ilerlemenin ve yüksek bir istihdam düzeyinin teşvik edilmesi, dengeli ve kalıcı bir gelişmenin sağlanması. Uluslararası düzeyde bir Avrupa Birliği kimliğinin, özellikle ileride ortak bir savunmaya götürecektir bir savunma politikasının da dâhil olacağı ortak bir dış politika ve güvenlik politikası aracılığıyla öne çıkarılması. Bir Birlik yurttaşlığı ihdas edilerek, üye ülkelerin yurttaşlarının hak ve çıkarlarının daha iyi korunması. Avrupa Birliği'nin; dış sınırların kontrolü, sığınma, göç ve terörle mücadele konularında uygun önlemler alınarak kişilerin serbest dolaşımlarının güvence altında tutulduğu bir özgürlük, güvenlik ve adalet alanı olarak korunması ve daha da geliştirilmesi. Topuluk birikimlerinin tümüyle korunması ve geliştirilmesi."* (Canbolat, *Avrupa Birliği ve Türkiye. Uluslarüstü Sistemle Ortaklık*, a.g.e., s. 235-236.)

Üyelere ilişkin olarak Britanya'nın tüm İmparatorluk bakiyesinin, Commonwealth içerisinde toplanmadığına daha önce değinilmişti. Bu yönüyle düşünüldüğünde, Britanya İmparatorluğu'na bağlı olan birçok ülkenin bağımsızlıkları sonrasında Commonwealth içerisinde yer almamaları normal görülmektedir. Ancak Britanya İmparatorluğu'nun bir dönem söz sahibi olduğu Arap ülkelerinin hiçbirisinin Commonwealth üyesi olmaması ilginçtir ve bu yönüyle önemli bir sorgulama konusu olarak kabul edilmelidir. Bu sorgulamanın iki yönlü olarak yapılması akademik anlamda daha uygun olacaktır. İlk olarak belirtilmelidir ki, 20. yüzyılın başına kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun Orta Doğu'yu görece olarak İngiliz etkisinden korumuş olması, burada yer alan devletlerin klasik birer sömürge veya koloni haline gelmelerini önlemiştir. İkinci olarak, yukarıda da değinildiği üzere Commonwealth içerisinde demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları gibi değerlerin ön plana çıktığı görülmüştür. Bu çerçevede üye ülkelere adı geçen değerler temelinde yapılan eleştiriler ve hatta bazı üyeliklerin bu sebeple askıya alındığı dikkate alındığında, Arap ülkelerinin Commonwealth'e olan ilgisizlikleri anlaşılabilir. Daha önce Commonwealth'e üyelik başvurusunda bulunan Yemen, Örgüt'e olan ilgisini kısa sürede kaybetmiştir. Filistin Otoritesi ise stratejik amaçlara hizmet edecek şekilde tanınırlığını arttırmak ve İsrail ile yaşadığı sorunu uluslararası bir platforma taşımak için üyelik başvurusunda bulunmuştur. Bu yönüyle istisnai olarak kabul edilebilir. Sonuç olarak tüm bunlar dikkate alındığında, Arap ülkelerinin politik anlamda fazla fayda sağlamayan, değerler temelinde ise eleştirilecekleri Commonwealth'e ilgi duymamaları kendilerince rasyonel bir tercih olarak kabul edilebilir.

Commonwealth'in etkisizliğine ve işlevsizliğine rağmen değer temelli bir örgüt haline gelmeye başlaması, az gelişmiş üye ülkelerin Birleşik Krallık ve Commonwealth'e tepkisel eleştirilerde bulunmalarına da sebebiyet vermektedir. Az gelişmiş üye ülkelerin öncelikleri dikkate alınmadan insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi konularda yapılan eleştiriler, bu ülkelerde "köprübaşı" konumunda bulunan siyasi elitleri rahatsız ettiği gibi, Birleşik Krallık ile ilişkilerin bozulmasına da sebebiyet vermektedir. Bu sebeple fakirlik, eğitim ve açlık gibi sorunlarla mücadele eden ülkelerin önceliklerinin anlaşılması ve Commonwealth'in

az gelişmişlik sorunuyla mücadelede kayda değer bir başarı elde etmesi, Örgüt'ün varlık sorununu çözmesi açısından gereklidir.

Bitirmek gerekirse, bir çalışmanın başlığı, içeriği hakkında da bilgi vermektedir. Bu yönüyle bakıldığında “Dünya Politikasında Commonwealth Örgütü: Üye Devletlerin Çıkarları, Örgütün Etkinliği ve Geleceğinin Analizi” başlıklı bu çalışmada, zaman dilimine uygun olarak, Commonwealth üyelerinin niçin Commonwealth'in bir parçası olduklarını çıkar temelinde sorgulanmıştır. Ayrıca dünya politikasında Commonwealth'in sahip olduğu yer, Örgüt'ün kurumsal yapısındaki dönüşüm, işbirliği ve sorun alanları da dikkate alınarak irdelenmiştir. Son olarak, Commonwealth'in geleceğine ve işlevselleştirilmesine ilişkin görüşler “imaj” ve “gerçek” çerçevesinde ele alınmıştır. Çalışmanın genelinde açıkça görüldüğü üzere; Örgüt'ün mevcut etkisizliği ve işlevsizliğine paralel olarak artan bir varlık sorunu bulunmaktadır. Bu sorunun çözümü, Birleşik Krallık'ın liderliğinde “imajın” “gerçeğe” dönüştürülmesine yönelik çalışmaların yapılmasıyla mümkün olacaktır. Birleşik Krallık karşılıklı fayda temelinde bu liderlik görevini üstlenmekle, AB'den ayrılma kararı aldığı bir dönemde ABD eski Dışişleri Bakanı Dean Acheson'un sıklıkla karşılaşılan “*Britanya bir İmparatorluk kaybetmiş fakat henüz bir rol bulamamıştır*” şeklindeki yorumunu da geçersiz kılacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

ABBOTT Jacob, *Richard I*, New York, Harper, 1902.

ABBOTT Jacob, *Richard II*, New York and London, Harper & Brothers Publishers, 1900.

ABBOTT Wilbur Cortez, *The Expansion of Europe a History of the Foundations of the Modern World*, Vol. New York, II, Henry Holt and Company, 1918.

ALLEN Grant, *Anglo-Saxon Britain*, London, Society for Promoting Christian Knowledge, 1891.

AMİN Samir, *Avrupa Merkezilik Bir İdeolojinin Eleştirisi*, (çev. Mehmet Sert), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1993.

AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi, C. XI, Ana Yayıncılık ve Encyclopedia Britannica, INC, 1994.

AKTAN Gündüz, *Açık Kriptolar Ermeni Soykırım İddiaları Avrupa'da Irkçılık ve Türkiye'nin AB Üyeliği*, Ankara, Aşina Kitaplar, 2006.

ANDERSON Benedict, *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, (çev. İskender Savaşır), İstanbul, Metis Yayınları, 2002.

APPLEBY John T., *John King of England*, New York, Alfred A. Knopf, 1959.

ARI Tayyar, *Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, İstanbul, Alfa, 2002.

ARIBOĞAN Ülke, Gülden AYMAN, Beril DEDEOĞLU, Tolga BİLENER, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, der., Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Der Yayınları, 2005.

ARMAOĞLU Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2010.

ATAÖV Türkkaya, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1975.

ATAÖV Türkkaya, *Emperyalizmin Afrika Sömürüsü*, İstanbul, İleri Yayınları, 2010.

ATEŞ Toktamış, *Siyasal Tarih*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009.

ATKINSON Norman, *Educational Cooperation in the Commonwealth an Historical Study*, Salisbury, University of Rhodesia, 1974.

- AY Ahmet Emin, *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*, İstanbul, Ağaç Kitabevi Yayınları, 2009.
- AYTOUN William E., *The Life and Times of Richard the First, Surnamed Coeur-de-Leon, King of England*, London, Thomas Tegg, 1840.
- BAGSHAWE Frederic Gladstone, *The History of the Royal Family of England*, Vol. I, London Edinburgh, & Glasgow: Sands & Company, 1912.
- BAKER Richard, *A Chronicle of the Kings of England From the Time of the Romans Government Unto the Death of King James*, London, Printed for George Sawbridge and Thomas Williams, 1670.
- BAUDRILLARD Jean, *Amerika*, (çev. Yaşar Avunç), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2013.
- BAUDRILLARD Jean, *Simülakrlar ve Simülasyon*, (çev. Oğuz Adanır), Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2016.
- BAUDRILLARD Jean, *Tüketim Toplumu*, (çev. Hazal Deliceçaylı, Ferda Keskin), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2010.
- BAYKAL Bekir Sıtkı, *Yeni Zamanda Avrupa Tarihi*, C. I, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.
- BERKELEY Gerald, *British Imperialism in The Eighteenth Century*, London, Archibald Constable and CO. Limited, 1908.
- BILLIG Michael, *Talking of The Royal Family*, London and New York, Routledge, 2003.
- BLAIR Tony, *Bir Yolculuk*, (çev. Enver Günsel), İstanbul, Pegasus Yayınları, 2012.
- BLOWLBY John, *Bağlanma*, (çev. Tuğrul Veli Soylu), İstanbul, Pinhan Yayıncılık, 2012.
- BLUNDELL John, *Margaret Thatcher: A Portrait of the Iron Lady*, New York, Algora Publishing, 2008.
- BOLT Roelf, *Yalancılar ve Sahtekarlar Ansiklopedisi*, 2. b., (çev. Tefik Uyar), İstanbul, Domingo, 2016.
- BOSTANOĞLU Burcu - Mehmet Akif OKUR, *Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Kuram, Hegemonya – Medeniyetler ve Robert W. Cox*, Ankara, İmge Kitabevi, 2009.
- BRETT S. Reed, *British History 1783 – 1936*, London, John Murray, 1960.

- BRODRICK George Charles, John Knight FOTHERINGHAM, *The History of England From Addington's Administration to the Close of William IV.'s Reign, 1801-1837*, Vol.:XI, London, Longmans, Green, and CO., t.y.
- BURNS William E., *A Brief History of Great Britain*, New York, Facts On File, 2010.
- BUSCH Wilhelm, *England Under the Tudors King Henry VII (1485-1509)*, (çev. Alice M. Todd), London, A. D. Innes & CO., 1895.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, C. 24, Milliyet, İstanbul, 1992.
- CANBOLAT İbrahim S., *Avrupa Birliği ve Türkiye. Uluslarüstü Sistemle Ortaklık*, İstanbul, Alfa Aktüel, 2014.
- CANBOLAT İbrahim S., *Değişen Dünyada Almanya ve Türkler, Ulusal Çıkar Ulusal Birlik ve Kamuoyu Tercihini Açısından Bir İnceleme*, Bursa, Alfa Aktüel Yayınları, 2009.
- CANBOLAT İbrahim S., *Gelişmekte Olan Ülkeler. Küresel, Politik ve Ekonomik Çıkar İlişkilerindeki Konumları*, Bursa, Alfa Aktüel, 2013.
- CANBOLAT İbrahim S., *Örümcek Evinde Oturulmaz*, İstanbul, Alfa Aktüel, 2014.
- CANBOLAT İbrahim S., *Uluslararası İlişkilerde Türkiye Savaş ve Barış Arasında Dünya*, Bursa, Aktüel, 2012.
- CARR Edward Hallett, *Conditions of Peace*, London, Macmillan, 1942.
- CARR Edward Hallett, *Yirmi Yıl Krizi 1919- 1939*, (çev. Can Cemgil), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Central Office of Information, *Britain 1992 An Official Handbook*, London, Her Majesty's Stationery Office, 1992.
- CESAIRE Aime, *Fransız Irkçılığının Fikri Temelleri Sömürgecilik Üzerine Söylev*, (çev. Güneş Ayas), İstanbul, Doğu Kütüphanesi, 2005.
- CHRISTIE Mabel Elizabeth, *Henry VI*, Boston and New York, Houghton Mifflin Company, 1922.
- CLARK George H - Charles Dudley WARNER, *Oliver Cromwell*, New York, Harper & Brothers Publishers, 1895.
- CLAUSEWITZ Carl von, *Savaş Üzerine*, (çev. Şiar Yalçın), İstanbul, May Yayınları, 1975.
- CLEMENT W. H. P., *The History of the Dominion of Canada*, Toronto, William Briggs, 1897.

- COLLIER William Francis, *History of the British Empire*, London, T Nelson and Sons, 1896.
- COURT William Henry Bassano, *A Concise Economic History of Britain From 1750 to Recent Times*, Cambridge, The University Press, 1954.
- CREASY Edward S., *History of England From the Earliest to the Present Time*, Vol. I, London, James Walton, 1869.
- CROSS Arthur Lyon, *A Shorter History of England and Greater Britain*, New York, The Macmillan Company, 1920.
- CROSS J.A., *Whitehall and the Commonwealth*, London, Routledge and Kegan Paul, 1967.
- ÇALIŞ Şaban H., *Hayaletbilimi ve Hayali Kimlikler Neo-Osmanlılık, Özal ve Balkanlar*, Konya, Çizgi Kitabevi, 2001.
- DAVIES James Conway, *The Baronial Opposition to Edward II its Character and Policy*, Cambridge, University Press, 1918.
- DAVIES Norman, *Avrupa Tarihi Doğu'dan Batı'ya Buz Çağı'ndan Soğuk Savaş'a Urallar'dan Cebelitarık'a Avrupa'nın Panaroması*, (çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara, İmge Kitabevi, 2011.
- DEANE Phyllis, *İlk Sanayi İnkılabı*, 3. b., (çev. Tevfik Güran), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000.
- DESCHAMPS Hubert, *Sömürge İmparatorluklarının Sonu*, (çev. Tanju Gökçöl), İstanbul, Gelişim Yayınları, 1975.
- EBENSTEIN William, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, (çev. İsmet Özel), İstanbul, Şule Yayınları, 2005.
- ENGDAHL William, *Petrol, Para, İktidar: Anglo – Amerikan Petrol Politikası ve Yeni Dünya Düzeni*, (çev. Ertuğrul Bilal), İstanbul, Alfa Yayınları, 2008.
- ERDOĞAN İrfan, Korkmaz ALEMDAR, *Öteki Kuram: Kitle İletişim Kuramı ve Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel bir Değerlendirmesi*, Ankara, Erk, 2010.
- ERDOĞAN İrfan, *İletişimi Anlamak*, Ankara, Erk, 2002.
- EROĞUL Cem, *Çağdaş Devlet Düzenleri*, Ankara, Kırılancı Yayınları, 2005.
- FANON Frantz, *Siyah Deri Beyaz Maskeler*, (çev. Mustafa Haksöz), İstanbul, Sosyalist Yayınlar, 1996.

- FEILING Keith, *A History of England*, y.y., Book Club Associates, 1948.
- FERGUSON Niall, *İmparatorluk Britanya'nın Modern Dünyayı Biçimlendirışı*, (çev. Nurettin Elhüseyni), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2009.
- FERRO Marc, *Sömürgecilik Tarihi Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine 13. Yüzyıl – 20. Yüzyıl*, (çev. Muna Cedden), Ankara, İmge Kitabevi, 2002.
- FREEMAN Edward A., *William The Conqueror*, London, Macmillan and CO, 1888.
- FÜREDİ Frank, *Emperyalizmin Yeni İdeolojisi*, (çev. Enis Arslanoğlu), İstanbul, Pınar Yayınları, 1998.
- GARDINER Samuel R., *The History of Nations England*, Vol. XI, Chicago, The H. W. Snow and Son Company, 1910.
- GIBBON Edward, *Roma İmparatorluğunun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*, C. I, (çev. Asım Baltacıgil), İstanbul, B/F/S Yayınları, 1987.
- GILES John Allen, *The Anglo-Saxon Chronicle*, London, G. Bell and Sons, Ltd, 1914.
- GOEBEL Joey, *Commonwealth*, (çev. Berna Biçen), İstanbul, İthaki Yayınları, 2012.
- GRIMSHAW William, *History of England, From the First Invasion by Julius Caesar, to the Accession of George the Fourth, in Eighteen Hundred and Twenty: With an Interrogative Index, for the Use of Schools*, Philadelphia, Grigg Elliot & CO, 1847.
- GÜNUĞUR Haluk, *Avrupa Birliği*, Ankara, Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi, 2007.
- HACIB Yusuf Has, *Kutadgu Bilig*, (çev. Reşid Rahmeti Arat), Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.
- HANKS Mery E. Wiesner, *Erken Modern Dönemde Avrupa 1450-1789*, (çev. Hamit Çalışkan), İstanbul, Türkiye İş bankası Kültür Yayınları, 2012.
- HARRIS Peter B., *The Commonwealth*, London, Longman, 1975.
- HARRISON Frederic, *Oliver Cromwell*, London, McMillan and Co, 1888.
- HARRISON Paul, *3. Dünyanın Batılılaştırılması*, (çev. Cevdet Cerit), İstanbul, Pınar Yayınları, 1990.
- HASGÜLER Mehmet, Mehmet B. ULUDAĞ, *Devletlerarası ve Hükümetler-Dışı Uluslararası Örgütler, Tarihçe – Organlar – Belgeler – Politikalar*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2005.

- HAVERFIELD Francis, *The Romanization of Roman Britain*, Oxford, Oxford University Press, 1915.
- HILL Charles Peter, *British Economic and Social History 1700 – 1964*, London, Edward Arnold Ltd, 1971.
- HILL Christopher, *1640 İngiliz Devrimi*, (çev. Neyyir Kalaycıoğlu), İstanbul, Kaynak Yayınları, 1983.
- HOBSBAWM Eric J., *Sanayi ve İmparatorluk*, (çev. Yalçın Gülerman, Abdullah Ersoy), Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 1987.
- HULL Eleanor, *The Northmen in Britain*, New York, Thomas Y. Crowell Company, 1913.
- HUTTON William Holden, *Philip Augustus*, London, New York, Macmillan and Co., 1896.
- HYNSON Colin, *Kolomb ve Rönesans Kâşifleri*, (çev. Kerem Keskiner), İstanbul, Koleksiyon Yayınevi, 2010.
- III. Ağa Han Sultan Muhammed Şah, *Ekselansları Ağa Han İmam, Politikacı, Filozof, Dost*, (çev. Zeynep Özbek), İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2005.
- JONES H. L. - C. SHERRATT, *A History of the British Colonies*, London, W. B. Clive, 1921.
- KASSIR Samir, *Arap Talihsizliği*, (çev. Özgür Gökmen), İstanbul, İletişim Yayınları, 2011.
- KEANE John, *Şiddetin Uzun Yüzyılı*, (çev. Bülent Peker), Ankara, Dost Kitabevi, 1998.
- KENNEDY Paul, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri (16. Yüzyıldan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri Çatışmalar)*, (çev. Birtane Karanakçı), İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2002.
- KERR Gordon, *Avrupa'nın Kısa Tarihi*, (çev. Cumhuri Atay), İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2011.
- KOCABAŞOĞLU Uygur, *İngiliz Sicimi*, Ankara, İmge Kitabevi, 1995.
- KOÇTÜRK Osman N., *Yeni Sömürgecilik Açısından Gıda Emperyalizmi*, Ankara, Toplum Yayınları, 1966.
- LARSON Laurence Marcellus, *Canute the Great 995 (circ.)-1035 and the Rise of Danish Imperialism During the Viking Age*, New York, G. P. Putnam's Sons, 1912.

- LASZLO Ervin, *Küresel Bakmak Evrensel Düşünmek Küçülen Dünyanın Yeniden Biçimlenişi*, (çev. İbrahim S. Canbolat), Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2004.
- LATOUCHE Serge, *Dünyanın Batılılaşması*, (çev. Temel Keşoğlu), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1993.
- LUCAS Charles P., *The British Empire Six Lectures*, London, Macmillan and Co., 1920.
- LURAGHI Raimondo, *Sömürgecilik Tarihi*, (çev. Halim İnal), İstanbul, E Yayınları, 1975.
- MAALOUF Amin, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, (çev. Ali Berktaş), 13. b., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2016.
- MAALOUF Amin, *Ölümcül Kimlikler*, (çev. Aysel Bora), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 26. b., 2008.
- MACHIAVELLI Nicollo, *Hükümdar*, (çev. Selahattin Bağdatlı), İstanbul, DER Yayınları, 1999.
- MACKINNON James, *The Union of England and Scotland, A Study of International History*, New York, London and Bombay: Longmans, Green, and CO., 1896.
- MAGDOFF Harry, *Sömürgecilikten Günümüze Emperyalizm*, (çev. Erdoğan Usta), İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2006.
- MANSERGH Nicholas, *The Commonwealth and The Nations*, London, Royal Institute of International Affairs, 1948.
- MARTIN Robert Montgomery, *The British Colonies: Their History, Extent, Condition, And Resources*, Vol. I, London and New York, The London Printing and Publishing Company, ty.
- MAUROIS Andre, *İngiltere Tarihi, C. I*, (çev. Hüseyin Cahit Yalçın), İstanbul, Kanaat Yayınevi, 1938.
- MAUROIS Andre, *İngiltere Tarihi, C. II*, (çev. Hüseyin Cahit Yalçın), İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1938.
- MCDOWALL David, *An Illustrated History of Britain*, y.y., Longman, 2006.
- McLNTYRE W. David, *A Guide to the Contemporary Commonwealth*, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, New York, Palgrave, 2001.
- McNEILL William, *Avrupa Tarihi'nin Oluşumu*, (çev. Yusuf Kaplan), İstanbul, Külliyyat Yayınları, 2011.

- MEARSHEIMER John J., *Liderler Neden Yalan Söyler Uluslararası Politikada Yalan Gerçeği*, (çev. Nejdet Özberk), İstanbul, Küre Yayınları, 2011.
- MILL John Stuart, *Faydacılık*, (çev. Şahap Nazmi Coşkunlar), İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1965.
- MILLS Elliott Evans, *The Decline and Fall of the British Empire: a Brief Account of Those Causes Which Resulted in the Destruction of our Late Ally, Together With a Comparison Between the British and Roman Empires*, Oxford, Alden & Co., Bocario Press, 1905.
- MOBERLY C. E., *The Early Tudors Henry VII. - Henry VIII*, London, Longmans, Green, and CO, 1887.
- MOOERS Colin, *Burjuva Avrupa'nın Kuruluşu Mutlakçılık, Devrim ve İngiltere, Fransa, Almanya'da Kapitalizmin Yükselişi*, (çev. Bahadır Sina Şener), Ankara, Dost Kitabevi, 1997.
- MORLEY John, *Walpole*, London, Macmillan and Co, 1890.
- MORRIS Guy Wilfrid - Leonard Southerden WOOD, *The Golden Fleece; An Introduction to The Industrial History of England*, Oxford, The Clarendon Press, 1922.
- MOWAT Robert Balmain, *Henry V*, London, Constable & Company LTD, 1919.
- MOWAT Robert Balmain, *The Wars of the Roses 1377 – 1471*, London, Crosby Lockwood and Son, 1914.
- MOYO Dambisa, *IMF'nin Ölüm Yardımları*, (çev. Begüm Aykal), İstanbul, Bilim+Gönül Yayınları, 2013.
- Mrs. Markham, *History of England From the First Invasion by the Romans to the 14th Year of the Reign of Queen Victoria*, London, John Murray, 1853.
- MUIR Ramsay, *A Short History of the British Commonwealth*, Vol. I, London, George Philip & Son, Ltd., 1922.
- MULHALL Marion McMurrough, *Explorers in the New World Before and After Columbus and the Story of The Jesuit Missions of Paraguay*, London, Longmans, Green, and CO., 1909.
- MUMCU Cumhur, *Diplomatik Müzakereler*, İstanbul, Hemen Kitap, 2009.
- MURISON Alexander Falconer, *Sir William Wallace*, New York, Charles Scribner's Sons, 1900.

- MWAKIKAGILE Godfrey, *Ethnic Politics in Kenya and Nigeria*, New York, Nova, 2001.
- NEALE Jonathan, *Amerika'nın Derdi Ne?: Güçlü ve Zengin Elitler Amerika'yı Nasıl Değiştirdi ve Şimdi Dünyayı Nasıl Değiştirmek İstiyor?*, (çev. Arhan Nur), Ankara, Ayraç Yayınevi, 2008.
- Nemo, *The Making of the British Colonies: A Short Account of the Origin and Growth of the Principal Colonies of Great Britain*, Manchester, Abel Heywood and Son, 1900.
- NEVINS Allan - Henry Steele COMMAGER, *ABD Tarihi*, (çev. Halil İnalçık), Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2011.
- NİZAMÜ'L-MÜLK, *Siyasetname*, (çev. Mehmet Taha Ayar), İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, ts.
- NKRUMAH Kwame, *Neo-Colonialism The Last Stage Of Imperialism*, New York, International Publishers, 1966.
- NYE Joseph S., *Dünya Siyasetinde Başarının Rolü Yumuşak Güç*, (çev. Rayhan İnan Aydın), Ankara, Elips Kitap, 2005.
- OKUR İbrahim, *Afrika Zengin Ama Yoksul*, Bursa, Okursoy Kitapları, 2009.
- OMAN Charles William Chadwick, *England and the Hundred Years' War*, London, Blackie & Son, Limited, 1898.
- ORWELL George, *Hayvan Çiftliği*, (çev. Celal Üster), İstanbul, Can Yayınları, 2001.
- ÖZTÜRK Ali, *İmajoloji Bir Disiplin Denemesi*, Ankara, Elis Yayınları, 2013.
- PARMELE Mary Platt, *A Short History of England*, New York, Charles Scribner's Sons, 1898.
- Peter Delius Verlag Kadrosu, *Dünya Tarihi*, (çev. Aysun Yavuz), İstanbul, NTV Yayınları, 2010.
- POLLARD Albert Frederick, *Henry VIII*, London, Longmans, Green and Co., 1919.
- POLLARD Albert Frederick, *The British Empire. Its Past, Its Present, and Its Future*, London, The League of The Empire, 1909.
- PROTHERO Michael, *The Development of The British Empire*, London, Macmillan and Co., 1917.
- PRYSE B. Elizabeth, *Getting to Know Britain*, Oxford, Basil Blackwell, 1985.

- REYNOLDS John Lawrence, *Gizli Örgütler*, (çev. Şükrü Kanter), İstanbul, Koridor Yayıncılık, 2007.
- RICHARDS Michael D., *Dünya Tarihinde Devrimler*, (çev. Gül Çağalı Güven), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012.
- ROBERTS Browne H. E., *History of the Colonial Empire of Great Britain*, London, Longman, Green, Longman, and Roberts, 1861.
- ROBERTS J.M., *Avrupa Tarihi*, (çev. Fethi Aytuna), İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2010.
- ROSKIN Michael G., Nicholas O. Berry, *Uluslararası İlişkiler: Uı'nın Yeni Dünyası*, (çev. Özlem Şimşek), Ankara, Adres Yayınları, 2014.
- SAID Edward, *Filistin'in Sorunu*, (çev. Alev Alatlı), İstanbul, Pınar Yayınları, 1985.
- SAINE Abdullaye, *The Paradox of Third Wave Democratization in Africa The Gambia Under AFPRC-APRC Rule, 1994-2008*, y.y., Lexington Books, 2009.
- SANCAR Gaye Aslı, *Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler*, İstanbul, Beta, 2012.
- SANDER Oral, *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e*, Ankara, İmge Kitabevi, 2003.
- SANDER Oral, *Siyasi Tarih 1918-1994*, 18. b., Ankara, İmge Kitabevi, 2009.
- SARTE Jean Paul, *Hepimiz Katiliz Sömürgecilik Bir Sistemdir*, (çev. Süheyla N. Kaya), İstanbul, Belge Yayınları, 1999.
- SCHOPENHAUER Arthur, *Hukuk Ahlak ve Siyaset Üzerine*, (çev. Ahmet Aydoğan), İstanbul, Say Yayınları, 2010.
- SEVİNDİRİCİ İbrahim, *Gelişmekte Olan Ülkeler Ekonomileri ve Türkiye*, y.y., İtalik Kitaplar, 2013.
- SEYİDOĞLU Halil, *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*, İstanbul, Güzem Can Yayınları, 2003.
- SEYMOUR William, *Battles in Britain and Their Political Background 1066 -1746*, Ware and Hertfordshire, Wordsworth Editions, 1999.
- SMITH Adam, *Ulusların Zenginliği II*, (çev. Metin Saltoğlu), Ankara, Palme Yayıncılık, 2011.
- SMITHSON William T., *History of the Kings and Queens of England, in Verse*, New York, P. C. Devlin, Stationer and Printer, 1869.
- STONE A.P., *A History of England*, Boston, Thompson, Brown, And Company, 1881.

- ŞENEL Alaeddin, *Siyasal Düşünceler Tarihi Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasi Düşünüş*, Ankara, Bilim ve Sanat, 2008.
- TACITUS Cornelius, *Agricola'nın Hayatı veya Britanya Tarihi*, (çev. Hamit Dereli), İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1965.
- TANİLLİ Server, *Uygarlık Tarihi*, İstanbul, Cumhuriyet Kitapları, 2011.
- TAPPAN Eva March, *In the Days of William the Conqueror*, Boston, Lothrop, Lee & Shepard Co., 1901.
- TEMPERLEY Gladys, *Henry VII*, London, Constable and Company, 1917.
- The Encyclopedia Americana International Edition*, New York, Americana Corporation, Vol. X, 1977.
- THEAKER Alison, *Halkla İlişkiler El Kitabı*, (çev. Murat Yaz), İstanbul, MediaCat Kitapları, 2006.
- THORPE Benjamin, *A History of England Under the Norman Kings; or, From the Battle of Hastings to the Accession of the House of Plantagenet: to Which is Prefixed an Epitome of the Early History of Normandy*, (çev. J. M. Lappenberg), Oxford, Printed by James Wright, 1857.
- TODOROVA Maria, *Balkanlar'ı Tahayyül Etmek*, (çev. Dilek Şendil), İstanbul, İletişim Yayınları, 2010.
- TOUT Thomas Frederick, *Edward The First*, London and New York, Macmillan and Co., 1896.
- TOUT Thomas Frederick, *History of England from the Accession of Henry III to the Death of Edward III 1216-1377*, y.y., Green, and CO., Longmans, 1905.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1995.
- UÇKAN Gürhan, *Çağdaş Sömürgecilik ve Emperyalist Yayılma Örneği Güney Afrika Cumhuriyeti*, İstanbul, Yarın Yayınları, 1986.
- VAUGHAN Robert, *The History of England Under the House of Stuart, Including the Commonwealth*, Part I, London, Baldwin and Cradock, Paternoster Row, 1840.
- VLTCHEK Andre, *Okyanusya - Pasifik Adaları'ndaki Vahşi Batı Sömürgeciliği*, (çev. Özgün Şulekoğlu), İstanbul, Bilim+Gönül Yayınları, 2010.
- WALLERSTEIN Immanuel, *Modern Dünya Sistemi Kapitalist Tarım ve 16. Yüzyılda Avrupa Dünya Ekonomisinin Kökenleri*, C. III, (çev. Latif Boyacı), İstanbul, Yarın Yayıncılık, 2012.

- WARBURTON William, *Edward III*, New York, Charles Scribner's Sons, 1887.
- WEBB Philip Carteret, *A short Account of Danegeld: With Some Further Particulars Relating to Will. The Conqueror's Survey*, yay.y.,1922.
- WEIGALL Arthur, *Wanderings in Anglo-Saxon Britain*, New York, George H. Doran Company, 1927.
- WHITE Reginald James, *A Short History of England*, Cambridge, University Press, 1967.
- WILLIAM James, *Faydacılık*, (çev. Tufan Göbekçin), Ankara, Yeryüzü Yayınevi, 2003.
- WILLSON Beckles, *George III as Man Monarch and Statesman*, London, T. C. & E. C. Jack, 1907.
- WOODWARDS William Harrison, *A Short History of the Expansion of the British Empire 1500—1911*, Cambridge, Cambridge University Press, 1919.
- WRIGHT Thomas, *The Celt, The Roman, and The Saxon: A History of The Early Inhabitants of Britain*, London, Kegan Paul, Trench, Trubner, & CO. LTD, 1892.
- WRONG George M., *Britain's History*, Toronto, The Copp Clark Company, 1929.
- YAYLAGÜL Levent, *Kitle İletişim Kuramları Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*, Ankara, Dipnot Yayınları, 2010.
- YILMAZ Muzaffer Ercan, *Toplumlar Arası Çatışmalarda Barışı İnşa Etmek Birleşmiş Milletler Barış Güçleri ve Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, Bursa, Dora, 2015.
- YORKE Barbara, *Kings and Kingdoms of Early Anglo-Saxon England*, London and New York, Taylor & Francis, 2003.
- YURDOĞLU İhsan, *İngiltere'nin Tarihi*, C. I, İstanbul, Ahmet Sait Oğlu Kitabevi, 1945.
- YURDOĞLU İhsan, *İngiltere'nin Tarihi*, C. II, İstanbul, Ahmet Sait Oğlu Kitabevi, 1946.

Makaleler

- “Commonwealth Heads of Government Meeting, Edinburgh, October 1997,” *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol.87, No. 345, 1998, pp. 91-108.

- “King John and the Magna Charta”, *The Illustrated Magazine of Art*, Vol. 1, No. 2, 1853, pp. 61-62.
- “The Irish Free State”, *Advocate of Peace Through Justice*, Vol. 84, No.1, Jan., 1922, pp. 7-8.
- “United Nations: Security Council Resolutions on South Africa”, *International Legal Materials*, Vol. 16, No. 6, Nov., 1977, pp. 1547-1549.
- ABDÜLRAHMAN Yahya, “İsrail Gerçekleri Yadsıyan Bir Devlet”, *Tanıklar, Makaleler, Belgeler, Mülakatlar ve Şiirlerle Filistin – İsrail Dosyası*, (der.) Garbis Altınoğlu, İstanbul, Pozitif Yayınları, 2005, ss. 226-229.
- AKTAŞ Murat, “Avrupa’da Yükselen İslamofobi Ve Medeniyetler Çatışması Tezi”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, C.13, S.1, 2014, ss. 31-54.
- ALİ Mehruunisa, “Pakistans Withdrawal from the Commonwealth”, *Pakistan Horizon*, Vol. 25, No. 4, 1972, pp. 40-53.
- ALİ Mehruunisa, “Jinnah's Perception of Pakistan's Foreign Policy and the Kashmir Issue”, *Pakistan Horizon*, Vol. 43, No. 2, Apr., 1990, pp. 57-70.
- ANGELL Norman, “The British Commonwealth in the World Order”, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 228, Jul., 1943, pp. 65-70.
- ANYAOKU Chief Emeka, “The Task for Auckland”, *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 84, No. 336, 1995, pp. 407-411.
- ANYAOKU Chief Emeka, “The Modern Commonwealth”, *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 100, No. 416, 2011, pp. 499-508.
- ARIK Feda Şamil, “Selçuklular Zamanında Anadolu’da Veba Salgınları”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 15, S. 26, 1991, ss. 27-57.
- ATTREED Lorraine, “Henry VII and the "New-Found Island": England's Atlantic Exploration, Mediterranean Diplomacy, and the Challenge of Frontier Sexuality”, *Mediterranean Studies*, Vol. 9, 2000. pp. 65-78.
- AYDIN Mustafa, “Uluslararası İlişkilerin “Gerçekçi” Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 1, S. 1, Bahar, 2004, ss. 33-60.
- AYLMER G. E., “Slavery under Charles II: The Mediterranean and Tangier”, *The English Historical Review*, Vol. 114, No. 456, Apr., 1999, pp. 378-388.

- BAILEY K. H., “The Statute of Westminster”, *The Australian Quarterly*, Vol. 3, No. 12, Dec., 1931, pp. 24-46.
- BANERJI Amitav, “The 1949 London declaration: Birth of the Modern Commonwealth”, *Commonwealth Law Bulletin*, Vol. 25, No. 1, 1999, pp. 1-8.
- BANERJI Amitav, “Rwanda and the Commonwealth”, *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 99, No. 410, 2010, pp. 485-490.
- BÁRÁNY Attila, “The Participation of the English Aristocracy in the First Phase of the Hundred Years' War, 1337 – 1360”, *Hungarian Journal of English and American Studies*, Vol. 3, No. 2, 1997, pp. 211-240.
- BARBER James - Michael SPICER, “Sanctions against South Africa-Options for the West”, *International Affairs*, Vol. 55, No. 3, Jul., 1979, pp. 385-401.
- BEAN Clive, “Public Attitudes on the Monarchy-Republic Issue”, *Australian Journal of Political Science*, Vol. 28, No. 4, 1993, pp.190-206.
- BELCHER Gerald L., “Spain and the Anglo-Portuguese Alliance of 1661: A Reassessment of Charles II's Foreign Policy at the Restoration”, *Journal of British Studies*, Vol. 15, No. 1, Autumn, 1975, pp. 67-88.
- BELOFF Max, “Commonwealth without Common Power”, *International Journal*, Vol. 26, No. 2, 1971, pp. 291-302.
- BERNSTEIN Samuel, “English Reactions to the French Revolution”, *Science & Society*, Vol. 9, No. 2, Spring, 1945, pp. 147-171.
- BLAKER Peter, “Labour's 'Renegotiation' Policy: A Conservative View”, *The World Today*, Vol. 30, No. 8, Aug., 1974, pp. 319-326.
- BONNEY Norman - Bob MORRIS, “The Commonwealth in the Twenty-first Century”, *Political Insight*, Vol. 3, No. 1, Apr., 2012, pp. 26-29.
- BOURNE Richard, “The Commonwealth: Problem Solving in Our Globalized Era”, *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 96, No. 388, 2007, pp. 29-36.
- BURRELL Sidney A., “The Scottish Separatist Movement: A Present Assessment”, *Political Science Quarterly*, Vol. 70, No. 3, Sep., 1955, pp. 358-367.
- CAMPBELL Gordon, “Commonwealth in Crisis: Canada's Call for the Commonwealth to Respect its Core Values and Principles”, *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, 2014, Vol. 103, No. 5, ss. 517–519.

- CANBOLAT İbrahim S., “İmaj-Gerçek ve İşlevsellik Bağlamında Eleştirel Bir Uluslararası İlişkiler Çözümlemesi Üzerine”, *Gazi Akademik Bakış*, C. 1, S. 1, Kış, 2007, ss. 1-24.
- CANBOLAT İbrahim S., “Yeni Dünya Düzeni”nde Ortadoğu ve Türkiye Gerçeği”, *Su Sorunu, Türkiye ve Ortadoğu*, (der.)Sabahattin Şen, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 1993, ss. 345-359.
- CANNADINE David, “Ritüelin Bağlamı, İcrası ve Anlamı: Britanya Monarşisi ve ‘Geleneğin İcadı’, 1820 Civarı – 1977”, *Geleneğin İcadı*, (çev. Mehmet Murat Şahin), (ed.) Eric Hobsbawm, Terence Ranger, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2006, ss. 119-192.
- CARR Michael, “Alfred The Great Strikes Back”, *Military History*, Vol. 18, Issue 2, Jun 2001, pp. 62-68.
- CARROLL Kevin K., “The Date of Boudicca's Revolt”, *Britannia*, Vol. 10, 1979, pp. 197-202.
- CATCHPOLE Brian, “The Commonwealth in Korea”, *History Today*, Vol. 48, Issue 11, Nov., 1998, pp. 33-39.
- CHAN Stephen - Hasu PATEL, “Zimbabwe's foreign policy: A conversation”, *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 95, No. 384, 2006, pp. 175-190.
- CHEYSSON Claude, “Europe and the Third World after Lomé”, *The World Today*, Vol. 31, No. 6, Jun., 1975 pp. 232-239.
- CHOUGULE Mohan, “CHOGM-2013: Sri Lanka”, *Golden Research Thoughts*, Vol.3, No. 11, May., 2014, pp. 1-3.
- Cl, “Battered Women Considered Hostages”, *Off Our Backs*, Vol. 21 No. 9, 1991, pp. 2-2.
- COLLINGS John, Criteria for Commonwealth Membership”, *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 85, No. 339, 1996, pp. 279-286.
- CURRY Anne, “Yüz Yıl Savaşlarında Savaş, Barış ve Milli Kimlik”, *Tarih Boyunca Avrupa'da Savaş ve Barış*, (ed.) Anja V. Hartmann, Beatrice Heuser, (çev. Onur Atalay), İstanbul, Etkileşim Yayınları, 2006, ss.223-240.
- ÇİFTÇİ Kemal, “Soğuk Savaş Sonrasında ABD: “Rıza”Ya Dayalı "Hegemonya"dan "İmparatorluk" Düzenine”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, S. 10, 2009, ss. 203-219.

- DADOO Yusuf M., "Racial Crisis In South Africa", *Pakistan Horizon*, Vol. 14, No. 1, 1961, pp. 10-17.
- DAVIES C. S. L., "The Administration of the Royal Navy Under Henry VIII: The Origins of the Navy Board", *The English Historical Review*, Vol. 80, No. 315, Apr., 1965, pp. 268-288.
- DAVIES C. S. L., "Tournai and the English Crown, 1513-1519", *The Historical Journal*, Vol. 41, No. 1, Mar., 1998, pp. 1-26.
- DEVLEN Balkan - Özgür Özdamar, "Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu Kuramı: Kökenleri, Kavramları ve Tartışmaları", *Uluslararası İlişkiler*, C. 7, S. 25, Bahar 2010, ss. 43-68.
- DONNELLY Jack, "Realizm", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, ed., Scott Burchill, v.d., (çev. Ali Aslan, Muhammed Ali Ağcan), İstanbul, Küre Yayınları, 2012, ss.49-80.
- DOXEY Margaret, "The Commonwealth Secretary-General: Limits of Leadership", *International Affairs*, Vol. 55, No. 1, Jan., 1979, pp. 67-83.
- DOXEY Margaret, "Evolution and Adaptation in the Modern Commonwealth", *International Journal*, Vol. 45, No. 4, 1990, pp. 889-912.
- DOXEY Margaret, "Meeting New Challenges: Commonwealth Roles and Structures in the 1990s", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 82 No. 328, 1993, pp. 427-441.
- DURR Kent, "South Africa and the Commonwealth", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 83, No. 330, 1994, pp. 169-173.
- DUXBURY Alison, "The Commonwealth and the Edinburgh CHOGM: Challenges and Opportunities", *Agenda*, Vol. 5, No. 4, 1998, pp. 441-451.
- ENGİN Elif, "Kurum İmajı Çerçevesinde Kimlik, İmaj ve İtibar İlişkisine Genel Bir Bakış", *İmaj Üretimi*, (ed.) Güzin Ilıcak Aydınalp, Ankara, Nobel, 2014, ss. 1-16.
- EREKER Fulya A., "İlkçağlardanGünümüze Haklı Savaş Kavramı", *Uluslararası İlişkiler*, C. 1, S. 3, Güz 2004, ss. 1-36.
- FISHER John H., "A Language Policy for Lancastrian England", *PMLA*, Vol. 107, No. 5, Oct., 1992, pp. 1168-1180.
- FOLEY Maurice, "Some Problems Facing The Commonwealth To-Day", *Journal of the Royal Society of Arts*, Vol. 119, No. 5183, Oct., 1971, pp. 794-800.
- FRASER Malcolm, "The Effectiveness of the Commonwealth", *RSA Journal*, Vol. 138, No. 5402, Jan., 1990, pp. 100-111.

- FREEDMAN Lawrence, "The War of the Falkland Islands, 1982", *Foreign Affairs*, Vol. 61, No. 1, 1982, pp. 196-210.
- FREEMAN Linda - Gerald HELLEINER - Robert MATTHEWS, "The Commonwealth at Stake", *Canadian Journal of African Studies*, Vol. 5, No. 1, 1971, pp. 93-112.
- FREEMAN Linda, "All But One Britain, The Commonwealth and Sanctions", *Sanctions Against Apartheid*, (ed.) Mark Orkin, Cape Town, David Philip, 1989, pp. 142-156.
- FROMKIN David, "The Great Game in Asia", *Foreign Affairs*, Vol. 58, No. 4, Spring, 1980, pp. 936-951.
- FUCHS Barbara, "Faithless Empires: Pirates, Renegades, and the English Nation", *English Literary History*, Vol. 67, No. 1, 2000, pp. 45-69.
- FUSELIER G. Dwayne, "Placing the Stockholm Syndrome in Perspective", *FBI Law Enforcement Bulletin*, Jul., 1999, pp. 22-25.
- GALTUNG Johan, "Emperyalizmin Yapısal Teorisi", *Uluslararası İlişkiler*, C. 1, S. 2, Yaz, 2004, ss. 25-46.
- GEYSER O., "South Africa Rejoins the Commonwealth", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 83, No. 331, 1994, pp. 323-330.
- GOLDINGHAM C. S., "The Navy under Henry VII", *The English Historical Review*, Vol. 33, No. 132, Oct., 1918, pp. 472-488.
- GÖRMEZ Mehmet, "Hakikat ve İmaj", *Diyanet Aylık Dergi*, Eylül 2013, S. 273, ss.1-2.
- GRAMPP William D., "How Britain Turned to Free Trade", *The Business History Review*, Vol. 61, No. 1, Spring, 1987, pp. 86-112.
- GRENIER David, "Trade and an Expanding Commonwealth", *International Journal*, Vol. 13, No. 4, 1958, pp. 258-264.
- GRUENBAUM Oren, "Commonwealth News Update", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 99, No.411, 2010, pp. 585-600.
- GRUENBAUM Oren, "Commonwealth Update", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol.102, No. 6, 2013, pp. 503-510.
- GUPTA Anirudha, "India and Fiji: Faulty Perspective", *Economic and Political Weekly*, Vol. 23, No. 44, Oct., 1988, pp. 2267-2268.

- GÜLTEKİN Bilgehan, “Türkiye’nin Uluslararası İmajında Yükselen Değerler ve Eğilimler”, *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, C.4, S.1, 2005, ss. 126-140.
- GÜNDÜZ Nazlı, “Türk İstiklâl Marşı İle İngiliz Milli Marşı’na Üslûp Açısından Karşılaştırmalı Bir Bakış”, *I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildirileri*, C. II, 19-20-21 Kasım 2008, Burdur, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, 2009, ss. 613-620.
- GÜRKAYNAK Esra Çuhadar, “Çatışma Ortamlarında Üçüncü tarafların Uzlaştırma Amaçlı Müdahaleleri: Paralel Diplomasiye Eleştirel Bir Bakış”, *Çatışmadan Uzlaşmaya Kuramlar, Süreçler ve Uygulamalar*, der. Nimet Beriker, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, ss. 131-161.
- HALL H. Duncan, “The British Commonwealth of Nations”, *The American Political Science Review*, Vol. 47, No. 4, Dec., 1953, pp. 997-1015.
- HAPPOLD Matthew, “Independence: In or out of Europe? An Independent Scotland and the European Union”, *The International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 49, No. 1 Jan., 2000, pp. 15-34.
- HARRISSE Henry, “Did Cabot Return From His Second Voyage?”, *The American Historical Review*, Vol. 3, No. 3, Apr., 1898, p.455. pp. 449-455.
- HAYES Frank, “South Africa's Departure from the Commonwealth, 1960-1961”, *The International History Review*, Vol. 2, No. 3, Jul., 1980, pp. 453-484.
- HERBST Jeffrey, “Theories of International Cooperation: The Case of the Lomé Convention”, *Polity*, Vol. 19, No. 4, 1987, pp. 637-659.
- HINKLE Thornton M., “Magna Charta”, *The Yale Law Journal*, Vol. 8, No. 6, Mar., 1899, pp. 262-271.
- HODGES Norman E., “Neo-Colonialism: The New Rape Of Africa”, *The Black Scholar*, Vol. 3, No. 5, Jan., 1972, pp. 12-23.
- HOLT J. C., “The Barons and the Great Charter”, *The English Historical Review*, Vol. 70, No. 274, Jan., 1955, pp. 1-24.
- HOSSAIN Reazul, “Commonwealth Today”, *Pakistan Horizon*, Vol. 45, No. 2, Apr., 1992, pp. 19-22.
- INGRAM Derek, “Harare Notebook”, *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 81, No. 321, 1992, pp. 13-15.
- INGRAM Derek, “Limassol Notebook”, *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 83, No.329, 1994, pp. 13-16.

- INGRAM Derek, "Auckland Notebook", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 85, No. 337, 1996, pp. 1-3.
- INGRAM Derek, "Durban Notebook", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 89, No. 353, 2000, pp. 13-18.
- INGRAM Derek, "Malta Notebook", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 95, No. 383, 2006, pp. 35-38.
- INGRAM Derek, "Twenty Commonwealth Steps from Singapore to Kampala", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 96, No. 392, Oct., 2007, pp. 555-563.
- INGRAM Derek, "Thatcher and Ramphal: A Long and Turbulent Relationship", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 97, No. 398, 2008, pp. 781-790.
- INGRAM Derek, "CHOGM Diary", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 99, No. 406, 2010, pp. 23-26.
- IRELAND Alleyne, "The Victorian Era of British Expansion", *The North American Review*, Vol. 172, No. 533, Apr., 1901, pp. 560-572.
- IRELAND Alleyne, "The Victorian Era of British Expansion: II. The Colonies and India", *The North American Review*, Vol. 172, No. 534, May, 1901, pp. 734-750.
- ISLAM Zafarul, "Pakistan's Foreign Policy Since Her Withdrawal From The Commonwealth", *Pakistan Horizon*, Vol. 27, No. 2, 1974, pp. 3-17.
- IWI Edward F., "The Evolution of the Commonwealth since the Statute of Westminster", *Transactions of the Grotius Society*, Vol. 37, 1951, pp. 83-97.
- İPEK Volkan - Çağlar OYMAN, "Postkolonyal Teori ve Uluslararası İlişkiler", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, der. Ramazan Gözen, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014, ss. 405-441.
- JENKİNS Roy, "United Kingdom's Economic Situation", *Financial Analysts Journal*, Vol. 24, No. 4, Jul. - Aug., 1968, pp. 145-147.
- JONES Neil, "Quenn Anne, Brandy Nan", *Britain*, Vol. 82, Iss. 4, Sep., 2014, pp. 87-89.
- JONES, Dan "The Peasants' Revolt", *History Today*, Vol. 59, Iss. 6, June, 2009, pp.33-39.

- KARAGÖZ Betül, “Uluslararası İlişkilerde İmaj Kavramı ve Batı Nostalgisindeki Bir Aksaklık Olarak Türk İmajı,” *Karadeniz Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, S.10, 2011. ss. 103–126.
- KEY L. C., “Australia in Commonwealth and World Affairs, 1939 to 1944”, *International Affairs*, Vol. 21, No. 1, Jan., 1945, pp. 60-73.
- KEYMAN E. Fuat, “Küreselleşme, Uluslararası İlişkiler ve Hegemonya”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 3, S. 9, 2006, ss. 1-20.
- KHALIFAH Noor Aini, “The Kuala Lumpur CHOGM and Its Implications on Trade Policy”, *Jurnal Ekonomi Malaysia*, 20.12.1989, pp. 81-95.
- KIRBY Michael, “The Commonwealth of Nations today: historical anachronism or focus for universal values?”, *Commonwealth Law Bulletin*, Vol. 37, No.1, 2011, pp. 39-59.
- KNOWLES M. D. - Anne J. DUGGAN - C. N. L. BROOKE, “Henry II's Supplement to the Constitutions of Clarendon”, *The English Historical Review*, Vol. 87, No. 345, Oct., 1972, pp. 757-770.
- KRELING Beth, “India and the Commonwealth: A Symbiotic Relationship?”, *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 98, No. 400, Feb., 2009, pp. 49–66.
- LANE M., “The Diplomatic Service under William III”, *Transactions of the Royal Historical Society*, Vol. 10, 1927, pp. 87-109.
- LEVI Werner, “The British Dominions and Regionalism”, *The Review of Politics*, Vol. 9, No. 1, Jan., 1947, pp. 77-91.
- LIVERMORE J. Daniel, “Harare and beyond: The Commonwealth's Role in Human Rights”, *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 82, No. 326, 1993, pp. 135-145.
- LOUIS Patrice - René HIGONNET, “The Origins of the Seven Years' War”, *The Journal of Modern History*, Vol. 40, No. 1, Mar., 1968, pp. 57-90.
- LUTHY Herbert, “India and East Africa: Imperial Partnership at the End of the First World War”, *Journal of Contemporary History*, Vol. 6, No. 2, 1971, pp. 55-85.
- LYON Peter, “The Commonwealth's Jubilee Summit”, *The World Today*, Vol. 33, No. 7, Jul., 1977, pp. 250-258.
- MACMILLAN Harold, “The Wind of Change”, *African Yearbook of Rhetoric*, Vol. 2, No. 3, 2011, pp 27-39.

- MACNEILL Jim, "The Greening of International Relations", *International Journal*, Vol. 45, No. 1, 1989/1990, pp. 1-35.
- MAHMOOD Khalid, "Britain and The Suez Crisis", *Pakistan Horizon*, Vol. 15, No. 2, 1962, pp. 111-128.
- MARSHALL P. J., "The Decline of British Colonial Power", *India International Centre Quarterly*, Vol. 6, No. 1, Jan., 1979, pp. 28-38.
- MARSHALL Peter, "The Commonwealth Angle", *The World Today*, Vol. 46, No. 2, Feb., 1990, pp. 32-35.
- MARSHALL Peter, "Shaping the 'new Commonwealth', 1949," *The Round Table The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 88, No. 350, 1999, pp. 185-197.
- MARSHALL Peter, "The Coalition and the Commonwealth", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 100. No. 414, 2011, pp. 257-265.
- MATHEW David, "The Cornish and Welsh Pirates in the Reign of Elizabeth", *The English Historical Review*, Vol. 39, No. 155, Jul., 1924, pp. 337-348.
- MAUD Humphrey, "The Commonwealth and its Secretariat: Recessional", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol.88, No.350, 1999, pp. 199-206.
- MAY Alex, "Commonwealth or Europe?": Macmillan's Dilemma, 1961-63", *Britain, the Commonwealth and Europe The Commonwealth and Britain's Applications to join the European Communities*, (ed.) Alex May, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, New York, Palgrave, 2001, pp. 82-110.
- MAYALL James, "Notes of the Month The Commonwealth in Vancouver", *The World Today*, Vol. 43, No. 12, Dec., 1987, pp. 203-204.
- MAYALL James, "Notes of the month The Commonwealth at Kuala Lumpur", *The World Today*, Vol. 45, No. 12, Dec., 1989, pp. 201-202.
- MAYALL James, "Notes of the Month The Commonwealth in Harare", *The World Today*, Vol. 47, No. 12, Dec., 1991, pp. 201-202.
- MAYALL James, "The Commonwealth in Cyprus", *The World Today*, Vol. 49, No. 12, Dec., 1993, pp. 239-241.
- MAYALL James, "Democratizing the Commonwealth", *International Affairs*, Vol. 74, No. 2, Apr ., 1998, pp. 379-392.

- MAYALL James, "Resetting the Compass", *The World Today*, Vol. 59, No. 12, Dec., 2003, pp. 18-19.
- MCDUGALL Derek, "Australia and the Commonwealth", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 94, No. 380, 2005, pp.339-349.
- MCKINNON Don, "The Commonwealth: Looking Ahead", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 88 No. 352, 1999, pp. 581-584.
- MCKINNON Don, "After Abuja: Africa and the Commonwealth", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 93, No.375, 2004, pp. 403-409.
- MCKINNON Don, "The Commonwealth Secretariat: Looking Forward to the Next 40 Years", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 94, No. 380, 2005, pp. 293-300.
- MEHMEDOĞLU Ali Ulvi, "İmaj, Tasavvur ve Hakikat Üzerine", *Diyanet Aylık Dergi*, Eylül 2013, S. 273, ss. 25-27.
- MILLER J. D. Bruce, "The Commonwealth Association in Theory and Practice", *Journal of the Royal Society of Arts*, Vol. 109, No. 5061, Aug., 1961, pp. 710-729.
- MILLER J. D. B., "The Commonwealth After de Gaulle", *International Journal*, Vol. 19, No. 1, 1963/1964, pp. 30-39.
- MİŞ Nebi, "Keşmir: Bağımsızlık Mücadelesinde Bitmeyen Savaş", *Dünya Çatışmaları Çatışma Bölgeleri ve Konuları*, C. 2, (ed.) Kemal İnat, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman, Ankara, Nobel, 2010, ss. 417-462.
- MOLE Stuart, "'A Great Global Good?' Reviewing the Modern Commonwealth", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 99, No. 408, 2010, pp. 321-324.
- MUDA Muhammad, "Malaysia's foreign policy and the Commonwealth", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 80, No. 320, 1991, pp. 455-466.
- MUKERJI Krishna P., "Dominion Status", *The Indian Journal of Political Science*, Vol. 16, No. 4 Oct.,-Dec., 1955, pp.295-301.
- NEAL Larry, "Interpreting Power and Profit in Economic History: A Case Study of the Seven Years War", *The Journal of Economic History*, Vol. 37, No. 1, Mar., 1977, pp. 20-35.

- NEUHAUS Matthew, “Renewing the Commonwealth—A Reform Agenda for a New Secretary-General”, *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 104, No. 5, 2015, pp. 539-549.
- OKUR Mehmet Akif, “Gramsci, Cox ve Hegemonya: Yerelden Küresele, İktidarın Sosyolojisi Üzerine”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 12, S. 46, 2015, ss.131-151.
- ÖZAY Mehmet, “Sömürge Dönemi Malay Dünyasında Sekülerleştirici Güçlerin Eğitim ve Yönetimdeki Girişimleri”, *İnsan & Toplum*, C. 2, S. 4, 2012, ss. 157-180.
- PEARSON Mike Parker, “Researching Stonehenge: Theories Past and Present”, *Archaeology International*, No.16, 2012-2013, pp.72-83.
- PEELE Gillian, “The Changed Character of British Foreign and Security Policy”, *International Security*, Vol. 4, No. 4, 1980, pp. 185-198.
- PERFECT David, “The Gambia Under Yahya Jammeh: An Assessment”, *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 99, No. 406, 2010, pp. 53-63.
- PERFECT, David “The Gambia’s Withdrawal from the Commonwealth”, *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 103, No. 3, 2014, pp. 331-333.
- PHILLIPS G. Godfrey, “The Dominions and the United Kingdom”, *The Cambridge Law Journal*, Vol. 4, No. 2, 1931, pp. 164-173.
- PINDER John, “Renegotiation: Britain's Costly Lesson?”, *International Affairs*, Vol. 51, No. 2, Apr., 1975, pp. 153-165.
- PORTUS G. V., “The Queen and the Commonwealth of Nations”, *The Australian Quarterly*, Vol. 26, No. 1, Mar., 1954, pp. 9-15.
- PRESTWICH Menna, “Diplomacy and Trade in the Protectorate”, *The Journal of Modern History*, Vol. 22, No. 2, Jun., 1950, pp. 103-121.
- RAMPHAL Shridath S., “The Commonwealth, The EEC, and The International Community”, *Journal of the Royal Society of Arts*, Vol. 124, No. 5240, July, 1976, pp. 455-463.
- RAMPHAL Shridath, “Reflections on ‘Vancouver’”, *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 77, No. 305, 1988, pp.10-20.
- Report by an Informal Group of Members of Chatham House. “The British Commonwealth and the Post-War Settlement”, *International Affairs*, Vol. 20, No. 1, Jan., 1944, pp. 94-103.

- ROBBINS Helen, “A Comparison of the Effects of the Black Death on the Economic Organization of France and England”, *Journal of Political Economy*, Vol. 36, No. 4, Aug., 1928, pp. 447-479.
- ROBERTS Michael, “The Revolt of Boudicca (Tacitus, Annals 14.29-39) and the Assertion of Libertas in Neronian Rome”, *The American Journal of Philology*, Vol. 109, No. 1, Spring, 1988, pp. 118-132.
- ROPES Arthur R., “The Causes of the Seven Years' War”, *Transactions of the Royal Historical Society*, Vol. 4, 1889, pp. 143-170.
- RUMELİLİ Bahar, “Batı Merkezilik ve Postkolonyalizm”, *Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, (ed.) Evren Balta, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014, ss. 203-220.
- RUNCIMAN Steven, “Richard Coeur – De – Lion”, *History Today*, Vol. 41, Issue 7, Jul., 1991, pp. 50-56.
- SAGE Walter N., “The British Commonwealth and the Collective System”, *Pacific Historical Review*, Vol. 3, No. 2, Jun., 1934, pp. 156-163.
- SANDERS Ronald M., “Commonwealth Edinburgh summit: A beneficial Encounter for Small States”, *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 87, No. 345, 1998, pp. 39-44.
- SANDERS Ronald, “The Commonwealth after Colombo: Can it Become Meaningful Again?”, *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 103, No. 1, 2014, pp. 23-40.
- SCOTT James Brown, “The British Commonwealth of Nations”, *The American Journal of International Law*, Vol. 21, No. 1, Jan., 1927, pp. 95-101.
- SHACKLETON Lord, “The Falkland Islands and Their History”, *The Geographical Journal*, Vol. 149, No. 1, Mar., 1983, pp. 1-4.
- SHARMA B. M., “India's Role in the British Commonwealth in a Reconstructed World”, *The Indian Journal of Political Science*, Vol. 6, No. 1, July – Sep., 1944, pp. 53-63.
- SHARMA Kamallesh, “Democracy and the Commonwealth”, *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 100, No. 412, Feb., 2011, pp. 39-49.
- SHARP Paul, “Time for America to Join Commonwealth”, *International Journal*, Vol. 55, No. 3, 2000, pp. 496-509.

- SIMMONDS K. R., "Lomé Convention", *The International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 27, No. 3, Jul., 1978, pp. 682-682.
- SMITH Arnold, "The Future of The Commonwealth", *Pakistan Horizon*, Vol. 20, No. 1, 1967, pp. 20-26.
- SMUTS Jan Christiaan, "The British Empire and World Peace", *Journal of the Royal Institute of International Affairs*, Vol. 9, No. 2, Mar., 1930, pp.141-153.
- SOBHAN Farooq, "The Commonwealth at the Turn of the Century", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 88, No. 352, 1999, pp. 569-579.
- SONTAG Raymond J., "Appeasement, 1937", *The Catholic Historical Review*, Vol. 38, No. 4, Jan., 1953, pp. 385-396.
- SPEERS Peter C., "Colonial Policy Of The British Labour Party", *Social Research*, Vol. 15, No. 3, Sep., 1948, pp. 304-326.
- STOCKWELL A. J., "Leaders, Dissidents and the Disappointed: Colonial Students in Britain as Empire Ended", *The Journal of Imperial and Commonwealth History*, Vol. 36, No. 3, Sep., 2008, pp.487-507.
- STOCKWELL A.J., "Malaysia: The Making of a Neo-colony?", *The Journal of Imperial and Commonwealth History*, Vol. 26, No. 2, 1998, pp. 138-156.
- TAMÇELİK Soyalp, "BMGK'nın Kıbrıs'la İlgili Aldığı Bazı Kararların Özellikleri ve Analitik Değerlendirmesi (1964-1992)", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol. 8/12, 2013, ss. 1229-1268.
- TAYLOR Ian, Paul WILLIAMS, "The Limits of Engagement: British Foreign Policy and the Crisis in Zimbabwe", *International Affairs*, Vol. 78, No. 3, Jul. , 2002, pp. 547-565.
- TAYLOR Ian, "The Millennium Development Goals and Africa: Challenges Facing the Commonwealth", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 95, No. 385, 2006, pp. 365-382.
- TEMPERLEY Harold W. V., "The Causes of the War of Jenkins' Ear, 1739", *Transactions of the Royal Historical Society*, Vol. 3, 1909, pp. 197-236.
- TERRILL W. Andrew, "South African Arms Sales and the Strengthening of Apartheid", *Africa Today*, Vol. 31, No. 2, 1984, pp. 3-13.
- TREHARNE R. F., "The Significance of the Baronial Reform Movement, 1258-1267", *Transactions of the Royal Historical Society*, Vol. 25, 1943, pp. 35-72.

- TÜRKKAHRAMAN Mimar, “Günümüzün Büyüsü İmaj ve Gerçek Hayat”, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, S. 30, 2004, ss. 1-14.
- VIVEKANANDAN B., “Commonwealth of Nations Today”, *The Indian Journal of Political Science*, Vol. 35, No. 1, Jan.,- Mar., 1974, pp. 13-36.
- VOSPER Dennis, “The Commonwealth and the European Economic Community”, *Pakistan Horizon*, Vol. 15, No. 1, 1962, pp. 3-14.
- WALLACE William, “British Foreign Policy after the Cold War”, *International Affairs*, Vol. 68, No. 3, Jul. , 1992, pp. 423-442.
- WALLSGROVE Ruth, “Goodbye, Iron Lady; Hello, Little Grey Men”, *Off Our Backs*, Vol. 21, No. 1, Jan., 1991, pp. 16-16.
- WARBURG H. D., “Caesar's First Expedition to Britain”, *The English Historical Review*, Vol.38, No.150, Apr., 1923, pp. 226-240.
- WARD Stuart, “A Matter of Preference: the EEC and the Erosion of the Old Commonwealth Relationship”, *Britain, the Commonwealth and Europe The Commonwealth and Britain's Applications to join the European Communities*, (ed.) Alex May, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, New York, Palgrave, 2001, pp.156-180.
- WEBB Henry J., “Prisoners of War in the Middle Ages”, *Military Affairs*, Vol. 12, No. 1, Spring, 1948, pp. 46-49.
- WHYTE John D., “The Australian Republican Movement and Its Implications for Canada”, *Constitutional Forum*, Vol. 4, No. 1-4, 1992, pp. 88-92.
- WILLIAMS Paul D, “Blair's Britain and the Commonwealth”, *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol. 94, No. 380, 2005, pp. 381-391.
- WOLFOWITZ Paul, “Realism”, *Foreign Policy*, No. 174, Sep/Oct., 2009, pp. 66-72.
- YANIK Celalettin, “Gramsci'nin Hegemonya Kavramı ve Agonistik Çoğulcu Demokrasi Birleşme ve Ayrılma Noktaları”, *Muhafazakâr Dücünce*, S. 29-30, Yıl 8, 2011, ss.161-174.
- YARAMIŞ Volkan - Klevis KOLASI, “Eleştirel Teori, Hegemonya ve Güvenlik”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri Temel Kavramlar*, (ed.) Mehmet Şahin, Osman Şen, Ankara, Kripto Kitaplar, 2014, ss. 171-208.
- YORKE Edmund, “ ‘The Empire Strikes Back’? The Commonwealth Response to the Falklands Conflict”, *The Falklands Conflict Twenty Years On: Lessons for the Future*, (ed.) Stephen Badsey, Rob Havers, Mark Grove, London-New York, Frank Cass, 2005, pp. 170-192.

Gazeteler

- "Prime Ministers Say: "We'd Welcome Talks With Stalin or Mao Tse-tung", *The Sunday Herald*, 14.01.1951.
- "Australia is Drifting Away", *The Argus*, 31.01.1955.
- "Conference Discusses Aid to M.E.", *The Canberra Times*, 30.06.1956.
- "Defence Policy Outlined to Premiers", *The Canberra Times*, 04.07.1957.
- "Expansion Plan for World Trade", *The Courier-Mail*, 13.12.1952.
- "Menzies May Soften Red China Attitude", *Sunday Times*, 06.02.1955.
- "Menzies Says China Island "Not Worth Great War", *The Canberra Times*, 10.02.1955.
- "Ministers Agree On Titles For Queen", *The Sunday Herald*, 14.12.1952.
- "Nehru Key Figure in Commonwealth Talks On Formosa", *The Canberra Times*, 01.02.1955.
- "Plan to Close Gap Between Nations", *The Canberra Times*, 08.05.1975.
- "Premiers Reassured on Free Trade Plan", *The Canberra Times*, 05.07.1957.
- "Premiers to Discuss U.N. Charter Reform", *The Canberra Times*, 03.07.1957.
- "Prime Ministers Seek Arms Cut", *The Canberra Times*, 08.07.1957.
- "Prime Ministers To Debate China Recognition", *The Canberra Times*, 03.07.1956.
- "Seven Prime Ministers For Korean Talks" *Examiner*, 04.12.1952.
- "The Imperial Conference", *The Advertiser*, 11.06.1953.
- "The Prime Ministers and The Middle East", *The Sydney Morning Herald*, 11.06.1953.
- "We Must Find Out Our Frontiers", *The Argus*, 12.06.1953.
- "World Peace Plans Are On The Way", *The Argus*, 07.07.1956.
- BURY Leslie, "Enlarged EEC a Golden Prospect for Australia", *The Canberra Times*, 04.01.1973.
- JOHNSON Maureen, "Commonwealth Divided in Aftermath of Invasion", *The Courier*, 04.11.1983.

POWELL Enoch, "Patriotism Based on Reality Not on Dreams", *The Times*, 02.04.1964.

Diğer Kaynaklar

"17. Press Conference by President de Gaulle, Paris 14th January 1963", <http://aei.pitt.edu/5777/1/5777.pdf>, (02.03.2015).

"1975: UK Embraces Europe in Referendum", http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/june/6/newsid_2499000/2499297.stm, (04.04.2015).

"1995 - Commonwealth Heads of Government Meeting - Auckland Communique", <http://www.johnmajor.co.uk/page1402.html>, (29.06.2015).

"1999: Australia Rejects Republic", http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/november/6/newsid_2514000/2514833.stm, (14.01.2016).

"4-in-10 Favour Abolishing Monarchy", 18.05.2015, <http://poll.forumresearch.com/post/289/majority-dont-want-prince-charles-as-head-of-state>, (25.01.2016).

"A Defiant Zimbabwe Withdraws From the Commonwealth", 08.12.2003, <http://www.nytimes.com/2003/12/08/world/a-defiant-zimbabwe-withdraws-from-the-commonwealth.html>, (22.07.2015).

"A Guide to the UK's Planned in-out EU Referendum", 18.11.2015, <http://www.bbc.com/news/uk-politics-32810887>, (17.12.2015).

"Activities of Secretary-General in Malta, 26-28 November", 01.12.2015, <http://www.un.org/press/en/2015/sgt3064.doc.htm>, (29.12.2015).

"Address by the Commonwealth Secretary-General Rt Hon Donald McKinnon, at the Opening Ceremony of the Commonwealth Heads of Government Meeting Coolum, Australia, 2 March 2002", http://www.chogm2002.org/pub/speeches/mckinnon_speech.html, (22.07.2015).

"Address by the President of South Africa, Mr Thabo Mbeki, at the Commonwealth Heads of Government Meeting, Coolum, Australia, 2-5 March 2002", http://www.chogm2002.org/pub/speeches/mbeki_speech.html, (22.07.2015).

"Affirmation of Commonwealth Values and Principles", 29.11.2009, http://thecommonwealth.org/sites/default/files/historyitems/documents/Affirmation_of_Commonwealth_Values_and_Principles_TT.pdf, (20.08.2015).

"Australian Labor Party to reignite Republican Debate", 22.07.2015, <http://www.bbc.com/news/world-australia-33618520>, (14.01.2016).

- “Barbados Wants to Replace Queen as Head of State”, 24.03.2015,
[http://www.theaustralian.com.au/news/world/barbados-wants-to-replace-queen-as-head-of-state/news-story/88dd2865387574cce6c96a136c2bf62c?=",](http://www.theaustralian.com.au/news/world/barbados-wants-to-replace-queen-as-head-of-state/news-story/88dd2865387574cce6c96a136c2bf62c?=)
(14.01.2016).
- “Başbakan Cameron AB Anlaşmasını Savundu”, 23.02.2016,
<http://tr.euronews.com/2016/02/22/basbakan-cameron-ab-anlasmasini-savundu/>,
(20.03.2016).
- “Cameron Threat to Dock Some UK Aid to Anti-gay Nations”, 30.10.2011,
<http://www.bbc.com/news/uk-15511081>, (21.08.2015).
- “Cameron: Dünyadaki Birçok Sorunun Nedeni İngiltere”, 06.04.2011,
<http://www.hurriyet.com.tr/cameron-dunyadaki-bircok-sorunun-nedeni-ingiltere-17474682>, (28.10.2015).
- “Charter of the Commonwealth”,
<http://thecommonwealth.org/sites/default/files/page/documents/CharteroftheCommonwealth.pdf>, (14.09.2015).
- “Commonwealth Heads of Government Meeting, 1979”,
http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-summit/commonwealth-heads-of-government-meeting-1979-lusaka-1-7-august_9781848594333-24-en#page1, (25.04.2015).
- “Commonwealth Heads of Government Meeting Colombo, Sri Lanka, 15-17 November 2013, Chogm 2013 Communiqué”,
http://thecommonwealth.org/sites/default/files/events/documents/CHOGM%202013%20Communique_0.pdf, (18.09.2015).
- “Commonwealth Heads of Government Meeting Communiqué, CHOGM Malta 2015”,
29.11.2015,<http://thecommonwealth.org/sites/default/files/newsitems/documents/CHOGM%202015%20Communique.pdf>, (20.12.2015).
- “Commonwealth Heads of Government Meeting Press Conference: 28 November 2015”,
28.11.2015, <https://www.gov.uk/government/speeches/commonwealth-heads-of-government-meeting-press-conference-28-november-2015>,
(29.12.2015).
- “Commonwealth Heads of Government Meeting Republic of Trinidad & Tobago, 27-29 November 2009 Chogm Communiqué”,
<http://thecommonwealth.org/sites/default/files/newsitems/documents/TrinidadandTobagoCHOGMCommunique2009.pdf>, (15.08.2015).
- “Commonwealth Heads of Government Meeting, 1975, Final Communiqué”,
<http://www.keepeek.com/Digital-Asset>

Management/oecd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-summit/commonwealth-heads-of-government-meeting-1975-kingston-29-april-6-may_9781848594333-22-en#page1, (10.04.2015).

“Commonwealth Heads of Government Meeting, 1977”,
http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-summit/commonwealth-heads-of-government-meeting-1977-london-8-15-june_9781848594333-23-en#page1, (21.04.2015).

“Commonwealth heads of government meeting, 1981”,
http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-summit/commonwealth-heads-of-government-meeting-1981-melbourne-30-september-7-october_9781848594333-25-en#page1, (05.05.2015).

“Commonwealth Heads of Government Meeting, 1983”,
http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-summit/commonwealth-heads-of-government-meeting-1983-new-delhi-23-29-november_9781848594333-26-en#page1, (09.05.2015).

“Commonwealth heads of government meeting, 1985 Communique”,
http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-summit/commonwealth-heads-of-government-meeting-1985-nassau-16-22-october_9781848594333-27-en#page1, (12.05.2015).

“Commonwealth Heads of Government Meeting, Kuala Lumpur, 1989”,
[http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/All/A69853DE9649EB39C2257206003971EF/\\$file/Commonwealth%20Heads%20of%20Government%20Meeting,%20Kuala%20Lumpur,%201989.pdf?OpenElement](http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/All/A69853DE9649EB39C2257206003971EF/$file/Commonwealth%20Heads%20of%20Government%20Meeting,%20Kuala%20Lumpur,%201989.pdf?OpenElement), (18.05.2015).

“Commonwealth Heads of Government Meeting, Perth Outcome Documents”,
30.10.2011,
<http://thecommonwealth.org/sites/default/files/events/documents/CHOGM2011OutcomeDocuments.pdf>, (05.09.2015).

“Commonwealth Heads of Government Review Meeting, 1986”,
http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-summit/commonwealth-heads-of-government-review-meeting-1986-london-3-5-august_9781848594333-28-en#page1, (13.05.2015).

“Commonwealth Heads of Governments Meeting, 1971, Final Communique”,
<http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the->

summit/commonwealth-heads-of-government-meeting-1971-singapore-14-22-january_9781848594333-20-en#page1, (24.03.2015).

“Commonwealth Heads of Governments Meeting, 1973, Final Communique”,
http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-summit/commonwealth-heads-of-government-meeting-1973-ottawa-2-10-august_9781848594333-21-en#page1, (01.04.2015).

“Commonwealth Leaders’ Statement on Climate Action, Commonwealth Heads of Government Meeting Malta”, 28.11.2015,
https://unfccc.int/files/meetings/paris_nov_2015/application/pdf/cop21cmp11_hls_speech_commonwealth_malta.pdf, (22.12.2015).

“Commonwealth Secretariat”
<http://www.commonwealthofnations.org/commonwealth/commonwealth-secretariat/>, (13.07.2015).

“Conclusions of the Meeting of the Committee of Commonwealth Foreign Ministers on Zimbabwe, Abuja, Nigeria, 6 September 2001”,
<http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200102/cmselect/cmfaff/456/moex05.htm>, (24.07.2015).

“Coolum Communiqué”,
<http://www.chogm2002.org/pub/statements/communique.html>, (23.07.2015).

“Countries at the Crossroads 2012 The Gambia”,
<https://freedomhouse.org/sites/default/files/The%20Gambia%20-%20FINAL.pdf>, (16.09.2015).

“David Cameron 'breached protocol' in Sri Lanka”, 19.11. 2013,
<http://www.bbc.com/news/uk-politics-24998826>, (15.09.2015).

“David Cameron: Commonwealth Must Strengthen Human Rights” 28.10.2011,
<http://www.telegraph.co.uk/news/politics/david-cameron/8854601/David-Cameron-Commonwealth-must-strengthen-human-rights.html>, (20.08.2015).

“David Cameron's Car Surrounded by Sri Lankan Protesters”,
<http://www.theguardian.com/politics/2013/nov/15/david-cameron-car-surrounded-sri-lankan-protesters-tamil>, (15.09.2015).

“Devolution settlement: Scotland”,
<https://www.gov.uk/guidance/devolution-settlement-scotland>, (21.11.2015).

“Edward I 'Longshanks' (r.1272-1307)”,
<https://www.royal.gov.uk/HistoryoftheMonarchy/KingsandQueensofEngland/ThePlantagenets/EdwardILongshanks.aspx>, (28.02.2014).

- “Frontiers of the Roman Empire”,
<http://whc.unesco.org/en/list/430>, (24.12.2013).
- “Global Humanitarian Assistance Report 2016”,
<http://www.globalhumanitarianassistance.org/wp-content/uploads/2016/07/GHA-report-2016-full-report.pdf> , (28.09.2016).
- “Imperial Conference 1926, Inter-Imperial Relations Committee Report, Proceedings and Memoranda”,http://www.foundingdocs.gov.au/resources/transcripts/cth11_doc_1926.pdf, (04.11.2014).
- “King James I (1603-1625)”,
<http://www.britroyals.com/kings.asp?id=james1>, (21.05.2014).
- “Lancaster House Agreement, 21 December 1979”,
http://sas-space.sas.ac.uk/5847/5/1979_Lancaster_House_Agreement.pdf,
(26.04.2015).
- “Leadsom çekildi, İngiltere'nin yeni başbakanı May oldu”, 11.07.2016,
[http://www.hurriyet.com.tr/leadsom-cekildi-ingilterenin-yeni-basbakani-may-
oldu-40140350](http://www.hurriyet.com.tr/leadsom-cekildi-ingilterenin-yeni-basbakani-may-oldu-40140350), (20.07.2016)
- “Langkawi Declaration On The Environment, 21.10.1989”,
[http://thecommonwealth.org/sites/default/files/news-items/documents/Langkawi-
declaration.pdf](http://thecommonwealth.org/sites/default/files/news-items/documents/Langkawi-declaration.pdf), (20.05.2015).
- “Meeting of Commonwealth Prime Ministers 1969, Final Communique”,
[http://www.keepeek.com/Digital-Asset-
Management/ocd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-
summit/meeting-of-commonwealth-prime-ministers-1969-london-7-15-
january_9781848594333-19-en#page1](http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/ocd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-summit/meeting-of-commonwealth-prime-ministers-1969-london-7-15-january_9781848594333-19-en#page1) , (20.03.2015).
- “Meeting of Commonwealth Prime Ministers, 1956, Final Communique”,
[http://www.keepeek.com/Digital-Asset-
Management/ocd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-
summit/meeting-of-commonwealth-prime-ministers-1956-london-27-june-6-
july_9781848594333-10-en#page1](http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/ocd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-summit/meeting-of-commonwealth-prime-ministers-1956-london-27-june-6-july_9781848594333-10-en#page1), (15.02.2015).
- “Meeting of Commonwealth Prime Ministers, 1957, Final Communique”,
[http://www.keepeek.com/Digital-Asset-
Management/ocd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-
summit/meeting-of-commonwealth-prime-ministers-1957-london-26-june-5-
july_9781848594333-11-en#page2](http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/ocd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-summit/meeting-of-commonwealth-prime-ministers-1957-london-26-june-5-july_9781848594333-11-en#page2), (17.02.2015).
- “Meeting of Commonwealth Prime Ministers, 1960, Final Communique”,
[http://www.keepeek.com/Digital-Asset-
Management/ocd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-](http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/ocd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-)

summit/meeting-of-commonwealth-prime-ministers-1960-london-3-13-may_9781848594333-12-en#page1, (24.02.2015).

“Meeting of Commonwealth Prime Ministers, 1961”,
http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-summit/meeting-of-commonwealth-prime-ministers-1961-london-8-17-march_9781848594333-13-en#page1, (25.02.2015).

“Meeting of commonwealth prime ministers, 1962, Final Communique”,
http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-summit/meeting-of-commonwealth-prime-ministers-1962-london-10-19-september_9781848594333-14-en#page1, (02.03.2015).

“Meeting of Commonwealth Prime Ministers, 1964, Final Communique”,
http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-summit/meeting-of-commonwealth-prime-ministers-1964-london-8-15-july_9781848594333-15-en#page1, (07.03.2015).

“Meeting of Commonwealth Prime Ministers, 1965, Final Communique”,
http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-summit/meeting-of-commonwealth-prime-ministers-1965-london-17-25-june_9781848594333-16-en#page1, (09.03.2015).

“Meeting of Commonwealth Prime Ministers, January 1966, Final Communique”,
http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-summit/meeting-of-commonwealth-prime-ministers-january-1966-lagos-10-12-january_9781848594333-17-en#page1, (13.03.2015).

“Meeting of Commonwealth Prime Ministers, September 1966”,
http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/commonwealth/development/the-commonwealth-at-the-summit/meeting-of-commonwealth-prime-ministers-september-1966-london-6-15-september_9781848594333-18-en#page1, (14.03.2015).

“Member Countries”,
<http://thecommonwealth.org/member-countries>, (15.07.2015).

“Millbrook Commonwealth Action Programme on the Harare Declaration, 12.11.1995”,
<http://thecommonwealth.org/sites/default/files/history-items/documents/millbrook%20declaration.pdf>, (27.06.2015).

“No Arms for South Africa”,
<http://www.aamarchives.org/campaigns/arms-embargo.html>, (24.03.2015).

- “Preferences for Britain's Future Role in Europe”, 26.10.2015,
<https://www.ipsos-mori.com/researchpublications/researcharchive/3381/>,
 (15.12.2015).
- “Press Conference Given by General de Gaulle at the Elysée (27 November 1967)”,
http://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/0ae5df93-212b-417d-b875-857f4f310c21/Resources#fe79955c-ef62-4b76-9677-dce44151be53_en&overlay, (17.03.2015).
- “Prime Ministers African Tour, January - February, 1960”,
<http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-129-101-c-66.pdf>,
 (20.02.2015) pp.55-57.
- “Reply by Mr. Wilson to the Press Conference by President de Gaulle (London, 29th November 1967)”,
http://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/4a070eb9-a471-441e-82e6-ce6fb3aa99f4/Resources#5878c25c-2769-46b5-9d57-dc89fce7d87d_en&overlay, (18.03.2015).
- “Report of the Commonwealth Committee on Terrorism (CCT): Commonwealth Plan of Action”, <http://www.chogm2002.org/pub/reports/terrorism.html>, (23.07.2015).
- “Republic 2015 Royal Finances Report: Royal Expenses Counting the Cost of the Monarchy”,
<https://republic.org.uk/sites/default/files/royalexperiences.pdf>,
 (14.01.2016).
- “Scotland Act 2012”,
<https://www.gov.uk/guidance/scotland-act-2012>, (21.11.2015).
- “Small States Centre of Excellence “a life line”, 25.11.2015,
<http://thecommonwealth.org/media/press-release/small-states-centre-excellence-life-line>, (04.01.2016).
- “Statute of Westminster, 1931”,
http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1931/4/pdfs/ukpga_19310004_en.pdf,
 (16.02.2014).
- “The Abuja Communiqué”
<http://assets.thecommonwealth.org/assetbankcommonwealth/action/viewDownloadFile?CSRF=58R3CtOK5f6ozf8s9aBn&returnUrl=viewSearchItem%3findex%3d24%261%3d1&id=19553>, (08.05.2015).
- “The Durban Communiqué”,
<http://www.gov.ls/documents/speeches/CHOGM15nov1999.htm>, (14.07.2015).

- “The Gambia”,
data.worldbank.org/country/gambia, (18.09.2015).
- “The Gleneagles Agreement on Sporting Contacts with South Africa”,
<http://thecommonwealth.org/sites/default/files/history-items/documents/GleneaglesAgreement.pdf>, (27.02.2015).
- “The Harare Commonwealth Declaration, 1991”,
<http://thecommonwealth.org/sites/default/files/historyitems/documents/Harare%20Commonwealth%20Declaration%201991.pdf>, (03.06.2015).
- The Haslemere Group & The Anti-Apartheid Movement, “Submission to British Government Inquiry on Allegations of Sanctions-Busting by Shell and British Petroleum” *The Haslemere Group & The Anti-Apartheid Movement Report*, 25.04.1977.
- “The Kampala Communiqué 2007”,
http://www.create-rpc.org/pdf_documents/Kampala_Communique.pdf, (01.04.2016).
- “The London Declaration”, <http://thecommonwealth.org/sites/default/files/history-items/documents/London%20Declaration%20of%201949.pdf>, (15.01.2015).
- “The Malta Communiqué 2005”,
<http://assets.thecommonwealth.org/assetbankcommonwealth/action/viewDownloadFile?CSRF=58R3CtOK5f6ozf8s9aBn&returnUrl=viewSearchItem%3findex%3d15%261%3d1&id=19556>, (02.08.2015).
- “The Okanagan Statement and Programme of Action on Southern Africa”,
<http://www.anc.org.za/show.php?id=4901&t=The%20Commonwealth%20of%20Nations>, (15.05.2015).
- “The Queen's Speech at the Commonwealth Heads of Government Meeting in Malta”,
<http://www.royal.gov.uk/LatestNewsandDiary/Speechesandarticles/2015/TheQueensspeechattheCommonwealthHeadsOfGovernmentM.aspx>, (29.12.2015).
- “The Story of The Commonwealth Games”,
<http://www.thecgf.com/games/story.asp>, (18.02.2015).
- “The Vow”
<http://i4.dailyrecord.co.uk/incoming/article4265480.ece/ALTERNATES/s615b/1.jpg>, (26.11.2015).
- “UK Regrets The Gambia's Withdrawal From Commonwealth”, 03.10.2013,
<http://www.bbc.com/news/uk-24376127>, (18.09.2015).
- “UK-Malaysia Joint Statement”, 14.07.2011,
<https://www.gov.uk/government/news/uk-malaysia-joint-statement>, (25.10.2015).

- “Yeni Zelanda'nın Bayrağı Değişmedi”,
http://www.ntv.com.tr/dunya/yeni-zelandanin-bayragi-degismedi,kYTYOP9Xu0K_lhuNgeRiFw, (04.04.2016).
- “Zimbabwe Quits Commonwealth”, 08.12.2003,
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/3299277.stm>, (22.07.2015).
- “Zimbabwe suspended from Commonwealth”,
<http://www.dailymail.co.uk/news/article-105797/Zimbabwe-suspended-Commonwealth.html>, (22.07.2015).
- ALLEN Katie - Philip OLTERMANN - Julian BORGGER - Arthur NESLEN, “Brexit – What Would Happen if Britain Left the EU?”, 14.05.2015,
<http://www.theguardian.com/politics/2015/may/14/brexit-what-would-happen-if-britain-left-eu-european-union-referendum-uk>, (15.12.2015).
- APPLE W., “British Conservatives Deeply Divided Over Grenada Invasion”, 03.11.1983,
<http://www.nytimes.com/1983/11/03/world/british-conservatives-deeply-divided-over-grenada-invasion.html> (08.05.2015).
- BAILEY Anthony, “The EU or the Commonwealth? Britain can have both”, 26.11.2015,
<http://www.telegraph.co.uk/news/newsttopics/eureferendum/12019366/The-EU-or-the-Commonwealth-Britain-can-have-both.html>, (17.12.2015).
- BEŞKARDEŞ Fuat, “Her Yönüyle Stockholm Sendromu”, 18.12.2012,
<http://www.e-psikiyatri.com/yonuyle-stockholm-sendromu-28637>, (30.10.2015).
- BOOTH Robert, “Prince Charles Will Not be Silenced When he is Made King, Say Allies”, 20.11.2014,
<http://www.theguardian.com/uk-news/2014/nov/19/becoming-king-not-silence-prince-charles-allies>, (29.01.2016).
- BROOKS Libby, “Second Scottish Referendum Inevitable, Says Alex Salmond”, 26.07.2015,
<http://www.theguardian.com/politics/2015/jul/26/second-scottish-referendum-inevitable-alex-salmond>, (23.11.2015).
- CANBOLAT İbrahim S., 30.06.2014, kişisel görüşme.
- CARLIN John, “South Africa Returns to the Commonwealth Fold”, 01.06.1994,
<http://www.independent.co.uk/news/south-africa-returns-to-the-commonwealth-fold-1419686.html>, (21.06.2015).
- CLARK Tom, “Queen Enjoys Record Support in Guardian/ICM Poll”, 24.05.2012,
<http://www.theguardian.com/uk/2012/may/24/queen-diamond-jubilee-record-support>, (17.01.2016).

COCKBURN Patrick, "Palestine Looks at Membership of Commonwealth", 19.02.1997, <http://www.independent.co.uk/news/world/palestine-looks-at-membership-of-commonwealth-1279417.html> (03.07.2015).

CURTICE John - Geoffrey EVANS, "Britain and Europe: Are we all Eurosceptics now?", *British Social Attitudes: The 32nd Report*, http://www.bsa.natcen.ac.uk/media/38975/bsa32_eu.pdf, (15.12.2015), pp.1-21.

ÇETİNGÜÇ Muzaffer, "Stockholm Sendromu", 09.11.2013, <http://www.sh-akademi.org/2013/11/stockholm-sendromu/>, (05.11.2015).

DHALIWAL Nirpal, "Britain has no need to make an apology to India for Empire...", 30.07.2010, <http://www.dailymail.co.uk/debate/article-1298569/Britain-need-make-apology-India-Empire-.html>, (08.11.2015).

DYRENFURTH Nick, "Australian Republicans: We Can No Longer Afford To Wait For The Monarch's Passing", 03.03.2015, <http://www.theguardian.com/commentisfree/2015/mar/03/australian-republicans-we-can-no-longer-afford-to-wait-for-the-monarchs-passing>, (15.01.2016).

EDGE Simon, "We Were the first Victims of Stockholm Syndrome", 03.09.2009, <http://www.express.co.uk/expressyourself/124726/We-were-the-first-victims-of-Stockholm-syndrome>, (01.11.2015).

HM Government, "Make sure you have the facts when you decide Scotland's future on 18th September", https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/340078/Make_sure_you_have_the_facts_when_you_decide_Scotland_s_future.pdf, (21.11.2015).

HM Government, "Make Sure You're in the Know", https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/322725/ITK_Central_content_pack_leaflet_WITH_HYPERLINKS.pdf, (21.11.2015).

HM Government, "Scotland in the UK", April 2014, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/308870/Scotland_in_the_UK_final.pdf, (20.11.2015).

HM Government, "What staying in the United Kingdom means for Scotland", https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/324455/FINAL_door_drop_leaflet.PDF, (20.11.2015).

<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.PP.CD> (26.09.2016).

<http://databank.worldbank.org/data/download/GDP.pdf> (26.09.2016).

<http://hdr.undp.org/en/data> (E.T. 24.09.2016).

<http://thecommonwealth.org/member-countries> (E.T. 24.09.2016).

<http://www.commonwealthofnations.org/commonwealth/commonwealth-heads-of-government-meetings/> (E.T. 26.09.2016).

<http://www.commonwealthoralhistories.org/about-the-commonwealth/>
(E.T.26.09.2016).

<http://www.mapsofworld.com/images/world-comonwealth-countries-map.gif>
(E.T.25.09.2016).

<http://www.monarchist.org.uk/the-commonwealth.html> (25.09.2016).

http://www.salon.com/2014/09/16/this_map_shows_all_the_countries_that_have_declared_their_independence_from_the_united_kingdom/ (E.T. 25.09.2016).

http://www.thecgf.com/games/games_index.asp (E.T. 26.09.2016).

<http://www.tdk.gov.tr/>, (18.06.2016).

<http://pmtranscripts.dpmc.gov.au/transcripts/00000058.pdf> , (18.02.2015).

<http://thecommonwealth.org/organisation/commonwealth-secretariat>, (10.03.2015).

http://www.lonrho.com/About_Lonrho/History/Default.aspx?id=744, (30.09.2015).

<https://data.un.org/Data.aspx?d=SNAAMA&f=grID%3A101%3BcurrID%3AUSD%3BpcFlag%3A1>, (11.04.2015).

<https://data.un.org/Data.aspx?d=SNAAMA&f=grID%3A101%3BcurrID%3AUSD%3BpcFlag%3A1>, (12.05.2015).

<https://republic.org.uk/>, (12.01.2016).

HUTCHINSON Martin, “UK: Abandoning Europe, Connecting With Whom Instead?”, 29.05.2015, <http://www.theglobalist.com/uk-abandoning-europe-connecting-with-whom-instead/>, (18.12.2015).

HUTTON Robert, “Hollande to Address Malta Commonwealth Summit on Climate Change”, 26.11.2015, <http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-11-26/hollande-to-address-malta-commonwealth-summit-on-climate-change>, (29.12.2015).

JOHNSON Simon, “Nicola Sturgeon Warns Second Scottish Independence Referendum 'unstoppable' if UK Leaves EU”, 15.10.2015, <http://www.telegraph.co.uk/news/politics/nicola-sturgeon/11933486/Nicola-Sturgeon-warns-second-Scottish-independence-referendum-unstoppable-if-UK-leaves-EU.html>, (21.11.2015).

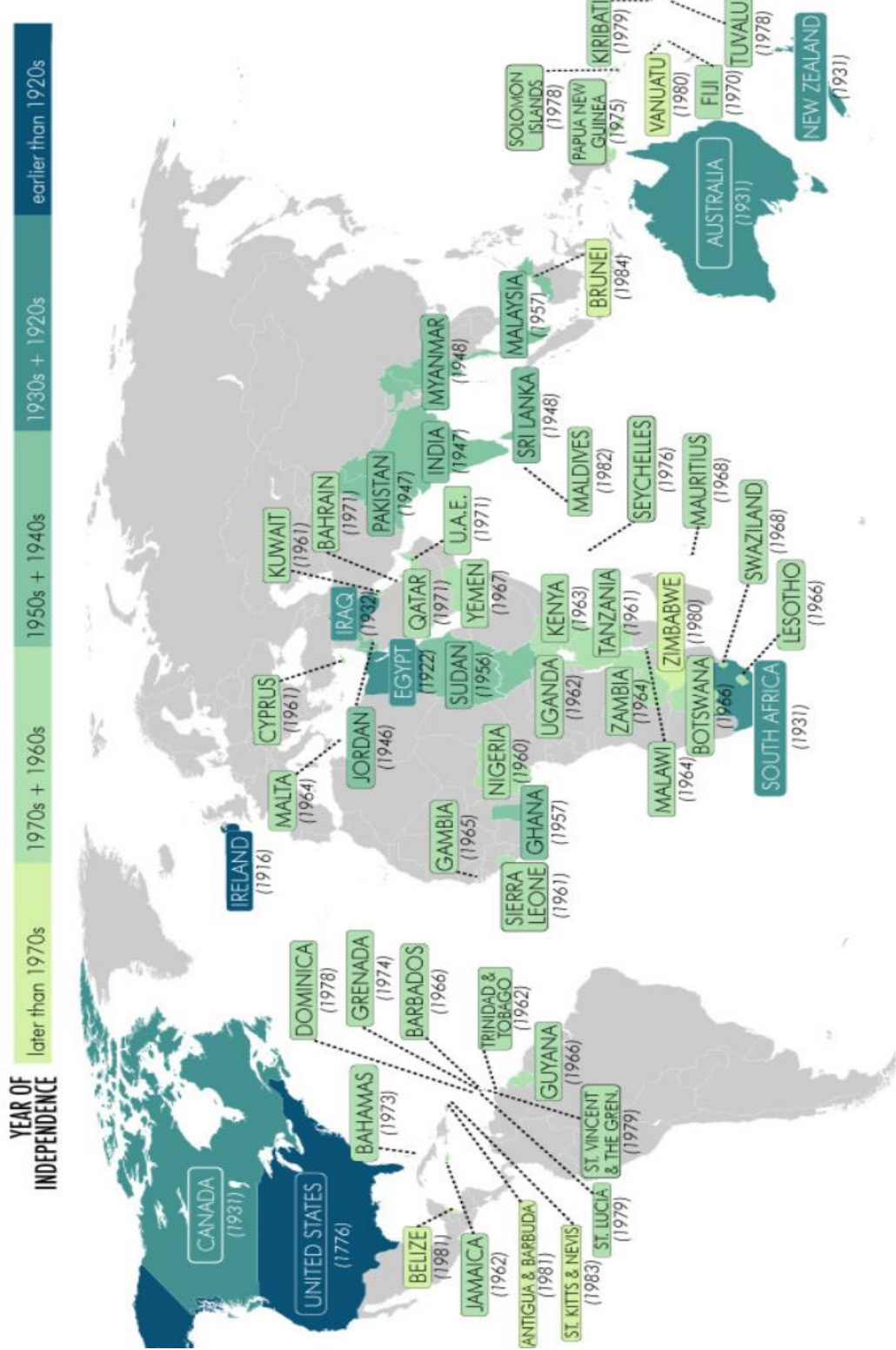
- KIRKUP James - Christopher HOPE, “David Cameron: Britain caused many of the world's problems”, 05.04.2011, <http://www.telegraph.co.uk/news/politics/david-cameron/8430899/David-Cameron-Britain-caused-many-of-the-worlds-problems.html>, (24.01.2014).
- KONGAR Emre, “Stockholm Sendromu III: Güce Tapınma”, 02.07.2011, http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/262934/Stockholm_Sendromu_III_Guce_Tapinma_.html, (09.11.2015).
- LEE Adrian, “The Remarkable Raj: Why Britain Should be Proud of its Rule in India”, 22.06.2013, <http://www.express.co.uk/news/uk/409374/The-Remarkable-Raj-Why-Britain-should-be-proud-of-its-rule-in-India>, (08.11.2015).
- LORTON Roger, *Falkland Islands: South Georgia & the South Sandwich Islands -The History*, 2012, <http://www.britishempire.co.uk/maproom/falkland/timeline.pdf>, (05.05.2015).
- MAGNAY Jacquelin, “Commonwealth Games 2010: Indians Burn Effigy of Games Chief Executive Mike Hooper”, 30.09.2010, <http://www.telegraph.co.uk/sport/othersports/commonwealthgames/8034158/Commonwealth-Games-2010-Indians-burn-effigy-of-Games-chief-executive-Mike-Hooper.html>, (14.08.2015).
- MARSHALL Alex, “Jeremy Corbyn was Right not to Sing 'God Save the Queen'. It's rubbish”, 16.09.2015, http://www.telegraph.co.uk/news/politics/Jeremy_Corbyn/11868473/Jeremy-Corbyn-was-right-not-to-sing-God-Save-the-Queen.-We-need-a-new-national-anthem.html, (09.01.2016).
- MASON Rowena, “Privy council: Jeremy Corbyn did not Kneel for the Queen”, 11.11.2015, <http://www.theguardian.com/politics/2015/nov/11/jeremy-corbyn-did-not-kneel-for-the-queen>, (09.01.2016).
- MEHTA Nikesh, “What Defines Our Relationship?”, 28.06.2013, <http://blogs.fco.gov.uk/nikeshmehta/2013/06/28/what-defines-our-relationship/>, (25.10.2015).
- MURPHY Victoria, “Poll Shows Majority of Young New Zealanders Want to Ditch British Monarch as head of State”, 07.04.2014, <http://www.mirror.co.uk/news/world-news/william-kate-tour-2014-most-3383490>, (26.01.2016).
- NOUGAYRÈDE Natalie, “Europe Faces a New Existential Crisis – Cameron’s Victory has Brought Brexit a Step Closer”, 08.05.2015, <http://www.theguardian.com/commentisfree/2015/may/08/europe-new-existential-crisis-cameron-victory-brexit>, (16.12.2015).

- ONSLAW Sue, "Interview with Sir Shridath Ramphal", 23.09.2013, <http://sas-space.sas.ac.uk/5900/1/Shridath%20Ramphal%20Transcript%201.pdf>, (21.04.2015).
- PALMER Richard, "The Queen's Visit to Malta Next Month Might be the Last Commonwealth Summit She Attends", 27.10.2015, <http://www.express.co.uk/news/royal/615053/Queen-visit-Malta-last-Commonwealth-summit-Royal>, (01.01.2016).
- PASSA Dennis, "Protesters Take to Streets Against C'wealth Games", 30.09.2010, <http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2010/09/30/AR2010093001084.html>, (14.08.2015).
- PFLANZ Mike, "Rwanda Joins the Commonwealth", 29.11.2009, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/rwanda/6685316/Rwanda-joins-the-Commonwealth.html>, (10.09.2015).
- PLUMMER Robert, "Commonwealth Dream Looms in Brexit Campaign", 26.11.2015, <http://www.bbc.com/news/business-34855940>, (18.12.2015).
- RAO C. Rajshekhar, "Man in Charge of India's Commonwealth Games Arrested", 26.04.2011, <http://www.independent.co.uk/news/world/asia/man-in-charge-of-indias-commonwealth-games-arrested-2274716.html>, (15.08.2015).
- REYNOLDS Paul, "Suez: End of Empire", 24.07.2006, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/5199392.stm, (18.02.2015).
- ROBINSON Bruce, "London's Burning: The Great Fire", 29.03.2011, http://www.bbc.co.uk/history/british/civil_war_revolution/great_fire_01.shtml, (23.03.2016).
- SANDERS Ronald, "A Commonwealth Free Trade Area is Neither Likely Nor Desirable", Commonwealth Advisory Bureau, December 2012, <http://www.sirronaldsanders.com/Docs/A%20Commonwealth%20Free%20Trade%20Area%20is%20neither%20likely%20nor%20desirable.pdf>, (18.12.2015).
- SHEPPARD Jill, "Australian Attitudes Towards National Identity: Citizenship, Immigration and Tradition", ANU College of Arts and Social Sciences: Report no:18, Canberra, 2015, http://rssh.anu.edu.au/sites/default/files/images/ANU_36078_APER_FA.PDF, (01.07.2016).
- STANLEY Luke, "Commonwealth or EU: Which is Best for Britain's Future?", 25.07.2014, http://www.thecommentator.com/article/5113/commonwealth_or_eu_which_is_best_for_britain_s_future, (15.12.2015).

- STEVENS William K., "Commonwealth Meeting Opens Today", 23.11.1983, <http://www.nytimes.com/1983/11/23/world/commonwealth-meeting-opens-today.html> (08.05.2015).
- STONE Jon, "David Cameron Claims Jeremy Corbyn is a 'Threat to National Security'", 13.09.2015, <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/david-cameron-claims-jeremy-corbyn-is-a-threat-to-national-security-10498651.html>, (17.01.2016).
- SULE Ahmed, "An Open Letter To The Commonwealth Of Nations", 12.05.2010, <https://zangodare.wordpress.com/2010/05/12/commonwealth/>, (21.10.2015).
- THATCHER Margaret, "Britain Awake", Speech at Kensington Town Hall, 19.01.1976, <http://www.margareththatcher.org/document/102939>, (02.05.2015).
- The Scottish Government, "Scotland's Future Your Guide To An Independent Scotland", http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/26_11_13_scottishindependence.pdf, (23.11.2015).
- TUDOR Sarah - Robert ANTHONY, "Britain and the First World War: Parliament, Empire and Commemoration", <http://www.parliament.uk/briefing-papers/l1n-2014-013.pdf>, (01.11.2014), pp. 1-39.
- ULUÇEVİK Tugay, "Kıbrıs'ta Çözüm Süreci Mi? Çözülme Sarmalı Mı?", 12.11.2013, <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/707-kibris-ta-cozum-sureci-mi-cozulme-sarmali-mi>, (04.01.2016).
- WALLEN David - Andy GILBERT, "UK Plans Malaysia Base After HK Pullout", 27.01.1993, <http://www.scmp.com/article/60846/uk-plans-malaysia-base-after-hk-pullout>, (25.10.2015).
- WESTCOTT Kathryn, "What is Stockholm Syndrome?", 22.08.2013, <http://www.bbc.com/news/magazine-22447726>, (30.10.2015).
- WINTOUR Patrick, Libby Books, "David Cameron rules out second Scottish independence referendum", 27.07.2015, <http://www.theguardian.com/politics/2015/jul/27/david-cameron-rule-out-second-scottish-independence-referendum>, (23.11.2015).

EKLER:

Ek 1: Birleşik Krallık'tan Bağımsızlığını Kazanan Ülkeler

Source: TheCommonwealth.org, United Nations: Member States

Simran Khosla / GlobalPost

Kaynak:http://www.salon.com/2014/09/16/this_map_shows_all_the_countries_that_have_declared_their_independence_from_the_united_kingdom/ (E.T. 25.09.2016)

Ek 3: Commonwealth Üyesi Ülkelerin Üyelik Yılları, Nüfusları ve Bölgeleri

Üye Ülkeler	Üyelik Yılı	Nüfus	Bölge	Üye Ülkeler	Üyelik Yılı	Nüfus	Bölge
Botsvana	1966	2,021,000	Afrika	Bahamalar	1973	377,000	Karayipler ve Amerika
Kamerun	1995	22,254,000	Afrika	Barbados	1966	285,000	Karayipler ve Amerika
Gana	1957	25,905,000	Afrika	Belize	1981	332,000	Karayipler ve Amerika
Kenya	1963	44,354,000	Afrika	Kanada	1931	35,182,000	Karayipler ve Amerika
Lesotho	1966	2,074,000	Afrika	Dominika	1978	72,000	Karayipler ve Amerika
Malavi	1964	16,363,000	Afrika	Grenada	1974	106,000	Karayipler ve Amerika
Mauritius	1968	1,244,000	Afrika	Guyana	1966	800,000	Karayipler ve Amerika
Mozambik	1995	25,834,000	Afrika	Jamaika	1962	2,784,000	Karayipler ve Amerika
Namibya	1990	2,303,000	Afrika	Saint Lucia	1979	182,000	Karayipler ve Amerika
Nijerya	1960	173,615,000	Afrika	St Kitts ve Nevis	1983	54,000	Karayipler ve Amerika
Ruanda	2009	11,777,000	Afrika	St Vincent ve Grenadinler	1979	109,000	Karayipler ve Amerika
Seyşeller	1976	93,000	Afrika	Trinidad ve Tobago	1962	1,341,000	Karayipler ve Amerika
Sierra Leone	1961	6,092,000	Afrika	Güney Kıbrıs	1961	1,141,000	Avrupa
Güney Afrika	1931- Yeniden Üyelik 1994	52,776,000	Afrika	Malta	1964	429,000	Avrupa
Svaziland	1968	1,250,000	Afrika	Birleşik Krallık		63,136,000	Avrupa
Uganda	1962	37,579,000	Afrika	Avusturalya	1931	23,343,000	Pasifik
Tanzanya	1961	49,253,000	Afrika	Fiji	1970 – Yeniden Üyelik 1997	881,000	Pasifik
Zambiya	1964	14,539,000	Afrika	Kiribati	1979	102,000	Pasifik
Bangladeş	1972	156,595,000	Asya	Nauru	1968	10,000	Pasifik
Brunei Darussalam	1984	418,000	Asya	Yeni Zelanda	1931	4,506,000	Pasifik
Hindistan	1947	1,252,140,000	Asya	Papua Yeni Gine	1975	7,321,000	Pasifik
Malezya	1957	29,717,000	Asya	Samoa	1970	190,000	Pasifik
Maldivler	1982	345,000	Asya	Solomon Adaları	1978	561,000	Pasifik
Pakistan	1947 – Yeniden Üyelik 1989	182,143,000	Asya	Tonga	1970	105,000	Pasifik
Singapur	1965	5,412,000	Asya	Tuvalu	1978	10,000	Pasifik
Sri Lanka	1948	21,273,000	Asya	Vanuatu	1980	253,000	Pasifik
Antigua ve Barbuda	1981	90,000	Karayipler ve Amerika				

Kaynak: <http://thecommonwealth.org/member-countries> (E.T. 24.09.2016) Nüfus bilgileri 2013 yılına aittir.

Ek 4: Gerçekleştirilen Commonwealth Başbakanlar Konferansları

Toplantı Yeri	Yılı
Birleşik Krallık	1944
Birleşik Krallık	1946
Birleşik Krallık	1949
Birleşik Krallık	1951
Birleşik Krallık	1952
Birleşik Krallık	1953
Birleşik Krallık	1955
Birleşik Krallık	1956
Birleşik Krallık	1957
Birleşik Krallık	1960
Birleşik Krallık	1961
Birleşik Krallık	1962
Birleşik Krallık	1964
Birleşik Krallık	1965
Nijerya	1966
Birleşik Krallık	1966
Birleşik Krallık	1969

Kaynak: <http://www.commonwealthoralhistories.org/about-the-commonwealth/> (E.T. 26.09.2016)

**Ek 5: Gerçekleştirilen Commonwealth Hükümet Başkanları Toplantıları
(CHOGM)**

Toplantı Yeri	Yılı
• Singapur	1971
• Ottawa, Kanada	1973
• Kingston, Jamaika	1975
• Londra, Birleşik Krallık	1977
• Lusaka, Zambiya	1979
• Melbourne, Avustralya	1981
• Yeni Delhi, Hindistan	1983
• Nassau, Bahamalar	1985
• Vancouver, Kanada	1987
• Kuala Lumpur, Malezya	1989
• Harare, Zimbabve	1991
• Limassol, Kıbrıs	1993
• Auckland, Yeni Zelanda	1995
• Edinburgh, Birleşik Krallık	1997
• Durban, Güney Afrika	1999
• Coolum, Avustralya	2002
• Abuja, Nijerya	2003
• Valetta, Malta	2005
• Kampala, Uganda	2007
• Port of Spain, Trinidad ve Tobago	2009
• Perth, Avustralya	2011
• Colombo, Sri Lanka,	2013
• Malta,	2015

Kaynak: <http://www.commonwealthofnations.org/commonwealth/commonwealth-heads-of-government-meetings/> (E.T. 26.09.2016)

Ek 6: Düzenlenen Commonwealth Oyunları

Commonwealth Oyunları	Düzenlenen Yer
• 2014 Commonwealth Oyunları	Glasgow, İskoçya
• 2010 Commonwealth Oyunları	Yeni Delhi, Hindistan
• 2006 Commonwealth Oyunları	Melbourne, Avustralya
• 2002 Commonwealth Oyunları	Manchester, İngiltere
• 1998 Commonwealth Oyunları	Kuala Lumpur, Malezya
• 1994 Commonwealth Oyunları	Victoria, Kanada
• 1990 Commonwealth Oyunları	Auckland, Yeni Zelanda
• 1986 Commonwealth Oyunları	Edinburgh, İskoçya
• 1982 Commonwealth Oyunları	Brisbane, Avustralya
• 1978 Commonwealth Oyunları	Edmonton, Kanada
• 1974 Britanya Commonwealth Oyunları	Christchurch, Yeni Zelanda
• 1970 Britanya Commonwealth Oyunları	Edinburgh, İskoçya
• 1966 Britanya İmparatorluğu ve Commonwealth Oyunları	Kingston, Jamaika
• 1962 Britanya İmparatorluğu ve Commonwealth Oyunları	Perth, Avustralya
• 1958 Britanya İmparatorluğu ve Commonwealth Oyunları	Cardiff, Galler
• 1954 Britanya İmparatorluğu ve Commonwealth Oyunları	Vancouver, Kanada
• 1950 Britanya İmparatorluk Oyunları	Auckland, Yeni Zelanda
• 1938 Britanya İmparatorluk Oyunları	Sidney, Avustralya
• 1934 Britanya İmparatorluk Oyunları	Londra, İngiltere
• 1930 Britanya İmparatorluk Oyunları	Hamilton, Kanada

Kaynak: http://www.thecgf.com/games/games_index.asp (E.T. 26.09.2016)

ÖZGEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	İbrahim Çağrı		Erkul
Doğum Yeri ve Yılı	Konya		1985
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	İngilizce - C		
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	1999	2002	Muhittin Güzelkılınc Lisesi (Konya)
Lisans	2003	2008	Selçuk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler
Yüksek Lisans	2008	2010	Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Doktora	2010	2016	Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
1.	2010	2011	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
2.	2011	2016	Uludağ Üniversitesi
3.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayınlar:	<p>Erkul, İbrahim Çağrı (2016). Britanya İmparatorluğu'nun Kuruluşunda Tudor Hanedanı'nın Etkisi, International Journal Of Eurasia Social Sciences, Vol: 7, Issue: 23, pp. (152-171)</p> <p>ERKUL, İbrahim Çağrı (2015). İngiliz Parlamentosu'nun Mutlak Monarşiye Karşı Güç Kazanma Sürecinin Analizi, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt/Vol. XXXIV, Sayı/No. 2, pp. (131-151)</p>		
Diğer:			
İletişim (e-posta):	icagrierkul@hotmail.com		
	Tarih		
	İmza		
	Adı Soyadı	İbrahim Çağrı ERKUL	

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	İbrahim Çağrı Erkul
Tez Adı	Dünya Politikasında Commonwealth Örgütü: Üye Devletlerin Çıkarları, Örgütün Etkinliği ve Geleceğinin Analizi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler
Tez Türü	Doktora
Tez Danışman(lar)ı	Prof. Dr. İbrahim CANBOLAT
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☒ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama izni	☐ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin Veriyorum

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih :

İmza :